

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TÜRK ROMANINDA METE HAN, ATILÂ VE CENGİZ HAN

Yüksek Lisans Tezi

Volkan ÇİL

SIVAS

Mayıs 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TÜRK ROMANINDA METE HAN, ATTİLÂ VE CENGİZ HAN

Yüksek Lisans Tezi

Volkan ÇİL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN

SİVAS

Mayıs 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tezin Başlığı : TÜRK ROMANINDA METE HAN, ATTİLÂ VE
CENGİZ HAN
Savunma Tarihi : 02.05.2019

Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Alpay Doğan YILDIZ

Üye : Prof. Dr. Süheyla YÜKSEL

Üye : Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN

Oy Birliği:

Oy çokluğu:

Volkan ÇİL tarafından hazırlanan **Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han** başlıklı tez kabul edilmiştir. .. / .. /

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

29.05/2019

Volkan ÇİL

ÖN SÖZ

Ulus devlet bilincinin ortaya çıkmasından sonra milletler kendi tarihleri ve millî kimliklerini daha derin bir bakış açısıyla ele almaya başlamış ve imparatorluklar yerini ulus devletlere bırakmıştır. Ulus devlet bilincinin getirdiği etkiyle Osmanlı Devleti'nden bir zorunluluğun sonucu olarak en son ayrılan ulus Türkler olmuştur. Osmanlının son döneminde Türkçülüğe karşı çıkan aydınlar dahi Türkçülük akımının son çözüm ve çare olduğunu görmüşlerdir. İlk kez Türkçülük akımı ile “Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusuna bir cevap verilmiştir ve Türkler Türkçülük fikir akımının etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarak binlerce yıllık devlet geleneklerinin devamlılığını sağlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile birlikte Türk tarihine ve Türklük kavramına duyulan ilgi de artmıştır. Bu ilgi Türk tarihçileri ile birlikte tarihe ilgi duyan Türk romancılarında da etkisini hissettirmiş ve Türk tarihçileri ve romancıları yeni bir tarih anlayışıyla birlikte hareket etmeye başlamıştır. Bu yeni tarih anlayışına göre Türk tarihi bir bütün olarak değerlendirilmiş daha önce İslamiyet öncesi dönemler Türk tarihinin bir parçası değilmiş gibi görülürken Cumhuriyet'in getirdiği değişim rüzgârıyla birlikte bu algı da değişmiştir. Böylece Türk tarihinin uzak dönemleri de incelenmeye ve edebî eserlere konu olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Atatürk'ün de etkisiyle İslamiyet öncesi dönem Türk tarihçilerinin ilgisine daha fazla mazhar olmuştur

Türk tarihiyle ilgili bulunan yeni bilgilerin ışığında Türk tarihinin uzak dönemlerine duyulan ilgi tarih araştırmalarında etkisini güçlü bir şekilde hissettirse de bu etkinin Türk romancıları üzerinde benzer bir tesir yaratması hemen gerçekleşmemiştir. Türk tarihinin İslamiyet öncesi dönemlerini ele alan romancılar Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han gibi isimleri Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yok denecek kadar az ele almıştır. İslamiyet öncesi döneme ait bir şahsiyeti ilk kez romanına konu alan yazar Peyami Safa olmuştur. Peyami Safa büyük olasılıkla Atatürk'ün de desteklediği tarih tezinden etkilenerak *Attilâ* (1931) isimli tek tarihi romanını kaleme almıştır.

Daha sonra Turhan Tan *Timurlenk* (1935) ve *Cengiz Han* (1939) eserleriyle bu teze uygun eserler vermiştir. Turhan Tan'ın eserinden sonra Cengiz Dağcı *Genç Temuçin* (1969) isimli eseriyle Cengiz Han ile ilgili bir eser yayımlamıştır. Bu eserden sonra ise uzun bir süre Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili eserler yayımlanmamıştır. Bu üç isimle ilgili eserler özellikle 2010 yılından sonra yayımlanmaya başlamıştır.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili üretilen romanlar edebî metinler olmalarının yanında başka anlamlar da taşımaktadır.

“Roman bir tarih kitabı değildir; ama romanlardan yola çıkılarak bir milletin belli tarihsel süreçteki sosyolojik yapısı, toplumsal kabulleri veya retleri, değer yargıları, dünyayı algılayış biçimi, başka milletlerle ilişkileri ve onlara bakışı, başka milletlerin onlar hakkındaki düşünce perspektifleri vb. hakkında birtakım verilere ulaşmak mümkündür” (Bozdoğan 2009: 8).

Bu veriler tarihi yorumlamak ve anlamak bakımından dikkate değer malzemeler sunmaktadır. Bu romanlardan hareketle Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın askerî kişilikleri, devlet adamlıkları, dünya görüşleri, inanç sistemleri, yaşantıları, kurdukları devletlerin yapısı ve başarılarının altında yatan sırlar gibi birçok bilgiye ulaşmak ve bunlarla ilgili bir takım çıkarımlar yapmak mümkündür. Ayrıca bu eserler aracılığı ile Türk romancılarının bu isimlere yaklaşım tarzları ve onları nasıl bir tez dâhilinde ele aldıklarını görmek de mümkündür.

Tüm bu gerekçeler ile birlikte Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı konu alan romanlar bu çalışmada edebiyat biliminin kabulleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu çalışmada önce, bu üç hükümdarı konu alan romanların bir listesi çıkarılmış. Bu listede yer alan eserlerin sunduğu malzemelerden yola çıkılarak da Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın hayatı algılayış biçimleri, askerî kişilikleri, devlet adamlıkları, yaşadıkları ortam, inanç sistemleri ve değer yargıları, toplumsal ve bireysel ilişkileri, liderlik sırları gibi hususlar anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın konu alınmasına sebep olan etmenlere ve hangi bakış açısı ile roman türünün malzemesi hâline geldiklerine değinilmiş daha sonra çalışmada yer alacak eserlerin seçimiyle ilgili ölçütler anlatılmıştır. Giriş kısmından sonra açılan “Türk Tarihî ve Dünya Tarihi İçerisinde Mete Han Attilâ ve Cengiz Han’ın Yeri” başlığı altında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın yaşam öykülerine ve yaşadıkları döneme değinilmiş; ayrıca Türk romanındaki yerleri hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır. Giriş kısmında açılan “Çalışmanın Evreni” isimli ikinci başlıkta da çalışmaya malzeme olan eserlerin seçilme ve çalışma dışı bırakılan eserlerin seçilmeme sebepleri detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

Çalışmanın “Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han” başlığını taşıyan “1. Bölüm”de ise tarihçilerin çalışmaları referans alınarak bilgi verilmiş ve bu çalışmanın oluşmasına sebep olan eserlerin Türkiye’deki kronolojisi üzerinde durularak Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ı konu alan Türk romanları hakkında genel bir değerlendirme yapılmış; bu romanların dikkat çeken noktaları, benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. Bu kısımda yazar ve eser merkezli nitel eleştiri yapılarak eserler roman tekniği bakımından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Daha sonra ise “Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ı Konu Alan Eserler Üzerine Bazı Dikkatler” başlığı altında çalışmaya dâhil edilen eserler ile ilgili bazı noktalara dikkat çekilmiştir. Bu kısımda özellikle çalışmaya konu olan eserlerin Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ı ele alış biçimlerindeki farklılıklar göz önünde bulundurulmuş ve eserlerin genel muhtevası hakkında kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

“1. Bölüm”ün devamında ise bu çalışmaya konu olan romanların olay örgüleri verilmiştir. “1. Bölüm”ün sonunda “Eserlerde Tarihsel Gerçeklik Üzerine Vurgular” başlığı altında ele alınan romanlar tarihî gerçeklerin birer yorumu olduklarından dolayı bazı yazarların (veya yayınevlerinin) kendi eserlerinde işlenen konunun tarihsel gerçekliğine dair yaptıkları vurgular üzerine birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın büyük bir bölümü, “Tematik İnceleme” başlıklı “2. Bölüm”den oluşmaktadır. “Çalışmanın “2. Bölüm”ünde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han

romanlarında tespit edilen ortak temalar; Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın hüküm sürdükleri dönemlerin kronolojisi göz önünde bulundurularak sıralı bir şekilde ele alınmıştır. Benzer şekilde romanların tematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi esnasında romanların ilk baskılarının yapıldığı tarihler göz önünde bulundurularak bir sıralama yapılmıştır. Bu bölümde, çalışmanın malzemesi olan eserlerde yer alan Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Türklüğe bakış açıları, askerî yönleri, devlet adamlıkları, kadına bakışları, esaret hayatları, töre ve âdetlere bakışları, dinî inançları, yaşam tarzları, aile fertlerinden birisini öldürmeleri gibi veriler ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda ulaşılan yargılar, her bir bölümün sonunda kısaca verilmenin yanında daha sonra bu yargıların tamamı “Sonuç” kısmında toplu bir şekilde dile getirilmiştir. Sonuç kısmından sonra da “Kaynakça”ya yer verilmiştir.

Çalışmaya konu olan eserlerin belirlenmesinde esas alınan birincil kıstas eserlerin isimlerinin Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han isimlerini taşıması olmuştur. Çalışmada kullanılan eserlerin belirlenmesinde kullanılan diğer kıstaslar da “Çalışmanın Evreni” başlığı altında verilmiştir. Buna karşın çalışmaya konu olması gerekirken çalışma dışı bırakılmış eserler olabileceği gerçeği kabul edilmektedir. Bu bakımdan çalışmaya dâhil edilen eserlerle ilgili kullanılan ölçütler eleştiriye açıktır.

Çalışma sırasında ayrıca çalışmaya konu olan eserlerde bahsi geçen birçok tarihî karakterin farklı isimlerle verilmesi çalışma içerisinde isimler konusunda bir karmaşaya yol açacağından kendi tespitlerimizin olduğu kısımlarda çalışmaya konu olan isimlerin ve bu isimlerin çevresinde yer alan şahsiyetlerin isimlerinde en yaygın kabul edilen isim tercih edilmiştir; ancak romanlardan yapılan alıntılarda ve ilgili bölümlerde bu isimler romanlarda olduğu şekliyle değiştirilmeden nakledilmiştir. Bu uygulamanın gerekçesi ise romanlar arasındaki farklılığı göstermek ve korumak niyetinden kaynaklanmıştır. Bu hususun yanında ayrıca kaynaklardan yapılan alıntılardaki yazım konusundaki diğer farklılıklar da tüm çelişkilerine rağmen orijinal metinlere sadık kalınarak aktarılmıştır. Bunun dışında çalışmanın muhtevasını oluşturan diğer kısımlarda TDK'nin *Yazım Kılavuzu* esas alınmıştır.

Tezin hazırlanma sürecinde desteğini hiç eksik etmeyen şahsım için çok kıymetli ve değerli isimler var. Bunlar içerisinde başta bu çalışmanın şekillenmesinde ve fikri alt yapısının doldurulmasında bana rehberlik eden yardım ve desteğiyle her daim ilerlememde en büyük vesile olan hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Bozdağın'a akademik anlamda sunduğu katkılardan çalışma disiplini ve özverisiyle gösterdiği ilgiden dolayı müteşekkirim. Yüksek Lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren bir baba, abi ve hami sıfatıyla her zaman yanımda olan ve bir an olsun desteğini, emeğini, vaktini, esirgemeyen engin birikimi ve dünya görüşüyle bana rol model olan çok kıymetli ve bir o kadar da sevecen Mehmet Şarkışla Hocam'a yardımlarından ötürü en içten ve kalbi teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmanın ilerlemesinde desteğini ve yardımını esirgemeyen kıymetli meslektaşım Mustafa Kılıç'a ve değerli arkadaşım Serhat Yılmaz'a yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim. Bu özel isimlerin yanında bana her zaman inanan maddi ve manevi desteğini esirgemeyen dünyaya gözlerimi açtığım ilk andan itibaren elimden tutan biricik anneme ve diğer aile fertlerime teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	xi
0.GİRİŞ	1
0.1. Çalışmanın Evreni	5
0.2. Türk Tarihi ve Dünya Tarihi İçerisinde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Yeri.....	12
0.2.1. Mete Han ve Hunlar (M.Ö. 234-174)	12
0.2.2. Attilâ (395-453)	28
0.2.3. Cengiz Han (1162-1227)	41
1. BÖLÜM: TÜRK ROMANINDA METE HAN, ATTİLÂ VE CENGİZ HAN	67
1.1. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Konu Alan Eserlerin Serüveni.....	67
1.2. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Konu Alan Eserler Üzerine Bazı Dikkatler.....	74
1.3. Mete Han'ı Konu Alan Romanların Olay Örgüsü.....	113
1.4. Attilâ'yı Konu Alan Romanların Olay Örgüsü	122
1.5. Cengiz Han'ı Konu Alan Romanların Olay Örgüsü.....	144
1.6. Eserlerde Tarihsel Gerçeklik Üzerine Vurgular	166
2. BÖLÜM: TEMATİK İNCELEME	175
2.1. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Türklük Bilinci ve Türklük Kavramına Yaklaşımları.....	176
2.2. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Dinî İnançları ve Din Olgusu	196
2.3. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Aile ve Kadına Bakışı.....	220
2.4. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Askerî Karakterleri... 246	
2.5. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Devlet Adamlığı.....	272

2.6. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Yaşam Tarzı, Bozkır Hayatı ve Atlı Göçebe Kültür.....	301
2.7. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Töreler ve Âdetlere Bakışı.....	322
2.8. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Ele Alan Eserlerde Barbarlık, Acımasızlık, Katliam ve Aile Mensuplarının Öldürülmesi	344
2.9. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Hayatında Sürgünün Esaretin Yeri.....	366
SONUÇ.....	381
KAYNAKÇA	391
ÖZ GEÇMİŞ.....	399

ÖZET

Türk tarihini yakından ilgilendiren Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili 2000’li yıllara kadar çok az sayıda roman yayımlanmıştır. İslamiyet öncesi dönem hakkındaki romanların ilk örneklerinden birisi Peyami Safa’nın *Attilâ*’sı olmuştur. Bu romandan sonra İslamiyet öncesi Türk tarihini ele alan romanların sayısında giderek bir artış meydana gelmiştir. Özellikle 2000’li yıllardan sonra Türk romancıları tarafından Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han gibi Türk tarihini yakından ilgilendiren hükümdarlar hakkında yazılan romanların sayısında bir artış meydana gelmiştir.

Bu çalışma kapsamında özellikle Türklüğü konusunda tartışmalar bulunan Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han hakkındaki romanlar ele alınmıştır. Bu isimlerin bir arada ele alınmasının temel sebebi olarak Türklük meselesi göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın malzemesi toplandıktan sonra bu üç isim arasında dinî inanç, yaşam biçimi, askerî ve siyasi karakter bakımından da benzerlikler olduğu ve Türk romancılarının bu üç ismi benzer bir yaklaşım ile ele aldıkları görülmüştür.

Bu çalışmada öncelikle Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın yaşam öyküleri ve yaşadıkları dönem hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Türk romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ı ele alan eserlerin serüvenine değinilmiştir. Ayrıca çalışmada Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ı başarılı kılan liderlik vasıflarının sıraları üzerinde durulmuş ve onların aralarındaki ortaklıkların Türk romancıları tarafından nasıl ele alındığına yönelik bir tematik inceleme yapılmıştır ve incelemelerden elde edilen veriler yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda belirlenen temalar ile yapılan incelemeler sonucunda Türk romancılarının Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han karakterlerini genel anlamda Türklüğe hizmet eden, Gök Tanrı inancına bağlı ve göçebe kültürün etkisinde yetişmiş, kadına karşı saygılı, törelerine ve geleneklerine bağlı yüksek askerî ve siyasi karaktere sahip liderler olarak ele aldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mete Han, Attilâ, Cengiz Han, Türklük, Türk Romanı, Töre, Askerî Deha

ABSTRACT

Mete Han, Attilâ, and Genghis Khan, who closely related in Turkish history, very few novels have been published until the 2000s. One of the first examples of novels about pre-Islamic period was Peyami Safa's Attila. After this novel, there has been an increase in the number of novels dealing with pre-Islamic Turkish history. Especially after 2000s, the rulers such as Mete Khan, Attilâ and Genghis Khan who are of particular concern to Turkish history there has been an increase in the number of novels written by Turkish novelists.

Within the scope of this study, have addressed novels which is about Mete Han, Attilâ and Genghis Khan, which have debated about Turkishness in particular. Turkishness issue was taken into consideration as the main reason why these names are addressed together. After the material of the study was collected, it was found that there were similarities between religious beliefs, life style, military and political character among these three names and it was seen that Turkish novelists have treated these three names with a similar approach.

In this study, first of all, information about the life stories of Mete Khan, Attilâ and Genghis Khan and the period in which they lived has been given, and then the adventure of the works in Turkish novel that deal with Mete Khan Attilâ and Genghis Khan has been touched on.

In addition, the secrets of leadership qualities that made Mete Khan, Attilâ and Genghis Khan successful were studied and a thematic study was conducted about how the partnerships between them were handled by Turkish novelists, and the data obtained from the studies are tried to be interpreted.

As a result of investigations made with the themes determined in this direction it was seen that Turkish novelists consider Mete Han, Attila and Cengiz Khan characters as the leaders with high military and political characteristics who are dependent on their respectful customs and traditions against women who have grown under the influence of nomadic culture and depending on the tengrism who serve the Turkishness in general.

Key Words: Mete Khan, Attilâ, Genghis Khan, Turkishness, Turkish Novel, Custom, Military Genius

0.GİRİŞ

Türk tarihinde önemli bir yer edinmiş olan Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han uzun bir süre Türk romancıları tarafından ihmâl edilmiş; bu şahsiyetlerin hayatlarını konu alan eserler iki binli yıllara kadar birkaç tane ile sınırlı kalmıştır. Bu şahsiyetlerin hayatlarının özellikle Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türk romancılarının ilgisini çekmemiş olması ilginç bir durumdur. Karizmatik kişilikleri ve kurdukları devletlerle dünya tarihinde unutulmaz bir yer etmiş bu isimler uzun bir süre edebiyat alanında efsanelere ve destanlara konu olarak isimlerinden söz ettirmiş olsa da Türk edebiyatında yazılı edebiyatın malzemesi olarak kullanılmaları son beş on yıl öncesine kadar çok sınırlı kalmıştır. Bu durumun altında yatan başlıca sebeplerden birisi muhtemelen bu üç ismin de Türklüğü üzerinde tartışmalar olmasıdır. Yine muhtemel bir diğer sebep de bu üç hükümdarın da İslam dini dışında Eski Türklerin kadim inanışlarından olan Gök Tanrı inancına inanıyor olmalarından ileri gelmektedir. Ayrıca bu üç ünlü ismin Türk tarihinin uzak dönemlerinde yaşamış olmaları da bu durumda bir etken olarak değerlendirilebilir.

Tarihî romanların ele aldıkları dönemlere göre yayımlanış sıralamasına bakıldığında Türk romancılarının Türk tarihini yakın dönemden uzak döneme doğru eserlerinde konu aldıkları görülmektedir. Bu durumun bilinçli bir tercih sonucu olmadığı aşikârdır, ancak yazarlar günün eğilimlerine göre hareket ettiklerinden dolayı uzun bir süre yakın dönem Türk tarihi üzerinde yoğunlaşmış ve uzak dönem Türk tarihini ihmal etmiştir.

İçinde bulunduğumuz zamana yaklaştıkça Türk romancılarının daha bakir olan dönemlere yani Türk tarihinin daha eski dönemlerine ve Türk tarihini yakından ilgilendiren şahsiyetlere doğru yöneldiği görülmektedir. Özellikle Türk edebiyatında tarihî roman yazarlığının yakından uzağa doğru sürdürdüğü keşif macerasının bir sonucu olarak Mete, Attilâ ve Cengiz ile ilgili romanların sayısı günümüze yaklaştıkça büyük bir hızla artmaktadır. Bu durumun altında yatan sebeplerden birisi muhtemelen son dönemlerde Türk tarihinin eski dönemlerine olan ilginin artması ve dünya genelinde yükselen bir milliyetçilik fikrinin

oluşudur. Aynı zamanda bir diğer muhtemel etken bu tür konuların toplum psikolojisinde kaybolan değerleri yeni nesillere kazandırmanın bir aracı olarak görülmesidir. Çünkü “*Tarih, bir milletin hafızasıdır ve bundan dolayı milletin bütünü tarafından bilinmesi ve üzerinde düşünülmesi gerekir*” (Argunşah 1990: 1). Günümüzde toplumun, kültürel değerlerimizin kaybolmasına karşı gösterdiği tepkinin ve refleksin bir sonucu olarak çözümü tarihte bulan Türk romancıları da yeni bir bilinç tesis etmek mahiyetinde Türk tarihinin kadim dönemlerine yönelmiş olabilir. Türk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında ve yaşatılmasında tarih şuurunun önemi büyüktür. Bu sebepten milli kültürün yaşanıp yaşatılması için Türk romancılarının Türk tarihinin çok fazla ele alınmamış dönemlerini işlemeye başlaması bir bakıma normal bir sürecin tezahürüdür. Bir başka muhtemel etken de son dönemde dizi ve filmlerle birlikte işlenen bozkır yaşantısına ve atlı göçebe kültüre dair örneklerin toplum nezdinde ilgi uyandırması olabilir.

Türk edebiyatında Namık Kemal’in *Cezmi*’si ile başlayan tarihî roman yazarlığı güçlü köklere sahiptir. Türk romancıları birçok tarihî dönem hakkında eserler üretmiştir; ancak Türk tarihine olan büyük ilgiye rağmen Türk tarihinin eski dönemleri uzun bir süre tarihî roman yazarlarının ilgisini çekmemiştir. Türk tarihini konu alan eserlerin ilk üretilmeye başlandığı günden itibaren daha çok Osmanlı tarihini ve İslamiyet sonrası dönemi konu alan eserler üretildiği görülmektedir. Ulus devlet bilincinin tüm toplumları derinden etkilediği ve bu etkinin bir sonucu olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile birlikte Türk tarihine duyulan ilgi ve Türklük bilinci ile oluşturulan bir romancılık geleneği de ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da Türk tarihî romancılığında yeni bir gelenek ortaya çıkmıştır. Bu gelenek doğrultusunda Türk tarihinin birçok dönemi Türk romanına konu edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının erken dönemlerinde keşfedilen ve tarihî romanlara malzeme oluşturan konuların aksine Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han gibi tarihî romanın konusu içerisine giren isimlerin son beş on yılda Türk romancıları tarafından malzeme olarak kullanıldığı görülmektedir.

Roman kurmacanın gücünden faydalanan bir edebî türken tarih bir bilim dalıdır. Tarih bilimi, bilgi ve belgeleri nesnel bir yaklaşımla tasnif edip bilimsel

yöntemler ışığında aktarır. Yani tarihçi bir bilim adamıdır ve onun asıl malzemesi belgelerdir. Belgelerle ve kanıtlarla tarihî olayları aktaran tarihçinin tarihî vakaları ya da durumları aktarırken kendi hayal gücünden, fantezi dünyasından yararlanması mümkün değildir. Buna karşın tarihî romanlar temel olarak yazarın hayal gücü ve fantezi dünyasının tarihî gerçekleri yeniden yorumlamasıyla oluşturulmuş hâlidir. Tarihî roman¹ yazarının tarih yazıcısı gibi bilimsel verilerden hareketle eser oluşturmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Onun asli görevi tarih yazarının dolduramayacağı boşlukları hayal gücüyle insan gerçeğinden yola çıkarak doldurmaktır. Ayrıca tarihî roman yazarı yazmış olduğu esere edebî bir nitelik kazandırmak zorundadır. Bu doğrultuda yazmış olduğu eserde bir takım entrika unsurları kullanmalıdır; çünkü başı sonu belli bir konuyu okur için zevkli ve sürükleyici bir hâle getirmesi gerekmektedir. Bu gereklilikten yola çıkarak özellikle popüler tarihî roman yazarları kurmacanın kendilerine sağladığı özgürlük dâhilinde aşk, macera, gizem gibi entrika unsurlarından faydalanır. Anlaşıldığı üzere tarihî roman yazarı işleyeceği konuyu seçme özgürlüğüne sahiptir.

Bununla birlikte tarihî roman yazarının topluma karşı üstlendiği ya da farkında olmadan yerine getirdiği önemli bir görevi vardır. Bu görev, okuyucusuna tarih şuuru aşılama, geçmişin değerlerini hatırlatarak geçmiş değerlendirmesini sağlamak ve bu doğrultuda okuyucunun geleceğe yönelik isabetli kararlar vermesine katkıda bulunmaktır. Tarihî roman yazarı yazdığı roman ile birlikte okuyucusuna olumlu yönde bir etkide bulunabileceği gibi tam tersi yönde olumsuz bir yaklaşımla hareket ederek yıkıcı bir etkide de bulunabilir (Argunşah 1990: 8).

Bu bakımdan tarihî roman yazarının tarih biliminin mensuplarına kıyasla tamamen serbest olduğu; tarihî, tarihe ait bilgi ve belgelere aldırış etmeden istediği gibi yorumlama hakkı yoktur. Tarihî roman yazarının kurgu meydana getirmekle ilgili hareket alanı tarihe ait belgelerle çelişmeyecek çerçevededir.

¹ Tarihî roman, temelleri maziye dayanan, yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebi ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.” (Argunşah 1990: 7)

Yukarıda belirtilen gerçekten hareketle bu çalışmaya konu olan tarihî şahsiyetlerin Türk romancıları tarafından kurmacanın imkânları dâhilinde nasıl ele alındığı hususu da ciddi bir önem arz etmektedir. Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ın Türk yazarları tarafından bir tarih şuuruyla mı yoksa tarihî gerçekleri çarpıtacak bir şekilde mi ele alındığı konusu bu çalışmanın Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han romanları üzerine bazı dikkatler ve tematik inceleme bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacak ve yazarların belirlenen temalar dâhilinde bu şahsiyetleri nasıl ele aldıkları ifade edilecektir. Örneğin: bazı romancılar Mete, Attilâ ve Cengiz'i acımasız liderler olarak ifade ederken bazıları onları merhametli liderler olarak ifade etmiştir. Ayrıca bu çalışmada romancılardan hangilerinin tarihî gerçekleri yeniden yaratıma tabi tutarken doğru ya da yanlış bir tutum sergilediği konusu üzerinde durulmamış sadece durum tespiti yapıp bu üç hükümdarı nasıl ele aldıkları analiz edilmiştir.

Türk tarihinin mihenk taşı olarak kabul edilebilecek bir isim olan Mete'nin ve onun kurduğu yapının Avrupa'daki uzantısını oluşturan Attilâ'nın maceralarla dolu yaşantıları ve Türk tarihinin devamlılığında sağladıkları katkı kuşkusuz yadsınamaz derecede büyüktür. Bu isimlerle birlikte Türk tarihine damga vurmuş bir diğer isim de Türk olmayıp Moğolların hükümdarı olan; ancak Türk tarihinden ve Türk geleneğinden beslenerek Mete'nin Attilâ'nın kurduğu düzene benzer bir yapı oluşturan Cengiz Han'dır.

Mete Han, tarihte bilinen ilk Türk devletini kurmuş ve Türklerin teşkilatlı bir yapıya kavuşmalarında büyük rol oynamıştır. Mete'nin izinden giden Attilâ da atasının yaptığı gibi bir benzerini Avrupa'da yaparak ses getirmiştir. Yaklaşık yedi yüzer yıllık arayla yaşayan bu liderlerden sonra gelen Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han da Mete ve Attilâ'nın yaptıklarına benzer bir takım icraatlar yaparak tüm dünyayı dehşete düşüren bir imparatorluk vücuda getirmiştir.

Bu üç hükümdarın birçok ortak noktası vardır. Üçü de bozkırın çetin şartlarında yetişmiştir ve üçü de atlı göçebe kültürün birer mensubudur. Bu üç hükümdar aynı inanca inanmış; benzer töre ve âdetlere, ordu ve millet teşkilatlanmasına sahip olmuştur. Mete, Attilâ ve Cengiz Han daha çocuk

yaşlarında esaretin korkunç yüzüyle karşılaşmış hükümdarlık yolunda aile fertlerinden birilerini öldürmek zorunda kalmıştır. Üçü de cömertlikleriyle, adaletleriyle ve disiplinleriyle düzensiz ve dağınık hâlde yaşayan uluslarını bir araya getirmiştir. Üç hükümdarın da fırtınalı aşk hikâyeleri olmuş, üçü de kadına karşı duyarlılık göstermiştir. Tüm bu benzerlikler bu üç hükümdarın farklı dönemlerde yaşasalar da bir zincirin halkaları gibi birbiriyle bağlantılı olduğunu gösterir. Üçünün de başarısının altında yatan sır, yaşam öykülerinde görülen bu benzerliklerdir. Bu üç ismin Türk romanında nasıl ele alındıkları da işte bu dikkatler üzerinden yola çıkılarak işlenmiştir.

0.1. Çalışmanın Evreni

Türk Edebiyatındaki Tarihî Romanlar İçerisinde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı konu olan romanlar özellikle son on yıl içerisinde üretime tabi tutulduğu için bu alanda bir çalışma yapılması gerekliliğinin olduğu düşünülmüştür.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın bir arada değerlendirilmesi ve onları konu alan eserlerin hangi kriterler doğrultusunda seçileceği bir takım belirsizlikleri beraberinde getirirse de çalışmayla ilgili ilk malzemeler toplandığından bu belirsizlik ortadan kalkmıştır. Türklükleri tartışılan bu üç ismin Türk romanında nasıl ele alındığı sorusu bu isimleri konu alan eserlerin bir arada değerlendirilmesinin uygun olacağı fikrini vermiştir. Ayrıca bu üç ismin göçebe kültürden gelmeleri, Gök Tanrı inancına mensup olmaları, devraldıkları devletleri imparatorluklara dönüştürmeleri, özellikle bazı kaynaklarda acımasız liderler olarak ifade edilmeleri, Türk ve dünya tarihine yön vermeleri, liderlik koltuğuna otururken aile fertleri ile giriştikleri kanlı mücadeleler, kurdukları orduların yapısı, fetih politikalarının benzerlikleri, esaretten devlet yöneticiliğine giden maceraları gibi birçok ortak noktalarının oluşu da bu üç hükümdarın aynı çalışma altında değerlendirmesi hususunda fikir vermiştir.

Bu isimler ile ilgili romanların tespit edilmesi sonucunda onlarla ilgili yapılacak bir çalışma için yeterli malzeme olduğu görülmüştür. Ayrıca bu üç ismin özellikle Türk tarihi ile bağlantılarının belli tartışmalara malzeme iken popüleritesi artarak Türk romancıları tarafından ele alınmaları da çalışmanın

ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ayrıca uzun yıllar boyunca sadece birkaç romanda bahsi geçen bu üç ismin Türk romancıları tarafından yeniden keşfedildiği bir dönemde bu keşfin dayanak noktalarından hareketle bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Tüm dünyada milliyetçilik fikrinin yeniden yükselişe geçtiğinin söylendiği bir dönemde ele alınan bu isimlerin millî bir duyarlılık ve şuur dâhilinde ele alınıp alınmadığı konusu da çalışmanın merak konularından birisi olmuştur.

Çalışmaya konu olan eserlerin tespitinde ilk olarak bu üç ismi doğrudan ve başkahraman olarak konu olan romanların değerlendirilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Çalışmaya konu olacak eserlerin Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ın otobiyografilerinden hareketle oluşturulmuş Türkiye'de yayımlanmış Türkçe eserlerden teşekkül etmesi gerektiği düşüncesi çalışmanın çerçevesinin çizilmesinde temel kıstas olarak kabul edilmiştir.

Çalışmaya dâhil edilecek eserlerin seçimindeki ilk ölçüt, vakanın başkahramanlarının Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han olmasıdır. Bunun yanında eserlerin –romanların- seçimindeki ikinci ölçüt eserlerin isimlerinin Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın isimlerinden yola çıkılarak oluşturulmuş olmasıdır. Bununla birlikte eserler toplanırken Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ismiyle yayımlanmış romanlar dışındaki diğer edebî eserler çalışma dışı bırakılmıştır. Örneğin Serdar Demircan'ın yazıp çizdiği *Mete Han* (2013) isimli çizgi roman çalışmaya dâhil edilmemiştir. Aynı zamanda çalışma için eser toplanırken M. Turhan Tan adına yayımlanan *Cengiz Han Bozkırın Mavi İmparatoru* isimli eser ile M. Samih Fethi'nin *Cengiz Han* isimli eserinin aynı eser olduğu, Turhan Tan isminin yazarın müstear adı olması sebebiyle piyasada iki farklı isimle aynı eserin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı yazarın gerçek adıyla yayımlanmış eseri ile müstear adla yayımlanmış eseri arasında herhangi bir fark bulunmadığı ve yazarın müstear adı literatürde kullanıldığı için M. Turhan Tan adına yayımlanmış eser çalışmaya dâhil edilmiş yazarın gerçek adıyla yayımlanan baskı çalışma dışı bırakılmıştır.

Üçüncü olarak olay örgüsü içinde Mete, Attilâ ve Cengiz'i fonda da olsa konu alan eserler değil, bu isimlerin vakanın ilerleyişine önemli derecede katkıda

bulunduğu eserler çalışmaya dâhil edilmiştir. Örneğin Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* ve *Attila'nın Kargısı* isimli eserleri Attilâ'yı doğrudan başkahraman olarak işleyen eserler olmasa da bu eserlerde Attilâ vakanın ilerleyişine önemli katkıda bulunduğu için çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu eserlerle birlikte Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun *Atlı Han* isimli eseri de Attilâ'yı fonda işleyen eserlerden birisidir. Ancak bu eserin adının Attilâ olmayışı ve eserde Attilâ ile ilgili yeterli tematik malze bulunmaması sebebiyle eser çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bunun yanında Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Mete Han'ın Oğlu Kiok Han* isimli eserinin adında Mete Han var olsada eserin muhtevasında ve olayların ilerleyişinde Mete Han, bir karakter olarak katkıda bulunmadığı ve eserde Mete Han'ın ölümünden sonraki dönem ele alındığı için bu eser de çalışmaya dâhil edilmemiştir.

“Uzun geçmişe sahip Türk tarihi, romancılar için sınırsız malzeme sunar. Tarihsel süreç içerisinde yöneticilerin ikidar mücadelesi, saraylarda çevrilen entrikalar; milletler ve devletlerarası ilişkiler, bu ilişkilerle bağlantılı büyük aşklar; savaşlar, savaşlarda kazanılan zaferler veya karşılaşılan yenilgiler, göçler, ölümler vb. durumlar etnik yapı için ihtiyaç duyulan malzemeyi zenginleştiren unsurlardır. Türkiye’de de bunlardan bir hayli faydalanılmış ve nicelik bakımından küçümsemeyecek bir ‘tarihî roman’ külliyyatı meydana getirilmiştir. Bu romanlar, vakalarının tarihsel zamanı bakımından genellikle ya uzak geçmişteki Türk tarihini ya da Osmanlı'nun ihtişamlı dönemlerini tercih etmiştir” (Bozdoğan 2008: 31-32).

Bu bağlamda Mete, Attilâ ve Cengiz ile ilgili romanlar uzak geçmişteki Türk tarihini ele alan romanlardır ve bu romanların sayısının özellikle son dönemde arttığı görölmüştür. Bu şahsiyetleri konu alan roman sayısı iki binli yıllara kadar bir elin parmaklarını geçmezken günümüzde bu isimlerle ilgili yirmiye yakın eser yayımlanmıştır ve yayımlanmaya devam etmektedir.

Eserler seçilirken dikkat edilen bir diğer husus da eserlerin Türkiye Tükçesi ile kaleme alınmış ve Türkiye’de yayımlanmış olmasıdır. Bu bakımdan Türkiye Dışındaki Türk Dünyası'nın bir mensubu olmasına karşın Cengiz Dağcı'nın

eserlerini Türkiye Türkçesiyle kaleme aldığı ve ilk baskısını Türkiye’de yaptığı için onun *Genç Temuçin* isimli eseri de çalışmaya dâhil edilmiştir.

Eserlerin seçiminde kullanılan bir diğer ölçüt de romanların yayımlanarak kitap hâline getirilmiş olmasıdır.

Çalışmada kullanılan eserlerin sundukları malzeme bakımından Türklük konusunu işlemeleri de eser seçiminde kullanılan bir diğer ölçüttür. Çalışmaya konu olan eserlerler seçilirken Türk, Türkçe, Türklük, Türk Birliği gibi kelimeleri eserin merkezinde ya da fonunda kullanan bir şekilde Türklüğe temas eden eserler çalışmada yer almıştır. Ayrıca doğrudan Türk ismi geçmemekle birlikte Türklüğü konusunda tarihçiler tarafından herhangi bir şüphe duyulmayan Türk kavimlerinin isimlerinin geçtiği eserler de Türk, Türkçe, Türklük ve Türk Birliği gibi kelimelerle ilişkili olarak düşünülmüştür. Örneğin Cengiz Han’ın annesinin Merkit Türklerine mensup olduğu bilinmektedir ve Merkitler de tarihçiler tarafından Türk olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan Cengiz Han ile ilgili ya da benzer şekilde Mete ile ilgili yayımlanmış bazı romanlarda doğrudan Türk adı geçmese de Merkit ve Hun isimleri ile kastedilenin Türkler olduğu düşünüldüğünde bu isimlerin geçtiği kısımlarda Türk varlığına, Türk gelenek göreneklerine, Türk yaşantısına, Türk diline vurgu yapıldığı göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışma esas olarak roman türündeki eserleri ihtiva etmektedir. “*Fakat edebiyat biliminin genel kabullerinden hareketle bir eserin roman olup olmadığını tespit etmek, her zaman mümkün değildir. Çünkü ‘Hangi eserler romandır?’ ya da ‘Roman nedir?’ sorusunun cevabı ilk anda düşünüldüğü kadar kolay değildir*” (Bozdoğan 2008: 36-37).

Roman kavramının ne olduğuyla ilgili birçok fikir ve teorik tanım ortaya konmuştur. Batı’da ve Türkiye’de “roman” kavramıyla ve “Roman nedir?” sorusuyla ilgili birçok fikir ortaya atılmıştır. Bunlar içerisinde şüphesiz herkesin zihninde yer etmiş olan Namık Kemal’in şu tanımı ilk olmak bakımından bir önem arz eder: “*Romandan maksat güzerân (geçici, geçen) etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan bir vakayı, ahlâk ve âdât ve hissiyât ve ihtimâlâta*

mütaallik (ilgili) her türlü tafsîlâtıyla beraber tasvîr etmektir” (Namık Kemal, 2005: 39).

Bu tanım Tanzimat Dönemi’nde verildiği için doğal bir kanının ışığında verilmiştir. Dolayısıyla romanın olduğu gibi hikâye türünün de tanımı olarak kabul edilebilir. *“Tanzimat yazarlarına göre ‘roman’ ve ‘hikâye’ aynı anlamdaydı. Bazen romana büyük hikâye, hikâyeye de küçük hikâye dedikleri görülürse de, hiçbir zaman bu iki türün farklı şeyler olabileceğini düşünmemişlerdir”*(Yılmaz, 2002: 37). Tanzimat Dönemi’nde yaşamış ve yazın hayatına girmiş yazarlar Batılı anlamda hikâyenin ve romanın arasındaki farkı pek anlayamamakla birlikte roman hususunda edebiyatımızı baştan sona etkileyecek ilklere imza atmışlar ve Türk edebiyatına roman türünün kazandırılmasında çok önemli bir rol oynamışlardır.

“Tanzimat yazarlarına göre roman, toplumun aynasıdır ama bu ayna asla kötülüğe özendirmemeli, millî terbiye ve genel ahlakı zedelemeli; daima millî hisleri tahrik etmelidir. Roman aynı zamanda edebî bir seviye göstermeli, lüzumsuz gevezeliklerden arınmış olmalıdır”(Yılmaz, 2002: 39).

Türk edebiyatına Batı’dan geçen romanla ilgili yapılan ilk tanımlar kendi zamanlarında mevcut ihtiyacı karşılarsa da daha sonra bu tanımların yanında yenilerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda da yapılan yeni tanımlarda Batı’da roman ile ilgili söylenenlerden istifade edilmiştir.

Roma türüyle ilgili yazdığı teorik kitaplarıyla da ünlenen Milan Kundera’ya göre roman: *“Roman(roman) yazarın deneysel egolar(kişiler)üzerinde varoluşa dair birtakım temaları sonuna kadar incelediği büyük düzyazı biçimi”* (2012: 137). dir. Kundera’nın yapmış olduğu bu tanımda kişiler ve temalar üzerinde durulur. Elbette roman türü için vazgeçilmez unsurların başında kişiler ve tema gelmektedir; ancak bir eserin sadece kişi ve tema ihtiva etmesi o eseri roman kılmaya yetmeyecektir. Bununla birlikte kişilerin ve temaların olmadığı bir eserin de roman olması mümkün değildir.

Milan Kundera gibi roman hakkında tanım yapan önemli edebiyat teorisyenlerinden birisi de Philip Stevic’tir. Stevic “Roman nedir?” sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“Romanı diğer mensur eserlerden ayırt etmemize yarayan öteki özellik, romanda bulunan, fakat roman öncesi mensur eserlerde bulunmayan bütünlüktür. Romanda bir giriş(beginning), bir gelişme (middle) ve bir sonuç (end) bölümünden oluşan, kendi içinde tutarlı organik bir bütünlük vardır” (2010: 10).

Stevick’in bu tespitine göre romanın içinde yakaladığı bütünlük diğer mensur eserlerde yoktur ve romanın tanımlanması konusunda bu husus bir kıstas olarak kullanılmaktadır. Özetle roman türünün, bir binanın olduğu yapı malzemeleri gibi malzemelerden olduğu ve bu malzemelerin de onu, diğer mensur türlerden ayırdığı söylenebilir.

Yukarıda yapılan roman tanımlarının yanında Türk edebiyat bilimcileri tarafından son yıllarda daha önceki tanımlardan da yola çıkılarak farklı tanımlar yapılmıştır:

“Roman, modern zamanların anlatım türüdür. Diğer anlatım türlerinin olduğu gibi, romanın da kendine özgü bir mantığı, bir yapısı ve bir kuruluşu vardır. Ancak, romanın diğer türlerden ayrılan yanları da vardır kuşkusuz. Her şeyden evvel roman, kendi mantığı içinde bağımsız bir özellik taşır. Onun destana, masala, şiire, tiyatroya; tarihe, felsefeye, psikolojiye, sosyolojiye, hatta matematiğe borçlu olduğu doğrudur. Ancak roman, bu kaynaklardan gelen gıdayı kendine mal etmeyi başarabilmiş hayli yetenekli bir türdür” (Tekin, 2008: 7).

[Roman] *romancının beş duyusu yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak hayatında yankı bulmuş yaşantı, bilinç, zekâ, hayal düşünce, duygu gibi öğeleri sanatsal bir bağlam içinde yeniden kurduğu yapay bir âlem[dir]”*(Çetin, 2009: 65).

Çetin’in ve Tekin’in yapmış olduğu tanımlar roman denildiğinde ne anlaşılması gerektiğini edebiyat bilimindeki son gelişmeler ışığında ortaya koyan kapsamlı tanımlar olmasına karşın “Roman nedir?” sorusunun cevabı uzun yıllar daha tartışılacak ve ortaya yeni fikirler konulacak gibi görülmektedir. Bu konuda Prof. Dr. Ahmet Bozdoğan şu şekilde bir tespitte bulunmuştur:

“Bir metnin kurmaca olup olmadığını, dolayısıyla ona ‘roman’ denip denmeyeceğini tespit etme en doğru değilse bile en makul yöntemlerden biri, yazarın beyanına itibar etmektir. Çünkü eserde, gerçek hayattan yansımaların yanında veya dışında, kurgulanmış kısımların da bulunup bulunmayacağını en iyi bilecek kişi, metni telif edendir” (2008: 37).

Bundan mütevellit bu çalışmada roman olduğu hususunda şüpheye düşülen eserler olsa dahi yazarı veya yayıncısının roman olarak nitelendirdiği eserler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda Bülent Bengisu’nun *Savaşçıların Efendisi* isimli eserin belli bölümleri biyografik bir eser olmaya namzet olmasına karşın yayıncısı ve yazarı eseri roman olarak nitelendirdiği ve eserin içerisinde kurmaca kısımlar bulunduğu için eser roman olarak değerlendirmeye alınmış ve çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu esere karşın Lokman Aydoğan ve Murat Utku’nun birlikte yazmış olduğu *Mete Küçük Alp* (2017), *Mete Gizem Avcısı* (2018), *Mete Börü Birliği* (2019) isimli eserler çocuk öykü kitabı olduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Yukarıda sıralanan ölçütler doğrultusunda da aşağıda ele alınan şu eserler “Tematik İnceleme”nin malzemesi olarak seçilmiştir¹:

Peyami Safa, *Attilâ* (1931)

M Turhan Tan, *Cengiz Han* (1939)

Cengiz Dağcı, *Genç Temuçin* (1969)

Ahmet Haldun Terzioğlu, *Büyük Hun Hakanı Mete Han* (2010)

Ahmet Haldun Terzioğlu, *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* (2012)

Hayrani İlgar, *Mete Han* (2013)

Muharrem Eryılmaz, *Büyük Hun Hükümdarı Attila* (2013)

A. Hakan Bayrakçı, *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* (2013)

İbrahim Karahan, *Galya Fatihi Atilla* (2014)

Hüseyin Adıgüzel, *Başbuğ Attila* (2015)

¹ Bu listede çalışmanın malzemesi olan romanların künyeleri değil, yalnızca kronolojik listesi verilmiştir. Eserlerin bu çalışmada kullanılan baskılarının künyeleri için “Kaynakça” listesine bk.

Okay Tiryakioğlu, *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* (2016)
Mehmet Kemal Erdoğan, *Attila Tanrının Kırbacı* (2016)
Bülent Bengisu, *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* (2016)
Mehmet Kemal Erdoğan, *Cengiz Han* (2016)
Hasan Erdem, *Atilla'nın Kalkanı* (2017)
Mehmet Kemal Erdoğan, *Mete Han* (2018)
Hasan Erdem, *Attila'nın Kargısı* (2018)
Yiğit Recep Efe, *Kumandan Mete* (2018)
Okay Tiryakioğlu, *Attila Avrupayı Dize Getiren Türk* (2018)
Yiğit Recep Efe, *Kumandan Attila* (2018)
Coşkun Mutlu, *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* (2019)

0.2. Türk Tarihi ve Dünya Tarihi İçerisinde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Yeri

0.2.1. Mete Han ve Hunlar (M.Ö. 234-174)

İlk Türk devleti olarak kabul edilen Hun devletinin en önemli lideri olan ve babasından aldığı bu devleti imparatorluk hâline getirerek Türk boylarını ilk kez bir çatı altında toplamayı başaran Mete M.Ö. 234 yılında doğmuş M.Ö. 174 yılında ölmüştür. Kendisine ihanet ettiğine inandığı babası Teoman Han'ı öldürerek 25 yaşında tahta geçen Mete Han, altmış yıllık ömründe 35 yıl hükümdarlık yapmıştır (Tekin 2014: 13). Mete Han'ın çocukluk ve gençlik dönemi ile ilgili çok fazla bilgi yoktur.

“Bu hususta ilk bilgiye Mete'nin M.Ö. 187 tarihinde Çin İmparatoriçesi'ne yazdığı mektupta rast gelinmektedir. Bu mektubun bir yerinde Mete kendi hayatının ilk dönemine dair şöyle demektedir: ‘Irmaklar ve göller arasında doğdum; geniş yaylalarda sığırlar ve atlar arasında büyüdüm; kendimi sık sık sınır boylarında buldum’. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Mete, geniş

yaylalarda yaşayan, hayvancılıkla geçinen ve akıncılık yapan göçebe bir topluluğun çocuğudur” (Tekinoğlu 2017: 148).

Mete Han'ın babasının kurduğu devletin konumu göz önünde bulundurulursa onun Orhun Irmağı yakınlarında bir yerlerde dünyaya gelmiş olduğu söylenebilir.

Mete Han'ın hayatı ile ilgili elde bulunan kaynakların tamamı Çin kaynaklarıdır. Bu kaynaklar onunla ilgili değerli bilgiler vermektedir; ancak Çinliler bu kaynakları oluştururken halkın anlattıklarını derleyerek oluşturmuşlardır. Mete Han ile ilgili anlatılanlar efsanelerle iç içe olduğundan bu kaynaklarda birtakım abartıların ve gerçek dışı unsurların olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Mete Han'ı ve onun kişiliğini oluşturan etkenleri anlayabilmek ve çalışmanın ikinci bölümünde yer alan tematik incelemelerin ne doğrultuda yapıldığını görebilmek için öncelikle Hunların nerede yaşadıkları, kökenleri, yaşam tarzları, askerî özellikleri gibi konularda bilgi vermekte fayda vardır.

“Hunlar Ötüken'i de içine alan bir sahada hüküm sürmüşlerdir. Ötüken'in Hunların başşehri olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır” (Tekinoğlu 2017: 29). Ötüken sadece Hun devletine ev sahipliği yapmamıştır. Türklerin yaşadığı en kadim ve kutsal yer olan Ötüken Yiş büyük olasılıkla Mete'den sonra yaşayan nice Türk büyüğüne de ev sahipliği yaptığı gibi Mete Han'a da ev sahipliği yapmıştır.

Hun isminin kökeni ile ilgili de bilim dünyasında birçok tartışma vardır. Eski Türk tarihiyle ilgili birçok veriye Çin kaynaklarından ulaşıldığı gibi Hun ismi hakkındaki en önemli bilgilere de yine sadece Çin kaynaklarından ulaşılmaktadır. Ancak Çinlilerin Hun isminin karşılığı olarak kullandıkları pis kokulu ya da bulgur yiyen manalarına gelen Hiung-nu ismi onların Hunları hakir görmek ve küçümsemek için kullandıkları bir sözcüktür (Cengiz 2016c: 10). Bu sözcük Hun isminin gerçek anlamını yansıtmamaktadır. Hun isminin anlamıyla ilgili birçok görüş vardır. Bu görüşlere bakıldığında ise Hun isminin Çinlilerin onlara hakaret etmek amacıyla kullandıkları sözcüklerle alakası olmadığı aşikârdır. *“Türkçe kung sözünün esas manası 'sert, katı, sağlam, pek'tir. Anlam*

genişliğine uğrayarak ‘güçlü, kuvvetli, kudretli’ olmuştur” (Aktaran Tekinoğlu 2017: 24).

Dünya tarihine hızlı bir giriş yaparak özellikle Mete döneminde Asya’dan başlayarak tüm dengeleri altüst eden Hunların etnik kökeni ile ilgili olarak da birçok tartışma vardır. Elbette bu tartışmalar doğrudan Mete Han’ın etnik kökenini de ilgilendirmektedir.

“Batılı ve Çinli ilim adamları, Hsiung-nuların etnik bakımdan Türk, Moğol, Fin-Uygur ve Hint-Avrupalı olduklarını tartışmışlar ama bir ortak görüşe varamamışlardır.

Bununla beraber bu ilim adamlarının çoğunluğu, Moğol oldukları kanaatini taşımışlardır. Çinli tarihçi Lin Kan, ‘Hsiung-nuların büyük ölçüde karma bir dil konuştuğunu; bunların Hsiung-nu konfederasyonu içinde Türk dilini konuşan Ting-lingler, Moğol dilini konuşan Tung-hular ve diğer etnik gruplarla (Hint-Avrupa, Yüeh-chih we Wu-sun) birleşmesi sonucunda, fertlerin aynı budundan olmayan bir toplum yarattıklarını iddia etmiştir (Cengiz 2016c: 14).

Bu tarzda görüşler olmakla birlikte elbette Hunların kökeni ile ilgili daha farklı görüşler de vardır.

“Japon tarihçi Uchida Gimpu ise, Hsiung-nuların Mongoloid olduğu tezine karşı, Caucosoid ırktan oldukları savını ileri sürenleri desteklediğini açıklamakta, bu savı desteklemek amacıyla, önce Çin kaynaklarındaki betimlemeleri ele almakta, bütün bunlardan Hsiung-nuların Caucas tipinde olduğu sonucuna varılacağını belirtmekte, bu tipin İskitlerle ilişkisini vurgulamaktadır” (Çakmak 2003: 3).

Uchida Gimpu gibi Hunların Türk kökenli olduğunu öne süren birçok bilim adamı daha vardır. Bunlardan birisi de Wolfram Eberhar’dır. Türk tarihi ve Çin tarihi ile ilgili çalışmaları bulunan ünlü Alman sinoloji uzmanı Wolfram Eberhard da Hunların kökeni ile ilgili olarak şunları söyler:

“M.Ö. 2500 de Doğu Asya’da müteakip devirlerde hakiki ‘Çin, kültürünün teşekkülünde büyük bir tesiri olan bir ilk Türk kültürünün

mevcudiyetinden bahsedilebileceğini söylemiştik. Türklerin Çin kültürünü vücuda getirdiklerini söylemek yanlış olacaktır. Fakat Türklerin ve kültürlerinin tesiri olmadan hiçbir zaman bir Çin kültürünün meydana gelemeyeceğini söylemek doğru olabilir. Türk kültürünün, teşekkül etmekte olan Çin kültürünün üzerine çok müessir olduğunu tebarüz ettirmek zorundayız” (1941: 27).

Hunların kökeni ile ilgili olarak ortaya atılan görüşlerin her birinin kendi içerisinde geçerlilik payı vardır; ancak bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında da belirtileceği üzere Hunların kökenin Türk olma ihtimali daha fazla ağırlık taşımaktadır. Onların kökenleriyle ilgili tartışmalar olduğu gibi Hunların tarih sahnesine çıkışlarıyla ilgili olarak da farklı görüşler vardır. Örneğin Ziya Gökalp Hunların tarih sahnesine çıkışlarıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanır: “*Kunlar da Çinliler kadar eskiydi. Çinliler Milattan 2207 sene evvel, tahta geçen Hiya (Hsia) sülalesi zamanından beri bunları tanıyordu” (Ziya Gökalp 2015: 240).*

Prof. Dr. Ahmet Taşağıl ise “*Hunların tarih sahnesine kesin çıkışlarının tarihi belli olmamasına rağmen efsanevi Çin kayıtlarına göre MÖ 2255'lere kadar götürülebilir” (2017: 51) der.*

Prof. Dr. Sadettin Gömeç de *Türk-Hun Tarihi* isimli eserinde Hunların tarih sahnesine çıkışlarına ilişkin şu ifadelere yer verir:

“Çinlilerin kaynaklarında, kendi tarihleriyle birlikte başlattıkları Hunlarla alakalı ilk bilgilere baktığımızda, onların atasının Hsia Hou ailesinden ve Ch'ung Wei adlı birisinden geldiğini görürüz. M. önce 2200'lerde yaşayan bu efsanevi sülalenin ilk hükümdarı T'ang ve Yü (Ta-yü) çağlarında, Türk-Hunlar da Çin'in kuzeyinde ömürlerini geçiriyorlardı” (2012: 34).

Dr. Arslan Tekin ise Hunların tarih sahnesinde görülmeye başlamasıyla ilgili olarak: “*Çin tarihi kaynaklarında Hiung-nular ilk önce M.Ö. 1764'lerde, daha sonra ise yine M.Ö. 822 ve 304 yıllarında karşımıza çıkar (2014: 50) demektedir.*

Tüm bu isimlerin yanında Hunların tarih sahnesine çıkışlarıyla ilgili olarak Çin tarihini esas alan ve Hunlar üzerine çalışma yapan önemli isimlerden birisi olan Lev Nikolayeviç Gumilev ise Hunların 1797 tarihi civarında Gobi'nin güney uçlarında yüzeye geldiğini söyler (Gumilev 2005: 3-4).

Gumilev'in dediğinden yola çıkarak Hun tarihinin Çin kaynaklarına göre M.Ö. 1700'lere kadar götürülebileceği tarihî belgelerle ortadadır. Ancak bu verilerin yanında arkeolojik ve antropolojik veriler kullanıldığında Hunların belirtilen bu tarihten daha önce var oldukları bilinmektedir. Ayrıca farklı araştırmacılar Çin belgelerinde Hun ismine daha önceleri rastlandığını da belirtmektedir. Bunlardan Ahmet Taşağıl'ın belirttiği üzere efsanevi Çin kaynakları temel alınır M.Ö 2255'lere kadar Hunların adını Çin kaynaklarında görmek ve belgelemek mümkündür.

Bütün bu veriler doğrultusunda denilebilir ki Mete Han'a kadar gelen dönemde Hunların binlerce yıllık köklü bir geçmişi vardır ve bu geçmişte Hun kültürü Çin ve Moğol kültürüyle de yakın etkileşim içerisindedir. Hunların Türk olup olmadığı konusunda ciddi tartışmalar olsa da günümüzde var olan veriler doğrultusunda onların Türk tarihinin önemli bir noktasında yer aldığı, konuştukları dilin de elde edilen son veriler doğrultusunda Türk dili olduğu büyük oranda kabul gören görüşler arasındadır. Hüseyin Tekinoğlu *Hun Türkleri* isimli eserinde farklı görüşlere yer verdikten sonra "*Hunların Türkçe konuşan bir halk olduğu konusundaki görüşler doğrudur*" (Tekinoğlu 2017: 76) der.

Hun dilinin Türk dili olduğunu söyleyen Talat Tekin, Mehmet Ölmez ile birlikte yazdığı *Türk Dilleri Giriş* isimli kitapta eski yazı çevrimini Pulleyblank'ın yaptığı Hunca bir beyiti şu şekilde yorumlar: "*Sūkē tūlikang / Bukuk-gu tutang: '(Düşman) ordusuna karşı çıkın, Bukuk'u (lideri) tutsak alın'*" (2003: 13). Talat Tekin'in yorumladığı bu beyit gibi Hun dilinden günümüze kalmış birçok dil malzemesinin Türkçe olduğu bilinmektedir. Gyula Nemeth'de Hun dili ile ilgili "*Şu kadarını belirtelim ki, Hiung-nu dili, günümüze kadar ulaşan örneklerden yola çıkılarak denilebilir ki, büyük bir ihtimalle Türk, veya (daha az ihtimalle de) Moğol dili olabilir*" (2014: 42) der.

Tüm söylenenlerle birlikte Hunların yaşam tarzı hakkındaki veriler de onların Türk tarihi ile olan bağlarını güçlendirmektedir. Lajos Ligetti Hunların yaşam tarzıyla ilgili olarak şu verileri aktarmaktadır:

"Hiung-nular hayvancılıkla uğraşan göçebe bir halktı. Çin kaynakları Hiung-nuların yetiştirdikleri hayvanların genellikle at, inek ve koyun olduğunu,

bazen eşek, katır ve bir tür deveye de rastlandığını belirtiyor ve bugün artık cinsini çıkaramadığımız at veya eşek türü üç hayvandan daha bahsediyorlar.

Hunlar ovadan ovaya, yayladan yaylaya hayvan sürüleriyle birlikte göçerlerdi. Ama bu yolculuklar sırasında avcılık da yaparlardı. Etrafı duvarlarla çevrili şehirleri hiç olmadı. Tarımla uğraşmıyor, ticaret yapmıyorlardı. Besledikleri hayvanların ve av hayvanlarının etleriyle besleniyorlardı. Yiyeceklerin önemli bir kısmı gençlere düşerdi. İhtiyarlar ve güçsüzler geri planda kalırdı” (Aktaran Németh 2014: 34).

Bu ifadeleri kullandıktan sonra Lajos Ligetti Hunların asıl yaşam faaliyetlerinin ve gelir kaynaklarının barış zamanlarında yaptıkları hayvancılık olmadığını, savaşlarda elde ettikleri ganimetler olduğunu belirtir. Ayrıca bu savaşlarda kullanılan yöntemler içerisinde de atın Hunlar için çok önemli bir yer tuttuğunu söyleyerek at sırtında yolculuğun, hızlı hareket etmenin ve savaş yöntemlerinin geliştirilmesinin Hunların kültürünün bir eseri olduğunu belirtir.

Çin tarihinden ulaşılan bu verilere ek olarak Nejat Diyarbekirli *Hun Sanatı* isimli kitabında onların yaşam tarzları ve askerî hayatı ile ilgili olarak şu bilgilere yer vermiştir:

“Hun toplumu, profesyonel bir savaşçı grubunda ve bir orduda olduğu gibi teşkilatlanmıştı. Bu dinamik toplulukta herkes savaşçı idi, başlıca maharetleri ise sert yaylarını germekteki ustalıklarında aranırdı. Özel işlerde kullanılmak üzere ‘Kartal nişancı, tabir edilen keskin nişancılar vardı. Ok ve yaydan başka yakın dövüş için kargı (mızrak), kılıç ve bıçak kullanırlardı. Hunların savaş tekniği bunların avcılık ve hayvancılığa dayalı hayatlarının hususiyetlerinden doğmuştu” (1972: 11).

Tüm Türk toplumlarında olduğu gibi Hunlarda da aile çok önemli bir rol oynamaktaydı. Hunlar içinde toplumun en küçük birimi aileydi. Bu aile yapısı da töreler ve âdetlere göre şekillenmişti.

“Hunlarda aile kan akrabalığına dayanıyordu. Türk ailesi birlik ve dayanışma içinde yaşıyordu. Ailenin reisi baba idi. Türk ailesinde otorite babanın şahsında toplanmaktaydı.(...) Hun ailesinde babanın yanında annenin de söz hakkı vardı. O, her şeyden önce erkeğin ‘evdeş’i, yani ev arkadaşı idi.

Başta ev olmak üzere ailenin bütün maddi varlığı, eşlerin ortak malı idi. Ailenin her türlü etkinliğinde de iş bölümü anlayışı hâkimdi. Örneğin, erkek evladı yetiştirmek babanın, kız evladı yetiştirmek de annenin görevi idi. Hunlarda 'babasız oğul, anasız kız' bakımsız sayılırdı” (Balaban 2006: 39-40).

Dil, sosyal-kültürel yaşam ve askerî hayat bakımından Türk toplumunun tüm özelliklerini gösteren Hunların ekonomik etkinlikleri de eski Türk yaşantısına uygundur. Lajos Ligetti'nin söylediklerinin aksine *“Türklerde hayvancılık ağırlıkta olmakla birlikte, belirli ölçülerde tarım, ticaret, zanaat ve sanayi de vardı. Bu durum Hunlarda da böyle olmuştur”* (Balaban 2006: 71). Bu ifade ve birçok delil de göstermektedir ki birçok Batılı söylemin aksine Türkler sadece at üstünde sürekli bir yerlere göçen bir millet değildi. Onların göçerliği yarı göçebelikti. Bir bakıma yılın belli bir dönemini yaylak adını verdikleri belli bir yerleşim yerinde diğer dönemini de kışlak adını verdikleri yerleşim yerinde geçiriyorlardı. Bu bakımdan tarımla, zanaat ve sanayi ile uğraşmaları da mümkün olabiliyordu.

Tüm bu verilerin yanında Hunların inanç sistemleri de kendilerinden sonra yaşamış ve Türk olduklarına şüphe olmayan Göktürkler gibi Gök Tanrı inancıdır.

“Çin'in kuzeyinde yaşayan ve göçebe bir topluluk olan Hsiung-nular (Hunlar), güneş ve ayı kutsal sayarlardı ve tapınırlardı. Hükümdarlar (hükümdar Şen-yu) kampın dışında sabah (şafak vakti güneş yükselirken) güneşe, akşam aya saygı gösterir ve tapınırdı. Bir girişimde bulunmadan veya askerî bir karar alınmadan önce aya ve yıldızlara bakılırdı. Eğer ay dolunaya yakınsa savaşa girilirdi. Fakat ay az görünüyorsa savaşa girilmezdi veya geri çekilirdi. Ayrıca Hsiung-nular hükümdarların ay ve güneşin emriyle yer ve gök tarafından yaratıldığına inanırlardı” (Çeşmeli 2016: 46).

Hunların hükümdarlarıyla ilgili bu inanca “kut” inancı denirdi ve Hunlardan sonra gelen Türk devletlerinde de bu inanç devam etmişti. Hatta Göktürk Devleti'nin ünlü hükümdarlarından Bilge Kağan kendisi adına dikilen ve Türk edebiyatının ilk yazılı metinlerinden olan anıtın hemen başında *“Tengri teg tengride bolmuş Türk Bilge Kağan bu ödke olurtum”* (Ergin 2009: 2) diyerek

yönetme yetkisini Gök Tanrı'dan aldığını belirtmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Hunların ve Göktürklerin inanç sistemleri aynıdır. Bu veriler ışığında düşünüldüğünde hemen her bakımdan Türk kültürünün her türlü nüvesini taşıyan Hunların Türk olduğunu kabul etmek kadar doğal bir sonuç olamaz. Bu doğrultuda yapılan değerlendirmeler sonucunda denilebilir ki Mete Han'dan önce Hun toplumunun içinde bulunduğu duruma bakılırken aslında Türk tarihinin erken dönemlerine bakılmış olur. Prof. Dr. Ahmet Taşağıl bu belirttiğimiz ifadelerin benzerlerinin Çin kaynaklarında da mevcut olduğunu şu şekilde izah eder:

“Gök Türkleri anlatan Çin kaynakları açıkça onların Hunların devamı olduğunu bildirirler. Devletlerinin yapı özellikleri, hükümdarlarının hatta eşinin konumu, sosyal hayatları, inançları ve dünyayı algulamalarının benzer olduğu vurgulanmıştır” (2017: 51).

Tarihin belgelerle takip edilebilen dönemlerinden başlayarak Çinlilerle sürekli olarak etkileşim içerisinde olan Hunların en büyük düşmanı da yine Çinliler olmuştur. Hunlar sınır komşusu olmanın doğal bir sonucu olarak Çinlilerle sürekli olarak mücadele etmişlerdir. *“Çin, bereket ve servetiyle, Türkler için bitmez tükenmez bir ganimetler hazinesiydi.”* (Ziya Gökalp 2015: 239). Hunlar da hemen yanı başlarında bulunan bu hazineyi hiç rahat bırakmamışlardı. *“Çin üzerine düzenlenen Hun akınları asırlarca durmak bilmemiş, bu akınları durdurmak için M.Ö. 780'li yıllarda Çin Seddi'nin ilk temelleri atılmıştır”* (Kanlıdere vd. 2013: 6). Mete Han da atalarının kendisinden önce yürüttüğü bu mücadeleyi çok üst bir noktaya çekmeyi başarmış kendisinden önce atalarını sürekli olarak cezbeden Çin üzerine daha önce kimsenin yapamadığı kadar başarılı akınlar gerçekleştirmişti.

Bu dönemde Hunların tek komşusu ve savaştıkları tek topluluk Çinliler değildi. *“Hunların ilk döneminde etraflarında devlet olarak güney-batıda Yüe-çiler, doğuda Tung-hular, güneyde ise Çin bulunmaktaydı”* (Alpargu vd. 2008: 1-2).

Hunlar binlerce yıl boyunca çevrelerinde bulunan önemli düşmanlara rağmen varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Bu durum aynı zamanda onların çok

eski dönemlerden itibaren ciddi bir devlet geleneğine ve güçlü bir askerî yapıya sahip olduklarına dair de bir göstergedir. Birçok kaynak Hun devletini Mete'nin babası Teoman'ın kurduğunu söylese de Hüseyin Tekinoğlu *Hun Türkleri* isimli eserinde Hunların milattan önce 1500'lü yıllarda birleşik bir devlet kurduğunu ve Ying Hanedanlığı ile mücadele içerisinde girdiğini söyler (2017: 92). Onun bu görüşüne göre Hunların milattan on beş asır önce bir devleti vardır. Hunların Teoman Han'dan önce bir devlet çatısı altında yaşayıp yaşamadıkları konusunda kesin bir şey söylemek tam anlamıyla mümkün olmasa da onların çevrelerindeki güçlü devletler karşısında dağınık kabileler hâlinde ayakta kalmış olması da çok mümkün görünmemektedir. Çin kaynaklarına göre de Hunların Teoman'dan daha önce bir devleti olması mümkündür. Ancak Teoman'a kadar bu devletin yeterince güçlü olmayışı Çin kaynaklarında daha önce hiçbir Hun hükümdarının ismine yer verilmemiş olmasına da yol açmış olabilir. Bu bakımdan Hunların Teoman devrine kadar bir devleti olduğu; ancak çok güçlü bir devlet olmadığı ya da büyüyüp gelişmekte olan bir devlet olduğu düşünülebilir.

Hunların çevrelerinde bulunan ülkelerle olan mücadeleleri yüzyıllar boyunca sürdü ve bu süre zarfında Çin topraklarına yapılan akınların da ardı arkası kesilmedi. İşte tam bu sıralarda M.Ö. 221'de ilk olarak bir Hun hükümdarı olan Teoman Han, tarihî kaynaklarda yer etmiştir ve ölüm tarihi olan M.Ö. 209 yılına kadar Çinlilerle önemli mücadelelerde bulunmuştur. Mete'nin babası olan Teoman zamanında Çinliler Hunların Ötüken'e çekilmesini sağlayarak bir bakıma onların güçlenmesine neden olmuştur (Taşağıl 2017: 55). Teoman Han, Hunları bir araya getirerek yeni bir devlet inşa ederken eşi Ulun Hatun'dan M.Ö. 234 yılında oğlu Mete dünyaya gelir ve Mete, Teoman'ın ilk çocuğu olduğu için tahtın en güçlü varisi olarak tarih sahnesindeki yerini alır.

Mete Han ile bu çalışmaya konu olan Attilâ ve Cengiz Han arasında birtakım ortak noktalar vardır. Bu çalışmada özellikle bu üç hükümdarın seçilmesinin sebeplerinin başında bu ortak noktalar yatar. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de izah edileceği üzere Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ın özel yaşantılarındaki benzerliklerin yanında sosyal yaşantıları ve kültürel hayatlarında da birçok ortak nokta vardır. Bunlardan birisi de Mete Han'ın ve diğer iki imparatorun çok zor bir çocukluk dönemi geçirmiş olması ve bu üç hükümdarın

da esaret hayatı yaşamış olmasıdır. Onların daha gençlik dönemlerinde yaşadıkları bu esaret hayatı olumsuz gibi görünse de onların kişiliklerini sağlamlaştırmak bakımından derin tesirler uyandırmıştır. Mete Han gibi Attilâ ve Cengiz Han da iktidar basamaklarını çıkarken ailelerinden önemli kişileri feda edecek kadar soğukkanlı bir liderlik örneği göstermiştir. Kurdukları imparatorlukları ailelerinden ve kendi şahsiyetlerinden yukarıda tutan bu üç hükümdarın en önemli özelliklerinden birisi de bozkırın çocukları olmalarıdır. Onlar bozkırın ve göçebe kültürün getirdiği tüm çetin şartlarla mücadele ederek iradelerini sağlamlaştırmıştır. Bozkırın hırçınlaştırdığı bu üç hükümdarın en büyük ortak özelliklerinden bazıları da disiplinleri, kuralcılıkları ve yer yer acımasızlığa varan tavizsiz adalet anlayışları olmuştur. Devlet adamlıkları ve askerî dehalarıyla tarihe isimlerini altın harflerle yazdırmışlardır. Ancak bu isimler içerisinde Mete Han ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü o kendisinden sonra gelen hükümdarlara yol açıcı bir rol üstlenmiş ve bir imparatorluğun nasıl kurulabileceğinin ilk örneğini vermiştir. Bu sebeptendir ki onun kurduğu askerî düzen ve devlet teşkilatlanması kendisinden sonra gelen birçok hükümdar tarafından model olarak alınmış ve onun ilk örneğini verdiği imparatorluk diğer hükümdarlara alem olmuştur.

Mete Han, Türk tarihinde bir imparatorluğun nasıl kurulacağını ilk uygulayıcısı olması bakımından bu alanda bir mihenk taşıdır. Askerî zekâsı, devlet adamlığı, çelikten iradesi ve saat gibi işleyen mantığıyla Türk tarihinin ilk imparatorluğunu kurma başarısı gösteren Mete Han Türk tarihinde daha sonra bir zincirin halkaları gibi karşımıza çıkacak sürecin tetikleyicisi olmuştur. Öyle ki onun kurduğu askerî sistem günümüzde birçok devlet tarafından hâlâ kullanılmaktadır. Onunla birlikte Türk milleti gerçek anlamda kimlik kazanmaya ve dünya tarihinde isminden söz ettirmeye başlamıştır. Özetle denilebilir ki onun katı disiplini ve askerî dehası kendisinden sonra gelen birçok devlet yöneticisine ilham kaynağı olmuştur. Bunlar içerisinde Attilâ ve Cengiz Han da vardır. Onun “*çağı, Türklerin millet ve devlet aşamasına gelmesinde önemli bir zamandır*” (Gömeç, 2012: 73). Öyle ki Mete, sadece Türk tarihini etkilememiş dünya tarihini baştan yazacak olaylar silsilesini de başlatmıştır. Onun eylemleri sonucu fitili ateşlenen kavimler göçü neticesinde bir çağ açılıp bir çağ kapanmıştır. O,

bugünün Avrupa'sının şekillenmesinde dahi dolaylı da olsa bir role sahiptir (Gömeç 2012: 73).

Daha önce bahsedildiği üzere Mete Han hakkında elde bulunan veriler çok yeterli değildir; ancak onun hayatını ve başarılarının büyük bir kısmını aydınlatmaya yetecek miktarda bilgi vardır. Elbette bu bilgilerin efsanelerle harmanlanmış olması bilimsel gerçekliğe ulaşılmasını zorlaştırır. Ancak unutulmamalıdır ki tarihin uzak dönemleriyle ilgili birçok kaynak efsanelerle ve destanlarla iç içedir. Bu bakımdan Mete Han'la ilgili bazı bilgilere şüpheyile yaklaşımdan ziyade bu bilgileri devrin şartlarını göz önünde bulundurarak yorumlamak yerinde olacaktır.

Hun tarihi ile birlikte anılan ve Hunlar denildiğinde ilk akla gelen isim olan “ ‘Mete’ Han'ın adı, hâlâ tartışılmaktadır. Mete-Motun-Maotun-Bağdın-Bağdır-Bahadır... Hangisi o büyük kahramanın adının tam karşılığıdır, belli değil! Büyük Türk tanhusunun adını bile tam olarak bilemiyoruz” (Terzioğlu 2016b: 89). Buna karşın literatürde bu yüce başbuğun en çok kabul gören ismi Mete'dir.

“Mete isminin anlamı konusunda çeşitli görüşler vardır:

1) Batur, bahadır, batu anlamına gelir.

2) Katı, zor, sert mizaçlı demektir.

3) Beg-Tun 'bey nesli' manasını taşır” (Günaydın 2016: 127).

İsminin anlamı ile karakteri arasında da doğrudan bir bağ bulunan Mete Han, Hun halkının her ferdi gibi çok iyi at biner ve ok atardı.

“Yenilikçi, teşkilatçı, cesur, zeki ve disiplinli idi. Çok sert ve yavuz bir kişiliğe sahipti. Çevresindeki soylular ve devlet büyükleri O'nun zeki, akıllı, bilgili ve değerli bir devlet adamı olduğuna inanıyorlar ve saygıyla itaat ediyorlardı” (Günaydın 2016: 127-128).

Muhtemeldir ki Mete'nin kişiliğinin oluşmasında babasının da büyük tesiri olmuştur. Mete Han'ın babası Tuman (Duman) veya popüler ismiyle Teoman Han, “bütün Orta Asya'yı elinde bulunduran bir imparator değildi” (Tekin 2014: 77). Teoman Han döneminde daha önce belirttiğimiz üzere

ülkesinin çevresinde Çin haricinde Yüeciler, Moğol Tung-hular gibi çok güçlü düşmanlar da vardı ve onun devleti düşmanlarına göre güçsüz kalıyordu (Tekin 2014: 77).

“Çin sülalesinin güçlü çağlarında M.Ö. 215-206 sıralarında Tuman ve Hunlar zor yıllar geçirmişlerdir. Bütün desteklerini kaybeden Hun yabgusu (şanyü) Tuman çok geniş Sha-mo (She-mo) çöllerinde dolaşan Çin piyadelerinin mızraklarından kurtulmak için obalarını toplayarak Halha'ya çekildi. Ama burada da rahat yaşayabilmek için en büyük oğlu Mete'yi Yüecilere rehin olarak göndermek zorunda kaldı” (Tekin 2014: 84).

Mete Han, Yüecilere esir olarak verildiğinde muhtemelen yirmili yaşlarındaydı ve ailesinin en büyük erkek çocuğu olarak tahtın birincil varisiydi. Mete, Yüecilere esir verdikten bir süre sonra Teoman Han, Yüeciler üzerine sefere çıktı. Teoman Han'ın Çinli eşinin telkinlerine uyarak Yüecilere karşı çıktığı bu sefer bir bakıma Mete'nin ölüm fermanını imzalamaktı. (Günay 2012: 73). Ancak Mete babasının Yüecilerin üzerine saldırmasının kendisinin ölüm fermanı olduğunu bildiğinden Yüecilerin elinden *“kendisinin iyi (veya ünlü) atını aldı (veya çaldı): Bu atna binerek, kaçtı ve geri döndü”* (Tekinoğlu 2017:150). Bunun üzerine Teoman Han töreye karşı gelerek kurduğu komployu örtbas etmek için Mete Han'ın emrine bir tümen asker vermek zorunda kaldı. *“Çünkü eski Türk devletleri töresince hakanın “ulu hatun” sıfatıyla anılan ilk eşinden olan oğlu veliaht sayılırdı. (..) Âdet olduğu üzere veliaht Bahadır'a ‘Sol Bilge Tigin’ ünvanını ve devletin o bölgesini yönetme yetkisini vermiştir”* (Günay 2012: 73).

Mete'nin basireti ve cesareti, üvey annesinin kendi oğlunu veliaht yapmak için kurduğu komplonun üstesinden gelmesini sağladığı gibi onu daha güçlü bir pozisyona getirmişti. Ancak Mete, kendisine yapılan hiçbir kötülüğü unutmadığı gibi bunu da unutmadı.

“Mete'nin rehine kalması, hem intikam duygusunu içinde büyütmüş, hem de ‘savaşçı’ ruh kazanmasını sağlamıştı” (Tekinoğlu 2017: 151). Babasının kendisine ihanet etmesi sonucu intikam ateşiyle yanıp tutuşan Mete babasının kendisine karşı giriştiği tuzağın karşılığını vermek için acımasız ve tarihte eşi benzeri görülmemiş planını devreye sokmuştur.

“Bundan sonra, Mo-tu öten oklar yaptırarak atlılarını okçu olarak eğitmiş ve [şöyle] emretmişti: ‘Öten okumu attığım yere [ok] atmayanların başı kesilecektir.’ [Sonra] ava çıkararak öten okunu attığı [yere] nişan almayanların derhâl başını uçurtmuştu. Bundan sonra, Mo-tu cins atını oklamış, yanındakilerden bazıları [bu hedefe] ok atmaya cesaret edemeyince hemen [onların] başını vurdurmuştu. Kısa bir süre sonra, yeniden öten okunu sevdiği eşine atmış, etrafındakilerin bir kısmı korkup ok atmaya cesaret edemeyince onların de başını vurdurmuştu. Kısa bir zaman sonra, Mo-tu ava çıktığında öten okunu Ch’anyü’nün cins atına atınca çevresindekilerin hepsi de [aynı hedefi] vurmuştu. Böylece Mo-tu yanındakilere güvenebileceğine kanaat getirmiş ve babası T’ou-man’la birlikte ava çıktığında, T’ou-man’a ok atınca çevresindekilerin hepsi de [onu] izleyip Tou-man’ı hedef alarak öldürmüşlerdi. Sonra, [Mo-tu] üvey annesini, kardeşini ve kendisine itaat etmeyen ileri gelenleri öldürtmüştü. Böylelikle Mo-tu kendini Ch’an-yü ilan ederek başa geçmişti [M.Ö. 209]” (Tekin 2014: 96).

Babasının başarısız girişimine karşın başarılı bir darbeye tahtı ele geçiren Mete hızlı bir şekilde kendi düzenini kurmaya başlamış ve ciddi yapısal reformlara gitmiştir. Tahta geçtiğinde yirmi beş yaşında olan Mete günümüz koşullarıyla düşünüldüğünde bir devlet başkanı için genç ve tecrübesiz sayılabilecek bir yaşta başa geçmiştir. Ancak bu onun devrinin koşulları göz önünde bulundurulduğunda öyle değildir. Mete’nin daha çok küçük yaşlarda devlet yönetimi için aldığı eğitim ve karakterinde doğuştan getirdiği yönetme kabiliyeti tahta ilk geçtiği günden itibaren ağırlığını hissettirmiştir.

Mete başa geçtiğinde Hunlara karşı güçlü bir pozisyonda olan Tung-hular üstünlüklerini Mete’ye kabul ettirmek istemişti, bunun için Tung-hular, Mete’nin babası Teoman Han’a ait olan ve bir günde 500 km koşabilen ünlü atı elçileri aracılığıyla Mete’den istediler. Mete de bu isteği danışmanları ile konuştu. Danışmanları atın Türkler için büyük bir önem arz ettiğini, bu sebepten dolayı kati suretle verilmemesi gerektiğini söylemişti. Ancak “Mete ‘Ben nasıl bir atı komşu devletten üstün tutabilirim’ diyerek atı elçiye teslim etmiştir” (Atalay 2014: 2017).

Tung-hular Mete'nin bu talebi kabul etmesi üzerine kendilerinde daha fazla cesaret bularak gittikçe küstahlaştılar ve Mete'nin eşlerinden birisini istediler. Mete'nin çevresindekiler bu isteğe savaşı karşılık verelim dese de Mete daha önce atı verdiği gibi olduğu gibi nasıl bir eşi komşu devletten üstün tutabilirim diyerek eşlerinden bir tanesini Tung-hulara göndermiştir. Bunun üzerine Tung-huların hükümdarı daha fazla cesaret alarak Mete'den kimsenin oturmadığı sınır bölgesinde bulunan boş toprakları istemiştir. Mete çevresindekilere bu sefer ne yapalım diye sorduğunda çevresindekilerden bazıları bu topraklar işe yaramaz zaten verelim demiştir. Daha önce babasının atını kendi eşini Tung-hulara veren Mete bu sefer toprak devletin malıdır nasıl verilir demiş ve toprak verilsin diyenlerin hepsinin başını aldırıştır. Daha sonra da Tung-hular üzerine sefere çıkmıştır (Tekin 2014: 96-97).

Tung-huları ağır bir yenilgiye uğratarak küstahlıklarının cezasını kesen Mete kurduğu askerî disiplinle âdeta Orta Asya'da fırtına gibi esmeye başlamıştı. Mete'nin engellenemez ilerleyişi önünde hiçbir güç onu durdurmayı başaramıyordu. Çinlilerin kurduğu Büyük Çin Seddi bile Mete'nin akınları önünde sele kapılmış çitlerden farksız kalmıştı. Mete Han "*Orta Asya'da Kırgızlar ve Ting-lingler gibi 26 boy ve devletçiği kendine bağlayarak devletini geniş bir imparatorluk hâline getirmiştir*" (Kanlıdere vd. 2013: 7). Mete'nin ilerleyişi bununla da durmuyordu. O, o güne kadar bilinen Türk tarihinde örneği görülmemiş bir adım atarak Hunları devletten imparatorluğa geçiriyordu. Küçük rakiplerini dize getirerek büyüyen Mete gittikçe hedef büyütmüş ve sonunda en güçlü rakibi Çin'e çelikten bir balyoz gibi inerek Kuzey Çin'i fethetmişti. Ancak orada kalıcı bir düzen kurma amacında olmayan "*Mete Kuzey Çin'de hâkimiyetini sağladıktan sonra ordusunun ağırlıklı bölümünü bu bölgeye kaydırmış ve devleti yeniden yapılandırmıştır*" (Günay 2012: 75). Mete Han'ın bu sıralarda Çin'i tamamen işgal edebilecekken etmemiş olmasıyla ilgili olarak birçok spekülasyon yapılmıştır. Ancak onun gerçekten neden Çin'i topyekün işgal etmediğini tek bir gerekçeyle izah etmek doğru değildir. Belki de yaygın olan görüşe göre Çinlilerin kalabalık olması ve Hun kültürünün onların kültürü içerisinde eriyeceğinden korkması Mete'nin Çin topraklarında kalıcı olmamasının temel sebebiydi. Ayrıca "*Mete, bütün Türkleri umumi bir merkezin*

etrafında toplanmış millî bir ilhanlık hâline gelmiş görmek istediği için, Çin memleketini zapt etmekten vazgeçmişti” (Ziya Gökalp 2015: 255).

Çin üzerinde ilk akınları başarılı olan Mete Han kendisine güçlü bir şekilde cevap vermekte geri kalan Çin üzerine akınlarına devam etti ve Han Hanedanı'nın üç yüz bin kişilik ordusunu alt etti. Mete'ye karşı başarılı olamayan ve onun akınları karşısında tutunamayan Çinliler onun zekâsına ve ordusuna karşı üstün gelemeyeceklerini anlayınca bir barış antlaşmasıyla Mete'nin yanına gittiler.

“Bu antlaşmaya göre, Kuzey Çin'de Şan-yü Mete'nin/Bagatır'ın ele geçirdiği topraklar Hunlarda kalmıştır. Çin, her yıl Hun Devleti'ne ipekli kumaş, şarap, pirinç ve çok miktarda yiyecek madde göndermeyi kabul etmiştir. Şanyü Mete'ye/Bagatır'a imparatorun kızı olduğu söylenen gerçekte ise sıradan bir kız prenses olarak tanıtılmış ve eş olarak gönderilmiştir. Çin, hediye adı altında vergiye bağlanmış ve uzun yıllar sürecekticaret anlaşmaları yapılmıştır” (Günay 2012: 77-78).

Mete döneminde Çin hanedanları Hunlara boyun eğmiş ve onları savaşıarak yenemeyeceklerini anlamışlardı. Bu yüzden Çinliler Hunlar ile antlaşma yapmanın en iyi yol olacağını düşünmüş ve evlilik yoluyla bir antlaşma yaparlarsa Mete'nin kendilerine saldırmayacağını düşünmüşlerdi. Aynı zamanda bu vesile ile Mete Çin sarayı ile akraba olduğu için bir tehdit olmaktan da çıkacaktı. Mete aslında düşmanlarının asıl niyetinin ne olduğunu ve ne kadar güçlü bir durumda olduklarını biliyordu. Ancak Çin'i tamamen ele geçirmek yerine kendisine yapılan teklifleri kabul etmiş ve imzaladığı barış antlaşmasına istinaden ordusunu alarak geri dönmüştür. Mete Han'ın Çin'i tamamen işgal etmemesinin asıl sebebi muhtemelen kendi kültürünün Çin kültürü içinde eriyeceğinden endişe duymuş olmasıdır. Elbette Mete Çin topraklarını tamamen almasa da 35 yıllık hükümdarlığı döneminde *“Hun İmparatorluğu'nun sınırları doğuda Kore'ye kuzeyde Kerulen, Tola, Selenge, Yenisey, Ob, İrtiş, İşim nehirlerine, batıda Balkaş Gölü'nden Aral Gölü'ne kadar uzanmıştır” (Günay 2012: 75-76).*

“*Mete, neredeyse hiç yoktan bir devlet kurmuştu. Hayvancılığa bağlı olarak göçebe kabilelerin konsolidasyonu bütün tarihî süreçlerde müşahede edilmiştir. Bununla birlikte Mete'nin faaliyet ve kabiliyetleri; ancak dikkatli bir araştırmayla tespit edilebilir. Mete'nin ıslık çalan oklarının ardında yalnız usta avcılar değil, kumandanlarına güvenen ve verilen görevin şuuruna vararak itaat eden savaşçılar da gitmişlerdir*” (Tekin 2014: 117).

“*Mete, M.Ö. 174 yılında öldüğünde, birçok kavimleri çatısı altında birleştiren büyük bir imparatorluk geriye bıraktı. Bu imparatorluk yaklaşık 18 milyon km² büyüklüğe sahipti. İmparatorluğun sınırları doğudan batıya Japon Denizi'nden İtil (Volga) nehrine ve kuzeyden güneye Sibirya'dan Tibet ve Keşmir'e uzanıyordu*” (Sarı 2016: 9).

Mete Han Türk tarihi açısından âdeta bir kırılma noktası olmuştur. Öyle ki Mete Han'ın destan kahramanı olabileceği tezi dahi öne sürülmüştür. Bazı tarihçiler Mete Han ile Oğuz Türklerinin atası kabul edilen destan kahramanı Oğuz Kağan arasında birçok ortak nokta olduğunu söylemiştir. “*Destan kahramanı Oğuz Kağan ile tarihî şahsiyet Motun'un aynı kişi olduğu, en eski Sinogollardan Joseph de Guignes'den (1757) beri ileri sürülmüş ve bilim dünyasında genel kabul görmüştür*” (Ercilasun 2008: 56).

“*Bilindiği gibi efsanevi Oğuz Han'ın Hun İmparatoru Mete Han olduğu genel kabul görmektedir. Hunların 24 tümeni bulunması, bunların 24 oğula bölünme işleminin 24 Oğuz boyunu oluşturduğu kabul edilmektedir*” (Erendor 2018: 59). Mete Han'ın Oğuz Kağan destanında bahsi geçen Oğuz olup olmadığı kesin olarak söylenemese de onun Türk tarihinde ve Türk muhayyilesinde unutulmaz bir iz bıraktığı ve hafızalara kazındığı bir gerçektir. Kurduğu ilk Türk imparatorluğu ile Türk tarihine kalıcı bir biçimde tesir eden Mete, Türklerin tarih serüveninde bambaşka bir sayfa açmıştır.

Mete Han hükümdarlığı döneminde Asya'da tarihî kayıtlarla bilinen ilk Türk imparatorluğunu kurmakla birlikte “*Türklerin millet ve devlet aşamasına gelmesinde [de] son derece önemli*” (Gömeç 2012: 73) bir rol oynamıştır. Disiplini, askerî dehası ve devlet adamlığı ile kendisinden sonra gelecek olan imparatorlara büyük bir miras bırakmış; ayrıca adını tarihî vesikalara altın

harflerle yazdırmıştır. Aradan geçen 2000 yıldan fazla bir süre olmasına rağmen Mete Han'ın etkisi günümüz devlet ve ordu yapılanmasında hissedilmekte olduğu gibi anısı da toplumun bilinçaltında yaşamaktadır.

Mete Han'ın etkisinin izlerini Türk edebiyatında da görmek mümkündür. Özellikle son dönemde Türk tarihine artan ilgiyle birlikte Mete Han'la ilgili dört adet roman yazılmıştır. Elbette Mete Han gibi önemli ve karizmatik bir şahsiyetin Türk romanı için bu kadar geç keşfedilmiş olması düşündürücüdür. Ancak bu durumda onun hayatı ile ilgili elde bulunan verilerin diğer Türk büyüklerine nazaran daha az olmasından ve Türk tarihinin uzak dönemlerinin hâlâ tartışmalara açık olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle olmakla birlikte Mete Han gibi Türk tarihine bu denli önemli damga vurmuş bir sima hakkında yazılan eserlerin sayısının artması gerektiği de söylenmelidir. Son yıllarda yaşanan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni derinden etkileyen hadiseler, Türk tarihini konu alan dizi ve sinema filmlerinin sayısının artması ve Türk tarihine olan ilginin çoğalması Türk tarihine damga vurmuş önemli isimlere yönelik üretilen roman sayılarında da artış yaşanmasına neden olmuştur.

Mete Han'la ve Türk tarihini doğrudan ilgilendiren diğer şahsiyetlerle ilgili üretilen eserlerin günümüzde artmasının bir sonucu olarak denilebilir ki Türk romancıları kendilerine engin bir malzeme sunan Türk tarihini ve o tarihi oluşturan isimlerin birçoğunu yeni yeni keşfetmeye başlamıştır. Bu çalışmada da bu yeni keşifler sonucu üretilen eserlerin hangi minvaller üzerine üretildiği hususuna değinilmeye çalışılacaktır.

0.2.2. Attilâ¹ (395-453)

Avrupa Hun İmparatoru olan Attilâ'nın 395 yılında isminden hareketle İtil (Volga)nehri yakınlarında (Cengiz 2016a: 18) bir yerde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Attilâ'nın isminin etimolojisine bakıldığında “*genellikle Attilâ*

¹Attilâ'nın isminin Türkçede yazımıyla ilgili de bir takım ayrılıklar vardır. Örneğin bazı edipler “Atilla” şeklinde yazarken bazıları da “Attila” şeklinde yazmaktadır. Türk Dili Kurumu Kişi Adları Sözlüğü'nde ismin yazımı şu şekilde verilmiştir:

“Attilâ: Köken: T. Cinsiyet: Erkek 1. Ünlü. 2. Babacık. 3. Büyük Hun İmparatorunun adı.”(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b53aa5ce745f8.1391033). Erişim tarihi: 26.07.2018

isminin Volga nehrinin bir diğeri adı olan İtil-Etil'den geldiği düşünülmüştür” (Cengiz 2016a: 19). Attilâ'nın isminin bu sözcükten türetilmiş olabileceği savı da onun doğduğu yerin İtil nehri yakınlarında bir yer olduğu ihtimalini de güçlendirmektedir (Ercilasun 2008: 74). Elbette Attilâ'nın isminden başlamak suretiyle tüm hayatı üzerinde birtakım ihtilaflar mevcuttur. Kimi araştırmacılar onun isminin Gotça'dan geldiğini kimisi de Türkçe bir kelime olduğunu söylese de kesin bir kanıya varmak pek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte kabul gören savlar içerisinde İtil nehrinin Attilâ'nın isminin kaynağı olduğu savı en kabul görendir. Attilâ Volga nehri yakınlarında dünyaya gelmiş olsa da “5. Yüzyılın başlarına gelindiğinde Hunlar, Avrupa'nın kalbindeki Büyük Macar Ovası'na kesin olarak yerleşmişlerdi” (Kelly 2016: 68). Bu bakımdan Attilâ'nın isminden yola çıkarak İtil yakınlarında doğduğu; ancak Hunların beşinci yüzyılda Macar Ovasına kesin olarak yerleşmiş olması göz önünde bulundurulduğunda onun çocukluğunun Macar Ovasında geçtiği rahatlıkla söylenebilir.

Macar topraklarında unutulmaz bir iz bırakacak olan Attilâ çok zor bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Attilâ'nın babası Muncuk (öl.408) genç yaşta obasına düzenlenen bir saldırı sırasında hayatını kaybeder (Tekinoğlu 2017: 329). Muncuk'un ölümünden sonra Attilâ bir süre bozkırda zor koşullarda hayatta kalma mücadelesi verir ve amcası Rua tarafından bulunur. Attilâ daha sonra kıymetli bir hanedan üyesi olması sebebiyle Roma'ya esir olarak gönderilir (Cengiz 2016a: 17). Attilâ'nın Roma sarayında geçirdiği yıllarla ilgili elde yeterli veri olmamakla birlikte onun ileride Roma'ya karşı üstünlük kurmasında esaret yıllarında kazandığı tecrübenin tesiri olduğu görülebilir.

“Hun idarecileri bazı çocuklarını Roma'ya gönderirler. Bazı kimseler gönderilen çocukların rehin olduklarını zannederler. Hâlbuki onlar, hiçbir zaman Romalıların federeleleri hâline gelmedikleri için, onlara rehin gönderilme şartı konulmamış ve uygulanmamıştır. Hun çocuklarının Roma'ya gönderilmeleri, daha ziyade, bunlar vesilesile, yüksek ailelerin Roma medeniyetiyle temasa geçmek ve Roma İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri gerekçelerini yakından tanımak sebebine dayanmaktadır” (Neagoe 2011: 1/12).

İşte Roma'ya gönderilen bu çocuklardan birisi de Roma'nın gelmiş geçmiş en büyük düşmanlarından birisi olacak Attilâ idi. Attilâ Roma sarayında kaldığı süre zarfında Roma'nın ihtişamından etkilenmek yerine yaşadığı bozkır hayatını unutamamış olmalıdır ki Romalılar amaçlarına ulaşamayarak onu kendi saflarına çekememiştir. Nasıl ki Hunların Romalılara çocuklarını rehin olarak göndermelerinin sebebi onları daha yakından tanımak ve onlarla temasa geçmek ise Romalıların diğer kavimlerden genç prensleri saraylarına rehine olarak almalarının sebebi de ileride tahta hak iddia edecek bu prensleri kendilerine sadık birer müttefike dönüştürmektir. Ancak Attilâ saraydaki esaret yıllarını Romanlıları daha iyi tanımak ve onların askerî ve siyasi düzenini çözmek için kullanmıştır. Romalılar bir müttefik kazanmayı hedeflerken farkında olmadan tarihlerindeki en büyük tehdidin oluşmasına hizmet etmişlerdir.

Attilâ'nın Ravenna Sarayı'nda kaldığı yıllarda Hun devletinin başında amcası Rua vardır. Attilâ'nın dedesi Yıldız (Yıldız) 412 yılında öldükten sonra devletin başına Karaton geçmiştir. Daha sonra Yıldız'ın geride bıraktığı dört oğlundan üçü ülkenin idaresini ele almıştır. Bu oğullardan Oktar'ın yerine 422 yılında tahta kardeşi Rua geçmiştir (Tekin 2014: 307). Rua'nın bu tarihte kardeşi Oktar'ın Burguntlar tarafından öldürüldüğü 430 yılına kadar kardeşiyle ortak olarak ülkeyi yönetmiş olabileceği savı da Türklerin ikili yönetim sisteminden yola çıkılarak söylenebilir (Kelly 2016:96). Ancak 422 yılında Rua'nın Bizans'ı vergiye bağlamış olması ülkenin merkez yönetiminde onun olduğunun önemli bir kanıtıdır. (Gömeç 2012: 316). Bu durumda denilebilir ki Oktar (öl.430) 422 yılına kadar ülkenin batı kanadını kardeşi Aybars da doğu kanadını yönetmiştir (Tekinoğlu 2017:329).

Attilâ babası öldükten sonra amcası Rua tarafından yetiştirilmiştir. Onun yanında ülke yönetimini ve Hun siyasetini öğrenmiştir (Tekinoğlu 2017: 332). Batı Roma'ya esir olarak giden Attilâ amcası Rua'nın son demlerinde Hun topraklarına geri dönmüştür. Rua 434 yılında aniden ölmüştür. Attilâ *“amcalarının ölümünden sonra, kardeşi Bleda ile birlikte Hunların hükümdarlık tahtına geçmiştir”* (Aktaran Üstün 2007: 99). Aynı yıl Attilâ ve Bleda Doğu Roma üzerine sefere çıkmış ve bu seferde başarılı olarak Doğu Roma'yı dize getirmiştir. Attilâ'nın ticaret yollarını kontrol altına almak ve Doğu Roma'nın

gelir kaynaklarını kesmek için başlattığı bu savaş başarılı olmuş ve Doğu Roma İmparatorluğu Margos Antlaşması'nı imzalayarak daha önce verdikleri vergiyi iki katına çıkarmayı, Hunlara bağlı kavimlerle anlaşma yapmamayı ve ticari ilişkileri sınır kasabalarında devam ettirmeyi, elindeki Hun esirleri iade etmeyi kabul etmiştir (Tekin 2014: 308). Attilâ ülkenin doğusunu güvene aldığı gibi amcaları döneminden daha fazla kavmi tabiiyeti altına almıştır. Bu vaziyet de göstermektedir ki Attilâ hükümdarlık sahnesine çıktığı ilk andan itibaren başarılarıyla ününe ün katmış, halkı içerisinde büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Attilâ'nın geliştirdiği bu karizmatik kişiliğe ve üstün liderlik vasıflarına karşın ağabeyi Bleda geri planda kalmaya başlamıştır. Bu durum ve Bleda'nın eğlenceye düşkün mizacı hükümdarlık gücünün tamamının Attilâ'nın elinde toplanmasının yolunu açmıştır. Attilâ'nın tek başına hükümdarlığı eline aldığı bu yolda birçok rivayet mevcuttur. Kimi kaynaklar Attilâ'nın ağabeyini öldürdüğünü söylerken kimileri de eceliyle öldüğünü söyler. 6. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Jordanes *De origine actibusque Getarum (Gotların Kökeni ve Belgeleri)* adlı eserinde bu konudaki fikirlerini şu şekilde ifade eder:

“Hunların büyük bölümünün lideri durumundaki ağabey Bleda'nın, Attila'nın kalleşliğiyle öldürülmesinin ardından, Attila tüm halkı kendi hükümdarlığında birleştirdi. Bir dizi kavmi de egemenliği altına sokmasının akabinde dünyanın kadim halklarına Romalılara ve Vizigotlara- da boyun eğdirmek için uğraştı” (Aktaran Üstün 2007: 100).

Macar Türkolog Gyula Nemeth de Jordanes'in bu fikrini destekler: *“Ağabeyinin kendi üzerindeki insiyatifine sonuçta dayanamayan ve bunu onur kırıcı bulan Attila, Bleda'yı öldürttü”* (2014: 116).

Tarihçi ve klasik edebiyat uzmanı olan Christopher Kelly' Jordanes ve Nemeth'e benzer bir ifade kullanır. *“Hun kralı Bleda, kardeşi Attila'nın komplosu sonucu katledildi”* (Kelly 2016: 130).

Batılı tarihçi ve araştırmacıların bu görüşlerine karşın tarihçi Ahmet Taşağıl: *“On bir yıl Hun İmparatorluğu idaresine katılan Bleda'nın 445'te eceli ile ölmesi üzerine Attila'nın tek başına hükümdar olarak kal[dığını]”* (Taşağıl 2017: 253) söyler. Tarihçi Sadettin Gömeç de Bleda'nın Ata İlig (Attilâ)

tarafından öldürüldüğü söylenmesine karşın; bilinmeyen bir sebeple 445 tarihinde öldüğünü belirtir (Gömeç 2012: 319). Aslında bu konuda araştırmacılar arasında yaşanan ihtilafın Attilâ'nın hayatının birçok noktasında da yaşandığı görülmektedir. Fırtınalarla dolu bir hayatı olan Attilâ'nın yaşamı birçok tarihçinin ilgi alanına girdiği gibi birçok edebiyatçı da onun macera dolu yaşamını ilgi çekici bulmuştur. Batılı tarihçiler ve Türk tarihçiler arasında Bleda'nın nasıl öldüğüyle ilgili olarak farklı görüşler olduğu yukarıda örneklendiği üzere görülmektedir. Batılı tarihçilerin birçoğu Attilâ'nın abisini öldürdüğü konusunda hem fikirken, Türk tarihçiler Bleda'nın eceliyle öldüğünü belirtirler. Attilâ gibi büyük liderlerin hayatlarının birçok noktasındaki belirsizlikler rivayetlerle doldurulmaya çalışılmışsa da elde olan tüm veriler göz önünde bulundurulduğunda onun abisini tahta tek başına hâkim olabilmek için öldürmüş olabileceği olasılığı daha ağır basmaktadır. Neticede artık Hunların ve diğer birçok kavmin tek hâkimi olan Attilâ'nın önünde, hayalindeki imparatorluğu kurmak için bir engel kalmamıştır. Attilâ ayrılıkçı grupları dize getirip siyasi birliğini sağlayıp büyüttüğü imparatorluğun rotasını tamamen Doğu ve Batı Roma üzerine çevirmiştir.

Attilâ'nın hayatıyla ilgili birçok belirsiz nokta olduğu gibi Attilâ'nın hükümet merkezinin neresi olduğu konusu da hâlâ tartışılmaktadır; ancak Hüseyin Namık Orkun bu konuya şu açıklaması ile bir nebze olsun açıklık getirmektedir:

“Attila'nın hükümet merkezinin nerede olduğu hakkında birçok ilim adamları araştırma yapmışlar ise de henüz bu mesele halledilmiş değildir. Yalnız muhakkak olan bir şey varsa o da bu şehrin bugünkü Macaristan'da olduğudur.

Macar kronikaları bu hususta bazı rivayetler kaydetmektedir. Simon kronikası şu bilgiyi vermektedir: Buda –yani Bleda- kardeşi harp ederken nüfuz dairesini arttırmış, hatta Sicambria'yı da kendi adıyla adlandırmıştı. Attila ise Hunlar'a ve diğer kavimlere emrederek şehre Attila adını verdiler. Almanlar korkarak şehre Etzelburg dediler, fakat Hunlar yine buraya O Buda, -yani eski Buda- demekte devam ettiler. Anonymus da aynı şekilde izahat vermektedir. Attila Tuna kıyısında kendisine bir merkezi hükümet kurmuş, orada, evvelce

bulduğu eski binaları tamir ettirmiş olup bu kurulan şehre bugün dahi Buda adı verilmektedir” (2013: 53-54).

Attila'nın hayat hikâyesi ile ilgili önemli hususlardan birisi de Roma mitolojisindeki Savaş Tanrısı Mars'ın sahip olan kişiye dünya hükümdarlığı sağlayacak ve tüm düşmanlarına diz çöktürecek kılıcını bulmasıyla alakalı olarak var olan rivayetlerdir. Jordanes Attilâ'nın bu kılıcı bulmasını Priscus'un şu şekilde aktardığını söyler:

“Bir çoban sürüsünde topallayan bir düve görür, fakat yaranın nedenini bulamaz. Sonunda bir kılıca ulaşır ve düvenin farkına varmadan bu kılıcı çiğnediği anlar. Toprağı kazarak kılıcı çıkarır ve doğruca Attila'ya götürür. Bu hediye Attila'yı sevindirdi ve hırslandı. Dünyanın hükümdarlığının ona verildiğini düşündü ve Mars'ın kılıcına sahip olmakla tüm savaşlarında üstünlüğün kendisinde olacağına inandı” (Aktaran Üstün 2007: 100).

Anlaşıldığı üzere Attilâ'nın başarıları yaşadığı dönem içerisinde kendisiyle ilgili ciddi efsaneler oluşmasına ve başarılarına bir kutsiyet atfedilmesine neden olmuştur. Elbette bu durumda Attilâ'nın ve o dönem Avrupa toplumunun inanç yapısının etkisi de göz ardı edilemez. Ayrıca bu efsane onun ne derece önemli bir hükümdar olduğunun bir nevi tescilidir. Tarihte görülmektedir ki büyük hükümdarlar beraberlerinde kendi efsanelerini de oluşturmuşlardır. Bu efsane aynı zamanda Attilâ'nın azametinin Roma halkı tarafından da kabul edildiğinin bir göstergesidir. Attilâ onların inancının bir parçası olan efsaneyi gerçekleştirmiştir.

Attilâ'nın aklında tam bir cihan hâkimiyeti vardı ve bu emeline ulaşmak için en güçlü düşmanlarını saf dışı bırakması gerektiğini biliyordu. Bu amaç doğrultusunda Doğu Roma'yı zayıflatmak ve oradan gelecek tehdidi engellemek birincil hedefi hâline geldi. Bizans'ın önceki taahhütlerine sadık kalmayıp ayak sürümesi, esirleri geri vermekte ağır davranması, yıllık vergiyi ödemedeki isteksizliği sebebiyle 447'de II. Balkan seferine çıktı (Tekin 2014: 308).

“Attila'nın komutasındaki Hun orduları Tuna'yı geçtikten sonra kendileriyle Constantinapolis arasında bulunan büyük kentlere ve kalelere saldırmak için harekete geçtiler 441-42'de olduğu gibi, 'yetmiş civarında kenti

yağmaladılar’ diye yazan Romalı tarihçiler, Hunların başarısının en kısa bir hikâyesini bile zikredemeyecek kadar şoke olmuşlar gibi, yine tahrip edilen birkaç kentin ismini kaydetmektedirler: Philippopolis (eski Filibe veya Plovdiv), Arcadiapolis (İstanbul’un yaklaşık 170 kilometre kuzeybatısında Lüleburgaz), Calliopolis (Gelibolu), Sestus (Eceabat) ve Athyras (Büyükçekmece). Bu listedeki son yer, Hunların Constantinopolis’in ne kadar yakınına geldiklerinin çarpıcı bir göstergesidir. Athyras kalesi Theodosius Surlarına sadece otuz kilometrelik mesafedeydi” (Kelly 2016: 137).

O yıl depremlerle ve salgınlarla da sarsılan Bizans karşısında elde edilen ilerleme Attila için ezici bir başarıydı. Devrinin en iyi tahkim edilmiş şehri olan Constantinopolis’e saldırmak Attilâ için iyi bir seçenek değildi. O da bunu bildiği için elde ettiği başarıyla yetinerek Macar Ovası’na geri çekildi. Attilâ’nın bu başarısı Doğu Roma’ya pahalıya patladı.

“447’de imzalanan ve tarihte ‘Anotolius Barışı’ diye bilen antlaşmanın maddeleri şöyleydi:

- *Kaçaklar derhâl Hunlara iade edilecek.*
- *Geçmiş vergiler karşılığında 6000 libre altın Hunlara ödenecek.*
- *Hunlara ödenen senelik vergi 2100 altına çıkarılacak.*
- *Parasını ödemedi Romalıların ülkesine kaçmış her Romalı esir başına 12 altın ceza ödenecek ve bu ödenmediği takdirde esir sahibine iade edilecek.*
- *Romalılar, Hun ülkesinden kendi tarafına kaçanları bir daha kabul etmeyecek” (Cengiz 2016a: 28-29).*

Bu ezici şartları hazmedemeyen Doğu Roma Attilâ’dan kurtulmak için ona karşı bir suikast tertip etmeyi uygun görür. Attilâ’nın isteklerini Bizans sarayına iletmek için gönderdiği elçiler arasında bulunan sadık dostu Edekon yanında Bizanslı elçilerle Hun Hükümdarının yanına dönerken elçi heyetinden şüphelenir ve durumu Attilâ’ya arz eder. Elçilik heyetinde bulunan müverrih Priskus’un naklettiğine göre Attilâ kurnaz ve zeki bir hükümdar olduğundan ilk başta hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranır. Ancak Attilâ daha sonra elçi heyetinde kendisine suikast düzenleyecek olan Biglias’ın ipliğini pazara çıkarır ve ona

maksat ve planlarını itiraf ettirir (Tekinoğlu 2017: 336). Attilâ kendisine karşı yapılan bu küstah suikast girişimi sonucunda asaletinden ve vakarlığından bir nebze olsun ödün vermez. Doğu Roma sarayına Şu mesajı gönderir:

“Theodosios, Attila gibi, asil bir babanın oğludur. Attila babası Muncuk’tan aldığı asaleti muhafaza etmiş, fakat Theodosios Attila’nın harağgüzarı olmakla köle durumuna düşmüştür. Theodosios kölelik haysiyetini de koruyamamıŐtır, çünkü efendisinin canına kıymak istemiŐtır” (Aktaran Tekin 2014: 309).

Attilâ’nın gönderdiği bu mektuptan sonra Doğu Roma tamamen Attilâ’nın Şartlarına boyun eğmiş ve Attilâ’nın kafasında kurduğu planının birinci ayağı olumlu neticelenmiŐtir. Doğu Roma’yı planlandığı gibi güçsüzleŐtiren ve doğu sınırlarını güvence altına alan Attilâ bundan sonra yönünü Batı Roma’ya çevirmiştir.

Attilâ’nın Batı Roma’ya savaş açabilmesi için iyi bir gerekçeye sahip olması gerekiyordu. Attilâ’nın ihtiyaç duyduğu bu mazeret talihinin ve karizmasının da yardımıyla Roma Prensesi Honoria aracılığıyla ayağına kadar geldi. III. Valentinianus’un kız kardeşi ve Placidis’in kızı olan Honoria hafif meŐrep bir kızdı ve yaşadığı yasak aşklar nedeniyle hükümdarın itibarını zedelediği için Doğu Roma’ya sürgüne gönderilmiŐti. Tahtta kendisinin de hakkı olduğunu bilen Honoria güzel olduğu kadar bir o kadar da kurnazdı ve kendisinin sürgüne gönderilmesi vesilesiyle tahttaki meşru hakkından da uzaklaŐtırıldıđını biliyordu. Bu durumu lehine çevirmek için Roma İmparatorluğunun ezeli rakibi Attilâ’nın iyi bir seçenek olduğunu düşündü ve ona bir nişan yüzüğu gönderdi. Attilâ’da böyle cazip bir teklifi elbette ülkesinin geleceği için geri çeviremezdi ve Honoria’yı haremine almayı kabul etti. Attilâ bununla da kalmayıp Prenses Honoria’nın zalim abisine karşı kendisinden yardım istediğiyle ilgili söylenti çıkardı.

“450’de Honoria’nın hem nişanlısı ve hem de hamisi olarak imparatorun ülke yönetiminde hak talep etti. Bu talep Ravenna Sarayı tarafından reddedilince de, daha ileri giderek imparatorluğun baba tarafından mirasçısı olarak Honoria’ya ülkenin yarısının verilmesini istediğini açıkladı” (Nemet 2014: 139).

Attilâ'nın bu isteği karşısında “*önce oyalama yolunu tutan Valentinianus ile Aetius'un teklifi nihayet açıkça reddetmeleri büyük Hun seferini meşru duruma soktu*” (Tekinoğlu 2017:340). Attilâ'nın Batı Roma seferi önünde duran tek engel “Son Gerçek Romalı” unvanı sahibi olan Aetius'tu. Aetius Batı Roma ve Hun dostluğunun koruyucusu ve Attilâ'nın çocukluk arkadaşıydı.

“*İmparatorluk sarayında öğrenci olduğu yıllarda Hunlara esir düşmüş ve o dönemde Hunlarla iyi bir dostluk kurmuştu. Ayrıca Aetius bu dostluğu avantaja dönüştürerek Batı Roma ile Hunlar arasında ittifaklar tesis ederek övgüler almıştı*” (Nemeth 2014: 88).

Attilâ'nın yaşıtı ve çocukluk arkadaşı olan Aetius keskin zekâsını kurnazca kullanmayı bilen iyi bir asker olduğu kadar bürokrasiden de iyi anlayan kurt bir siyasetçiydi. Uzun süre bürokratik girişimlerle Hun tehdidini savuşturmakla kalmamış aynı zamanda Hunları kendi siyasi hırsları doğrultusunda da manipüle etmişti. Son olarak da Attilâ'ya karşı yalnız başına savaşmamak için güçlü savaşçılar olan Vizigotları Attilâ karşısında kendi saflarına çekmeyi başarmıştı. Lakin Aetius için kader ağlarını örmeye devam ediyordu. Sürekli olarak kaderin karşısına çıkardığı Attilâ ile savaşmanın kaçınılmaz olduğu gerçeğiyle artık baş başaydı.

“*Netice itibarıyla isteklerinin Romalılarca geri çevrilmesi Ata İlig'i (Attila) harekete geçirmeye yetti. Arkasından Macaristan'daki merkezlerinden 451 senesinde yola çıkan ve içerisinde Türk, Got, Sarmat, Germen, belki de kendisini bu sefere teşvik eden Genzerich'in Vandalları, diğer bazı komutanlar vs. halklardan askerlerin bulunduğu Türk ordusu, Galya'ya doğru yürüdü*” (Gömeç 2012: 335).

Bu arada Aetius da boş durmamış her yerden asker toplayarak ordusunu takviye etmişti.

“*Topladığı yardımcı kuvvetler şu kavimlerdendir: Franklar, Sarmatlar, Armoricianlar, Liticianlar, Burgundionesler, Saxonlar, Riparler, Olibrionesler (Bir zamanlar Roma askeriydiler, şimdi de müttefik kuvvetlerin çiçeğidirler) ve bazı diğer Celtler veya German kabileleri*” (Aktaran Üstün 2007: 103).

Aslında Attilâ'nın Galya seferi o zaman Avrupası'nı topyekün içine alan bir savaştı. Birçok ırktan meydana gelen Attilâ'nın ordusu Roma'nın erzak yollarını kesmek ve gelir kaynaklarını yok etmek için âdeta bir karabasan gibi tüm Galya'nın üzerine çökmüştü.

“Hunlar, Galya'ya giderken yolları üzerinde bulunan Burgundları tepelediler, hükümdarlarını ortadan kaldırdılar. Daha sonra güzergâhları üzerindeki bütün şehirleri yerle bir ederek Orleans'a kadar gelip oradan geri döndüler.

Orta Macaristan'dan Batıya doğru harekete geçen Attila, Katalaun vadisinde Aetius'un komutasında üzerlerine gelen Roma ordusuyla savaşı kabul etti. Savaş 24 saat sürdü ve iki taraf çok ağır kayıplar verdi. (20 Haziran 451). Çarpışmalar çok kanlı geçmesine rağmen, kimse kesin bir zafer elde edemedi” (Tekin 2014: 313).

Çarpışmalar sırasında Vizigot Kralı Theodorik öldü yerine oğlu Torismond geçti. Attila bu duruma sevinirken Vizigotlar krallarının ölümüyle öfkeye kapılıp daha cesurca çarpıştı ve iki yüz yıl önce bir arada yaşadıkları akrabaları Gotlara karşı üstünlük kurdu. Bu durum çarpışmalar sonucunda Aetius'u avantajlı konuma getirdi. Ancak *“Aetius Attila'nın üzerine gitmedi. Gotları ve Frankları geri çekti, Attila'nın Hunlarla birlikte kısırıldığı kapandan çıkmasına izin verdi”* (Nemeth 2014: 142). Aetius'un Attilâ'yı köşeye sıkışmışken zorlamamasının altında yatan birçok sebep olabileceği gibi Aetius'un köşeye sıkışmış bir aslanın ne kadar tehlikeli olabileceği gerçeğini görmüş olabileceği de olasılıklar arasındadır. Ayrıca Aetius politik bir yaklaşımla hareket ederek müttefiki Gotların Attilâ'nın ortadan kaldırılması sonucunda değişen güç dengeleri sonucu kendilerine cephe alacağını görmüş olması da ihtimal dâhilindedir.

“Elbette Hunlar yenilmemişlerdir; belki sadece zamanın kurnaz propagandacıları kendi çağdaşlarını onların yenildiklerine ikna etmeyi başarmışlardır. Oysa Hunlar savaştan hiçbir zarar görmemişlerdir. Hatta ordu öylesine yerindedir ki, Attila bir yıldan az bir zaman sonra yeni bir sefere çıkar. Bu defa artık alacağı bir şey kalmayan Galya'ya değil, İtalya'ya doğru yola koyulur” (Roux 2007: 74).

Jean Paul Roux'un bu tespiti gayet dikkate değerdir. Attilâ, Aetius'un propagandasını yaptığı gibi yenilmiş olsaydı devrin şartları içerisinde öncekinden daha güçlü bir orduyu bir yıl içerisinde toplamayı başarıp İtalya'nın en önemli şehirlerini korkuya boğması mümkün olamazdı. Devrin kaynaklarının da belirttiği üzere savaş kaybedilmemişti berabere bitmişti; ancak Attilâ almak istediğini aldıktan sonra.

İtalya seferi Attilâ'nın hükümdarlığı içerisinde adından belki de en çok söz edilmesine sebep olan seferdi. Doğu Roma'ya diz çöktüren Attilâ bu sefer sonucunda Batı Romaya'da diz çöktürecek ve tarih sahnesine adını altın harflerle yazdıracaktı. Öyle ki Attilâ sadece Roma'ya diz çöktürmekle kalmamıştı.

“Hun kuvvetleri tarafından 452'de Po Ovası ele geçirilmiş, Türkler pek çok ganimet almıştı. Hatta bir korku ve telaş başladığından; Papa I. Leo'yu bağışlamak üzere Romalılar, Mincio Irmağı yanındaki Ata İlig'e (Attila) göndermişlerdi. Bu durumda bütün Hristiyan dünyası onun himmetine sığınmıştı” (Gömeç 2012: 341).

Papa'ya çok kibar davranan Attila kendi tebaasının içerisinde de bulunan Hristiyan nüfusu da düşünerek Papa'nın geri çekilme ricasını kabul etmiş ve Roma'yı bağışlamıştı. Attilâ ayrıca ordusunun da giriştiği amansız savaşlar sonucunda yorulduğunu ve yıprandığını da göz önünde bulundurarak Tuna boylarına geniş Macar düzlüklerine geri çekilmiştir.

Doğu Roma İmparatoru Theodosios'un trajik ölümünden sonra yerine geçen İmparator Marcianus'un saldırgan tavırları ve Hun topraklarını tehdit etmesi sonucunda Doğu Roma üzerine sefer yapma düşüncesinde olan *“Attila, 453 yılının ilkbaharında İldico adında çok güzel bir Burgund kıızıyla evlendi; ancak, zıfaf gecesinde öldü”* (Tekinoğlu 2017: 344). Attilâ'nın ölümüyle ilgili birçok rivayet ortaya atıldı. Jordanes Priscus'un Attilâ'nın düğün gecesini yemeği ve eğlenceyi aşırı abarttığı için gece kendi kanında boğularak öldüğünü nakleder. Bazı kaynaklar da İldiko adlı kadının Attilâ'yı zehirleyerek öldürdüğünü nakleder. Ancak Attilâ'nın kendi halkı yaktığı ağıtlarda onun ölümünün eceliyle olduğunu söyler. Priscus'un naklettiği bu ağıt şu şekildedir:

“Hunların hükümdarı Büyük Attila, Mundsuk’un oğlu, en cesur halkların efendisi, Scythia ve Germania dünyasının tek sahibi. Bu g ler daha önce bilinmiyordu. Attila kentleri ele geçirdi. Roma dünyasının her iki imparatorluğunu korkuttu ve onların yakarışlarıyla yatıştı. Geride kalanları yağmaya maruz bırakmamak için yıllık vergi aldı. Attila öldü fakat düşmanlarının açtığı yarayla veya dostlarının ihanetiyle değil. Barış içindeki halkının arasında keyif içinde ve acısız bir şekilde. İntikam için istendiğine kimse inanmıyorsa kim bunu ölüm gibi görebilir” (Aktaran  st n 2007: 123-124).

Attilâ gibi bir liderin ölümünün çok büyük etkileri de olmuştur. Attilâ’nin ölümünden sonra kaderi Attilâ ile sürekli keşişen *“Aetius’a artık ihtiyaı kalmadığını düşünen III. Valentinianus kendisine ihanet ettiği gerekçesiyle onu hançerleyerek öldürür”* (Tekin 2014: 314).

Attilâ on dokuz yıllık hükümdarlığı sırasında zaferden zafere koşmuş, büyük askerî ve siyasi başarılara imza atmıştır. Düşmanlarının kalbine korku saldığı kadar onların takdirini ve saygısını da kazanmıştır. Birçok kavmi tek bir çatı altında toplamayı başaran Attilâ’nin Romanın kalbine saldığı korku o kadar fazla olmalıdır ki Romalılar Attilâ’ya *“Tanrının Kırbacı”* lakabını takmıştır. Her ne kadar Romalılar Attilâ’nin kendilerine Tanrının gazabının bir tecellisi olarak gönderildiğine inansa da Attilâ farklı milletlerden çok yakın dostlar, müttefikler ve danışmanlar kazanmış, cömertliği ve adaletiyle onların kalbinde ebedî bir yer edinmiştir. Ayrıca Attilâ’yı yakından görmüş Romalı tarihçiler bile Attilâ’nin Romalıların gözündeki gibi bir barbar ve Tanrının cezalandırıcısı olmadığını yazdıkları eserlerinde dile getirmiştir. Zekâsıyla, asaletiyle ve her şeye sahipken yaşadığı mütevazı hayatla dikkat çeken bozkırın hırçın ve haşmetli oğlu Attilâ’dan müverrih Jordanes şöyle bahseder:

“Attila, hakkında her yerde duyulan korkunç efsaneleri ile bütün insanlığı bir şekilde korkutan, bütün memleketlerin kırbacı olan, tüm ulusları titretmek için dünyaya gelmiş biri idi. Kibirli yürüyen, gözleri etrafı kolaçan eden ve böylece, vücut hareketlerine yansıyan mağrur bir hâli vardı. Attila gerçek bir savaşçı idi; ama savaşta mutedil, istişarede muktedir, aman edene merhametli, koruması altına aldıklarına karşı ise şefkatliydi. Kısa boylu, geniş omuzlu, büyük

kafalı, küçük gözlü, seyrek ve kırılmış sakallı, düz burunlu, esmer tenli yani kökenini gösteren özelliklere sahipti” (Aktaran Üstün 2007: 100).

Kelly’in söylediği üzere *Priscus Tarihi’nin* günümüze ulaşan bölümlerinde Attilâ’nın karakterine hiçbir saldırı yapılmamış olması üzerinde durulması gereken bir noktadır. Devrinin en güvenilir kalemlerinden birisi olan Priscus Attila’nın sarayında katıldığı ziyafette Attila’nın ne kadar mütevazı, sade ve itidalli olduğuna dair şu ifadeleri kullanır:

“Attila mücevher takmıyor, Zercon’u eğlendirici bulmuyordu; yemek boyunca ona basit yiyecekler sunuluyor ve tahtadan tabak ve fincan kullanıyordu. ‘Bizim için müsrifçe hazırlanmış yiyecekler, gümüş tabaklarda ikram ediliyordu. Attila için ise tahta tabakta sunulan etten başka bir şey yoktu. Attila başka açılardan da mütevazı görünüyordu. Ziyafetteki adamlara altın ve gümüş kadehler verildiği hâlde Attila’nınki ahşaptandı.’

(...)

Priscus’un okurları, Roma imparatorlarının ziyafet alışkanlıklarıyla ilgili bu zengin ahlaki yorumların karşısına Attila anlatısını koyabileceklerdi. En çarpıcı olanı, sarhoşluğun, pisboğazlığın, aşırılığın olmayışydı. Attila’nın davranışı, en iyi imparatorlarla olumlu anlamda karşılaştırılabilecek bir nebze mütevazılık ve itidal gösteriyordu. Priscus’un Attila’yı Constantinopolis’teki en güçlü saraylılardan daha kurnazca davranabilen incelikli ve etkin bir diplomat olarak ortaya koyması da dikkate değerdir” (Kelly 2016: 195-196).

Görüldüğü üzere Attilâ her yönüyle örnek bir imparator ve devlet adamıydı. Dostlarının sonsuz sadakatini kazanmaktaki başarısını düşmanlarının takdirini kazanmakta da göstermişti. Elbette tüm bunlara rağmen kendisini sevenler olduğu kadar sevmeyenler de mevcuttu. Büyük hükümdarların ortak kaderi belki de kendileri ölseler bile haklarında söylenecek hâlâ çok fazla şey olmasıdır. Attilâ da bunlardan birisi olmalı ki hâlâ hayatı üzerinde farklı rivayetler söylenmekte ve aradan geçen binlerce yıllık süreye rağmen kurmaca dünyanın mimarlarının ilgisini çekmektedir.

“Attila’nın hayatı romancıların, şairlerin ilham kaynağı olmuş, hakkında en çok kitap yazılan, eser verilen devlet liderlerinden biri olmuştur. Çok sayıda

tiyatro eseri, marş, müzik eseri ve opera bestelenmiş yazılmıştır Attila hakkında. Son yıllarda yapılan yeni araştırmalar ışığı altında; Attila'nın Orta Çağ yazarları tarafından betimlendiği gibi olmadığı, Nibelungen destanlarında da olduğu gibi Attila'nın büyük bir hükümdar olduğu söylenmektedir” (Karnas 2010: 1-2).

Hayatı çalkantılarla, efsanelerle, fırtınalı aşklarla, unutulmayacak savaşlarla ve görkemli zaferlerle örülü olan Attilâ'nın kurmak için ömrünü adadığı imparatorluğu ölümünün ardından oğullarına kaldı. *“Attila'nın üç oğlu vardı. Bunlar İlek, Dengizek ve İrnek idiler. Üçü de babalarının yerini tutamadı.”* (Taşağıl 2017: 259). Üç oğul ülkeyi sırasıyla idare etmeye çalıştı; ancak babalarının başarılarının yanına yaklaşmak bir yana Avrupa Hun İmparatorluğu'nun hızlı bir çöküş sürecine girmesine sebep oldu. Böylelikle *“daima büyük bir öndere ihtiyaç duyan Türk karakteri Asya'da Mete'nin ölümünden sonra yaşadığı sıkıntıyı Avrupa'da Attila'nın ölümünden sonra yaşadı”* (Apuhan 2008: 18).

0.2.3. Cengiz Han (1162-1227)

Dünyanın en büyük yüz ölçümüne sahip imparatorluklarından birini kuran Cengiz Han, 1162'de doğmuştur. Bazı kaynaklar onun 1155 yılında bazıları da 1167'de doğduğunu söylese de Çin yıllıklarına göre onun doğum tarihi 1162'dir ve bu tarih onun doğum tarihiyle ilgili en çok kabul edilen tarihtir. Bu sebeple biz de onun doğum tarihi olarak bu tarihi kullanacağız. Cengiz Han, doğduğunda babası adını Temuçin koymuş iken 1196'da han seçildikten sonra Cengiz Han unvanını almıştır. Onun bu unvanı 1206 yılında tüm Moğol ulusunu bir araya getirerek hanlık mücadelesinden galip ayrılmasıyla birlikte tasdik edilmiştir ve artık bu unvanla anılmaya başlamıştır (Devlet 2010, 53).

Cengiz Han'ı tarif etmek ve onu anlatmak için bazen kelimelerin kifayetsiz, sayfaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Sıfırdan inşa etmeye başladığı devleti daha ortalı yaşlarında 30 milyon kilometrekareyle dünyanın en büyük toprak büyüklüğüne sahip imparatorluğu hâline getirmiştir. Dünya tarihini kökünden değiştirecek fetihler yapmış, askerî başarılarla imza atmıştır. Bir ömre bu kadar

muazzam ve tarifi mümkün olmayan başarılar sığdıran çok az sayıda insan veryüzüne gelmiştir. Cengiz Han da o isimlerin başında yer almayı hak etmektedir. Büyük fatihler arasında bulunan İskender, Attila, Mete gibi isimler Cengiz'in başarılarını görseydi belki de kıskanırlardı. Çok kısa sürede büyük işler başaran Cengiz Han bunları yaparken de âdeta tüm olumsuzluklar ve yaşanabilecek en kötü şartların içerisinde geçerek bulunduğu konuma gelmiştir. Cengiz'e elbette bu muazzam başarıyı ve şöhreti getiren onun ne sadece askerî dehası ne de yöneticilik vasfıydı. O, her şeyden önce halkının da inandığı üzere Tanrı tarafından fethetmek için gerekli tüm vasıflarla donatılmış bir biçimde dünyaya gelmişti. Yaşadığı her bir güçlük düşmanlarından yediği her bir darbe onu zayıflatmak yerine güçlendirmişti. O; âdeta yaşayan, nefes alan, kanlı canlı bir savaş makinesiydi. Bu yüzden onun askerî dehasını ve yöneticilik vasıflarını birbirinden ayırmak çok güç. Onun karakterindeki bu uyum isminin yüzlerce yıl tüm dünya tarafından bilinmesini sağladığı gibi yüzlerce yıl varlığını devam ettiren bir devletin temellerini atmasını da sağladı.

Cengiz Han'ı anlatırken kullanılacak bir diğer tabir de sabrın, dayanıklılığın kararlılığın ete kemiğe bürünmüş hâli olmasıdır. Daha ilk çocukluk döneminde başlayan felaketler zincirine rağmen hayattan bir an olsun kopmayan ve hiç pes etmeyen Cengiz Han, yaşama âdeta tırnaklarıyla tutunmuş daha önce alışılmadık metotlar kullanarak askerî stratejinin ve yaratıcılığın sınırlarını zorlamış çeşitli milletlerden çok farklı diller konuşan çeşitli inançları olan insanları bir arada tutmayı başaracak bir yöneticilik kabiliyeti sergilemiştir. İşte bu Cengiz Han'ı ve onun devrini anlamak için doğumundan önceki dönemden başlayarak onun büyüleyici ve efsanevi yaşam öyküsüne değinmek uygun olacaktır.

Cengiz Han'ın hayatının efsanelere konu olacak kadar renkli olması gibi onun soyunun kaynağı ile ilgili anlatılar da daha çok Moğol efsanelerine dayanmaktadır. “*Cengiz Han'ın dedeleri hakkında az şey bilmekle [birlikte]*” (Cengiz 2016b: 10). Cengiz Han'ın hayatıyla ilgili elimizde bulunan en önemli kaynakların başında *Moğolların Gizli Tarihi* isimli eser gelmektedir. 1240 yılında yazıldığı tahmin edilen bu eserde Cengiz Han'ın şeceresi Ahmet Temir'in tasnifine göre şöyle sıralanır.

“Bozkurt ile beyaz dişi geyikten doğan Bataçihan/ Tamaça/ Horiçar-mergan/ A’ucan-boro’ul/ Sali-haça’u/ Yekenidun/ Semsoçi / Harçu/ Borçigidai-mergan/ Toroholcin-baiyan/ Dobun-mergan/ onun eşi Alan-ho’a’dan tabiatüstü bir hadise neticesinde doğan Bodoñar/ Habiçi/ Menen-tudun/ Haçi-külük/ Haidu/ Baişinghor-dohşin/ Tumbinai-seçen/ Habul-han/ Bartan ba’atur/ Yesugai-ba’atur/ Temucin(Çinggis-han)” (Yüan-ch’ao Pi-shi 1986: 279).

Cengiz Han’ın babası Yesügey Bahadır köklü bir soya sahipti; ancak kendisi o dönemde bir han değildi. “Bortaçin uyuğunun mensup bulunduğu Kiyat kabilesinin şefi idi” (Cengiz 2016b: 14). O dönemde Moğolların Han’ı önce Habul Han’dı. Daha sonra ise onun yerine Ambahai Han geçmişti. Ambahai Han daha sonra kızına evleneceği yere kadar refakat ederken Tatarlar tarafından esir alındı ve bu esaret hayatı sırasında kendi durumunun Moğollar için ibret olmasını ve intikamının alınmasını istedi (Yüan-ch’ao Pi-shi 1986: 15). Moğol ülkesinde bir taraftan bu hadiseler yaşanırken Yesügey Bahadır Yekün Çiledü isimli birisine rastladı ve onun eşini beğenerek elinden aldı ve böylece Cengiz’in annesi Holeun Uçin Yesügey’in eşi oldu (Yüan-ch’ao Pi-shi 1986: 16).

Bu arada Moğollar Hutula’yı han olarak seçtiler ve Ambahai-Han’ın öcünü almak için Tatarlara saldırdılar lakin eski hanlarının intikamını alamadılar. Bu arada Yesügey Bahadır, Tatarlardan Temuçin-Üge’yi esir almış getirirken Hoelün Hatun Temuçin’i (Cengiz Han’ı) dünyaya getirdi.

“O doğarken sağ elinde saka (kemiği) büyüklüğünde pıhtılaşmış kan tutuyordu. Tatar’lardan Temucin-uge’nin getirildiği zamanda doğduğu için, ona bu suretle Temucin ismi verildi. [Daha sonra] Yesügai-ba’atur’un Ho’elun-ucin’den Temucin [ile beraber] Hasar, Haçi’un, Temuge isminde dört oğlu ve Temulun adında bir kızı oldu” (Yüan-ch’ao Pi-shi 1986: 19).

Bozkırın sürekli değişen güç dengesi içerisinde güçlü bir kabile şefinin oğlu olarak dünyaya gelmek ve ailenin en büyük çocuğu olmak beraberinde birtakım güçlükleri de getiriyordu. Cengiz Han’ın daha doğduğu andan itibaren hakkında gelecekte büyük işler başaracağına dair rivayetler vardı. Bu durum da onun omuzlarındaki yükü bir kat daha artırıyordu. Yesügey’in akrabalarından olan Sagujin isimli “astroloğun dediğine göre çocuk büyüyecek ve harika bir

savaşçı olacaktı. Tüm düşmanlarını mağlup edecek, fetihlerinin sınırlarını o denli genişletecekti ki bir gün tüm Tatarların Kağanı olacaktı” (Abbott 2016: 36). Tüm bu rivayetlerle birlikte soylu bir aileden gelmenin verdiği sorumluluklar vardı ve zorlu bir eğitimden geçen Cengiz Han henüz dokuz yaşındayken at üstünde ok atabiliyor, kılıç kullanabiliyordu. Cengiz Han’ın aldığı eğitim bir taraftan devam ederken babası ona kız istemek için Olhunout kabilesine giderken Dei-seçen ile karşılaştı ve Olhunout kabilesinden kız istemeye gitmek yerine Dei-seçen’in konuğu olmayı ve onun kızını oğlu için gelin olarak bakmayı kabul etti (Yüan-ch'ao Pi-shi 1986: 19). Yesügey Bahadır ve Temuçin Dei Seçen’in kızı Börte’yi gördü ve beğendi. Yesügey Bahadır ertesi gün kızı oğluna istedi ve Moğol geleneklerine göre oğlu Temuçin’i içgüveysi olarak evlilik çağına geleceği zamana kadar Dei Seçen’e bırakarak yola çıktı.

Yesügey oğlunu kayınbabasının yanına bırakıp geri dönerken yolda rastladığı Tatarların verdiği ikramı kabul etti; ancak kendisine sunulan içecek zehirli olduğu için zehirlendi. (Yüan-ch'ao Pi-shi 1986: 21-22). Eve bitkin bir hâlde geldikten sonra zehirlendiğini ve ölmek üzere olduğunu anlattı. Daha sonra oğlu Temuçin’i geri getirmesi ve ailesine bakması için Munglik’i görevlendirdi. Yesügey son vasiyetini söylemişti; ancak Temuçin’in obasına geri döndüğünü göremeden hayata gözlerini kapadı. Yesügey Bahadır’ın bu ani ölümü Temuçin’in aldığı ilk darbe oldu. Babasının ölümüyle birlikte yeni felaketler zincirine daha dokuz yaşındayken göğüs germek zorunda kalacaktı. Evin büyük çocuğu ve varisi olarak babasının arkasında bıraktığı kabilelerin reisliğini alması gereken Temuçin ikinci bir darbeyi hemen bu elim hadisenin arkasından aldı. Babasının önderliğinde yer alan kabile Temuçin’i ve ailesini geride bırakarak Onon nehri civarından ayrıldı. Holeun hatun giden kafileyi durdurmak istese de başarılı olamadı ve daha küçük yaştaki çocuklarıyla ve birkaç yakın dostuyla bozkırda korumasız bir biçimde kaldı. Temuçin’in amcaları bile onları arkada bırakmış bozkırın tehlikeli ortamında âdeta ölüme terk etmişlerdi. Bu Temuçin için kimseye güvenemeyeceği konusundaki ilk ders olmuştu (Devlet 2010: 56-57).

Temuçin babasının komutasındaki komutanlardan Tangut’un, Targutayları ve Temuçin’in amcalarını da alıp gitmesi genç Temuçin için çok büyük bir darbe

olsa da o, pes etmeyen kişiliği ile bu olumsuzluklara da göğüs germesini bildi. Ancak Cengiz Han'ın babasının ölümü sonrasında olanlar onun hanlık ilan etme hakkını elinde bulundurması sebebiyle bu kadarla kalmayacaktı. Düşmanları bir gün elbet geri gelecekti. O zamana kadar Temuçin ve ailesi bozkırın zorlu koşullarında yaşam mücadelesi vermeye devam ettiler. Geçimlerini sağlamak için sınırlı sayıdaki hayvanlarından yararlanıyor; ayrıca avcılık ve toplayıcılık yaparak hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Bu arada Temuçin, Kasar ve üvey kardeşleri Behter arasında sürekli sürtüşme oluyordu.

“Temuçin, kardeşleri Kasar ve Behter ile delikanlılık çağlarında bile rekabete başladı. Annelerin bütün çabalarına rağmen, Temuçin Behter arasında bir av ganimeti yüzünden çatışma çıktı. Temuçin ve Kasar, Behter'i bir tepenin üstünde atış talimi yapar gibi vurdular. Temuçin, fazla katı yürekli olmamasına rağmen yaşadığı koşulların sonucunda kardeş katili oldu” (Dinç 2002: 23).

Temuçin'in annesi oğluna üvey kardeşini öldürdüğü için sitem etse de Temuçin'in bu hareketi Moğol halkı nezdinde takdirle karşılanmıştı. Çünkü insanlar onun liderliğini korumak için elinden gelen her şeyi yapacağını görmüştü. Bu arada Temuçin'in hayatına tesir edecek önemli bir gelişme daha yaşandı ve Camuka ile tanıştı. Kendi yaşlarında bir genç olan Camuka ile çok iyi bir arkadaşlık kurdu. Bu iki genç birbirlerine karşılıklı hediyeler verdiler ve iki defa kan kardeşi oldular. Camuka ilk başlarda Temuçin'in ne zaman yardıma ihtiyacı olsa ona yardım ediyordu. Ancak gün gelip iki genç de hanlık iddiasında bulunduğu aralarındaki dostluk rekabete dönüşecekti.

Tüm bu yaşanan gelişmelerin ortasında Temuçin'in peşini bir türlü bırakmak bilmeyen felaketlerden biri daha gerçekleşti. Temuçin Targutay tarafından esir alınarak boyunduruğa vuruldu. Daha sonra kendi çabalarıyla nöbetçisini etkisiz hale getirip kaçarak bir sazlığa saklandı bu esnada babasının eski dostlarından Sorhan Şira onu bularak kaçmasına göz yumdu. Temuçin ise boynundaki boyunduruğu kaçınamayacağı için Sorhan Şira'nın çadırına gitti. Sorhan Şira ve oğullarının yardımıyla Targutay'ın adamlarından saklanmayı başaran Temuçin daha sonra bu eski baba dostunun ve onun oğullarının yardımıyla ailesine geri döndü.

Temuçin çok büyük bir badireyi atlatıp ailesinin yanına dönmüştü. Ancak maddi sıkıntılar yakasını bırakmıyordu. Ailesini geçindirmek için yeterli sayıda hayvanı ve malı yoktu. “*Bir miktar atları varsa da onlar ancak ulaşıma yarıyordu, genellikle karınlarını avcılıkla, dağ veya tarla sıçanı ile doyuruyorlardı*”(Devlet 2010, 63). On beş yaşındaki Temuçin artık evin otoritesi konumundaydı ve ailesinin ciddi meseleleriyle o ilgileniyordu. Bir gün sekiz atı çalındı ve hırsızların peşine tek başına düştü. Hırsızları takip ederken yolda Borçu isimli bir gençle tanıştı ve bu gencin yardımıyla atlarını kurtardı. Kendisine hiçbir beklenti olmadan yardım eden bu gencin yaptığı iyilik Temuçin’i çok etkiledi ve Borçu ile aralarında uzun yıllar sürecek ve ölüm ayırincaya kadar devam edecek bir dostluk hâsıl oldu. Temuçin kendisine Borçu’nun yaptığı iyilikleri hiçbir zaman unutmadı. Temuçin daha sonra kendisine her zaman sadakatle hizmet eden bu genç adamı Moğol İmparatorluğu’nun en büyük generallerinden birisi ilan edecekti. Ancak daha o günler gelmemişti ve Temuçin’in önünde çok zorlu bir yol vardı.

Bu olaydan sonra güvenle eve dönen Temuçin kardeşlerinin sevinç gösterileriyle karşılaştı. Daha sonra dokuz yaşındayken sözlendiği ve bir kez gördüğü Börte’yi almak için Dai Seçen’in obasına gitti. Dai Seçen kızını büyük bir sevinçle Temuçin’e verdi. (Yüan-ch'ao Pi-shi 1986: 36). Börte, Temuçin’e gelin olarak gelirken yanında çeyiz olarak birçok şeyle beraber çok değerli bir de samur kürk getirmişti. Bu evlilik Temuçin için sadece sıradan bir evlilik değildi stratejik bir önem de taşıyordu.

“Temuçin bu evlilikle Onigrad boyu ile akrabalık bağlarını artırmış oldu. Çünkü annesi de Merkitler’in bu boyunun mensubuydu. Artık 17 yaşına varan Temuçin için geleceğe yönelik planlar yapma zamanı da gelmişti. Temuçin bir boy beyi olan babasından miras aldığı asilliği tekrar tesis etmek ve bunu ispatlamak istiyordu” (Devlet 2010: 65).

İşte bu arzuyla Temuçin Moğolları birleştirmek üzere harekete geçti. İlk olarak yanına kendisine daha önce yardım eden Borçu’yu çağırdı daha sonra babasının eski kan kardeşi Kerait Türkü Tuğrul Han’ın desteğini alabilmek için ve babası zamanından kalan dostluğu yeniden tesis etmek için onun yanına gitti.

Tuğrul Han'a eli boş gitmenin uygun olmayacağını düşündüğünden yanında eşinin çeyiz olarak getirdiği değerli samur kürkü de götürdü. Tuğrul Han Temuçin'in hediyesini memnuniyetle kabul etti ve babası zamanında devam eden dostluğun kendisiyle de devam edeceğini Temuçin'in dağınık hâlde bulunan ulusunu toplamasına yardım edeceğini söyledi.

Temuçin'in kurduğu ittifaklar devam ettikçe ona hasetle bakanların sayısı da bir o kadar arttı. Ancak güzel hadiseler yaşanmaya devam ediyor ve Temuçin'e sadakatle hizmet edecek yeni simalar ona bağlılıklarını sunmaya devam ediyordu. Günlerden bir gün bu simalara Cengiz'in hayatında çok önemli bir ol oynayacak bir yenisi daha eklendi.

“Urianghat'lara mensup ihtiyar Carçi'udai, arkasında bir körük, yanında da Celme adında oğlu olduğu hâlde onlara geldi ve şunları söyledi: “Onan civarında, Deli'un tepesinde (ikamet ederken), Temucin doğunca ona samur derisinden bir kundak hediye etmiştim. Bu oğlum Celme'yi de hediye etmiştim. Fakat oğlum daha küçük olduğu için onu alıp götürmüştüm. Şimdi Celme'yi sana veriyorum: Hayvanını kapatsın, kapını açsın” (Yüan-ch'ao Pi-shi 1986: 38).

Böylelikle Temuçin Celme gibi hayatında önemli yeri olacak ve ileride kuracağı devletin üst kademesinde yer alacak isimleri de bir bir çevresinde toplamış oluyordu. Aynı zamanda Temuçin için Bozkır her zaman tehlikelerle doluydu.

“Selenga ırmağı boyunda yaşayan bir Moğol konfederasyonuna mensup Merkitler, Temuçin artık 20 yaşlarına geldiğinde (1182) onların obasına saldırı düzenlediler. Çünkü Merkitler Temuçin'in gittikçe güçlendiğini ve şöhretinin arttığını duymuşlardı; haklı da çıkacakları gibi, kendilerine rakip olmasını önlemek istiyorlardı” (Devlet 2010: 66).

Bu baskın Temuçin'in o zamanki gücünün üzerindeydi. Merkitlere karşı direnemeyen Temuçin çareyi dostları ile birlikte kaçmakta buldu. Bu arada Temuçin'in eşi Börte Merkitlere esir düştü. Temuçin eşini düşmanların eline bırakmak istemedi. Bir yıllık bir hazırlık sürecinden sonra Camuka ve Tuğrul Han ile birlikte Merkitlere saldırdı ve eşini kurtardı. Temuçin için Börte'yi kurtarmak yetmişti, savaştan elde edilen ganimeti önemsemedi ve askerleri

arasında kendisi de dâhil olmak üzere eşit olarak dağıttı. Onun bu cömertliği Camuka'nın ve Tuğrul Han'ın askerlerinin gözünden de kaçmamıştı. Bu yüzden savaş sonrasında Temuçin'in çevresinde toplananların sayısı gün geçtikçe daha büyük bir hızla artmaya devam etti. Artık insanlar onun liderliğini yavaş yavaş kabul etmeye başlamışlardı.

“Tabii ki zafer Börte'yi kurtarmakla taçlanmıştı. Ancak bu zafere gölge düşüren tek olay, Börte'nin hamile olmasıydı. Bu hamilelikten Temuçin'in ilk oğlu Cuci dünyaya gelecekti” (Cengiz 2016b: 23). Temuçin çocuğun babasının eşinin hediye edildiği Çildu'nun küçük kardeşi Çilçerdu olma ihtimaline rağmen Cuci'yi evlatlıktan reddetmedi ve kabul etti. Cuci'yi kendi evladı gibi büyüttü.

Savaş sonrasında Tuğrul Han kendi topraklarına dönerken Temuçin ile Camuka aynı bölgeye yerleşir ve dostluklarını pekiştirmek için Temuçin, Camuka'ya Merkit liderlerinden Tohto'dan ele geçirdiği altın kuşak ile asil bir kırsağı hediye eder; Camuka da bir başka Merkit liderinden ele geçirdiği altın kuşak ve kır atı Temuçin'e hediye ederek bu jeste karşılık verir. Bu hediyeler değer bakımından farklılık arz etmese de bu iki yakın arkadaşın dostluklarını ve güvenlerini tazelemeleri bakımından etkili olur. (Devlet 2010: 71). Savaş sonrası pekişen dostlukta iki genç liderin geleceğe yönelik kurdukları hanlık ideallerinin etkisi olduğu gibi ortak düşmana karşı elde ettikleri başarının da etkisi olur. Ancak Temuçin'in askerlerine karşı daha cömert davranması bu savaş sonunda onun Camuka'dan daha kârlı çıkmasına yol açar ve Temuçin'in ihtiyacı olan insan gücü çevresinde toplanmaya devam eder.

Temuçin'in Camuka'dan ayrılarak başka bir otlığa yerleşmek istemesi arkadaşı tarafından memnuniyetle karşılanmadı. Ayrıca Temuçin giderken Camuka'nın bazı adamları da Temuçin ile gitmeyi tercih etti. Bu ayrılık iki arkadaş arasındaki kopuşun ilk sinyallerinden birisi oldu.

“Otlak meralarında kendisiyle anlaşmazlığa düşen Camuga'dan ayrılması Temuçin'in kuvvetini azaltmadı. İkisinin ayrılması ile adamlarının bazıları Camuga ve bazıları da kendisinin tarafına geçtiler. Dört Moğol prensi Temuçin'e katıldı. Bunlar amcası Darıtay, yeğeni Kucar, uzak akrabası Saçıya-beği ve Curki veya Yurki kabilesinin şefi, son Moğol Hanı'nın oğlu Altan idiler.

Temuçin, bu katılımlar sonunda, en azından babası kadar otorite kazandı” (Neagoe 2011: 15/4).

Temuçin’e katılan bu ünlü Moğol ileri gelenleri Altan, Kuçar, Seçe-beki Timuçin’i desteklediler ve onu han yapmak istediklerini belirttiler. (Yüan-ch’ao Pi-shi 1986:58). “*Ancak bütün Moğollar ve diğer kavimler tarafından han olarak tanınması 1206’da olacaktı”* (Devlet 2010: 76).

Temuçin’in Cengiz Han unvanını alıp Han seçilmesi Tuğrul Han tarafından olumlu karşılandı. Ancak Camuka bu haberi pek olumlu karşılamadı ve Temuçin’in hanlığını tanımadı. Artık iki eski arkadaş birbirlerinin rakibi ve düşmanı hâline gelmişti. Temuçin’in güç kazanmasıyla birlikte Camuka’da çevresinde adam toplamaya Temuçin’in düşmanlarıyla işbirliği yapmaya başlamıştı.

”Tatarlar, Ungiradlar, Naymanlar, Merkitler, Oyradlar ve Tayçiutlar’ın bir hayli boyu Camuka’yı han seçmeye karar verdiler ve ona Gürhan (evrensel han) unvanını verdiler. Artık daha da güçlenen Camuka’nın ilk hamleyi yapması için hiçbir engel kalmamıştı” (Devlet 2010: 77).

Camuka’nın kardeşinin Temuçin’in atlarını çalmaya çalışırken oklanarak öldürülmesi Camuka’ya eski kan kardeşine saldırmak için gerekli bahaneyi de vermişti. Böylece Camuka ilk hamleyi yaptı ve Temuçin’e saldırdı. Bu saldırı sırasında Temuçin çok iyi bir askerî yönetim sergilese de Camuka da küçümsenemeyecek askerî meziyetlere sahipti. Hatta Temuçin ile baş edebilecek kadar güçlü bir komutan olmuştu. Camuka tüm gücüyle Temuçin’in askerlerine yüklendi ve Temuçin boynuna isabet eden bir okla yaralandı. Ayrıca bu savaşta Temuçin’in kardeşi Haçiun, Camuka’ya esir düşerek infaz edildi. Ancak Temuçin kardeşinin ölümüne karşı büyük bir tepki göstermedi (Devlet 2010: 77-78). Çünkü o her şeyden önce bir askerdi ve askerî strateji uzmanıydı. Her kötü olayı daha önce yaptığı gibi kendi lehine çevirmeyi biliyordu.

“Boynundan yaralanan Temuçin’i ise sadık adamı Celme karanlık çökünce çadıra götürdü, zehirli oku çıkardı ve kanı emmeye başladı. Uzun müddet kanını emerek onu mutlak bir ölümden kurtarmış oldu” (Devlet 2010: 78). Temuçin arkadaşının yaptığı bu iyiliği hiçbir zaman unutmayacak ve onu da diğer

arkadaşlarına yaptığı gibi ileride generallikle mükâfatlandıracaktı. Onun en büyük özelliği kendisine gönülden bağlı olan adamlarına hak ettikleri değeri vermesi ve diğer tüm liderlerden daha cömert olmasıydı. Onun bu özelliği Attilâ'da da vardı. Belki de bu büyük liderlerin bu kadar hızlı yükselebilmelerinin en önemli etkeni kendileri mütevazı bir hayat sürerken çevrelerinde bulunanları sürekli zenginleştirmiş olmaları ve onları sürekli olarak mükâfatlandırmış olmalarıdır. Öyle ki Temuçin bu savaşta kendisini okla yaralayan askere Cebe (okçu) adını vererek kendi hizmetine aldı ve bu Cebe onun daha sonra Kurt Cebe olarak anılan en ünlü generallerinden birisi hâline gelecekti. Temuçin öyle maharetli bir liderdi ki düşmanlarını yok etmekteki başarısını dost kazanmak konusunda da gösteriyordu. Onun bir zamanlar düşmanı olan insanlar en önemli savaşçılarından en sadık adamlarından birisine dönüşüyordu. Onun katı disiplinine ve sağlam adalet anlayışına er ya da geç herkes itaat ediyordu.

“Cengiz Han, kendisine tabi olanlara karşı takındığı davranış ve tutumu sayesinde diğer Moğol kabilelerinin de kendisine katılmalarını sağlıyor. Moğollar kendi aralarında: ‘Bizim Temuçin efendimiz, bize vermek için üstündeki elbiseleri bile çıkarır. Bize vermek için atından da iner. Bir memleketi gerçekten idaresi altına alıp hükmedebilecek kişidir. Savaşçıları besleyecek, milletini güven içinde yaşatabilecek şeftir.’ Diyorlardı” (Neagoe 2011: 16/2).

Eski dostu Camuka ile yaptığı savaşı kaybetse dahi masadan diplomatik zaferle ayrılan Temuçin için artık babasının intikamını alma vakti gelmişti. Bunun için Tuğrul Han ile işbirliği yaparak 1202 yılında Tatarlara karşı savaşmaya karar verdi. Tuğrul Han da bozkırdaki güç dengelerini kendi lehine değiştirmek için bu savaşa onay verince savaş başladı. Savaş sonucunda Temuçin Tatarları mağlup etti ve geriye kalan esirleri de infaz ettirdi. Bu arada iki güzel Tatar kız kardeşi de haremine aldı. Daha sonra Temuçin, Tatarların infaz edileceği haberini sızdırdığı için kardeşi Belgutay'ı büyük meclislere girmekten men etti. Onun katı disiplini ve keskin otoritesi aile üyeleri için bile geçerliydi. Onun hiçbir konu da zaaf göstermeyen bu duruşu da gün geçtikçe Moğol halkının kendisine olan itimadını daha fazla güçlendirdi.

Tatarların mağlup edilmesinden sonra Temuçin hedefini bu sefer Naymanlar'a çevirdi. Tuğrul Han da kendi çıkarları doğrultusunda Temuçin ile birlikte bu savaşa katılmaya karar verdi. İlk çarpışmalar esnasında Naymanlar yenilgiye uğradı; ancak tam olarak dağılmadılar ve geri toplandılar. Bu arada Camuka Tuğrul Han'ın yanına gelerek ona Temuçin'in Naymanlarla işbirliği yaptığını ve kendisine karşı saldıracağını söyleyince buna inandı ve Temuçin ile görüşmeden savaş alanını terk ederek kaçtı. Bunun üzerine Naymanlar Tuğrul Han'ın peşine düştüler ve onun otağını dağıtıp ailesini esir aldılar. Tuğrul Han bunun üzerine yaptığı hatanın farkına vardı ve pişman olarak Temuçin'den yardım istedi. Temuçin de en güçlü savaşçıları göndererek Tuğrul Han'a yardım etti ve ailesini kurtardı. Bu olay Temuçin'in Tuğrul Han'ın sevgisini daha fazla kazanmasına sebep oldu.

Bu hadiseler üzerine Tuğrul Han, Temuçin'in de oğlu Sangum gibi bir evladı olduğunu ve ileride ülkesinin yönetiminde söz sahibi olması gerektiğini söyledi. Temuçin, Tuğrul Han'ın bu sözleri üzerine aralarındaki ilişkiyi daha ileri götürmek için ikinci bir adım attı ve en büyük oğlu Cuci için Tuğrul Han'dan aynı zamanda Sangum'un da kardeşi olan kızını istedi, karşılık olarak da Tuğrul Han'ın oğlu Sangum'a kendi kızlarından birisini vereceğini söyledi. *“Ancak Sangum kendini daha yüksek görerek bu teklifi onaylamadı. Gerçek anlamda akrabalık kurma teklifinin geri çevrilmesini Cengiz Han tabii ki hoş karşılamadı. Artık bu iki gücün birbirine güvenmemeye başladığının da bir göstergesiydi”* (Devlet 2010: 82).

Bu yeni yaşanan gelişmeler Temuçin'in düşmanlarının gözünden kaçmadı ve 1203 yılında Camuka Tuğrul Han'ın oğlu Sangum'un Temuçin düşmanlığından yararlanıp onunla ittifak arayışına girdi. Bu ittifaka dünden razı olan Sangum babasının Temuçin'e olan ilgisini kıskanıyordu. Bu yüzden babasını Temuçin'e karşı dolduruşa getirdi ve ona karşı cephe almaya ikna etti. Tuğrul Han çok gönüllü olmasa da oğlu Sangum ve Camuka'nın kurdukları plana iştirak ederek Temuçin'i tuzağa düşürmek için sahte bir nişan yemeği davetiyesi gönderdi ve kızını Temuçin'in oğlu Cuci'ye vereceğini söyledi. Temuçin, Han babasının bu davetine çok sevindi ve aklında hiçbir kötü düşünce olmadan yola çıktı. Temuçin yolda bir dostunun uyarısıyla tuzağa düşmekten kurtuldu. Daha

sonra ise Sangum'un kendisine karşı gerçekleştireceği baskını da haber alarak obasının yerini değiştirdi. (Devlet 2010: 83). Böylece bir tuzaktan daha kurtulan Temuçin artık bozkırda kimin dost kimin düşman olduğunu iyice anlamıştı ve kimseye tam olarak güvenemeyeceğini daha iyi biliyordu. "*Temuçin'in Batıdaki düşmanları şunlardı: Hilekâr Şamuk, zorlu Merkitlerin reisi olan Tugta Bey, Wang Han'ın oğlu ve Temuçin'in amcaları. Bunlar, Temuçin'i öldürmeye azmetmişlerdi*" (Lamb 2006: 45).

Cengiz Han'ın düşmanları artık hep beraber tek bir tarafta toplanıyordu. Temuçin'in düşmanlarına saldırarak onları yok etmekten başka şansı yoktu. Bunun üzerine Kerayitlere karşı savaş hazırlıklarını tamamlayıp savaşa girdi. Bu savaş esnasında Temuçin'in çok güvendiği Ururutlu Çurçedai ve Manghudlu Huyıldar en önde savaşarak elde ettikleri savaşçılık unvanlarının boşuna olmadığını gösterdi ve Tuğrul Han'ın ordusunu yenilgiye uğrattı. Savaş esnasında Sangum yüzünden yaralandı. Bunun üzerine Tuğrul Han geri çekilmenin iyi bir fikir olacağını düşündü ve geri çekildi. Bu arada Temuçin'in ünlü savaşçılarından Huyıldar ölümcül yaralar almıştı ve bu yaralar sebebiyle öldü. Savaş sonunda ise ölmüş olabileceğini düşündüğü Borçu gibi önemli dostlarına geri kavuşmak onun kaybını bir nebze olsun hafifletti.

Cengiz Han bir savaşta daha kayıplar vermişti. Ancak Ungirat halkının kendisine tabi olmasıyla kayıplarını bir bakıma telafi etti. Ungiratları hâkimiyetine aldıktan sonra Tungge Nehri'nin doğu tarafına doğru gidip yerleşti ve ordusunu tekrar nizama sokup atlarının güçlenmesi için bekledi. Bu arada tekrar savaşa hazırlık yapmayı ve ordusunu güçlendirmeyi bir an olsun ihmal etmiyordu. Bunun için de zaman kazanmak ve düşmanlarının kendisine tekrar saldırmasını geciktirmek için onlara elçiler aracılığıyla mesajlar yolladı. "*Tuğrul, Cengiz'in mesajına uzlaşmacı bir cevap verdi. Küçük bir kutu ile serçe parmağından damlattığı bir parça kanı yolladı. Böylece hâlâ baba oğul ilişkilerinin sürdüğünü göstermek istiyordu*" (Devlet 2010: 85). Cengiz Han'ın bu taktiği de işe yaramıştı ve düşmanlarını ortadan kaldırmak için gereken zamanı elde etmişti. Bu arada Balcuna Gölü civarına yerleşen Temuçin'in halkı arasına yeni insanlar katılmaya devam ediyordu.

Tuğrul Han'a esir olan Timuçin'in kardeşi Hasar çocuklarını ve eşini Tuğrul Han'ın yanında bırakıp abisi Temuçin'in yanına dönmeyi başarmıştı. Temuçin Hasar'ın geri dönüşüne çok sevindiği gibi onun geri dönüşüyle aklına çok kurnazca bir plan geldi. Hasar'a Tuğrul Han'a bir elçi göndertmesini ve kendisini bulamadığını ve geri dönmek istediğini nerede buluşabileceklerini söylemesini istedi. Asıl niyeti Tuğrul Han'ın yerini öğrenmek ve onu hazırlıksız yakalayarak bir baskın düzenlemektir. Bu planı işe yaradı ve Tuğrul Han hiç şüphelenmeden Hasar'ın gönderdiği elçiyi kabul etti. Tuğrul Han'ın yerini kardeşinin yardımıyla öğrenen Temuçin, Tuğrul Han'a hiç beklemediği anda güçlü bir darbe indirdi ve böylece Keraitleri de yenerek kendisine boyun eğdirdi. Savaştan canını kurtaran Tuğrul Han oğlu Sangum'dan ayrı düşmüştü ve Nayman topraklarına doğru yola çıktı ve onların topraklarında kamp kurdu. *"Nayman ordusu aniden kampına baskın yaptı ve tüm görevlilerini döndürüp Vang Han'ın kafasını keserek katlettiler. Baştan aşağısını olduğu yerde bıraktılar ve kafasını Tayian'a götürmek üzere yola koyuldular"* (Abbot 2016: 81). Bu arada Tuğrul Han'ın oğlu Sangum da seyisinin ihanetine uğrayarak öldürüldü. Sangum'un seyisi daha sonra onun kafasını alarak Temuçin'e götürürse mükâfat alacağını düşündü. Ancak hiç umduğu gibi olmadı. Temuçin her zaman yaptığı gibi haini cezalandırdı ve seyisin idam emrini verdi.

Temuçin'in en büyük özelliği ihaneti cezasız bırakmamasıydı. O, sadakati mükâfatlandırdığı kadar hainleri de cezalandırıyordu. Kerayitlerin Temuçin'in emrine geçmesinden sonra artık Kerayitler gibi Türk soyundan gelen Naymanlar güçlü bir rakip olarak geride kalmıştı. *"1204 yılının yaz aylarında yürüyüşe geçildi. Başta Cebe ve Kubilay Noyanlar yollandı"* (Devlet 2010: 89). Temuçin ordusunun sayısını fazla göstererek Naymanlara karşı blöf yaptı. Nayman Han'ı Temuçin'in bu blöfünü yuttu ve ilk başta saldırmak yerine geride durdu. Bu süre Temuçin'in ordusunu dinlendirmesi için yeterliydi. Daha sonra Tayan Han çevresindekilerin isteğiyle saldırıya geçti; ancak Temuçin'in ordusu karşısında yenildi. Savaşta Tayan Han öldü, oğlu da Karahitayların yanına sığınmak zorunda kaldı.

1205 yılına gelindiğinde Temuçin geride kalan Nayman ve Merkit güçleriyle savaşarak onları bu sefer tekrar bir araya getemeyecek şekilde mağlup

etti. Bu savaş sonunda Camuka'da ordusunun tamamını kaybetti ve yanındaki beş askerîyle kaçtı. Daha sonra Camuka kendi askerleri tarafından tutsak edilerek Temuçin'e getirildi. Temuçin çok sevdiği Camuka'nın bu şekilde mağlup olmasına sevinmemişti. Onun gözünde Camuka hâlâ kan kardeşiydi ve kan kardeşini kendisine kalleşçe getiren adamların hepsini daha önce hainlere yaptığı gibi idam ettirdi. Camuka'nın kendisine katılmasını istedi; ancak Camuka bu teklifi kabul etmeyerek Temuçin'in kendisini Moğol soylularına yaraşır bir biçimde infaz ettirmesini istedi. Bu istek doğrultusunda Camuka kanı akıtılmadan kimi rivayete göre boğularak kimi rivayete göre de kemikleri kırılarak öldürüldü ve yüksekçe bir yere defnedildi.

Camuka'nın ölümünden sonra Temuçin'in bozkırda ciddi bir rakibi kalmamıştı ve artık on yıl süren hanlık mücadelesinde galip olan taraf olmuştu. Türklerden ve Moğollardan oluşan göçebe ulusların birçoğunu tek bir çatı altında topladı. Artık onun için bozkırın ötelinde yerleşik olarak yaşayan uluslara saldırma vakti gelmişti. Daha önce büyük han olarak ilan edilen Temuçin artık gerçek anlamda bozkırın tek hâkimiydi.

“ Camuka Gur-han, yani evrensel han, Tuğrul Wang (Çince:soylu) Han iken, Temuçin Cengiz Han, yani bütün denizlerin yöneticisi olmuştu. 1206 yılında Onon nehrinin mebağında toplanan bütün boyların temsilcileri, dokuz parçalı tuğ dikerek, Cengiz'i “Büyük Han” ilan ettiler” (Devlet, 2010: 93).

Temuçin artık tüm bozkır boylarının yegâne ve rakipsiz hükümdarı olmuştu. Onun yeni adı artık Cengiz Han'dı ve tüm dünyada bundan sonra bu isimle anılacaktı. Bu yüzden biz de onun hikâyesini anlatırken bundan sonra bu ismi kullanacağız. Cengiz Han hanlığının ikinci bir defa daha tüm kabileler tarafından ilan edilmesinden sonra kendisine sadakatle hizmet eden arkadaşlarının hepsine yeni rütbelere, unvanlar ve hediyeler verdi. Unvanları dağıtırken Borçu ve Muhaliye ise ayrı bir önem vermişti. Çocukluğundan beri hep yanında olan en yakın dostlarından Borçu artık onun sağ kolu hâline gelmişti.

Cengiz Han'ın başarısının en büyük sırlarından biri de döneminin en disiplinli ve hareket kabiliyeti en yüksek ordularından birini oluşturmuş

olmasıydı. Daha önce dağınık bir biçimde savaşıyan Moğollar onun döneminde sistemli ve disiplinli bir ordu hâline dönüşmüştü.

Cengiz Han kendisine karşı sadık olan bütün arkadaşlarını taltif ederek ve onlara hak ettikleri rütbeleri vererek hem otoritesini herkese kabul ettirmiş oldu hem de kendisine sıkıca kenetlenmiş olan bir kurmay kadrosu oluşturdu. Onun oluşturduğu bu kurmay kadrosu öyle yetenekli insanlardan oluşuyordu ki Cengiz Han bazen savaşa kendisi gitmek yerine güvendiği generallerini göndermekle yetiniyor komutayı onlara bırakıyordu. Hatta bu generaller Cengiz Han'a fethetmesini söylemediği yerleri alıp hediye ediyorlardı. Dostları ona sadakatle bağlıydılar ve dediği gibi doğru olduğunu bildiği işlerde destek oluyor bir yanlış yapacaksa uyarıyorlardı. Cengiz Han'ın başarısında yanında bulunan ve onu biran olsun desteksiz bırakmayan bu arkadaş grubunun çok önemli olduğunu görmek gerekir.

Cengiz Han'ın dönemine ve sonraki yüzyıllara damga vurmasına sebep olan unsurlardan biri de çıkardığı yasalardı. Cengiz Yasaları diye de bilen bu yasaların maddeleri şunlardır:

“Madde (1)-Kâinatın yaratıcısı tek Tanrı'dır bu Tanrı'ya tapılacaktır.

Madde (2)-Cengiz Han'ın erkek soyundan olmayan hiç kimse kendini “Han” ilan edemez. Erkek soyundan gelenleri ise ancak Kurultay kararıyla “Han” olabilirler.

Madde (3)-Düşman teslim olmadıktan sonra onlarla barış antlaşması imzalanamaz.

Madde (4)-Ordu; yüz, bin, on bin kişilik kıtalar halinde olacaktır. Silahları muhafazaya görevli subay; askerlere silahlarını kendi eliyle teslim eder, bir de askerler silahlarını kışın ava gitmek için alabilirler.

Madde (5)-Saray ve orduya, kışın yiyecek bulabilmek için halk, Mart ayından Mayıs öncesine kadar ceylan ve benzeri av hayvanları avlarlar.

Madde (6)-Hayvanların kanı ve bağırsakları yenilebilir.

Madde (7)-Savaşa gitmeyenler bayındırlık işlerinin bütününe katılmak zorundadır. Ayrıca haftada bir gün Han'ın hizmetinde çalışırlar.

Madde (8)-Çaldıkları eşya kıymetli ise hırsızlar idam edilirler; fakat eşya önemli değilse, yedi veya yedi yüz deynek vurulur. Çalınan malın dokuz katı kadar mal verenler deynek cezasından kurtulur.

Madde (9)- Moğollar ve Tatarlar kendi milletlerinden köle edinemezler. Başkasının kölesini-velisinin izni olmaksızın-kendi hizmetinde kullananlar idam olunurlar. Kaçak bir köleye rastlayan onu velisine getirmeye memurdur. Getirmeyen idam cezasına çarptırılır.

Madde(10)-Erkek birinci ve ikinci derecede akrabasından olmamak şartıyla zevcesini satın alacaktır. Herkes idare edebileceği kadar kadın ve cariye alabilir.

Madde (11)- Zina yapanlar idam olunur. Zina yapmanı suçüstü yakalayan şahit onları öldürebilir.

Madde (12)- İki aile ölen çocuklarını, yine onlar için düğün yaparak evlendirebilir.

Madde (13)-Casuslar, yalancı şahitler, homoseksüeller, sihirbazlar ve büyücüler idam olunur.

Madde (14)-Zimmetine para geçiren mal memurları idam olunur. Eğer ihtilas küçük ise Han'ın huzuruna çıkarılacaktır.

Madde (15)- Tarkan (asilzade)ların aynı kusurları dokuz defaya kadar bağışlanır.

Madde (16)-Gök gürlerken suya girmek yasaktır.(Moğollar gök gürlemesinden çok korkarlardı ve gök gürlendiği zaman suya girmek âdetleri vardı. Cengiz Han bu âdetin önünü almak için bu yasağı koymuştur)” (Neagoe 2011: 17/16-18).

Cengiz Han'ın yasaları sadece Cengiz Han'a ait olan yasalar değildi, o; binlerce yıllık örf ve âdetleri daha sistemli hâle getirmiş ve onları geliştirerek yazıyla kayıt altına aldırılmıştı. Ayrıca onun yasaları sadece askerî hayatı düzenlemiyor “devletler hukuku, amme hukuku, hususi hukuk, ticaret hukuku, mahkemeler, kanun infazı” (Konuksever 2009: 30) gibi alanları da kapsıyordu. Özetle bu yasalar bir nevi anayasa niteliğindedi. “Cengiz Han Moğolların yazısı olmadığı için onlara Uygur yazısını öğrenmeyi emretmiş ve koyduğu yasalar da

böylece yazıya geçirilebilmiştir” (Konuksever 2009: 32). Cengiz Han’ın yasaları yazıya geçirtmesi kendisinden önce gelen birtakım yasaların güvence altına alınmasıyla birlikte Moğol örf ve ananelerinin geleceğe taşınması ve tüm Moğol halkı tarafından benimsenmesini de kolaylaştırmıştır. Unutulmamalıdır ki bu yasalar sadece örf ve âdetlerden ibaret değildir. Cengiz Han bu yasalar ile tüm sosyal ve siyasi hayatı dizayn edecek yeni kurallar getirmiştir.

“Yasa ile birlikte Moğol ordusunun eski kabile “küren” sisteminden “onlu” sisteme geçilmiş olması devlet hayatını bütün yönleriyle değiştirmiştir. Çünkü o devirde orduların önemi her şeyin üstünde gelmekte idi. Moğollar Çin Seddi kuzeyinde kurulmuş, gelip geçici bir kabile devleti olmaktan kurtulup imparatorluk hâline gelmiştir. Bu yasaların uygulanmaya başlaması Moğol İmparatorluğu’nun var olmasının sebebi olmuştur. Bütün bunların yapılmasında Cengiz Han’ın yanında bulunan Uygur Türklerinin büyük hizmetleri olmuştur” (Konuksever 2009: 36).

Yeni düzen ile birlikte askerî, idari, adli hayatı anayasal düzene bağlayan Cengiz Han tam anlamıyla teşkilatlanmış bir devlet vücuda getirmişti. Cengiz’in kurduğu bu devlet, kendisi tam anlamıyla bir Türk olmamasına rağmen Türk ve Moğolların birlikte kurduğu bir devlettir. Cengiz Han’ın annesinin bir Merkit Türk’ü olması da onun Türk geleneklerine yakın olmasında ve devletinde Türklerin önemli bir rol almasında önemli bir etkendir. Ayrıca Cengiz Han, Kerait Türkleri, Karluk ve Uygur Türkleri gibi boyları da kendisine bağlamış ve bu bağlılıkları evlilikler yoluyla da sağlamlaştırmıştı. Cengiz Han’ın *“kişisel tarihinin başlangıcından itibaren Türkler kaderine çoktan ortak olmuştu” (Roux 2007: 273)*. Bu kader ortaklığı Cengiz Han fetihlerine devam ettikçe daha da güçlendi. Birçok Türk kavmini devletinin bünyesine katan Cengiz Han daha sonra en büyük oğlunu diğer Türk kavimlerini de buyruğu altına alması için sefere gönderdi.

“Bundan sonra Cuci’nin ordusu Yenisey boyundaki Türk soyundan Kırgızlara yöneldi. Kırgız Komutanlar Cuci’nin huzuruna çıkarak çeşitli hediyeler verdiler ve kendisine tabi olduklarını bildirdiler. Bundan sonra on

civarından diğer orman halkı da kendi arzuları ile Cengiz Han'ın hâkimiyetini kabul ettiklerini bildirdiler” (Cengiz 2016b: 37).

Böylece Cengiz Han bozkırdaki irili ufaklı Türk boylarını da kendisine bağlayarak tam anlamıyla bir Moğol-Türk imparatorluğu yaratmıştı. Hatta bazı tarihçiler ve araştırmacılar Cengiz Han'ın Türk olduğunu da iddia etmiştir; ancak bunun için elde yeterli veri yoktur. Örneğin Hüseyin Nihal Atsız *Cengiz Han ve Aksak Temir Bek* isimli makalesinde Cengiz Han'ın Türk olduğunu belirtir:

“Türkler’le Moğollar aynı kökten gelen iki kardeş millet olmakla beraber Cengiz Han, Moğol değil, Türk’tü. Çengiz’in Türklüğü tarihî geleneklerin dışında tarafsız çağdaş Çinlilerin tanıklığı ile de sabittir. Profesör Zeki Velidi Togan, 1941’de yayınladığı “Moğollar, Çengiz ve Türklük” adlı küçük eserinde, (s. 18) ve 1946’da yayınladığı “Umumî Türk Tarihine Giriş” adlı büyük ve değerli eserinde (s. 66) Çengiz Kaan’ı 1221’de ziyaret eden Çao-hong adlı bir Çin elçisinin verdiği bilgiyi nakletmiştir. Bu elçi, Çengiz’in eski Şato Türklerinden indiğini gayet açık olarak belirtmiştir. Şatolar ise, bilindiği üzere eski Gök Türkler’den inen büyük bir uruktur. Çengiz’in tipi hakkındaki tarihî bilgiler de (uzun boy, kumral saç, beyaz ten, yeşil göz) eski Gök Türk kağanlarınıninkine uymaktadır. Çengiz’in aile adı olan “Börçegin”, “Börü Tegin’in Moğolca söylenişinden ibaret olduğu gibi “Çengiz” kelimesi de “Tengiz” yani “Deniz” kelimesinin Moğolca söylenişinden başka bir şey değildir. Türkçe’de “t” ile başlayan kelimelerin Moğolca’da “ç” ile başladığını Altay dilleri uzmanları söylemektedir.” (<http://www.bilgicik.com/yazi/cengiz-han-ve-aksak-temir-bek-hakkinda-huseyin-nihal-atsiz/>) Erişim tarihi: 08.03.2018

Cengiz Han'ın Türk olup olmadığı konusu tartışmalı olabilir; ancak onun kurduğu devletin, oluşturduğu yasaların ve askerî yapılanmanın Türk devlet geleneğinden etkilendiği aşikârdır.

“Türkler hizmet eden taraf olmalarına karşın aynı zamanda mirasçı ve yararlanan taraf da oldular. Henüz çok ilkel, pek çok konuda bilgisiz, ama öğrenme konusunda istekli Moğollar idari işlerinde ve dış ilişkilerinde yararlanacakları kişiler, mühürdarlar ve öğretmenler aradılar. Çinliler ve Müslümanlar bu görevi daha sonra ve onların kültürel oluşumuna çok fazla

etkide bulunmadan yerine getirdiler. Buna karşılık komşuları olan Uygurlar onlarla çok erken bir tarihte ilişki kurmuşlardı. Belki de onların vazgeçilmez olacaklarını sezinleyerek Moğollara edindiklerinin hepsini ve başkalarından edinebileceklerini de verdiler: dillerini yazmaları için alfabelerini, uluslararası ilişkiler için dillerini, bir Cengiz Han kültürü var olduğu ölçüde de kültürlerini.

(...)

Uygur uygarlığı tarafından eğitilen ve devletlerinin pek çok ilinde azınlıkta kalan Moğollar sonunda Türkleşmişlerdir. Türkçe konuşmak Moğolca'yı da canlandırmıştır ve Moğol potasından geçmesi nedeniyle de zayıf Türk devletinin ardından daha güçlü Türk devletleri doğmuştur” (Roux 2007: 270-271).

Cengiz Han artık bozkırdaki düzeni tam olarak sağlamıştı. Bu arada onun hayatında yer eden önemli olaylardan birisi daha yaşandı. Bu olay Şaman Kököçü olayıydı. Cengiz Han bu şamana çok güveniyordu ve sözünü dinliyordu. Ancak bu şaman Cengiz'in iyi niyetini suistimal ederek onun kardeşlerini ve ailesini aşağılamaya başlamıştı ilk başta bu gerçeği göremeyen Cengiz Han annesi ve eşinin uyarılarını dikkate alarak kardeşleriyle arasını açmaya çalışan şaman Kököçü'nun idam fermanını verdi.

“Bunun için Cengiz Han kurnaz bir plan hazırladı. Şaman Ötçigin tarafından geleneksel Moğol güreşine davet edildi. Burada da Ötçigin'in adamları tarafından omurga kemiği kırılmak sureti ile öldürüldü. (...) Böylece Cengiz Han, imparatorun gücü karşısında, Şamanların gücünü azaltmış oldu” (Dinç 2002: 76).

Tüm gücü tek bir elde toplayan Cengiz Han artık demirden bir yumruk çelikten bir irade ile daha büyük hedeflere odaklanmıştı. Bundan sonra gözünü dünya imparatorluğuna diken Cengiz Han, Tangutların üzerine sefere çıktı. Bu sefer sırasında Cengiz Han, Tangutların birkaç birliğini yok etse de Tangutların başkentine geldiğinde çaresiz kaldı ve Tangutların ilerlemiş teknolojileri karşısında geliştirdiği taktikler yeterli olmadı (Devlet 2010: 120). Bu sefer sonucunda Tangutlarla anlaşma yapmak zorunda kalan Cengiz, Tangut seferi ile yerleşik olarak yaşayan toplumlara karşı farklı stratejiler kullanması gerektiğini

öğrenmişti. Böylece onların kalelerini yıkmak surlarını geçmek için teknolojiyen yararlanması gerektiğini anladı ve ordusunu buna istinaden yeniden düzenledi.

Hedeflerine avına saldıran bir kurt gibi amansız bir biçimde saldıran Moğol ordusunun sonraki hedefi Çin'di. Cengiz Han “1213 yılında Moğol ordusu üç kola ayrılarak Çin’i istila etti. (...)1214 yılında Cengiz Han’ın üç ordusu Pekin önünde birleşerek şehri muhasara etti. Ümitsizliğe düşen Pekin valisi intihar edince Pekin Moğolların eline geçti” (Cengiz 2016b: 38-39). Cengiz Han’ın ordusu Pekin’i düşürdüktan sonra sistematik olarak Kuzey Çin’i işgal etmeye devam ettiler. Çin İmparatorluğu iyice köşeye sıkışmış olmasına rağmen Cengiz Han’ın isteklerini yerine getirmemişti.

“Cengiz Han, istekleri kabul edilmeyince, Güney seferine başladı. Cengiz Han, generali Mukali’yi sol kanadın komutanı tayin etti ve ona Çin İmparatorluğuna karşı savaşa devam etmesini emretti. Mukali Liaoyang başkentini kuşattı ve Çin’de birçok sefer düzenledi. Savaş yıllarca sürdü ve Çin’de birçok yerin yıkılması ile neticelendi. 1215 seferinden sonra Kuzey Çin, Cengiz Han’ın hâkimiyeti altına girdi. Savaş bittikten sonra Cengiz Han, ordusu ve ganimetleri ile Moğolistan’daki Kerulen Nehri’nin sahillerine döndü. Cengiz Han, esas ülkesi olan Moğolistan’dan asla vazgeçmiyordu”(Dinç 2002: 90-91).

Kuzey Çin’i artık tam anlamıyla kontrolü altına alan Cengiz Han oradaki fetihleri devam ettirmesi için generali Mukali’yi orada bıraktı. Doğuda sınırlarını tamamen güvence altına alan Cengiz Han için artık hedef Batı’ydı.

Cengiz Han’ın kurduğu imparatorluğun karşısındaki en ciddi güç artık Harzemşah Devleti’ydi ve Cengiz Han Harzemşahlara saldırmak için eline geçecek fırsatları kollamaya başladı. Moğolları ve Harzemşahları birbirine yaklaştıran şey ticaretti.

“Bu vesileyle iki ülke tüccarlarının güvenli bir şekilde ticaret yapabilmeleri için karşılıklı elçilik heyetleri neticesinde anlaşmaya varılmış ve iki ülke tüccarlar için güvenli hâle gelmişti. Ancak uluslararası hukuk kuralları hiç sayılarak Moğolistan’dan gelen ve tamamı Müslüman tüccarlardan oluşan kervanın yağmalanması ve tüccarlarının öldürülmesi iki ülke arasındaki mevcut antlaşmayı rafa kaldırdı” (Arslan 2015: 1015)

Böylelikle Harzemşahlar kendi elleriyle Cengiz Han'a savaşmak için neden verdiler. Cengiz Han bunun üzerine Harzemşahlar'a savaş açma kararı aldı.

Cengiz Han Harzemşahlar'a saldırmadan önce kendisine pürüz çıkarabilecek ve Harzem ülkesiyle arasında duran Prens Küçülük'ü ve Karakitay ordusunu ortadan kaldırdı. Artık Cengiz Han'ın kuvvetleriyle Harzem Devleti arasında hiçbir engel kalmamıştı. Cengiz Han Harzemşahlar ile arasındaki engelleri kaldırırken Harzemşahlar da boş durmamış ve sınırlarını sürekli genişletmişlerdi ve Cengiz'in İmparatorluğu karşısındaki en önemli güç hâline gelmişlerdi. Artık iki sınır komşusu olan bu iki imparatorluğun savaşması kaçınılmazdı. Buna rağmen Cengiz Han temkinliydi ve savaşmadan önce katledilen tüccarlarla ilgili olarak Muhammed Harzemşah'a ikinci bir elçi heyeti gönderdi.

“Bazılarının beyanlarına göre, sert ve aniden köpüren ve kavgacı bir insan olan Şah Muhammed Müslüman olan elçinin başını kestiriyor Moğol olan elçilerin de sakal ve saçlarını ustura ile traş ettiriyor. Cengiz'in elçilerine karşı yapılan bu yersiz ve küstahça davranış, yalnız elçilere karşı değil, onların hükümdarlarına karşı da işlenmiş büyük bir hakarettir. Bu hakaret fiilen savaş ilanı demektir” (Neagoe 2011: 19/8).

Bu olay Cengiz Han için artık bardağı taşıran son damla oldu ve Cengiz Han savaş düzenine geçti. Muhammed Harzemşah'ın ordusu Cengiz'in ordusundan büyüktü; ancak Cengiz Han'daki askerî deha onda olmadığı için daha kalabalık bir orduyla savaşa katılmanın avantajını kullanamadı.

Cengiz Han sefere çıkmadan önce karısı Yesui'nin sözünü dinleyerek başına bir şey gelirse diye kendisine varis tayin etmeye karar verdi ve ve oğlu Oktay'ı varis tayin etti. Halefini seçerek devletin geleceğini de güvence altına alan Cengiz Han 1219'da Harzem ülkesine karşı sefere girişti ve sırasıyla *“Otrar, Buhara, Semerkand ve diğer İslam şehirlerini bir bir ele geçirmeye başladı”* (Cengiz 2016b: 45). Cengiz Han'ın ordusu gittikleri yerleri sadece ele geçirmekle kalmıyor aynı zamanda büyük katliamlar da yapıyorlardı. Bu durum Cengiz'in ordusunun büyük bir korku yaymasına sebep oldu. Cengiz Han kendisine yapılan

küstahlığın bedelini on binlerce insanın yaşamına son vererek Harzemlilere ödetti.

“Buhara ve Otrar’ın düşmesinden sonra savaş, Moğollar ve Cengiz Han tarafından büyük bir enerjiyle iki yıl boyunca devam etti ve zavallı Sultan acımasız düşmanlarından oradan oraya kaçtı, ta ki kaçacak başka yeri kalmayana kadar” (Abbott 2016: 163).

Muhammed Harzemşah Cengiz Han’a yakalanmamak için Hazar denizinde bir adaya kaçıp sığınmıştı ve orada sefalet içerisinde ölmüştü. Muhammed Harzemşah, Cengiz Han’ın gazabından kaçmayı tercih etmiş; ancak onun oğlu Celaleddin babası kadar korkakça davranmayıp Cengiz Han’a karşı savaşmıştı. Celaleddin Harzemşah cesur olduğu kadar başarılı bir savaşçıydı da. Cengiz Han’ın ordusuna karşı başarılı saldırılar gerçekleştirmişti. Ancak Celaleddin’in direnci Cengiz Han’ın iradesi karşısında sonunda kırılmış ve geri çekilmek zorunda kalmıştı. Cengizden kaçarken oğlunu, ailesini ve ordusunu kaybeden Celaleddin daha sonra öldürüldüğü tarih olan 1231 yılına kadar Moğollarla savaşmaya devam etmişti (Dinç 2002: 118-119).

Celaleddin Harzemşah ne kadar başarılı bir şekilde direnirse dirensin Cengiz Han’ın önüne gelen her şeyi yutan ordusu sonunda Harzemşah Devleti’nin yıkılmaya giden sürecini tetikledi ve *“XIII. Yüzyılın başlarında Cengiz Han’a tabi ordular, Orta Asya’da korkunç katliamlara neden oldular”* (Agacanov 2015: 44). Bu katliamlar sonucu geride hırpalanmış bir Harzemşah Devleti kaldı ve bu devleti de Cengiz’in ölümünden üç yıl sonra 1230 yılında Yassı Çemen Savaşı sonucunda Anadolu Selçukluları yıktı. Bu yıkım aslında tampon görevi gören barajın yıkılması gibi bir etkiye yol açtı ve Cengiz’in mirası olan ordular bir sel gibi akın akın Anadolu Selçuklu Devleti’nin üzerine akmaya başladı. Anadolu Selçuklu Devleti de çöken duvarın getirdiği selin altında kalarak Cengiz’in yarattığı felaketten payına düşeni aldı.

Cengiz Han artık yaşlanmıştı ve her insan gibi o da öleceğini biliyordu. Hiçbir şeyden korkmayan bu amansız hükümdar ölümden korkmaya başlamıştı. Bunun için Cengiz Han yaşlı bir Taocu bilge olan Çangçung’dan ölümsüzlüğün

sırrını öğrenmek üzere yola çıktı. Bilgenin yanına ulaşan Cengiz Han ondan ölümsüzlüğün sırrını istedi.

“Çangçung, Hanın bu isteğine cevap olarak insan hayatını koruyan ilaçların bulunmasına karşılık, insan ömrünü uzatan bir ilacın bulunmadığını söyledi. Cengiz Han hayal kırıklığını belli etmemeye çalıştı. Bilgeye çok saygılı davrandı ve onun ile birçok kez görüşmeye devam etti” (Dinç 2002: 120).

Aslında bu vaka gösteriyor ki Cengiz Han ne kadar büyük bir hükümdar olursa olsun herkes gibi insani duygulara sahipti. Cengiz Han belki ölümsüzlüğün sırrını bulamamıştı; ancak Taocu bilge ile kurduğu sıkı dostluktan çok değerli bilgiler öğrenmişti.

Cengiz Han için seferler büyük oranda bitmişti. İran ve Rusya’yı fethetmesi için Cebe ve Sübütay’ı Batı’ya göndermiş ve onlar da oraları başarıyla fethetmişti. Öyle ki Cengiz Han’ın İmparatorluğu’nun sınırları Batı’da Baltık Denizi’ne kadar ulaşmıştı.

Cengiz Han yaşlanmasına rağmen prensiplerine sadıktı ve *“1224 yılında Cengiz Han beş yıl önce kendisine destek vermeyerek istediği askerî yollamayan Tangut İmparatoru ile olan açık [kalan] hesaplarını kapamaya karar verdi”* (Devlet 2010: 168). Bu kararı doğrultusunda Tangut İmparatorluğu üzerine sefere çıktı. Bu sefer esnasında attan düşüp yaralanmasına rağmen savaşı komuta etti, Tangutları ağır bir yenilgiye uğrattı. Cengiz Han, Tangut Seferi’nin sonlarına doğru hastalanarak rahatsızlandı ve tüm tedavi çabalarına rağmen 25 Ağustos 1227 tarihinde 65 yaşında hayata gözlerini yumdu (Devlet 2010: 173).

65 yıllık ömrüne dünyanın en geniş sınırlarından birisine ulaşmış bir imparatorluğu sıfırdan kurma başarısı gösteren Cengiz Han, ölümlerine bile farkını ortaya koymuştu. Hayatı hep savaşlarla ve fetihlerle geçen Cengiz Han, sadece Moğol tarihini değil tüm dünyanın kaderini tayin etmiş ve bütün taşları yerinden oynatarak belki de dünyanın görüp görebileceği en muazzam imparatorlardan birisine dönüşmüştü. Tüm bu sebeplerden olmalı ki onun hayatı etrafında birçok efsane oluştu ve nesilden nesile anlatılmaya devam etti.

Cengiz Han yaşarken her şeyi kayıt altına aldırıyordu ve o öldükten sonra da bu gelenek devam etti. İşte o geleneğin ürünü olan ve Cengiz Han öldükten

sonra yazılan *Moğolların Gizli Tarihi* (1240) isimli eser de Cengiz Han'ın efsanevi hayatını birinci elden anlatan devrine tanıklık etmiş insanlar tarafından neşredilmiş bir eserdir. Ayrıca bu eser Cengiz Han ile ilgili elimizde bulunan en önemli kaynaktır. Cengiz Han'ın hayatıyla ilgili yazılıp çizilenlerin birçoğunun bu kaynakla bağlantılı olarak oluşturulduğu da aşikârdır. 1240 yılında yazılan *Moğolların Gizli Tarihi* Cengiz Han'ı anlatan ilk eserd; ancak son eser olmadı. Cengiz Han, bir baştan öbür başa Tüm Asya ve Avrupa kıtasını etkilemiş ve birçok toplumun zihninde derin izler bırakmıştı. Aradan yüzyıllar geçmesine rağmen ismi yaşamaya insanlar onun hakkında yazıp çizmeye devam etti. Jean Poul Roux'un dediği gibi “*Moğol egemenliği XIII. yüzyılın ve Orta çağın en önemli olayı olmuş ve hiçbir devlet bu olaya ilgisiz kalamamış[tı]*” (Roux 2007: 268).

Cengiz Han'ın en çok etki ettiği milletlerden birisi de Türkler oldu. Türk tarihçileri, Türk edebiyatçıları Cengiz Han'ı eserlerine konu aldılar ve Türk tarihinin bir parçası gibi işlediler. “*Çünkü Moğol vakası, herkesten çok Türkleri ilgilendirir*” (Roux 2007: 269). Türkler, Cengiz Han'ın kurduğu devletin ilk gününden son gününe kadar etkili oldu ve devletin önemli kademelerinde yer aldı. Tüm bu söylenenler de bugün bile hâlâ Türk tarihçilerinin neden onu anlattığını, onun hakkında neden bu kadar çok konuşulduğunu iyi bir şekilde izah eder. Oğulları döneminde arkasında bıraktığı devletin zamanla Türkleşmiş olması da Türk münevverlerinin neden onu eserlerine konu aldığına bir başka göstergesidir. İşte tüm bu sebeplerden olmalıdır ki acımasızlığıyla, dehasıyla, askerî başarılarıyla, devlet adamlığıyla dünyanın en önemli liderlerinden birisi olmuş olan Cengiz Han'ın hayatı, içinde bulunduğumuz yüzyılda da birçok Türk romancısı tarafından ele alınmış ve Türk romancılarının eserlerinde işlenmiştir. Bu çalışmanın asıl amaçlarından birisi de Cengiz Han'ı ele alan Türk romanlarının onu nasıl ele aldığına, onu nasıl anlattığına yönelik sorulara cevap bulmaktır.

Cengiz Han, belki bir Türk İmparatoru değildi; ancak kurduğu imparatorluğun temellerinde Türk imzası vardı. Bu imza da Türk romancılarının onu eserlerinde işlemesinin en önemli gerekçesidir. Bilindiği üzere Cengiz Han, tüm dünyaya mal olduğu için hayatıyla sadece Türk romanında değil, diğer

milletlerin romanında da yer bulmuştur; ancak son dönemde artan bir ilgiyle onu konu alan eserlerin sayısının Türk edebiyatında arttığı da görülmektedir. Bu çalışma doğrultusunda da sayıları gün geçtikçe artmış olan bu eserler tüm yönleriyle incelenecek ve Cengiz Han'a Türk romancılığı açısından nasıl bir yaklaşım sergilendiği gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

1. BÖLÜM: TÜRK ROMANINDA METE HAN, ATTİLÂ VE CENGİZ HAN

1.1. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Konu Alan Eserlerin Serüveni

Türk edebiyatında romanın tarihine bakıldığında bu türün ilk örneklerinden itibaren romancıların Türk tarihini konu aldıkları görülür. Bu doğrultuda “1870’lerden itibaren gelişen Türk romanında, tarihî roman ilk eserlerden itibaren görülmeye ve özellikle gazetelerde tefrika olarak yer almaya başlar” (Argunşah 1990: I). Bu eserler Türk tarihinin yakın dönemleriyle beraber uzak dönemlerini de ele alır. Ayrıca tarihî roman yazıcılığı gelişmeye başladıktan sonra özellikle 1930’lu yıllardan itibaren Atatürk’ün de etkisiyle İslamiyet öncesi Türk tarihinin de Türk romancılarının ilgi alanı içerisine girdiği görülür.

“Bizim edebiyatımızda konusunu tarihten alan ilk roman Ahmet Mithat Efendi’nin *Letif-i Rivayat* serisinden çıkan *Yeniçeriler*’idir. Eser 1871’de neşredilmiştir. Bu eseri 1877’de yine Ahmet Mithat Efendi’nin olan *Süleyman Musli* ile 1880’de *Namul Kemal’in Cezmi’si* takip eder. Bundan sonra uzun bir süre tarih tiyatro eserlerinin konusu olarak görülür. Fakat Tanzimat devrinde bize bir tarih felsefesi gelmiştir” (Argunşah 1990: 14).

Tanzimat devrinden sonra şiir, tiyatro ve hikâye gibi edebî türlerde tarihe olan ilgi devam eder. Servet’i Fünun ve II. Meşrutiyet dönemlerinde bu ilgi bariz bir şekilde görülür. II Meşrutiyet döneminde Türkçülük fikir akımının edebiyatçılar arasında sesini daha güçlü bir şekilde hissettirmesiyle birlikte tarihî konulara da farklı bir yaklaşım tarzı gerçekleştirilir. “Ancak diğer edebi türlerde çok işlendiği hâlde bu devirde tarihî roman yoktur” (Argunşah 1990: 16). Argunşah’ın bu tespitiyle birlikte 1912’de yani II. Meşrutiyet Dönemi’nde Dündar Alp’in yazdığı *Timurlenk* isimli eserin varlığı bilinmektedir. Bu bakımdan II. Meşrutiyet Dönemi’nde de tarihî roman türünde eser verildiği bilinmektedir.

Osmanlı Devleti varlığını Türkiye Cumhuriyeti’nin yerine bıraktığında Türk tarihine olan bakış da değişir.

“Ziya Gökalp’in fikirlerinden istifade eden Mustafa Kemal, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin tarih politikasını tespit ederken Türkleri bir bütün hâlinde gören tarih görüşünü ortaya atar. Bu tarih görüşünde Selçuklu ve Osmanlı tarihleri de ihmal edilmez; ancak Türklerin dünya medeniyeti üzerinde önemli bir rolü olduğu düşüncesi esas kabul edilerek Asya’da, İslamdan önceki Türk tarihine dikkat çekilir. Mustafa Kemal bu düşüncelerinin ilmi olarak aydınlatılabilmesi için Türk Tarih Kurumu’nu kurar. Bundan sonra tarih hem ilmi sahada hem de edebi sahada ilgiyi çekmeye başlar. Sanatkârlar Atatürk’ün tarih tezi doğrultusunda tiyatro ve şiirde destan devri özlemlerinin duyulduğu ve eski Türk tarihinin işlendiği eserler verirler. Efsanelerden ve destanlardan yararlanırlar ve Türk destan kahramanlarıyla Atatürk arasında bağlantı kurmaya çalışılır” (Argunşah 1990: 20-21).

İşte bu dönemde oluşan bilinç dâhilinde İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası Türk tarihini ve Türk tarihiyle bağlantılı olan tarihî dönemleri konu alan eserler üreilmeye başlar. Özellikle bu tezin konusu olan Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili yazılan popüler tarih kitapları ve gazete yazılarının sayısında 1930’lu yıllardan sonra bir artış meydana gelir; ancak bu eserlerin birçoğu roman olmaktan uzak eserlerdir. İlk olarak 1928 yılında Refik Altınay’ın *Cumhuriyet* gazetesinde *Attila* isimli bir eserinin tefrikası yayımlanır. Daha sonra 1933 yılında yayımlanan Reşat Ekrem Koçu’nun *Attila ve Hunlar* ile Hüseyin Namık Orkun’un *Attila ve Oğulları* başlıklı eserleri de 1930’lardan sonra yayımlanan eserlerdendir; ancak roman olmaktan uzaktırlar. Aynı dönemde Hüseyin Namık Orkun’un *Yücel* dergisinde *Attila’nın Definesine Dair* bir yazısı daha bulunduğu görülür.

1930’dan sonra dünya edebiyatında da Attilâ ile ilgili eserlerde bir artış meydana gelmeye başladığı görülür. 1931 yılında Marcel Brion’un *Attila* isimli romanı Türkçe’ye çevrilir; ancak çevireni belli değildir (Uygun 2014: 30). Tüm bu çalışmaya karşın İslamiyet öncesi Türk tarihinden bir devri ve şahsiyeti, Türk romanında işleyen ilk yazar Peyami Safa olur. Peyami Safa’nın tek tarihî romanı olan *Attilâ* (1931) büyük olasılıkla Atatürk’ün oluşturduğu tarih tezinin etkisiyle kaleme alınmış bir roman olarak Türk edebiyat tarihindeki yerini alır. Peyami Safa’nın bu tezden hareket ettiğini onun şu ifadelerinde de görmek mümkündür:

“Türk tarihi Osmanlı devletinin kuruluşuyla başlamaz. Ondan evvel büyük bir Türk mazisi ve medeniyeti vardır. Türk milletinin Osmanlılardan çok evvel başlayan tarihlerini, ahlâk ve âdetlerini, lisan ve edebiyatlarını, iktisadî vaziyetlerini tetkik etmek lâzımdır. Cengiz, Attilâ, Timur, Türk düşmanları tarafından yazılmış tarihlerin isnad ettikleri vahşetlerden tenzih edilmelidir” (Safa 2013: 55).

Peyami Safa bu eserinde Attilâ’yı hem büyük bir âşık hem de büyük bir hükümdar olarak anlatır. Peyami Safa bu eserde “*Attila hakkında tarihlerde yer alan çok az bilgiyi muhayyilesiyle doldurur ve sanat eseri hâline getirir*” (Argunşah 1990: 82).

Murat Belge, *Genesis: Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni* adlı kitabında Peyami Safa’nın *Attilâ*’sından bahseder ve Peyami Safa’nın bu eseri üçüncü dördüncü sınıf bir Fransız yazar olan Brion’un *Attilâ*’sına tepki olarak yazdığını söyler. Peyami Safa’nın bu tepkisinin altında Brion’un eserinde *Attilâ*’nın askerden çok bir diplomat olarak ifade edilmesi, Roma’dan ve medeniyetten nefret ediyor gibi anlatılması, yine *Attilâ*’nın Aetius’a karşı yaptığı Chalons savaşında büyük askerlere has anında karar verme hasletinden eksik olarak anlatılması ve Brion’un *Attilâ*’yı Aetius’a hayranlık duyan bir lider olarak ele alışı gibi gerekçelerin yattığını söyler. (Belge 2008: 240-244).

“*Enver Behnan Şapolyo ise 15 sayfalık bir Attila (1934) hikâyesi yazar ve Peyami Safa’nın yazdığı Attilâ romanıyla örtüşen içeriksel kısımları vardır. Apdullah Ziya Kozanoğlu’nun Atlı Han (1942) kitabı da doğrudan “Attilâ” ile ilgilidir*” (Uygun 2014: 30). Ancak bu eserde *Attilâ* fonda işlenmiştir ve eserin başkahramanı *Attilâ*’nın komutanlarından Olcayto’dur. Eserde Olcayto ile Alangoya isimli kızın arasında geçen aşk ve Olcayto’nun kahramanlıkları mistik ve fantastik bir havaya büründürülerek anlatılmıştır. Eserde *Attilâ* ile ilgili olan kısımlar *Attilâ*’nın Olcayto, Balamir ve Argon sayesinde Margüs’ü ele geçirdiği, *Attilâ*’ya karşı Krizatyos’un düzenlediği başarısız suikast girişiminin olduğu kısımlarla birlikte eserin sonunda bir iki sayfa ile *Attilâ*’nın Batı Roma seferinden ve ölümünden bahsedildiği kısımlardır. Bu kısımlar dışında *Attilâ* eserde ikinci planda kalmıştır. Eserde olaylar Olcayto’nun Doğu Roma

İmparatorluğu askerlerine karşı verdiği mücadeleler, Doğu Roma elçiliği sırasında yaşadığı ve Alangoya'nın Attilâ'ya karşı ihanet içerisinde bulunan danışmanları Konstans ve Edegon'a karşı giriştiği intikam mücadelesi üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca eserde Attilâ ile ilgili yazılmış olan diğer romanlardaki tematik unsurların tamamını görmek mümkün değildir. Aptullah Ziya Kozanoğlu "*Tarihlerimizde Attilâ diye anılan büyük Türk Koyunlu Hakanı*" diye ifade ettiği Attilâ ile Türkün Avrupa'daki destanını yazmak istediğini söylemiştir (Kozanoğlu 1976: 5). Eserde ön plana çıkan temalar sadece Türklük ve töredir.

Yukarıda belirtilen Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun *Atlı Han* isimli eseri Attilâ ismiyle basılmadığı ve bu çalışmada belirlenen tematik unsurlara yeterince malzeme sunmadığı için çalışmanın evrenine dahil edilmemiştir. 1930'lu yıllardan sonra Attilâ ile ilgili yazılan eserlerin sayısında meydana gelen artış Cengiz Han ile ilgili yazılan eserlerde de meydana gelir.

"*Cengiz Han hakkında Münif Efendi'nin Mecmua-i Fünûn dergisinde yazdığı "Cengiz Han" (1863/1864) başlıklı yazısından uzun bir süre sonra, 1930'lu yıllardan sonra "Cengiz Han" hakkında çeviri ve "yerli" tarihî romanların artış gösterdiği söylenebilir. Guy Harold Lamb'ın (1892-1962), Cengiz Han (1938);; Ralph Fox'un 31 (1913-1973), Cengiz Han (1938) kitapları çevrilir. Fakat "Cengiz Han" konusunu işleyen romanlara bu tarihlerden önce de rastlanmaktadır. Özellikle Apdullah Ziya Kozanoğlu'nun Kızıl Tuğ'u (1927) bu durumun göstergesidir*" (Uygun 2014: 30-31).

Yukarıda ifade edilen bilgilere karşın çalışmanın kapsamına konu olan eserlerin seçiminde kullanılan kriterler kısmında belirtildiği üzere Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun eseri doğrudan Cengiz Han ismini taşımadığından dolayı bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Doğrudan Cengiz Han ismini taşıyan ilk roman M. Turan Tan tarafafından 1933 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmeye başlanır ve 1939 yılında *Cengiz Han* ismiyle kitap hâline getirilir. Bu eserden sonra İskender Fahrettin Sertelli'nin 1939 yılında yazmış olduğu *Karakurum'dan Tunaya Türk Akını* isimli tarihî çocuk romanının da Cengiz Han ve oğulları ile ilgili olduğu görülür. Daha sonra Cengiz Han'la ilgili olarak Niyazi Ahmet

Banaloglu'nun 1943 yılında yazdığı 23 sayfalık *Cengiz Han* isimli bir eseri olduğu görülür; ancak bu eser roman özelliği taşımaz. (Uygun 2014: 30-31)

Turhan Tan'ın ve Peyami Safa'nın eserlerinden sonra Millî Mücadele dönemini, Osmanlı tarihini, Selçuklu tarihini ve önceki dönemleri konu alan tarihî romanlar yazılmaya devam eder; ancak 1969 yılına kadar Mete, Attilâ ve Cengiz Han (Temuçin) adını taşıyan başka bir roman yayımlanmaz. 1969 yılına gelindiğinde Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli eseri ile bir Türk-Moğol imparatorluğu kurmuş olan Cengiz Han'ın yaşam hikâyesi bir kez daha ele alınır. Cengiz Dağcı bu eserinde Cengiz Han'ın Moğol devletini kurmak için kan kardeşi Camuka ile giriştiği mücadeleleri yani onun hayatının ilk devresi diyebileceğimiz dönemi ele alır. Bir başka ifadeyle bu dönem Cengiz Han'ın ilk gençlik yıllarının anlatıldığı ve Moğol ulusunu bir araya getirerek Moğolların Han'ı olarak seçildiği zamana kadar olan dönemdir. Temuçin'in Han olma yolunda aştığı engeller ve giriştiği mücadeleler bu eserin çekirdeğini oluşturur. Özetle Cengiz Dağcı bu eserde Temuçin'in Cengiz Han oluş serüvenini ele almıştır. Eser Cengiz Han adını taşımasa dahi Temuçin ismi Cengiz Han'ın ilk ismi olduğundan dolayı bu eser çalışmanın evrenine dâhil edilmiştir.

Cengiz Dağcı'nın eserinden 2010 yılına kadar Mete'yi, Attilâ'yı ve Cengiz Han'ı konu alan herhangi bir esere rastlanmaz. 2010 yılına gelindiğinde Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli eseri yayımladığı görülür. Bu eser ile Mete Han'ın tarihi kişiliği ilk kez bir Türk romanında görücüye çıkar ve bu eserin yayımlanış tarihi âdeta Mete'yi, Atilla'yı ve Cengiz'i konu alan Türk romanları için yeni bir milat olur. Bu tarihten sonra bu üç ismi konu alan eserler arka arkaya yayımlanmaya başlar.

Ahmet Haldun Terzioğlu, *Büyük Hun Hakanı Mete Han* romanını yayımladıktan iki yıl sonra *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* (2012) isimli eseriyle bu defa Cengiz Han'ı kurmaca dünyasının malzemesi hâline getirir. 2013 yılına gelindiğinde ise Hayrani İlgar'ın *Mete Han* (2013) isimli romanı, Muharrem Eryılmaz'ın *Büyük Hun Hükümdarı Attila* (2013) isimli romanı ve A. Hakan Bayrakçı'nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* (2013) isimli romanı yayımlanır. Bu eserler yayımladıktan bir yıl sonra İbrahim Karahan, *Galya Fatihi Atilla*

(2014) isimli eseri ile Attilâ'nın hayat hikâyesine yeni bir bakış açısı getirir ve hayal gücüyle zenginleştirdiği Attilâ'nın hayat hikâyesini yeniden yaratıma tabi tutar. Karahan'ın zenginleştirdiği Attilâ evrenine bir katkı da Hüseyin Adıgüzel'in *Başbuğ Attila* (2015) isimli eseriyle yapılır.

2016 yılı âdeta Türk romancıları için Cengiz Han yılı olur ve ilk olarak Okay Tiryakioğlu, *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* (2016) isimli eserini yayımlar, daha sonra aynı yıl içinde sırasıyla Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* (2016) ve Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* (2016) isimli romanları ile Cengiz Han külliyyatına katkı yapılır. Bu eserlerden sonra Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Attila Tanrının Kırbacı* (2016) isimli eseriyle Attilâ'nın efsanevi hayat hikâyesini batılı kaynaklarda yapılan anlatıma yakın bir şekilde konu aldığı görülür. *Attila Tanrının Kırbacı* isimli eserden sonra Hasan Erdem'in *Atilla'nın Kalkanı* (2017) isimli eseri ile Attilâ'nın hayat hikâyesine bambaşka bir yaklaşım getirdiği görülür. Hasan Erdem Attilâ'yı eserinde doğrudan ele almak yerine yarattığı kurmaca dünyanın bir parçası olan Attilâ'nın kalkanı Başbuğ Suptar karakteri üzerinden Attilâ'nın epik hayat hikâyesini işler.

2018 yılı içerisinde Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Mete Han* (2018) isimli romanıyla Türk edebiyatındaki üçüncü Mete Han romanı kaleme alınmış olur. Mete Han ile ilgili yazılan son roman ise Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete* (2018) isimli yazmış olduğu romandır. Bu romdan sonra Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli romanının devamı niteliğinde yayımladığı *Attila'nın Kargısı* (2018) isimli eseriyle Türk edebiyatındaki Attilâ ile ilgili yazılmış romanlara bir katkı daha sunulur. Bu romandan sonra daha önce Cengiz Han ile ilgili roman yayımlayan Okay Tiryakioğlu bu sefer *Avrupayı Dize Getiren Türk Attila* (2018) isimli romanını ile Attilâ'yı konu alan bir roman vücuda getirir. Bu eserde Attilâ Roma'da eğitim almış bilge ve güçlü bir savaşçı hükümdar olarak ifade edilmenin yanında Roma'da rehin olarak kaldığı dönemde yıllarca arenada gladyatör olarak savaşmış bir özgürlük savaşçısı olarak da anlatılır. Daha sonra aynı yılı içerisinde Yiğit Recep Efe *Kumandan Attila* (2018) isimli romanını çıkarır. Bu romanda Yiğit Recep Efe *Kumandan Mete Han* romanında olduğu gibi görsellerden yararlanmış ayrıca romanın son kısmında potansiyelini keşfet

başlığı altında bir test ve Attilâ'nın kısa bir biyografisine yer vererek daha önce yazılmış eserlerden farklı olarak ele aldığı bu Türk büyüklerinin hayat hikâyesini gençlerin potansiyellerini keşfetmelerinde bir vasıta olarak kullanmayı hedeflemiştir. Çalışmamız içerisinde kullanılan yayımlanmış son roman ise Coşkun Mutlu'nun yayımlanmış olduğu *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* (2019) isimli romandır. Bu eserle birlikte bu çalışmaya konu olan ilgili isimler hakkında yayımlanmış romanların külliyatı tamamlanır; ancak görülmektedir ki Türk romanında Mete, Attilâ ve Cengiz Han işlenmeye devam edecektir.

“Tarihî romanın çeşitli devirlerde revaçta olması, tarih tezleri ve günün ideolojileri dolayısıyladır. Zaman zaman ideolojik tartışmalar bu romanların dünyasına tesir etmiş veya bu romanlar o tartışmaları yönlendiren, zeminlerini teşkil eden eserler olmuşlardır. Bazen sebep nostaljik bir dönüş olmuş, bazen, mesela Atatürk'ün tarih tezi doğrultusunda bu tezin doğruluğunu ispatlamak için yazılmıştır” (Argunşah 1990: 27).

Hülya Argunşah'ın bu paragrafta tarihî romanlar ile ilgili söyledikleri birer tarihî roman olan Mete, Attilâ ve Cengiz Han romanları için de geçerlidir. Bu eserlerin günümüzde revaçta olmasının altında da bir takım ideolojiler yattığı aşikârdır. Muhtemelen yazarların birçoğu bu eserler ile Türk tarihinde bir geriye dönüş yaparak Türk tarihinin unutulmaya yüz tutmuş değerlerini yeniden canlandırmayı amaçlamıştır. Ayrıca bu eserlerin yazarlarının büyük bir kısmı yazdıkları bu eserler ile Türklük bilincini yeniden diriltmeyi, kadim Türk milletinin geçmişte neler başardığını, içte ve dışta düşmanlarını daima yok ederek nasıl ayakta kaldığını da göstermeyi hedeflemiştir.

Özellikle son yedi sekiz yıl içerisinde Mete, Attilâ ve Cengiz gibi Türk tarihinin uzak dönemlerinde yaşamış olan şahsiyetlere olan ilginin artmasının altında yatan bir takım ideolojik ve sosyolojik eğilimler ve etkenler mevcuttur. Özellikle son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesine bir geriye dönüş içerisinde olması ve birçok çevrede Türklük kavramının yüksek sesle duyurulmak istenmesi gibi gerekçeler bunda etkili olmuştur. Bununla birlikte Türk halkının son dönemlerde tarihî filmler başta olmak üzere Türk tarihiyle

ilgili konulara olan ilgisinin artması da bu eğilimlerin gerçekleşmesinde etken rol oynamıştır denilebilir.

1.2. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Konu Alan Eserler Üzerine Bazı Dikkatler

Büyük Hun Hakanı Mete Han: Ahmet Haldun Terzioğlu'nun ilk baskısını 2010 yılında yaptığı eseri Mete Han'ın epik hayat hikâyesinin Mete Han'ın başkomutanı olan Salık isimli karakterin gözünden anlatıldığı bir romandır. Bu roman yayımlanmış Mete Han romanları içerisinde en hacimli olanıdır. Bu eserde Mete Han tarihî veriler ışığında bilinen tüm yönleriyle ele alınmıştır. Eserin Mete Han ile ilgili yayımlanan ilk Türk romanı olması da ona ayrı bir önem vermektedir.

Yazar ya da yayımcı eserinin arka kapağında romanın Büyük Hun İmparatorluğu'nu kuran Mete Han'ın hayat hikâyesinin tamamen tarihî gerçeklere dayanılarak anlatıldığını ve kadim Türk tarihine ışık tutulduğunu söyler. Bu bakımdan bu romanın tarih öğretmek gayesiyle kurgulanmış olduğu düşünülebilir.

Bu eserde ağırlıklı olarak birinci kişi anlatıcının kullanıldığı bununla birlikte yer yer üçüncü kişi anlatıcıya da yer verildiği görülür. Yazarın elli sekiz kısıma ayırdığı eserde Mete Han Salık karakterinin gözünden okuyucuyla buluşur. Mete Han, bu karakterin gözünden cesareti, dehası, disiplini, üstün askerî ve siyasi becerileri olan bir lider olarak betimlenir.

Eserin ilk kısımlarında Salık isimli karakterin Hun ordusunda savaşmak arzusunda olan bir çocuk olarak okurun karşısına çıkar. Daha sonra bu karakter amacına ulaşır ve Hun ordusuna katılan Kartal Savaşçılarından birisi olur. Bu kısımda Salık ile Mete Han'ın yolları kesişir. Mete Han, Salık'ı kendi özel birliğine alarak ona binbaşı rütbesi verir. Zamanla Mete Han'ın en güvendiği arkadaşı ve askeri olan Salık Mete'nin ordularının generalliğine kadar yükselir. Aradan geçen uzun yıllardan sonra Mete ve Salık'ın dostlukları daha da pekişir. Mete Han artık yaşlanan arkadaşını generallik koltuğundan olarak emekli etmek yerine kendisinin baş danışmanı yapar. Mete Han ile Salık karakteri arasındaki

bağ o kadar güçlüdür ki Salık, Mete'nin ölümünden sonra kendisini de öldürür. Özetle bu eser Mete Han kadar Salık karakterinin de romanıdır.

Salık ile tanıştıktan sonra Mete Han üvey annesinin ihriraslarına kurban olan babası tarafından Yüecilere esir olarak gönderilir ve kendisine bağlı bulunan birlikler dağıtılır. Mete, Yüeci esaretinden Salık'ın yardımıyla kurtulur ve Yüecilere karşı taruza geçen Hun ordusunun komutasını devralır. Mete'nin bu hareketi Hun halkı içerisindeki itibarını artırır. Bunun üzerine babası Teoman Han, Mete'yi on bin kişilik bir askeri birliğin başına getirir. Olayların rengi bu kısımdan sonra değişir ve babasının ihanetini net bir biçimde gören Mete komutası altında bulunan askerleri sıkı bir eğitime tabi tutar. Mete, askerleri üzerindeki otoriteyi sağlamlaştırmak için en sevdiği varlıklardan vazgeçebileceğini onları askerlerine oklatarak öldürtmek suretiyle gösterir. Mete Han oynadığı bu kanlı oyunlarda kendi okunu attığı yere ok atmayan tüm askerleri infaz ederek geride kalan askerlerine unutamayacakları bir ders verir. Artık emrine koşulsuz şartsız uyan bir birliğe sahip olan Mete ıslık çalan okunu bu sefer babasına gönderir. Mete'nin okunu takip eden binlerce ok ile Teoman Han hayatını kaybeder. Babasının ölümünden sonra tahta geçen Mete ülkede kendi istediği düzeni kurar ve ülkesini bayındır hale getirir. Eserin devamında Mete Han ülkesindeki asayişli sağladıktan sonra Hun boylarını bir araya toplamak için mücadele verir. Hun birliğini sağlayan Mete daha sonra Tunghular, Yüeciler ve Çin ile mücadeleye girer.

Mete Han getirdiği askerî yeniliklerle döneminin en disiplinli ve güçlü ordularından birisini oluşturur. Ordusunda onluk sistemi kullanmaya başlayan Mete ıslık çalan oklar yaparak ve ordusunu atların renklerine göre on binlik tümenlere ayırarak düşmanları karşısında fark yaratır.

Mete Han bu eserde özellikle getirdiği askerî yeniliklerle ve yaptığı yasalarla ön plana çıkar. Mete aynı zamanda kıvrak zekâsıyla düşmanlarına karşı her türlü durumda üstünlük kuran bir lider görünümündedir.

Bu eserde ayrıca okurun karşısında her zaman savaşıma yolunu seçmeyen barışa da değer veren bir Mete Han karakteri vardır. Sadakate önem veren, askerleriyle birlikte yemek yiyen onlarla gülmeye eğlenen Mete Han aynı zamanda

iyi bir devlet adamıdır. O, yer yer eşinin sözlerine kulak verdiği gibi güvendiği insanların da sözlerini dinlemekten ve ona göre devleti yönetmekten çekinmez.

Bu eserde özetle okurun karşısına demokratik, disiplinli, yenilikçi, askerî zekâsı yüksek, yer yer acımasız, söz konusu devlet ve vatansa gerisi teferruattır diyen bir Mete Han profili çıkar.

Eserdeki Uluğ Ata karakteri ile de Türk hikâye ve destanlarındaki aksakallı bilge kişinin bir örneği verilmiştir. Eserde yer alan Salık karakteri ise tamamen yazarın tassarufu sonucu oluşmuş bir karakterdir. Mete Han dönemi ile ilgili elde olan kaynaklarda Salık isimli bir generalden bahsedilmemektedir; ancak yazar bu karakteri muhayyilesinin bir ürünü olarak eserin merkezine yerleştirmiş ve Mete Han'ın bilinen yaşam öyküsünü Salık'ın sadakati, cesareti ve dostluğuyla perçinlemiştir.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun üslubunun güzel bir örneği olan eserde yazarın aksiyonu vermekte ve okurda hamaset duygusu uyandırmakta çok başarılı olduğu söylenemez. Yazarın savaş sahnelerini okuru eserin büyüüne kaptıracak biçimde ön plana çıkaramadığı görülmektedir. Buna karşın eser eski Türk geleneklerinin verilmesi ve Mete Han'ın tarihî kaynaklarla ispatlanabilen yaşam öyküsünü anlatmak bakımından başarılıdır. Yazarın eserinde kullandığı kadim Türkçe'ye ait sözcüklerin açıklamalarını vermesi ve eserde dostluk, sadakat, disiplinin ve vatana bağlılığı vurgulaması eserinde öğreticiliği ön plana çıkardığını gösteren kısımlardandır. Eserde Mete Han'ın karizmatik kişiliği iyi bir şekilde yansıtılabılmıştır; ancak geniş ruh tahlilleri olmadığından dolayı eserde derinliği olan bir Mete Han karakteri oluşturulamamıştır.

Eserde Hunlar eserin sonuna kadar Hun ismi ile anlatılmış yazar eseri içerisinde Türk ve Türklük gibi kavramları kullanmamıştır. Yazarın bu tercihini bilinçli olarak yaptığı düşünülebilir. Yazarın Hunları Türk olarak kabul ettiğinden yola çıkılırsa Mete Han'ın Hun birliğini sağlaması ile kastedilenin muhtemelen Türk birliğinin sağlanması olduğu söylenebilir. Eserin arka kapağında bulunan yazıda Mete Han'ın Türk milliyetçiliğinin ilk tanımını yaptığı ve Turan'ı gerçekleştirdiğinin söylendiği kısımda bu fikri desteklemektedir.

“Mete Han, ‘Gök’ün gururlu çocuklarını’ yüksek ülkülere taşıyan, onlara, ‘Acuna egemen olma’ düşüncesini aşıl原因an hakandır. ‘Tam yirmi altı devlet aldım! Yirmi altı budun üzerine han oldum!’ diyerek belirtmiştir bu düşüncesini. ‘Bütün yay çeken budunları Hun yaptım!’ diyerek, birleştirici bir Türk milliyetçiliğinin ilk tanımını yapmış, TURAN’ı gerçekleştirmiştir” (Terzioğlu 2016a).

Dil ve üslup bakımından açık, anlaşılır bir dili ve akıcı bir üslubu olan roman, Mete Han gibi önemli bir Türk büyüğünü konu olan ilk Türk romanı olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Mete Han: Hayrani İlgar’ın ilk baskısını 2013 yılında yapan eseri Mete Han’ın öz yaşam öyküsünü konu alan eserlerden ikincisidir. Açık, sade ve akıcı bir üslubu olan eser tam manasıyla popüler bir tarihî roman olma özelliği gösterir. Mete’nin hayat hikâyesine getirilmiş farklı bir yorumdur. Eserin hacmi küçük olmasına rağmen kurgusunda taşıdığı mistik hava eserin sürükleyici olmasını sağlamıştır. Eserde ayrıca Mete’ye karşı romantik bir yaklaşım sergilendiği görülür. Birçok tarihî kaynakta Mete’nin babası Teoman’ı kendi emriyle öldürttüğü bahsi geçerken bu eserde babasına karşı yürüttüğü baskında babasının askerler tarafından Mete’nin emri olmadan öldürüldüğü görülür.

Eserin kurgusu yıllarca Çin topraklarında yaşamış Kamul Türklerinden Sungur’un oğlu Tanju’yu Mete’nin Çinli üvey annesinin kurduğu komployu Mete’ye haber vermesi için göndermesiyle başlar. Mete Han Tanju’nun getirdiği haberle birlikte önlemlerini alarak kendisine kurulan komplonun önüne geçer ve babasıyla mücadeleye girişir. Bu mücadele esnasında babası, Çinli üvey annesi ve kardeşi ölür. Ülke yönetimini ele geçiren Mete hızlı bir şekilde düzenlemeler yaptıktan ve ülkesini bayındır hâle getirdikten sonra tüm Türkleri bir araya getirerek büyük bir Türk devleti kurar. Bu esnada Tanju’nun kardeşi Gökçiçek Çinliler tarafından Mete’ye Çinli bir prenses gibi eş olarak gönderilir. Tunguzların eşlerinden birisini istemesi üzerine Gökçiçek’i Tunguzlara rehin olarak veren Mete Tunguzların kendisinden bazı topraklarını istemesi üzerine onlara savaş açar ve galip gelir. Eşi Gökçiçek’i kurtardıktan sonra Yüeciler üzerine sefere çıkarak onları da mağlup eder. Mete daha sonra Çin’e savaş açar

ve bu savaşı da zaferle sonuçlandırır. Bu savaş sonucunda Gökçiçek ve ordu kumandanlarından Tanju'nun kardeş olduğunu ve babaları Sungur'un Kamul Türklerinin prensi olduğunu öğrenir. Eserin hemen başında kamın Mete'ye söylemiş olduğu kehanet çözülmüş olur ve eser son bulur.

Eser, Mete Han'ın hayatı ile ilgili bilinen olayların arasına Tanju, Gökçiçek ve Sungur karakterlerinin yerleştirilmesi ile farklı bir kurguya sahiptir. Eserde Mete'nin hayatı ile ilgili bilinen birçok kısım tarihî veriler ile paralel olmasına karşın Mete'nin Çinden gelen eşinin bir Türk prensesi olduğuna dair ve onun ordusundaki önemli generallerden birisinin o prensesle kardeş olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Bu bakımdan yazarın kurmacanın imkânlarından faydalanarak farklı bir Mete Han öyküsü oluşturduğu görülür.

Bu eserde dikkat çeken hususlardan biri de Mete Han'ın amacının Türk birliği kurmak olmasıdır ve eserin hemen her yerinde Türklüğe vurgu yapılmasıdır. Tam anlamıyla romantik bir Türklük bilinciyle oluşturulmuş olan eserde Gökçiçek karakterinin Çinli bir prenses değil de bir Türk prenses olarak tasarlanması da bu bilinçten yola çıkılarak oluşturulmuş olmalıdır. Eserde ayrıca kamın yaptığı kehanetler ve kamın Gökçiçek'in kaçmasına yardım ettiği esnada olan doğa olayları esere fantastik bir hava katmıştır. Küçük hacimli bir eser olan *Mete Han* romanında karakterlerin yaşları yazılırken ve bazı parantez içi bilgiler verilirken baskı hatalarının yapıldığı da görülmektedir. Bu eserin edebi yönü ağır basan bir eser olmamasına karşın Türk edebiyatında Mete Han ile ilgili üretilmiş eserlerin azlığı göz önünde bulundurulduğunda bu alandaki boşluğu doldurmak bakımından önemli bir işlev üstlendiği söylenebilir.

Mete Han: Mehmet Kemal Erdoğan'ın 2018 yılında yayımlanan eseri Mete Han ile ilgili yazılmış üçüncü Türk romanıdır. *Mete Han* romanından önce *Cengiz Han* ve *Attila* romanlarını da kaleme alan Mehmet Kemal Erdoğan bu eserinde üçüncü kişi anlatıcı kullanmış ve olayları Mete Han'ın Yüecilere esir olduğu dönemden başlatarak kurgulamıştır. Eser kurgusu bakımından tarihî vesikalarla birçok farklılık taşımaktadır.

Eserde genel olarak Mete'nin Yüecilerin elinden kurtulduktan sonra kendisini ölüme terk eden babası Teoman'ı öldürerek tahtı ele geçişi, daha

sonra ise Thung-hular ve Yüecileri yenerek hükümdarlığını güçlendirmesi ve Türk birliğini sağlaması anlatılır.

Mete'nin hayat hikâyesine farklı bir bakış açısı getiren Mehmet Kemal Erdoğan bu eserde Mete'nin özel bir casusluk teşkilatı oluşturduğundan ve bu teşkilatın faaliyetlerinden bahsetmiştir. Ayrıca yazar eserin son kısmına General Kiale karakterinin Mete'yi tahttan indirerek yerine kendisinin geçmek istemesiyle ilgili bir kısım eklemek suretiyle farklı bir Mete Han hikâyesi oluşturmuştur. Yazarın Mete Han'ın Yanzhi'den olan oğlunun akıbetinden bahsetmeyişiyile birlikte Çin ile yapılan müzakerin neticesinden bahsetmemesi romanın Mete ile ilgili olan kısmının eksik kalmasına neden olmuştur.

Eserin başında ilk olarak Hunlu bir balıkçı olan Hu ve ailesi okurun karşısına çıkar. Bu balıkçı Çinli General Meng Tien ile casusluk antlaşması yapar; ancak ailesinin baskılarıyla bu sözünü tutmayıp Yüeci ülkesine kaçar. Yazarın eserin kurgusuna dâhil ettiği Balıkçı Hu ve ailesi tamamen kurgusal şahsiyetlerdir. Romanda daha sonra Balıkçı Hu'nun oğlu Akçar'ın Mete ile arkadaş olduğu ve Mete'nin Yüecilerin elinden kurtulmasını sağladığı görülür. Eserin bu kısımları da tamamen kurgusaldır. Mete Han'ın Yüecilerin elinden kaçtığı bilinmektedir; ancak ona Akçar isimli birisinin yardım ettiğine dair herhangi bir tarihî belge yoktur. Ayrıca bu eserde ıslık çalan okların mucidi Akçar karakteridir. Tarihî kaynaklar ise Mete'nin bu okları kendisinin icat ettiğini yazar.

Eserdeki bir diğer kurgusal farklılık da Mete'nin sevgilisini oklattığı kısımdır. Normalde Mete sevgilisini değil eşini oklatmaktadır. Mehmet Kemal Erdoğan'ın eserinde göze çarpan farklılıklardan birisi de Çinli General Meng Tien'dir. Bu ünlü komutandan bahseden tek Mete Han romanı Mehmet Kemal Erdoğan'ın romanıdır. Mete'nin Thung-huları yenip eşini geri aldığında eşinin hamile olduğunu gördüğü kısım da tamamen yazarın hayal dünyasının bir ürünü olarak okurun karşısına çıkmış olan kısımlardandır.

Bu eserdeki önemli farklılıklardan bir diğeri de Mete Han'ın oluşturduğu infazcı birliğidir. Bununla birlikte yazarın kurguladığı Alangu ve Bayrı gibi karakterlerin başından geçen olaylar ve Mete'nin babasının komutanı olan Kiale

karakteri de tamamen yazarın hayal dünyasının ürünüdür. Yine benzer şekilde Mete'nin sevgilisi Yanzhi'nin babası Usta Li karakteri de tarihte yaşadığına dair bir delil bulunmayan tamamen kurgusal karakterlerdendir. Doğal olarak bu karakterler ile ilgili olan olaylar da tarihî kaynaklarla belgelenmemiş olan olaylardır. Kiale'nin Yenişi'ye âşık olduğu için Mete'yi öldürtmek istemesi ya da Usta Li'nin kızı Yanzhi'nin intikamını almak için Mete'ye suikast düzenletmeye çalışması tamamen kurmacadır. Eserdeki önemli farklılıklardan birisi de Mete'nin Çin'e akın düzenlemek yerine evlilik teklifi ile bir ittifak kurmaya çalışmasıyla ilgili olayların anlatıldığı kısımdır. Mete'nin Çin İmparatorüçesine bir mektup yazarak evlilik teklifinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak tarihî kaynaklara göre Mete bu teklifi Çinle uzun yıllar savaştıktan sonra yapmıştır.

Bu eser bir bakıma Mete Han romanı olduğu gibi Akçar karakterinin de romanıdır. Çünkü Akçar karakteri hun ordusu için savaşmak isteyen bir gençken roman içerisinde Hun ordusunun generali hâline gelmiş ve Mete Han'ın generali olmuştur. Bu bakımdan Ahmet Haldun Terzioğlu'nun romanındaki Salık karakterine benzerlik taşımaktadır. Ayrıca bu eserde Mete Han'a ait birçok vasıf ve özellik Akçar karakterine aktarılarak işlenmiştir. Özetle denilebilir ki bu eserde Mete Han karakteri ile birlikte Akçar karakteri de ön plana çıkarılmıştır.

Eserin sade, anlaşılır bir dili vardır. Eserin kurgusunda abartıya kaçacak derecede olan rastlantılar eserin kurgusunu zayıflatmış ve inandırıcılığını zedelemiştir. Özetle bu eser kolay okunan; ancak kurgusundaki zayıflık sebebiyle Mete Han romanları içerisinde diğer eserlere nazaran zayıf kalan bir eserdir. Buna karşın eser Mete Han'ın hayat hikâyesine yeni bir bakış açısı geçirdiği için Mete Han'la ilgili yazılmış roman külliyatına önemli bir katkıda bulunmuştur.

Kumandan Mete: Yiğit Recep Efe'nin 2018 yılında yayımlanmış olduğu roman piyasada Mete Han ile ilgili günümüze kadar yayımlanan dördüncü roman olma özelliği taşır. Yazar görsellerle desteklediği romanın son kısmına koyduğu okuyunların kendisini ve liderlik özelliklerini keşfetmeye yönelik bir test ile eserini diğer eserlerden farklı bir yapıya büründürmüştür. On bir bölümden oluşan eser Mete'nin klasik hayat hikâyesini farklı ve yumuşatılmış bir üslupla ele alır.

Eserde kurgu iki ana eksen etrafında şekillenir. İlk olarak eserde Mete'nin haksızlığa uğrayarak Yüechiler'e öldürülsün diye rehin olarak gönderilmesi ve Çinli üvey annesi ve babası Teoman Han ile giriştiği mücadeleden galip çıkarak tahtı ele geçirmesi anlatılır. Eserin ikinci kısmından itibaren ise Mete'nin hanlığını genişletmesi Çinliler, Yüechiler ve Tung-hular ile giriştiği mücadeleler ve Türk birliğini sağlaması anlatılır. Tüm bunlar anlatılırken de Mete'nin Türk birliğine ve Türklüğe verdiği önem üzerinde durulur. Bu eserde Yiğit Recep Efe'nin Mete'nin hayat hikâyesini bir takım değişiklikler yaparak anlattığı görülür. Yiğit Recep Efe'nin kurmacanın verdiği özgürlükten yararlanarak Mete Han'ın yaşam öyküsünde yaptığı değişiklikler üzerine bazı dikkatler bu eserin farklı yönlerini ortaya koymak bakımından aşağıda verilmiştir.

Yiğit Recep Efe'nin yeni bir bakış açısıyla yorumladığı bu eserde ilk olarak Mete Han'ın yaşam öyküsünün Oğuz Kağan destanı ile harmanlanarak verildiği görülür. Bu eserde daha önce yazılmış üç Mete Han romanına göre daha merhametli bir Mete Han profili oluşturulmuştur. Bundan mütevellit yazar Mete'nin eşini ve atını oklattığı kısımlara hiç değinilmemiştir. Eserde benzer şekilde Mete'nin diğer eşini Tung-hular'a gönderildiği kısım da değiştirilmiştir. Mete bu eserde Tung-hular'a eşini göndermek yerine kılıcını göndermiştir.

Bu eserde ayrıca diğer eserde hiç değinilmeyen bir konuya değinilmiş ve Türklerin soyunun Nuh'un oğlu Yafes'in Türk isimli oğlundan geldiği ifade edilmiştir.

Eserin en dikkat çekici yanı ise baştan sona bir Türklük ve Turan fikri üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu eserde Mete Han, efsanelerde anlatılan ve Türkleri bir araya getirecek olan efsanevi bir hükümdar portresinin içerisinde okuyucu ile buluşturulmuştur. Eserde ayrıca "Tung-hular" "Donghu", "Yüechiler" "Yüezhi" isimleri ile okurun karşısına çıkmıştır.

İçerik bakımından yukarıda bahsi geçen farklılıkları barındıran eserin biçim bakımından ise akıcı ve sürükleyici bir üslubu olduğu söylenebilir. Eserde kullanılan resimler ve fantastik unsurlar eseri daha kolay ve zevkli okunur hâle getirmiştir.

Eserdeki temel entrika unsuru Mete'nin babası ve üvey annesi Yenişi ile giriştiği mücadele üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Mete bu iki karşıt güce karşı başarılı olduktan sonra ülkesinin düşmanlarını bir bir alt etmiştir. Eserde Mete'nin yanındaki yardımcı güç ise Gök Tanrı'dır. Bu eserde Mete Gök Tanrı'dan kut almış ve onun yardımıyla ülkesine dirlik ve düzen getirmeye çalışan ve Turan hayaliyle yanıp tutuşan bir liderdir. Mete ayrıca bu eserde töresine sadık, adaletli, cömert ve Gök Tanrı inancından ödün vermeyen üstün askerî meziyetleri olan bir devlet adamıdır. Aman dileyene kılıç çalmayan Mete'nin affetmediği şeyler ihanet ve törelerin ihlalidir.

Bu eserde göze çarpan bir diğer farklılık da Mete'nin Yafes'in kılıcını bulduğu kısımdır. Mete Türk birliğini sağlayacak kişinin sahip olacağı bu kılıcı bularak Türk birliğini sağlar. Ayrıca eserde Mete ile Oğuz Kağan'ın aynı kişi olduğu ifade edilir. Mete'nin efsaneleşerek Oğuz ismiyle anıldığı üzerinde durulur ve Mete'nin tek boynuzlu bir canavarı alt etmesi ile ilgili Oğuz Kağan'a dair efsaneler onun başından geçmiş gibi anlatılır.

Bu eserde temel olarak yazarın daha ılımlı ve makul bir Mete karakteri yarattığı görülür. Mete'nin askerlerine karşı uyguladığı disiplin oyunları hafifletilerek anlatılmış, Mete'nin komşuları ile giriştiği müzakerelerdeki tercihleri değiştirilerek sunulmuştur. Eserde ayrıca savaş sahneleri ve Mete'nin bireysel kahramanlıkları ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca bu eserde Mete'nin aşk hayatına hiç değinilmemiştir. Eserde kadın temasının işlendiği kısım Yenişi'nin Teoman üzerindeki etkisinin anlatıldığı kısımlarla sınırlı kalmıştır.

Eser tüm bu özellikleri bakımından gençlerin okumasına daha uygun bir eser görünümündedir. Çünkü yazar Mete'nin yaşam öyküsünden gençlere uygun olmayacağını düşündüğü kısımları çıkarmıştır. Eserin içerisinde şiddet ve cinsellik gibi konulara yer verilmemiştir. Ayrıca eserin içerisinde kullanılan resimler ve dilinin basitliği de eseri gençlerin ve çocukların okumasına daha uygun bir şekilde bütündürmüştür. Tüm bu tespitler ışığında bu eserin hemen her yaş grubunun okuyabileceği bir Mete Han romanı olduğu söylenebilir.

Attilâ: Attilâ romanı Türk edebiyatında Hunlar ve Attilâ hakkında bilinen ilk romandır, aynı zamanda bu roman Peyami Safa'nın yayımladığı tek tarihi

roman olma özelliği taşır. Bu eserin 1928 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmesinden sonra, 1931 yılında Resimli Ay Matbaası tarafından baskısı yapılmıştır.

“Tarihsel bir roman olarak değerlendirilen Attilâ, Peyami Safa’nın diğer eserlerine oranla edebiyat tarihi içerisinde geri planda kalmış ve unutulmuş bir metindir. Metin incelendiğinde üslubun, yazarın bilinen üslubundan farklı olduğu ve metnin popüler roman türünün bazı özelliklerini taşıdığı görülebilir” (Gür 2012: 53).

Bu eserde Peyami Safa Attilâ’nın askerî kişiliğinden ve devlet adamlığından ziyade aşk hayatı üzerinde durmayı seçmiştir. Attilâ’nın üç ayrı kadın arasında yaşadığı büyük aşkı konu alan yazar Attilâ’nın karizmatik kişiliğini de ön plana çıkarmıştır. Attilâ’yı konu alan diğer romanlardan bir diğer önemli farkı da eserin Attilâ’ya Doğu Roma İmparatorluğu tarafından düzenlenmek istenen suikastla başlamasıdır.

Ayrıca Peyami Safa eserinde verdiği dipnotlar aracılığı ile Attilâ ile ilgili bilgileri aldığı kaynakları da belirtmiştir.

“Attilâ romanında, tarihin gerçekliği ve okuru kurguya inandırma yazarın baş kaygısı olarak görülmektedir. Yazar bunun için metinde kendi görüşlerini destekleyen çeşitli belgelerle birlikte bilimsel eserlerden dipnotlar kullanmaktadır.(...) Attilâ romanı bu yönüyle de popüler çizgide bir roman olarak değerlendirilebilir. Yazarın kullandığı dipnotlar, tarihçilerin düşünceleri, masallar kurguda inandırıcılık etkisi yaratırken aynı zamanda dönem hakkındaki tarihsel kaynakları da belirttiğinden Attilâ devri hakkında bilgiler verir” (Gür 2012: 65).

Gür’ün de ifade ettiği gibi Peyami Safa’nın bu kısımlarda vakanüvisleri şahit göstererek kurmacayı tarihi gerçeklikle ilişkilendirmeyi hedeflediği ve belki de böyle yaparak eserinin tarihî bir kaynak olarak kullanılmasını arzuladığı söylenebilir.

“Safa’nın ön sözde belirttiği gibi, amacı insanlara Attilâ’yı tanıtmak, onları bilgilendirmek, tabir yerindeyse ortak bir bilinç oluşturmaktır. Bununla beraber yazar tarihin her zaman anlatıldığı gibi olmadığını, bazen farklı yorumlar

gerektiğini de okura bildirir. Bu nedenle kullandığı bazı açıklamalar, tanımlar ve yorumlar metnin bir kurgu olmaktan uzaklaşarak yer yer ansiklopedik bir özellik kazanmasına neden olur. Bu tür bir öğretme ve ortak bir bilinç oluşturma çabası ise popüler tarihsel romanlarda kullanılan bir yöntemdir” (Gür 2012: 66).

Eserin zayıf olan yanlarından birisi karakterlerin 5. yy’da yaşayan bireyler gibi konuşması ve İslamiyet daha o dönemde ortaya çıkmadığı hâlde karakterlerin Allah’tan bahsediyor oluşudur. Hülya Argunşah da bu söylediğimize paralel olarak şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: *“Roman boyunca yadırganan bir başka durumda romanda sık sık Attila’nın ağzından İslami hükümler ifade edilirken yaşanan hayatın tam tezat bir hayat tarzı olmasıdır” (Argunşah 1990: 85-86).* Ayrıca bu romanın Peyami Safa’nın diğer romanlarının gölgesinde kalmasını da Hülya Argunşah şu şekilde izah eder:

“Attila romanında Peyami Safa’nın asıl şöhretini sağlayan ruh tahlilleri yoktur. Kahramanını bir masal havasında yüceltir. Zaman yine bu masal anlayışına uygun olarak esnektir. Attila’nın yazarın diğer romanları arasında pek sayılmayışının sebebi de bu zayıflığı olmalıdır” (Argunşah 1990: 86).

Argunşahla benzer ifadeleri kullanan bir diğer isim de Murat Belge’dir. Belge, Peyami Safa’nın Attilâ’sı ile ilgili şu ifadeleri kullanır: *“[Attilâ] esrarengizden çok “kasıntı”, kararlıdan çok ne yaptığını kendi de bilmeyen biri olarak çıkıyor karşımıza. Peyami Safa’nın Attilâ üzerindeki ‘karakter çalışması’ son derece başarısız” (Belge 2008: 249).*

Peyami Safa bu eserinde Attilâ ile ilgili yazılmış diğer romanlardan farklı olarak Aetius karakteri üzerinde çok fazla durmamıştır. Yazarın bu tercihi Murat Belge’nin de belirttiği üzere eseri Brion’un yazdığı Attilâ romanına bir tepki olarak yazmasından ileri gelmektedir (Belge 2008: 243). Muhtemelen Peyami Safa, Brion’un Aetius’u övmesinden ve onu yüceltmesinden rahatsız olmuştur. Peyami Safa’nın bu eserinde daha çok Attilâ’nın Kerka, Onorya ve İldiko karakterleri ile yaşadığı aşk üçgeni üzerinden bir kurmaca evren oluşturduğu görülmektedir. Romanda bu aşk üçgeni dışında geriye kalan olayların büyük bir bölümü Attilâ’nın tarihte başından geçen olaylarla örtüşmektedir. Attilâ öncelikle II. Balkan Seferi sonucunda Doğu Roma’yı zekâsıyla ve askerî stratejileriyle alt

etmiş ve kendisine vergi ödemeye mahkûm etmiştir. Attilâ daha sonra Doğu Roma ile yaptığı savaştan elde ettiği ganimetle Batı Roma seferinin hazırlıklarını yapmıştır.

Üçüncü kişi anlatıcının kullanıldığı roman iki kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda ağırlıklı olarak Attilâ'ya düzenlenen suikast, Onorya ile yaşadığı aşk ve Gol seferi üçgeninde kurgu sağlanmışken ikinci kısım Attilâ'nın Batı Roma seferi ve İldiko ile yaşadığı aşk ön plana çıkmaktadır. Birinci kısım kendi içinde yedi bölüme ikinci kısım da beş bölüme ayrılmıştır. Yazarın ele aldığı olay örgüsü Attilâ'nın İkinci Balkan Seferi'ni yaptığı 447 tarihiyle başlar ve 453 yılında ölümüyle birlikte son bulur. *“Yazarın dış zamanı da ihmal etmediği görülmektedir. Romanın olay örgüsü 449 yılında başlayıp 451 sonlarına doğru bitiyor. Dolayısıyla, roman yaklaşık üç yıllık bir süreyi kapsıyor”* (Güneş 2005: 99). Güneş'in yaptığı tespiti göz önünde bulundururken eserde doğrudan verilen tarihlerden yola çıkarak bir tespit yaptığı düşünülebilir. Ancak tarihî kaynaklara baktığımızda olaylar 447 yılında II. Balkan Seferi'nin hemen öncesinde başlar; Attilâ'nın ölüm yılı olan 453'te son bulur. Bu bakımdan Güneş'in söylediğinin aksine altı yıllık bir süreyi kapsar. Ayrıca Peyami Safa romanın baş kısmına Attilâ ile ilgili kanaatlerini sunduğu bir ön söz koymuştur. Bu kısım aracılığıyla da Attilâ ile ilgili nasıl bir roman vücuda getirdiğini kendi ağzından belirtmiştir.

“Peyami Safa'nın romanda belirttiği gibi eser, Attilâ'ya ait her şeyi; efsaneyi, tarihi, aşkı ve ölümü içermektedir. Gerçekten romanda tarih de söylence de, aşk ve ölüm de fazlasıyla bulunuyor. Eserinde Attilâ'yı tanıtmak isteyen yazar, amacına ulaşıyor. Okuruna Attilâ'nın kahramanlığı yanında insan yönünü de güzel bir biçimde aktararak, onu okuyucuya çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır” (Güneş 2005: 68).

Oğuzhan Cengiz'in ifadesine göre *“Peyami Safa, Attilâ'nın kadın perspektifin[i] romantik bir zaviyeden değerlendiriyor, kadına karşı son derece nazik, kibar ve centilmen olduğunu yorumluyor”* (Cengiz 2016: 117).

Oğuzhan Cengiz'in de ifade ettiği üzere Peyami Safa'nın Attilâ'sı acımasız bir imparatorun ziyade nazik ve romantik bir âşık olarak okurun karşısına

çıkılmaktadır. Bu bakımdan bu eseri diğer Attilâ romanlarından apayrı bir yere koymak gerekmektedir. Bu eser Attilâ ile ilgili yazılmış eserlerin hem ilkidir hem de içlerinde Attilâ'nın aşk hayatına bu denli yoğunlaşan bir başka eser yoktur.

“Sonuçta yine de Attilâ romanı genel çizgileriyle başlıca kişiler, olaylar ve zaman açısından tarihsel verilerle önemli ölçüde benzerlik gösteriyor. Eserde, ünlü bir tarihsel kişilik, bir roman başkışisi olarak başarılı bir biçimde canlandırılmıştır. Roman teknikleri arasında yeri olmayan dipnot kullanımının getirdiği –tartışılabilir- sakıncaya rağmen eser, başarılı biçimde işlenmiş kişileriyle, özellikle sürükleyici olay örgüsüyle ilgi çekici bir nitelik taşımaktadır” (Güneş 2005: 101).

Büyük Hun Hükümdarı Attila: 2013 yılında Muharrem Eryılmaz tarafından yayımlanmış olan bu romanda kurgu Attilâ'nın diplomatik zekâsını ön plana çıkarmak üzere kurulmuştur. Diğer Attilâ romanlarından farklı olarak bu eserde Attilâ'nın aşk hayatının neredeyse hiç işlenmediği görülmektedir. Bu eserde Attilâ'nın kalbi meseleleri sadece fonda soluk bir unsur olarak kalmıştır.

Eserin en dikkat çekici özelliklerinden birisi de Hunların Avrupa'da ortaya çıkış tarihinden itibaren olay örgüsünün başlıyor oluşudur. Okur bu vesile ile Attilâ öncesindeki Hun devletinin durumu hakkında da bir izlenim edinmiş olmaktadır.

Eserde Attilâ'nın diplomatik dehası her surette vurgulanırken buna karşın askerî becerilerinin Aetius'un gölgesinde kaldığı görülmektedir. Diğer Attilâ romanlarından farklı olarak bu eserde karşıt güç olan Aetius övgülere layık bir kişi olarak anlatılmış ve Aetius'un askerî dehası abartıya kaçan bir övgüye tabi tutulmuştur. Öyleki “son gerçek Romalı” olarak ifade edilen Aetius'un ihanete uğradığı ve iftiralara kurban gittiği söylenmiştir. Attilâ'nın bile hayranlık duyduğu bir general olarak ifade edilen Aetius diğer eserlerde hileci, kurnaz ve Attilâ'yı kahpece öldürmeye teşebbüs edecek bir komplocu olarak nitelenirken bu eserde Attilâ'nın kurtuluşuna vesile olan ve ona saygı duyan sadece askerî işlerle uğraşan bir general olarak karşımıza çıkar.

Eserin merkezinde Attilâ'nın diplomatik becerilerle İmparatorluk kurma başarısı anlatılır. Bu eser diğer eserlere göre efsanelerden ve fantastik

unsurlardan uzak bir yapıdadır. Bu eserde Attilâ'nın efsanevi kişiliğinden ziyade onun bir insan gibi kusurlarıyla anlatıldığı bir yapı vardır. Diğer Attilâ romanlarında Attilâ'nın Roma'yı dize getirdiği görülürken bu eserde Attilâ önce Aetius'a yenilir. Sonra da Papa'nın haşmeti karşısında etkilendiği için ve ordusu güçsüz olduğundan geri çekilir. Attilâ yaşlandıktan sonra akıllıca hareket etmez ve düşmanın İldiko isimli kızıyla evlenir ve gerdek gecesi bu kadın düşkünlüğü sebebiyle vücudu dayanamaz ve ölür.

Bu eserde ayrıca tarihi olayların daha çok ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Savaşlar ve yapılan anlaşmalar eserde geniş olarak yer bulmuştur. Attilâ'nın hükümdarlık dönemi diğer eserlerde olduğu kadar şaşalı anlatılmamış, Attilâ daha silik, gündelik zevklerine daha düşkün ve kusurlu bir yapıda anlatılmıştır. Attilâ'nın başarısında talihinin de yardımı olduğu vurgulanarak onun başarısının küçümsendiği görülmektedir.

Attilâ'nın bu eserde Moğol soyundan geldiğinin ifade edildiği kısımda dikkate değerdir. Çünkü Attilâ'nın Moğol soyundan geldiğine dair herhangi bir tarihî veri yoktur.

Attilâ Batı Roma İmparatoru'nun kız kardeşi Honorya ile evlenmek istemiş; ancak bu evlilik Aetius'un kurnazlığı ile gerçekleşmemiştir. Eserde ayrıca Attilâ'nın üç yüze yakın eşi ve altmışa yakın çocuğu olduğu belirtilir. Attilâ bu eserde kadınlara aşk besleyen bir karakterden ziyade onları sadece haremindeki bir eşya gibi görmektedir. Genel anlamda bu romanda Attilâ kusurlu, dünyevi ihtirasları olan, siyasi oyunları ve entrikaları seven, düşmanlarıyla göğüs göğüse çarpışmak yerine onları aldatmayı yeğleyen bir devlet adamı olarak anlatılmıştır.

Birçok kaynakta Attilâ'nın kardeşi Bleda'yı öldürdüğü ifade edilirken bu eserde kardeşi Bleda'yı öldüren o değildir. Ayrıca diğer eserlerden ve tarihî kaynaklardan farklı olarak bu eserde Attilâ öncelikle amcaları ile bir taht mücadelesine girişir, daha sonra tüm Hunları himayesi altına alır.

Özetle bu eserde genel tarihî verilen dışında bir Attilâ profili okurun karşısına çıkmaktadır. Attilâ bir aşk adamı değil kurnaz bir devlet adamıdır. O sinsi planlar kurmada ve siyasi oyunlar oynamakta başarılıdır. Bu durum bilinen Attilâ profili ile tam tersi bir durum teşkil etmektedir. Normalde tarihî kaynaklara

göre Aetius hilebaz, komplocudur. Aetius, siyasi ayak oyunlarını başarıyla uygulayan bir karakterken Attilâ başarılı bir asker ve idarecidir. Ancak bu eserde yazarın iki karakterin özelliklerini yer değiştirdiği görülmektedir.

Eserde ayrıca Muncuk'un öldürülmesi ve amcası Rua tarafından bozkırda bir başına kalmışken kurtuluş hikâyesi de işlenmemektedir. Çünkü burada Amcaları birer yardımcı karakterden ziyade karşıt güç olarak anlatılmıştır. Attilâ'nın taht mücadelesinde başarılı olduktan sonra küçük amcası ile ufak bir problemi olmuş; ancak amcasının kendisine bağlılığını ilan etmesiyle aralarındaki problem çözülmüştür. Amcası Rua ise her zaman tahtın varisi olarak Attilâ'yı düşünmüş ve onu ileride bir kral olacak şekilde yetiştirmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Muharrem Eryılmaz'ın Attilâ'sının bilinen tarihî verilerin tersinde bir karakter olarak kurgulandığı söylenebilir.

Atilla Galya Fatihî: İbrahim Karahan'ın 2014 yılında ilk baskısını yapan eseri Attilâ ile ilgili yazılmış diğer dört eserden kurgu bakımından büyük farklılıklar arz eder. Diğer eserlerin tamamında Attilâ ile ilgili farklı tarihî gerçeklere ışık tutulduğu ya da bu gerçeklerle birlikte yazarın muhayyilesinde bir Attilâ profili çizildiği görülürken bu eserde Atilla'nın tarihî gerçeklerden uzaklaştırılarak anlatıldığı görülür. Örneğin tarihî kaynaklara ve diğer eserlere göre Bleda Attilâ'nın kardeşiysen bu eserde Bleda Attilâ'nın amcası Rua'nın oğludur ve Attilâ ile arasında bir husumet olmasından ziyade ona yardım etmektedir. Hatta onun Roma esaretinden kurtulmasını sağlar.

Bu eserdeki büyük farklılıklardan diğeri de Aetius'un Bleda tarafından eğitilmesi daha sonra esir alınması ve Attilâ'nın serbest bırakılması için kullanılmasıdır. *Atilla Galya Fatihî* isimli eserin giriş kısmında Hristiyan dünyasının ön plana çıkarılması ve o dönem Hristiyan dünyasının portresinin çizilmeye çalışılmış olması da esere ayrı bir orijinallik katmıştır. Yazarın o dönem Hristiyan dünyasını betimlemesi ve Attilâ'nın karşısındaki asıl gücün Kilise olarak gösterilmesi güzel bir detay olarak ön plana çıkmıştır. Bu eserde gerilim Kilise ve Attilâ çatışması üzerine bina edilmek suretiyle oluşturulmuştur. Attilâ'nın Roma'ya esir düştüğü yıllarda bile Kilise'nin içerisindeki

yoğlaşmışlığı görmesi ve Kilise karşıtı bir papaza yardım etmesi de bunun göstergesidir.

Bu eserdeki önemli farklılıklardan birisi de Attilâ'nın kılıç efsanesinde yer alan kılıcı buluş şekli ve bu efsanenin Batı kaynaklı efsanelere benziyor oluşudur. Bu eserde bahsi geçen Attilâ diğer eserlerdekilere farklı olarak Ales'in kılıcının yerini kâhin aracılığıyla öğrenmiş o şehri fethetmek suretiyle efsanevi kılıcı ele geçirmiştir. Baştan sona tarihî karakterlerin özelliklerinin yer değiştirdiği bu eserde göze çarpan bir diğer önemli farklılık da İldiko ve Honoria'nın aynı kişi olarak ifade edilmiş olmasıdır. Tarihî veriler ışığında bakıldığında Honoria bir Roma prensesi iken İldiko Attilâ'nın ailesini savaş esnasında öldürdüğü savaş esiri olarak alınan bir kızdır. Bu eserde bahsi geçen III. Valentionus'un kız kardeşi Honoria Attilâ ile evlenmek ister. Bu isteği gerçekleşmeyince bir Roma valisi ile evlenip daha sonra inzivaya çekilir. Attilâ Roma'yı işgal edeceği sırada Papa I. Leo Honoria'yı Attilâ'ya rüşvet olarak verir. Attilâ Honaria ile evlendiği günün gecesi onun tarafından zehirlenerek öldürülür. Bu bakımdan yazarın bu eserde tarihteki iki farklı kişiyi tek bir karakter gibi anlatması da farklılık gösteren kısımlardandır. Peyami Safa'nın *Attilâ*'sı ve Okay Tiryakioğlu'nun *Attila*'sı ile bu eser dışındaki diğer romanlarda Honoria hiçbir zaman Attilâ'nın sarayına gelmez.

Bu romanda III. Valentinianus'un annesi Placidi yerine eşi Silvia tarafından yönlendiriliyor oluşu da farklı bir bakış açısı örneği olarak okurun karşısına çıkar. Romanda Papa I. Leo'nun ön plana çıkarılması da diğer romanlardan farklılık arz etmektedir. Romanın başından sonuna kadar karşıt güç olarak en çok ön plana çıkan karakter Papa I. Leo'dur. Diğer Attilâ romanlarında sadece Attilâ Roma'ya saldırdığında sahneye çıkan Papa I. Leo bu eserde kurgunun merkezinde yer almaktadır. Bu eserde özellikle Papa yanlıları yani Kiliseyi destekleyen ve kiliseye karşı olan bir Hristiyan dünyası ve bu Hristiyan dünyasında yaşanan çatışma anlatılmıştır. Ayrıca bu çatışma ortamı anlatılırken Kilise'nin yaptığı yanlışlar ve gösterdiği acımasız tutum gözler önüne serilmiştir.

Kurmaca dünyasındaki tüm farklılıklarına rağmen İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihî Atilla* adlı romanında kullandığı üslubun başarılı olduğu

söylenbilir. Eserin dili diğer Attilâ romanlarına nazaran daha akıcıdır. Ayrıca bu roman popüler tarihî romanlardan beklenen sürükleyiciliğe ve gerilimi sağlayan entrika unsuruna sahiptir. Ek olarak bu eser Attilâ'nın efsanevi hikâyesine farklı bir pencereden bakılabileceğini de göstermektedir. Her ne kadar tarihte yaşadığı bilinen Attilâ'nın hayat hikâyesi bu eserde anlatılandan farklı olsa da.

Başbuğ Attila: 2015 yılında Hüseyin Adıgüzel tarafından ilk baskısı yapılan eser diğer Attilâ romanlarına göre daha romantik bir eserdir. Attilâ'nın bu eseri beş bölümden meydana gelmektedir. Attilâ'nın öz yaşam öyküsünden yola çıkılarak oluşturulmuş olan bu eser üçüncü kişi anlatıcıyla kaleme alınmıştır. Akıcı bir üslubu olan eserde diğer eserlerden farklı olarak Gleserich isimli bir yardımcı karakter kullanılmıştır. Bazı eserlerde ve Attilâ'nın öz yaşam öyküsünde Vandal Kralı olarak bahsi geçen bu karakter Attilâ'nın Roma sarayında rehin olduğu andan son ana kadar onun yanında yer almış ve Attilâ'ya yol göstermiştir. Eserin önemli farklılıklarından birisi de Attilâ'nın amcalarının kendi aralarında tahta kimin geleceği konusunda ihtilafa düşmesidir. Bu eserde Attilâ'nın amcası Aybars Attilâ'nın tahta geçmesini desteklerken Rua, Bleda'nın başa gelmesini istemektedir. Bu yüzden Attilâ'dan kurtulmak için onu Roma'ya gönderir.

Bu eserde Bleda'nın ölüm sahnesi de farklı biçimde betimlenmiştir. Attilâ abisini öldürmek istemez; ancak bir askeri onu korumak için Attilâ'dan emir almadan Bleda'yı öldürür. Eserdeki ilginç kısımlardan birisi de Onagesius'un Doğu Roma'ya elçilik için gittiğinde ünlü İranlı şair Firdevsi ile karşılaşmasıdır. Firdevsi'nin yaşadığı tarihin Attilâ'nın yaşadığı tarihten neredeyse beş yüz yıl kadar sonra olması yazarın eserinin bu kısmını postmodern bir anlayışla ele almış olmasından kaynaklanabilir. Eserdeki ilginç kısımlardan bir diğeri de Konstantinapolis'ten İstanbul diye bahsedilmesidir. O dönemde İstanbul adına sahip olmayan Doğu Roman'ın başkentine yazarın günümüzdeki ismiyle hitap etmesi de tarihî gerçeklikle bir ölçüde çelişmektedir. Bunlara karşın eserde Attilâ'nın yaptığı savaşlar tarihî verilerle örtüşmektedir.

Eserde farklı olarak ele alınan kısımlardan birisi de Ostrogot Kralı Kandahar'ın kızı İdelkon ile evlenmesidir. Priskus Tarihi'nde bahsi geçen Erikan

bu eserde de Attilâ'nın ilk ve en çok değer verdiği eşi olarak okurun karşısına çıkar. Bu eser genel olarak bazı farklılıkları olmasına karşın olayların gidişatı bakımından tarihî kaynaklarla örtüşen bir eserdir. Özetle Attilâ bu eserde güçlü bir savaşçı olmanın yanında entrika kurmada da becerikli bir lider olarak okurun karşısına çıkar.

Eserin ilk üç bölümünde kurgu Attilâ'nın Doğu Roma ile giriştiği mücadele üzerine kurulmuşken eserin son iki bölümünde Attilâ'nın Batı Roma ile giriştiği mücadele ele alınmıştır. Yazarın çizdiği Attilâ karakteri sağduyulu danışmanlarının sesine kulak veren halkının sorunlarıyla ilgilenen ve diğer milletlerle iyi anlaşılan zeki, kurnaz ve etkileyici bir liderdir. Genel anlamda yazarın eserinde Attilâ'yı Batılı kaynaklar ve Türk kaynaklarında yer alan tarihî verileri harmanlayarak betimlediği görülmektedir.

Popüler tarihî roman olma özelliği gösteren eserde Hüseyin Adıgüzel'in popüler romanların diline uygun bir üslup kullandığı söylenebilir. Bununla birlikte yazarın dilinin ve kurgusunun sıradanlıktan kurtulamadığı ve her ne kadar eserinde bir takım farklılıklar bulansa da eserinin Attilâ ile ilgili yazılmış ve çizilmiş olan diğer eserlerden çok da farklı bir perspektif sunmadığı görülmektedir.

Attila Tanrının Kırbağı: Mehmet Kemal Erdoğan'ın ilk baskısını 2016 yılında yapan romanı toplam on dokuz bölümden meydana gelmektedir. Attilâ'nın klasik yaşam öyküsünün romanlaştırıldığı eserde hâkim bakış açısına yer verilmiş ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Yazarın açık, anlaşılır ve akıcı bir üslubu olmakla birlikte romanda basit bir anlatım dili kullandığı görülmektedir.

Attilâ'nın yaşamından bahseden tarihî kaynaklarda ve onunla ilgili anlatılan efsanelerde Attilâ'nın hayatıyla ilgili birden fazla rivayet bulmak mümkündür. Onun hayatının belli noktaları ile ilgili olarak tarihî kaynakların dahi fikir birliği edemediği bir takım karanlık noktalar vardır. Ancak onun hayat hikâyesiyle ilgili ortaya konan rivayetler ne olursa olsun ortaya çıkan bir takım vakalar vardır ve romancılarda bu vakaları ele alırken oluş nedeniyle ilgili beslendikleri kaynaklara veya kendi kabul ettikleri rivayete göre hareket etmiştir.

Attilâ döneminde yazılmış ciddi tarihî vesikalar olmakla birlikte bu vesikaların günümüze ulaştırdığı veriler de tarihçiler arasında tartışmalara neden olmaktadır. Bu bakımdan *Attila Tanrının Kırbacı* romanında Attilâ karakterinin Batı kaynaklarındaki Attilâ ile ilgili efsaneler ve Attilâ destanı referans alınarak oluşturulduğu görülmektedir. Attilâ güçlü bir hükümdar olmakla birlikte ismi efsanelere konu olmuş birisidir ve onun yaşam öyküsünden yola çıkarak bazı tarihî gerçekler mitolojik unsurlarla bezenmiştir. Bu durumda Attilâ'nın içerisinde yaşadığı toplumun etkisi olduğu kadar çevresinde yaşayan diğer toplumların inançları da etkili olur. Bu romanda da diğer bazı Attilâ romanlarında olduğu gibi Attilâ'nın efsaneleşmiş kişiliğinin birtakım fantastik unsurlarla desteklenerek anlatıldığı görülmektedir. Bu romanın kurgusunun ayrıca 2001 yılında yayımlanan Litvanya-ABD ortak yapımı *Attila The Hun* isimli mini TV serisinin senaryosundan esinlenerek oluşturulmuş olduğu da film senaryosu ve romanın kurgusu karşılaştırıldığında görülecektir.¹ Bu bakımdan da bu eserde anlatılan Attilâ'nın Batılı kaynaklarda oluşturulmuş olan Attilâ profiline yakın bir Attilâ olduğu aşikârdır. Bununla birlikte yazarın örneğin Attilâ'nın bulduğu kılıç efsanesiyle ilgili özgün bir yaratıma gittiği farklı kısımlar da vardır. Yazar bu efsane aracılığı ile Attilâ ve Hun İmparatoru Mete arasında bir bağ kurmuştur. Bu eserde Attilâ'nın efsanevi kılıcının geçmişten bir şaman yardımıyla sihir kullanılarak Attilâ'ya Mete tarafından gönderildiği anlatılır.

Attilâ ile ilgili yazılmış eserlerin birçoğu kurgu bakımından birbirine benzemekle birlikte birtakım farklılıklar da arz ederler. Bu eserde bunu görebileceğimiz bir örnek teşkil eder. Bu eserler arasındaki nüansı gözler önüne serebilmek ve yazarların hangi konuları farklı bakış açılarıyla ele aldığını görebilmek için de eserlerin olay örgüsüne bakmakta fayda vardır. Bu bakımdan çalışmanın ilerleyen kısımlarında verdiğimiz detaylı olay örgüsü bu kısımda bahsettiğimiz farklılıkları gözler önüne sermek bakımından kolaylık sağlayacaktır. Genel anlamda bu eserde Attilâ'nın Batılı kaynaklarda anlatılan tarihî kişiliğine sadık kalındığı görülmektedir.

Atilla'nın Kalkanı: 2017 yılında Hasan Erdem tarafından yayımlanmış eser Attilâ ile ilgili piyasaya çıkan serinin ilk romanıdır. Attilâ'nın romanın

¹ https://www.imdb.com/title/tt0259127/plotsummary?ref_=tt_ov_pl Erişim Tarihi: 03.03. 2018

başkahramanı olmadığı tek Attilâ romanı bu eserdir. Bu eserde Attilâ daha çok fonda işlenmiş eserin başkahramanı olarak “Atilla’nın Kalkanı” olarak ün salmış olan Suptar karakteri seçilmiştir. Bununla birlikte eser içerisinde Attilâ ile ilgili birçok veriye ulaşmak mümkündür.

Eserde genel olarak hamasi bir üslup kullanılmıştır. Suptar Attilâ’nın en güçlü generallerinden birisidir ve Attilâ adına önemli savaşlar vermiştir. Aynı zamanda Suptar Attilâ’nın bir yangından kurtardığı Ottigin isimli çocuğu büyüterek ona babalık yapmış daha sonra birlikte savaşmak üzere yanına almıştır. Eserde kurgu Suptar’ın ve Ottigin’in Batı Roma Prensesi Honoria ile karşılaşması ve ona Doğu Roma topraklarına geçebilmesi için yardım etmeleri ile Honoria’nın peşine düşen köle tüccarları ile giriştikleri mücadeleleri içerir. Tüm bu olaylar olup bitirken Attilâ karakteri Suptar’ın gözünden okura yansıtılır. Suptar ara ara kendi işleriyle meşgul olduğu gibi zamanının büyük bir kısmını da Attilâ’nın kendisine verdiği görevleri yerine getirmekle geçirir. Bu eserde Attilâ’nın dünyasına sunulan farklı perspektif Attilâ romanları içerisinde bu eserin farklı bir konumda bulunmasına neden olur. Bu eser Attilâ’nın klasik öyküsünün farklı bir bakış açısıyla da ele alınabileceğini ve daha sürükleyici bir tarihî macera romanına dönüştürülebileceğini gösteren güzel bir örnektir.

Kurgusuyla, anlatım tarzıyla ve Attilâ’nın hikâyesine farklı bir pencereden bakmasıyla ayrı bir yere sahip olan bu eser, esas olarak Atilla’nın hikâyesini farklı bir karakter üzerinden anlatmak bakımından farklılık yaratmıştır. Savaş sahnelerindeki betimlemeler ve entrika unsuru olarak kullanılan kaçıp kovalamacalar eseri sürükleyici bir hâle getirmiştir. Özetle bu eser Attilâ’nın hikâyesine sunduğu farklı perspektif sebebiyle dikkate değerdir. Eserin ayrıca bir seri şeklinde planlanmış olması da bir diğer farklılığıdır.

Atilla’nın Kargısı: 2018 yılında Hasan Erdem tarafından yazılan eser *Atilla’nın Kalkanı* isimli romanın devamı niteliğindedir.

İlk romanda romanın başkahramanı olan Suptar karakterinin yerini bu eserde bu sefer Suptar’ın evlatlığı olan Ottigin karakteri almıştır. Ottigin’in babasının Attilâ’ya ihanet edip kayıplara karıştığı haberini almasıyla başlayan eserde Ottigin’in Suptar’ı bulmak için giriştiği macera dolu yolculuk

anlatılmaktadır. Ottigin Attilâ'nın yanına gittikten sonra babası olarak gördüğü Suptar'ı bulmak için Doğu Roma'ya gitmeye karar verir ve bu arada yolculuğu esrarengiz bir hal alarak yolu zamanında öz anne ve babasını öldüren kişilerle kesişir. Bunun üzerine Ottigin'in Suptarı bulma macerası bir taraftan da bir intikam serüvenine dönüşür. Bu eser diğer Attilâ romanlarından kurgu olarak serinin ilk kitabında olduğu gibi büyük farklılıklar içerdiğinden dolayı aşağıda eserin özetine yer verilmek suretiyle bu farklılık gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Ottigin babası gibi yiğit ve cesur bir savaşçıdır ve yay kullanmakta ustalaşmıştır. Yolculuğu esnasında konakladığı bir handa zamanında ailesini katleden kişilerle şans eseri onların konuşmalarına kulak misafiri olarak karşılaşır ve onları kılıçtan geçirir. Romalıları kılıçtan geçirmeden öncede ailesini katledenlerin başında bulunan Leo isimli haydutun yerini öğrenir. Daha sonra Ottigin eski bir asker olan ve ticaretle uğraşan Karyus ve Pallas'la birlikte yolculuğuna devam eder. Ottigin Doğu Roma'nın başkentine gitmeden önce Karyus'un evine gider. Bu sırada olaylar farklı bir boyut almaya başlar. Karyus kızının fidye için kaçırıldığını öğrenir. Ottigin bu durumun ailesinin kattillerini bulmak için iyi bir fırsat olduğunu düşünür ve Karyus'a kızını kurtarmak için yardım edeceğini söyler. Ottigin, Karyus ve Pallas istenilen fidyeyi vermek için kararlaştırılan yere giderler. Altın solidusları fidyecilere verirler; ancak Karyus'un kızını alamazlar. Olaylar onları Leo ve adamlarının saklandığı yere kadar götürür ve Ottigin ile Karyus cesurca savaşarak küçük kızı kurtarırlar; ancak Leo kaçmayı başarır. Bu arada Ottigin'i maceraya başladığı ilk günden beri takip eden Demir Boğa Ottigin'e yardım ederek macareya dâhil olur. Daha sonra Karyus Ottigin'in Suptar'ı bulmasına yardım edeceğini söyler ve yanlarına Demir Boğa'yı da alarak Konstantinapolis'e giderler. Ottigin orada Suptar'ı bulur ve onun bir hain olmadığını ve Attilâ için Bizans İmparatoru'nun baş veziri olan ve Attilâ'ya suikast girişiminde bulunanların azlettiricisi Chrysaphius'u öldürmek için casus olarak gönderildiğini öğrenir. Eserin sonunda Suptar Chrysaphius'u öldürür, Ottigin'de Chrisaphius'a çalışmaya başlayan Leo'yu öldürerek intikamını alır.

Atilla'nın Kargısı, Attilâ'yı anlatan romanlar içerisinde Attilâ'dan en az bahseden ve Attilâ'nın en az işlendiği roman olmasına rağmen eserin kurgusunda Attilâ'nın önemli bir yer tutması ve ilk eserin devamı niteliğinde olması sebebiyle Attilâ'yı konu alan romanlar içerisinde değerlendirilmiştir. Olayların başlamasındaki entrika unsuru Attilâ üzerine kurulmuş olmasına rağmen eserin başkahramanı konumuna Ottigin getirilmiştir. Eserde Attilâ ile ilgili olan kısımlar Attilâ'ya düzenlenen suikast sonrası Suptar'ın Bizans'a gönderildiği ve daha sonra Batı Roma prensesi Honoria'nın Attilâ ile evlenmek için Suptar'a yüzük verdiği kısımlardır. Attilâ'nın gerçek hayat hikâyesinde de yer alan suikast girişimi ve Honoria'nın gönderdiği yüzük hikâyesi bu eserle birlikte çok farklı bir boyut kazanmıştır.

Hasan Erdem'in kalemiyle Attilâ'nın hayatının bu kesiti Suptar'ın ve Ottigin'in maceralarıyla süslenerek farklı bir havaya bürünmüştür. Ayrıca Hunların güçlü Türk savaşçılar olarak adeta bir destan kahramanı gibi kurgulandığı bu eser tarihî gerçekleri yeniden yaratıma tabi tutarak Attilâ'nın hayat hikâyesinin yeni bir bakış açısıyla yorumlanabileceğini gözler önüne sermiştir. Akıcı ve sade bir dili olan eser sürükleyici yapısıyla macera ve tarihî roman sevenler için okuma zevki yüksek bir popüler tarihî roman örneğidir.

Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila: Okay Tiryakioğlu'nun 2018 yılının Ekim ayında ilk baskısını yapan eseri, Attilâ ile ilgili yazılmış eserler içerisinde kurgusundaki farklılıklarla en dikkat çeken eserlerden birisidir. Eserde yer yer Attilâ'nın yaşam öyküsüne sadık kalınmakla birlikte eserin birçok kısmında olayların gidişatının ve olaylar arasındaki bağlantının yazarın muhayyilesinin ürünü olduğu görülmektedir. On bölümden oluşan eserde olaylar 410 yılında başlar ve Attilâ'nın öldüğü 453 tarihinden bir yıl sonra oğlu İlek'in ve Flavius Aetius'un ölümüyle son bulur. Üçüncü kişi anlatıcı ağızından anlatılan eserde tarihsel gerçekliğe yapılan vurgular önemli bir yer tutar. Yazar sürekli olarak tarihî belgelerden yaptığı alıntılarla eserinin kurgusunu destekler.

Attilâ bu eserde bilge bir savaşçı olarak okurun karşısına çıkar ve savaş konusundaki bireysel yetenekleri romantik bir üslupla anlatılır. Attilâ özetle bu

eserde çok üstün yetenekleri olan bir savaşçı ve kıvrak zekâsıyla devrinin en güçlü askerî ve siyasi dehası olarak anlatılır.

Eserin hemen başında Attilâ ve Bleda babalarına ve amcalarına karşı askeri bir tatbikat hareketi yürütürken okurun karşısına çıkar. Bu kısımda Attilâ, Bleda tarafından itilip kakılmasına rağmen ondan daha zeki ve dirayetli bir savaşçı olduğunu ispat eder. Bu kısım Attilâ ile ilgili diğer romanlarda mevcut olmayan Okay Tiryakioğlu'nun muhayyilesiyle şekillenmiş kısımlardandır. Okay Tiryakioğlu bu tatbikat hikâyesi ile romana çarpıcı ve etkileyici bir giriş yapmıştır.

Diğer eserlerden farklı olarak bu eserde Attilâ'nın Arıkan (Erikan) ya da Kerka isimleriyle de anılan efsanevi aşkı Greka ismiyle ifade edilmiştir. Ayrıca Attilâ'nın Greka ile tanışması ve sonraki süreçte yaşadıkları da tairihi belgelerden farklı biçimde anlatılmıştır. Attilâ bu eserde tatbikatta yaralandıktan sonra Greka ile tanışmış ve onunla evlenerek ondan bir erkek çocuk sahibi olmuştur. Daha sonra Batı Roma'ya rehin olarak gitmiş ve eşini bir daha asla görememiştir. Bu farklılıkla birlikte Attilâ'nın hayatına sonradan katılan birçok arkadaşının da bu eserde onun çocukluğundan itibaren yanında olduğu görülür. Bu bakımdan da olayların gelişimi ve kişilerin olaylar içerisindeki yeri tarihî kaynakların anlattığından farklılık taşır.

Bu eseri Attilâ'nın öz yaşam öyküsünden ve diğer eserlerden en farklı kılan yanlardan birisi de eserin ikinci bölümüdür. Batı Roma'ya iyi niyet göstergesi olarak Gaidentius Aetius'un oğlu Flavius Aetius ile takas edilerek rehin gönderilen Attilâ orada Gaidentius'un himayesinde rahat bir hayat sürer ve ondan diplomasi, siyaset ve askerlik adına birçok şey öğrenir. İlk kez bu eserde ortaya çıkan Gaidentius ve Attilâ ilişkisi bir baba oğul ilişkisine dönüşür. Gaidentius, Batı Roma İmparatoru'nun isteğiyle arenalarda gladyatörlere karşı dövüşmesi istenen Attilâ'nın her zaman yanında olur ve ona destek verir. Bu bölümde anlatıldığı gibi aksine Attilâ'nın bir gladyatör olarak dövüşüp dövüşmediğine dair herhangi bir tarihî belge yoktur. Ancak yazarın bu tercihi eseri daha renkli hale getirmiş ve Attilâ'nın askerî yeteneklerini ön plana çıkarması bakımından dikkat çekici olmuştur.

Birçok yerde kurgusunda yukarıdaki örneklerde olduğu gibi farklılıklar bulunan eserdeki en büyük farklılıklardan birisi de İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihî Atilla* eserinde olduğu gibi Bleda'nın Attilâ'nın kardeşi olmayıp Rua'nın çocuğu oluşudur. Rua öleceğine dair bir kehanet yüzünden Bleda'yı babasız büyümesin diye Muncuk'a vermiştir. Bu eserde Bleda ile ilgili kısımlar baştan sona farklı kurgulandığı gibi Attilâ'nın Bleda'yı öldürdüğü kısım da farklı kurgulanmıştır. Attilâ, Bleda'yı Aetius ile kendisine karşı işbirliği içerisinde girdiğini düşündüren bir mektup sebebiyle öldürmüştür.

Ülkeyi uzun bir süre kuzeni Bleda ile birlikte yöneten Attilâ'nın Doğu Roma ve Batı Roma üzerine gerçekleştirdiği seferlerde de bir takım farklılıklar mevcuttur. Örneğin Attilâ'nın Margos seferi öncesinde Margos Psikoposu'nun ona H.z. İsa'nın kutsal kâsesini canını bağışlaması için hediye etmek istediği kısım Attilâ ile ilgili yazılmış eserler içerisinde bir iltir. Bu kısmın dışında Attilâ'ya suikast düzenlemek isteyen Doğu Roma İmparatorluğu iken bu eserde Batı Roma Attilâ'ya suikast düzenlemeye çalışmıştır.

Eserde Attilâ ile Flavius arasında yaşanan mücadele de farklı bir biçimde ele alınmıştır. Attilâ Flavius'un babası Gaidentius'u manevi babası gibi gördüğü için Flavius'a karşı sempatik yaklaşır ve ona Batı Roma'ya karşı girişeceği mücadelede yardımcı olur. Attilâ'nın Papa Leo ile anlaşarak ordusunu geri çekme kararı almasından sonra Aetius ile görüştüğü kısımda sadece bu eserde kurgulanmış kısımlardan birisidir.

Batı Roma üzerine Honoria ile evlilik yapmak için sefere çıkan Attilâ'nın Papa I. Leo ile yaptığı barış karşılığında Honoria'yı alması ve onunla evlenmesi de erlerin kurgusundaki farklılıklar arasında yer alır. Prenses Honoria ile evlenen Attilâ evlendikten bir yıl sonra ondan bir erkek çocuk bekler. Attilâ'nın tarihî belgelerle takip edilebilen hayat hikâyesinde Honoria ile hiçbir zaman evlenmediği bilinmektedir; ancak yazar bu kısmı roman sanatının verdiği özgürlük sınırları dâhilinde bu şekilde kurgulamayı takdir etmiştir.

Eserin son bölümde elli sekiz yaşına gelmiş olan Attilâ'nın İldiko isimli genç bir kızla evlenmesi ve gerdek gecesinde İldiko tarafından öldürülmesi ise diğer birçok Attilâ romanıyla ortaklık taşımaktadır; ancak bu konuda da

Attilâ'nın hastalıktan dolayı mı öldüğü yoksa İldiko tarafından mı öldürüldüğü konusunda elde kesin bir bilgi yoktur.

Bu eseri farklı kılan özelliklerden birisi de eserde sıkça metinler arasılıktan istifade edilmiş olmasıdır. *Xentius Öğütleri*, *Kelile ve Dimne* gibi eserlerden alıntılarının yapıldığı roman Lao Tzu, Epikuros gibi isimlerin sözleriyle zenginleştirilmiştir. Romanda ön plana çıkan bu metinler arası unsurlar Attilâ'nın kişiliğindeki gelişimi desteklemek için kullanıldığı gibi romanın belli kısımlarının adeta bir bilgelik kitabına dönüşmesine de katkı yapmıştır.

Kurgusu bakımından Attilâ üzerine yazılmış diğer eserlerle arasında büyük farklılıklar olan bu eserde Attilâ karizmatik bir lider; güçlü, cesur ve zeki bir savaşçı olarak anlatılmıştır. Eserin kurgusu Attilâ'nın hikâyesine farklı bir boyut kazandırmış ve Attilâ'nın hikâyesinin daha önce yazılmış tüm eserlere nazaran daha birçok farklı biçimde kurgulanabileceği göstermiştir.

Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila romanı akıcı, sade diliyle kolay okunabilir bir roman olmanın yanında hamasi bir üsluba ve sürükleyici bir olay örgüsüne sahiptir.

Kumandan Attila: Yiğit Recep Efe'nin 2018 yılında yayımlanan eseri bu çalışmada kullanılan Attilâ ile ilgili yazılmış olan eserlerin sonuncusu olma özelliğini taşımaktadır.

Gençlerin eğitilmesine katkı sunmak amacı taşıyan ve bu doğrultuda yaşam koçluğu yapan Yiğit Recep Efe aynı zamanda etkin liderlik ve proje yönetimi gibi konularda da eğitimler veren eğitimci bir yazardır. Yiğit Recep Efe'nin yayımlanmış olduğu bu eser de bu bakımdan ilgi çekicidir. Yazar bilinçli bir şekilde eseri okuyan bireylerin eğitimlerine katkı sunmak maksadı ile kurgulamış ve bu doğrultuda eserin son kısmına eseri okuyan kişilerin kişilik özelliklerini ve becerilerini okudukları roman doğrultusunda keşfedebilmelerine yönelik olarak bir kişilik testi yerleştirmiştir.

On beş bölümden oluşan eserde hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Eserde olaylar Balamir'in 375 yılında kavimler göçünü başlatmasıyla başlar ve 453 yılında Attilâ'nın ölümüyle son bulur. Balamir Mete'nin soyundan gelen bir hükümdardır ve Orta Asya'da yaşanan kıtlık

sonucunda Avrupa içlerine doğru halkıyla birlikte göç etmiştir. Balamir'in ölümünden sonra başa Yıldız Han geçmiş ve 390 yılında Avrupa Hunları bağımsızlıklarını ilan ederek yeni bir devlet kurmuştur. Yıldız Han'ın Hükümdarlık yaptığı 408 yılında Attilâ'nın babası Muncuk ölmüş ve bu kısımdan sonra romanın asıl kahramanı olan Attilâ romana dâhil olmuştur. Babasının acısının kaybıyla bozkırda tek başına yolculuk yapıp üzüntüsünü yaşayan Attilâ bir Vizigot çetesiyle karşılaşmış ve dört kişilik bu çeteyi tek başına haklamıştır. Daha sonra amcası Rua Attilâ'yı bularak yurduna geri dönmeye ikna etmiştir. Bu eserde bu şekilde anlatılan Attilâ'nın hikâyesinin bu kısmı tarihî kaynaklarda farklı biçimde yer almaktadır. Attilâ normalde bozkıra babasını öldüren kişilerin elinden kurtulmak için kaçmaktadır.

Eserin büyük bir kısmında Attilâ'nın öz yaşam öyküsü bir takım değişikliklere uğratarak anlatılmıştır. Baştan sona Attilâ'nın savaşçılık özellikleri üzerine odaklanan eserde Attilâ'nın amcası Rua ile birlikte giriştiği mücadeleler ve daha sonra abisi Bleda ile yaptığı hükümdarlık dönemi büyük bir yer tutmaktadır. Eserin son kısımlarında ise Attilâ abisi Bleda'nın öldürülmesi üzerine tek başına Hun tahtını yönetmiş ve özellikle Doğu Roma ile önemli mücadelelere girişmiştir. Eserde Attilâ'nın aşk hayatına neredeyse yok denecek kadar az yer verilmiştir. Sadece eserin son kısmına ölen eşi Nakata'ya benzerliği sebebiyle evlendiği Romalı kızdan bahsedilmiştir.

Diğer birçok eserden farklı olarak bu eserde Attilâ Batı Roma'ya esir olarak gönderilmemiş amcası tarafından Bizans tehdidine karşı Batı Roma'ya yardım etmek amacıyla görevlendirilmiştir. Eserde dikkat çeken farklılıklardan bir diğeri de Attilâ'nın abisi Bleda ile hiçbir zaman taht mücadelesine girmeyip onunla uyumlu bir şekilde tahtı yönetmiş olmasıdır. Tarihî kaynakların birçoğunda ise Attilâ abisi Bleda ile giriştiği mücadele sonucunda abisini öldürmüş olarak anlatılmaktadır. Bu eserde ise Attilâ'nın abisini öldürtmediği insanların öldürttüğüne dair dedikodu yaptığı ifade edilmiştir.

Bu eserdeki en büyük farklılıklardan birisi de diğer Attilâ romanlarında önemli bir karşıt güç olan Aetius'a çok az yer verilmesi ve Batı Roma kumandanı olan Aetius'un Batı Roma İmparator'u olarak anlatılmasıdır. Bu eserde tarihî

kaynaklarda önemli bir yeri olan Batı Roma prensesi Honoria'ya da değinilmemiş bunun yerine İmparator Aetius'un Attilâ'yı kendi kızıyla evlendirmek istediği söylenmiştir.

Bu eseri kurgusu bakımından diğer eserlerden farklı kılan bir diğer konu da Attilâ'nın daha çok Doğu Roma ile mücadeleye girişmiş olmasıdır. Ayrıca bu eserde Attilâ'ya karşı Doğu Roma tarafından düzenlenen suikast girişiminden de bahsedilmemiştir. Eserde Attilâ'nın Margos şehrini alma sebebi de farklı şekilde kurgulanmıştır. Eserde farklı olarak kurgulanan kısımlardan bir diğeri de Rua'nın ölüş şeklidir. Çoğu kaynakta zehirlenerek öldüğü ifade edilen Rua bu eserde kaçaklar peşinden giderken atından düşerek ölmüştür. Eserde ölüm şekli farklı olarak anlatılan bir diğer kişi de Attilâ olmuştur. Papa'nın kendisine taktim ettiği ve eski eşine benzeyen Romalı kızın sırtından hançerlemesiyle ölen Attilâ'nın birçok kaynakta bu eserin aksine zehirlenerek öldüğü belirtilmektedir.

Bu eser kurgusundaki tüm farklılıklara karşın Attilâ'yı kahramanlığı cesareti, merhameti, askeri becerileri ve devlet adamlığı bakımından yücelten bir eser olmuştur. Eserde Attilâ'nın aşk hayatına ve kadınlarla olan ilişkisine değinilmemiş eserde daha çok Attilâ'nın askerî karakteri ön plan çıkarılmıştır. Attilâ'nın ailesi ile yaşadığı entrikaların hiçbirine yer verilmemiş Attilâ aile bağları güçlü bir lider olarak anlatılmıştır. Ayrıca eserde Türklük ve Türk birliği gibi kavramlara sürekli olarak vurgu yapılmış Türklük yüceltilmiştir.

Küçük hacimli kolay okunan ve yoğun olmayan bu eserin akıcı anlaşılır ve sade bir dili vardır. Aynı zamanda içerisinde cinseliğin ve şiddetin yok denecek kadar az olması kardeşlik, merhamet, cesaret gibi erdemlerin ön plana çıkarılarak anlatılması eserin gençlere yönelik olarak yazılmış tezli bir roman olarak kurgulandığı konusunda fikir vermektedir. Romanda baştan sonra tam anlamıyla bir ahlak abidesi olarak kurgulanmış savaşçı bir hükümdar portresiyle okurun karşısına çıkan Attilâ yegâne amacı Türk töresini dünyaya hâkim kılmak olan ve Türk adaletini tüm Avrupa'ya yaymak için çalışan bir lider olarak anlatılmıştır.

Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru: Turhan Tan'ın yazdığı ilk baskısını 1939 yılında yapan eser Cengiz Han'ı konu alan romanların ilki olma özelliğini göstermektedir. Namı diğer Turhan Tan tarafından konu alınmış bu

eserin romantik bir Türkçülükle kaleme alındığı görülmektedir. “*Tuhan Tan’ın Cengiz Han romanında yazar Türk olan Moğol hükümdarı Cengiz’in gençlik yıllarından başlayarak ölümüne kadar olan hayatını anlatır. Romanda devrin içtimai ve dini hayatı hakkında da çeşitli kaynaklardan bilgiler nakled[ilir].*” (Argunşah 1990: 76).

Eserin günümüzde M. Turhan Tan ve Mehmet S. Fethi adıyla da baskısı bulunmaktadır. Türk edebiyatının önemli tarihî roman yazarlarından birisi olan Turhan Tan’ın ölmeden önce kaleme aldığı son eserlerinden birisi olan *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*’nda fanteziye kaçan bir Türkçülük anlayışı sergilediği görülmektedir. Romanın başından son kısmına kadar sürekli olarak Türkçülük ve Türk birliği vurgusu üzerinde durulması ile Cengiz Han’ın yegâne amacının Türk birliğini kurmak olduğu tezi desteklenmeye çalışılmıştır.

Bu eserin dikkat çeken özelliklerinden birisi de Cengiz Han’ın güçlü bir asker olmasından ziyade iyi bir strateji uzmanı olarak ifade edilmiş olmasıdır. Cengiz Han düşmanlarını yenmede gösterdiği başarıyı askerî dehasından ziyade entrika kurmadaki becerisiyle sağlamıştır gibi ifade edilmektedir. Ayrıca yazarın tarihî gerçekliği tartışılan birçok konuyu Cengiz Han’la bağdaştırdığı da görülmektedir. Cengiz Han’ın annesinin Şamanla yasak bir ilişki yaşadığı kendisinin bir başka hanın eşini kurduğu entrika ile kaçırdığı gibi ciddi konularda yazar kurmacanın özgürlüğünden yararlanmıştı.

Bu eserde ayrıca Cengiz Han’ın birtakım gayri ahlaklıklara tamamen devletin bekasını ve Türk birliğini gözettiği için göz yumduğu savı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Eserde bunlarla birlikte Cengiz Han’la ilgili olarak bilinen genel tarihî verilerin kurmaca dünya içerisinde farklı bir biçimde kurgulandığı da görülmektedir. Genel algıya göre Cengiz’in baş kraliçesi Börte Hatunken bu eserde Hıtay Hatun’la Göncü isimli eşleri de kurmacanın merkezinde yer almaktadır. Cengiz Cuci’nin kendi oğlu olmadığını bile bile onu sahiplenmiş gibi ifade edilmektedir. Kardeşi Beyter’i öldürme sebebi de kardeşinin kendisine Cuci’yi sahiplendiği için muhalif olmasından kaynaklanmış olarak anlatılmaktadır. Elbette ki Cengiz Han’ın bazı olayları hangi sebeple yaptığıyla ilgili elde yeterli veri bulunmamaktadır; ancak *Moğollar’ın Gizli*

Tarihi isimli eser o devre ışık tutan önemli bir tarihî belge niteliğindedir. Bu sebeple Turhan Tan'ın eserinde belgesel tarihî roman yazma gayreti gütmediği kendi muhayyilesinden süzerek oluşturduğu farklı bir Cengiz Han profili ortaya koyduğu görülmektedir.

Romanda ayrıca savaş sahnelerinin tasvirinin üzerinde pek durulmadığı da görülmektedir. Cengiz Han çoğu savaşta kendisi savaşmak yerine ordusunu komutanları Cebe ve Sübutay'a emanet etmiştir. Bu iki generalin askerî dehasıyla Cengiz Han'ın entrika kurmadaki ustalığı birleşince hem masada hem de savaş alanında başarı gelmiştir. Turhan Tan'ın çizdiği Cengiz profili düşmanlarını savaşarak yenmekten ziyade zekâsıyla alt eden bir Cengiz Han profilidir. (Tan 2015: 272) Yazar her ne kadar bu durumu Cengiz'in zekâsını ön plana çıkarmak için yapmış gibi görünse de bu tutumu ile Cengiz Han karakterini karizmatikleştirmekten ziyade bir hilekâr pozisyonuna düşürmüştür. Bu durum da romanda savaşmaktan çok rakiplerinin hamlelerini tahmin eden onlara daha çok tuzak kurmakla uğraşan kurnaz bir Cengiz Han profili oluşturmaktadır. Elbette yazarın tercihini sorgulamak doğru değildir; ancak dünyanın en büyük toprak sınırlarına sahip olmuş bir imparatorun bu kadar entrikaya bulaştırılması günümüzdeki pembe dizilerin mantığına benzemektedir. Turhan Tan'ın da bu eseri yazarken popüler tarihî roman oluşturma ihtiyacından mütevellit hareket ettiği düşünülebilir. Romanda ayrıca yazarın zaman zaman araya girerek kendi fikirlerini söylediği de görülmektedir.

Tüm bu söylenen olumsuzlukların yanı sıra genel tabloya bakıldığında romanda Cengiz Han'a bir övgü olduğu da görülmektedir. Ayrıca bu romanda bir Türk devleti olan Harzemşahların çürümüş ve kokuşmuş bir hanedanlık olarak anlatılması Harzemşahlar anlatılırken aldatma ve cinselliğin ön plana çıkarılması da ilginçtir. Çünkü Harzemşahlar Müslüman bir devlettir ve Cengiz Han bu devleti işgal ederken birçok Müslümanı öldürmüş hatta bazı tarihçilere göre Müslümanlar tarihin hiçbir döneminde daha büyük kıyım ve katliamla karşılaşmamıştır. Bu durum da yazarın Cengiz Han'a ne kadar romantik bir bakış açısıyla yaklaştığını bir kez daha gözler önüne serer. Ona göre Harzemşahların aksine Cengiz Han Türklüğün hamisi gibidir.

Romanda kendini sürekli geliştiren ve psikolojik açıdan kendisini sürekli olgunlaştıran bir Cengiz Han görülür. Bu bakımdan eserin karakterlerin psikolojisini yansıtmada ve eserin içerisinde bu karakter gelişimini yayarak anlatmada başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Genç Temuçin: Türkiye Dışındaki Türk Dünyasının önemli yazarlarından birisi olan Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli tek tarihî romanı efsanevi kişiliğiyle dünya tarihine iz bırakmış Cengiz Han'ın çocukluk ve gençlik döneminin anlatıldığı bir eserdir. Eserin ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır. Cengiz Dağcı'nın kendine has üslubuyla sentezlediği bu eserde hemen hemen Cengiz Han ile ilgili bilinen gerçeklerin onun usta kalemiyle yeniden şekillendiği görülür. Cengiz Dağcı'nın eserinin Cengiz Han ile ilgili yazılmış diğer eserlerden en büyük farkı Cengiz Han'ın tüm yaşamını ele almak yerine sadece onun yaşamının ilk evresini anlatmış olmasıdır.

Cengiz Han'la ilgili yazılmış diğer eserlerin tamamında Cengiz Han'ın tüm hayatının anlatıldığı görülür. Cengiz Dağcı, diğer Cengiz Han romanlarından farklı olarak bu eserinde ayrıca Cengiz Han doğmadan önceki dönemi de anlatır. Eserinde ncelikle Moğolların o dönemdeki yaşamı hakkında bilgi veren Cengiz Dağcı'nın Cengiz Han'ın babası Yesügey'i de diğer eserlere nazaran daha kapsamlı bir biçimde işlediği görülür. Bu eserde ve diğer eserlerde yazarların beslendiği kaynaklardan olsa gerek karakter ve yer isimlerinde birtakım fonetik değişiklikler olduğunu da görmekteyiz.

Cengiz Dağcı'nın akıcı üslubuyla okuma zevkinin st noktalara çıkarıldığı bu eserde onun Cengiz Han'ı imparator olmaya götüren süreci anlatmaya odaklandığı görülür. Bu eserde Cengiz Han'ın zorlu hayat koşullarına rağmen tüm olumsuzlukların içerisinden sıyrılarak Moğol devletini âdeta sıfırdan inşa edişi anlatılır. Bu suretle de onun neden büyük bir devlet adamı ve asker olduğu gözler önüne serilir. Bu eserde ayrıca tutsaklıklar, kaçıp kovalamacalar, eziyetler, işkenceler ve haksızlıklar içerisinde geçen zorlu bir yaşam mücadelesinde her seferinde ayakta kalmayı başarabilmiş bir Cengiz Han profili karşımıza çıkar. Aslında bu eserde Cengiz Dağcı, bir bakıma Cengiz Han'ı acımasız keskin bir kılıca dönüştüren zorlu çocukluk ve gençlik koşullarını anlatarak onun kişiliğini

oluşturan temel yapı taşlarını ortaya koyar. Hatta eserin sonunda Kargun Batur karakterinin söylediği: “*Senin suçlu olup olmadığını gelecek kuşaklar bilecektir.*” (Dağcı 2016: 295) ibaresi bile yazarın vermek istediği mesajı özetler niteliktedir. Cengiz Han durduk yere acımasız bir imparatora dönüşmemiştir. Talihi de onu bu yola sevk etmiştir. Elbette tezli bir eser olmaktan ziyade tarihî roman olma özelliği gösteren bu eserde tarihî realitenin pek dışına çıkmadan Temuçin’in Cengiz Han olma yolunda geçirdiği serüven görülür. Bu konu da İnci Enginün’ün şu değerlendirmesi de dikkate değerdir:

“O kitabı okuduğumdan beri, Cengiz Han bana, yaşamın kuvvete dayandığını öğrenen bir küçük çocuğun korkularına hâkim oluşunun sembolü gibi gelmekte. Temuçin’in Cengiz Han oluşuna yol açan inanılmaz acılarının ve korkularının anlatıldığı sayfalar, yer yer II. Dünya Savaşı vahşetini değişik cephelerde yaşayan Cengiz Dağcı’nın korkularıyla, inancı ve direnciyle birleşmektedir.” (2009: 357-358).

Romanda olaylar Cengiz Han’ın doğumuyla başlar. Yazar onun doğum tarihinin Gâh yılı 1155 olduğunu belirtir. Eserde Cengiz Han dünyaya gelirken okurun karşısına çıkan Kargun Batur karakteri oğulları Kalgutay ve Birge’ye o günün siyasi şartlarını Yesügey Bahadır’ın durumunu ve ona bağlı olarak Moğolları, Tatarları, Naymanları, Tunki diye anılan Uygurları anlatır. Eserin baş kısmında Yesügey Bahadır’ın Yulun Hatun’u kaçırma macerası anlatılır. Yesügey Bahadır daha sonra Yulun Hatun’dan doğan oğluna esir olarak ele geçirdiği Temuçin Üge’nin ismini verir. Romanın hemen başında okurun karşısına çıkan Kargun Batur, Yesügey Bahadır’a yenilen Temuçin Üge’nin adamıdır ve önderlerinin mağlubiyetinden sonra oğulları ile birlikte Merkitler’e katılır ve orada eşi Yesügey Bahadır tarafından kaçırılmış olan Çılaydı Eke ile birlik olur. Onunla geleceğe yönelik intikam planları yaparlar. Bu planın üzerinden yıllar geçtikten sonra Temuçin tüm yaşadığı zorluklara rağmen obasının başına bey olur ve kendisine katılan çadırların sayısını artırır. Babasının eski andası Targutay’ın elinden kurtularak ileride en yakın arkadaşlarından birisi olacak olan Borçu ile tanışır. Temuçin yıllar önce babasıyla istemeye gittiği Dai Seçen’in kızı Borta ile evlenir ve obasını genişletir. Bu arada yıllar önce ettikleri yemini unutmayan babasının düşmanları Temuçin’in obasına ani bir baskın

düzenleyerek eşi Borta'yı kaçırlar. Eşini kurtarmak için Temuçin babasının andası Togrıl Han'dan yardım ister ve onun adına savaşıyan Moğol savaşı Yamuga ile birlikte Merkitlere saldırır. Temuçin, Tutka Beyci'nin çadırını ele geçirir ve oraya yerleşir. Temuçin, Borta'yı kurtarır; ancak onun hamile olduğunu görür. Temuçin Borta'dan doğan çocuğun kendisinden olup olmadığını bilmediği için adının Cuci konulmasını ister. Temuçin bu arada kendisine yüz kadar tutsağa ne yapılması gerektiğini söyleyen Bogurcı'ya "öldürün hepsini" emrini verir. Temuçin'in öldürün emrini verdiği bu kişiler arasında zamanında onu Targutay'ın tuzağından gizlice haber vererek kurtaran Kalgutay'da vardır. Kalgutay ölürken sadece Temuçin'in Moğol insanları arasındaki kardeşlik duygusunu uyandırmasını temenni eder. O gece Bortay Temuçin'i bekler; ancak o gelmez. Temuçin geceyi yeni andası Yamuga ile birlikte geçirir. Üç gün sonra Temuçin Burhan Dağına ganimetlerle ve tutsaklarıyla birlikte dönerken gözleri ışıltılıdır. Otlaklarda bir şey görüyormuş gibi ileriye bakar ve roman sonlanır.

Cengiz Dağcı eserindeki kurguyu daha çok Temuçin'in annesinin kaçırılması ve Temuçin'in karısının kaçırılması arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak bina etmiş ve Temuçin'i Cengiz Han olma yolunda etkileyen iki önemli kadının kaderindeki benzerliği ortaya koymuştur. Tek fark Cengiz'in babasının Yesügey olduğu bilinirken Cuci'nin babasının kim olduğunun bilinmemişidir.

Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han: Birçok İslamiyet öncesi Türk devlet büyüğünü tarihî romlarının malzemesi olarak kullanan ve Türk edebiyatına son dönemlerde bu alanda ciddi katkılar sunana Ahmet Haldun Terzioğlu'nun ilk baskısını 2012 yılında yapan *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eseri on altı bölümden meydana gelmektedir. Cengiz Han ile ilgili yazılmış Türk romanları içerisinde kurmaca dünyayı tarihî gerçeklikle en iyi örtüştüren eserlerden birisidir. Salt tarihî gerçekliğe bağlı kalmayan aradaki boşlukların yazarın hayal gücüyle dolmuş olduğu eser Cengiz Han'ın öz yaşam öyküsünden büyük oranda sapmamakla birlikte esere okuma zevki katan betimlemeler ve diyaloglar ile zenginleştirilmiştir.

Daha çok tarihsel roman olma özelliği gösteren eserde yazar sık sık dipnotlar aracılığı ile eserinin tarihsel gerçeklik yönünü daha fazla ön plana

çıkarmıştır. Bununla birlikte yazar eserinde yer verdiği ve İslamiyet öncesi döneme ait olan kelimelerin dipnotlardaki günümüz karşılıkları ile de okura kolaylık sağlamayı amaçlamıştır. Yazarın kullandığı birtakım kelimelerin örneğin çayıt, uçmağ, tamu gibi İslamiyet öncesi Türk ve Moğol dünyasında kullanılan kelimeler olması da eserin dilinin bu alanda yazılmış olan diğer eserlerden farklılaşmasına yol açmıştır. Yazarın eserinde böyle bir çabaya bilinçli girişmiş olduğu aşikârdır.

Bu eserde Cengiz Han Moğol olarak ifade edilir. Birçok kaynakta Cengiz Han'ın annesinin Türk olarak ifade edilmesine karşın bu eserde dikkat çeken noktalardan birisi de Cengiz Han'ın annesinin de Moğol olarak ifade edilmiş olmasıdır.

Popüler tarihî romanlar içerisinde yer edinebilecek olan bu eserde diğer eserlerden ve tarihî kaynaklardan farklı bir takım kurmaca unsurlar olduğu da görülmektedir. Yazarın bu farklılıkları bilinçli olarak yaptığı ise dipnotlarda verdiği bilgilerden yola çıkılarak söylenebilir. Yazarın ayrıca dipnotlar aracılığı ile romanın akışı içerisinde varlığını açık etmesi okurun eserin kurmaca dünyasından çıkmasına ve realiteye dönmesine neden olduğu için sürükleyiciliği zedelemektedir.

Cengiz Han'ın doğumundan başlayıp Cengiz'in iktidar yolundaki en güçlü rakiplerinden olan Camuka'yı mağlup ederek Moğollar arasındaki tüm otoriteyi kendinde topladığı zamana kadar olan süreyi konu alan bu eserde renkli savaş tasvirleri ve Cengiz Han dışında kahramanlıkları ve savaşçılıklarıyla ön plana çıkan diğer isimlerle sürükleyici bir tarihî roman okurun karşısına çıkmaktadır. Diğer Cengiz Han romanlarından farklı olarak bu eserde Kuyuldar, Çurçeday, Gökçe Şaman gibi karakterlerle eserin kurgusunda renklilik ve çeşitlilik sağlanmıştır. Cengiz Han'ın Moğol Devleti'ni kurduğu süreci ele alan eser yazarın hayal gücü ile daha canlı bir Cengiz Han evreni doğurmuştur. Yazar Cengiz Han'ı eserinde bir Moğol olarak betimlemiştir; ancak Cengiz Han'ın topraklarını büyütüp genişletmesinde Türklerin büyük bir payı olduğu savını öne sürerek Cengiz Han'ın kurduğu devletin bir Türk-Moğol devleti olduğu fikrine bir bakıma vurguda bulunmuştur. Yazarın bu eserde çizdiği Cengiz Han profili

tarihî kaynaklarla büyük oranda benzerlik taşıdığı için eserin anlatımında çok fazla fanteziye ve romantizme kaçılmadığı söylenebilir.

Bozkırın Oğlu Cengiz Han: Hakan Bayrakçı'nın 2013 yılında ilk baskısını yapan eseri Cengiz Han ile ilgili yazılmış Türk romanları içerisinde en hacimli olanıdır. Bu eser aynı zamanda Cengiz Han romanları içerisinde roman tekniğini başarıyla kullanmak bakımından da dikkat çekmektedir. Canlı tasvirler, özgün savaş sahnesi betimlemeleri, yaratıcı diyaloglar ile Cengiz Han'ın tarihî kişiliğini anlatırken bir taraftan da okurda duygu değişimlerinin oluşmasını sağlamak bakımından farklılık arz etmektedir.

Hakan Bayrakçı eserin ön sözünde Cengiz Han'ın Türk olmadığını söyler ve onunla ilgili en önemli kaynağın *Moğolların Gizli Tarihi* olduğunu belirtir. (Bayrakçı 2013:8).

Cengiz Han'ı konu alan Türk romanları içerisinde kurmacanın imkânlarını tam anlamıyla kullanmış bir eserdir *Bozkırın Oğlu Cengiz Han*. Bu eserde Cengiz Han ile birlikte onun çevresindeki kişilerinde bir kişiliği olduğunu görmek mümkün. Olaylar sadece Cengiz Han üzerinden anlatılmamış onun çevresindeki arkadaşlarının ve yakınlarının da başından geçen bazı kurmaca hikâyelere yer verilerek eser daha canlı ve akıcı hâle getirilmiş. Bu eserde dikkat çeken bir diğer nokta da Cengiz Han'ın özellikle Harzemşahlar karşısında yaptıklarıyla âdeta bir barbar gibi ifade edilmiş olmasıdır. Bu eser, Cengiz Han'ı konu alan romanlar içerisinde Cengiz Han'ı realist bir üslupla işleyen eserler arasındadır. Eserde Cengiz Han'ın klasik yaşam öyküsü araya serpiştirilen küçük hikâyelerle zenginleştirilmiş ve okurun zihninde güçlü bir etki uyandıracak canlı tasvirlerle okuma zevki yüksek bir hâle gelmiştir. Bu bakımdan bu eserin Cengiz Han'ı işleyen romanlar arasında başarılı bir yerde olduğu söylenebilir.

Cengiz Han: Cengiz Han ile ilgili olarak son dönemde birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden birisi de eserin merkezine Cengiz Han'ı yerleştiren hatta onu anlatıcı koltuğuna oturtan Mehmet Kemal Erdoğan'ın eseridir. 2016 yılında yayımlanan bu eser Cengiz Han'ın efsanevi tarihsel kişiliğini onun gözünden okura göstermeye çalışmıştır. Eserin anlatıcısı olan Cengiz Han'ın babasının ölümünden sonra yaşadığı zorluklar, imparatorluğu kuruş macerası ve öldüğü

güne kadar yaşadığı zorlu hayat tarihsel anlatılara paralel bir biçimde okurun karşısına çıkmıştır. Eserin en dikkat çeken yanı birinci kişi anlatıcının Cengiz Han olmasıdır. Ayrıca Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Attila Tanrının Kırbacı* isimli romanının kurgusunun Attilâ'yı konu alan sinema filmine benzemesi gibi bu eserin kurgusu da *Mongol* isimli Cengiz Han'ın hayatını konu alan filme birçok bakımdan benzerdir. Bu romanda olduğu gibi sinema filminde de anlatıcı Cengiz Han'dır.

Tarihî roman olma özelliği gösteren bu eserde Cengiz Han'ın ilk eşi Börte ile yaşadığı tutkulu aşkı, en yakın dostlarından gördüğü ihaneti, ordusunun başındaki başarılı liderliğini ve savaşlar sonrasındaki cömertliğini görmek mümkündür. Ayrıca bu eserde onun acımasızlığının yanında adaletiyle ve aldığı güçlü kararlarla ordusunu zaferden zafere taşıyan askerî dehası da görülmektedir. Bu eserde Cengiz Han Gök Tanrı ile olan bağına hiç koparmayan, düşmanlarını yok etmekteki başarısını dost kazanmak konusunda da gösteren, kendisini acımasızlaştıran bozkırın ve onunla beraber gelen zorlu şartların üstesinden gelerek daha da katılaştıran yapısıyla Tanrının Gazabına dönüşen ve efsanevi özellikler barındıran bir karakter olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Bu eserde ayrıca Cengiz Han'ın bir Moğol olarak ifade edilmekle birlikte tüm Moğolları birleştiren ve birçok millete hükmeden bir imparatorluğun kurucusu olduğunu da görüyoruz. Dil ve üslup bakımından eserin akıcı, anlaşılır hızlı okunur bir dili olduğunu söylemek mümkün; ancak eserde başarılı savaş tasvirlerinin olmayışı ve olayları hikâye ediş biçiminin sadece durumu aktarmaktan ibaret oluşu eseri yavanlaştırmıştır. Tarihî romanlarda görülen canlı tasvirlerin görülmediği bu eserde Moğolların yaşayışı ve çevreleriyle ilgili de çok az veri bulunduğu söylenebilir. Eserde savaş sahneleri anlatılırken gösterilen tutum Cengiz Han efsanesini sıradan bir havaya büründürmektedir. Bu sebeplerden dolayı eserin çok da başarılı bir Cengiz Han romanı olduğu söylenemez.

Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu: 2016 yılında Okay Tiryakioğlu tarafından kaleme alınmış olan roman on bir bölümden meydana gelmektedir. Cengiz Han ile ilgili yazılmış diğer romanlar gibi bu romanda da

olayların Cengiz Han'ın tarihî kişiliği etrafında şekillendiği görülmektedir. Bununla birlikte eserin diğer eserlerden temel farkı Cengiz Han'ın bir Moğol milliyetçisi olarak anlatılmış olmasıdır. Romanda Cengiz Han ile ilgili olaylar anlatılırken benzer eserlerden daha fazla ayrıntıya yer verildiği ve olayların akışına bir takım eklemeler yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, Cengiz Han'la ilgili tarihî kaynaklarda bulunmayan ayrıntıların bu eserin kurmaca mantığı çerçevesinde entrikayı artırmakta kullanıldığı da görülmektedir. Bu sebeple bu eserin diğer Cengiz Han romanlarından farklı olarak tarihî gerçeklere daha az bağlı kaldığı görülmektedir. Genel olarak popüler tarihî roman geleneğiyle oluşturulmuş bir eserdir.

Cengiz Han'ın hayatını ele alan romanın baş kısmında Cengiz Han'ın meraklı bir çocuk olduğu göze çarpar. Cengiz Han bu eserde daha çocuk yaştan her şeyi sorgulayan rakiplerine zekâsıyla üstünlük kuran bir karakter olarak ortaya çıkar. Ayrıca eserde Moğollar ve Türklerin tarihin eski dönemlerinde akraba oldukları tezi de öne sürülür. Buna karşın Cengiz Han Moğolları Türklerden farklı ve üstün olarak görür. Eserin kurmaca dünyası Cengiz Han'ın hayatındaki kronoloji ile birçok farklılıklar içerdiği gibi olayların gelişim şekilleri de bilinen Cengiz Han hikâyesinden farklılıklar arz eder. Örneğin Cengiz Han kuracağı devletin ünlü komutanlarından olacak arkadaşlarını farklı zamanlarda farklı olaylar ile tanırken bu eserde onun hayatında yer etmiş olan tüm önemli isimlerin daha küçük yaşta obasındaki çocukluk arkadaşları olduğu görülür. Ayrıca Cengiz Han daha çocuk yaşta bu arkadaşları ile devletin akıbeti hakkında konuşacak kadar yetkinliğe sahip bir çocuk olarak anlatılır. Eserdeki bir diğer farklılık da Cengiz Han'ın babasının öldürülüş biçimidir. Normalde Temuçin'i evlendirdikten sonra yurduna geri dönerken Tatarlar tarafından zehirlenerek öldürülen Yesügey bu eserde Tangutlar'ın yardımına giderken tuzağa düşürülüp öldürülür ve cesedi parçalara ayrılır. Cengiz Han'ın orijinal hayat hikâyesinde babası öldükten sonra kurultayı toplayıp hanlık isteme gibi bir talebi olmazken bu romanda Cengiz Han hanlığı almak ister. Cengiz Han'a hanlık verilmemesi üzerine Cengiz babasının andası Tuğrul Han'dan yardım istemeyi düşünür; ancak ona güvenmediği için bu kararından vazgeçer. Bu eserde olaylar bu şekilde iken *Moğolların Gizli Tarihi*

isimli Cengiz devrine tanıklık etmiş çok ciddi bir kaynakta Cengiz'in Tuğrul Han'a güvendiği görülür.

Bu eserdeki farklılıklardan bir diğeri de Cengiz Han'ın daha küçük yaşlardayken Çinli bir akıl hocasının olmasıdır. Normalde tarihî kaynaklarda Cengiz'in böyle bir akıl hocası olduğundan da bahsedilmez. Eserin ilerleyen kısımlarında Cengiz'in kardeşi Bekter'i öldürdüğü kısmında farklı bir biçimde ele alındığı görülür. Cengiz kardeşini Tuva Türklerinin av sahasına girerek en yakın dostu ile arasını açabilecek bir girişimde bulunduğu için girdiği tartışma sonucu öldürür. Tarih kitaplarında Temuçin'in kardeşini öldürme olayı da farklı olarak anlatılır. Temuçin'in Börte'yi kurtarıırken Tokta Beki'yi yakalamak için Buyruk Han'ı kullandığı kısım da tarihî gerçeklerden tamamen farklı şekilde işlenmiştir. *Moğolların Gizli Tarihi*'ne göre Timuçin'in eşini kurtarması ve sonrasında yaşananlar bu şekilde gerçekleşmez; ancak yazarın bu eserde kurmaca dünyanın kendisine verdiği özgürlükten yararlandığı aşikârdır.

Bu eserdeki bir diğer farklılık da Harzemşah İmparatoru Muhammed Han'ın savaşa girmek istemediği hâlde kurmaylarının onu savaşa soktuğunun söylenmesidir. Tarihî kaynaklar ise Muhammed Han'ın savaşmadan kaçtığını onun yerine oğlu Celaleddin'in Cengiz'e karşı ciddi bir mücadeleye girdiği söyler.

Bu eserin en dikkat çeken yanlarından birisi de metinler arasılıktan istifade ederek *Ergenekon Destanı*, *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Lügatit Türk* gibi eserlerden alıntı yapmış olmasıdır.

Genel anlamda Cengiz Han'ın öz yaşam öyküsünü farklı bir pencereden ele alan eser Cengiz Han'ın hayat hikâyesinde yer alan olayların büyük bir kısmını farklı bir şekilde ele almıştır. Bu bakımdan eserin tarihî gerçeklerden ayrıldığı, olayları ele alırken tarihî gerçekleri pek dikkate almadığı görülür.

Savaşçıların Efendisi Cengiz Han: Bülent Bengisu'nun yazdığı ve ilk baskısını Ekim 2016'da yapan eser beş bölümden oluşmaktadır. Romanın giriş kısmında Cengiz Han'ın atalarına ve Cengiz Han'ın soyunun nereye dayandığına dair bilgiler verilmektedir. Eserin önsözünde yazar eserinin diğer kitaplarda bulunmayan ayrıntılara yer verdiğini söyler. Bir tarih kitabı edasıyla başlayan

eser birinci bölümden sonra roman özelliği göstermeye başlar. Bu durumda eserin bir bakıma Moğolların Gizli Tarihi'nin romanlaştırılmış bir nüvesi olması yatmaktadır. Yazarın birinci bölümün hemen başında *Moğolların Gizli Tarihi* isimli esere atıfta bulunması da bu durumun bir göstergesidir. Yazar kurmacanın imkânlarından yararlanmakla ve Ahmet Mithat tarzı bir üslupla okura varlığını hissettirmekle birlikte olayların akışını *Moğolların Gizli Tarihi* isimli eserle aynı paralelde götürmüştür.

Oktay Döneminde 1240'ta yazılmış olan *Moğolların Gizli Tarihi* Moğolların tarihine ışık tutan ve devrine şahitlik yapmış istisnai bir eserdir. Birinci ağızdan kaleme alınmış bu eserin Çinli Moğol tarihçileri tarafından kaleme alınmış olması tarihin bu safhasının onların gözünden nasıl görüldüğünü anlatması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Bülent Bengisu'nun bu eseri de âdeta bu eserin romanlaştırılmış hâli olması bakımından dikkate değerdir. Eser tam olarak bir tarihî roman olma özelliği gösterir. Yazarın araya eklediği diyaloglar ve olayların gelişim şekli *Moğolların Gizli Tarihi* isimli tarihî vesika ile büyük oranda paraleldir. Bu eserden çok az bir farklılık taşır. Bu bakımdan bu eserin bir roman olup olmadığı konusu da tartışmalara açık olabilir; ancak roman türünün birçok özelliğini ve unsurunu –anlatıcı, zaman, mekân, şahıs kadrosu, gibi temel unsurlar- bu eserde görmek mümkün olduğu için bu eseri de Cengiz Han'ı konu alan romanlar kategorisinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı: Coşkun Mutlu'nun ilk baskısını Ocak 2019'da yapan eseri Cengiz Han'ın öz yaşam öyküsüne sadık kalınarak hazırlanmış bir bakıma Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanı gibi *Moğolların Gizli Tarihi*'nin anlattığı bilgilerin çok fazla dışına çıkmayan bir eserdir. Bununla birlikte romanın ikinci yarısından itibaren Harzemşah devleti ile ilgili olan kısımda *Moğolların Gizli Tarihi*'nde anlatılanların dışına çıktığı görülür.

Eser Yesügey'in Holeun Hatun'u kaçırmalarıyla başlar ve Cengiz Han'ın ölümüyle son bulur. Eserin vaka kurgusunda Cengiz Han'ın gerçek yaşam öyküsünden bariz sapmalar meydana gelmez. Eserde yapılan bir takım ufak dokunuşlar haricinde Cengiz Han'ın orijinal hayat hikâyesine sadık kalındığı

görülür. Eserdeki farklı kısımlardan birisi Yesügey'in oğlu Temuçin doğduktan sonra gizemli bir şekilde kendisini Ulu Türk Şamanı Kün'ün karşısında bulduğu kısımdır. Bu kısımda Şaman'ın Yesügey'e oğlunun ileride Türkler ve Moğolları birleştireceğini söylemesi tamamen yazarın kendi muhayyilesinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Otuz dört kısımdan oluşan eserde Cengiz Han sabırla, dayanıklılığıyla ve azmiyle ön plana çıkar. Dostlarına gösterdiği bağlılık haklıyla haksızı ayırmak noktasında gösterdiği adalet onu Moğol halkı içerisinde hak ettiği yere getirir. Onurlu düşmanlarını kendi dostlarına dönüştüren Cengiz kahramanlığa ve sadakete önem veren bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Tüm milletten insanların ve tüm dinden insanın rahatlıkla yaşayabileceği hoşgörülü bir politika izleyen Cengiz Han aynı zamanda kurallara değer veren inançlı bir liderdir.

Bu eseri farklı kılan özelliklerden birisi de Cengiz Han ile Camuka'nın dostluğunun çok uzun anlatılmamış olmasıdır. Cengiz'in Camuka ile kan kardeşi olduğuna değinilmiştir; ancak Cengiz'in Börte'yi kurtardıktan sonra Camuka ile birlikte kaldığı bölüm atlanmıştır. Yazar Merkit seferi sonrası Cengiz ve Camuka'nın yollarını ayırdığından bahsetmiş daha sonra da doğrudan Camuka'nın Cengiz'in Han ilan edilmesine karşı tepki gösterdiği kısma geçilmiştir. Yine birçok eserde Cengiz'in Börte'yi kurtardığında hamile olduğunu öğrenmesi üzerine çocuğun kendisinden olmadığını bildiği vurgulanırken bu eserde çocuğun kendisinden olduğunu düşünmekle birlikte içinde küçükte olsa bir şüphe duyduğundan bahsedilmiştir.

Diğer eserlerde Cengiz Han'ın Curkin lideri Seçe Beki'yi itaatsizliğinden doğlayı dövdükten sonra bıraktığı anlatılırken bu eserde Belgutay'ın Seçe Beki'nin boynunu kırdığından bahsedilmiştir. Bu eserdeki yazarın tasarrufu denilebilecek en önemli farklılıklardan birisi de Cengiz'in ordusu ile Camuka'nın ordusu karşı karşıya geldiğinde meydana gelen doğa olaylarının Şamanların mistik güçleriyle ilişkilendirilmesidir. Bu durum bir bakıma *İlyada* destanında Tanrıların Yunanlılara ve Turuvalılara yardım etmesi hadisesi gibi Cengiz'in zaferinde de Gök Tanrı'nın yardım ettiğinin ifadesidir. Yazarın Cengiz'in Turuva Savaşı ile ilgili Truva atı hikâyesini bir bilgiden öğrenmesi ve savaş taktiği

olarak uygulaması da yazarın eseri kaleme alırken bilinçaltında İlyada destanının bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Bu eserde görülen farklılıklardan birisi de Moğollar ve Harzemşahlar arasında yaşanan sürtüşmenin Cuci'nin Merkitler üzerine yaptığı seferden kaynaklanmasdır. Muhammed Harzemşah'ın Cuci'nin üzerine asker gönderdiği ve Cengiz Han'ın da bu durum karşısında savaş istemediğine ve Muhammed Harzemşah'a övgüler yağdıran bir mektup gönderdiğine dair anlatılar sadece bu eserde mevcuttur. Bu belirtilen farklılıklar dışında eserin Cengiz Han'ın hikâyesini tarihî kaynaklarda olduğu gibi anlattığı görülmektedir.

Eserin açık, sade, anlaşılır bir dili vardır. Popüler tarihî roman olma özelliği gösteren eserde yazarın Cengiz Han'ın klasik hikâyesini tekrara düşmekten kendisini kurtaramadığı görülmektedir. Eser Cengiz Han'ın hikâyesini yeni bir perspektiften ele almadığı gibi Cengiz Han ile ilgili daha önce yazılmış olan eserlerin üzerine de bir katkı sunmamıştır. Eserin üslubundaki sadelik ve entrika unsurlarının çeşitlendirilmemiş olması da romanı muadillerinin bir kopyası suretine büründürmüştür.

1.3. Mete Han'ı Konu Alan Romanların Olay Örgüsü

Büyük Hun Hakanı Mete Han: Ahmet Haldun Terzioğlu'nun ilk baskısına 2010 yılında yapan ve elli sekiz kısımdan oluşan eserinde kahraman anlatıcı ve bakış açısı kullanılmıştır. Eserde vaka zamanı Salık isimli karakterin isim alma törenine yapılan geri dönüşle başlar. Anlatma zamanı ise bu isim alma töreninden iki yıl sonrasındır ve Salık dokuz yaşındadır. Bu esnada Mete Han da 14 yaşındadır. Bu bilgilerden yola çıkarak Mete Han'ın M.Ö 234 yılında doğduğu düşünüldüğünde romanda olayların M.Ö 220 yılında başladığı ve Mete'nin ölüm tarihi olan M.Ö. 174 yılında son bulduğu görülmektedir.

Salık isimli genç, Hun ordusunun en güçlü savaşçılarının çıktığı Kartal Savaşçılarının obasındandır ve o da Hun Kartal Savaşçılarından olmak ister. Salık çocukluk hayalini gerçekleştirir ve güçlü bir er olur. Salık daha sonra Bahadır Şad (Mete) ile Çin üzerine düzenlenen sefere katılır ve bu savaşta At Kenti Çinlilerden alınır. Bu savaş sonunda savaşı kaybettikleri için kellelerinin

gideceğini bilen Çinli komutanlar Hunların tarafına geçer. Teoman Han Çinli bir eş alır ve bu Çinli eş Teoman'ın büyük oğlu Bahadır ile Teoman'ın arasına fitne sokar ve kendi oğlunu veliaht olarak seçtirmek ister. Teoman Han, Çin'e karşı giriştiği savaşta başarı olur ve savaş sonucunda Çin'den alacağı bir kale karşılığında ateşkes antlaşması imzalar.

Salık bu savaştan sonra Mete'nin kurduğu askeri birliğe katılır. Hun ordusu Çin üzerine tekrar akın yapar; ancak başarılı olamaz. Hun ordusunun başarısızlığı üzerine Çinliler At Kenti üzerine saldırıya geçer. Teoman Tanhu saldırıyı başarıyla savuşturur. Bu savaştan sonra Teoman, Bahadır Şad'a bin kişilik özel bir birlik verir. O da bu askerlerle Yüeciler ve Çin üzerine başarılı seferler düzenler. Teoman Tanhu tüm bu hadiseler yaşanırken Çinli eşi Yenci'nin etkisine iyice kapılır ve oğlu Mete'nin elindeki ordusunu alır ve onu Yüecilere esir olarak gönderir. Teoman daha sonra Çinli eşinin etkisiyle Yüecilerin Bahadır Şad'ı öldüreceğini bile bile onlara savaş ilan eder. Salık, bu olan biteni Bahadır Şad'a anlatarak onun kaçmasına yardım eder. Babası Yüecilere saldırırken kaçmayı başaran Bahadır Şad ordunun komutasını devralarak Yüecilerle olan savaşı kazanır. Bu olay üzerine Teoman Han, Bahadır Şad'a ordusunu geri verir ve Bahadır Şad bu özel birliği sıkı bir eğitimden geçirir. Kendisinin ok attığı yere ok atmayanın kellesini aldırır. Bahadır Şad, ordusunu disipline edebilmek için bir sonraki eğitimde okunu eşi Bögde Hatuna atar ve kendi okunu takip etmeyen askerlerini de infaz ettirir. Hunlar, Bahadır Şad öncülüğünde Çin üzerine başarılı akınlar gerçekleştirmeye devam ederler. Bu arada Teoman Tanhu Çin üzerine büyük bir sefer yapacaklarını söyler. Bahadır Şad, ordusunu disipline etmeye ve sıkı bir eğitimden geçirmeye devam eder. Çin ile girişilen savaşlarda Bahadır Şad başarılı olur. Bu arada Salık'ın eşi Günay gebe kalır.

Bahadır Şad artık babasının yaptığı yanlışlıklara son vermesi gerektiğini bilir ve bir süre avı sırasında ıslık çalan okunu babası Teoman Tanhu'ya göndererek babasını öldürür. Hun töresi gereğince Han olduktan sonra Bahadır Şad'ın ismi değişir ve Mete adını alır. Mete Han babasının ölümünden sonra kendisine itaat etmeyenlerin de kellesini aldırır ve babasının törelere uygun bir biçimde defnedilmesini emreder. Mete daha sonra üvey annesini, üvey kardeşini, Çinlileşen beyleri ve Çinli danışmanları da öldürtür. Mete Han ülkede kendisine

başkaldıracak kimse kalmadıktan sonra Kurultay'ı toplar kurultayda gerekli devlet düzenlemesini yaptıktan sonra halkın sorunlarını dinler. Mete Tunghuları mağlup eder.

Tunghular Mete'nin babası öldükten sonra Mete'den babasının atını isterler Mete, atı verir daha sonra eşlerinden birini isterler eşini de verir. Üçüncü kez gelen elçiler Mete'den sınır topraklarını isterler Mete bu isteklerini kabul etmez Tunghulara savaş ilan eder. Bu arada Ayguçılık görevine Uluğ Ata getirilir.

Salık'ın bir oğlu olur. Bu arada Mete Han, Yüecilerin Çin ile işbirliği yaptığını öğrendikten sonra ordusunu toplar ve Yüeciler üzerine başarılı bir saldırı düzenler. Mete Han Yüecilerle hesaplaştıktan sonra Çin üzerine başarılı akınlar yapmaya devam eder. Çinlileri mağlup eden Mete Han, eşinin sözlerinde haklılık payı bulur ve halkının da Çinlileşmesinden korktuğu için Çin'i almaktan vazgeçer ve kuşatmayı kaldırır. Savaş sonunda yapılan antlaşma gereğince ganimet alınır ve Çin vergiye bağlanır. Çin'i de dize getirdikten sonra Mete Han bu sefer Türk Birliğini sağlamak için savaşır. Mete Han sonunda Hun boyları arasında birliği sağlar. Mete Han daha sonra şehirler kurdurarak halkının bir kısmını yerleşik hayata geçirir. Mete, tüm bu işlerle uğraşırken bir taraftan da Çin'de çıkan isyanları başarıyla bastırır. Mete'ye karşı başarılı olamayacağını anlayan Çinliler ona yeni bir prenses gönderirler. Mete Han'ın oğluna Kiok Salık'ın oğlunada Altuğ unvanları verilir.

Artık iyice yaşlanan Uluğ Ata ölür. Uluğ Ata öldükten sonra Mete Han'ın ordusu Yüecilere kaşı giriştiği savaştan zaferle ayrılır. Uluğ Ata'nın yerine Salık geçer. Mete Han, Salık'a ömrünün sonun yaklaştığını söyledikten kısa bir süre sonra hayatını kaybeder. Mete Han'a Türk töresine uygun bir cenaze töreni düzenlenir. Mete Han'ın cenaze töreninde gelenekler doğrultusunda Mete Han'ın kırk eri ve eşi de kendisiyle beraber defnedilmek üzere yaşamlarına son verir. Salık Mete Han'ın cenaze töreni yapıldıktan sonra geriye kalan son kişi olur. O da Mete Han'ın cenazesinin yeri düşman tarafından öğrenilmesin ve ileride hakarete uğramasın diye oğlu ile vedalaştıktan sonra oklatılarak son yolculuğuna uğurlanır.

Mete Han: Hayrani İlgar'ın 2013 yılında ilk baskısını yapan ve sekiz bölümden meydana gelen eserinde hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Eserde vaka zamanı Teoman Han'ın oğlu Mete'yi Yüecilere esir vermesiyle başlar Çin kuşatmasının kaldırılmasıyla son bulur.

Çin'in Şensi şehrinde yaşayan Kamul Türklerinden Sungur'un oğlu ve kızına Tuman'ın oğlu Mete'yi ortadan kaldırma kararı aldığını öğrendiğini söyler ve oğlu Tanju, Çinli Hatun'un Motun'a kurduğu tuzaktan Mete'yi haberdar etmek için izin alarak arkadaşı Tangut'la birlikte yola çıkar. Bu arada Motun üvey annesinin babasının fikirlerini zehirlemesi üzerine Yüecilere rehin olarak gönderilir.

Tanju ve Tangut, Yüeci topraklarına geldiklerinde Mete'nin askerleriyle karşılaşır ve onlara Mete'yi görmek istediklerini söyler. Tanju, Mete'nin huzuruna çıkarıldıktan sonra babasının elde ettiği istihbaratı Mete'ye bildirir. Mete bu haberi getirdiği için Tanju'ya memnuniyetini bildirir ve zahmetleri için teşekkür eder. Tanju Mete'nin hizmetine girer ve Yüzbaşı Buka, Tanju ve Tangut'un eğitimleri ile ilgilenir. Mete Çolpan Ata isimli Kam ile görüşür ve ondan Tanju ile ilgili bir kahanet öğrenir. Kam ayrıca Mete Han'a Türk birliğini kurmak için uğraşması gerektiğini söyler.

Mete'nin askerleri yurdun dört bir tarafına giderek kendisine asker toplamaya başlar ve iki ay sonra birçoğu geri döner. Yeni katılanlarla birlikte Mete'nin çerilerinin sayısı on bini aşar. Mete Tanju'ya yüzbaşı ünvanı verir ve hazırlıkların tamam olduğunu yakında Hun ülkesine yürüyeceklerini söyler. Mete sonunda harekate geçer ve Karakurum şehrini kuşatır. Bu esnada Tuman Han, Çinli eşi ve çocuğu Mete'nin askerleri tarafından öldürölür.

Mete yönetimi ele geçirdikten Buka'yı tümen başı Tanju'yu binbaşı ve Tangut'u da yüzbaşı rütbesine yükseltir. Şehirde baştan aşağı yeni bir düzenlemeye giden Mete bir kurul toplayarak törelere uygun yeni kurallar ve yasalar getirir. Mete ülkesinde silbaştan bir düzenleme yaptığı esnada Buka'nın yanına bir heyet vererek onu Uluğ Türk'e gönderir ve Uluğ Türk ile kızını Karakurum'a davet eder. Uluğ Türk ve kızı Karakurum'a yerleştikten kısa bir

süre sonra Mete Han, Umay'ı babası Uluğ Türkten evdeşliğe ister ve sade bir törenle evlenir.

Tanju'nun kardeşi Gökçiçek Çinli prenses kılığında Mete'ye eş olarak gönderilir. Ancak Gökçiçek ve Tanju bu gerçeği Mete'den saklar. Tanju kardeşinin Mete'ye konçuy olarak gelmesine çok memnun olur.

Tunguzlardan elçisi Mete'nin atını ister. Mete savaşa hazırlıklı olmadığı için atını vermeyi kabul eder. Tanju Mete'nin atını Tunguzlara götürdüktan sonra yolda karşılaştığı bir adamdan babasının Çin'deki Türklerle birlikte Mete'ye katılmak için hazırlık yaptığını dair mesaj teslim etmesini emreder. Mete Tanju ile Gökçiçek arasında bir şey olabileceğinden şüphelenir. Tunguz elçisi ikinci defa geldiğinde bu sefer Mete'den eşini ister. Mete bu isteği de kabul eder ve eşini Tunguzlara götürme görevini Tanju'ya verir. Tanju kardeşine Tunguz ülkesine girdikten sonra havanın kararıp bir fırtına çıkacağına dair yaşlı kamdan bir bilgi aldığını o an geldiğinde kaçıp kamın saklandığı mağaraya gitmesini ve Mete gelene kadar beklemesini söyler. Tanju'nun dedikleri çıkar ve Gökçiçek Tunguzların eline geçmekten kurtulur.

Aradan bir ay geçtikten sonra Tunguzlardan yine elçi gelir ve bu sefer elçiler Hulun Gölü'nün oradaki kumsal toprakları isterler. Mete, vatan toprağının verilemeyeceğini söyleyip bu isteğe savaşa karşılık verir, Tunguzların üzerine sefere çıkar. Mete Tunguzları yenip onların elinden Gökçiçek'i kurtardıktan sonra Tanju'yu Barlas'tan boşalan yere tümenbaşı yapar. Daha sonra Yüeciler üzerine sefere çıkar. Bu seferi de zaferle sonuçlandırır Mete hedefini Çin üzerine çevirir ve bunun için ciddi bir hazırlık yapmaya başlar. Bu arada Mete'nin Umay'dan bir oğlu olur. Mete'nin oğluna Gökhan ismi verilir.

Mete Tanrikut unvanını aldıktan sonra yirmi dört bin kişilik ordusuyla Çin'e saldırır. Bu saldırı sonucunda Çin'i kuşatan Mete eşi Gökçiçek'in isteğiyle Çin kuşatmasını sonlandırarak Çin imparatorunun serbest kalmasını sağlar. Bu arada Prens Sungur yirmi bin Türkle birlikte Mete'ye katılır ve Gökçiçek'in soylu bir Türk Prensesi olan kendi kızı olduğunu söyler. Sungur Çinle girişilen savaşta ölen Tanju'nun da kendi oğlu olduğunu açıklar ve Mete zamanında kamın söylediği sırrı öğrenir. Mete bunun üzerine Tanju'nun Karakurum'a

defnedilmesini söyler ve Karakurum'a döndüklerinde Tanju son yolculuğuna uğurlanır.

Mete Han

Mehmet Kemal Erdoğan'ın 2018 yılında yayımlanan eseri 24 bölümden oluşmaktadır. Mete Han'ın Yüecilere esir olduğu dönemden başlayan olay örgüsü Mete'nin Çin İmparatoriçesine gönderdiği mektuba kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Mete Han'ın M.Ö. 234 yılında doğduğu ve Yüecilere yirmili yaşlarında esir verildiği bilinmektedir. Bu bakımdan bu romanda olayların M.Ö. 214 yılında başladığı ve yine tarihî kaynaklarla tespit edilebilen Çin İmparatoriçesine M.Ö. 187'de gönderdiği mektuba kadar devam ettiği söylenebilir. Bu bakımdan eserin olay örgüsü Mete'nin hayatının 27 yıllık bir dilimini ele almaktadır. Hâkim bakış açısının yer aldığı ve üçüncü kişi anlatıcının kullanıldığı eserin olay örgüsü ise şu şekildedir:

Çinli komutan Meng Tien Hunlular ile savaşmak için Sarı Irmak dolaylarına gelir ve orada Hunlu bir balıkçı olan Hu'yu kendisine casusluk yapması için zorlar. Bunun üzerine Hu iki oğlu ve eşini alarak Yüeci topraklarına kaçar. Balıkçı Hu'nun oğlu Akçar Yüeci topraklarında rehin olarak yaşayan Mete Han ile arkadaşlık kurar.

Teoman'ın eşi Yenişi'nin telkinleriyle Yüecilere saldırması üzerine Yüeciler Mete'yi tutuklayıp bir kafese kapatır. Akçar ve sevgilisi Yanzhi'nin yardımıyla tutsak olduğu yerden kurtulan Mete çölde geçirdiği uzun bir yolculuktan sonra ülkesine geri döner ve üvey annesinin kendisini ortadan kaldırma planını bozar. Ülkesinde bir kahraman gibi karşılanan Mete'ye bu kahramanlığından dolayı babası on bin kişilik bir ordu vermek zorunda kalır. Mete babasının kendisine verdiği en zayıf askerlerinden oluşan bu orduyu sıkı bir eğitimden geçirerek güçlü askerlere dönüştürür. Bu arada Mete daha önce kendisine yardım eden ve iyi bir okçu olan Akçar'ı da yanına alır ve ona kendisine ışık çalan oklar yaptırır. Daha sonra bu oklar sayesinde düşmanlarına karşı üstünlük sağlar.

Mete'yi ortadan kaldırmak isteyen üvey annesi onu yiğeni Yincü ile evlendirir. Yincü Mete ile evlendiği gece Mete'yi zehirlemeye kalkar. Mete

bunun üzerine eşiyle çadırını ayırır. Bu durumdan sadece en yakın dostu olan Akçar'a bahseder. Mete bu olay üzerine askerlerini katı bir eğitimden geçirir ve önce kendi atına ok atar ve attığı okun arkasından okunu göndermeyen askerlerini infaz eder. Daha sonra Mete benzer şekilde sevgilisi Yanzhi'nin kalbine de bir ok gönderir ve daha önce olduğu gibi Yanzhi'ye okunu atmayan askerlerinin de kellesini alır. Mete'nin bu yaptıklarını duyan babası Mete'yi uarmaya geldiğinde Mete bu sefer okunu babasına gönderir ve Mete'nin okuyla birlikte binlerce ok Teoman'ın bedenine saplanır. Babası öldükten sonra Mete devletin kontrolünü eline geçirir ve ilk olarak üvey annesi ve üvey kardeşini ortadan kaldırır. Bu arada Hunların Çin'e Meng Tien de Çin Sarayı'ndaki entrikalara kurban giderek idam edilir.

Mete başa geçtikten sonra Thung-hu devleti elçi gönderir. Elçi önce Mete'ye hükümdarının Mete'nin bin mil koşan atını istediğini söyler. Mete atını bir at komşudan daha kıymetli olamaz diye verir. Daha sonra elçi ikinci kez gelir ve bu sefer Mete'den eşi Yincü'yü ister. Mete eşini de Thung-hulara verir. Elçi üçüncü sefer geldiğinde Mete'den toprak ister. Mete ise bu isteğe karşılık olarak Thung-hulara toprağın verilemeyeceğini bunun savaş gerekçesi olduğunu söyler ve ordularını toplar. Mete ve Akçar infaz birliği adında bir suikastçi ve casus teşkilatı oluşturur. Mete'nin bu teşkilatta yer alan en önemli askerlerinden birisi olan Alangu ilk iş olarak Thung-huların elçisini ülkesine döndükten sonra öldürür. Bu olaydan sonra Mete Thung-hu hanedanlığına saldırarak onları mağlup eder ve kendisine tabi kılar.

Mete Han Türk birliğini yani Turan'ı sağlamak için birçok Türk ve Moğol ulusunu bir araya getirir. Akçar babasının isteğiyle Yüeci topraklarına gider ancak orada Yüeciler tarafından esir alınır. Akçar idam edilmeyi beklerken Alangu onu kurtarır ve zorlu bir kaçış macerasından sonra Hun yurduna geri dönerler. Bu olaydan sonra Mete Yüecilerin de üzerine yürür ve onları da mağlup eder. Bu arada General Kiale Mete'ye karşı komplo kurar ve Mete'nin oklattığı sevgilisinin babası Li Usta'yı bularak onu Mete'ye karşı dolduruşa getirir ve Mete'ye karşı bir suikast düzenlemesi için telkin eder. Li Usta adam tutar ve Mete'yi zehirletmeye kalkar; ancak Mete'nin istihbarat ağı Mete'yi bu durumdan haberdar eder. Mete de bunun üzerine Alangu'yu Kiale'yi ve Li Usta'yı ortadan

kaldırması için görevlendirir. Alangu Li Usta ve Kiale'nin yerini bulur; ancak Li Usta Alangu'yu bayıltır ve Kiale ile birlikte kayıplara karışır.

Mete Han, bu olaydan sonra Çin İmparatoriçesine evlenme isteği içeren bir mektup gönderir. Mektubu Çin sarayına götüren acemi ancak güçlü bir asker olan Bayrı yolda Çinlilerin saldırısına uğrar ve yaralanır. Bayrı şans eseri Li Usta tarafından kurtarılır. Li Usta Mete'nin mektubunu Çin İmparatoriçesine götürür ve mektup sebebiyle idam edilir. Bu arada Li Usta'nın kulübesine gelen Kiale'de Bayrı tarafından yanlışlıkla öldürülür. İmparatoriçe gönderdiği bir mektupla Mete'nin evlilik teklifini reddeder. Bayrı geri döndüğünde olan biteni anlatır ve Mete düşmanları şans eseri de olsa öldüğü için mutlu olur. Bayrı da Mete'nin infazcı birliğine katılır.

Kumandan Mete Han

Yiğit Recep Efe'nin 2018 yılında yayımlan ve 11 bölümden oluşan *Kuman Mete Han* isimli eserinde hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Eserde olaylar M.Ö. 210 yılında başlamış ve M.Ö. 174 yılında Mete'nin ölümüyle birlikte son bulmuştur. Eserde Mete'nin çocukluğuna değinilmemiş ve olaylar hükümdar olmasından bir yıl önce başlatılmıştır. Eserde toplam olarak Mete'nin hayatının 36 yıllık kısmı anlatılmıştır.

Mete, Çinli üvey annesi Yenişi'nin oyunları nedeniyle gözden düşmüş bir veliaht prensdir. Güçlü ve lider özellikleri olan bir tigin olmasına karşın Mete babası Teoman Han tarafından değer görmez. Yenişi'nin sözleriyle zehirlediği Teoman Han Yenişi'den olan oğlunu Türk töresine karşı gelerek veliaht prens ilan etmeyi düşünür. Bunun için de Çinli eşinin sözlerine kanarak Mete'yi Yüezhilere rehin olarak gönderir. Babasının kendisini Yüezhilere elçi değil de rehin olarak gönderildiğini Yüzehi topraklarına gittiğinde öğrenen Mete bunun kendisinin ölüm fermanı olduğunu anlar ve Hunlar Yüezhilere saldırdığı esnada karışıklıktan yararlanarak kaçır. Bu hadise Mete'nin Hunlar arasındaki itibarını artırır.

Bu olaydan sonra Yenişi'nin Çinli akıl hocaları Mete ile Teoman'ı birbirine düşürmek için Mete'ye asker verilmesini söyleyerek baba ile oğulun bir kavgaya kurban gitmesini ister. Eşinin her sözüne itibar eden Teoman için bu plan

mantıklı gelir ve Mete'ye en disiplinsiz en güçsüz askerlerinden on bin tanesini verir. Mete emrindeki birliği sıkı bir eğitimden geçirdikten sonra babasının karşısına çıkar ve bu arada Teoman'ın ordusunun üçte biri de Mete'nin saflarına geçer. Mete babasını askerleri ile birlikte oklayarak öldürür ve törelere göre de kendi hakkı olan hanlığı alır. Yenişi ve oğlu da Mete'nin askerleri tarafından kaçmaya çalışırken öldürölür.

Mete babasının ölümünden sonra tahtı ele geçirir ve ordusunu sıkı bir eğitime tabi tutar emrine itaat etmeyen askerlerini infaz ettirir. Bu arada Çinliler Mete'nin atını ve kılıcını ister. Mete de bu isteklerini yerine getirir; ancak Mete vatan toprağından kurak bir parça istendiğinde vatan toprağıının kendi malı olmadığını söyleyerek Çin'e karşı savaş açar ve savaşı kazanır. Savaş sonunda atını ve kılıcını geri alır.

Mete'nin Çin ile giriştiği ve başarılı olduğu mücadeleden sonra Donghular bir elçi gönderir ve Mete'den toprak ister Mete bu isteğe de savaşla karşılık verir ve Donghu hükümdarını tek başına ordusunun içinden alarak büyük bir kahramanlık gösterir. Kendisinden aman dileyen Donghu hükümdarını öldürmez; ancak Donghu ülkesini kendi topraklarına katar. Çinliler Mete'nin tek boynuzlu canavarı öldürmesiyle ilgili efsanelerden bahseder ve Mete'nin askerî yeteneği ve üstün savaşçı özelliklerinden söz ederler. Mete'nin en büyük ideali bir Türk birliği oluşturarak Turan İmparatorluğu kurmaktır ve bütün enerjisini bunun için harcar. Bunun için Mete H.z. Nuh'un oğlu Yasef'in efsanevi kılıcını bulur.

Mete Yafes'in kılıcını bulup Ötüken'e geri döndükten sonra oğlu Kiyuk'un dünyaya gelir. Mete Yafes'in kılıcını bulduktan sonra tüm enerjisini Türk birliğini kurmaya verir ve olabildiğince az Türk kanı dökerek çoğu Türk boyunu müzakereler sonucu ve kılıç efsanesiyle bir araya getirir. Cömert, adaletli, disiplinli, inançlı ve törelere bağlı bir lider olan Mete Çinliler kendisine vermeyi vaad ettikleri vergiyi vermeyince Çin üzerine yeni bir akın başlatır ve Çin seddini de aşarak Pateng şehrini kuşatır ve Çin İmparatoruna tekrar boyun eğdirir; ancak Türkler Çinlilerin içerisinde eriyip gitmesin Türk kültürü bozulmasın diye Çin'de kalıcı olmaz ve geri döner. Mete daha sonra Türk birliğini sağlamak için Tahin Türkleri ile mücadeleye girişir ve liderlerini alt edip Tahn Türklerini de kendisine

bağlar. Daha sonra Altay Türklerini emri altına alan Mete otuz beş yıllık hükümdarlığı sonrasında altmış yaşında hastalanarak ölür ve o öldüğünde Yafes'in kılıcıyla birlikte evcilleştirdiği bozkurt da ortadan kaybolur.

1.4. Attilâ'yı Konu Alan Romanların Olay Örgüsü

Attilâ: Peyami Safa'nın ilk olarak 1928 yılında tefrika edilen ve iki bölümden oluşan eserinde hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Attilâ'ya karşı Doğu Roma'nın yaptığı suikast girişimiyle başlayan ve Attilâ'nın ölümüyle sonlanan eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Konstantiniyye'den İmparator II. Teodos'un Attilâ'ya suikast düzenlemek amacıyla gönderdiği heyet Attilâ'ya bir suikast düzenleme girişimde bulunur. Suikast girişimi başarılı olmaz ve suikasti gerçekleştirmek isteyen Vijilas yakalanır. Vijilas, Başvekil Krizafyüs'ün suikast planını itiraf eder ve elçilik heyetinde bulunan Maksimyen ve Prisküs da bu itirafa şahitlik ederler.

Elçilerle olan fasıl kapandıktan sonra Attilâ, Batı Roma Prensesi Onorya kaçamak yapar. Attilâ'nın Onorya ile olan ilişkisinden haberdar olan ve bu ilişkiyi kıskanan Kraliçe Kerka, Attilâ'nın soytarısı cüce Zerkon'la işbirliği yaparak Onorya ile Attilâ'nın arasını bozmak için Onorya'ya iftirada atar.

Attilâ, kendisine düzenlenen suikast girişimini unutmaz ve bu alçakça girişimin hesabını sormak için Ores ile Rustiçyüs'ü Konstantiniyye'ye İmparator Teodos'a elçi olarak gönderir. Attilâ'nın elçileri Teodos'tan Krizofyos'un kellesini ister. Teodos, Attilâ'nın bu talebini kabul etmeyince Attilâ, 450 senesinde Şarkı ve Garbi Roma'ya savaş ilan eder.

Bu arada Kraliçe Kerka'nın kurnaz planı başarılı olur ve Attilâ eşinin Zerkon aracılığıyla düzenlediği oyuna inanarak Onorya'nın eski sevgilisi olan Germen Şovalyesi ile buluştuğunu düşünür ve Onorya'yı Hun toprakları dışına sürgün eder. Onorya kurnaz bir kadındır ve oyuna geldiğini anlayarak kendisine kimin kumpas kurduğunu öğrenmek için kendisine nezaret eden Hun süvarisini kandırarak Hun topraklarına geri dönmeyi başarır.

Onorya Hun topraklarına geri döndüğü sırada Attilâ, beş yüz bin kişilik ordusuyla Garbi Roma üzerine doğru yürüyüşe geçer. Bu arada Onorya Hun

süvarisinin halasının evine dilsiz bir Hun kızı kılığında kalarak Hunca öğrenir ve Kraliçe Kerka'nın haremine girmeyi başarır. Kraliçe Kerka'nın güvenini kazanan Onorya gerçek kimliğini bilmeyen rakibesinin kendisine karşı düzenlediği oyunu öğrenir ve Attilâ'nın seferden dönmesini bekler. Roma içlerine kadar ilerleyen ve birçok şehri fetheden Attilâ'yı ünlü Roma Generali Aetius durdurmayı başarır. Attilâ, Aetius ile giriştiği mücadelede mutlak bir başarı elde edemez ve ordusunun daha fazla yıpranmaması için ülkesine geri döner.

Attilâ savaştan sonra ülkesine geri döndüğünde sarayda Onorya ile karşılaşır ve ondan olup biteni öğrenir. Attilâ, Onorya'ya Kerka'nın durumdan haberdar olmaması için oynadığı oyuna devam etmesini söyler. Attilâ, cüce Zerkon'u söyleyerek Onorya'nın gerçekleri anlattığını öğrenir. Bu arada Onorya'nın Attila ile görüştüğünü öğrenen Kraliçe Kerka sonunda Onorya'nın gerçekte kim olduğunu öğrenir ve sinir krizi geçirir. Attilâ Kerka'yı sakinleştirir ve Onorya'dan da ondan da vazgeçmeyeceğini söyleyerek iki kadını birden idare etmeyi başarır. Attilâ daha sonra zihninde İtalya'ya yapacağı seferin tasarısını kurar. Bir gün Onorya ile beraberken ona İtalya'yı fethedeceğini söyler.

Attilâ İtalya üzerine sefere çıkar. İtalya'nın en önemli şehirlerini fetheden Attilâ Roma kapılarına kadar dayanır. Bunun üzerine Papa Leon, Attilâ'dan Roma'nın bağışlanmasını ister. Attilâ, bu talebi kabul eder ve yapılan sulh antlaşmasından sonra ülkesine geri dönmek için yola çıkar. Bu arada Attilâ Kerka'nın ölüm haberinin yanı sıra Onorya'nın Roma'ya abisinin yanına gittiği haberini alır.

Attilâ geri dönüş yolunda Augusta şehrinde yolunu kesen güzel sarışın İldiko ile tanışır ve bu kızla evlenmeye karar verir. Attilâ ve İldiko geleneklere göre evlenir. Evlendikleri gecenin sabahı Attilâ odasında ölü olarak bulunur. Nöbetçiler Attilâ'nın zehirlenmiş olabileceğini düşünür; ancak Attilâ'nın oğlu Erlâk bir Hun'un kadın eliyle ölemeyeceğini bu yüzden babasının eceliyle ölmüş olduğunu söyler. Attilâ'nın naaşı altın, gümüş ve demirden tabutların içine konur ve simsiyah bir gecede cenazesi defnedilir.

Attilânın ölümü büyük etkiler yaratır. Attilâ'nın korkusu ile Roma'da güç kazanan Aetyüs'e artık ihtiyaç kalmadığını düşünen İmparator tüm şöhretini

Attilâ'ya borçlu olan bu generali bizzat öldürür. Attilâ ölmüştür; ancak ismi yaşamaya devam eder.

Büyük Hun Hükümdarı Attilâ: Muharrem Eryılmaz tarafından yayımlanan ve Peyami Safa'nın *Attilâ*'sından sekbeş yıl sonra yayımlanarak uzun soluklu bir aranın akabinde Türk romanında yayımlanan ikinci Attilâ romanı olma özelliği gösteren eserde on yedi bölüm yer aldığı ve eserde üçüncü kişi anlatıcının yanında birinci kişi anlatıcının da mevcut olduğu görülmektedir. Eserde ele alınan zaman geriye dönüşlerle 374 yılından Aetius'un (454 öl.) ölüm tarihine kadar olan zaman dilimidir. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Romalılar Hunların yardımıyla ezeli düşmanları Rodogez'i mağlup ederler. Bu ittifaktan sonra Muncuk'un oğlu Attila Roma'ya esir olarak verilir. Attilâ iyi bir askerî eğitim alır ve ordudaki diğer askerlerle birlikte aynı safta savaşır. Babası ölünce amcaları tarafından Batı Roma'ya rehin olarak gönderilen Attilâ'nın Romada esir olarak kaldığı dönemde aldığı eğitim onu daha da geliştirmiştir. Attilâ Ravenna'da esirken Romalılardan nefret etmesine rağmen bu nefretini belli etmez ve boyun eğmiş gibi görünür. Attilâ sarayda kaldığı süreyi Romalıların zaafalarını öğrenmek ve onları daha iyi tanımak için kullanır. Bu arada Attilâ'nın amcası Rua'nın Roma ile ilişkileri 434 yılında bozulur.

İmparator Valentinien'in annesi Plasidis, Aetius'u Hunlara karşı savaşması için göreve çağırır. Aetius rakipleriyle giriştiği mücadeleler sonucu itibarını yeniden kazanır. Bu olaylardan sonra Aetius Doğu Roma ile Hunlar arasında da anlaşma yapılması gerektiği konusunda arabulucuk yapar ve olası bir savaşı engeller. Doğu Roma İmparatorluğu da anlaşma yapmak için Plinthis ve Epigenes'i Hun payitahtına elçi olarak gönderir. Ancak elçiler Hun ülkesine ulaşana kadar geçen sürede Rua ölmüş ve tahta Attilâ ve kardeşi Bleda geçmiştir.

Attilâ, Doğu Roma elçileri ile Margus Antlaşması'nı imzalar. Bu olaydan sonra Attilâ amcası Aybars ile birlik kurmaya çalışan Akarzitlerin üzerine yürür ve onlara boyun eğdirir. Attilâ bu olaydan sonra senelerce sefere çıkar ve Orta Asya'dan Baltık sahiline kadar ayak basmadık yer bırakmaz. Attilâ, bu uzun soluklu seferden döndükten sonra Bleda av esnasında kazayla ölür. Bleda'nın ölümü sonucu bazı dedikodular ortaya çıkar ve Bleda'yı Attilâ'nın öldürttüğü

söylenir. Attilâ'nın tahta çıkmasından sonra sevindirici bir hadise yaşanır ve efsanevi kılıç bulunur. Kılıcı bulan çoban bu kılıcı Attilâ'ya getirir. Kılıcın keşfinden bir süre sonra Attilâ, Romalı elçileri huzuruna kabul eder. Bu elçiler Attilâ'ya II. Valentiniyen'in kardeşi Honoria'dan bir mektup getirir. Honoria mektubunda Attilâ'ya evlilik teklifinde bulunur. Attilâ, Honoria'nın nişan yüzüğünü kabul eder ancak Honoria'nın mektubuna cevap vermez. Attilâ Asya ziyareti sırasında Çin'e de gider. Çin Hükümdarı Hunları sevmese de Attilâ'nın dostluk ve barış teklifini kabul eder. Attilâ bu arada Konstantiniye ve Roma'yı ele geçirdikten sonra Çin'e saldırmayı hayal eder. 441 senesinde Attilâ Margüs Metropolit'i'ne doğru hücumu geçer. Metropolit Attilâ'ya Margüs şehrini teslim eder.

Attilâ 446 yılında yaptığı plan doğrultusunda Tisalya'yı Theodosius'tan ganimet almak için fetheder. Ordusuyla Tuna'ya doğru ilerleyen Attilâ Konstantinapolis'e elçilerini yollar. Theodosius'un baş danışmanı Krizofius kendilerine elçi olarak gelen Edekon'u kafalayıp ona Attilâ'ya karşı suikast düzenletmeyi planlar. Edekon bu teklifi elli bin altın karşılığında kabul eder. Bunun üzerine Attilâ'yı görüşmek üzere Vijilas, Maksimus ve Priskos yola çıkar. Edekon Vijilas'ın da dâhil olduğu suikast planını Attilâ'ya anlatır ve suikast girişimi başarısız olur. Attilâ, Vijilas ile gönderdiği mektupta Krizofius'un kellesini ister; ancak Theodosius bu teklifi kabul etmez. 450 yılında Theodosius'un attan düşerek ölmesi sonucu yerine geçen İmparator Marcianus'un tehditkâr sözleri Attilâ'nın hedefini Doğu Roma İmparatorluğuna çevirmesine neden olur. Ancak Attilâ daha sonra Doğu Roma'nın kendisine karşı harekete geçecek gücü olmadığını bildiğinden tekrar hedef değiştirir ve Honoria'nın evlilik teklifini bahane ederek Batı Roma'ya savaş ilan eder.

Attilâ Gepit ve Ostrogotları da yanına alarak 415 yılının ocak ayında taruza geçer. Attilâ'nın ordusu birçok şehri ele geçirdikten sonra Orleon'da Aetius'un ordusuyla karşılaşır. Attilâ başarılı olamaz ve Solon ovasına çekilerek düşmanını orada bekler. Attilâ'nın ve Aetius'un orduları Solon ovasında savaşa başlarlar. Sayısız insan bu savaşta hayatını kaybeder. Savaş esnasında Roma'nın müttefiki Vizigot Kralı Theodorik ölür. Aetius meydan savaşında daha üstün olmalarına rağmen Attilâ'dan çekinir ve üstüne gitmez. Bu arada Thorismont Vizigot tahtını

ele geçirmek için savaştan geri çekilir ve ülkesine döner. Bu durumdan faydalanan Attilâ da geri çekilir.

Gol memleketindeki başarısızlığını çabuk atlatan Attilâ ordularını tekrar Batı Roma üzerine harekete geçirir. Attilâ'nın başarılı olması üzerine Valentinien İmparatorluk sarayını 452 yılında Raven'den Roma'ya taşır. Son çare olarak Valentinien Papa'dan yardım ister ve Papa Leon Attilâ ile barış görüşmesi yapar. Attilâ Papa'nın isteğini kabul eder ve Roma'yı bağışlar. Bu arada Attilâ daha önce ailesini savaşta öldürdüğü İldiko isimli Germen kıza âşık olur ve onunla evlenir. Evlendiği gece yatağında ölü olarak bulunur. Attilâ'nın ölümünden sonra tahtı devralan oğulları başarılı olamaz. Bu sırada Valentinien de Aetius'u kendi eliyle öldürür. İmparator da bir süre sonra Maksimus tarafından öldürülür ve her şey Attilâ'dan önceki hâline geri döner.

Atilla Galya Fatih: İbrahim Karahan'ın kaleme aldığı eser otuz dört bölümden oluşmaktadır ve eserde üçüncü kişi anlatıcı ve ilahi bakış açısı kullanılmıştır. Eserde zaman Attilâ'nın babası Muncuk'un ölüm tarihi olan 408'de başlamaktadır. Attilâ'nın öldüğü 453 tarihinde de son bulmaktadır. Attilâ romanları içerisinde kurgusundaki farklılıkla en çok dikkat çeken romanlardan birisidir. Her ne kadar yazar bu eserinde tarihî kişilikleri bilinen kimliklerinin dışında farklı pozisyonlarda kullanmış olsa da roman sanatının imkânları dâhilinde yazarın böyle bir tasarrufu olması doğal karşılanmalıdır. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Etzelburg civarına yerleşen Hunların başında bulunan Muncuk Vandallar tarafından pusuya düşürülerek öldürülür. Bu arada Muncuk'un oğlu Attilâ Vandallar tarafından esir alınır. Muncuk'un ölümü üzerine devletin başına Attilâ'nın amcası Rua geçer. Attilâ İtalya topraklarına götürülerek köle pazarında Romalılara satılır. Attilâ Kilise karşıtı olan Rahip Josef'in yanına verilir. Bir gün Josef Kilise karşıtı faaliyetlerinden dolayı sorgulanır. Sorgulama neticesinde Josef idama mahkûm edilir. Josef idam edildikten sonra Attilâ Papaz Gregor'un yanına verilir ve onun işlerini yapar. Gregor kendisinin yakalanarak idam edileceğinden korktuğu için gerçek Hristiyanlığın anlatıldığı parşömenleri arkadaşlarına verilmek üzere Attilâ'ya emanet eder. Gregor Attilâ'ya Ares'in

efsanevi kılıcı ile ilgili bildiklerini anlatır. Gregor Kardinal Adenis tarafından öğrenilir. Gregor sorguya çekilir a Adanis Gregor'u ve Bringaz'ı öldürü ve Attilâ'nın komutanların emrine verilmesini söyler. Keşiş Philip Attilâ'dan Gregor'un emanet ettiği parşömenleri ister. Attilâ Philip'e güvendikten sonra parşömenleri verir.

Rua'nın oğlu Bleda kuzeni Attilâ'nın esir olmasına üzülmeindedir. Rua'nın emriyle anu kurtarmak için Romalıların içine sızar. Guida denilen bir çifçi Bleda'yı tuzağa düşürüp onu Vandallara satar. Bleda da Nikoforos ve oğlu Aetius'a köle olarak satılır. Vossios Nikoforos oğlu Aetius'u Roma İmparatorluğu'nun başına geçirme düşüncesiyle sıkı bir eğitimden geçirmektedir. Bu arada Attilâ'yı kurtarmak için Roma içlerine sızmış olan Bleda Nikoforos'un hanesine köle olarak girer ancak hızlı sürede gösterdiği yararlılıkla Aetius'un kılıç hocası olur. Bleda Aetius'u bir av sırasında kaçırarak Macaristan'daki Hun topraklarına götürür. Daha sonra Attilâ ve Aetius'un takası gerçekleşir. Attilâ ülkesine geri döndükten sonra Bleda'ya Ales'in kılıcı hakkında öğrendiklerini anlatır. Hunlar savaş hazırlıklarına başlarlar. Hunlar ve Doğu Roma arasında başlayan büyük savaşta Rua sırtına saplanan süngüyle ölür.

Attilâ ve kuzeni Bleda Rua öldükten sonra ülkenin kontrolünü birlikte sağlar. İlk olarak devletin içine yuvalanmış hainleri temizlerler. Bu arada Doğu Roma İmparatorluğunda I. Theodosius'u tahttan indirerek yerine geçen II. Theodosius kendisi aleyhinde iş çevirenleri cezalandırır. Doğu Roma üzerine sefere çıkan Attilâ ve Bleda başarılı olur. Yaşlılar Meclisi Attilâ'nın Alarik'in kızı Arıkan ile evlendirilmesine karar verir. Arıkan'dan daha önceden hoşlanan Attilâ da bu kararı sevinçler karşılar. Attilâ'nın Arıkan'dan İlek, Dengizek ve İrnek isimlerini verdiği üç oğlu olur.

II. Theodosius Hun devletiyle aralarında yapılan antlaşmayı ihlal eder. Bunun üzerine Attilâ ve Bleda Doğu Roma üzerine sefere çıkar. Bu sefer sırasında Bleda Camria'nın kılıcıyla ölür. Bu arada II. Theodosius ordusu Attilâ karşısında yenilip geri çekilince komutanı Dionysius'u öldürür. Savaş sona erince Bleda'nın cenaze töreni gerçekleştirilir. Attilâ, ülkesine döndükten sonra halkını yerleşik yaşama geçirmeye çalışır.

Attilâ'nın isteklerini kabul etmeyen II. Theodosius'un eşi Leibethra Attilâ'ya bir suikast düzenlenmesi için talimat verir. General Margos da bu suikast için Orius isimli bir genci önerir. Bu gençte kendisinin zamanında hocası olan ve imparatorun muhaliflerinden Bizanslı Komutan Edekon'a olan biteni anlatır. Suikast Edekonun ihbarı aracılığıyla gerçekleşmeden durdurulur ve Orius yakalanır. Bu arada Attilâ kendisine suikasti haber vermiş olmasına rağmen Edekon'u bir hain olduğu için bağışlamaz ve kellesini alır. Daha sonra Attilâ ve oğlu İlek Bizans'ı mağlup eder. Bu savaş esnasında komutan Margos ölür ve hain Camria da kaçır. Savaştan sonra Bizanslılar Attilâ'nın isteklerini kabul eder ve kaçak Hunları da teslim ederler. Ateşkes antlaşmasından sonra Attilâ kâhine gider ve kâhinden Ales'in kılıcını bulacağı kehanetini öğrenir.

Papa ve Valentinianus Doğu Roma'nın yenilmesi üzerine Attilâ tehdidine karşı General Fularius Eitis'e orduyu hazırlamasını söyler. Papa'nın sarayla görüşmesinden iki ay sonra Attilâ ordusunu harekâta geçirir. Bu arada Attilâ'nın emriyle oğlu İlek komutasındaki süvariler Philippolis'e saldırır ve Ales'in kılıcını bulur.

Kraliçe Silvia Prenses İldiko Honoria'yı kocasından kıskanır. Bu arada Honoria'nın Attilâ'ya gönderdiği evlilik teklifi içeren mektubu öğrenen Valentinianus kardeşi Honoria'yı zindana attırır. Attilâ Honoria ile evlenerek Roma'yı savaşmadan ele geçirebileceğini düşünür. Honoria zindandayken gizlice Attilâ'ya nişan için yüzüğünü gönderir. Attilâ nişan yüzüğünü alır ve evlilik teklifini kabul eder. III. Valentinianus kardeşinin zindandayken Attilâ ile iletişime geçtiğini öğrenir ve kardeşine işkence yaptırır. Honoria kardeşinin zulmüne daha fazla dayanamaz ve zindandan kurtulmak için Vali Guessen'in evlilik teklifini kabul eder.

Attilâ Honoria'nın zorla evlendirilmesi üzerine Batı Roma seferi emrini verir. Önce Vandalları, Gotları ve Ostrogotları dize getirmeleri gerektiğini söyler. Bu dönemde diplomatik ve askerî başarılar elde etmeye devam eden Attilâ Vandal Radagais'in düello teklifini kabul eder. Duelloya oğlu İlek'i çıkarır. İlek rakibini öldürür.

Papa Honoria'nın nikâhını kıyar. Attilâ Ostrogotları da yenerek emrine alır. Attilâ'nın Batı Roma üzerine ilerleyişini sürdürmesi üzerine Valentinianus ordunun başına Aetius'u getirir. 451 yılının Haziran ayında Katalon ovasında Romalılar ve Attilâ karşı karşıya gelir. Got Kralı Theodeirch savaş esnasında aldığı mızrak darbesiyle atından düşüp ölür. Aetius'un ordusu büyük kayıplar vererek geri çekilir. Bunun üzerine Papa I. Leo Attilâ'ya karşı destek vereceğini söyler. Aetius savaşı kaybedince Hunlara yakalanmamak için kendi gırtağına hançerini saplayarak hayatına son verir. Roma Attilâ'yı durdurmakta başarısız olunca Prenses Honoria'yı da alarak Roma'yı kuşatan Attilâ ile barış görüşmesi yapmaya gider. Attilâ Papa'nın teklifini makul bularak Roma kuşatmasını kaldıracağını söyler; ancak Honoria'yı da yanına alarak ülkesine geri döner. Artık Attilâ ile evlenmek istemeyen Honoria gerdek gecesi Papa ile yaptığı anlaşma gereği Attilâ'yı zehirleyerek öldürür. Attilâ'nın öldüğünü gören muhafızları da Honoria'yı Attilâ'nın naaşının yanında katlederler. Elli sekiz yaşında hayata gözlerini yunan Attilâ'ya Hun gelenekleri doğrultusunda bir cenaze töreni düzenlenir.

Başbuğ Attila: Hüseyin Adıgüzel'in beş bölümden oluşan eseri ilahi bakış açısına sahiptir. Tanrısal anlatıcının olduğu eserde olaylar Avrupa Hunlarının ilk lideri olan Balamir'in tarih sahnesine çıkmasıyla başlar Attilâ öldükten sonra tahta çıkan oğulları döneminde imparatorluğun parçalanmasıyla sona erer. Eserin olay örüğü şu şekildedir:

Balamir baharın ilk günlerinde halkının isteğiyle batıya göç emri verir. Bu göç yolunda Balamir hayatını kaybeder. Balamirden sonra Uldız (Yıldız) Hunların hakanı olur. Uldız'ın ölümünden sonra da Hunların hakanlığının onun oğlu Karaton alır. Hunlar Alanları kontrolleri altına alarak Karpatların batısındaki geniş ovalara hâkim olur. Karaton'un ölümünden sonra büyük oğlu Muncuk ülkenin başına geçer. Muncuk'un oğlu Attilâ'nın doğduğu MS 395 yılında Roma ikiye ayrılır. Attilâ henüz yedi yaşındayken Muncuk attan düşerek ölür. Muncuk'dan sonra büyük hakan olarak Rua seçilir. Rua, Attilâ'yı Batı Roma'ya rehin olarak gönderir. On bir yaşında olan Attilâ iyi bir askerdir. Amcası Aybars Attilâ'yı eğitmiştir. Attilâ'dan iki yaş büyük olan Bleda tahtın varisidir. Rua taht

için Bleda'yı düşünürken Aybar taht için Attilâ'nın daha doğru bir aday olduğunu düşünür.

Attilâ, Vizigotların rehinesi olan Gleserich ve Gepidlerin rehinesi olan Athaulf ile karşılaşır. Bu çocuklarla arkadaş olur. Athaluf Roma üzerine Vandal, Süep, Gedpid ve Alanların akın yaptığını bunun kaçmaları için bir fırsat olabileceğini söyler. Üç çocuk bu olay neticesinde Roma esaretinden kaçıp kurtulmayı başarır. Gleserich, Attilâ ile birlikte Hun ülkesine giderken Attilâ, Erikan isimli bir kıza âşık olur. Attilâ daha sonra obasında misafir olduğu Erikan'ı babasından daha sonra gelip almak üzere ister ve bu isteği kabul olduktan sonra başkente gider. Aybars Akarzit resizi Kuridak'tan Attilâ'ya bağlılık yemini alır. Attilâ toplam iki yıl rehin hayatı yaşadktan sonra sonunda yurduna ve özlediği topraklara kavuşmuştur. Bu arada Rua kardeşi Oktar'a Attilâ'yı da alıp Burguntlara saldırmasını söyler. Bu saldırı gerçekleşir ve Burgunt Kralı Smoin ölür. Savaş esnasında yaralanan Oktar'da hayatını kaybeder.

Polonyalı Germen asili bir babanın oğlu olan Aetyüs Hunların eline geçer. Hunlara rehine olan Aetyüs Attilâ ile tanışır onunla iyi bir arkadaş olur. İki yıl Hunlara rehin olarak kalan Aetyüs Hun geleneklerini ve dilini öğrenir. Aetyüs Kapriliyon'un kızı ile evlenmek için Rua'dan izin alarak Roma'ya döner. Bu arada tahtta olan İmparator Yohan Aetyüs'ü saray bakanı yapar. Vandallar Roma'ya saldırınca Aetyüs Rua'dan yardım ister ancak bu yardım işe yaramaz ve Yohan ölür. Bu olay üzerine çocuk yaştaki Valentin İmparator ilan edilir.

Hun yurdundan Rua'nın Romalı tüccarları kovması sonucu Bizans'tan kaçıp gelen Onagesius Attilâ'nın yanına sığınır. Attilâ sonunda kararlaştırıldığı gibi Erikan ile evlenir. Aetyüs tüccarların sınır dışı edilmesinin yanlış olduğunu söylemeye gelir ancak Rua Aetyüs'ü dinlemez. Bu arada Romalı Orest Attilâ'nın hizmetine girmek için Hun topraklarına gelir. Bizans elçileri Rua ile görüşmek için yola çıktığı sırada Rua ölür. Tahtı abisi Bleda ile birlikte devralan Attilâ Bizan elçilerini karşılar. Elçiler anlaşma maddelerini söylerler. Attilâ'nın diplomatik becerileriyle Margüs (Dubruvica) Antlaşması 434 yılında Hunların avantajına olacak biçimde imzalanır. Bu arada Batı Roma'yı yıkacak olan

Odakar'ın babası Skirlerin büyük Kralı Odekon Hunlara katılıır. Attilâ kardeşiyle tahttan inmesi için konuşmaya gittiği sırada kılıcını çekip Attilâ'nın üzerine yürüyen Bleda, Attilâ'nın askerlerinden birisinin okuyla öldürölür. Attilâ tahta tek başına geçer.

Attilâ Bizans'a saldırmak için atalarının mezarının soyulduğu bahanesini kullanır ve ayrıca Onegeus, Orest ve Gleserich gibi her milletten insanı yanına alarak güçlü bir yönetici kadro oluşturur. Attilâ Margüs Psikokopusunu ölümle tehdit edince psikopos kellesini kurtarmak için şehri teslim eder. Attilâ savaşmadan kolayca şehri alır. Daha sonra Attilâ, Bizans'tan aldığı vergiyi iki katına çıkarır. Edekon ve Onegesius Bizanslı elçilerle birlikte Hun topraklarına döndüklerinde Edekon kendisine yapılan teklifi ve suikast planını Attilâ'ya olduğu gibi anlatır. Bunu öğrenen Attilâ Bizanslı elçilerin getirdiği anlaşma mektubunu hiç açmadan kendi şartlarını sıralar ve diğer tekliflere kapalı olduğunu belirtir. Suikast teklifi gelebileceğini öngörmüş olan Attilâ Bizanslıları kendi tuzaklarına düşürür ve Bizans'a savaş ilan eder. Attilâ ordusunu toplayıp 447 yılında Bizans'a sefere çıkar

Attilâ seferdeyken bir çoban Targitay'ın efsanevi altın kılıcını bularak Erikan Hatun'a getirir. Attilâ İstanbul surları önüne kadar gelince Bizans Attilâ'nın tüm şartlarını kabul eder ve Anatolyus Anlaşması imzalanır. Bu arada Aetyüs'ün başı sıkışır ve Attilâ'dan yardım ister. Attilâ'da bu eski Romalı dostunun yardım isteğini kabul ederek Alanları ve Gepidleri bastırmakta Aetyüs'e yardımcı olur. Bu arada Frank Kralının ölümü üzerine ülkede taht mücadelesi yaşanır. Attilâ bu mücadelede Prens Allen'i destekler ve onun tahta çıkmasını sağlar.

Attilâ Galya seferinin hazırlığına başlar. Attilâ bu sefere hazırlık yaparken yeni bir evlilik daha yaparak Ostrogot Kralı Odakır'ın kızı İdelkon ile evlenir. Attilâ ilk olarak Vizigotlara savaş açar. Attilâ Frank Prensi Allen'i de yanına çekerek kurduğu ittifakı güçlendirir. Bu sıralarda Batı Roma Prensesi Honoria Attilâ'ya evlilik niyetini bildiren bir mektup gönderir. Attilâ bu evlilik teklifini bahane ederek Honoria ile evlenmek için Roma'ya savaş açar ve Orleans'a kadar ordusuyla ilerler. Attilâ tam Paris önlerinde iken Aetyüs'ün geldiğini öğrenir ve

Paris'i almaktan vazgeçerek Aetyüs'ün üzerine yürür. Aetyüs'ün yönettiği ordular ve Attilâ'nın ordusu kanlı bir savaşa giriş. Bu savaş esnasında Ostrogot Kralı Odakır Vizigot Kralı Teodorik'i mızrakla öldürür. Attilâ'nın ordusu da savaşta çok kayıp verir ve iki ordu da birbirine üstünlük kuramayınca Attilâ savaşın berabere kaldığına karar vererek daha fazla askerinin ölmemesi ve güçlenerek geri gelmek için geri çekilir.

Attilâ bir yıl kadar sonra ordularını tekrar harekâta geçirir ve bu sefer 452 yılının kışında Roma önlerine kadar gelir. Attilâ karşısında çaresiz kalan Roma son bir kurtuluş yolu olarak gördükleri Papa Leon'u Attilâ ile barış görüşmesi yapması için gönderir. Attilâ Papa'ya kendisinin bir barbar olmadığını Roma'yı affedeceğini ve ordularını geri çekeceğini söyler ve Roma kurtulmuş olur. Attilâ ülkesine geri dönerken yolda bir Germen Başçısı'nın kızı olan İdelko ile karşılaşır. Kızdan çok etkilenen Attilâ bu kızla hemen evlenmek ister. Attilâ İdelko ile evlendiği günün gerdek gecesinde hayatını kaybeder. Attilâ öldükten sonra ülkenin kontrolünü devralan oğulları taht mücadelesine girer ve imparatorluk parçalanır.

Attila Tanrının Kırbağı: Mehmet Kemal Erdoğan'ın yazdığı eser on dokuz bölümden oluşur ve eserde üçüncü kişi anlatıcı kullanılır. Eserde olaylar Attilâ'nın köyüne baskın yapıp babasının öldürüldüğü 408 tarihinde başlar ve Aetius'ın öldürüldüğü tarihte son bulur. Romanın olay örgüsü şu şekilde özetlenebilir:

Kâhin Attilâ'ya sihirli kılıcın sahibi olacağını ve dünyayı önüne katıp süreceğini karşısında bir fatih gördüğünü söyler. Attilâ kâhinin çadırından çıkıp büyük annesinin çadırına gider. Kâhin kadın tekrar Attilâ'yla görüşüp kehanetin yalan söylemeyeceğini söyler. Attilâ'nın babası Muncuk Han'ın köyüne baskın yapılır ve Muncuk Han öldürülür. Attilâ kaçar ve düşmanından kurtulur. Bozkırda günlerce aç ve susuz dolaşır. Amcası Rua Attilâ'yı bularak kendi köyüne götürür. Attilâ orada bir kâhin kızla tanışır. Muncuk Han Attilâ'yı bir han çocuğu gibi yetiştirir ve onun eğitimlerde gösterdiği başarıdan iyi bir Hun subayı olacağını anlar. Attilâ ara ara katıldığı savaşlarda deneyim kazanır. Attilâ yağmaladığı köylerden birisinde esir aldığı kızıl saçlı kadına âşık olur. Ağabeyi

Bleda ise savaş ganimeti olarak o kadını kendisine alır. Attilâ Romalı General Aetius ile tanışır ve eğitim almak için onunla birlikte Roma'ya gider. Roma'da Yunana öğretmen Onegese'den dersler alır. Attilâ Roma'da Romalıların siyaset, politika ve askerî eğitimlerini alarak onların düşünce yapısını öğrenir ve Onegese ile ileride de devam edecek bir dostluk kurar.

Bleda baş şamanı da yanına çekerek Kral Rua'yı zehirler. Attilâ amcası Rua'nın ölüm haberini alıp köyüne geri dönen Attilâ, Nakara ile buluşturur. Bleda Nakara'ya el sürmemiştir. Attilâ ağabeyi Bleda'yı amcasının ölümünden sorumlu tutup suçlar. Kâhin kız Attilâ'ya Kral Rua'yı zehirlemesi için Bleda'ya zehri kendisinin verdiğini söyler. Bu yaptığından pişman olduğunu söyleyen kâhin kız, Attilâ'ya Bleda'nın taç giymesini engellemek için Attilâ'nın onunla girişeceği düelloda yardım eder. Düello sonucu Bleda ve kâhin kız büyükünün etkisiyle ölür.

Attilâ'nın taç giyme töreni yapılır. Taç giyme töreninden sonra Attilâ Nakara ile evlenme kararı alır ve daha önce Roma'da gördüklerinin benzerlerini kendi ülkesinde yaptırmak ister. Bunun için kendisine hocalık yapmış olan Yunana bilge Onegese'yi yanına çağırır. Attilâ kırk gün ve kırk gece süren törenlerden sonra Nakara ile evlenir. Nakara bir erkek çocuk dünyaya getirirken hayatını kaybeder. Attilâ delicesine âşık olduğu kadını kaybetmenin hüznüyle yıkılır. Attilâ acısını Onegese ile paylaşır. Attilâ günlerce ağlar hüzünlenir ve sürekli olarak Nakara'nın mezarını ziyaret eder. Attilâ, Nakara'nın mezarını ziyaret ettiği sırada Modun'un efsanevi kılıcını bulur.

Kraliçe Alaric eski generali Aetius'a ihtiyaç duyar ve onu hapisten çıkarır. Aetius hapisten çıkarılır çıkarılmaz entrika kurmaya başlar ve Kral Honarius ile annesi Alaric'in arasını bozar. Roma'da kurduğu entrika ağını güçlendiren Aetius rotasını Attilâ'ya çevirir. Attilâ'nın ölen eşi Nakara'yı çok sevdiğini bilen Aetius acımasız oyununu devreye sokar ve Nakara'ya çok benzeyen ve ailesi Attilâ'nın askerleri tarafından öldürüldüğü için Hunlardan nefret eden İldiko isimli kızıl saçlı Got kızını Attilâ'ya kendisine âşık edip daha sonra öldürmesi için ikna eder. Aetius İldiko'yu gizlice Hun şehrine sokar ve kurduğu tezgâhın işlemlerini bekler. İldiko Pazar alanında Attilâ'nın kendisini görmesini sağlar. Aetius'un

planladığı gibi Attilâ ilk gördüğü anda eşi Nakara'ya benzeterek bu kızdan etkilenir. Kızla tanıştıktan sonra her gün onunla vakit geçirmeye başlayan Attilâ kızı âşık olur ve onunla evlenmek ister.

Aetius rakiplerinden Kont Boniface ile çarpışır ve onu hile ile yener. Daha sonra kendisine yöneltilen suçlamalardan kaçır ve gizlice Attilâ'ya sığınır. Attilâ'nın yardımıyla güç dengelerini entrikayla, hileyle ve askerî güçle kendi lehine çeviren Aetius'un hırsı karşısında elinden bir şey gelmeyen Kraliçe Alaric de geri adım atmak zorunda kalır.

Oreste Doğu Roma'ya elçi olarak gönderilir. Burada elçilik vazifesini yaptıktan sonra Romalı elçilerle birlikte Hun topraklarına geri döner. Attilâ bu arada ordusu ile birlikte Arcadiapolis'e kadar gelir. Doğu Roma'ya elçi olarak giden Edekon geri döndüğünde Attilâ'ya kendisine teklif edilen suikast planından bahseder. Attilâ Doğu Roma elçisi Vigilas'ı emrine çağırır ve suikast planını itiraf ettirir. Bu olaydan sonra Theodose Attilâ'yı ordularıyla ve entrika ile durduramayınca Kuzeyin İmparatoru ve Hunların Kralı olarak tanımak zorunda kalır.

Attilâ 451 yılının şubat ayında Batı Roma İmparatorluğuna savaş ilan eder. Attilâ birçok şehri ele geçirdikten sonra Aetius ile karşılaşır. Aetius ile yapılan savaşta Ostrogotlardan asil Andagis Vizigot Kralı Theodoric'i öldürür. Theodoric'in ölümü üzerine Vizigotlar geri çekilmeye başlar. Bu olay üzerine savaş son bulur. Attilâ Hun topraklarına geri döner. Ülkeyi oğulları arasında paylaştıran Attilâ bahar gelince ikinci sefer çoğunluğu Hunlardan oluşan ordusuyla İtalya'ya saldırır. Aetius bu sefer Attilâ'yı durduramaz. Bunun üzerine Papa Leon Attilâ'ya elçi olarak gelir ve Attilâ'yı barış yapmaya ikna eder. Attilâ ülkeye geri dönünce İldiko ile evlenir ve düğün gecesi ölür. Oreste de Attilâ'yı öldürdüğünü düşünerek İldiko'nun canını alır. Attilâ'nın ölümünden sonra Avrupa Hun İmparatorluğu dağılır. Attilâ'nın ölümünden sonra Aetius'la işi kalmayan İmparator onu ihanetle suçlar ve öldürür. Aetius'un öldüğünü öğrendiğinde Oreste Attilâ'nın sözlerini aklına getirir ve gözlerini yumar.

Attilâ'nın Kalkanı: 2017 yılında Hasan Erdem tarafından yayımlanmış eser Attilâ ile ilgili piyasaya çıkan serinin ilk romanıdır. Eserde üçüncü kişi

anlatıcı ve bakış açısı kullanılmıştır. Romanda olaylar Attila'nın amcası Rua öldükten sonra başa geçmesiyle başlar ve Attila'nın Mars'ın efsanevi kılıcını ele geçirmesiyle son bulur. Hasan Erdem'in yazdığı eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Attilâ amcası Rua öldükten sonra başa geçer ve Doğu Roma İmparatorluğu ile Margus Antlaşması'nı imzalar. Bu antlaşma çerçevesinde Attilâ Doğu Roma'ya isteklerini kabul ettirir. Attilâ yolculuk yaparken haydutlar tarafından katledilen Kürk Tüccarı Sungur ve Aybike'nin çocukları Ottigin'i yanan evin içinden kurtarak en güvendiği askerlerinden birisi olan Suptar'a emanet eder. Attilâ bu olaydan sonra halkının güvenliği için sınır devriyesi oluşturma kararı alır.

Attilâ M.S. 440'a kadar iç karışıklıkları bastırıp siyasi birliği sağlar ve kırk beş kavme hükmeder. Doğu Roma 441 yılında Hun ve Got mezarlarını yağmalamak suretiyle Margus antlaşmasını bozar. Attilâ'da Doğu Roma üzerine sefere çıkar. Bu savaşa Suptar'da katılır. Attilâ'nın önüne çıkan tüm Romalıları ezerek ilerleyişi Margus Psikoposu'nu korkutur. Psikopos gizlice Attilâ'nın yanına gelerek canını bağışlaması karşılığında Attilâ'ya yardım edeceğini söyler ve Attila'nın başkomutanı Suptar'ı şehre sokar. Suptar da askerleriyle birlikte Margus surlarının kapısını açar ve şehir ele geçirilir.

Attilâ daha sonra Doğu Roma üzerine yürümeye devam eder. İki ordu karşı karşıya gelir ve Doğu Romalı General, Hun okçularının maharetini görünce şaşırır. Attilâ Doğu Roma'nın üzerine gönderdiği orduları mağlup eder ve İmparatoru anlaşma yapmak için köşeye sıkıştırmış olur. 442 yılında Aetius'un araya girmesiyle anlaşma imzalanır ve I. Balkan seferi sona erer. Suptar savaş bitip dört yıl sonra geri döndüğünde annesinin öldüğünü öğrenir. Bu arada Ottigin de büyümüş ve güçlü bir savaşçıya dönüşmüştür. Attilâ, Aetius'la çocukluk arkadaşıdır ve Hunlarla bir yıl kadar yaşamıştır. Bu yüzden Hunları çok iyi tanır. Attilâ'nın barış yapması için kendi oğlunu rehin olarak bırakır.

Ottigin on yıl sonra Suptar ile birlikte ailesinin katlediği eve gider. Bu arada Batı Roma Prensesi Honoria abisinin askerlerinden Konstantinapolis'e doğru kaçarken Suptar ve Ottigin ile karşılaşır. Suptar Honoria'ya peşinden gelen askerden kurtulmasında yardım eder. Ottigin, Honoria ve hizmetçisini

gördüğünde büyülenir. Honoria, Suptar'a abisi kendisini zorla evlenmek istemediği birisiyle nişanladığı için kaçtığını söyler. Suptar'da kendinden ve Attilâ'dan bahseder.

Honoria'nın adamları ve Suptar birlikte içki içip eğlenirler. Bu arada Ottigin okla hünerlerini sergiler. Honoria'nın isteği üzerine Suptar Doğu Roma sınırına kadar Honoria ile at sürmeyi kabul eder. Yolculuk başladıktan bir süre sonra köle avcıları izlerini bulur. Suptar ve Ottigin köle avcılarının çoğunu öldürür. Honoria bu olay üzerine Suptar'a kendi hizmetine geçmesini söyler. Suptar bir Hun Türkü'nün asla köklerini unutmayacağını ayrıca Hun ordusunda ordu baş olarak zaten bir görevi olduğunu söyler ve teklifi geri çevirir.

Suptar Honoria ve emekli askerler Doğu Roma sınırında bir hana gelirler. Zenonun Baykuşlu Hanında gece boyunca Suptar ve emekli askerler içki içerler. Bu arada Honoria'nın peşine takılan ve Suptar'ın öldürdüğü köle avcısının kardeşi Julius Honoria'nın izini bulur ve onu handan kaçırmak için plan yapar. Suptar'ı bayıltan Julius ve adamları Honoria'yı ve hizmetçisini kaçıtır. Sabah olduğunda Suptar Marcus ve Ottigin, Julius ve adamlarının peşine düşer. Bu arada Fulviya köle avcıları yüzünden ölür. Suptar Ottigin ve Marcus köle avcılarını yakalar. Marcus Julius ile savaşırken bir elini kaybeder; ancak savaşmaya devam eder. Suptar ve Ottigin diğer adamları haklarlar. Suptar tüm düşmanlarını öldürdükten sonra Marcus'un peşindeki adamları haklar. Bu arada Marcus da geri döner ve elindeki kamasını Julius'a fırlatarak onu öldürür.

Suptar artık peşlerinde bir tehlike kalmayan Honoria ve Marcus'u sınıra kadar götürdükten sonra geri döner. Bu arada bir çoban Suptar'ın yoluna çıkar ve Suptar'a bir kılıç verir. Suptar da Ottigin'e bu kılıcın Mars'ın kılıcı olduğuna dair hikâyeyi yayacaklarını söyler. Suptar, Çoban Iligar'a kendisiyle beraber gelip kılıcı Attilâ'ya vermesini söyler. Üçü birlikte Hun başkentine dönerler ve Çoban kılıcı Attilâ'ya verir. Bu hadise üzerine şölen düzenlenir. Şölen gecesi Kral Aldaric Mars'ın kılıcını çalmaya kalkar; ancak Suptar onu durdurur ve kılıcı geri alır.

Atilla'nın Kargısı

Üçüncü kişi anlatıcının kullanıldığı eserde olaylar Attilâ'nın elçileri Esia ve Orestes'in 449 yılının Eylül ayında Konstantinapolis'e gitmesiyle başlar. Olaylar Suptar'ın Chrysaphius'u öldürmesi ve Honoria'dan aldığı yüzükle birlikte Attilâ'nın yanına gitmesiyle son bulur. Eserde Honoria'nın Batı Roma'ya yolcu yapacağı kısımda kış aylarının ilk günleri olduğu belirtilir bu bakımdan vaka zamanı beş altı aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Yazar eserinde olay örgüsünü belirgin bir biçimde başlıklandırma yaparak ya da rakamlar vermek sureyiyle ayırmamıştır. Bu bakımdan eserin olay örgüsü verilirken herhangi bir bölümlemeye gidilmemiştir. Eserin olay örgüsü genel itibariyle şekildedir:

Attilâ'nın elçileri Esia ve Orestes 449 yılında Konstantinapolis'e giderek Bizans İmparatoru Theodosios'tan Attilâ'ya süikast düzenlemeye kalkan başvekili Chrysaphius'un kellesini ister. İmparator kendisinin bu olup bitenden haberi olmadığını söyler ve Chrysaphius'un kellesi karşılığında fidye ödemenin makul olacağını düşünür. Bunun üzerine Attilâ'ya bir elçi heyeti gönderilerek Attilâ'nın öfkesinin yatıştırılması kararlaştırılır.

Suptar'ın babası Baltazar ölmüştür ve Ottigin Demir Boğa ile birlikte onun mezarını ziyaret eder. Ottigin manevi babası Suptar ile Attilâ arasında ne olup bittiğini öğrenmek için Etzelburg'a gider. Ottigin Attilâ'nın yanına giderken Attilâ'da Doğu Roma elçilerini huzuruna kabul eder. Daha sonra Attilâ çarşılık yapan casusların kazığa vurulmasını ve bu sahnenin Doğu Romalı elçilere izletilmesini emreder. Ottigin Etzelburg'a ulaşır ve Attilâ'nın huzuruna çıkar. Attilâ Ottigin'e Suptar'ın kendisine saygısızlık yaptığını ve bunun cezasının ölüm olduğunu söyler ve bu işin peşini bırakmasını tavsiye eder. Bu arada Attilâ Romalı elçilerin teklifini kabul eder ve kendisine suikast düzenlemeye kalkan Bigila'yı serbest bırakır. Bu arada Chrysaphius Attilâ'nın bu antlaşmayı kabul etmesinin altında başka bir şeyler yattığını düşünür. Ancak uzun bir süreden sonra ilk kez kendisini güvende hisseder.

Attilâ'nın uyarılarını dikkate almayarak Suptar'ı bulmak için yola çıkan Ottigin şans eseri konakladığı bir handa ailesini öldürüren katillerin sohbetine kulak misafiri olur ve onları öldürmeden önce ailesini öldüren Leo'nun yerini

öğrenir. Daha sonra Ottigin Konstantinapolis'e gitmek üzere Karyus ve Pallas ile yolculuk eder. Bu yolculuk esnasında Ottigin Karyus'a kızını kurtarması için yardım eder. Karyus'un kızını fidye için kaçırılan haydutların lideri Ottigin'in peşinde olduğu Leo çıkar. Leo, Ottigin'in elinden kurtulur. Karyus kızını kurtarıırken gizemli bir okçu onlara yardım eder.

Suptar, General Zenon'u Chrysaphius'un düzenlediği suikastten kurtararak onunla dost olur. Bu esnada Karyus'un evinden ayrılan Ottigin Suptar'ı bulmak için Honoria'nın bulunduğu Konstantinapolis şehrine bakmanın iyi bir fikir olacağını düşünür ve bir kervanla yola çıkar. Bu yolculuk esnasında Ottigin'in gizemli takipçisi Demirboğa birkez daha arkadaşının imdadına yetişir ve yolculuğa birlikte devam ederler.

Ottigin'in macerası devam ederken bir diğer taraftan, Suptar General Zenon'u ikinci kez suikastten kurtarır ve daha sonra Honoria ile buluşur. Honoria, Suptar'a Ravena sarayına geri döneceğini bu yüzden kendi yaşadığı konağı ve kölelerini Suptar'a vermeyi teklif eder. Suptar Honoria'nın hediyesi olan konağı kabul eder ve köle Abar'a da özgürlüğünü verir. Daha sonra Honoria, Suptar'a Attilâ'ya verilmek üzere bir yüzük ve mektup vererek Attilâ'yı kendisine eş olarak seçtiğini abisinin eş olarak seçtiği adamla evlenmek istemediğini söyler.

Suptar Honoria'dan ayrıldıktan sonra Hun casus Ardabur ile buluşup olan biteni ona anlatır ve Honoria'nın kendisine verdiği yüzüğü ona teslim eder. Daha sonra Ardabur ile gizli görevi hakkında konuşur. Asıl görevinin Chrysaphius'u öldürmek olduğundan bahseder. Bu arada Ottigin Demir Boğa ile birlikte Constantinapolis'e gelir ve handa şans eseri eski dostu Marcus'la karşılaşır ve ondan Honoria'yı bulmak için yardım ister. Ottigin ve Demir Boğa Suptar'ı ararken tuzağa düşürülerek zorla Gladyatör oyunlarında savaşmaya zorlanırlar. Bu sıralarda Attilâ'ya suikast girişiminde bulunan Bigila'nın başı kesilmiş hâlde bulunur. Suptar ve Andabar Chrysaphius'u öldürmek için plan yapar. Bu plandan sonra Suptar ve General Zenon'u birkez daha suikastten kurtarır. Bu olaydan sonra Suptar Marcus'u bulur ve ona Ottigin'in yerini sorar. Suptar Marcus'la birlikte Ottigin'in ve Demir Boğa'nın izini bularak onları kurtarır. Daha sonra

Suptar, Chrysaphius'a tuzak kurar ve başvekilin kellesini alır. Bu arada Ottigin de ailesinin katili olan Leo'yu öldürerek intikamını alır. Görevini başarıyla tamamlayan Suptar, gemiye binerek Hun ülkesine doğru Aylu kız ve Honoria'nın emanetleriyle birlikte yola çıkar ve roman biter.

Kumandan Attila

Yiğit Recep Efe'nin 2018 yılında yayımlanan eseri bu çalışmaya konu olan Attilâ ile ilgili yayımlanmış son eserdir. 15 bölümden oluşan eserde vaka zamanı 375 yılında başlar ve 453 yılında Attila'nın ölümüyle son bulur. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Balamir Han büyük göçü başlatır ve Türkler Batı'ya doğru göç edererek Avrupa' içlerini yurt edinir. 390 yılında Uldız Han liderliğinde Avrupa Hun devletinin bağımsızlığını ilan eder. 408 yılına gelindiğinde on üç yaşındaki Attilâ babası Muncuk'un kaybının üzüntüsüyle bozkıra kaçar ve amcası Rua tarafından bulunarak evine geri dönmeye ikna edilir. Bu esnada Kanstantinapolis'te İmparator Arcadius ölür ve yerine oğlu Theodosius geçer.

Uldız Han ölür ve yerine Karaton geçer. Bu arada Rua Vizigot askerlerini takip ederken askerleriyle birlikte tuzağa düşürülür. Rua tam öleceğini düşündüğü sırada imdadına Attilâ yetişir ve amcasını kurtararak askerleriyle birlikte tüm barbarları öldürür. Rua'ya kurulan tuzağın üzerinden dört yıl geçtiği belirtilir. Attilâ ülkesinde düzenlenen şölenlerdeki her müsabakada birinci olur. Attilâ yirmi beş yaşında güçlü bir delikanlı olmuştur. Attilâ Hun Devleti'nin başında bulunan Karaton'un tüm yanlış kararlarına rağmen töre gereği sessiz kalır. Attilâ amcası Rua'ya Roma elçilerini ele geçirmeliyiz der. Bunun üzerine Attilâ kılık değiştirerek Romalı casusların peşine düşer ve Morris ve Testor isimli casusu yakalayıp ülkesine geri döner. Attilâ yurda geri döndükten sonra olan biteni amcası Rua'ya anlatır.

Karaton Attilâ'nın tutsak aldığı casusların anlattıklarını dinler. Karaton casusların anlattıklarına kızsız da Bizas ile savaşmayı gözüne kestiremez. Attilâ bu olaydan sonra Hun halkı arasında efsaneleşir. 422 Nevruz gününde Karaton ölür ve yerine Rua geçer. Tahta Rua'nın geçmesinden sonra Attilâ bir bir Bizanslı casusları avlayarak Konstantinapolis sınırlarına kadar gider. Bu akınlar

üzerine Theodosius cesaret gösterip Rua'nın ordularının karşısına çıkamaz ve antlaşma yapmak ister. Rua da vergi karşılığında Bizans üzerine yaptığı akınları durdurur.

Attilâ ve Rua'nın Bizans'ı vergiye bağlamasının üzerinden on yıl geçer. Rua bu bölümde Bizas sözünü tutup vergi ödediği için Bizas üzerine sefer yapmaz. Artık yaşlanan Rua ölümün yakın olduğunu düşünür. Bu arada Theodosius Batı Roma'ya saldırı planı yapar ve ordusunu savaşa çağırır. Bunun üzerine Attilâ amcası Rua tarafından Batı Roma'ya Bizans tehdidi karşısında yardım etmek için gönderilir. Rua aynı zamanda Attilâ'nın Batı Roma siyasetini yakından tanimasını da ister. Rua birgün kaçakların peşinden giderken atından düşerek ölür. Rua'nın ölümüyle birlikte otuz dokuz yaşındaki Attilâ abisi Bleda ile birlikte Hun tahtına oturur. Attilâ ve Bleda ülkeyi uyum içinde yönetir. Attilâ ve Bleda İskitya seferi öncesi Bizans ile antlaşma yapmak için Margos'a gider ve Bizanslı elçilere tüm isteklerini kabul ettirir. Attilâ ve Bleda Margos antlaşması sonrası isyancı kabileler üzerine sefere çıkar. Attilâ Akat hükümdarına barış teklif eder. Teklifi kabul etmeyen Akat hükümdarını öldürerek Akatları kendine bağlar. Attilâ daha sonra Ak Oğuzlar üzerine yürür ve onlara da boyun eğdirir.

Margos psikoposu Hun çerilerinin mezarlarını talan edince Attilâ ve Bleda yeni bir Bizans seferine çıkar. Bu arada Vandal Kralı Geiseric de Batı Roma'nın Afrika topraklarını işgal eder. Doğu Roma ve Batı Roma Evdokia'nın Valentinionus ile evlenmesiyle birlikte akrabalık ilişkisi kurar. Attilâ Margos'a saldırı düzenleyeceğini söyleyince Margos Psikopos'u Attilâ kendisini öldürmesin diye kapıları açar ve Attilâ çok fazla kan dökmeden Margos'u alır. Daha sonra 443 güzünde Attilâ ve Bleda Bizas üzerine sefere çıkar. Attilâ birçok Balkan şehrini alarak ilerler. Attilâ ve Bleda bir gün ordunun dinlenmesi konusunda anlaşmazlık yaşar. Bu olaydan sonra Bleda Arcadiopolis civarında kimin attığı belli olmayan bir okla öldürülür. Attilâ abisini kaybettikten sonra Bizas üzerine yaptığı seferi devam ettirir ve Ripensis (Plevne) bölgesinde Bizans'ı yenilgiye uğratar. Attilâ Theodosius'un kendisini öldürmesi için gönderdiği Bizans'ın en ünlü şövalyesi Arnegis'in kellesini alarak Theodosius'a geri gönderir. Attilâ daha sonra zamanında 300 Spartalı'nın savaştığı Termopylac'a gider ve oradaki Bizans kuvvetlerini de yok ederek

Konstantinapolis üzerine ilerler. Bunun üzerine Bizans Attilâ ile antlaşma yapmak için elçi gönderir. Attilâ Bizans'a tüm isteklerini kabul ettirerek ordusuyla birlikte geri döner.

450 yılında Theodosius ölür. Hunların Sycambria olan başkentinin ismi Etzelburg olarak değiştirilir. Bu arada Batı Roma İmparatoru Flavius Aetius Türkleri içten fethetmek için kızı ile Attilâ'yı evlendirmek ister. Attilâ bunun bir tuzak olduğunu anlar ve evlilik teklifi karşılığında Batı Roma topraklarını çeyiz olarak ister. Attilâ'nın çok sevdiği eşi Nakata ölür ve Attilâ eşinin kaybına çok fazla üzülür. 451 yılında Attilâ elli altı yaşındayken Roma üzerine sefere çıkar. Attilâ savaşta Got Kralını kendi eliyle öldürür. Attilâ bu galibiyetten sonra Roma içlerine doğru ilerleye devam eder. Önce Galya'yı fetheden Attilâ, daha sonra fethedilemez denilen Aquilia şehrini fetheder. Bu arada Batı Roma ve Papa, haince bir plan yaparak Attilâ'nın ölen eşi Nakata'ya benzeyen bir kızı antlaşma yapacakları yere getirir. Attilâ bu kızı görür görmez eşine olan benzerliğinden dolayı etkilenir. Attilâ Papa'nın yalvarması üzerine Roma'yı bağışlar ve eşine benzeyen kızı da alarak ülkesine geri döner. Attilâ ülkesine döndükten sonra Romalı kızla evlenir. Romalı kız gerdek gecesinde Attilâ'yı sırtından bıçaklayarak öldürür ve eser son bulur.

Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila: Okay Tiryakioğlu'nun 2018 yılında ilk baskısını yapan ve on bölümden oluşan eserinde olaylar 410 yılında başlar ve 454 yılında son bulur. Üçüncü kişi anlatıcının ağzından hâkim bakış açısıyla anlatılan eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Attilâ'nın abisi Bleda ile babası ve amcalarına karşı tatbikat yapar. Attilâ tatbikatı ciddiye alır ve teslim olmayarak babasının adamlarıyla gerçek bir mücadeleye girer. Attilâ sonunda babasının adamları tarafından bayıltılarak etkisiz hale getirilir. Attilâ iyileştikten sonra yakın arkadaşları Ünen Alp (Onegesios) Rustichius, Odekon ve Orestes ile gerçekleştirdikleri tatbikat üzerine konuşur. Daha sonra Attilâ kendisini tedavi eden Greka ile evlenir. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra Attilâ Roma'ya Flavius Aetius karşılığında takas edilir.

Attilâ General Gaidentius Aetius'un himayesinde eğitim alır. Daha sonra Attilâ, İmparator tarafından gladyatör dövüşlerine katılmaya zorlanır. Attilâ bu

arada generalden babasının öldüğü haberini alır. Ayrıca Muncuk'un ölmeden önce Bleda'nın Rua'nın oğlu olduğuna dair gerçeği öğrenir. Bu olaylar üzerine Attilâ arenaya çıkmaya karar verir ve çıktığı tüm müsabakaları kazanması sonucunda Attilâ'ya ayrıcalık verilir ve Attilâ gladyatörler arasında lider olarak kabul edilir. Bunun üzerine Attilâ'nın yeni bir Spartaküs olmasından korkan İmparator, gladyatör okullarına yasak getirir ve Attilâ'nın işinin bitirilmesini emreder. Romalı askerler Coliseum Okulunu kuşattığı sırada eğitmen Callistus otuz kadar gladyatörle Attilâ'nın kaçmasına yardım eder. Attilâ Apollanius'u da yanına alarak General'in evine gider ve onu daha önce kendisine anlattığı gizli geçitte bulur.

Attilâ, generalin söylediği Bellugello'daki hana gider ve orada Nicodemo isimli eşkıya ile karşılaşarak onu öldürür. Bu olay üzerinden yıllar geçer ve Attilâ Nicodemo gibi eşkıyalara karşı Roma topraklarında mücadele etmeyi sürdürür. Gaidentius öldüğü için artık Roma'daki işi biten Attilâ, Karaton'a bir haberci göndererek üç yüz adamıyla birlikte Hun topraklarına geçer. Attilâ bu esnada eşi Greka'nın üç yıl önce öldüğünü öğrenir.

Attilâ, ülkesine döndükten kısa bir süre sonra Bleda ile birlikte Doğu Roma üzerine sefere çıkar. Sasani Şahı Yazdigerd ile kurulan ittifakla Doğu Roma mağlup edilir. Attilâ amcası Oktar'ın içkiyi bırakıp eski günlerine geri dönmesini sağlar ve Doğu Roma üzerine yeni bir sefere çıkarlar. Oktar Han, girdiği muhasarada ağır yara almasına rağmen ölmez ve savaş kazanılır. Bu arada Batı Roma İmparatoru Placida'nın küçük oğlu Valentian olur.

Eylül 425 yılında Rua ve Bleda Oktar'ı tahttan indirir. Aetius Attilâ'dan yardım istemek için geldiği sırada bir çoban Ares'e ait olduğu söylenen efsanevi kılıcı Attilâ'ya getirir. Bu olaydan sonra Attilâ otuz bin Hun askerini Aetius'a bırakır. Rua ölür ve Attilâ ile Bleda ortak hükümdar olurlar. Attilâ ilk diplomatik görüşmede Doğu Romalı heyete isteklerini kabul ettirir. Margos Başpiskopos'u Anacleto Hun Türklerinin mezarlarını yağmalatınca Attilâ bu küstahlığı affetmez ve Margos üzerine sefere çıkar. Attilâ Margos Piskopos'u ile görüşür. Piskopos Attilâ'ya İsa'nın kutsal kâsesini hediye etmek ister. Attilâ kâseyi tutan rahibin boynunu hızlı bir kılıç hamlesiyle kestikten sonra kâseye dolan kanı Piskopos ve

maiyetinde gelen diğer kişilerin içmesini emreder ve birkişi hariç heyetteki herkesi infaz ettirir. Bu olaydan sonra Attilâ sırasıyla Margos, Belgrad ve Niş şehirlerini alarak Trakya üzerine yönelir. 443 yılında Aetius'un elçileri Attilâ'nın yanına gelerek savaşı durdurmasını rica ederler. Attilâ Bleda'nın Aetius ile gizli bir ittifak içerisine girmiş olabileceğinden şüphelenerek Bleda'yı düelloya davet eder ve düello sonucunda Bleda'yı öldürür. Bleda'nın ölümünden sonra Attilâ Batı Roma üzerine sefere çıkar. Aetius Attilâ'nın karşısına çıkmaya cesaret edemez. Attilâ daha sonra Doğu Roma üzerine ilerleyerek birçok şehri ele geçirir. Mart 447'de Attilâ, III. Theodosius'un gönderdiği tüm birlikleri yenerek Büyükçekmece önlerine kadar gelir ve Doğu Roma'nın ödediği vergiyi üç katına çıkarır.

Bu arada Batı Roma Prensesi Honoria Attilâ'ya elmas bir yüzükle birlikte evlilik teklifi içeren bir mektup gönderir. Bu mektup üzerine Attilâ Doğu Roma ve Batı Roma'ya mektuplar göndererek Prenses Honoria'nın serbest bırakılmasını ister. Valentianus, Attilâ'nın Honoria ile evlilik teklifini kabul etmez ve Honoria'yı Sicilya Valisi Enrico Bassius ile evlendirir. Attilâ bunun üzerine Batı Roma üzerine sefere çıkar. Birçok şehri ele geçiren Attilâ daha sonra Aetius'un ordusuyla karşı karşıya gelir ve iki ordu arasında kanlı bir çarpışma başlar. Bu savaşta yüzbilerce asker hayatını kaybeder. Attilâ askerî dehasıyla savaşı lehine çevirir ve Romalılara karşı üstünlük kurar. Bu arada Vizigot Kralı Theoderic ölür. Aetius bu hadiseden sonra Attilâ ile barış görüşmesi yapmayı kabul eder. Attilâ Honoria karşılığında Theoderic'in cenazesini vermeyi teklif eder ve Aetius gönülsüzde olsa bu teklifi kabul eder. Attilâ bunun üzerine ordusunu geri çeker. Eylül 452 tarihine gelindiğinde Roma Honoria'yı Attilâ'ya göndermez. Bunun üzerine Attilâ Roma üzerine tekrar sefere çıkar ve Roma'nın savunması en güçlü şehri Aquilia'yı uzun bir kuşatmanın ardından ele geçirir.

452 yılında Mincio Nehri'nin Po Nehri ile karıştığı arazide Papa Leo, Attilâ ile konuşmaya gelir. Anlaşma gereği Attilâ Honoria ile birlikte barış antlaşmasını kabul eder. 27 Ekim 452 tarihinde Attilâ Honoria ile düğün yemeğindeyken uzun süredir kanayan burnu tekrar kanayınca Honoria kokuya kapılır. Attilâ arkadaşlarının tedavi önerilerinin hiçbirini kabul etmez. Nisan 453 tarihinde elli sekiz yaşındaki Attilâ Sasaniler üzerine yapmayı düşündüğü seferin hazırlığından

dönerken ilk eşi Greka'ya benzeyen bir Germen kızı görür. Bu kızdan etkilenen Attilâ kızı babasından ister ve oğlu Dengizek'e hamile olan Honoria'nın tüm itirazlarına rağmen kızla evlenir. Attilâ düğünden sonra İldiko ile odasına geçer. İldiko Attilâ'yı zehirleyerek öldürür. Rustichius, Attilâ'nın kanlar içerisinde ölmüş olduğunu görünce İldiko'yu sorgulamadan öldürür. Attilâ'dan sonra ülkenin başına geçen İlek babası gibi başarılı olamaz ve Gepit Kralıyla savaşırken öldürülür. Bu arada Aetius da Valentianus tarafından infaz ettirilir ve roman son bulur.

1.5. Cengiz Han'ı Konu Alan Romanların Olay Örgüsü

Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru: Turhan Tan'ın (Mehmet Samih Fethi) yazdığı eser altı bölümden oluşmaktadır ve eserde hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Eserde olaylar Temuçin'in Merkitlerle giriştiği savaşla başlar ve Cengiz'in ölümüyle yani 1227'de sona erer. Eserde yazar kurgunun büyük bir kısmını Cengiz Han ve Köşlük Han arasındaki mücadele üzerine kurmuştur. Bu yönüyle diğer tüm Cengiz Han romanlarından farklılık arz eder. Diğer eserlerde ana karşıt güç olarak Köşlük Han yerine Camoka kullanılırken bu eserde diğer eserlerde değinilmeyen ve tarih kitaplarında da çok fazla yer verilmeyen Köşlük Han'a değinilmiştir. Cengiz'in başından geçen olayların büyük bir kısmı yazarın kendi hayal gücünün ürünü olarak oluşmuş ve yazar boşlukları tamamen kendi muhayyilesine göre doldurmuştur. Cengiz Han'ın öz yaşam öyküsüyle bağdaşmayan birçok kısmın bu eserde yer aldığı görülmektedir. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Temuçin askerleri gök gürlemesinden korkmasına rağmen Merkitlerle yaptığı savaşa devam eder. Temuçin güçlü bir inanca sahiptir; ancak batıl inançlara karşıdır. Bu savaş sonrasında önemli boylar Temuçin kendisini savaşta ve yöneticilikte de ispat ettiği için ona bağlanırlar. Temuçin'in asıl amacı Türk birliğini sağlamaktır. Temuçin'e göre soyu Eski Türklere Hunlara dayanmaktadır. Temuçin savaş sonrasında eşi Börta'nın düşmana esir düştüğünü öğrenir.

Temuçin Daha sonra Ulu Gökçe'nin yanına giderek ondan ne yapması gerektiğiyle ilgili fikir alışverişinde bulunur ve Naymanların yurduna gidip

Nayman Hanı Köşlük'ün karısı Göncü Hatun'u kaçıarak Naymanlarla savaşmadan kendi devletine katar. Göncü Hatun Temuçin'den hoşlanır; ancak onunla sadece Çin imparatorunu yenersen birlikte olacağını söyler. Temuçin de bu talebi kabul eder.

Daha sonra Temuçin Ulu Gökçe'nin isteğiyle cesur savaşçılar olan Taycıgotlara karşı savaş ilan eder. Bu sırada Ulu Gökçe'nin kuşu Cengiz ismini söyler ve Temuçin, Cengiz adını alır. Temuçin yeni unvanını aldıktan sonra Cengiz Sobütay'ı başbuğluğa terfi ettirir. Cebe'yi sağ kola başbuğ yapar. Buğurcu sol kolu alır Mohali de ortadaki birliklerin başına geçer. Yeni görev dağılımları yapıldıktan sonra Cengiz'in ordusu harekete geçer. Cengiz Taycıgotlar üzerine yaptığı seferde başarılı olur. Taycıgotların başında bulunan Camoka bu savaş sonrasında kaçarak kurtulur. Ulu Gökçe halkın sevgisini kazanmak için Cengiz'in verdiği malları halka bağışlar. Cengiz kendisinden habersizce yapılan bu eyleme kızar ve bir gün Ulu Gökçe'nin canını alacağını söyler.

Cengiz savaştan döndükten sonra Börta Merkitlerin elinden kurtularak gelir; ancak hamiledir. Cengiz Börta'nın Merkitlerden hamile kaldığını bildiği hâlde onu ve çocuğunu sahiplenir; ancak Börta'ya bir daha el sürmeyeceğini söyler ve çadırını ayırır. Cengiz'in Börta'yı geri kabul etmesine sinirlenen Beyter abisine namussuz mahiyetinde leş diyerek hakaret edince Cengiz bu hakarete dayanamaz ve kardeşini döverek öldürür. Bu arada Börta çocuğunu doğurur, Cengiz çocuğun adını Cuci koyar. Cengiz tüm bu olan bitenden sonra Köşlük Han'a giderek onunla gerdek kurar. Bu arada Ulu Gökçe Cengiz'in arkasından komplo kurarak onu yok etmek ister; ancak Cengiz durumdan haberdar olup onu ölümle tehdit eder. Ulu Gökçe yıllarca kendisi Cengiz'i aldattığını sanarken onca yıl aslında Cengiz'in kendisini kullanmış olduğunu anlar.

Cengiz Merkitlere karşı çok kanlı bir zafer elde eder. Cengiz savaş sonrası kamp kurmuşken Göncü'nün eski kocası Köşlük Han ve adamlarının baskına uğrayarak ağır yara alır ve ölü askerlerinin arasında saklanır. Savaştan sonra Cengiz Kaydo kabilesinin mensupları tarafından bulunarak tedavi edilir. Bu arada Cengiz tedavisiyle ilgilenen Kaydoların güzel kızı Işık'ı kendisine odalık

isteyince kızın sevgilisi Köşlük Han onun çadırına gelir ve sevgilisini isteyenin Cengiz olduğunu görünce kılıcına sarılır. Bu arada Işık'ın kız kardeşi Uğurtay Cengiz'in yaralı olduğunu bahne ederek araya girer ve Cengiz'in hayatını kurtarır. Cengiz Han daha sonra yaralarının iyi olmasını beklerken Uğurtay'ın yardımıyla ülkesine kaçmayı başarır.

Cengiz ülkesine döndüğünde eşi Börta'yı çalgıcıyla birlikte olurken yakalar ve Cuci'ye çalgıcıyı öldürmesini emreder. Cengiz daha sonra oğlu Cuci'ye kendisine kafa tutan Ulu Gökçe'yi de öldürtür. Cengiz daha sonra Çinliler üzerine yürür. Bu arada Piyong King şehrini savunanın Köşlük Han olduğunu öğrenir ve onun ölüm emrini verir. Sonunda Köşlük Han Cengiz'in askerleri tarafından öldürülür. Bu arada Köşlük'ün yanında olan Işık Hatun'da ölür.

Cengiz, Kuzey Çin'in ele geçirilmesinden sonra rotasını Harezmlı Sultan Mehmet'e çevirir. Cengiz bir taraftan Harzem ülkesinin içindeki karışıklıklardan yararlanırken bir taraftan da Harzemlilere elçiler göndererek diplomatik ilişkileri geliştirmeye çalışır. Bu sıralarada Harezmliler Cengiz'in kervanına saldırır. Cengiz de Sultan Mehmet'e Müslüman elçi Buğra'yı gönderir. Cengiz'in elçisi Sultan Mehmet tarafından infaz edilince Cengiz'in aradığı savaş gerekçesi kendiliğinden ayağına gelir.

1219 yılından başlayan harp üç yıl sürer. Mehmet Şah savaş sonucu kaçır annesi de esir olarak Moğolların eline düşer. Savaştan kaçan Sultan Mehmet de 1222 yılında hastalanarak ölür. Savaş esnasında Timur Mekin isimli bir Harezmlı komutanı Cengiz'in başına bela olur. Daha sonra Cengiz Sultan Mehmet'in oğlu Celalettin ile mücadele eder. Cengiz Celalettin'in peşine düşer; ancak elinden kaçırır. Buna rağmen Cengiz Kaşgar'dan Buhara'ya kadar tüm Harzem ülkesini fetheder. Cengiz otuz beş ulusu bir araya getirip 1206'da Hakan-İlhan ilan edilir ve asıl hayalinin bütün Türkleri birleştirmek olduğunu söyler. Cengiz fetihleri bırakır; ancak onun ünlü komutanları Cebe ve Söbütaý Kuzey İnan'dan Macaristan'a kadar birçok toprağı fethederek ömürlerinin sonuna kadar savaşmaya devam eder.

Cengiz ömrünün sonuna doğru ülkeyi oğulları arasında paylaştırır. Daha sonra Cengiz oğlu Cuci'nin üzerine yürüme kararı alır; ancak Cuci babasıyla

karşı karşıya gelmeden eceliyle ölür. 72 yaşına gelen Cengiz kendisinin de ölümünün yaklaştığını anlayınca oğul ve torunlarına öğütler verir. 1227 Domuz yılında Cengiz hayata gözlerini kapatır.

Genç Temuçin: Cengiz Dağcı'nın yazdığı ve iki bölümden oluşan eserde üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Cengiz Han'ın doğumuyla başlayan kurgu Cengiz'in eşi Börte'yi kurtadığı kısımda son bulur. Bu eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1155 yılında Cengiz Han'ın dünyaya gelir. Cengiz Han Yesügey'in kaçırarak kendisine eş yaptığı Yulun Eke'den dünyaya gelmiştir. Yesügey oğluna esir aldığı Tatar beyinin adı olan Temuçin ismini verir. Tatar Bey'i Timuçin'in oğlu Kargun Batır ve adamları beylerinden kendilerine bir fayda gelmeyeceği için Merkitlere sığınır. Kargun Batır Yulun Eke'nin eski kocası Cilaydı Eke'yi görmeye gider ve Cilaydı ile iş birliği yaparak Tutka Beyci ile birlikte zamanı geldiğinde Yesügey'in oğluna alacağı hatunu kaçırılır der.

Yesügey'in komutanı Targutay Kurulduk Moğol topraklarında gezen Tatarları yakalar; ancak onları Yesügey'e götürmeyerek kendisi için kullanmayı planlar. Tutka Beyci'nin birgün kendisine lazım olabileceğini düşünür. Bu arada Targutay'ın Temuçin Üge'nin oğlu Kargun Batır'ı da yakalar. Yesügey Targutay'ın sözünü dinler ve Kargun Batır'ı öldürmez. Daha sonra oğlu Temuçin için kız bulmak amacıyla yola çıkar. Yesügey yolculuk esnasında kamp kurar. Bu arada Yesügey'i obasında konaklaması için davet eden Dai Seçen kendi kızını Temuçin'e eş olarak vermeyi teklif eder. Yesügey oğlununda onayını aldıktan sonra Dai Seçen'in kızını kendisine gelin olarak alır ve oğlunu Dai Seçen'e evleneceği yaşa gelene kadar içgüveysi olarak bırakır. Yesügey üç gün sonra yola koyulur. Yesügey geri dönüş yolunda Tatarlar tarafından zehirlenir. Bunun üzerine Munglik Temuçin'i obasına geri getirir. Temuçin obasına geri döndüğünde babasının ölmüş olduğunu görür.

Yesügey'in ölümünden sonra Targutay kontrolü ele geçirir ve Yulun Eke ile çocuklarını geride bırakarak Yesügey'in obasını yanına alır ve göçe başlar. Temuçin ve ailesi bozkırda hayatta kalmayı başarır. Temuçin bu zorlu koşullar içerisinde üvey kardeşi Bekter'in sürekli olarak avını çalmasına sonunda

dayanamaz ve Bekter'i oklayarak öldürür. Bekter'in ölümünden sonra Temuçin'in gücünün farkına varan Moğollar birbir ona katılmaya başlar. Bu durumu gören Targutay Temuçin'in obasına saldırır. Temuçin, Targutay'ın adamları tarafından yakalanarak boyunduruğa vurulur. Temuçin'in bakımını üstlenen babasının eski dostu Sorgan Şira eski beyinin oğlunun kaçmasına göz yumar. Daha sonra çok isteyerek olmasa da Cengiz'i evinde saklar. Tehlike geçtikten sonra Temuçin Sorgan Şira'nın oğullarının yardımıyla ailesinin yanına döner. Bu olaydan sonra Temuçin'e katılanların sayısı daha da artar. Demirci Celmey de oğullarıyla birlikte Cengiz Han'a katılır. Obasında işler yolunda giderken Temuçin'in atları çalınır ve o da atlarını çalan hırsızların peşinden gider. Temuçin atlarını ararken Nuyu Boyan'ın oğlu Bogurcu ile karşılaşır.

Temuçin Bogurcu ile atlarını kurtardıktan sonra onunla arkadaş olur ve Temuçin obasına geri döner. Bu arada kendisine katılanlarla birlikte iyice güçlenen Temuçin Targutay'ı mağlup eder. Bu olaydan sonra Sorgan Şira ve oğulları da Temuçin'e katılır. Temuçin Bozkırda hayattakalmak için ittifak yapması gerektiğini bilir ve babasının eski dostu Toğrul Han ile ittifak kurar.

Temuçin daha sonra Dai Seçen'e giderek sözlüsü Börte'yi alır ve onunla evlenir. Temuçin ve Börte'nin evliliğinin üzerinden çok geçmeden Merkitler'den Tutka Beyci, Çılaydı Eke'nin kaçırılan eşi Yulun Eke'nin intikamını almak için Börte'yi kaçıır. Temuçin bu ani baskından kurtulur ve eşini kurtarmak için Toğrul Han'dan yardım istemeye gider. Toğrul Han, Temuçin'e eşini kurtaralım ama gelecek yıl ancak saldırı yapabiliriz der ve ayrıca Yamuga'nın da yardımını alalım der. Ertesi yıl Temuçin Toğrul Han ve Yamuga ile Merkitlere saldırır ve eşini kurtarır; ancak eşinin hamile olduğunu görür. Börte çocuğun kimden olduğunu bilmediğini söyler. Bu yüzden çocuk doğduğunda adı kim olduğu bilinmeyen anlamına gelen Cuci konur. Merkit obasında yakalanan ve ölüm emri verilen düşmanlar arasında Targutay'a karşı Temuçin'i uyanan Kalgutay'da vardır; ancak Kalgutay önceden işlediği suçlar sebebiyle infaz emrine ses çıkarmaz. Kalgutay, Temuçin'in Moğol birliğini kuracak kişi olduğunu hayal ederek infaz edilir ve eser biter.

Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han: Ahmet Haldun Terzioğlu'nun kaleme aldığı eserde hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatıcı kullanılmıştır. Yesügey Bahadır'ın oba beyi olarak seçilmesiyle başlayan eserin kurgusu Cengiz Han'ın Camuka'yı yenerek Moğolları tek bir çatı altında toplamasıyla son bulur. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Yesügey Bahadır, kırk bir çadırın beyi olarak seçilir. Yesügey Bey olarak seçildikten sonra Merkit Türklerinden Yeke Çiledü'nün adamlarını öldürür eşi Helün İcün'ü kaçıarak kendisine eş yapar. Yesügey Bahadır'ın Helün İcün'den bir oğlu olur ve adını Timuçin koyar. Yesügey'in yakın dostlarından Çarçuday Yesügey'e oğlu Celme'yi Timuçin'in hizmetinde çalışması için vereceğini söyler ve beraberinde bir samur kürk hediye eder. Timuçin'in doğumundan iki yıl sonra kardeşi Kasar ondan üç yıl sonra Kasiun ve Kasiun'dan sonra Tumuga ve Temülin dünyaya gelir.

Timuçin sekiz yaşına geldiğinde Yesügey oğluna evlilik için kız bakmanın vaktinin geldiğine karar verir ve bunun için yola çıktığı sırada Dey Seçen ile karşılaşır ve onun davetini kabul eder. Dey Seçen Yesügey'in niyetini öğrendikten sonra ona kendi kızını gelin olarak vermek istediğini belirtir. Yesügey bu isteğe sıcak bakar ve oğlunun da Börte isimli kızı beğenmesi üzerine Yesügey Bahadır töre gereği oğlunu evleneceği yaşa gelene kadar damat olarak Dey Seçen'e bırakır ve yurduna dönmek üzere yola çıkar. Yolda düşmanları tarafından zehirlenen Yesügey ölmeden önce ailesini Munglik'e emanet eder ve ona oğlu Timuçin'i alıp gelmesini söyler. Yesügey ölünce obası dağılır. Timuçin'in çevresinde çok az kişi kalır. Bu geriye kalanlardan birisi de Cacirat kabilesinin Beyoğlu Camuka'dır. Camuka ve Timuçin iki iyi arkadaş olur.

Yesügey'in öldükten sonra Targutay kendini bey ilan edip Timuçin'i hasım beller ve Moğolların çoğunu kendi beyliğine alarak Timuçin'i ailesiyle bir başına bırakır. Timuçin bu süreçte zorlu bozkır koşullarında ailesi ile hayatta kalma mücadelesi verir. Bu arada Targutay Timuçin'i tamamen ortadan kaldırmak gerektiğini düşünerek onun obasına saldırır ve onu esir alır. Moğol geleneklerine göre öldürülecek büyüklüğe ulaşmamış olan Timuçin boyunduruğa vurulur. Bu boyunduruktan nöbetçisini öldürerek kaçan Timuçin bir süre Onon Irmağında

saklanır. Daha sonra Taycitlerden Sorkan Kiray'ın ve oğullarının yardımıyla ailesinin yanına dönmeyi başarır. Timuçin ülkesine döndükten sonra üvey kardeşi Bektar'ın zaten kendileri için yetmeyen avlarını çalması Timuçin'i öfkelenendirir ve kardeşi uyarılarını dinlemeyince onu öldürür. Timuçin için sıkıntılar bunlarla bitmez, bir gün Timuçin'in tek geçim kaynağı olan atları çalınır. Tek başına hırsızların peşine düşen Timuçin Borçu isimli bir gençle tanışır ve onun maddi manevi yardımıyla atlarını kurtarır. Daha sonra bu cömert ve yardımsever gençle aralarında sıkı bir dostluk başlar.

Timuçin on beş yaşına geldiğinde Börte ile evlenir ve bu evlilikten hemen sonra babasının eski dostu Tuğrul Han'ın yanına giderek onun desteğini alır. Daha sonra Çarçuday yıllar önce Yesügey Bahadır'a söz verdiği üzere oğlu Celme'yi onun hizmetine bırakır.

Merkitler Timuçin'in obasına baskın yaparak eşi Börte'yi Helün Hatun'un kaçırılmasının intikamı olarak kaçırlar. Daha sonra Timuçin, Camuka ve Tuğrul Han'ın yardımını alarak eşini kurtarır. Bu arada da Temuçin'in eşini kaçıran Tohta Beki kaçıp canını kurtarır. Bu zafer sonrası Timuçin, Camuka ile obalarını birleştirir. Bu arada Timuçin, Börte'nin hamile olduğunu öğrenir ve çocuğun kendisinden olmasıyla ilgili şüpheleri olmasına rağmen durumu kabullenir.

Camuka ve Timuçin kışı bir arada geçirirler ve yaz geldiğinde iki budun kendi yurtlarına doğru yola çıkar. Timuçin obasını genişlettikten ve yeterli güce ulaştıktan sonra Targutay'ı ve adamlarını yakalar. Timuçin ibret olsun diye Targutay ve adamlarını acımasızca öldürür. Bu katliamdan sonra geride kalan Taycit erleri Timuçin'e katılır. Timuçin'e katılanlar arasında Türk budunları da önemli bir yer tutar. Timuçin güçlenince Moğol ulusları bir araya gelerek Timuçin'i Han ilan eder. Timuçin, Han ilan edildiği haberini Camuka'ya elçi aracılığıyla bildirir. Ancak Camuka onun hanlığını kabul etmez. Bu arada Börte Timuçin'in ikinci oğlu Çağatay'ı doğurur.

Camuka'nın kardeşi Taiçar Bahadır Timuçin'in atlarını çalarken okla vurularak öldürülür ve bunun üzerine Camuka Timuçine'e savaş ilan eder. Cengiz Camuka'nın güçlü ordusu karşısında mağlup olur. Ancak bu savaştan kârlı çıkar. Moğolların en güçlü savaşçılarından olan Urud umagının beyi

Çurçeday ve ve diğer ünlü Moğol beyi Kuyuldar Cengiz'in saflarına geçer. Daha sonra Çin Devleti ve Tatarlar arasında devam eden savaşa Cengiz ve Tuğrul Han da dâhil olur ve Çin'e yardım ederek Tatarları mağlup ederler. Bu arada Cengiz Han, kendisine itaatsizlik eden Curkin kabilesini cezasız bırakmaz. Tuğrul Han, Cengiz Han'ın isteğiyle Camuka'ya karşı savaşmak için ordularıyla Cengiz'e katılır. Cengiz savaşta yara alır ve Cengiz'in hayatını yakın dostu Celme kurtatır. Cengiz Han savaş sonrası atını vuran Cebe'yi affeder ve kendi erlerinin arasına alır. Cengiz'in Oktay'dan sonra Börte'den bir oğlu daha olur ve adını Tuluy koyar. Cengiz'in adamları Camuka'nın peşine düşer; ancak yakalayamaz.

Cengiz Han Tatarlarla yarım kalan işini tamamlamak üzere onlara saldırır ve mağlup eder. Tatar esirlerden Yeke Çeren'in kızları Yasugan ve Yasui isimli iki güzel Tatar kızını kendisine eş olarak alır. Daha sonra Cengiz ve Tuğrul Han Naymanlara saldırır. Bu savaşta Tuğrul Han, Cengiz'in kendisini öldüreceği istihbaratını alıp savaş alanını terk eder ve ailesi Naymanların eline esir düşer. Cengiz Tuğrul Han'ın imdadına yetişir ve ailesini kurtarır. Bu iyilik karşılığı Tuğrul Han'ın kızını oğluna ister. Tuğrul Han oğlu ve Camuka'nın tesiriyle bu teklifi Cengiz'e tuzak kurmak için kullanır; ancak başarılı olamaz. Cengiz kendisine yapılan bu son ihaneti bağışlamaz ve Tuğrul Han'a saldırarak onu gafil avlar, Kerayit Türklerini kendine bağlar. Tuğrul Han savaştan kurtulur; ancak ezeli düşmanları Naymanlar tarafından yakalanarak öldürülür. Tuğrul Han'ın oğlu da seyisi Kokoçu tarafından öldürülür.

Cengiz Han otoritesini iyice sağlamlaştırdıktan sonra Naymanlar ve Merkitleri de yenerek kendine bağlar. Cengiz Han eski dostu Camuka'yı kendisine getiren adamları da beylerine ihanet ettikleri için infaz ettirir ve eski dostuna yeniden birlik olmayı teklif eder. Camuka ise bu teklifi kabul etmez kanının akıtılmadan infaz edilmesini ister. Camuka'nın dileği gerçekleştirilir. Cengiz Han böylelikle Moğol Devleti'ni kurar ve yeni fetihlere başlar.

Bozkırım Oğlu Cengiz Han: Hakan Bayrakçı'nın romanı olan eserde anlatıcı üçüncü kişi anlatıcıdır ve eserde olaylar Cengiz Han'ın doğumundan ölümüne kadar olan süreyi kapsar. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Yesügey'in bir oğlu olur ve oğluna esir adığı Tatar reisinin adı olan Temuçin'i verir. Yesügey'in oğlu büyür ve Yesügey oğluna kız almak için eşinin kabilesi olan Targutlara doğru yola çıkar; ancak o kabileden kız almak yerine Deiseçen'in kızı Börte'yi oğluna gelin olarak alır. Yesügey gelenekleri gereğince oğlunu evlilik çağına kadar Deiseçen'e damat olarak bırakır. Yesügey evine geri dönerken yolda Tatarlar tarafından zehirlenerek ölür. Bunun üzerine Munglik Temuçin'i obasına geri getirir. Temuçin obaya geri döndükten sonra Camuha isimli gençle kan kardeşi olur. Yesügey'in ölümünden sonra obanın önde gelenlerinden Targutay ve diğerleri Hogelün Hatun'u çocuklarıyla bırakıp obadan ayrılırlar. Temuçin zorlu bir hayat mücadelesi verirken bir taraftan da ailesini bir arada tutmaya çalışır. Temuçin'in üvey kardeşi Bekter sürekli olarak Hasar'ın avladığı balıkları elinden alınca Temuçin ile Hasar birlikte sürekli başlarına bela ola üvey kardeşleri Bekter'i av esnasında okla vurarak öldürür.

Targutay ve adamları Temuçin'in peşine düşer ve onu yakalayıp esir ederler. Bu arada Sorhan Şira ve oğulları Temuçin'e yardım eder ona erzak götürürler. Temuçin kendi çabasıyla esir olarak tutulduğu yerden kurtularak Sorhan Şira isimli babasının eski bir arkadaşının yanına sığınır ve onun yardımıyla ailesinin yanına döner. Temuçin ailesinin yanına döndükten bir süre sonra atları çalınır ve atlarını çalan hırsızların peşine düştüğü sırada Bogorçu ile tanışır. Kendi yaşlarında olan bu genç adamla birlikte atlarını kurtarır. Atlarını kurtardıktan sonra Börte'yle evlenmek için yola çıkar. Temuçin Börte ile evlenir. Daha sonra Börte'nin çeyiz olarak getirdiği samur kürkle birlikte Toğrul Han'ın yanına giderek onunla ittifak kurar. Temuçin Toğrul Han ile ittifak kurduktan sonra obasına yeni simalar katılmaya devam eder. Bu sıralarda Çarçiguday oğlu Celme'yi Temuçin'e hizmet etmesi için getirir.

Merkitler intikam almak için Temuçin'in obasına saldırır ve onun biricik eşi Börte'yi kaçırmaya çalışırlar. Bunun üzerine Temuçin Toğrul Handan aldığı askerler ve kendi askerleri ile birlikte sefere çıkar. Temuçin kız kardeşi Temulün ve Börteyi kurtarır. Bu arada Bogorçu da karısı Çilay'ı bulur. Temuçin Merkit yağmasından sonra Camuka ile birlikte yurtlanır. Bu arada Börte, Temuçin'e hamile olduğu haberini verir. Temuçin bu habere önce sevinir sonra çocuğun Hogolçin Çilay denilen adamdan olabileceğini düşünür; ancak çok üzerinde durmaz.

Temuçin ve Camuha yaz gelince yurtlarını ayırmaya karar verir bu esnada Camuha'nın bazı adamları da ona katılır. 1206 yılında Temuçin, Cengiz unvanını alarak Han seçilir. Temuçin Han ilan edildikten sonra onun ezeli düşmanları Taiçigutlar Camuha'ya sığınır. Toğrul Han, Timuçin'in hanlığını kabul eder; ancak Camuha bu habere memnun olmaz. Tüm bu olup bitenlerin arasında Camuha'nın kardeşi Takar, Temuçin'in atlarını çalarken öldürülür. Camuha kardeşinin ölümü üzerine Cengiz'e savaş açar. Cengiz bu savaşta yenilerek geri çekilmek zorunda kalır. Ancak geri çekilirken güçlü Moğol oymaklarından Urugut ve Mangut oymakları onun ordusuna katılır. Cengiz'in güçlenmesi sonucu Munglik'te ona katılmaya karar verir. Daha sonra Cengiz Han, Tuğrul Han'la birlikte zamanında babasının ölümüne sebep olan Tatarların peşine düşer ve onları yenilgiye uğratar. Munglik Cengiz'in annesi Hogelun ile gizli bir ilişki yaşar ve Hogelun, Munglik'in evlilik isteğini Cengiz'e bildirir. Cengiz bu evliliğe onay verir. Uzun zamandır Cengiz'in kardeşlerini aşağılayan ve kibre kapılan Buri Boko, sonunda Cengiz'in sabrını taşıyır ve bedelini canıyla öder.

Cengiz Han ve Camuha'nın orduları bir kez daha karşı karşıya gelir. Cengiz bu savaşta yaralanır. Savaş sonrasında Cengiz Han esirlerin arasından kendisini okla vuran Cirhogaday'ı bağışlar ve ona Cebe ismini vererek kendi ordusuna alır. Camoha, Cengiz Han karşısında yaptığı son savaşta başarısız olunca Toğrul Han'ın oğlu ile işbirliği yapar. Bu arada Naymanlar Toğrul Han'a saldırır. Zor durumda kalan Toğrul Han, Cengiz'den yardım ister. Cengiz en yetenekli askerlerini yardıma gönderir. Daha sonra Cengiz Tatarlarla giriştiği savaşta başarılı olur ve savaş sonrasında esirlerin arasındaki güzel Tatar kızlarından Yesugan'ı kendisine odalık olarak alır. Cengiz Han geriye kalan Tatar esirlerin ölüm emrini verir.

Cengiz Han Naymanlara saldırarak Buyruk Han'ı bir gece baskısıyla yok eder. Ancak Toğrul Han savaştan kaçır. Toğrul Han'ın kaçtığını gören Naymanlar da onun peşine düşer ve askerlerini hezimete uğratar. Ailesi ve kendisi zor durumda kalan Toğrul Han bir kez daha Cengiz'den yardım ister ve onun yardımıyla ailesini kurtarır. Ancak Toğrul Han ikinci kez vefasızlık yaparak Cengiz'e karşı oğlu ve Camoha'nın kurmak istediği tuzağa onay verir ve Cengiz'i tuzağa çeker. Ancak Cengiz tuzağa düşmeyip Toğrul Han'ı tuzağa

düşürür ve Kerayitleri ele geçirir. Bu arada savaş alanından kaçan Toğrul Han, Nayman askerlerine yakalanır ve başı kesilerek öldürülür. Camoha Toğrul Han öldükten sonra Naymanlar ile birlik olarak Cengiz'e karşı yeni bir savaşa girişir; ancak bu savaşta da başarılı olamaz. Camoha kendi adamları tarafından zincire vurularak mükâfat için Cengiz Han'a getirilir. Cengiz eski dostuna kendisine katılmasını ister. Camoha bu teklifi kabul etmez ve istediği gibi soylu bir şekilde boğularak öldürülür. Daha sonra Cengiz, nüfuzunu kendisine karşı kullanan ve kardeşleri Hasar ve Temüge'ye kötü davranan Munglik'in oğlu Tebtengri Kokoçu'nun ölüm emrini verir. Temüge adamlarıyla birlikte Tebtengri'yi öldürür.

Cengiz Çin üzerine yaptığı savaşta başarılı olunca Çinliler barış yapmak ister. Cengiz barış teklifini kabul eder ve kendisine teklif edilen ganimeti alarak geri çekilir. Aradan bir yıl geçtikten sonra yeni bir Çin seferine daha çıkar. Bu seferde de düşmanına boyun eğdirir ve ordusunun bir kısmını orada bırakarak yurduna geri döner. Cengiz Han, artık yönünü Batıya çevirir ve sınır komşusu hâline geldiği Harzemşah devletiyle iyi ilişkiler kurmak için Harzem ülkesine ticaret kervanları gönderir. Ancak Cengiz'in kervanları casusluk yapıyor denilerek saldırıya uğrar. Cengiz'in bu hadisenin açıklığa kavuşturulması için gönderilen elçilerinin de Harzem valisi tarafından öldürülmesinden sonra savaş patlak verir. Cengiz Harzemler üzerine sefere çıkmadan önce de varisini Ogeday olarak seçer. Harzemşahlar Cengiz'den korkarak tüm güçleriyle onun karşısına çıkmazlar ve bu durumda yenilmelerine neden olur. Cebe Noyan Harzemlere karşı savaşırken ölür. Cengiz, zor olsada Harzemleri dize getirir. Torunlarına başarısının inancına bağlı olduğunu söyler.

Cengiz bir gün oğlu Cuci'nin ölüm haberini alır ve buna çok üzülür. Artık yaşlanan Cengiz bir gün attan düşerek ağır yaralanır. Sevdikleriyle tek tek konuşan Cengiz en son yanında Celme'nin kalmasını ister ve onunla konuşurken sabaha karşı hasta yatağında ölür. Cengiz'e imparatorlara layık bir cenaze töreni düzenlenir ve olay örgüsü burada son bulur.

Cengiz Han: Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* romanı yirmi beş bölümden oluşur ve eserde birinci kişi anlatıcı kullanılmıştır. Eserde olaylar

Cengiz Han'ın atlarının çalındığı ve Borcu ile tanıştığı kısımla başlar. Cengiz Han'ın ölümüyle son bulur. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Temuçin on yaşındadır. Atlarını çalan Merkitlerin peşinden gittiği sırada on beş yaşındaki Borçu isimli bir Moğol genciyle karşılaşır ve onun yardımıyla atlarını kurtarır. Atlarını kurtardıktan sonra Borcu'nun obasına gider. Temuçin Borcu'nun babası Zengin Naku ile tanışır. Temuçin Naku'nun kendisine verdiği çeyiz ile sözlüsü Börte'yle evlenir. Bundan sonra Temuçin'in kendisine yeni bir yurt kurar. Temuçin, bu yeni yurdunda Targutay'ın adamları tarafından baskına uğrar ve tutsak alınarak obada bir köle gibi gezdirilir. Bu esareten kısa süre sonra kurtulan Temuçin Sorhan Şira'nın yardımıyla obasına döner. Temuçin üvey kardeşi Bekter tarafından dışlanır ve avladığı avlar Bekter tarafından elinden alınır. Bu durumu hazmedemeyen ve kendisiyle dalga geçen üvey kardeşi Bekter'i öldürür. Bu olaydan sonra Borcu ile Temuçin kan kardeşi olurlar. Temuçin daha sonra Toğrul Han'ın obasına gider. Toğrul Han oğlu olan Nilka aracılığıyla Temuçin'in cesaretini test eder. Toğrul Han, Temuçin güvenini kazandıktan sonra Temuçin'in yanındaki üç yoldaşını yeğenleriyle evlendirir.

Temuçin'in Toğrul Han ile görüşmelerinin üzerinden iki kış geçmiştir. Merkitler Temuçin'in obasına saldırarak eşi Börte'yi kaçıırır. Temuçin bunun üzerine Toğrul Han'dan ve Camuka'dan yardım alarak Merkitlere saldırır ve eşini kurtatır. Temuçin Börte'yi bulduğunda onun hamile olduğunu görür. Bu arada Savaştan sonra Temuçin Camuka'nın obasına gider. Merkit zaferinden sonra birçok Moğol Temuçin'in saflarına katılır. Bu arada Temuçin'in Börte'den olan oğlunun Camuka'ya ait olduğu söylentileri ve Temuçin'e katılan kişilerin sayısının artması sebebiyle Camuka'dan ayrılır. Bu esnada Camuka'nın iki bine yakın askeri ve üvey kardeşi Temuçin'in saflarına katılır. Bu durumu sinirlenen Camuka, Temuçin'e savaş ilan ederek askerlerinin çoğunu öldürür. Ancak bu savaş Temuçin'i güçsüzleştirmek yerine ona daha fazla askerin katılmasına sebep olur. Temuçin Moğolların ileri gelenleri tarafından kağan ilan edilir. Temuçin kağan olduktan sonra Celmeyi muhafız başı yapar. Borcu'yu da atların büyük seyisi olarak görevlendirir. Ayrıca Temuçin yeni kurulan düzenin kalıcı olması için yeni yasalar getirir.

Temuçin ordusuyla Merkitlerin üzerine yürür ve onları ortadan kaldırır. Bu savaştan sonra Temuçin Camuka'nın tuzağına düşerek esir alınır. Çamuka Temuçin'i öldürmez ve bir Moğol'a verilebilecek en büyük cezayı vererek onu köle tüccarlarına sattır. Temuçin, Tangut Kralı'na satılarak bir kafese kapatılıp sergilenir. Temuçin'i eşi Börte Çinli bir prenses kılığına girerek rüşvet ile kafesten kurtarır. Temuçin serbest kaldıktan sonra kendisini satan köle tüccarını öldürerek tüm köleleri serbest bırakır. Temuçin ordusunu tekrar toplar. Camuka ile birleşen Targutay'a karşı saldırı hazırlıklarını tamamlar.

Temuçin, Camuka'yı mağlup eder ve onu esir olarak alır. Temuçin eski kan kardeşi Camuka'ya kendisine biat etmesini ve kendisi için savaşmasını söyler. Ancak Camuka, bu teklifi kabul etmez ve idam edilmesi gerektiğini söyler. Temuçin, Camuka'yı idam etmeyip serbest bırakır. Temuçin bu olaydan sonra ezeli düşmanı Targutay'ı ele geçirirerek öldürtür. Daha sonra babasının öcünü almak için Tatarlara karşı savaş ilan eder. Bu saldırı esnasında okla vurularak yaralanır. Temuçin savaş sonrası kendisini vuran okçuyu affeder ve adını Cebe koyup ordusuna subay olarak alır. Temuçin bu savaştan sonra kendisine ihanet eden Curkin liderinin başını aldırır. Borcu bir gün Camuka'yı Temuçin hakkında ileri geri konuştuğu için öldürür.

Temuçin zamanında kendisini esir olarak alan Tangut krallığına saldırır ve Tangut Krallığından ganimetlerle geri döner. 1206 yılında Temuçin Cengiz Han unvanını alır. Cengiz Han'ın evlatlığı Bordeul ve annesi ölür. Cengiz Han, ailesine karşı komplo kuran Şaman Kököçü'nün ölüm emrini verir. 1211 yılında Cengiz Han, kurultayın kararıyla Jin imparatorluğuna saldırır ve ganimet almasına karşın heryeri yakıp yıkar. Cengiz Han daha sonra rotasını Harzemler üzerine çevirir. Cengiz Harzemlere saldırmadan önce Cebe'ye Nayman Han'ını öldürtür ve Müslümanları onun zulmünden kurtarır. Harzemler Otrar baskını düzenleyip daha sonrada Cengiz'in elçilerini öldürünce savaş başlar. Cengiz önce Buhara şehrini ele geçirir ve her yeri yakıp yıkar. Daha sonra Semerkant'a saldırır. Semerkant da düştükten sonra Cengiz'in oğulları başkent Ürgenç'i zor da olsa alır ve tüm halkı kılıçtan geçirirler. Ülkesinin dört bir tarafı işgal edilen Şah kaçınca Cengiz Han, onun peşine adamları Cebe ve Subetay'ı gönderir. İki komutan Şah'ı pusuya düşürüp öldürür.

Cengiz, Muhammed Şah öldükten sonra oğlu Celaledin ile savaşır. Celaledin Cengiz'e karşı başarıyla savaşır ve Cengiz'in birliklerini yenilgiye uğratar. Bu arada Cengiz'in büyük oğlu Cuci yakalandığı bir hastalık sonucu ölür. Cengiz oğlu öldükten sonra da Harzem ülkesindeki fetihlerine devam eder. Daha sonra Cengiz Tangut vezirinin tehditler içeren cürretkar mektubu karşısında ordusunu teyakkuza geçirir ve kendisini atının üzerine bağlatarak yaralı olmasına rağmen sefere gider ve Tangutları mağlup eder. Cengiz daha sonra Jinler üzerine tekrar saldırmak üzere hazırlık yaptırırken çadırında ölür.

Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu: Okay Tiryakioğlu tarafından kaleme alınmış olan roman on bir bölümden meydana gelmektedir. Üçüncü kişi anlatıcının olduğu eserde olaylar 1176 yılında başlar Cengiz Han'ın öldüğü 1227 yılında son bulur. Cengiz Han'ın ömrünün elli bir yıllık bir kısmınının ele alındığı romanın olay örgüsü şu şekildedir

1176 yılında Temuçin'in kendi adamlarıyla arkadaşı Camoka'nın bulunduğu gruba karşı oynadığı ulak postu oyunu oynar. Bu oyunu Cengiz Han zekâsıyla kazanır ve Moğolların başına iyi bir lider olacağını gösterir. Yesügey bir gün oğlunu yanına çağırır ve kendisine Dai Seçen'in kızı Börte'yi alacağını söyler. Daha sonra Temuçin; Borçu, Subutay, Kurtcebe ve Camoka ile bir araya gelerek ülkenin geleceği hakkında konuşur. Temuçin bu toplantı sonrasında arkadaşlarıyla merkezi devlet kurma konusunda fikir birliği yapar. 1176 yılında Temuçin'in Börte ile düğünü olur.

Düğünün ertesi günü Yesügey Targutay'ın yardım isteği üzerine Tangutlar'la buluşmaya gider ve tuzağa düşürülerek öldürülür. Daha sonra Yesügey'in kesilmiş çene kemiği, burnu ve kulakları Timuçin'e gönderilir. Bu elim hadiseden sonra Temuçin Han olmak için kurultayı toplar. Temuçin babasının ölümü üzerinde müstakbel eşinin babası tarafından ve diğer birçok boy beyi tarafından yalnız bırakılır ve Han olarak kabul edilmez. Temuçin ilk başta babasının andası olan Tuğrul Han'dan yardım istemeyi düşünür; ancak ona Türk olduğu için güvenmez. Temuçin'in olumsuz düşüncesine karşın Çinli hocası Tuğrul Han'a sığınmasını söyler. Temuçin ve ailesine bir tek Şaman Mungilik sahip çıkar. Temuçin daha düşmanlarına karşı tam olarak hazırlanamadan

Targutay'ın adamları gelir ve ani bir baskın yer. Temuçin bu baskın esnasında babasının generali olup kendisine ihanet eden hainlerle savaşır; ancak aldığı yaralar sonucu esir düşer. Günler sonra Camoka zincirlerinden kurtulup Temuçin'i de kurtarır. Bu arada Tuğrul Han da askerleriyle yardıma gelmiştir. Annesi ve eşi Merkitlere esir düşen Timuçin 1177'de ailesinin büyük kısmını bir araya toplamayı başarır.

1185'lere gelindiğinde Temuçin artık liderliğini halkına kabul ettirmiştir. Bu arada onun güç kazanması Camoka ile arasının açılmasına neden olur. Temuçin kardeşi Bekter'e Tuva Türklerinin av sahasında avlandığı için kızar ve bu kavga büyür. Temuçin kendisine kılıç çeken kardeşi Bekter'i öldürmek zorunda kalır. Temuçin'in Bekter'i öldürmesinden sonra Camoka ile arası iyice açılır. Camoka bunun üzerine Tuğrul Han'la bir araya gelerek Temuçin'e karşı saldırıya geçer. Temuçin bu saldırı sonucunda iki eski dostunu esir alır; ancak Merkitler ve Naymanlar Camoka ve Tuğrul Han'ı kaçıtır. 1197 yılında otuz beş yaşına gelmiş olan Timuçin Tuğrul Han'ın elçisini kabul eder ve onunla birlikte eşi Börte'yi kurtarmak için iş birliğini kabul eder. Kendisine itaat eden Buyruk Han'ı, Börte'yi kaçıran Tokta Beki'yi yakalamak için kullanır ve daha sonra ikisini birden infaz ettirir. Buyruk Han ölmeden önce Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin babasının Tokta Beki olduğunu söyler.

Bu olaydan sonra Timuçin Tuğrul Han ve Camoka ile birkez daha karşı karşıya gelir. Timuçin bu savaşta Camoka'yı gafil avlayarak esir alır ve savaştan yaralı hâlde kurtulan Tuğrul Han'ı kendisine ikinci sefer ihanet ettiği için hançerleyerek öldürür. Timuçin Camoka'ya barış teklif eder; ancak o kabul etmeyince eski dostunun istediği biçimde infaz edilmesine izin verir. Bu olaylardan sonra Timuçin, Cengiz unvanını alarak Moğolları birleştirir. Moğolları tek bir çatı altında topladıktan sonra önce Çinle savaşa girerek Çin'i işgal eder daha sonra Harzem ülkesini ele geçirmek için Muhammed Harzemşah ile savaşarak onu mağlup eder. Muhammed Han, savaştan yaralı olarak kurtulur. Bu esnada tek gözünü akbabalara kaptırmış olan devrik lider canını kurtarmanın yolunu Hazar Denizindeki Abeskun isimli adaya sığınmakta bulur. O adada iki yıl yaşadıkdan sonra da ölür.

Cengiz Han artık ömrünün sonuna yaklaştığını hissettiğinden ülkeyi oğulları arasında paylaştırır ve oğlu Oktay'ı kendisinden sonra gelecek olan Han olarak ilan eder. Cengiz Han kendi ömrünün son bulacağını düşünürken oğlu Cuci'nin genç yaşta hastalıktan gelen ölümüyle yıkılır. Kendisi de oğlunun ölümünden bir süre sonra 18 Ağustos 1227 yılında hayata gözlerini yumar. Cengiz Han'dan sonra da Moğol İmparatorluğu yıkımlarına devam eder.

Savaşçıların Efendisi Cengiz Han: Eserin hemen başında Moğolların Gizli Tarihi'nde olduğu gibi Moğolların kökeni hakkında kapsamlı bir bilgi verilir. Moğolların Cengiz Han'a kadar olan soy ağacı sıralandıktan sonra Yesügey Bahadır'ın 1155'te Temuçin-Üge isimli ünlü savaşçıyı esir aldığı sırada oğlunun dünyaya gelişi ve ona Temuçin adını veriş hikâyesine geçilir.

Timuçin'in yaşlılarından farklı bir çocuktur. Yesügey Bahadır oğlu sekiz yaşına geldiğinde ona kız bakmak için Olkunat kabilesinden Day Seçen'in kızını oğluna alır ve anlaşma gereğince oğlu Timuçin'i evleneceği güne kadar Day Seçen'in damadı olarak onun kabilesinde bırakır. Yesügey yolda Tatarların kendisine ikram ettiği içecek ile zehirlenir 1165 yılında hayatını kaybeder. Yesügey Bahadır'ın ölümü üzerine Munglik Timuçin'i kabilesine geri getirir. Bu arada Targutay Temuçin'in kabilesinden pek çok kişiyi kendi sancağı altında toplayarak Timuçin ve ailesine saldırır. Bu saldırı sonucu Timuçin tutsak edilir. Temuçin tutsaklıktan Sorkan Kıtay isimli babasının eski adamlarından birisinin yardımıyla kurtulur ve ailesinin yanına geri döner. Timuçin aile içerisinde otorite kurmaya çalışırken üvey kardeşi Bektar diğer kardeşlerini örselemeye ve onların avlarını ellerinden alır. Sonunda bu duruma tahammül edemeyen Timuçin iki kez balığını çalan kardeşi Bektar'ı öldürür.

Timuçin'e bir türlü rahat vermeyen Targutay'ın adamları bu sefer onun sekiz atını çalar. Timuçin atlarını geri almak için yola çıkar ve yolda Borçu ile tanışır, onun yardımıyla atlarını hırsızların elinden kurtarır. Bu arada Timuçin'in Moğollar arasında şöhreti artar. Timuçin sonunda yıllarca beklediği Burte'yi alarak otağına getirir ve daha sonra ittifak tazelemek için babasının can dostu Hristiyan Kerayit Türklerinin lideri Tuğrul Han ile ittifak kurar.

Merkitler Timuçin'in eşi Burte'yi kaçırlar. Timuçin Camuka ve Tuğrul Han'ın yardımıyla eşini kurtarır. Bir süre Camuka ile birlikte aynı obada yaşar ancak anlaşamayıp ayrılırlar. Bu arada Cengiz'in obasına çok önemli savaşçılar katılır. Timuçin kendisine katılan yeni kabilelerle iyice güçlenir ve Targutay'a karşı mutlak bir zafer kazanır. Bu zafer sonrası birçok Taycit şefini kazanlarda kaynattırarak infaz eder.

1189 yılında önde gelen kabile şefleri Timuçin'e Cengiz unvanını vererek onu han ilan ederler. Camuka onun hanlığını kabul etmez ve kardeşinin ölümünü bahane ederek Timuçin'in obasına saldırır. Timuçin yenilerek Cereme geçidine çekilir. Camuka bu darbeyi yeterli görür daha ileri gitmez ama Timuçin'in yetmiş adamını kazanlarda kaynatarak öldürür. Camuka'nın bu katliamı daha fazla adamın Timuçin'e katılmasına sebep olur. Timuçin otuz yaşına geldiğinde artık yüz çadırılık bir obanın hâkimidir. Timuçin daha sonra baba dediği Tuğrul Han'ın yanına giderek Kerait Türkleri ile birleşme teklifinde bulunur. Tuğrul Han'ın bu isteği kabul etmesiyle Türk- Moğol birliği kurulur.

Tatarlar ve Çin arasındaki savaştan istifade eden Timuçin ve Tuğrul Han, Tatarlara saldırır ve onları mağlup eder. Daha sonra Timuçin Cirkunları mağlup eder. Timuçin eskiden olduğu gibi şeflerle eşit derecede olmayı reddedince birçok şef onun yanından ayrılarak Camuka'nın yanına geçer ve onu 1201 yılında Gürhan unvanı ile han ilan eder. Camuka, han ilan edildikten sonra Timuçin ve Tuğrul Han'a savaş ilan eder. Timuçin bu savaşta yara alır ve yakın dostu Celme hayatını kurtarır. Timuçin savaş sonrasında kendi atını vuran Cebe'yi kendi ordusuna alır. Daha sonra Kurt Cebe Noyan unvanı ile bu genç Timuçin için Türkistan, İran ve Rusya'yı fetheder.

1202 yılında Timuçin tekrar Tatarların üstüne yürür ve onları kesin bir şekilde mağlup eder. Timuçin bu savaş sonrasında Tatar Yekeçeren'in Yesui ve Yesujen isimli kızlarını otağına alarak onlarla evlenir. Timuçin ile Tuğrul Han Naymanlara karşı savaşırken Tuğrul Han Timuçin'e ihanet ederek ordusunu alıp geri çekiliren Naymanların tuzağına düşer. Timuçin bu ihanete karşın Tuğrul Han'a yardım eder. Temuçin'in bu iyiliğine karşın Tuğrul Han, Camuka ile işbirliği yaparak Timuçin'e tuzak kurar; ancak Timuçin bu tuzaktan kurtularak

Tuğrul Han'ı da mağlup eder ve kızlarından birisini kendisine alır. Bu kızdan oğlu Kubilay dünyaya gelir. Timuçin Tuğrul Han'ın işini bitirdikten sonra Naymanlara ve Camuka'ya karşı taruza geçer ve Tayang Han'ı yener. Camuka artık tüm müttefiklerini kaybetmiş bir biçimde kaçarken en yakın beş arkadaşının ihanetine uğrayarak Timuçin'e teslim edilir. Timuçin arkadaşına ihanet eden adamları hain oldukları için idam ettirir. Daha sonra eski arkadaşına kendisine katılmasını söyler. Ancak Camuka onurlu bir biçimde ölmeyi ister. Timuçin arkadaşının isteğini gönülsüz de olsa yerine getirir.

Camuka'nın ve Tuğrul Han'ın ortadan kalkmasıyla birlikte Onnon Nehri kaynağında tüm halklar bir araya gelir ve 1206 yılında Timuçin'i ikinci kez Cengiz unvanı ile Han ilan ederler. Bu tarihten sonra Cengiz adıyla anılacak olan Timuçin Türk-Moğol kavimlerini bir araya getirir. Bu birliktelik sonrası Cengiz Yasaları diye anılacak olan yasalarını söyler. Hanlık unvanını aldıktan sonra ülke yönetiminde ve ordunun başında görev alacak olan isimleri tayin eder ve o güne kadar yanında yer almış herkesi cömert bir şekilde mükâfatlandırır. Cengiz Han Kurt Cebe'yi Karahitayların üzerine gönderir. O da Karahitayları yenilgiye uğratıp Cengiz Han'a zamanında savaşta Cengiz Han'ın kendisinin vurduğu beyaz burunlu ata benzer bin tane at getirir. 1209 yılında Uygur Hükümdarı İdu'ut Cengiz'e katılır ve Cengiz'in kızı Al Altun ile evlenir. Bu sırada Cuci Oyrat halkını savaşmadan babasının topraklarına bağlar.

Moğol toplumunda şamanlar özel bir yere sahip olduğu için Cengiz Han Munlik'in oğlu Şaman Tebtengri'ye ayrı bir önem verir. Ancak o, bu değerini kıymetini bilmeyerek kendisinde gereksiz bir nüfuz hisseder ve Cengiz Han eşinin ve annesinin uyarılarıyla kardeşleriyle arasını açmaya çalışan bu içten pazarlıklı şamanı kardeşi Temüğe'ye öldürtür. Cengiz Han yeni şaman olarak Bo'arin kabilesinden Usun'u seçer.

Gittikçe büyüyen Moğol devleti artık iç sorunlarını halledip yeni hedeflere yönelir ve sırasıyla Tangutları, Çinlileri dize getirir. Çinlileri dize getirdikten sonra yurduna geri dönerek Karakurum'u başkent yapar. Cengiz Han, Bürte'den olan dört oğlunu ülkenin varisi tayin eder ve yeni hedefi olan Karahitay hükümdarı Güçlük'ün üzerine yürüyerek onu da mağlup eder. Cengiz bundan

sonra rotasını savaşı bir millet olan Harzemşahlara çevirir. Uzun yıllar devam eden savaşlar sonucunda Cengiz Han kendisini çok uğraştıran Harzemleri kanlı savaşlar sonunca yenmeyi başarır. Harzemlerin tekrar bir araya gelmesine izin vermeyen Cengiz Han komutanlarını yeni yerleri fethetmesi için gönderir. Cebe ve Subutay Cengiz'in emriyle Kumanları, Alanları, Çerkesleri ve Rusları imha ederek Kiev'e Kırım'a girer. Buralarda kontrolü sağladıktan sonra Bulgarlar, Romanlar ve Macarlar yenilgiye uğrattılır. Cengiz kumandanlarını yanına geri çağırır ancak Bulgarları yenilgiye uğrattıktan sonra Cebe geri dönüş yolunda hayatını kaybeder. Subutay tek başına ülkesinin merkezine geri döner. Bu arada Harzem devletinden geriye kalan birliklerle direnişe devam eden Celaleddin Harzemşah, Cengiz bir hayli uğraştırmasına rağmen askerlerinin sayısı çok az kalır ve kaçar. Cengiz Celaleddin'i yakalayamaz.

Cengiz ölmeden önce kurultayı toplayıp oğlu Oktay'ı ülkenin başına geçmesi için varis tayin eder. Cengiz ölmeden önce Tangutların üzerine yürür ve onları yenilgiye uğrattır. Cengiz Han, Çin'in Sung Hanedanlığı üzerine sefere çıktığı sırada ilk oğlu Cuci'nin ölüm haberini alır. Artık kendi ölüm vakti de yaklaşan Cengiz küçük oğlu Tuli'ye de doğudaki tüm toprakların yönetim hakkını verir. Cengiz Han ölümsüzlüğü ararken en güçlü ordularını oğlu Tuli'ye bırakarak 1227 yılının Ağustos ayında ölür. Cenazesi doğduğu topraklara götürülür. Cengiz Han'ın cenazesinin defnedildiği yer gizlenir ve efsaneye göre bir kabileye emanet edilir ve o kabile hâlâ bu kutsal mezarı bekleme vazifesini yürütmektedir.

Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı

Coşkun Mutlu'nun Ocak 2019'da ilk baskısını yapan eserinde olaylar üçüncü kişi anlatıcı ağızından anlatılmıştır. Cengiz Han'ın babası Yesügey'in Hoelun Hatun'u kaçırması ile başlayan ve Cengiz Han'ın ölümü ile son bulan eser Cengiz Han'ın doğum ve ölüm yılları göz önünde bulundurulduğunda 1161-1227 yılları arasında toplam altmışaltı yıllık bir zaman dilimini ele almaktadır. Cengiz Han'ın doğumundan ölümüne kadar olan sürecin anlatılışı eser toplam otuz dört kısımdan oluşmaktadır. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Yegüey Bahadır, Yeke Çiledü'nün gelin olarak aldığı Hoelun'u kaçıarak onunla evlenir. Yesüey ve Hoelun'un evliliklerinden bir oğulları olur. Yesüey oğluna tutsak olarak tuttuğu Temuçin Bey'in adını verir ve daha sonra onu serbest bırakır. Temuçin dokuz yaşına geldiğinde Yesüey oğlunua Dei Seçen'in on yaşındaki kızı Börte'yi gelin olarak alır. Yesüey, Dei Seçen'in obasından dönemek Tatar bir gurubun ikram ettiği kıymız ile zehirlenerek ölür. Bu olay üzerine Munglik Dei Seçen'in obasına giderek Temuçin'i alır. Temuçin kabilesine geri gelir. Temuçin'in kabilesi ellerindeki tüm sürüleri de alarak onu ve ailesini geri bırakırlar. Temuçin kabilesi ayrıldıktan sonra Camuka ile tanışır ve onunla kan kardeşi olur. Temuçin ve ailesi zorlu hayat koşulları içerisinde avcılık ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamaya çalışırken Temuçin sürekli olarak yakaladığı avları çalan kardeşi Bekter'i öldürür.

Yesüey öldükten sonra Moğolların yeni şefi olan Targutay Temuçin'i bir risk olarak görür ve Temuçin'i tutsak alarak onu boyunduruğa vurdurur. Temuçin bu esareten nöbetçisini öldürerek kurtulur ve Sorhan Şira'nın yardımlarıyla ailesinin yanına döner. Temuçin ailesinin yanına döndükten sonra atları çalınır. Atlarını çalan hırsızların peşine düşen Temuçin yolda tanıştığı Borçu'nun yardımlarıyla atlarını kurtarır. Daha sonra Temuçin arkadaş olduğu Borçu'nun babası Nakun'un yanına giderler. Atlarını kurtardıktan sonra Temuçin Dei Seçen'in kabilesine giderek Börte ile evliliklerini tamama erdirir. Daha sonra Temuçin, babasının andası Tuğrul Bey ile ittifak kurar. Yesüey'e zamanında söz veren Carçıuday oğlu Celme'yi Temuçin'e hizmet etmesi için getirir. Günlerden birgün Taycigutlar ve Merkitler Temuçin'e saldırı düzenler ve eşi Börte'yi kaçıırırlar. Temuçin, Tuğrul Han ve Camuka'nın yardımıyla Merkitleri yener ve eşini kurtarır; ancak eşinin hamile olduğunu görür. Temuçin çocuğun kendisinden olmadığına dair kuşku duymasına karşın eşini geri kabul eder. Daha sonra Temuçin Merkitlerden elde ettiği ganimetleri Tuğrul Han ve Camuka ile paylaşarak ayrılır.

Merkit galibiyetinden sonra Temuçin Han ilan edilir. Camuka onun hanlığını kabul etmez ve kardeşinin Temuçin'in adamları öldürülmesini bahane ederek Temuçin'e saldırır ve onu mağlubiyete uğratar. Temuçin'den tutsak aldığı yetmiş adamı kazanlarda kaynatarak öldürür. Bu durum Çurçeday ve Kuyuldar

gibi güçlü kabile şefleri adamlarını da alarak Temuçin'e katılmasına yol açar. Temuçin'in güçlenmesini bir türlü hazmedemeyen Camuka Tuğrul Han'ın oğlu Senggüm ile Temuçin'e karşı birleşir. Bu arada Curkinler Temuçin'den ayrılır. Daha sonra Temuçin Tatarları Curkinleri ve Kitayları mağlup eder.

Temuçin'in Curkinleri yok etmesi birçok Moğol Beyi'nin korkuya kapılarak Camuka'ya katılmasına neden olur. Camuka ile ittifak kuran bu beyler Camuka'yı Gürhan unvanı ile han ilan ederler. Camuka han ilan edildikten Tuğrul Han ve Senggüm ile birlikte Temuçin'e karşı savaş ilan eder. Temuçin bu savaşta yaralanır; ancak Celme hayatını kurtarır. Temuçin kayıplar vermesine rağmen savaşı kaybetmez. Daha sonra Temuçin savaş esnasında kendisini öldürmek isterken atını öldüren Cirho isimli genci bağışlayarak onu ordusuna alır.

Temuçin, Taycigotlara saldırır ve onları mağlup eder. Targutay Temuçin'den kaçmayı başarır. Temuçin bu zaferden sonra tekrar Tatarlar üzerine sefere çıkar ve onları kesin olarak mağlup eder. Savaş sonrasında Temuçin Yekeçeren'in kızları Yesugen ve Yesui'yi kendisine eş olarak alır. Temuçin Tatar seferinden sonra Naymanlar üzerine sefere çıkar Tuğrul Han Temuçin'e ihanet edip kaçarken Naymanların tuzağına düşer. Tuğrul Han'ın imdadına Temuçin yetişir ve Tuğrul Han'ın ailesini kurtarır. Bu yardımdan sonra Temuçin Tuğrul Han'ın kızını oğluna ister, kendi kızını da Tuğrul Han'ın oğluna vermeyi teklif eder. Tuğrul Han, Senggüm ve Camuka'nın talebiyle Temuçin'i tuzağa düşürerek öldürmek için bu evlilik talebini kabul eder. Temuçin tuzağa düşmez. Bunun üzerine Tuğrul Han Temuçin'e ani bir baskın düzenlemek ister; ancak Temuçin bu baskını da önceden öğrenerek ikinci kez tuzağa düşmekten kurtulur ve o, Tuğrul Han'ı tuzağa düşürüp mağlup eder. Tuğrul Han bu baskından kaçarken Nayman süvarileri tarafından yakalanarak infaz edilir. Tuğrul Han'ın oğlu Senggüm'de kendi seyisinin ihanetine uğrayarak canından olur. Camuka bu olaydan sonra Naymanların lideri Tayang Han ile ittifak kurar; ancak bu ittifak da başarılı olmaz ve Temuçin onları da yenilgiye uğratarak ölmeyi tercih eden Camuka'yı idam ettirir.

Temuçin bozkırın tek hâkimi konumuna geldikten sonra Cengiz unvanını alarak Han ilan edilir. Cengiz Han ülkesindeki düzeni sağlamlaştırdıktan sonra Müslüman Türklerden olan Karluk Han'ını da kendi hükümdarlığı altına alarak onu kızıyla evlendirir. Cengiz Han daha sonra Karahıtayların üzerine Kurt Cebe'yi gönderir ve onları da mağlup eder. Şaman Tebtengri (Kököçü) yetkilerini kötüye kullandığı için Cengiz Han Tebtengri'nin infaz kararını verir. Türkler ve Moğollar arasındaki birliği sağladıktan sonra Cengiz Han Tangutlar üzerine sefere çıkar ve onları da mağlup eder.

Bu kısımdan itibaren sahneye Celaleddin Harzemşah çıkar. Muhammed annesi Türkan Hatun etkisiyle küçük torunu Özlek Şah'ı veliaht seçer. Celaleddin bu duruma töre gereği sesini çıkarmaz. Bu arada Harzemşahlar iç isyanlarla uğraşırlar. Celaleddin Harzemşah gibi Kıpçaklar konusunda Muhammed Harzemşah'ı uyarmaya kalkan Timur Melik zindana atılır. Celaleddin Harzemşah'ın araya girmesi sonucu hapisten çıkarılan Timur Melik Celaleddin ile Moğollar ile ilgili ne yapacakları konusunda konuşur. Bu arada Semerkant başkent ilan edilir. Bu arada Moğollar ve Harzemşahlar arasında sürtüşmeler olsada savaş patlak vermez. Ancak aradan kısa bir süre geçtikten sonra Ortar Valisi İnalçık Cengiz'in Harzemşah ülkesine gönderdiği tacirleri öldürtür. Bu da yetmez gibi Muhammed Harzemşah'ın Cengiz'in Buğra isimli Müslüman elçisini öldürtmesi bardağı taşıran son damla olur ve Cengiz, Harzemşahlara karşı savaş ilan eder. Bu savaş ilanından sonra onlarca Türk boyu Cengiz'e katılır.

Cengiz Han'ın Harzem ülkesine saldırması üzerine bir tek komutan Timur Melik direnişe geçer, ancak bu çabaları yetreli olmaz. Cengiz Han, Otrar'ı fetheder ve İnalçık'ı acımasızca öldürtür. Daha sonra Cengiz sırasıyla Taşken ve Buhara'yı alır. Cengiz Han Buhara'yı teslim aldıktan sonra halkını savaşmadan teslim oldukları için katleder. Bu olaydan sonra Celaleddin Harzemşah babasının yanına gider ve onu savaşa girmeye ikna etmeye çalışır; ancak babası kaçmaya devam eder. Bu arada Cengiz Han da Semerkant'ı fetheder. Cuci de Hocent Kalesi'ne saldırarak Timur Melik'i köşeye kısıtır; ancak Timur Melik oradan kaçmayı başarır. Cengiz'in peşine saldırdığı Cebe'den kaçan Muhammed

Harzemşah Nişabur'dan da kaçar ve Hazar Denizi'nde bir adaya sığınır. Daha sonra bu adada sefalet ve yokluk içinde ölür.

Muhammed Harzemşah'ın ölümünden sonra Sultan olan Celaleddin, Timur Melik ile bir araya gelerek Cengiz'e karşı başarılı saldırılar düzenler. Bu arada torunundan kaçmaya çalışan Türkan Hatun Moğollara esir düşer. Celaleddin Cengiz'i birkaç savaşta mağlup eder; ancak Celaleddin'in ordusu zamanla Moğol ordusu karşısında erir. Ordusundan geriye bir şey kalmayan Celaleddin tekrar mücadele edebilmek için ailesini de geride bırakarak kaçar. Cengiz Han kendisine karşı başarıyla meydan okuyan Celaleddin'e övgüler yağdırır. Celaleddin'in kaçmasından sonra Harzemşah Devleti'nin başına geçen Türkan Hatun Cengiz'e hizmet eder. Cengiz Han ömrünün sonlarına yaklaştığını anladığı için Ogeday'ı varis tayin eder. Daha sonra Cengiz Tangutlar üzerine tekrar sefere çıkar ve onları mağlup ettikten sonra ölür. Roman böylece son bulur.

1.6. Eserlerde Tarihsel Gerçeklik Üzerine Vurgular

Hülya Argunşah: *“Roman bir edebi türdür. Yani ‘fiction’ dediğimiz yaratma, mevcut malzemeyi değiştirerek yeniden inşa etme, sanatkârın icat kabiliyeti, kültürü ve dünya görüşü bütün edebi türlerde olduğu gibi romanda da söz konusudur”* (1990: 6) der. Hülya Argunşah'ın da dikkat çektiği üzere roman bir yeniden yaratımdır ve bundan dolayı roman türü ile tarihî gerçekler de yazarın hayal gücüyle yeniden yaratıma tabi tutulur.

“Romancı objektif bir şekilde tarih ilmiyle tespit edilmiş hadiseyi yeniden, aradaki zaman mesafesini gözden kaçırmadan ve insan psikolojisini dikkate alarak işler. İlmi verilere bağlı kalması söz konusu değildir. Onun görevi hadiseyi canlandırmak veya tarihî kaynakların açıklayamadığı bir takım boşlukları muhayyilesinin gücüyle doldurmaktır” (Argunşah 1990: 7).

Argunşah'ın söylediklerine benzer ifadeleri İnci Engünün de kullanır. İnci Engünün:

“Tarih ile roman arasındaki ilişki öteden beri tartışma konusudur. Romandaki bilgileri tarih sanma gafletinde bulunanlar, onu tarihî verilerle karıştırmaktan kendilerini alamazlar. Bunda şüphesiz ki gelenekte yaşayan tarih-

destan-efsane ilişkisinin rolü bulunmaktadır. Roman, malzemesinin tamamını tarihten alsa da, yine tarihteki olay ve kişileri bambaşka bir ışıktta gösterir ve aynı malzemeyi işleyen farklı santçılar, ortaya farklı sahneler, hatta kişilikler koyabilir” (2012: 241) der.

Prof. Dr. Ahmet Bozdoğan da *Romanda Türiye Dışındaki Türk Dünyası* isimli eserinde İnci Enginün’ün bu ifadesine şöyle bir açıklama getirir: “Enginün’ün bu değerlendirmesi, ‘her romancının tarihi yorumlama hakkının bulunduğu’ şeklinde algılanabilir” (2008: 164).

“Yazar düşüncelerini tarihsel bir olay ya da olgu aracılığıyla somutlaştırabilir. Aynı tarihsel dönemi konu edinen tarihsel romanlarda, söz konusu dönem, yazarların düşünce dünyasına göre şekillenir. Daha doğrusu tarihsel roman yazarı, daha önceden bilinen bir tarihsel gerçekliği kendi düşüncelerine ya da tezlerine uygun bir kurmaca çerçeve içerisinde şekillendirir” (Gögebakan 2004: 29-30).

Bu bakımdan tarihsel romanların bir bakıma tezli romanlar olduğu söylenebilir. Özetle tarihî ya da tarihsel romanlar yazarın kendi dünya görüşünü de yansıtmak bakımından dikkate değer eserlerdir. Bu çalışmaya konu olan romanlarda da yazarların dünya görüşlerinin Mete, Attilâ ve Cengiz’i ele alış biçimlerinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Tarihin bir yorum olduğu düşünülürse ve bu yorumun da kişiden kişiye değişebileceği fikri kabul edilirse romancıların tarihî bir devri ele alırken ve işlerken tarihsel gerçekleri kendi bakış açıları doğrultusunda ele almaları doğal bir sonuçtur. “İşte ulaştığı bu sonucu yeni bir roman üretmek için başlangıç noktası yapan kimi yazarlar, eserlerini telif ederken tarihsel gerçeklerden hareket ettiklerine ve roman boyunca bu gerçeklere bağlı kaldıklarına dair birtakım açıklamalar yapma ihtiyacı hissederler” (Bozdoğan 2008: 164). Bu doğrultuda da kimi zamam âdeta tarih yazıcılığı yapıyormuş gibi eserlerinin başında, sonunda ele aldıkları tarihî konu, devir ya da şahsiyet hakkında açıklamalar yapar dipnotlar aracılığı ile bilgi verirler. Böylelikle âdeta birer tarihçi gibi davranırlar.

Bu bakımdan Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ı konu alan ve bu çalışmanın mazemesi olan eserler arasında da tarihsel gerçekliğe vurgu yapanları vardır.¹ Bu eserlerin yazarlarının birçoğunun eserlerinin ön sözlerinde, son sözlerinde ya da eser içinde yaptıkları açıklamalar ile ele aldıkları isimler hakkında söylemek istedikleri şeylere olduğu görülür.

Özellikle bu kısım ile ilgili vurgulanması gereken husus tarihsel gerçeklik ile ilgili bir şeyler söyleyen romanların yazarlarının söyledikleri göz önünde bulundurulurken bir eleştiri yapılmayacağı; sadece bir durum tespiti yapılacağıdır. Bu kısımda üzerinde durulacak asıl nokta yazarların ele aldıkları tarihî şahsiyetler hakkında yaptıkları açıklamaların altında yatan gerekçeleri ortaya koymaktır.

Bu çalışmada ele alınan romanların tamamı biyografik unsurlarla bezeli romanlardır ve doğrudan tarihî birer şahsiyet olan Mete, Attilâ ve Cengiz'in başkahraman olarak işlendiği eserlerdir. Bu yüzden bu eserlerde konu alınan şahsiyetlerin hayatları ile ilgili anlatılanların gerçekliğine bir şekilde vurgu yapılmıştır.

Çalışmaya konu olan eserlerin ilki olan Peyami Safa'nın *Atillâ*'sının hemen başında "Attilâ Romanını İzah Eden Başlangı" isimli bir bölüm olduğu görülür. Peyami Safa bu bölümde Attilâ hakkında bilgi verdikten sonra "*Attilâ romanı, Attilâ'ya ait her şeyi ihtiva eder; efsane ve tarih, aşk ve ölüm*" (2015: 8) der. Peyami Safa eserinin başına koyduğu bu kısım ile Attilâ ile ilgili kapsamlı bir eser yazdığını söylemek istemiş olabilir ve tarihsel gerçekliğe değinen üç sayfalık bir açıklama yapar.

Bu çalışmaya konu olan ikinci eser Turhan Tan (M. Samih Fethi)'in *Cengiz Han* isimli eseridir. Bu eserde yazarın dipnotlar aracılığı ile sürekli olarak okura bilgi vererek tarihsel gerçekliğe değindiği âdeta bir tarihçi gibi tarih öğretme amacıyla eserini kaleme aldığı görülür. Yazar dipnotlar aracılığı ile Türklerin inanç sistemlerini Cengiz Han'ın yasalarını neden yaptığını o dönem insanların giyim tarzlarını, görünüşlerini anlattığı görülür. Aynı zamanda eserin içerisinde

¹ Bu çalışmada kullanılan romanların tamamında tarihsel gerçeklere vurgu yapıldığı söylenebilir, ancak bu bölümde sadece yazarı (veya yayınevi) tarafından bu konuda açıklama yapılanlar değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

yer alan resimler ve eserin sonunda yer alan son not ve harita ile de tarihî gerçekliğe güçlü bir şekilde vurgu yaptığı da görülmektedir. Yazar “Son Not” isimli kısımda Cengiz Han ile ilgili şu ifadeleri kullanır:

“Pek açıktır ki Avrupalıların barbar demesi bütün Avrupa’yı yenmesindedir. Eğer Avrupa Cengiz’i yenseydi bu zaferle iftihar edilecekti ve ondan kuvvetli bir insan ve şanlı bir mağlup olarak bahsolunacaktı!.. Yenilmek acısı Avrupa’yı hâlâ kin içinde tutuyor.

İranlılar, Araplar, Osmanlılar, manasız bir din gayretiyle Cengiz’e hücum ettiler, büyüklüğünü inkâra yeltendiler. Fakat hiçbir müverrih, onu tarihten dışarı atamadı. Çünkü o, bizzat tarihti. Sevenler de, sevmeyenler de o tarihi okumak, tanımak mecburiyetindedir” (Tan 2015: 324-325).

Turhan Tan’ın bu söyledikleri ile tarihî gerçekliğe doğrudan vurgu yaptığı ve Cengiz Han ile ilgili kendi bakış açısını okura anlatmak istediği görülmektedir. Bu eserde yazarın tarihî gerçekliğe vurgu yapmasındaki asıl gayesinin Cengiz hakkındaki düşüncelerini okura aktarmak olduğu söylenebilir.

Cengiz Dağcı’nın da kendi eserinden önce yazılmış olan diğer iki eserde olduğu gibi tarihî gerçekliğe vurgu yaptığı görülür. Cengiz Dağcı *Genç Temuçin* isimli eserinin baş kısmına koyduğu giriş kısmında Moğollar hakkında bilgi verir ve Moğol ırkı hakkındaki düşüncelerini açıklar. Bu giriş kısmında ayrıca Cengiz Han’ın Moğol takvimine göre doğduğu Gah yılından övgüyle bahseder ve “*O yıl, p Gah yılı, hanlar hanı, hakan Cengiz Han’ın doğduğu yıldır*” (2016: 10) der. Cengiz Dağcı bu kısım ile muhtemelen Cengiz Han’ın dünyaya gelişinin dünya tarihi üzerindeki etkilerini vurgulamak istemiştir.

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun da yayımladığı *Büyük Hun Hakanı Mete Han* ve Gök Moğolların Başbuğu *Cengiz Han* isimli romanlarında sıkça dipnotlar aracılığıyla okura bilgi vererek eserinin gerçeklik hissini aktarmaya çalıştığı görülür. Tezli romanlara yazarak âdeta bir tarihçi gibi eserler kaleme alan Terzioğlu eserlerinde verdiği bilgiler ile doğrudan tarihî gerçekliğe vurgu yapar. Terzioğlu “*Ötüken Yiş: Türklerin kadim başkenti. ‘Yiş’in orman anlamına geldiği, ayrıca kutsal bir anlam yükleyici sözcük olduğu bilinmektedir. İki sözcüğün birlikte kullanılması uygundur*” (2016c: 13) der. Yazarın eserlerini

oluştururken böyle bir metod izlemekteki başlıca amacının okuru yazılanlara inandırmak olduğu söylenebilir.

A. Hakan Bayrakçı da *Bozkır'ın Oğlu Cengiz Han* isimli eserinin Önsözünde “*Olan biteni gerçeğe sadık kalarak yazdım Zaten bu da yeterliydi. Cengiz Han hakkında en gerçekçi tarihî belge ‘Moğolların Gizli Tarihi’dir*” (2013: 8) diyerek tarihî gerçekliğe vurgu yapar ve eserinin hemen başında okura yazdıklarının gerçekliği noktasında güçlü bir mesaj verir. Bayrakçının bu tutumu ile okurunu eserinin hemen başında yazdıklarının gerçekliğine inandırma gayesi güttüğü söylenebilir.

Hüseyin Adıgüzel de *Başbuğ Attilâ* isimli eserinin son kısmında sarf ettiği şu cümleler ile tarihî gerçekliğe vurgu yapan yazarladandır:

“*Avrupa’da kalan Hunlar, çoğunluk olan Germenlerin ve diğer kavimlerin içinde eridiler, milliyetlerini ve dinlerini kaybettiler. Belki bugün Çek’im Slovak’ım, Polonyalıyım diyen birisinin atası Hun’dur.*

Macaristan ovalarında doğup büyüyen Avrupa Hun-Türk imparatorluğu yine aynı ovalarda tarihin karanlıklarına gömüldü. Ama, Attila yaşadı. Avrupalıların destanlarına, efsanelerine, şarkı ve türkülerine konu olarak yaşadı, yazılan yüzlerce kitapta yaşadı. Ve yaşamaya devam ediyor” (2015: 335)

Hüseyin Adıgüzel’in eserinin sonunda söylediği bu sözler ile okura Avrupa Hunları’nın günümüzdeki akıbeti ile ilgili kendi düşüncelerini ifade etmek istediği söylenebilir.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Cengiz Han* isimli eserinin son kısmına koyduğu kaynakça ile eserinde tarihî gerçekliğe vurgu yaptığı görülür. Yazar muhtemelen eserinin sonundaki bu kaynakça ile okura eserinin tarihî belgelere dayalı olarak oluşturulduğu mesajını vermek istemiştir.

Eserinde tarihî gerçekliğe vurgu yapan yazarlardan bir diğeri de Bülent Bengisudur. Bengisu *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* isimli eserinde yer yer *Moğolların Gizli Tarihi* isimli esere atıfta bulunarak tarihî bir belge niteliği taşıyan bu eserden alıntılar yapar. Bengisu’nun alıntılarında birisi şu şekildedir:

“*Moğolların Gizli Tarihi*’ adlı Moğolca kaynakta şu sözler yer alır: ‘Çinggis Kağanın (Cengiz Han’ın) cediti, yüksek Tanrı’nın takdiriyle yaratılmış ve bir bozkurt idi, eşi beyaz bir maral idi. Denizi (Baykal gölü) geçerek geldiler. Onnon nehrinin kaynağında Burhan Kaldun dağı civarında yerleştiklerinde Bataçi Han adlı bir oğulları oldu” (2016: 17)

Bengisu ayrıca eserinin son kısmında bir kaynakça vererek yazdıklarının tarihî gerçekliğine bariz bir şekilde vurguda bulunur. Yazarın böyle bir metod benimsemesinde muhtemelen ele aldığı eserin inandırıcılığını artırmak gayesi vardır. Ayrıca Bengisu eserinin ön sözünde “*Bu kitap, Cengiz Han’ın kişiliğini, yaşadıklarını ve Moğol imparatorlunun bütün aşamalarını adım adım yansıtırken, başka kitaplarda bulamayacağınız kadar ayrıntıya yer veriyor.*” (2016: 14) diyerek okurun ilgisini de cezbetmeyi amaçlamıştır denilebilir.

Okay Tiryakioğlu *Rüzgar ve Ateş İmparatorluğu Cengiz Han* isimli eserinin son kısmında tarihçi İbn-i Esir’den yaptığı alıntı ile Moğolların İslam ülkesinde yaptığı yıkımı tarif eder (Tiryakioğlu 2016: 431). Yazarın bu tarif ile Moğolların yaptığı yıkımın boyutlarına okuru inandırmak gibi bir gaye güttüğü ve tarihî gerçeklere vurgu yaptığı görülür. Yazarın burdaki gayesinin Moğolların tarihî kaynaklarda anlatıldığı üzere fethettikleri topraklara yıkım ve ölüm götürdüğünü göstermek olduğu söylenebilir.

Yiğit Recep Efe *Kumandan Attila ve Kumandan Mete Han* romanlarının son kısmına Attilâ ve Mete Han’ın biyografilerini koymak suretiyle doğrudan tarihî gerçekliğe vurgu yapar. Yazarın bu birer sayfalık biyografiler aracılığı ile yazdıklarının tarihî gerçeklerle örtüştüğünü göstermek gibi bir gayesi olduğu görülebilir.

Okay Tiryakioğlu’nun *Avrupa’ya Dize Getiren Türk Attila* isimli romanın birçok yerinde yazarın tarihsel gerçekliğe vurgu yaptığı görülür. Yazar tarihî belgelerden alıntılacağı kısımları referans göstererek romanının içerisine serpiştirmiştir. Eserde yazarın tarihsel gerçeklik üzerine vurguları şekilde ifade edilmiştir:

“*Eski Alman ve Macar kaynakları, Attila’nın hayatının ileriki aşamalarındaki keskin ayrımı belirleyecek bu mağlubiyeti anlatırken genç*

prensini, silah arkadaşlarını geride bırakmamak adına, yamacı yarısına kadar tırmandığı halde bir an durduğunu, ardından geri döndüğünü söylüyorlar” (Tiryakioğlu 2018: 16).

Yazar bu kısımda yaptığı vurgu gibi romanın ilerleyen kısımlarında da tarihsel gerçekleri vurgular:

“Daha sonraları Macar şair Bathory E. Ferko Attila'nın göğüs göğüse muharebedeki yeteneklerini ve cesaretini şu mısralarla övecekti.

‘Gençliğin coşkun sevinç ve kederinin

Ona da isabet ettiği günlerde,

Gelmiş ve gelecek akranlarından

Farklı kılan bir şey belirdi ruhunda

Zaman zaman baktığı göklerde,

Bulutlarda kanla yazılı görüyordu adını.

O yüzden, kaderini bilen şanslı kişilerdendi” (Tiryakioğlu 2018: 22).

Yazar romanın son kısmına kadar tarihsel gerçekleri vurgulamaya devam ettiği gibi romanını da yine bir tarihsel gerçeklik vurgusuyla sonlandırır. Romanın son paragrafı Attilâ döneminde yaşamış Priskus’un şu ifadeleriyle son bulur:

“...Bize ve diğer Barbarlara çok tatlı ve leziz yemekler getirildi. Diğer İskitlere ve bize gümüş tabaklarda, Attila'yaysa tahta tabakta et getirmişlerdi. Her cihette mutedil ve kanaatkârdi. Misafirlere altın ve gümüş kadehler verdiği halde onun kadehi tahtadandı. Elbiseleri, ayakkabıları, kılıcının kabzası ve atının takımları askerlerinininkinden hiç farklı değildi. Buna karşı diğer İskit komutanlarının bu eşyaları altın ve kıymetli taşlarla süslü, göz kamaştırıcıydı. Kendisinininki böyle değildi. Yalnız diğerlerinden daha temizdi” (Tiryakioğlu 2018: 382).

Okay Tiryakioğlu'nun eseri incelenen romanlar içerisinde tarihsel gerçekler üzerine en çok vurgu yapan eser olması bakımından dikkat çekicidir. Özetle

denilebilirki yazar eserini tarihî belgeler ile destekleyerek daha gerçekçi hale getirmeye çalışmış ve eserinin inandırıcılığını artırmaya hedeflemiştir.

Bu kısma kadar söylenenlerden yola çıkılarak romancıların eserlerinin tarihsel gerçeklikle ilişkisine dair vurgu yapmaları ile ilgili şu değerlendirme yapılabilir:

Bazı romancılar eserlerinin tarihsel gerçeklikle ilişkisine vurgu yaparken eserlerinin sadece belgesel bir nitelik taşıdığını göstermek için; bazı yazarlar, okuyucunun anlatıların tarihsel gerçekliği konusunda tereddüte düşmesinden çekindiğinde dolayı ve eserlerinin tarihsel gerçekeri yansıttığını okura bir açıklama yaparak duyurmak için; bazı yazarlar, eserlerinin diğer eserlerde yazılanlardan farklı ayrıntılar taşıdığı göstermek için; bazı yazarlar, eserlerinin bir roman olmanın yanında öğretici bir metin olarak da okunabileceğini göstermek için; bazı yazarların da tarihî roman yazarlığının bir sorumluluk gerektirdiği bilincinden hareketle anlatıklarının tarihî gerçeklerle olan bağının güçlü olduğunu göstermek ve topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmek için tarihsel gerçeklerden hareket ettiği ve tarihsel gerçeklere vurgu yaptığı görülmüştür.

Bu çalışmaya konu olan eserlerin yazarlarının bazılarının âdeta bir tarih öğretmeni edasıyla hareket ederek tarihsel gerçeklere kendi tezlerini savunmak için müracat etmiş oldukları söylenebilir. Bunların yanında bazı romancıların tarihsel gerçeklere vurgu yaparken tarihî roman yazarlarının ele aldıkları konuyu gerçekten bir tarihçi titizliğiyle işlemleri gerektiğine olan inançlarından kaynaklı olarak yaptıkları da söylenebilir. Bazı yazarların da tarihsel gerçeklere vurgu yapmasındaki gayeleri olayların kendi bakış açıları dâhilinde gerçekleşmiş olabileceğini okura göstermek olabilir. Hangi sebeple yapılmış olursa olsun Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ın türk romancıları tarafından ele alınırken çoğunlukla tarihî gerçekliğe vurgu yapılarak ele alındığı görülmektedir.

2. BÖLÜM: TEMATİK İNCELEME

“Roman bir toplumun nabzını tutan, onun ruhunu, gelişmesini ve kalp atışlarını ölçen kompleks bir edebi türdür” (Yalçın 2006: 9). Ayrıca bu edebi tür konu olarak yaşanmış ve yaşanması mümkün olan olayları ele alabilir. Özellikle de roman türünün ele aldığı yaşanmış olaylar ve bu olayların merkezinde bulunan kişilerin anlatılması ile de roman türü toplumun hafızasını tazeleyen ve geçmişiyile bağ kuran bir araca dönüşür. Bu bakımdan roman türü üzerinde yapılacak incelemeler araştırmacıları bir takım sosyolojik verilere götürebildiği gibi ele alınan konuya nasıl bir yaklaşım tarzı gerçekleştirildiği, ele alınan tarihî kişilerin tarihsel gerçeklere ne derece bağlı kalınarak ele alındığını da gösterebilir.

“Romanlarla ilgili çalışmada vaka kişileri üzerine yapılacak tahliller, bir taraftan yazarların kurguladıkları vakalardaki roman kişilerine karşı sergiledikleri yaklaşımların arka planını açıklamaya; diğer taraftan da önce kurmaca kişilerin vaka içindeki durumlarını anlamaya, daha sonra da eserin üretildiği toplumun gerçeğiyle kurmaca vakanın gerçeğimsiliğinin ilişkilendirilerek romanın açıklanmasına yardımcı olur” (Bozdoğan 2008: 183).

Bir romanda işlenen konu çeşitli şekillerde olabilir. Romanın tarihsel süreç içerisindeki seyrinde de bu konular daha fazla çeşitlenmiştir. Roman özü itibarıyla bir şeyler anlatmak için kurulan kurmaca bir dünyadır. Bu dünyanın inşası kelimelerle sağlanırken içerisinde bulunanlar ise hayatın yansımalarından sağlanmaktadır. Kimine göre tema, bir fikir bir düşünceyken kimine göre de bir konudur; ancak, genel hatlarıyla denilebilir ki tema romanın özüdür. Roman kurgusu içerisinde aslında her şey o öze, çekirdeğe göre kurulur. Tema romancının zihninde oluşan ufak bir fikirdir ve o ufak fikri anlatmak için o kadar şey yazılır çizilir. Kimi zaman aşk bu ilhama kaynaklık eder kimi zaman vatan sevgisi. Tema aslında romanın ilk başta var oluş amacıdır. Roman anlatısı tamamlandığında ise verilmek istenilen düşünce olarak ortaya çıkar. Tema romancının ne anlatmak istemiş olduğu sorusunun cevabıdır. Romanın özü nedir? Bu romanda kısaca ne anlatılmış? Sorularının cevabı temayı verir.

“Romanda ifade edilen insan tecrübesinin, evrensel, objektif, mutlak ve değişmez olmadığı, artık şüphe götürmez bir şekilde eleştirinin temel ilkelerinden biri olmuştur. Tema, bir ilgi ve değerlendirme meselesidir; eserin bütününe dayalı olarak hayatı bütün yoğunluğuyla hissettiğimiz bir ana belli belirsiz hissettiğimiz bir lezzet katan herhangi bir duruma veya bölüme uygun bulduğumuz bir addır. Bunun için tema, en güzel ifadesiyle bir yorum ve özel şartlar meselesidir. Bu özel şartlar bilinmeksizin arada sırada anlatmak fırsatını bulduğumuz büyük olayların bazıları hiçbir anlam ifade etmezler” (Stevick, 2010: 64).

Bu çalışma içerisinde incelenen eserlerin özelliği Türk ve dünya tarihinde iz bırakmış üç hükümdarın öz yaşam öyküleri üzerinden bir kurmaca dünya oluşturuyor olmasıdır. Bu bakımdan bu eserleri “yaşamöyküsel eleştiri yöntemi” ve “toplumbilimsel eleştiri yöntemi” kıstaslarından yararlanarak incelemek önemli verilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

“Anlatma esasına bağlı edebi metinlerdeki vaka kişileri, yazarın gerçek hayattan aldığı malzemeyi farklı formlarda ve niteliklerde yeniden kurgulamasından meydana geldiğine göre, edebiyat araştırmacısı, bu kişiler üzerinden çeşitli tahliller ve mukayeseler yaparak gerçek hayatla ilgili bazı sonuçlara ulaşabilir” (Bozdoğan 2008: 185).

Bu dikkatle bir değerlendirme yapıldığı takdirde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili yazılmış eserlerdeki kişilerin tutumları konusunda önemli verilere ulaşılabilir. Bu veriler doğrultusunda da yazarların eserlerini oluştururken göz önünde bulundurdıkları fikri temeller ortaya çıkar. Ayrıca Türk romanında son dönemde tarihî şahsiyetlere artan ilginin altında yatan sosyolojik gerekçelerle birlikte yazarların bu konulara yaklaşımlarındaki nedenler gerekçelendirilmiş olur.

2.1. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın Türklük Bilinci ve Türklük Kavramına Yaklaşımları

Bu çalışmada kullanılan eserlerin tamamında bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yerleştirilmiş bir Türklük kavramı okurun karşısında çıkmaktadır. Bunun

sebebi yazarın tezli bir roman çalışmak gibi bir amacı olmasa dahi esere konu olan roman kahramanlarının Türk tarihinin bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han 21. yüzyılda dahi bilimin kat ettiği yola rağmen hâlâ Türk olup olmadıkları tartışılan isimlerdir. Ancak çalışmanın önceki bölümlerinde dikkatlere sunulduğu üzere bu konudaki farklı görüşlere temelde bir izah getirilmeye çalışılmış ve bu isimlerin Türk tarihi ile olan bağları tarihsel verilere ışığında ortaya konulmuştur.

Birçok tarihinin de fikir birliği ettiği üzerine Mete Han ve Attilâ Türktür. Bu konuda Ahmet Taşağıl, Mete Han ve Attilâ'ya Türk dediği gibi Cengiz Han'ın da Türk olma ihtimalinin yüksek olduğuna vurgu yapar.

“Attila, Türk müdür? Evet, Türk'tür tabii. Hun Türktür. Yani bizi Avrupa Birliği'ne alırlar mı, Avrupalı mıyız diye konuşuyorlar ya, Avarlar, Hunlar... Avrupa'nın bugünkü millet yapısını zaten etkilemişlerdir.

(...)

Cengiz Han'ın ailesi konusunda kesin olmamakla birlikte kendi görüşümü söyleyeyim: Cengiz Han, bence Batı Göktürklerinden geliyor. Bu devlet yıkılınca onlarda Çu-yüe ve Çu-mu-kun isimli iki boy Çin'e gitti. Çin'in kuzeybatısında bir devlet kurdular; Şa-to Devleti. İşte bir süre sonra bu devlet yıkılınca bazı kabilelerin kuzeye doğru gittiklerini görüyoruz. Bu gidenlerin arasında Borçigin (Börü Tegin) sülalesi de vardı. Borçigin aslında Türkçe Börü Tegin demektir. Bu Cengiz'in de sülalesidir. Böyle bir bağlantı olması mümkündür ama dediğim gibi bunlar benim şahsi görüşüm... Kesin, yüzde yüz Türk'tür diyemeyiz. Orijinal belge olmadan söylemek doğru olmaz. Yine de bu bir boyuttur. Diğer boyut ise şu; Moğollar bozkır kültüründendir ve Türklerle akrabadır. Dil özellikleri olarak da öyledir. Bunlar kesin. Yine de zor bir durum. Yüzde yüz Türk saymak çok doğru değildir; ama Türk saymamak da doğru olmaz” (Aktaran Özgen 2019: 20-23). Ahmet Taşağıl'ın belirttiği üzere Cengiz Han'ı da Türk dairesi içerisinde ele almak doğru bir tercih olacaktır. Bu konuda Yusuf Akçura'nın şu ifadeleri de dikkate değerdir: “Cengiz ve Mongolların tarafgir müverrihi Leon Kahun, o büyük Türk hânın bütün Türkleri birleştirmek maksad-ı âlisiyle Asya'yı baştanbaşa fethirdiğini yazıyorsa da bu müddeâsının tâmâmî-i mevsûkiyeti

hakkında bir şey diyemem” (Akçura 2018c: 21). Yusuf Akçura’nın Leon Kahun’un Cengiz Han’ın Türk birliğini tesis etmek konusundaki iddiasının geçerliliği hakkında bir şey diyemeyeceğini belirtmesine karşın bu ifade Cengiz Han’la ilgili böyle iddiaların olduğunu göstermek ve Cengiz Han’ın Türklük ile ilişkisini ortaya koymak bakımından önem arz etmektedir. Ahmet Taşağıl gibi tarihçilerin benimsedikleri fikirler Türk romancıları tarafından da benimsenmiştir ve birçok romancı Mete Han, Attilâ gibi Cengiz Han’ı da Türklük dairesi içerisinde ele almıştır.

Çalışmanın bu kısmındaki mesele ise Türk romancılarının bu tarihî isimleri eserlerinde ne doğrultuda ele aldıklarıdır. Eserlerin hemen hepsinde bir Türklük bilincini görmek ve bununla birlikte Türklük kavramına nasıl yaklaşım sergilediklerini gözlemek mümkündür. Doğal olarak bu çalışmaya konu olan ve Türk tarihinin önemli bir parçası olan bu isimler Türk edipler tarafından Türk dünyasının bir parçası olarak ele alınmışlardır. Ancak Cengiz Han ile ilgili olan eserlerde salt bir Türklük bilincinden ziyade Moğol kimliği ile kaynaşmış bir Türklük bilincinden söz edildiği görülmüştür. Yazarların bazılarının doğrudan bir tez doğrultusunda romanlara konu olan bu isimleri Türklük bilinci ile yeniden yaratıma tabi tutarken bazıları da bu konuda bu isimlerin Türk olup olmadığı ile ilgili tartışmaların diğer cephesinde kalmışlardır. Bununla birlikte öncelikle şunu söylemek gerekir ki Mete Han ve Attilâ eserlerde Hun olarak addedilseler dahi Hunları Türk kabul eden anlayışa göre bu kısımlarda da yine Hun vurgusu üzerinden bir Türklük kavramı ve bilincinden söz etmek mümkündür. Ayrıca Türk ve Türkçülük denildiğinde ne anlaşıldığı da önemli bir noktadır. Örneğin Yusuf Akçura gibi bazı isimler Moğolları da Türk geleneğinin bir parçası olarak kabul ederler. “*‘Türkler’ dediğimiz zaman, etnografya, filolocya ve tarih müntesiplerinin bazan ‘Türk-Tatar’, bazan ‘Türk-Tatar-Moğol’ diye yâd ettikleri bir ırktan gelme, âdetleri, dilleri birbirine pek yakın, tarihî hayatları birbirine karışmış olan kavim ve kabilelerin mecmû’nu [toplamını] murad ediyoruz*” (Akçura 2018b: 15). Yusuf Akçura’nın bahsinin aksine Ziya Gökalp: “*Türkçülüğün uzak ideali ise, Turan’dır, kimilerinin sandığı gibi, Türklere başka, Moğolları, Tunguzları, Finuvaları, Macarları da içine alan kavimler karması değildir*” (2010: 25) diyerek Moğolların Türkler ile akrabalıklarının dil

boyutunda dahi olsa kesin kanıtlanmadığını söyler. Tüm bu söylenenlere karşın Moğolların tarihin birçok safhasında Türkler ile birlikte, iç içe, yan yana yaşamış olması Cengiz Han'ı konu alan romanlarda da doğrudan ya da dolaylı bir Türklük bilincinin var olması sonucunu doğurmuştur. Hatta bazı eserlerde Cengiz Han Türklük bilincine sahip bir lider gibi anlatılmıştır.

Mete Han ile ilgili yazılmış ilk eser olan Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli romanında doğrudan Türk ve Türklük kavramlarına roman içerisinde vurgu yapılmamakla birlikte eserin arka kapağında Mete Han'ın yirmi altı devleti aldığı ve bütün yay çeken budunları Hun yaparak birleştirici bir Türk milliyetçiliği yaptığından ve Turan'ı gerçekleştirdiğinden bahsedilir. Bu bakımdan eserde doğrudan Türk ve Türklük kavramlarına vurgu yapılmamakla birlikte Hun ismi çatısı altında kastedilen Türklüktür.

Mete Han ile ilgili yazılmış olan ikinci eser Hayrani İlgar'ın *Mete Han*'ıdır. Eserin hemen her yerinde Türklük kavramına vurgu yapıldığı ve karakterlerde Türklük bilinci olduğu görülür. Eserde doğrudan Mete'nin Türk olduğuna vurgu yapılır ve onun yegâne amacının Türk birliğini kurmak olduğu ifade edilir.

“Motun, Hun Yabgusu Tuman'ın büyük oğluydu. Türk olan Motun'un anası ölünce babası bir Çinli prensesle evlenmişti.

(...)

Motun, babasının yerine geçeceğini bildiği için kendisini buna göre hazırlıyordu. O, bütün Türk uruk ve boylarını bir bayrak altında toplamak düşüncesindeydi, bunun hazırlığını yapıyordu” (İlgar 2013: 13-14).

Mete Han bu eserde Çinlileşme ve asimilasyona karşı Türklüğün geleceği bakımından bir umut olarak görülür. Sungur Türklük konusunda çok bilinçlidir ve kendisi Çinde yaşayan bir ordu kumandanı olmasına rağmen Türklüğünü kaybetmeyerek bu bilinci çocuklarına da aşılmiştir.

“Tanju'nun babası bu konuda çok bilgiliydi. Bu bilgilerini çocuklarına devamlı olarak aktarırdı. Babası, bu urukların arasında en güzelinin Türkler olduğunu söyler ve örnekler vererek çocuklarının gözlerinin önüne gerçekleri

sıralardı” (İlgar 2013: 16). Sungur’un sahip olduğu bu bilinç çocuklarında da vardır ve çocukları da Mete’nin kuracağı yeni düzen için ellerinden geleni yapar ve Türklüğe hizmet ederler. Mete Han’a Tanrıcut unvanı verilirken kamın söyledikleri de eserdeki Türklük vurgusunun güçlü olarak hissedildiği kısımlardan birisidir. *“Türk olmak, yaşamanın tek sebebi bu; insanı kutlu eder Türk olmanın gururu! Şükret, Gök Tanrı öyle bir güç vermiş ki sana; onu Türklük yolunda harca, durmadan harca!.. Her güzellik ve iyilik Türk’e ruhtur, kandır; O, Gök Tanrının yarattığı en üstün insandır!”* (İlgar 2013: 128). Eserin başından sonuna kadar devam eden Türk vurgusu ve Türklük bilinci eserin belkemiğini oluşturur. Mete’nin Sungur ve çocuklarının yaptığı eylemlerin temelinde Türklüğe hizmet etmek vardır.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Mete Han* isimli eserinde Mete Han’ın Türk birliğini sağlama fikri üzerinden Türklük kavramına vurgu yapılır. Mete Han ülkenin kontrolünü devraldıktan sonra ilk olarak Türk birliğini sağlamaya çalışır. *“Mete o günden sonra her tarafa atlı elçiler gönderdi.*

Türk boylarının kendisinin Büyük Şanyü oluşunu kabul etmelerini istedi” (Erdoğan 2018: 172). Romanın ilerleyen bölümlerinde Mete Han’ın Thunguların kendilerinden toprak isteğinde bulunmasını konuşmak üzere topladığı kurultayda maiyetinde bulunan beyler Türk olarak ifade edilir. Bu bakımdan bu eserde Hunların Türk olarak kabul edildiği söylenebilir.

“Çadırın içinde ölümcül bir sessizlik oldu. Metehan’ın yüzü kızardı, kıpkırmızı bir hal aldı ve sinirle ağzı köpürmeye başladı. Danışmanlarının, Türk beylerinin ileri geri konuşmaları o ölümcül sessizliği bozdu birdenbire” (Erdoğan 2018: 208). Mete Han’ın en büyük ideali ve hedefi Türk birliğini yani Turan’ı sağlamaktır. Romanda Mete’nin bu amacı yakın dostu Akçar’ın Yüeci topraklarına ailesini görmek için gidişyle duyduğu üzüntüyü dile getirdiği şu kısımda ifade edilir: *“İlk zamanlarda Akçar’ın gidişi koymuştu ona ama şimdi kendisini Türk beylerine elçiler göndererek ve Hun devleti çatısı altında toplamaya çalışarak avutuyordu”* (Erdoğan 2018: 228). Görüldüğü üzere bu eserde Mete Han ve Hunlar dolaylı yoldan Türk olarak ifade edilmiştir. Ayrıca eserde Mete Han’ın kurmaya çalıştığı Türk birliği vurgusu da yapılmıştır.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete Han* isimli eserinde baştan sona Türk, Türklük ve Türk birliği vurgusu yapılır. Eserin her yerinde Hun Türkleri ifadesi kullanılır.

“Teoman adlı bir Türk kumandan tarafından kurulmuştu bu ilk Türk devleti. Teoman, güçlü kişiliği ve kahraman çerileriyle kısa sürede güçlenmiş ve başkenti Ötüken olan bir bağımsızlık meşalesi ateşlemiştir. Bir istiklal ateşi sarmıştı Türk boylarını, Asırlar boyunca darmadağın yaşayan bu kutlu kavim, ilk kez tek bir buyruk altında birleşmeyi başarabilmişti” (Efe 2018b: 27). Teoman Han ile yapılan Türklük ve Türk birliği vurgusunun Mete Han başa geçtikten sonra da yapıldığı görülür. Mete Han bu eserde kendisini Türk olarak ifade eder ve Türk'ün en büyük silahının kendisi olduğunu söyler (Efe 2018b: 54). Mete Han'ın Tahin Türkleri ile savaşmak istemeyip onların kendisine katılmasını istediği kısımda kullandığı şu ifadeler de onun Turan hayalini ortaya koymaktadır:

“Ben ki Hun Hakanı Mete Han. Cihana nizam vermek için tüm Türk boylarını birleştiren, koskoca Çin'e korku belasıyla koca bir set yaptran o seti de onların başına yıkıp İmparator Qin'in yakasına kadar yapışan Tanrıkut... Kök Tengri şahidimdir ki siz ırktaşlarımı esaret altına alma niyetim yoktur. Tek bir niyetim, tek bir emelim vardır ki o da tüm Türk boylarının birleşip Büyük Turan İmparatorluğu'nu kurmasıdır” (Efe 2018b: 195). Eserin hemen her yerinde Türk'ün yiğitliği, kahramanlığı, dürüstlüğü, adaleti, törelerine ve dinine bağlılığı üzerine vurgu yapılır. Türklerin dünyaya nizam getireceğinden bahsedilir. Mete Han Türklüğe değer verdiğinden Çin'i mağlup ettikten sonra halkının asimile olup kalabalık Çin nüfusu içinde erimemesi için ülkesine geri döner. Ayrıca bu eserde Türklerin soyunun Nuh'un Yafes isimli oğlunun soyundan geldiği de söylenmektedir (Efe 2018b: 152). Özetle bu eser Türklük ve Turan tezi doğrultusunda kaleme alınmış bir eserdir.

Attilâ ile ilgili yazılmış olan ilk eser Peyami Safa'nın *Attilâ*'sıdır. Eserin hemen başında Peyami Safa “*Attilâ Romanını İzah Eden Başlangıç*” isimli bir kısım koymuş ve bu kısımda Attilâ'nın kim olduğuna dair fikirlerini sıralamıştır.

Bu fikirlere birisi ise Türklük kavramı ile Attilâ'nın bütünleştirildiği kısımdır. Peyami Safa Attilâ kimdir sorusunun cevabı olarak şunları söyler:

“Yunanlılara, Romalılara, Cermenlere ayakları ucunda diz çöktürerek hepsine ika ettiği büyük hâşiyetle kiminin seyyielerini cezalandıran, kiminin şer ve fesadına mani olan büyük Türk başbuğu!” (Safa 2015: 7). Peyami Safa eserin hemen başında Attilâ'yı bir Türk başbuğu olarak nitelendirmiş; ancak Attilâ'nın Gol ve İspanya seferi öncesinde ordusunda bulunan milletleri sıralarken Hun ve Türk kavramlarını birbirinden ayırmıştır. *“Ön safta bulunan beyaz Hunlar, arka safta bulunan siyah Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Hungar (Eski Macar)lar, Türkler, her nevi milletler”* (Safa 2015: 117). Peyami Safa'nın bu kısımda neden ayrıca Türkler dediğini ve Hunlar ve Türkler ayrı milletlermiş gibi yazdığını anlamak biraz güç; ancak bu tercihin Attilâ'nın ordusunda Türkler dışında diğer milletlerden de kişiler olduğunu göstermek için yapılmış olduğu söylenebilir.

Eserin yine ilk sayfalarında Attilâ'nın en yakın adamlarından Odekon üzerinden bir Hun milliyetçiliği bilinci ortaya konmuştur. Odekon'un Attilâ'ya düzenlenecek suikastın kendisine tebliğ edilmesi üzerine içine düştüğü ruh hâli ile ait olduğu millete bağlılığı şu ifadelerle gözler önüne serilmiştir:

“Sözün böyle tamamlanması Odekon'un hoşuna gitmedi. Çünkü o, her şeyden evvel bir Hun idi ve Romalıların düşmanıydı. Gerçi Konstantiniyye: Mavi ipek dalgalı Marmarası ile, ona va'dedilen altın saraylar, işvebaz ve sehhar kadınları ile, nazik, diplomat, zeki erkekleriyle onu kandırmış, sadık bir adamı olduğu Attila'ya karşı suikast hazırlatmıştı. Fakat Hakanın ölümüyle bütün Hunların mahvolacağını ve Romalıların Tuna boyunda saltanat süreceklerini düşünmeğe razı olamıyor, Hun damarı tutuyor, Konstantiniyye sokaklarında rastladığı Bizans kadınlarının davetkâr gözlerini çıkarmak isteyecek kadar millî bir kin duyuyordu” (Safa 2015: 14). Yazarın Odekon karakterinin suikasttan vazgeçmesine sebep olan duygunun millî kimlik bilinci olduğunu işlemesi dikkate değerdir. Diğer Attilâ romanlarında Odekon'un suikasttan vazgeçmesi böyle bir bilinçle temellendirilmemiştir. Peyami Safa bir bakıma tarihte Odekon'u suikasttan vazgeçiren düşüncenin altında millete duyduğunu bağlılık olduğu çıkarımında bulunmuştur.

Attilâ ile ilgili yazılmış olan bir diğere eser Muharrem Eryılmaz'ın yazdığı *Büyük Hun Hükümdarı Attila* isimli eserdir. Bu eserin diğere Attilâ romanlarından en büyük farkı Attilâ'yı Moğol ırkına mensup olarak ele almış olmasıdır. Birkaç tarihî tahmin dışında çok fazla rastlanmayan bu fikir yazarın Attilâ'ya bakış açısını gözler önüne sermesi bakımından da dikkate değerdir. Yazarın Attilâ'yı Aetius karşısında daha silik bir şahsiyet olarak göstermesi de eserinin hemen başında Attila'nın soyu ile ilgili yaptığı değerlendirmelerle paralel olabilir. Yazar Attilâ'yı eserinde şu ifadelerle Moğol ırkına mensupmuş gibi anlatmaktadır.

“Onlar arasında bir delikanlı, çekik gözlerinde Moğol ırkına mensup olduğu okunan, derisi sarı bir genç, Huldin'in dikkatini çekmişti. Ona doğru ilerledi ve elini dostça uzattı. Bir subay:

-Bu, Muncuk'un oğludur, dedi” (Eryılmaz 2013: 23).

Muharrem Eryılmaz da Peyami Safa gibi Attilâ'ya düzenlenecek suikast girişimi üzerinden bir Hun kimliği vurgusunda bulunur. Ancak bu sefer Hun kimliği vurgusu Attilâ'nın hocası Onejes üzerinden yapılır. Doğu Romalı elçiler arasında yer alan tarihçi Priskos'un gözlemlerinden yola çıkarak ifade edilen Onejes ve elçilik heyeti arasında geçen şu konuşmalar Hun kimliğinin sadece Hun soyundan gelenlere müstakil bir kimlik olmadığını gözler önüne serer:

“Ben Attila'nın bakanıyım. Ancak onun çıkarlarını korumak göreviyle yükümlüyüm. Hakemlik görevi, bir davada taraf olanlardan birine düşmez.

Onejes hakemliği kabul edecek olursa, bundan müteşekkir kalan İmparatorun kendisine şerefler ihsan edeceğini, Maksimius, dolaylı olarak ifade etmek isteyince, Hun Bakanı, gururu incinmiş gibi göründü. Asıl efendisine ihanet edebileceği şüphesinin bile meydana gelmesine dayanamıyordu. Bunu, haşin ve tiksinen bir edayla, açıkça söyledi ve dedi ki:

-Ben artık Hun oldum. Çocuklarım ve karılarım da Hun'dur. Bana güvenerek devletin en önemli işlerini veren Hakanımın çıkarlarını asla ihmal edemem.

Bu sözler bize bir parça hayal kırıklığı yaşattı. Anne tarafı Grek olan Onejes'i kendi tarafımıza çekebileceğimizi düşünmüştük. Muhtemelen, bize ilgi ve alaka gösterirse, şüpheli bir duruma düşmekten korkuyordu.

Bu olaya nereden bakılırsa, iç yüzü garip görünüyor. Hun olmayan bir adamın barbarlarla yaşamaktan nasıl bir zevk aldığı, anlaşılmaz bir bilmecedir. Böyle bir Grek Bakan, Konstantiniyye'ye daha çok yakışmaz mı? Yine de böyle hâller olağan şeylerdir. Burada, Moğol simaları arasında çok sayıda Germen ve Latin yüzlere rastlıyoruz” (Eryılmaz 2013: 173-174).

Yazarın Onejes üzerinden aktardığı Hunluk bilinci Türklük bilinciyle doğru orantılıdır. Bu eserde Hunların Moğol olarak ifade edilmesi hususu da Hunların Mongoloid ırka mensup olmalarından kaynaklı olabileceği gibi o devirde Romalıların Asya kökenli insanları ifade etmek için kullandığı bir tanım olmasından dolayı da kaynaklanıyor olabilir. Tüm bunların yanında araştırmacıların çoğu tarafından Hunlar Türk kabul edildiği için bu eserde de bir Türklük bilinci ortaya konduğu görülmektedir.

Attilâ'yı konu alan eserlerden bir diğeri olan *Galya Fatihî Atilla* isimli eserin hemen başından itibaren İbrahim Karahan'ın eserine Türklük kavramını ve Türklük bilincini yerleştirildiği görülmektedir. Eserin hemen başında Muncuk'un ölmesi üzerine “*Batı Hun Türkleri'nin hakanlığını Attila'nın amcası Rua üstlenecekti*” (Karahan 2014: 8) cümlesi ile Yazarın Attilâ'nın babasından kalan devleti bir Türk devleti olarak gördüğü dolaylı olarak da Türklük kavramına temas ettiği görülür. Hristiyan dünyası karşısında duran bir Attilâ portresinin çizildiği eserin ilerleyen kısımlarında Attilâ'nın daha çocuk yaşta Batı Roma'ya esir düştüğü kısımlarda Kardinalle yaptığı konuşma ile bir Türklük bilincine daha çocuk yaşta sahip olduğu ifade edilmiştir.

“İki büklüm eğilerek Attila'nın duyabileceği şekilde: ‘Seni tanımak istiyorum’ diye fısıldadı. Çocuk yalnızca adamın duyabileceği şekilde konuşarak, ‘Adım Atilla efendimiz. Hun Türküyüm. Sarayda ce Papalığa bağlı ibadet yerlerinde değişik zamanlarda hizmet veriyorum.’ dedi. Andony ile bakıştıktan sonra yeniden sordu: ‘Buraya nasıl getirildin?’

Yüzü iyice mahsunlaşan Atilla, 'Köyümüze baskın düzenleyen Vandallar babamı öldürdü beni de esir olarak yanlarında götürdüler. Beni buraya para karşılığı sattıkları köle tüccarı getirdi. Daha sonra da saraya hizmetli olarak alındım.'

Kulağına 'Türk' sesinin gelmesiyle küçük gözleri açılan yüzündeki gergin ifadeyle dudağı titremeye başlayan adam bir süre sessiz kaldı. 'Hım, demek Türk'sün ve üstelik esir bir Türk!'

Attila'nın başı yere eğik vaziyetteydi. Yüreğindeki ateş, ıstırap ve nefretin gözlerine yansıdığını biliyordu. Bu yüzden bakışlarını yaşlı din adamından kaçırmaya gayret gösteriyordu" (Karahana 2014: 23). İbrahim Karahan'ın tasvir ettiği Attilâ tam anlamıyla kimliğinin bilincinde olan ve bu kimliğe çocukluğundan itibaren sahip çıkan bir karakterdir. Eserin ilerleyen kısımlarında da yazar Hun Türkleri vurgusunu sık sık tekrarlar. Attilâ'nın Aetius karşılığında takas edildiği kısımda bütün Türkmen boyları sevinir. Atilla'nın dönüşü bütün Hun Türklerinde bir sevince neden olur. Attilâ ait olduğu yere geri dönmüştür. Yazar Attilâ'yı eserinin başından sonuna kadar Türk olarak anlatmıştır.

Hüseyin Adıgüzel'in *Başbuğ Attila* isimli eserinde Rua ve kardeşi Aybars tahta ileri de Muncuk'un oğullarından hangisinin geçeceği konusunda tartışırken Türklük vurgusu töre ve gelenekler üzerinden yapılır. "*-Hayır Aybars, böyle şeyler yapmıyorum. Bleda büyük! Töremizde büyük olanın tahtın varisi olduğu açık olarak bellidir. Varis, elbette, diğerlerinden farklı olmalıdır. O halkımızı yönetecek ve geleceğe taşıyacaktır. Bu yüzden onun iyi yetişmesi gerekir. Bunu yapmaya çalışıyorum.*

-Doğru hakan töre bu! Ama Türk töresi, varisin dışındaki küçük gözden irak tutulur, görmezden gelinir, ona hiç sevgi gösterilmez demiyor!" (Adıgüzel 2005: 21-22). Eserde görüldüğü üzere Aybars'ta ve Rua'da Türk törelerine bir bağlılık söz konusudur bu da doğrudan bir Türklük bilinci doğrultusunda hareket ettiklerinin göstergesidir.

Mehmet Kemal Erdoğan *Attila Tanrının Kırbacı* isimli eserinin daha ilk sayfasında "*Bu kitap Attila hakkındadır. Attila Han Türk'tür*" (Erdoğan 2016a: 7). diyerek Türk kavramına vurgu yapar. Eserin bundan sonraki kısımlarında da

Hun kimliği üzerinden bir Türklük vurgusu yapılır. Atilla, Hun geleneklerine uygun yetiştirilmiş bir Hun prensidir ve Roma'ya gitmiş orada eğitim almış olmasına rağmen kendi ulusunun bekasını ve geleceğini her şeyden önde tutmuş ve geleneklerine ulusunun değerlerine sahip çıkmıştır. Ayrıca bu eserde diğer eserlerden farklı olarak Attilâ'nın efsanevi kılıcının Büyük Hun İmparatoru Mete'ye ait olduğu ve geçmişten büyü aracılığı ile Attilâ'ya gönderildiği söylenir. Yazar bu kurgu ile de Mete Han ve Attilâ arasında bir bağ kurmuştur. Böylelikle Türk tarihinin iki ayrı dönemini ortak bir noktada kesiştirmiştir.

Hasan Erdem'in *Atilla'nın Kalkanı* isimli eserinde Türklük bilinci ve vurgusu romanın başkahramanı Suptar üzerinden yapılır. Suptar Batı Roma Prensesi Honoria ile tanıştığında ona kendisinin bir Hun Türkü olduğunu söyler. Daha sonra eserin ilerleyen kısımlarında Honoria'nın Suptar'a kendisine hizmet etmesini teklif etmesi sonucu Suptar'ın verdiği cevapla da Türklük bilinci ortaya konur: “*–Kılıcım satılık değildir prenses. Ayrıca benim Hun ordusunda ordubaş olduğumu unutmayınız. Kağanların ve onun komutanlarının milletine karşı sorumlulukları vardır. Bir Hun Türk'ü köklerini asla unutmaz, unutmamalıdır*” (Erdem 2017: 224-225). Eserde ayrıca Suptar'ın Honoria'ya yardım ettiği kısımlardan yola çıkılarak Türklerin savaşçılık özellikleri yardım severlikleri ve yiğitlikleri de gözler önüne serilmiştir.

Hasan Erdem'in devam kitabı *Atilla'nın Kargısı* isimli eserinde Hunlar Türk olarak ifade edilir. Attilâ Ottigin ile Suptar'ın eylemleri üzerine konuşurken Türklük ile ilgili şu ifadeleri kullanır: “*Gök Tanrı Türk budununu acunu yönetmek için yaratmıştır*” (Erdem 2018: 30-31). Eserin ilerleyen kısımlarında Türklük kavramına Ottigin karakteri ile vurgu yapılır. Ottigin birlikte yolculuk yaptığı Pallas ve Karyus'a bir Hun Türk'ü olduğunu söyler ve onların Hun Türkleri ile ilgili bildiklerinin saçmalıktan ibaret olduğunu şu sözleriyle dile getirir: “*Çok iyi Yunanca konuşurum ve sizinle dalga geçmiyorum. Dediğim gibi, ben bir Hun Türküyüm. Duyduklarınızın hepsi yalan. Bizler de dünyada yaşayan diğer insanlara bezeriz. Bu söylediklerin, en iyi süvari birliklerine ve savaşçılara sahip olan Hunları savaş alanlarında yenemeyen ulusların yenilgilerine mazeret bulmak için uydurdıkları saçmalıklar. Kökleri çok eskiye dayanan milletimin yenişmez savaşçuları, silahlarının gücü sayesinde elde ettikleri zaferler*

sayesinde, egemenliklerinin hudutlarını görülmemiş bir şekilde ve baş döndürücü bir hızla genişletince, atalarının silahlarına boyun eğmek zorunda kalan uluslar, hakkımızda bu saçma sapan masalları uydurdular” (Erdem 2018: 52). Ottigin daha sonra Hun Türklerinin Romalıların efsanelerde anlattığı gibi birdenbire ortaya çıkmadıklarını ve köklerinin uzak Asya’ya Çin Seddi’ne kaddar dayandığını ve atalarının seksen yıl önce Balamir Han komutasında Asya bozkırlarından geldiğini belirtir. Kendileriyle ilgili söylenenlerin iftira olduğunu söyleyen Ottigin çok köklü bir kültüre sahip olduklarını ve Hunların masunlara saldırmadığını düşman bile olsa savaş esirlerini ve suç işlememiş insanlarını öldürmediklerini ilave eder (Erdem 2018: 53). Eserde Ottigin karakteri aracılığı ile Hun Türkleri ile ilgili mevcut olan yanlış tutum ve inanca tepki gösterilerek Hun Türklerinin ne kadar onurlu medeni insanlar olduğuna vurgu yapılır. Ayrıca eserde Hun Türklerinin savaşçılık özellikleri idealize edilir.

Yiğit Recep Efe’nin *Kumandan Attila* isimli eseri 375 yılı Kavimler Göçü ile başlar ve bu kısımda belirgin bir şekilde Türklük vurgusu yapılır. İlk olarak eserin hemen ilk sayfasında okurun karşısına çıkan Hun Hakanı Balamir’in Türk olduğu şu şekilde ifade edilir: “*Hun Türklerinin Hakanıydı Balamir. O kudretli Hun Hükümdarı Mete Han’ın soyundan ve ondan sonra turan sancağını devralan Çiçi Yabgu’nun boyundandı*” (Efe 2018a: 7). Bu kısımda Türklük vurgusu yapıldıktan sonra Balamir’in büyük göçü başlattığından ve Türklerin batıya doğru göç ettiğinden ve bu sırada Ostrogot, Vizigot, Gepid ve Vandal uluslarının Türk göçünün önünden Türk tokadı yememek için kaçtığı ifade edilir. Daha sonra Tengri’nin ordusu Türk’tür diyen Balamir Han Avrupa topraklarına ulaştığında Türk milletinin yeniden dirilişini ilan eder ve tüm dünyanın Türk budunu için yurt olduğunu söyler (Efe 2018a: 10-13). “*Sonunda bulunmuştu yeni yurt. Kafkasların ötesindeki topraklar, Türk’ün töresiyle tanışıyordu şimdi. Hunlar, bu bölgede yayılıp Avrupa Hun Devleti’ni kurarken, onlardan kaçan Ostrogotlar ve Vizigotlar gibi barbar kavimler de büyük bir hızla Roma’ya doğru ilerliyordu. (...) Şimdi koskoca Roma bile sarsılıyordu işte. Türk’ün varlığı, Roma’nın kudretini bile tehdit ediyordu*” (Efe 2018a: 14). Balamir’in soyundan gelen Attilâ da Türklük vurgusu yapar ve babasının ölümünden sonra kaçtığı bozkırda kendisini bulan ve kendisine duyduğu inancı -Türklerin umuduğu

olduğunu- belirten amcasına şu sözleriyle cevap verir: “*Evet, kendimi bildim bileli içimde yanan bir ateş, beynimi kemiren bir ülkü var. Tıpkı Mete Han gibi, Balamir gibi, Uldız Han gibi ve atam Muncuk Tigin gibi ad yapmak, nam salmak istiyorum. Lakin bu isteğim, şahsi arzularımı okşamak, kendimi gurur ve kibre kaptırmak için değildir. Böyle bildim ve böyle belledim ki; şu dünyaya Türk'ten gayri nizam verecek yoktur. Ne o kudretli Roma ne doğunun sahibi Çin ve Vizigotlar ve de diğerleri... Hiçbiri dünyaya nizam vermeyi düşünmez. İnsanları ve bodunları köleleştirmek ve böylece hazinelerine hazine katmak isterler. Oysa biz Türkler, adalet için ölür, nizam için can veririz. Onların imparatorları saraylarda keyif yapıp sefa sürerken, bizim hakanlarımız kıl çadırlarda toprak anayı döşek yaparlar kendilerine, Dünyanın Türk'e ihtiyacı var amca! İşte ben böyle bilir, böyle inanırım”* (Efe 2018a: 38). Eserin başından sonuna romantik bir Türklük vurgusu yapıldığı görülür. Rua'nın yiğeni Attilâ'nın Türk'ün ete kemiğe bürünmüş hali olduğunu söylediği kısımda eserde Türklük kavramının ne kadar ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Attilânın ve Ruan'ın Türklüğe karşı sahip oldukları inanç çok güçlüdür ve onların yegâne amacı dünyaya Türk'ü hâkim kılmaktır. Eserde Hristiyan Kilisesi tarafından da Türklüğe vurgu yapılır ve Kilise Türklerin iyi savaşçılar olduğunu; ancak bir o kadar da merhametli olduklarını bu merhametlerini onlara karşı silah olarak kullanabileceklerini söyler (Efe 2018a: 47-48). Eserin ilerleyen kısımlarında Türk kavminin özellikleri sıralanmaya devam eder ve Attilâ Türk kavminin cesur ve kahraman bir kavim olduğunu da söyler (Efe 2018a: 169). Attilâ'da güçlü bir Türklük bilinci olduğu gibi Turan inancı olduğu da görülür. Doğu Roma üzerine sefere çıkmadan önce Türk boylarını bir araya toplayan Attilâ kendisine katılmak istemeyen kavimlere de zorla boyun eğdirir. Özetle bu eserin başından sonuna kadar tüm kısımlarında bir Türklük vurgusu yapıldığı ve sürekli olarak Türk ulusunun ne kadar yüce karakterde olduğunun vurgulandığı görülür. Yiğit Recep Efe'nin bu eseri tam anlamıyla Türklük vurgusu yapmak üzere yazılmış tezli bir romandır.

Okay Tiyakioğlu'nun *Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila* isimli eserinin adında dahi Türklük vurgusu vardır. Eserin birçok yerinde Attilâ Türk olarak ifade edilmiş Türkler adalet, merhamet, hoşgörü, tevazu, cömertlik, yardımseverlik, mertlik gibi yüksek ahlaki değerleriyle ön plana çıkartılmıştır.

Eserde Türklük vurgusunun yapıldığı kısımlardan ilki Attilâ'nın Greka'ya annesinin asil bir Türk kızı olduğunu söylediği kısımdır (Tiryakioğlu 2018: 30). Attilâ'nın gladyatörlerle yaptığı savaşta kullandığı çifte su verilmiş Türk kılıcı ile de Türk kavramı Türklere ait olan bir savaş aleti vasıtası ile okura sunulmuştur (Tiryakioğlu 2018: 74). Eserin ilerleyen kısımlarında Attilâ için söylenen türkü ile de Türklük vurgusu yapıldığı görülmektedir. “*Türk yurdunun evladı / Hunların gözbebeği*” (Tiryakioğlu 2018: 76). dizeleri ile Hun yurdunun bir Türk yurdu olduğu ifade edilmiştir. Attilâ'nın gladyatör okulunda kendisi için yazılmış olan şiirin son iki dizesinde ise doğrudan Attilâ'nın Türk olduğu vurgusu yapılmıştır: “*Gerçek bir Romalı ve gerçek bir Türk'sün.../ Ömrünce hürdün, son nefesinde de hürsün!*” (Tiryakioğlu 2018: 78). Daha sonra Attilâ'nın Kam Çolpanbek ile aralarında geçen konuşmada Çolpanbek'in Moğollar kan görmeye siz Türklerden daha dayanıklı ifadesi de eserde Türklük vurgusunun yapıldığı bir diğer kısımdır (Tiryakioğlu 2018: 181). Attilâ'nın Doğu Romalı elçi heyetinden Plintha ile yaptığı konuşma da kullandığı şu ifadeler ile de “*Bu yüzden Spartaküs gibi korkunç yıkıcı köle ayaklanmaları yaşanmıyor Türk topraklarında. Savaş esirleri, dürüst, namuslu ve çalışkan olursa eğer, kısa sürede özgürlüklerine kavuşuyor, toplumla kaynaşiyor, kökeni ve mazisi yadırganmadan, hor görülmeden gerçek bir Hun oluyor. Sizin gibi zorla asimile etmiyoruz insanları, tercihi onlara bırakıyoruz*” (Tiryakioğlu 2018: 231). Türklerin ne kadar adaletli bir millet olduğunun vurgusu Attilâ'nın ağzından yapılmıştır. Eserin ilerleyen kısımlarında Türk töresinin Roma hukuku gibi sentezlenmesi gerektiğini söyleyen Bleda ve Attilâ arasında geçen konuşmadan sonra eserin anlatıcısı Hun yurdundaki kozmopolit yapının Türk hoşgörüsü sayesinde olduğu vurgusunu yapar (Tiryakioğlu 2018: 235). Romanda daha sonra Attilâ'nın Odekon ile Konstantinapol üzerine yürüme planlarını tartıştığı kısımda Attilâ'nın “*Biz Hun Türküyüz rüzgârdan mı çekineceğiz*” (Tiryakioğlu 2018: 277). ifadesi ile de Türklerin zorlu doğa koşullarına alışkın olduğu vurgulanır. Özetle bu eserde Hunlar Türk olarak ifade edilmiş ve Türkler adalet, hoşgörü, savaşçılık, dayanıklılık gibi özelliklerle bağdaştırılarak anlatılmıştır. Ayrıca eserde Attilâ'nın da Türk olduğuna dair eserin adı da dâhil olmak üzere birkaç yerde vurgu yapılmıştır.

Turhan Tan'ın (Mehmet S. Fethi) yazdığı *Cengiz Han* romanı tam anlamıyla Türklük tezinin işlendiği bir eserdir. Turhan Tan bu eserinde Cengiz Han'ın Türk birliğini kurmayı amaçladığını anlatmıştır. Eser genel anlamda Türklük fikri etrafında şekillendirilmiştir. Eserin hemen başında Timuçin'in Moğol nökerleri gök gürültüsünü duyup silah bırakınca Temuçin ordusunu toplamazsa Türk kabileleri arasında itibarının sarsılacağını düşünür (Tan 2015: 10). Daha sonra Temuçin'in halkı tarafından neden sevildiği anlatılır. Temuçin Türk elinde eşi benzeri görülmeyecek biçimde beyaz tenlidir ve kendinden emin ürkütücü tavırları vardır bu yüzden de halkı tarafından sevilir diye anlatılır.

“Yılan Buldok köyüne yakın yerlerde oturan oymakların onu sevip sözünü dinlemelerinde yapılışının tesiri olmakla beraber başka bir sebep de, komşularını kendisine bağlıyordu. Bu sebep, Temuçin'in ‘Türk Birliği’ için yapmaya savaştığı propagandadır” (Tan 2015: 17).

Cengiz Han (Timuçin) Türk birliğini sağlamayı düşündüğü gibi soyununda Hunlara dayandığını belirtir. *“O, her hikâyeyi mutlaka şu sözlerle bitirirdi. ‘Eski Türkler, atalarımızın yaşadığı uluslar ‘Hiyong-No’ diye adlandıkları yahut Hünler bizim adını bile bilmediğimiz engin sular kıyısında avlandıkları günlerde, bütün dünya silahlarımız karşısında tir tir titrerdi”* (Tan 2015: 18).

İlerleyen kısımlarda Türk Şaman Ulu Gökçe Moğolların Türklerin bir parçası olduğunu şu sözlerle belirtir:

“Türkler, yiğit Türkler! Sizden bir parça olan Moğolların Beyi’ni Ulu Tanrı size han yaptı, adını yine sizin önünüzde değiştirdi. Temuçin’i Cengiz’e çevirdi. Şimdi siz, onun buyruğu altında yola çıkacaksınız. Durmadan, dinlenmeden, kanmadan, usanmadan yürüyeceksiniz, sendelemeden ileri gideceksiniz. Tanrı ağızıyla size söylüyorum, özlediğimiz ve özlediğiniz işi, Türk’ü bir sancak altına koyma işi bitinceye kadar kimseye acımayacaksınız, katı yürekli olacaksınız” (Tan 2015: 103).

Görüldüğü üzere bu eserde Cengiz Han tam anlamıyla bir Türklük bilincine sahiptir ve onun yegâne amacı Türk birliğini kurmaktır. Ayrıca bu eserde Moğolların da Türklerin bir parçası olduğu söylenmiştir.

Ceniz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli eserinde Cengiz Han Moğol olarak ifade edilir. Cengiz Dağcı eserinin giriş kısmında Moğolları şu şekilde tanıtır:

“Hatang’lardan önce Çinistanda hükümdarlık etmiş bir adla anılan bir ırk mevcut olduğundan Batı’nın haberi yoktu. Üstelik, güneyde büyük Çin İmparatorluğundan , üstünde birbirinin yanında altı at koşturabilinen, kalın bir duvarla ayrılı bu Moğol diyarı topraklarında yaşayan halk öz varlığını, gücünü ve kabiliyetini kendisi de iyice bilmiyordu. Ama eski bir ulusun eski bir halkıydı; en az Çinistan kadar eskiydi ve bütün tarihi boyunca Çin iline düşmandı.

Bu Çin duvarının kuzeyinde bulunan Moğolların topraklarında binlerce yıllardab beri yaşıyagelen halk, nasıl bir adla anılırsa anılsın, aynı ırk aynı dil grubuna mensup bir halktı” (Dağcı 2016: 9).

Cengiz Dağcı Cengiz Han’ın babası Yesügey’in Moğolların lideri olduğunu ifade eder. *“Yesügey ancak iki yıl önce tüm Moğol çadırlarına önder oldu. İki yıl önce, anladın mı?”* (Dağcı 2016: 18).

“Yesügey Bahadır! Gök Moğol ulusunun hanı; Taycut savaşçılarının önderi; Kereyit ulusunun hanı Togrul Han’ın Anda’sı; karnı üstünde kanlı bir çul tutarak dünyaya gelmiş Temuçin’in babası” (Dağcı 2016: 87). Yesügey’in ölümünden sonra Moğolların başına Temuçin yani Cengiz Han geçer.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han’ın Moğol soyundan geldiği ifade edilir. Cengiz Han daha çok küçük yaştaiken tarihe ilgi duyar ve obalarının ulularından Hada Koca’ya giderek kendi tarihlerini anlatmasını ister:

“‘Anlatayım!’ dedi neşeli bir sesle ‘En başından başlayıp yeniden anlatayım. Eğer ki sen dinlemek istersen...’

‘Dinlerim elbet! Ya ne için buradayım?’

Bu çocuk bir başka...

‘Onnon Irmağı’nın doğduğu kaynak ile Burhan-Haldun Dağları’nın çevresini oluşturan toprakları kutlu biliriz biz Moğollar. Neden? Çünkü kökümüz, kökenimiz bu topraklarda kuruldu. Bu topraklarda doğduk, bu

toraklardan yayıldık acuna. Kutlu Onnon Irmağı'nın sularını içtik, kutlu Burhan-Haldun Dağları'nın nimetlerinden beslendik. Ceddimize gelince...'

Çok ötelere gitmek adına derin bir nefes aldı. Böylece güç buldu. Heyecanını bastırdı. Aynı etkin duygular sarardı bedenini, her anlatışta. Yaşamak ister, yaşar, ancak ulaşamayacağını bilir dertlenir, bütün bu duyguları sesine asla yüklemeyiz, öylece destan gibi anlatırdı.

Çünkü destandı.

Bir zamandan öncesi destandır, destan olmak zorundadır, Yoksa nasıl anlatılır kutlu atalar zinciri?

'Demek ki gereği vardı ki Gök Tanrı bir bozkurt yaratıp gönderdi acuna. Yerin bozkurda ihtiyacı vardı. Onu yalnız koymadı Tanrı. Ardından bir ak diş maral yarattı bozkurda eş olsun diye. Öyle olması gerektiği için... Moğolların ataları olan altın uruğun cediti bu iki kutlu Gök yaratığıdır"' (Terzioğlu 2016c: 43).

Bu eserde Cengiz Han'ın Moğol ulusuna mensup olduğu anlatıldığı gibi normalde Merkit Türkü olan annesi de Moğol olarak ifade edilir. Yesügey Bahadır Helün İcün'e "*kut seninle olsun güzel Moğol kızı*" (Terzioğlu 2016c: 18) diyerek seslenir ve Helün İcün'ü Yeke Çiledü'dan çalararak kendi eşi yapar. Bununla birlikte bu eserde Cengiz Han isminin Türkçe olduğu ve bu ismin Timuçin'e bir Türk şaman tarafından verildiğini Cengiz'in kurduğu devletin oğulları döneminde Türkleştiği söylenir (Terzioğlu 2016c: 224).

A. Hakan Bayraççı'nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanının önzözünde Cengiz Han'ın Türk olmadığı şu şekilde belirtilir:

"Onun öyküsü, bir Orta Asya Türk destanı değildir. Çünkü Cengiz Han bir Türk değildir" (Bayrakçı 2013: 7). Yazar bu eserin giriş kısmında bu vurguyu yaptıktan sonra eseri içeriğinde Türklük üzerinde herhangi bir vurguda bulunmaz. Sadece Cengiz Han'ın müttefiki olan Kereitlerin başka bir ulustan olduğu belirtirler. Cengiz Han ile ilgili yazılmış romanlar içerisinde Türklük kavramının öne çıkarılmadığı bir eserdir. Eserde Cengiz Han Moğol ulusunun lideri olarak

anlatılır ve Cengiz Han'a bağı olan diğr milletlerin etnik kökeni hakkında bilgi verilmez.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han'ın babasının Moğol olduğı annesinin ise Merkit olduğı ifade edilir. Eserde doğrudan bir Türklük vurgusu yapılmaz ve Türk sözcüğü geçmez; ancak Cengiz Han bu eserde “ *Moğol kabileler, Naymanlar, Karaitler, Arulatar birbirleriyle didişip durmazlarsa, bir araya gelirlerse ve bir sancak altında toplanıp bir ulus olma bilincine varırlarda, onların önünde hiçbir güç çıkamazdı*” (Erdoğan 2016b: 9) diyerek bir bakıma Türk kabileler ve Moğol kabilelerin tek bir ulus olabileceğini savunur. Bu eserde ayrıca eserin anlatıcısı konumunda da bulunan Cengiz Han kendisinin bir Moğol reisinin oğlu olduğunu söyler. Temuçin'in annesi bir Moğol olmadığı ve Merkit olduğı için Moğollar tarafından dışlanır; ancak yazar Merkitlerin Türk olduğundan bahsetmese de Cengiz Han Merkit soyundan gelen annesi tarafından büyütülür ve annesinin sözüne büyük bir önem verir. Bu bakımdan eserde doğrudan bir Türklük vurgusu yapılmamış olsa dahi dolaylı yoldan bir Türklük vurgusu olduğı görülmektedir. Çünkü Merkitlerin bir Türk kavmi olduğı bilinmektedir.

Okay Tiyakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde Türklük kavramına vurgu yapıldığı ve Türklük bilincinin açık bir biçimde ele alındığı görülür. Cengiz Han babası Yesügey'e köklerinin nereye dayandığını sorar ve babasından bir zamanlar Türklerle akraba olduklarını öğrenir. “*Moğol Kağan, Oğuz Kağan'ın dedesidir. Merak ettiğın sorunun cevabı işte bu oğul... Ve dahi bu iki atanın kökleri Türk bir ataya dayanır. Oradan da Nuh Peygamber'e uzandığı söylenir. Silsilemiz yukarıdan aşağı şöyledir; Oğuz Kağan, Kara Han, Moğol Han, Alınca Han, Kök Han, Bakuy Dib, Amılca Han, Türek, Türk, Yasef ve Nuh. O Nuh ki Gök Tanrı'nın haberlerini ileten bir yiğit kişidir*” (Tiryakioğlu 2016: 25). Yesügey Han Türklerle atalarının ortak olmasına karşın sonradan Türklerle akrabalık bağları zayıfladığı hatta tamamen koptuğı için aralarında fiziksel ve kültürel farklılıklar bulunduğunu söyler. Yesügey Han ayrıca Türklerin Müslüman olmalarının ve yerleşik yaşama geçmelerinin onları zayıflattığını ve Moğolların göçebe kültürü devam ettirdikleri için onlardan üstün olduğunu belirtir. Cengiz Han bunun üzerine annesi Helin

Hatun'un da bir Türk olduğunu ve babasından farklı düşündüğünü söyler. Bunun üzerine Yesügey "*Annen Helin Hatun da bir Türk, evet ve ne yazık ki bir şehir kızı... Şimdi zihnini onun bulandırdığını da pekâlâ bilirim! Moğollar ve Türkler o kadar uzun bir süre aynı coğrafyada, aynı töreler üzerine yaşayıp karşılıklı kız alıp verdi ki aralarında çok kuvvetli ve kolay çözülemez bir akrabalık bağı oluştu*" (Tiryakioğlu 2016: 29) der. Yesügey Han'a göre Moğollar Türklere göre daha üstün gelen taraftır ve Cengiz Han'da babasının bu fikirlerini kabul eder. Ayrıca Cengiz Han Moğolların Türkler gibi birlik olamayışına sitem eder. Eserde ayrıca Moğolların Türkçe ve Çince dillerini bildiği de görülür. Eserde Türklüğe vurgu yapılan kısımlardan birisi de Cengiz Han'ın Çinli hocası Ye Siyu'nun Cengiz'e Tuğrul Han'a sığınabileceğini; çünkü Türklerin kendilerine sığınanları koruduğunu söylediği kısımdır. Bu eserde Türklük kavramına vurgu yapılırsa da Cengiz Han'ın tam anlamıyla bir Moğol milliyetçisi olduğu görülür.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Türklük kavramı Moğolların ve Türklerin iki ayrı ulus olduğu vurgusundan yola çıkılarak ele alınmıştır. "*Birbirlerine benzerlikleri olmalarına rağmen hepsi de aynı ırktan değildi. Tatarlar, Türkler, Moğollar ağırlıklı çok sayıda aşiret bu bölgelerde yaşıyordu*" (Bengisu 2016:16). Cengiz Han kendisi bir Moğol olsa da "*bozkırın bitmez tükenmez kavgalarını, savaşlarını sona erdirmek için onlar üzerinde hâkimiyet kurmak istiyordu. Moğolların, Türklerin, Merkitlerin, Tatarların bir tek sancak altında olmasını istiyordu. Bu toplulukların içinde en zayıf olan Timuçin'in böylesine güçlü idealleri vardı*" (Bengisu 2016: 52). Cengiz Han Moğol soyundan gelmesine karşın daha gençliğinden itibaren Türklere yakın ilişki içerisinde bulunur. Babasının andası Kerait Türkü Tuğrul Han'a birleşme teklif eder ve ona baba diye hitap eder. Kerait Türkleri ile Cengiz Han birleşince Cengiz Han'ın kurduğu devlet Türk-Moğol birlikteliğinin olduğu bir devlet olarak yükselişe geçer ve eserin ilerleyen kısımlarında Cengiz Han, Moğol ve Türk kabilelerinin dahi lideri olarak ifade edilir. Cengiz Han'ın kurduğu devletin içerisinde Türk kavimleri önemli bir yer edindiği gibi Cengiz Han'ın en önemli düşmanları içerisinde de yine Türk devletleri vardır. Bu bakımdan Türkler Cengiz Han'ın kurduğu devletin büyümesinde ve genişlemesinde lehte ve aleyhte doğrudan etkili olmuştur.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli romanında birkaç yerde Türklük ve Türk birliği vurgusu yapılmaktadır. Cengiz Han'ın Türk olduğuna dair bir bilgi verilmese de Cengiz'in doğumundan hemen sonra Ulu Türk Şamanı Kün "O, bu bozkır halklarını birleştirecek. Türkler ve Moğollar bir vücut olacak" (Mutlu 2019: 14) diyerek bir Türk ve Moğol birliğine işaret eder. Eserde daha sonra Temuçin'in ordusuna kattığı ve ileride ona birçok zafer kazanmasında yardım edecek olan Kurt Cebe de bir Türk olarak ifade edilir. (Mutlu 2019: 117) Eserde Türklük vurgusunun yapıldığı asıl kısım Cengiz Han ve Harzemşahların ilişkilerinin başladığı kısımdır. Bu kısımdan önce de Cengiz Han'ın birçok Türk boyunu kendi devletinin çatısının altına aldığı söylenir. Bir Türk devleti olan Harzemşah Devleti'nin ünlü generallerinden Temur Melik'in Türk Töresine bağlı bir Türkmen olduğundan bahsedilir ve Temur Melik vasıflarından dolayı övülür. Benzer şekilde okurun karşısına Türklüğü ile çıkan bir diğer isim de Celaleddin Harzemşah olur. Cengiz Han'ın gördüğü düşmanları içinden övgüyle bahsettiği istisnai kişilerden olan Celaleddin de anne tarafından Türkmen olarak ifade edilir. Ayrıca eserde Celaleddin ve Temur Melik Türkmenlerin haklarını korumak için Muhammed Harzemşah'la sürekli olarak münakaşa ederler. Harzemşah Devleti'nin Kıpçakların kontrolüne geçmesi ve Türkmenlerin ötekileştirilmesine karşı duydukları rahatsızlığı dile getirirler. Cengiz Han'ın Harzemşahlar üzerine yaptığı akınlarda Kıpçaklar hemen teslim olurken Türkmenler savaşmadan teslim olmayı kabul etmez. Bu kısımlarda da Türkmenlerin Cengiz'e karşı gösterdiği direniş üzerinden Türklük ve Türk töresine karşı bir övgüde bulunulur. Özetle bu eserde Cengiz'in kurduğu devletin bir Türk- Moğol devleti olduğu vurgusu yapılır ve Cengiz Han Türk-Moğol birliğini kuran bir lider olarak ifade edilir.

Sonuç olarak çalışmaya konu olan romanların tamamında doğrudan ya da dolaylı olarak bir Türklük vurgusu yapıldığı görülmektedir. İncelenen eserlerde yazarların büyük bir çoğunluğunun romların başkahramanı olan Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Türk olarak ifade ettikleri ve kimi zamanda bu şahsiyetleri romantik bir Türkçülük anlayışıyla ele aldıkları görülmektedir. Eserlerde genel olarak üç hükümdarında bir Türk birliği kurmaya çalıştığı ve ilk başta dağınık halde bulunan kavimleri bir araya getirek devletlerini güçlendirdikleri görülür.

Eserlerin birçoğunda Türklerin ne kadar yüce karakterli ve onurlu olduğuna değinilmiş; ayrıca Türkler tüm eserlerde savaşçılık özellikleriyle ve adaletli tutumlarıyla ön plana çıkarılmıştır.

2.2. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Dinî İnançları ve Din Olgusu

Din kavramı üzerinde dikkatle durulması gereken kavramlardan birisidir. Toplumların yaşamlarını şekillendiren en önemli unsurlardan birisi olan din kavramı edebi eserlerde de bu önemini koruyarak kendisini göstermektedir. Toplum yaşantısına ayna tutan romanlarda bilinçli ya da bilinçsiz olarak ele alınan temaların başında da din gelmektedir. Bu çalışmada ele alınan romanların ortak özelliklerinden birisi de bahsi geçen üç hükümdarın da aynı dinî inanca inanmış olmasıdır. Bu bakımdan din kavramı üzerinde ve bu kavramın ne ihtiva ettiğiyle ilgili olarak bir giriş yapmak yerinde olacaktır.

“Din kavramının pek çok tanımını yapmak mümkün olmakla birlikte bu tanımların birçok noktada ortak özellikler gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Yapılan tanımların “inanç” ve bu “inancın yaşamı yönlendirmekteki etkisi’ne vurgu yapmak bakımından iki temel nokta üzerinde yoğunlaştığı görülür” (Bozdoğan 2008: 227). Develioğlu'nun “din” tanımı “Allah'a inanma ve bağlanma” (Develioğlu 2010: 212) şeklindedir. Bu tanım ile din kavramının inançla olan ilintisi ortaya konurken *“Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet”* (Akalin vd. 2011: 668). tanımı ile de dinin inancı yönlendirmekteki etkisine değinilmiştir. Bu tanımlarında gösterdiği üzere din doğrudan inançla bağlantılı bir olgudur. Bu inancın şekli toplumlara ve zamana göre değişse de din denildiğinde temelde akla gelmesi gereken ilk şey inançtır.

Bu inancın sistemli hâle getirilmiş hâlleri olan dinlerin de toplumsal yapıyı şekillendirmek ve toplumların günlük yaşam tarzından kültürel hayatına kadar birçok noktada toplumların tercihlerine tesir etmesi onun ne kadar önemli olduğunu gösterir. Toplumların mimari zevklerini, diğer insanlarla olan ilişkilerini, kıyafet tercihlerini, yeme içme alışkanlıklarını dahi şekillendiren din

toplumların verdiği birçok kararın da altında yatan başlıca neden olmak bakımından dikkatle üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Ayrıca romanlarda bahsi geçen kişilerin “*din anlayışları ve bu anlayışların etkisiyle benimsedikleri diğer düşünceler ve sergiledikleri davranışlar, onları tanıma, çevreleriyle kurdukları ilişkilerin niteliğini anlama ya da çevrelerinin kendilerine karşı sergilediği tavrı yorumlama bakımından [da] önemli birer veridir*” (Bozdoğan 2008: 228). Bu yüzden bu çalışmada bahsi geçen eserlerde dinî inanç ve din olgusu üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmada bahsi geçen üç hükümdarın ve toplumlarının bağlı olduğu inanç sistemi olarak Gök Tanrı inancı ön plana çıkmakta iken eserlerin bir kısmında Hristiyan ve Müslüman Türk toplumları aracılığıyla Hristiyan ve Müslüman Türkler de okurun karşısına çıkmaktadır. Bununla birlikte Mete, Attilâ ve Cengiz’in kurduğu devletlerin ve kendilerinin esas inancı Gök Tanrı inancıdır. Bu kadim inancı benimsemiş bu imparatorların kurdukları imparatorluklar içerisinde elbette çok farklı inançtan ve mezhepten toplum bulunsa da devletin esas inancı Gök Tanrı inancı olmuş ve toplumsal hayat bu inanç doğrultusunda şekillenmiştir. Bu bakımdan Gök Tanrı inancının nasıl bir inanç sistemi olduğuna ve bu inanç sisteminin merkezinde yer alan Gök Tanrı’ya kısaca değinmekte fayda vardır.

“*Eski Türk inancına göre Gök Tanrı, ezeli ve ebedî olan, hakanlara kut veren, insanların yaratıcısı olan ve onlara kaderler tayin eden gökte bulunan insanüstü bir varlıktır*” (Öztürk 2013: 340). Eski Türk inancında insanüstü bir varlık olan Gök Tanrı aynı zamanda “*en yüce yaratıcıdır. İnsan biçimli değildir, soyur bir kavram olarak yer alır. Eşi ve benzeri olmayan, insanlara yol gösteren onlara hükmeden, cezalandıran ve ödüllendiren ulu bir varlıktır. İnsanların yaşamına doğrudan karışır, buyruklar verir, iradesine boyun eğmeyenleri cezalandırır. İnsanlara iktidar ayrıcalığı (kut) ve kısmet (ülüğ) bağışlar ama hak etmeyenlerden geri alır. Şafak söktüren (tan üreten) de odur. Yaşam vericidir, bilinen ve bilinmeyen her şeyi o yaratmıştır. Ölüm onun iradesine bağlıdır. Eski Türk inanışında Gök Tanrı tektir, eşi ve benzeri yoktur*” (Uslu 2017: 244-245). Bu bakımdan Gök Tanrı ilahi dinlerdeki yaratıcı kavramlarına büyük bir benzerlik taşımaktadır.

“Gök Tanrı İnancı, tarihî Türk topluluklarının hepsinde görülen bir inanç sistemidir. Bu inanç, başka inançlarla hiçbir şekilde karışmaksızın bozkır Türk topluluğunun asıl dini olmuştur. Asya'nın doğusundan Avrupa'nın içlerine kadar her yerde Türk topluluklarının dinî sistemlerine esas karakterini vermiştir. Öyle ki bu sistemde Tanrı, en yüksek varlık olarak inancın merkezinde bulunur. Değişmez bir arketip olarak Tek Tanrı inancını oluşturur.

Gök Tanrı, sadece bir Gök hiyerofanisi değildir. Ondan da öte semavî, yüksek, aşkın ve kudret gibi özellikler taşıyan bir “Yüce Varlık”tır. Yüce Varlık, taşıdığı bu özelliklerle Tek Tanrı inancına temel teşkil eden “tam ve özgün bir görünüm” arz eder. Tek Tanrı bu görünümde, Semitik zatî bir tanrı özelliğinden ziyade, aşkın varlık ve mutlak gerçeklik niteliği gösterir. Nihayetinde bu nitelik “Teklik” demek olup, her din gibi “Tek Tanrı inancını” kendi tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamında izhar etmiştir” (Dalkılıç 2007: 1). Gök Tanrı'nın adıyla anılan inanç sistemine de Gök Tanrı inancı denilmiştir. Ancak bu inanç sistemindeki Tanrı'yı “Gök” kavramının çağrıştırdığı derin mahiyete haiz olarak değerlendirmek gerekmektedir. “Tanrı veya Tenri kelimesi gök karşılığı olsaydı "Gök Tanrı" veya "Kök Tenri" denilir miydi? Burada gök kelimesinin ayrı bir anlamı olmak gerekir. Bu da yücelik, derinlik, enginlik gibi büyültücü, saygılı bir anlatış olabileceği gibi (Göklerin Tanrısı) anlamında da kullanılmış olabilir” (Tanyu 1980: 201).

Bahaeddin Ögel: “Gök (Kök Tengri), yaradan değildir: Göktürk Yazıtları'nın girişinde de anlaşılacağı üzere, burada Kök Tengri yalnızca ‘mavi gök’ idi” (2016: 40) demektedir. Öyle ki kadim Türklerde “gök” kavramı ve “tanrı” kavramı birbirinden ayrı tutulmuştur. Bu konuda Tanyu: “Türkler için şayet gök Tanrı olsaydı, hiç onu sonuçta 7 kat, 9 kat veya 14 kat gök olduğu söylenir miydi? Gök, Tanrı olsaydı böyle tabakalara ayrılır mıydı? Şu tahlil bile Gök'le Tanrı'nın ayrı şeyler olduğunu gösterir” (Tanyu 1980: 185) demiştir. Burada esasen “Gök” sözcüğü ile bahsi geçen ilahi varlığın ululuğu ve yüceliği ifade edilmeye çalışılmıştır.

İslamiyet öncesinde görülen bu Tanrı anlayışı tek Tanrılı bir inanış olduğundan Türklerin İslamiyet ortaya çıktıktan sonra İslamiyet'i kolaylıkla

seçmelerinde de etkili olmuştur. Ayrıca İslamiyet öncesi Türklerin dinin Şamanizm olduğunu söyleyenler de olmuştur; ancak bu görüş günümüzde büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir.

“Şamanizm eski Türklerde, kehanetin ve ruhani tababetin (tıbbın) ismiydi. Mamafih (gerçi) Şamanizm daha evvel maderi (anaerkil) totemizm devrinde bir din idi. Toyonizmden sonra sihir mahiyetine girdi. Bu sebeple sonraları Şamanizm, eski Türklerin dini değil, sihiri (büyüsel) bir sistemi oldu. Avrupalılar, Türklerin bütün dinî sistemlerine Şamanizm demekle hataya düşmüşlerdir” (Ziya Gökalp 2015: 43).

Bu çalışmanın evreninin büyük bir kısmını oluşturan *“Hunların inanç sistemi şu üç noktada toplanıyordu: 1. Tabiat kuvvetlerine inanma, 2. Atalar kültü, 3. Gök Tanrı dini. Aslında genel olarak bakıldığında tüm bozkır topluluk ve devletlerinin inanç sistemleri buna uygun gelişmiştir. Bu bağlamda Hunların inanışlarını bozkırda doğan inanç sistemlerinin ilk tipi sayabiliriz”* (Taşağıl 2018: 67). Hunlarda görülen bu inanç sistemlerinin Moğollarda da benzer şekilde görüldüğü bilinmektedir. Bu inanç sistemleriyle bağlantılı olarak Hunlarda ve Moğollarda ölüme bakışta da bir ortaklık mevcuttu. *“Hunlarda ölüm halinde yas törenleri yapılırdı. Ölmüş büyüklere tazim ve atalara saygı baba hukukunun inanç sahasındaki belirtisi olarak görülmektedir. M.Ö. 79 yılında Hun hükümdar mezarlarına tecavüz edilmesi sebebiyle Moğol Wu-huanlara savaş açılmıştı. Wu-huanların mezarlara tecavüz etmesinin sebebi ölümlerin silahları, kıymetli eşyaları, tam teçhizatlı atlarıyla, kadınların mücevherleriyle gömülmesidir. Böylece onların öteki dünyada daha rahat yaşamalarının sağlandığı düşünülüyordu. Ölenin yeri belli olsun diye kurgan inşa ederler, mezarın üstüne tümsek yaparlar veya geniş daireler şeklinde taş yığarlar, hatta taş heykeller dikerlerdi. Hunlarda ataların ruhuna ve Gök Tanrıya kurban olarak at ve koyun kesilirdi. Bunların da erkekleri seçilirdi”* (Taşağıl 2018: 67-68). Benzer şekilde Attilâ da Romalıların atalarının mezarlarına yaptığı hakareti onlara savaş ilan ederek ve Margos şehrini ele geçirerek ödetmiştir. Mete, Attilâ ve Cengiz’in üçünün de ölüm törenleri Türklerin kadim inançları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Onların Gök Tanrı inancına mensup olduklarının delilleri tarihî belgelerle de sabittir. *“Büyük Hun İmparatorluğu’nun hükümdarı Mo-tun*

M.Ö. 176 yılında Çin İmparatoruna gönderdiği mektupta kendisinin Tanrı tarafından tahta çıkarıldığını kaydederek askerî zaferlerini önce Gök Tanrı'nın inayeti ile kazandığını belirtmiştir” (Taşağıl 2018: 68).

Asya ve Avrupa Hunlarında görülen Gök Tanrı inancı Moğol İmparatorluğunda da görülmüştür. Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ın dünya görüşlerini şekillendiren bu inanç sisteminin tezahürleri onları konu alan Türk romanlarında şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli romanında ön plana çıkan inancın Gök Tanrı inancı olduğu görülür. Bu inanç doğrultusunda eserin başkahramanlarından Salık babası öldükten sonra babasının mezarına babasının savaşlarda öldürdüğü kişi sayısınca balbal diker. Eserde Gök Tanrı inancına doğrudan vurgu yapılan kısımlardan birisi de Teoman Tanhu'nun günde iki kere güneş doğarken ve batarken Güneş'e saygılarını sunmak için dua ettiğinin söylendiği kısımdır (Terzioğlu 2016a: 77). Dini inançla ilgili eserde dikkat çeken kısımlardan birisi de Çinlilerin Gök'teki Yüce Tanrı'ya inanmadıklarının söylendiği kısımdır (Terzioğlu 2016a: 327). Eserin ilerleyen kısımlarında Salık karakteri “*Acunun da sonu var. Düşlerin de... Ama Gök sonsuz! O nedenle inanıyoruz Gök'e!*” (Terzioğlu 2016a: 361) der. Görüldüğü üzere bu eserde Hunların inaç sistemi Gök Tanrı inancıdır ve Hunlar inançlarına bağlı insanlar olarak betimlenmiştir.

Hayrani İlgar'ın *Mete Han* isimli romanında da ön plan çıkan inanç sisteminin Gök Tanrı inancı olduğu görülür. Eserin hemen her yerinde Gök Tanrı'nın adının geçtiği ve karakterlerin bir iş yapacakları zaman Gök Tanrı'nın izin ve duasıyla yaptıkları görülür. Bununla birlikte eserde din adamlarının da önemli bir yer tuttuğu görülür. Mete Han bir işe başlamadan önce Kamların yanına giderek onların gelecekle ilgili kehanetlerini öğrenir ve bu inanç doğrultusunda hareket eder. Mete Han kamdan Tanju ile ilgili kahaneti öğrenir ve bu kehanet tam olarak kamın söylediği gibi gerçekleşir. Kam Dilmaç Ata'nın Gökçiçek'e yardımları esnasında da kamların olağanüstü güçlere sahip olduğu görülür. Dilmaç Ata'nın Tanju'ya söylediği gibi Gökçiçek'i götürürlerken fırtına çıkar ve bu fırtınadan istifade Gökçiçek Dilmaç Ata'nın yanına gider. Bu eserde

din adamlarının kurultayın bir üyesi olduğu da görülür. Ayrıca Mete Han'ın oğlu için düzenlenen isim verme töreninde kurbanlar kesildiğini ve Gök Tanrıya şu şekilde dua edildiğini görmek de mümkündür:

“Yıldırımlardan ayrılmış, çakından sıçramış, inci olup dizilmiş, ipek kumaş gibi uzamış, uruklarına ve kişileri yardımcılara yardım etmiş, ocağımıza şekil ve kişilerin yaradıcısına yardım etmiş, ocağımıza şekil vermiş olan; boz alev kamçılı yardımcın Yayık aşkına yakarışlarımıza kulak ver Gök Tanrı!.. Türklerin Tanrısı!

Hun Dağında sana yakın olmak, adına kurban vermek için toplandık Gök Tanrım! Hun Dağı'nın, Altay Dağı'nın, Ötügen Ormanları'nın ve kayın ağacının hatırı, aşkı için bizi dinle, bizi duy, kurbanlarımızı kabul et!.. Ey bizlere kismet veren; hastalarımıza derman yaşlılarımıza güç veren; hayvanlarımızı çoğaltan; kılıçlarımızı keskin yapan; oklarımızı hedefe ulaştıran; yağlarımızı yenmememize yardım eden Gök Tanrı, Tek Tanrı!..” (İlgar 2013: 126). Özetle bu eserde Mete Han'ın, Tanju'nun ve eserdeki Hun Türkü olarak ifade edilen diğer karakterlerin tamamının inançlı olduğu ve Gök Tanrı inancı doğrultusunda hareket ettikleri görülür.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Mete Han* isimli eserinde Hunların dinî inancı Gök Tanrı inancıdır. Mete Han Thung-hu elçisinin Hun topraklarını istemesi üzerine o çorak toprakları verelim diyen beylerinin kellerini kendi kılıcıyla alır. Bu esnada Thung-hu elçisi çadırda yuvarlanan kafalardan birisinin kendi kafası olmadığı için Gök Tanrı'ya teşekkür eder. (Erdoğan 2018: 211). Eserin daha sonraki kısımlarında Akçar ailesinin yanına Yüeçi topraklarına döndüğünde bir Hun kadını olan annesi oğlu kendisine geri geldiği için Gök Tanrı'ya dua eder. Aşağıda yer alan bu kısımda ayrıca Hunların inanç sistemleri ilgili detaylı bilgiler de verilir:

“Akçar'ın dönüşüne en çok sevinen tabii ki annesi oldu. Oğlunu bağrına bastı. Öptü, kokladı. Onu sağ salim gönderen Gök Tengri'ye teşekkür etmeyi ihmal etmedi.

İnsanların çevresinde olan her bitkinin, her suyun, her ağacın ve her doğal varlığın bir ruhu vardı ve o ruh hakkında herkes bir şeyler söyleme ihtiyacı

hissederdi. Gök gürelemesi, aşırı yağmurlar, dolu, fırtına gibi her türlü olay olursa onların ruhsal açıdan bir anlamı olurdu eskiden.

(...)

Tabii yalnızca toprak değildi kutsal olan Doğadaki her canlı kutsaldı ve ruhlar tarafından korunuyordu. Bir şaman bir ağacın ağladığını hisseder, gider o ağaca sarılır ve onunla ağacın acısına ortak olur, ağlardı” (Erdoğan 2018: 230). Romandan alınan bu kısımda da görüldüğü üzere Hunlar Gök Tanrı inancına inanmaktadır ve bu inanç onların doğa olaylarına bakışını dahi etkilemektedir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete Han* isimli eserinde Mete Han'ın ve Hun Türkleri'nin güçlü bir Gök Tanrı inancına sahip oldukları görülür. Mete Han yaptığı her iş öncesinde Gök Tanrı'nın ismini anar, Hun askerleri Çinlilere saldırırken “*Kök Tengri aşkına!*” (Efe 2018b: 20) diye naralar atar. Eserin hemen başında Mete Han'ın atı Güntay ile birlikte yolculuk ederken Gök Tanrı'ya dua ettiği görülür. “*Adeta yerinde duramıyor ve tüm görüp yaşadıklarının kötü bir kâbus olması için Kök Tengri'ye dualar ediyordu*” (Efe 2018b:8). Daha sonra Mete Han mezarlara balbal konulma geleneğinden de bahser. Bu eserde görülen kişinin atıyla birlikte gömülmesi de Gök Tanrı inancından kaynaklanmaktadır. Eski Türkler yaşarken atlarıyla çok yakın oldukları gibi öldüklerinde de atlarıyla birlikte gömülürlerdi. Mete Han'ın şu sözleri de bu inancın eski Türklerde ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir: “*Bir Tük'ün atı, onun en iyi yoldaşı ve mezarda dahi dostudur. Balballar bile mezara kadar gelir peşimizden. Ancak atlarımız, cennete kadar ayrılmaz yanımızdan*” (Efe 2008b: 9).

Peyami Safa'nın *Attilâ* romanında dinî inanç sanki İslam inancymış gibi bir anlatım vardır. Doğu Romalı elçi kabilesi Hun topraklarına geldiğinde yıldırım ve kasırgalı bir havaya tutulurlar ve elçilerin arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Allah Attila'ya yardım ediyor. Hava bizi fena karşıladı. İçime korku düşüyor Vijilas!

-Kafamıza bir yıldırım düşmedikçe hava bizim kararımızı bozamaz. Harbe giden Roma kayseri gibi yıldırım ve kasırga bizim de cesaretimizi artırmalıdır.

Bu kötü havları Hunlar kendileri için uğursuz sayarlar. Allah Attila'ya değil bize yardım ediyor” (Safa 2015: 13).

Aslında bu konuşmadan çıkarılacak sonuç Hunların Gök Tanrı inancına inanıyor oluşudur. Çünkü Gök Tanrı inancı sebebiyle Hunlar yıldırımlı havalardan korkarlar. Çünkü Gök Tanrı'nın kendilerini cezalandırdıklarını düşünürler. Buna rağmen Peyami Safa'nın daha İslamiyet inancının yeryüzüne indirilmediği bir dönemde yaratıcıdan Allah diye bahsediyor oluşu anlattığı dönemi ifade etmekte kendi inanç sistemiyle olaylara bakmış olmasından kaynaklanmaktadır. Eserin ilerleyen kısımlarında da Peyami Safa'nın Hunların ve Attilâ'nın inanç anlayışı ile ilgili bilgi verdiği görülmektedir:

“O asrın bütün kavimleri gibi Hunlar ve Attilâ, da bazı hurafelere inanıyorlardı. Attilâ, birçok defalar, harbden evvel neticeyi tefe'ül etmek istemiş dâima zaferi haber veren bu fallar ve büyüler onu aldatmamıştı” (Safa 2015: 160-161). Bu kısımda anlatılan dini inanç Gök Tanrı inancıyla da bağlantılı olarak var olan Şamanizm inancıdır. Peyami Safa'nın büyücü ve rahip diye adlandırdığı kişiler Şamanlardır. Şamanın savaş öncesinde yaptığı ritüeller de bayılması ve ağzından köpükler gelmesi de yine şaman ayinlerinde sık karşılaşılan bir durumdur. Yine eserin son kısmında Attilâ'nın ölümünden sonra yapılan yağ töreni de Gök Tanrı inancının bir parçasıdır.

Muharrem Eryılmaz'ın *Büyük Hun Hükümdarı*'nda öncelikle Hristiyanlığın nasıl yayılma alanı bulduğuna Terev Metropolit Sever'in yürüttüğü misyonerlik faaliyeti üzerinden şu ifadelerle değinilir:

“Sever, Hristiyan tanrısının putperest Hunlara karşı nefret duyduğunu, şayet Ren halkı Hristiyanlığı kabul ederse, bu tanrının Hunları perişan edeceğini, kendince bir takım deliller de göstererek halka anlattı. Bunun üzerine bütün Burgond halkı şevkle Hristiyanlığa girdi” (Eryılmaz 2013: 33). Bu eserde anlatıcı Attilâ'nın dünyaya geldiği dönemi anlatırken Hunlar'ın millî bir dinleri olmadığını bu yüzden de fethettikleri memleketlerin halklarının ayinlerini, ibadetlerini hoşgörüyle benimsediklerini söyler (Eryılmaz 2013: 37).

Eserde Attilâ'nın dinî inancı da şu şekilde anlatılmıştır:

“Attila da, yapacağı hareketlerde, manevi güçlerin desteğine sahip olup olmayacağını anlamak istiyor, bunun için ruhanilerle görüşüp konuşuyordu. İster hoşgörü, ister hurafelere inanma sonucu olsun, Hun Hakanı'nın yanında çok sayıda kâhin vardı. Bununla birlikte Attila'nın kendisine mahsus bir dini, bir ibadet şekli yoktu. O, İran'ın Zerdüşt dinine mensup ruhanileri dinlediği gibi, davul çalarak ölüleri davet ettiğini, ruhlarını topladığını iddia eden Sibiryalı, Şamanist din adamlarına da önem verirdi. Attila, idaresi altında bulunan bütün halkların ilahlarını, putlarını ahşap sarayında toplamış, çeşit çeşit putlarla bir müze oluşturmuştu” (Eryılmaz 2013: 209-211). Muharrem Eryılmaz'ın eserinde eserin başında da belirtildiği gibi Attilâ'nın halkıyla paralel olarak millî bir dini olmadığı ifade edilir. Bununla birlikte bu eserde Attilâ'nın Şamanist geleneğe ve Gök Tanrı inancına yakın bir çizgide durduğu görülür. Attilâ'nın eski inançlarına duyduğu bu yakınlık Troyen şehri Metropoliti'nin adının Kurt olduğunu öğrendiği sahnede şu şekilde gözler önüne serilir:

“Bu cevap karşısında Attila'nın içinde hayvanlara kutsiyet atfeden eski Hun gelenekleri uyandı. Hun milletinin hayvanlardan uyarladığı totemlerden biri de kurttu. Attila, Metropolit'e şüpheli gözlerle baktı. Hun Hakanı, hayvanlardan korkmuyordu. Onun korktuğu, hayvanlardan çok, hayvan ismi taşıyan insanlardı. Zafer günlerinde gülerek karşılayacağı bir takım korkunç kehanetleri, şimdi, bu mağlubiyet sırasında korku ve dehşetle hatırlıyordu. Attila, kendisine yardım eden ya da düşman olan manevi güçlerin varlığına şimdi inanıyordu” (Eryılmaz 2013: 259). Bu eserin sonunda Attilâ için düzenlenen yuğ töreni de yine Hunların Gök Tanrı inancı doğrultusunda düzenlediği bir cenaze törenidir ve onların inançları gereğince ölümden sonra yaşama inandıklarının göstergesidir. Sonuç olarak denilebilir ki bu eserde tüm dinlere saygılı bir Attilâ portresi çizilmekle birlikte daha çok atalarından gelen inanca bağlı bir Attilâ ve Hun topluluğu olduğu görülmektedir.

İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihi Atilla* adlı eserinde Hristiyanlık dinin ön plana çıktığı görülür. Ayrıca eserde Kilisenin Attilâ'nın asıl düşmanı olduğu kurgulanmıştır. Kilise kendi içerisinde bir çatışma yaşamakla birlikte kendisi gibi düşünmeyenlere yaşama alanı tanımamakta ve günden güne nüfusunu artırmaktadır. Attilâ'da Kilise'nin adamlarının eline esir düşmüş ve Kilise'nin ve

oradaki kokuşmuş düzenin nasıl olduğunu kendi gözleriyle görmüştür. *“İmparatorluğunun yönetim kademesinin bulunduğu bu görkemli binada kilisenin ağırlığı iyice hissediliyordu. Ruhban sınıfı da saray eşrafınca büyük saygı görüyordu. Attila, Tanrı inançlarını değişik hayalî ritüel ve şekilciliğe kadar indirgediklerini düşündüğü Romalılara sıcak bakmıyordu. Ortadan kaldırılan Josef’in eleştirilerinin doğru olduğunu düşünüyordu. Görünüşte insani diyalogları sıcak ve renkli bir şekilcilikten ibaret olan kilise dininin kendisinden olmayanlara karşı tavizsiz davrandığına şahit olmuştu”* (Karahan 2014: 42). Hristiyanlık inancı eserde bu şekilde ele alınırken Rua’nın sefere giderken yaptırdığı Hun Türklerinin atalarının ruhlarının kendileriyle olduğuna inandıkları için kefarete kurbanı kestirmesi totemizm inancıyla alakalıyken Rua’nın büyük savaşta sırtına saplanan süngüyle ölmesi sonucu düzenlenen Yuğ töreni de Gök Tanrı inancıyla alakalıdır. *“Büyük bir hüznün yaşayan gençler de büyükleri gibi tırnaklarıyla yüzlerinde derin yarıklar oluşturmuşlardı. Atalarından öğrendikleri üzere yaşlı günlerinde yüzlerinden kan akıtma geleneğini sürdürüyorlardı”* (Karahan 2014:117-118). Bu eserde Attilâ’nın inanç anlayışı Papa I. Leo ile girdiği şu diyalogla ortaya konulmuştur:

“Önünde küçüldükçe küçülen yaşlı adamın üzerinden bakışını kaçırmayan Atilla: ‘Siz ne söylediğinizi bilmiyorsunuz. Bilmiyorsunuz ki, insan ruhunu eğitim özgür kılar. Oysaki sizin yalanlarınızla kandırdığınız zavallı halkınıza verdiğiniz eğitim onları köleleştirmektedir. Şu dünyayı ve tüm insanları yaratan Tanrı’nın oğlu mu olurmuş? Bilmez misiniz ki O tektir!..” (Karahan 2014: 359). Attilâ’nın Papa I. Leo ile yaptığı bu konuşmada görüldüğü üzere tek Tanrı inancı vardır. Bununla birlikte Attilâ’nın eserin sonunda defnedilirken atıyla birlikte ve değerli eşyalarıyla gömüldüğü cenaze töreni de yine Hunların dinî âdetleriyle alakalıdır. Bu bakımdan Hunların bu eserde de Gök Tanrı inancına inandıkları ve yaşamlarını bu inancın şekillendirdiği söylenebilir.

Hüseyin Adıgüzel’in *Başbuğ Attila*’sında Attilâ doğmadan önce bir takım doğaüstü olaylar olur. Bu doğaüstü olayların ardından Muncuk Han’ın yanına gelen atlı ona bir oğlu olduğunu şu şekilde müjdelir:

“-Müjde Muncuk han, bir oğlun oldu.

Muncuk, nihayet, günlerdir bazen merak, bazen endişe ve korku içinde beklediği haberi almıştı. Mutlulandı, sevindi, gözlerinden iki damla yaş süzüldü. Atından indi. Atlı hala bağıırıyordu;

-Müjde Muncuk! Gök Tanrı sana bir oğul daha verdi!" (Adıgüzel 2015: 15). Muncuk Han'a Attilâ'nın doğumunu müjdeleyen atının sözlerinden yola çıkarak Hunların Gök Tanrı inancına inandıkları açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca Attilâ doğmadan önce gerçekleşen doğa olayları da yine bu inançla bağlantılı hadiselerdir. Çünkü eski Türklerde hakanın soyundan gelen kişilerin kutla doğduğuna inanılırdı yani yöneticiler yönetme yetkisini Gök Tanrı'dan alırlardı. Onlar bir nevi Gök Tanrı'nın yeryüzündeki elçileri olarak görülürlerdi. Bu bakımdan bu eserde bu inancın imlendiği görülmektedir. Bu eserde birçok yerde Gök Tanrı inancına açık açık vurgu yapılmaktadır. Bunlardan birisi de Kam Atamamış'ın Aybars'a Gök Tanrı ile konuştuğunu söylediği kısımdır.

"-Kehanet böyle söylüyor. Roma'ya girecek, Roma imparatorluğunu yıkacak, diyor. Roma'ya girmezse ölecek.

-Bunları kemikler mi sana gösteriyor?

-Hayır! Kemikler yakını gösterir. Bunları Gök Tanrı ile yaptığım konuşmalarda öğrendim.

Aybars şaşırmişti.

-Sen Gök Tanrı ile mi konuşuyorsun?" (Adıgüzel 2015: 128). Attilâ ile ilgili diğer romanlardan farklı olarak bu eserde Attilâ'nın doğrudan Gök Tanrı'ya dua ettiği bir kısım vardır ki bu kısım itibariyle eserin genelinde ihtiva edilen inancın Gök Tanrı inancı olduğu ve Hunların bu inanç doğrultusunda hayatlarını şekillendirdiği görülür.

"Sarayın bahçesinden çıktı, orman başlangıcındaki ak kayın ağacının yanına kadar yürüdü. Asırlık ak kayın ağacın altında durdu. Yüzünü güneşe çevirdi ve güneşe tazim etti. 'Kutunu verdin, beni hakan yaptın ey Gök Tanrı'm, görklü Tanrı'm! İmparatorluğu kurmama da yardım et! Halkımın otlaklarını eksiltme, yurdumun üstünden yağmurunu, bereketini eksik etme! Halkımı mutlu ve huzur içinde yaşatman için bana güç ver!' diye duasını yaptı. Güneşe dönerek

yaptığı bu sabah duasının Tanrı tarafından kabul göreceğini düşünürdü her zaman. Buna bütün gönüyle inanıyordu” (Adıgüzel 2015: 133). Eserin ilerleyen kısımlarında Attilâ'nın din algısının gözler önüne serilmeye devam edildiği görülür. Gleserich Attilâ'nın Papa ile görüşmesini onların Tanrısı bizim Tanrımız değil onları dinlememelisin der; ancak bu kısımda Attilâ'nın hoşgörüsü şu şekilde ortaya çıkar:

“-Büyük hakan onun Tanrısı, bizim Gök Tanrımız değil. Sen, esas, Gök Tanrı'nın emirlerini dinlemek zorundasın!

-Hayır Gleserich, Tanrı, Tanrı'dır. Onu da dinlemek istiyorum. Aslında onun Tanrısı' da Gök Tanrı! Ama onlar! Başka türlü anlıyor ve anlatıyorlar.

-Bunlar, yani Hristiyanlar, Tanrı'ya doğmamış, doğurmamış, gözle görülmeyen elle tutulmayan bir varlık olarak algılıyorlar.

-Ben de, bunun için, onların Tanrı'sı da Gök Tanrı, dedim. Çünkü biz de Tanrı'ya öyle algılıyoruz. Sonra bunlar, eski Romalılar ya da barbar halklar gibi birçok Tanrı'ya tapmıyorlar. Tanrı tektir, diyorlar. Bizim anlayışımızda da Tanrı tektir. Bizim hiçbir zaman birçok Tanrımız olmadı” (Adıgüzel 2015: 321). Görüldüğü üzere bu eserde Gök Tanrı inancı konusunda bilinçli bir Attilâ profili vardır. Kendi dinini iyi bilen diğer dinler konusunda da bilgi sahibi olup mukayese edilen bir Attilâ portresi çizilmiştir Yine eserin son kısmında Attilâ öldükten sonra kırk Hun savaşçısının birbirlerini öldürerek Attilâ'ya yapacağı ebedî istirahatte eşlik etmeleri de Gök Tanrı inancı doğrultusunda şekillenmiş bir ritüeldir. Özetle Hüseyin Adıgüzel'in inanç noktasında daha bilinçli bir Attilâ karakteri yarattığı ve bu inanç unsurunu da eserin önemli donelerinden birisi hâline getirdiği görülmektedir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Tanrı'nın Kırbağı Attila* isimli eserinde Attilâ'nın Papa I Leon ile yaptığı konuşma sırasında nasıl bir din algısına sahip olduğu ve hangi inanca sahip olduğu ortaya çıkar:

“Biz aynı Tanrıya ulaşabilmek için değişik birçok yolların bulunduğu inanıyoruz. Dahası, sade bir Got'un bile Hristiyanlığın değişik birçok akımı arasındaki farklılığı anlayabileceğini ben düşünmüyorum. Her durumda ben size Roma-Hun İmparatorluğunun kurulması hâlinde Hristiyan kilisesine resmi devlet

desteği sağlamayı ve gönüllü olarak İspanya'dan Afrika'ya oradan Çin sınırlarına kadar Hristiyanlara yardımda bulunacağımı vaat ediyorum.”

Şaşkınlık içindeki Papa kendini tutamadı ve elinde olmayarak âdeta bağırды.

'İspanya'dan Afrika'yı oradan Çin sınırlarına kadar!'

Attila gülümsedi.

'Hunlar bir gün gökyüzünde nasıl bir Tanrı varsa, yeryüzünde de bir tek hükümdarın olacağına inanırlar. Öyleyse siz de inançlarınızı ve imanınızı bütün halklar arasında yayabilirsiniz” (Erdoğan 2016a: 222). Görüldüğü üzere bu eserde Attilâ'nın da belirttiği üzere Hunlar Gökte olduğuna inandıkları bir tek Tanrı'ya inanırlar, Attilâ da bu Tanrı'ya inanmakla birlikte politik çıkarları için diğer dinlerle samimi ilişkiler kuran bir karakter olarak okurun karşısına çıkar. Bununla birlikte diğer eserlerde olduğu gibi bu eserde de Attilâ öldükten sonra Gök Tanrı inancı doğrultusunda düzenlenen yuğ töreni ile defnedilir. Bu eserde, diğer eserlerden farklı olarak bu tören esnasında sagu adı verilen bir de ağıt söylenir.

Attilâ romanlarından bir diğeri olan Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli eserde din olgusu Attilâ'nın Margus Kaslesi'ni aldığı sahnede şu şekilde okurun karşısına çıkar:

“Hun savaşçıları yere diz vurup boyun kırdılar. Sağlı sollu sıralanmış seçkin savaşlarını gururla izleyen Attila, görkemli kır atının dizginlerini kısıp bakışlarını kale kapısının girişinde diz kırmış Suptar'a çevirdi. Herkesin duyabileceği kadar gür bir sesle 'Var olun kurtlarım. Bugün beni gönendirdiniz. Gök Tanrı da sizleri gönendirsın' diye haykırdıktan sonra bakışlarını tekrar dizinin üstünde duran Suptar'a çevirdi” (Erdem 2017: 45). Bu sahnede görüldüğü üzere Attilâ Gök Tanrı inancına sahiptir ve askerlerine bu inanç doğrultusunda dua eder. Ayrıca Margus Kalesi alınmadan önce Suptar'ın yanındaki cengâverlerle birlikte ölürlerse uçmağa gideceklerini yanlarında da tamuya birçok düşmanlarını götürceklerini söylemesi de yine gök Tanrı inancına ve bu inanç doğrultusunda da ölümden sonra yaşama inandıklarının göstergesidir. Eski Türklerde cennete uçmağ cehenneme tamu denilirdi. Bu

bakımdan Suptar'ın bir cennet cehennem inancı olduğu ve dinine bağlı dini için savaşılan bir cengâver olduğu da gözlemlenir. Yine eserin ilerleyen kısımlarında Suptar'ın Honoria ile yaptığı şu konuşma da onun ne kadar inançlı olduğunu görmek mümkündür:

“Anladığım kadarıyla siz Romalılar hem entrikacı hem de dedikoducusunuz. Bir milletin büyük kağanı hakkında keyfinize göre konuşuyor, onurunu zedeliyorsunuz. Bizler Gök Tanrı'ya taparız. Bizim tanrımız, insanlara, hayvanlara ve bitkilere hayat verendir. İnsanlara yol gösteren, ödüllendireni hastalandıran ve iyileştirendir. Yeri geldi mi cezalandıran, günü geldi mi de ödüllendirendir. Ben çocukluğumdan beri acunu aydınlatan güneşin doğuşunu izlemekten ve sabah rüzgârının mırıltısını dinlemekten büyük keyif alıyorum. Şafak vakti günün en sevdiğim anıdır. Ya siz prenses? Siz iyi bir Hristiyan mısınız?” (Erdem 2017: 114). Suptar'ın söylemlerinden de anlaşılacağı üzere bu eserde de Hun Türklerinin dinî inancı Gök Tanrı inancı olarak anlatılmıştır ve eserde yer alan Hunlar bu inanca bağlılıklarıyla göze çarpmaktadır.

Hasan Erdem'in *Atilla'nın Kargısı* isimli eserinde Hun Türklerinin ve Attilâ'nın Gök Tanrı inancına mensup oldukları görülür. Bu bakımdan Suptar karakterinin Konstantinapolis'e geldikten sonra Honoria'yı bulunduğu kısımda ifade ettiği şu cümleler Hun Türklerinin sahip olduğu Gök Tanrı inancını gösterir: *“Yurdumdan ayrılıp Doğu Roma topraklarına geçtiğimde aklımda hep siz vardınız ve sizi bulabilmek için yol boyunca Gök Tanrı'ya dua ettim”* (Erdem 2018: 126). Benzer şekilde Attilâ'nın Ottigin'e Gök Tanrı'nın Türk halkını dünyayı yönetmek için yarattığını (Erdem 2018: 30-31) söylediği kısım da Attilâ'nın da Gök Tanrı inancına sahip olduğunu gösteren kısımlardandır. Demirboğa ile Suptar'ın durumu üzerine konuşan Ottigin'in Attilâ ile ilgili şu düşüncesi de Gök Tanrı inancının Hun Türklerinde ne derece güçlü olduğunu gösteren kısımlardandır. *“Hun Türkleri'nin, Gök Tanrı'dan sonra en çok sevip saydığı Hun Kağanı Attila yalan söylüyor olamazdı”* (Erdem 2018: 23). Eserin ilerleyen kısımlarında Suptar'ın Zenobia'nın evinde General Zenonla tuzağa düşürüldüğü kısımda General Zenon'un ağır yaralanması sonucu Suptar'ın söylediği şu sözler de Hun Türklerindeki Gök Tanrı inancının derinliğini göstermek bakımından dikkate değer kısımlardandır. *“Ölüm ile yaşam Gök*

Tanrı'nın elindedir. Generalin yaşayıp yaşamayacağına Gök Tanrı karar verecek” (Erdem 2018: 182). Eserdeki tüm örneklerde görüldüğü üzere Hun Türklerinin güçlü bir Gök Tanrı inancı vardır. Hun Türklerine göre Gök Tanrı evrenin hâkimidir ve olan biten her şeyi o yönetmektedir. Bu bakımdan Hun Türkleri Gök Tanrı'ya dualar ederler. Aynı zamanda Suptar karakteri ile ilgili verilen örneklerden görüldüğü üzere Hun Türkleri kader inancına da sahiptir.

Yiğit Recep Efe'nin kaleme aldığı *Kumandan Attilâ* isimli eserde Hun Türklerinin ve Attilâ'nın güçlü bir Gök Tanrı inancına sahip olduğu görülür. Eserde ayrıca Roma üzerinden Hristiyanlık inancına da vurgu yapılan kısımlar vardır; ancak bu inancın detaylarına girilmemiştir. Eserin büyük bir kısmında Attilâ'nın ve Hunların Gök Tanrı inancının kurallarına göre hareket ettiklerinden ve yaşamlarını bu inanç doğrultusunda şekillendirdiklerinden söz edilebilir. Eserin hemen başında Türklük vurgusu yapıldığı gibi Gök Tanrı inancı da onun ayrılmaz bir parçasıymış gibi Balamir Han'ın ağzından vurgulanır. “*Bakışlarını gökyüzündeki kartallardan ayırıp arkasındaki milletine baktı. ‘Sahi!’ dedi kendi kendine. ‘Milletimin bu kartallardan ne farkı var ki? Özgürlükse özgürlük, kudretse kudret... Onlar gökyüzünü efendisiyse, bizler de Kök Tengri'nin izniyle yeryüzünün efendisi olacağız*” (Efe 2018a: 9). Balamir Han daha sonra “*Tengri tektir, ordusu Türk'tür*” (Efe 2018a: 13) diyerek de tek Tanrı inancına vurgu yapar. Eserin ilerleyen kısımlarında Kardinal Nikola ve Papa arasında geçen konuşmada da Gök Tanrı inancının özelliklerine şu şekilde değinilir: “*Peki ya Türkler, Papa Hazretleri? Başımızda bir kâbus gibi dolanan Türk tehlikesini ne yapacağız?*”

‘Eğer dikkatli ve akıllı davranırsak bu işi de kolayca çözeriz aziz dostlarım! Biliyorsunuz ki, Türklerde de tek ilah inancı var. Gök Tanrı inancı dedikleri bu dinde, cennet ve cehennem gibi inançlar da hâkim. Dolayısıyla Türk hakanlarını Hristiyan olmaya ikna edebilirsek bu tehlikeyi tamamen ortadan kaldırırız’” (Efe 2018a: 44). Eserde ayrıca Rua ve Attilâ'da da Gök Tanrı inancının güçlü bir şekilde var olduğu görülür. Rua Attilâ'ya son nefesini verirken “*Kök Tengri bilir ya, cennette senin rüyalarını göreceğim Attila!*” (Efe 2018a: 137) der. Ayrıca amcasının ölümünden sonra Attilâ'nın söylediği şu ifade de Gök Tanrı inancının Attilâ'da da var olduğunu gösterir: “*Eğer Hun sancağını senin bıraktığın yerden*

daha yukarı koyamazsam, Kök Tengri ŐimŐeklerle kam ılasın beni. Andım kaderim olsun amca! Andım, kaderim olsun.” (Efe 2018a: 138). Rua'nın ölümünden sonra bir yuğ töreni düzenlenir ve cenazesi Gök Tanrı inancının kurallarına uygun biçimde defnedilir. “Rua'nın naaŐını kendi elleriyle toprağa indirdi Attila. Kardeşi Bleda da ona yardım edip aynı kederle çıktı mezar odasından. Kurgana, Rua Han'ın atı, kılıcı ve Şahsi serveti de konuldu. Öyle ki kadim Hun inancına göre, uçmağa gidene kadar tüm bunlar lazım olacaktı Rua Han'a. Ancak kurganın mezar soyucular tarafından soyulmaması için de her türlü tedbir alınmıŐtı” (Efe 2018a: 139). Rua'nın cenazesi defnedildikten sonra Hun geleneklerine göre defin iŐlemini gerçekleŐtiren on Hun  erisi de birbirini öldürerek Rua'nın öbür dünyaya olan yolculuğunda ona eşlik eder. Tüm bu örneklerde görüleceği üzere Hun Türklerinin yaŐantılarında Gök Tanrı inancı önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum da roman kahramanları aracılığı ile doğru bir Şekilde yansıtılmıştır.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'yı Dize Getiren Türk* isimli romanında Attilâ Gök Tanrı inancına sıkı sıkıya bağlı bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Attilâ ile General Gaidentius arasında geçen konuşmada Attilâ Hıristiyanlık inancını eleŐtirir ve kendi inancını anlatır:

“‘Ve tanrınızın bir oğlu var!’ dedi Attila. Olabildiğince ciddi bir tavırla söylemişti bunu. Yine de General'i incitmekten çekinmiŐti. Yaşlı adamın, dikkatini bir başka yere yoĖunlaŐtırdıĖını gördü o sırada.

General, gülümseyerek Attila'ya döndü. ‘Öyle oğlum. Senin dahi kalbini yumuŐatacak ve yoluna çekecek pek merhametli bir oğul hem de.’

‘Size saygım sonsuz ancak ben oğulları ve kızları olan bir Tanrı'ya teslim olmam General. Benim Tanrı'm tektir ve göktedir. Gökyüzü ve yeryüzünde yardımcıları vardır, ancak dilerse yardımcısız da iş görür. Mutlak bir g   sahibidir. OĞulları ve kızları yoktur!’ (Tiryakioğlu 2018: 51).

Yukarıdaki kısımda da g r ld Ği üzere Attilâ kendi inanç sistemine sadakatle bağlıdır. Eserde Göktanrı inancıyla birlikte Hıristiyanlık inancına da vurgu yapıldığı görülmektedir. Aetius'un Ioannes'in ölümüyle ilgili duyduğu üzüntüyü dile getirdiği Şu kısımda ettiği dua Hıristiyanlık inancına vurgu yapılan

kısımlardandır: *“Aetius, gözlerini yumup dehşetle mırıldanmaya başladı. ‘Cennetteki babamız, adını yüceltsin. Hükümdarlığın gelsin, göklerde olduğu gibi, yeryüzünde de senin istediğin olsun...”* (Tiryakioğlu 2018: 209). Attilâ'nın Margos Piskopos'u ile konuşurken Piskopos'a Gök Tanrı'ya inanmak için sebep aramadığını ama insanlara inanmak için sebep aradığını söylediği kısımlarda da Gök Tanrı inancına vurgu yapılır. Bu kısımdan sonra Attilâ'nın Bleda ile kavga ederken Kam Aybars Han'ın ettiği dua da Hun Türklerindeki Gök Tanrı inancını gözler önüne serer. *“‘Ey Gök Tanrım! / Sensin yerde ot bitiren, ağaçlarda yaprak bitiren! / Baldırdaki deriye biçim veren sensin! / Saç çıkaran sensin başta, sensin yaratan her şeyi! / Sensin yıldızlarla parıldatan göğü! / Ey Gök Tanrım sürüler ver bize! / Ekmek ver, bir ata ver her eve! / Var olan, her şeyin yaratıcısı! / Bana mutluluk ver ey ulu!”* (Tiryakioğlu 2018: 267).

Bu kısımda görüldüğü üzere Hun Türklerine göre Gök Tanrı her şeyin yaratıcısıdır. Eserde ayrıca Attilâ'nın Gök Tanrı'nın kendisini hükmetmek için hâkim kıldığını söylediği kısımla da Türklerdeki kut inancı gözler önüne serilir (Tiryakioğlu 2018: 290). Bu eserde görüldüğü üzere Hun Türklerinin inanç sistemi Gök Tanrı inancıdır. Attilâ da bu inanç doğrultusunda hareket eder ve Gök Tanrı'ya gönülden bir bağla bağlıdır.

M.Turhan Tan (M. Samih Fethi) 'ın *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru* romanında Cengiz Han'ın güçlü bir dinî inanca sahip olduğu şu ifadelerde görülür:

“‘Ulu Tanrı’, dedi. ‘Bizi umdurdu fakat ondurmadı. Akan suda o, yeşeren otta o, yağan karda o, her şeyde o var. Yaratılmışların yaratana yalnız odur. Kemiklerimizin üstünde et, başlarımızda saç bitiren, gözlerimizde ışık, bileğimize güç veren gene odur. Bugünkü uğursuzluk da ondan. Boyun kırmaktan başka elimden ne gelir?’” (Tan 2015: 13-14). Cengiz Han'ın bu inancı Gök Tanrı inancıdır. Cengiz bir gün karşılaştığı Hristiyan papaz ile din üzerine konuşur. Bu konuşma şu şekildedir:

“Anlaşıyor ki din, nihayet bir fikirdir. Bu fikirler ya yurttan yurda geçiyor yahut her yerde aynı boyayı taşıyor. Mesela siz, kendi din ulunuzun babasız doğduğunu söylüyorsunuz ve bunu, onun büyüklüğüne delil tutuyorsunuz. Bizim

elde de böyle masallar var. Hatta benim yedi göbek yukarı atamın bile babasız doğduğu söylenir. Gene siz, insanların iyi ve kötü diye ikiye ayrılacaklarını, iyilerin öldükten sonra iyi günler göreceğini, kötülerin de ateşe atılacağını söylüyorsunuz. Bizde de buna inanlar çoktur. Naymanlar içinde yaşadığınız için elbette duydunuz, Türkler Boudhayı tanımazdan ve duymazdan çok evvel, ölümden sonra dirilmek olduğunu bilirlerdi. Nitekim ben de bunu bilirim. Bizim bildiğimize göre, bir çocuk doğduğu zaman, 'Bay Ülgen', kendi oğlu 'Yayık'ı yollar. Yayık, Süt gölünden bir damla alır, bununla çocuğa can verir. Sonra göze görünmez bir 'Yayucu'yu bu çocuğun iyi işlerini yazmaya memur eder. Beri taraftan çok korkunç kazırganın (cehennem) kocamaz ve ölmez tanrısı 'Erlık Han' da bir 'Körmüz' gönderir. Bunlardan 'Yayucu' çocuğun sağında, Körmüz de solunda durur. Birincisi onun ölüncüye kadar yapacağı iyi işleri, ikincisi de kötü işleri yazar" (Tan 2015: 60). Cengiz Han'ın anlattığı inanç Gök Tanrı inancıdır ve bu inanç ile Hristiyanlık inancını mukayese ederek kendi inancının daha mantıklı olduğunu söyler. Bununla birlikte Cengiz Han diğer inançlara saygılıdır ve o inanç mensuplarının inançlarını yaşamalarına izin verir.

Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli eserinde Cengiz Han'ın ve Moğolların dinî inancı Gök Tanrı inancı olarak anlatılır. Eserde diğer kavimlerin inançları hakkında da bilgiler bulmak mümkündür.

"Naymanlar, Oyratlar, Tatarlar gibi çadırlarda değil de sıvalı yapılar içerisinde yaşarlarmış ve tümü Gök Tengri'ye değil, bir kısmı İsa, bir kısmı Muhammed adlı çok eski zamanlarda yaşamış savaşçılara taparlarmış. Ama Merkit'le Gök Tengri'ye ve ilah Ötegey'e taparlar. Gök Moğollar, Tatarlar, Naymanlar gibi..." (Dağcı 2016: 18). Bu eserde Moğollar Gök Tanrı'ya inandığı gibi Cengiz Han da Gök Tanrı'ya inanır. Burhan Haldun Dağı'na sığındığında Gök Tanrı'nın kendisini koruduğunu düşünür. "*Targutay Kurulduk'un savaşçıları beni bekliyorlar orada. Gök-Tengri biliyor bunu ve Gök Tengri beni koruyor. Dağda kalmalıyım...*

Temuçin Burhan-Kaldun'da kaldı.

Gök Tengri korumuştun onu" (Dağcı 2016: 178). Cengiz Han Merkitlerden kurtulduktan sonra da Burhan Kaldun Dağı'na sığınır ve Gök Tanrı'ya kendisini

tekrar kurtardığı için dua eder. Bu eserde özetle Cengiz Han inançlı bir karakter olarak okurun karşısına çıkar.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde Moğolların Gök Tanrı inancına inandıkları görülür. Cengiz Han'ın babası Yesügey'in Gök Tanrı'ya dua ettiği kısımda bu inancın detaylarını görmek mümkündür. “*Güneşi doğmadan karşılamak üzere hareketlendi. Gök ve Gök'e olan her şeye duydukları saygı onlara gücü sunan kuta esenlik gerektiriyordu. Çadırından çıkmadan ocak tanrısına saygı sundu. Ardından dışarıda güneşi bekledi sağ dizi yerde ve başı kesik...*” (Terzioğlu 2016c: 59). Yazarın dipnotta verdiği bilgiye göre Gök Tanrı inancına göre güneşi saygıyla karşılamak önemlidir. Bu yüzden Yesügey Bahadır da güneşe karşı saygılarını sunar. Cengiz Han da babası gibi Gök Tanrı inancına inanır ve inançlı bir kişi olarak okurun karşısına çıkar. Düşmanlarından kaçıp Burhan Haldun Dağı'na sığındığında Burhan Handun Dağı'na kendisini ve ailesini koruduğu için dua eder. Ayrıca Cengiz Han'ın andası Camuha'nın idam edileceği sırada Gök Tanrı'ya dua ettiği kısım da Moğolların dinî inançlarına ne kadar bağlı olduklarını gösterir.

A. Hakan Bayraç'ının *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında dinî inanç konusunda Gök Tanrı inancının ön plana çıktığı görülür. Moğollar ve Cengiz Han Gök Tanrı inancına inanır ve Cengiz Han inancına bağlı bir liderdir. Targutay'ın adamlarından kaçıp Burhan Haldun Dağı'na sığındığında Gök Tanrı'nın yanında olduğunu ve kendisine yardım ettiğini düşünür. “*Eğildi, takımları yerden topladı. Akli karıştı ‘Belki’ dedi, ‘Gök Tengri bana bir şey anlatmak istiyor. Çıkmamam gerektiğini işaret ediyor.’*”

Geriye, ormanın içlerine doğru dönerken büyük bir sevinç içindeydi. Demek kutsal bir yanı da vardı ve Tanrı onunla birlikteydi, kendisine yardım ediyor, koruyordu.

Üç gün daha ormanda kaldı. Kutsanmışlığın sevinci, gün geçtikçe şekillendi. Gök Tengri kendisiyle birlikteydi, peki ama neden yanındaydı? Bunu bulmaya çalıştı uzun uzun düşünerek. Dalların ve yaprakların arasından gündüzleri güneş, geceleri ay ışıklarının süzüldüğü saatlerde hep bunu düşündü.

Tanrı yalnızca kendisi için yanında olamazdı, ama tüm Moğol ulusu için olabilirdi” (Bayrakçı 2013: 68). Cengiz Han Merkit saldırısı sonucunda kaçmak zorunda kalır ve yine Burhan Haldun Dağı’na sığınır. Bu kısımda da Cengiz Han’ın ne kadar inançlı olduğu bir kez daha görülür. *“Mengü Tengri, bana yol göster, güç ver! Burhan Haldun Dağı! Beni ve benden olanları koru! Her zaman, bu defa olduğu gibi koru!*

Bunları derin bir huşu içinde tekrar ederken dokuz kez diz çöküp kalktı. Garip ayinini tamamladıktan sonra atına bindi” (Bayrakçı 2013: 143). Cengiz Han Camuha’yı ele geçirdikten sonra onunla konuşurken de Gök Tanrı’dan bahseder ve Gök Tanrı’nın kendisinin han olması için yardım ettiğini söyler. Bu eserde Cengiz Han’ın dindar bir lider olduğu görülür.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Cengiz Han* isimli eserinde ön plana çıkan inanç Gök Tanrı inancıdır. Bununa birlikte bu eserde Cengiz Han’ın Müslümanlar ile de yakın ilişki içerisinde olduğu görülür. Cengiz Han’ın üvey annesi Suçugil’e dua ettiği kısım onun Gök Tanrı inancına duyduğu bağlılığın görüldüğü kısımlardan birisidir. Bu eserde Cengiz Han çok inançlıdır ve her fırsatta Gök Tanrı’ya dualar eder.

“Toğrul’ın ve Camuha’nın askerlerini benim onurum için savaşmayı kabul ettiren Gök Tengri’ye şükranlarımı sunmak zorundaydım. Ertesi yıl düzenleyeceğimiz saldırı gününe değin, zamanımı Tengri’ye dua ederek geçirdim.

Beni bir anda güçsüz kılan da oydu. Bana güç katan da... Dayanmam için gerekli sabrı veren de... Şimdi iki güçlü kağan benim yanımdaydı. Bana yardım edeceklerdi. Aslında onlar değildi bana yardım edenler, onları bu yardıma zorlayan Tengri’nin gücüydü. Ona kimse kesinlikle karşı gelemezdi” (Erdoğan 2016b: 58). Bu eserde ayrıca Moğollara ait bir takım farklı inanışlar da dikkat çeker.

“Çadırın çatısını tutan sıyrıklardan birine asılan kayışın üzeri muskalarla ve uğurlarla doluydu. Bir tilki ayağı, bir tüy, bir tırnak... Kutsal ruhları kovucu ve koruyucu şeyler... Biz Moğollar öyle inanıyorduk. Kötü ruhlardan korunmanın değişik yolları vardı. Eğer öyle yapmazsak başımıza belalar yağardı. İnancımız

buydu” (Erdoğan 2016b: 76). Eserin başından sonuna kadar inançlı bir Cengiz Han okurun karşısına çıkar. Cengiz Han bir an olsun ağzından Gök Tanrı'nın lafını bırakmaz. Cengiz Han, Muhammed Şah'ın Allah'ın bir Müslüman'a yardım edeceğini düşündüğünü ve kendisine yardım etmeyeceğini düşündüğünü; ancak öyle olmadığını Harzemşahlarla karşı giriştiği fetihlere Gök Tanrı'nın emriyle kalkıştığını ve kendisinin Allah'ın gazabı olduğunu söyler (Erdoğan 2016b: 228).

Okay Tiryakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde diğer tüm eserlerde olduğu gibi Gök Tanrı inancının ön plana çıktığı görülür. Moğollar Gök Tanrı inancına inanırlar ve sosyal yaşantılarını bu inanç doğrultusunda şekillendirirler.

Yesügey ve Cengiz Han aralarında şehirli insanlar ve göçebe insanlar arasındaki farkı konuşurken Yesügey Han'ın inancının ne şekilde olduğu gözler önüne konulur: “*Gök Tanrı işte böyle güneşte tecelli eder de sıcak bakar ikimize oğul. Bakar da kutsar ve onaylar! Gerçek Tanrı ne mabet ister ne de sunak! İnsanoğlunun doyuramadıkları tanrılar değildir gerçekte, vicdanlarını tüketmiş ruhbanlardır*” (Tiryakioğlu 2016: 30). Cengiz Han da babası gibi Gök Tanrı inancına inanır ve Gök Tanrı'ya dua eder. Cengiz Han Targutay'ın esaretinden kurtulurken nöbetçisini şimşek çakması sebebiyle rahatlıkla öldürebilir. Bu kısımda da Gök Tanrı inancına vurgu yapılır.

“*Bu defa çılgılığı basmak üzere ağzını açtı. Ama onu engelleyen hayaletin saldırısı ya da hemen ötelerindeki tavlada huzursuzlanan atların kişnemeleri değil, birden patlayan gök gürültüsü oldu. Moğollar Gök Tanrı ile ilişkilendirdikleri için gök gürültüsünden korkar, devam ettiği müddetçe kapalı yerlerde ya da gölgelerin arasında üzerlerine yağacak gazaptan gizlenmeye çalışırlardı*” (Tiryakioğlu 2016: 149). Moğollar önemli bir işe başlayacaklarında sık sık Gök Tanrı'nın adını zikrederler. Cengiz Han askerleriyle yaptığı bir konuşmada kendisinin Gök Tanrı tarafından Moğollara baş olarak seçildiğini söyler (Tiryakioğlu 2016: 199). Özetle bu eserde Gök Tanrı inancına inanan bir Cengiz Han vardır.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanının birçok noktasında dinî inançla ilgi veri bulunur. Cengiz Han daha küçük yaşlardayken inançlıdır. Merkitlerin Börte'yi kaçırdığı baskından sonra Burhan Haldun Dağı'na sığınarak hayatını kurtaran Cengiz Han'ın bu dağda yaptığı dua onun inancının boyutunu gözler önüne serer:

“Timuçin, hayatının kurtuluşuna vesile olduğu için Burhan Kaldun Dağı'na, göğüslerini yumruklayarak teşekkür etti. Börkünü çıkardı, kemerini omuzlarına astı, dokuz defa yere diz burdu ve kırmızı ayini yaparak dağa tapacağını söyledi” (Bengisu 2016: 40). Cengiz Han Taycitra'ya karşı giriştiği savaştan zaferle ayrılınca yine Burhan Haldun Dağı'na gider ve şu şekilde dua eder: *“Sonsuz, uçsuz bucaksız Tanrı, bana nimetini ver. Yukardaki güçlerini bana gönder, bana yardımcı olacak adamlar gönder”* (Bengisu 2016: 46). Cengiz Han'ın bu eserde ne kadar inançlı olduğu getirdiği yasalardan ilkinin dinle ilgili olmasından da anlaşılmaktadır. *“Dinsizlik de ağır cezayı gerektiren büyük suçlardandı. Yasanın ilk maddesi dinle ilgiliydi ve Cengiz Han hükmü altındaki herkesin Tanrı'ya inanmasını emreliyordu.*

“Tüm insanların, yerin ve göğün yaratıcısı, mal ve yoksulluğun, hayatın ve ölümün tek vericisi, her şeyin üzerindeki gücü mutlak olan bir Tanrı'ya inanmaları emrolunur” (Bengisu 2016: 84).

“Şamanlar, Moğol toplumu ve Cengiz Han için oldukça saygınlardı. Onların isterse ruhlar dünyasına gidip geldiğine inanılırdı.” (Bengisu 2016: 90) Cengiz Han dindar ve inançlı bir lider olmanın yanında din adamlarına karşı da saygılıdır ve onların sözlerine itibar bu doğrultuda Şaman Tebtengri'nin sözlerine itibar ederek kardeşi Kasar'a karşı cephe alır. Ancak bu yanılsından annesinin ve eşinin uyarılarına kulak vererek kurtulur. Onun dindarlığı din adamlarının kendisine karşı kurduğu tuzakları dahi göremeyecek kadar ileri boyuttadır. Lakin onun zekâsı ve üstün muhakeme gücü gerçekleri görmesini sağlar ve kardeşinin kendisine karşı ihanet içinde olmadığını anlar.

Her savaş öncesinde ve sonrasında Tanrısına dua eden Cengiz Han Çin üzerine sefere gideceği zaman da yine Burhan Haldun Dağı'na çıkarak Tanrısına

yalvarır ve üç gün üç gece çadırında oruç tutarak göğe yalvarmaya devam eder. Dördüncü gün çadırından çıkarak Çin üzerine sefere başlar (Bengisu 2016: 104).

Cengiz Han kendisi Gök Tanrı inancına sıkı sıkıya bağlı olduğu gibi diğer dinlere karşı da saygılıydı. *“Elçilerin bulunduğu semtlerin yanbaşında her dinin mabedleri yaptırılmıştı. Taş camiler, eski Buda tapınakları, Hristiyanların ağaç kiliseleri yanyanaydı. Herkes yasaya göre, Moğol yönetiminin kurallarına uyduğu müddetçe, diledikleri gibi ibadet edebilirdi”* (Bengisu 2016: 117). Özetle bu eserde Cengiz Han okurun karşısında dindar ve dinî inaçlara saygılı bir lider olarak okurun karşısında çıkar.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* romanında Cengiz Han'ın Gök Tanrı inancına inandığı bu inanç doğrultusunda ibadet ve dua ettiği görülür. Bununla birlikte bu eserde İslamiyet ve Hristiyanlık gibi dinler de diğer milletler aracılığı ile vurgulanmıştır. Ancak asıl vurgu Gök Tanrı inancına olmuştur. Eserde ilk olarak Gök Tanrı inancı Yesügey'in oğlu Temuçin dünyaya geldikten sonra yaptığı dua ile okurun karşısına çıkar. Yine bu kısımda Ulu Türk Şamanı Kün aracılığı ile de şamanların Moğollar ve Türkler için ne kadar önemli şahıslar olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu eserde şamanlar olağanüstü güçleri olan kişiler olarak betimlenmiştir. Cengiz doğduktan sonra ve Camuka ile savaşırken şamanların gösterdikleri mucizeler Moğolların inançlarının ne kadar güçlü olduğunun gösterildiği kısımlardır.

“Temuçin sesin geldiği yöne başını çevirip baktığında parlayan bir ışık ve gündüzün kararın havanın içinde, bulutların arasında kayan bir yıldız gördü ya da gördüğünü sandı. İşte o an Burhan Haldun'da kendisiyle konuşan şamanın varlığını hissetti içinde. Birkaç dakika içinde de sesin geldiği yerden gelen fırtına yağmurun yönünü Camuka'nın ordusunun üstüne çevirdi. Planları ters tepen Camuka'nın ordusu korkuyla kaçmaya başladı. Ne Camuka ne de komutanları bu kaçıışı engelleyemedi. Kaçanlar Tanrı'nın buyruğunun bu yönde olduğunu söylüyorlardı” (Mutlu 2019: 107).

Bu kısımda da görüldüğü üzere Cengiz Han sadece Gök Tanrı'ya inanmakla kalmaz aynı zamanda onun kendisine yardım ettiğini düşünür. Şamanların Gök Tanrı'nın temsilcileri olduğuna inanan Cengiz Han bu yüzden

şamanlara karşı büyük saygı duyar. Cengiz Han'ın bu saygısını suiistimal eden Munglik'in oğlu Tebtengri uzun bir süre Cengiz'in bu zaafını kullansa da sonunda onun gazabından kurtulamaz. Bu bakımdan Cengiz Han'ın Gök Tanrı inancına bağlı din adamlarına saygılı bir lider olmakla birlikte körükörüne inanan bir lider olmadığı görülmektedir.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı konu alan eserlerin en büyük ortak noktası üç hükümdarın da güçlü bir Gök Tanrı inancına sahip liderler oluşudur. İncelenen eserlerin tamamında bu üç isim Gök Tanrı inancına inanan ve kararlarını bu inanç doğrultusunda şekillendiren liderler olarak ele alınmışlardır. Savaşa gitmeden ve önemli bir hadise olmadan önce üç hükümdarın da Gök Tanrı'ya dua ettikleri eserlerin tamamında görülen ortak unsurların arasında başı çekmektedir. Eserlerin içerisinde ayrıca Gök Tanrı inancı doğrultusunda hareket eden şamanların ve kamların da kurgunun gidişatında yardımcı karakterler olarak ön plana çıktıkları görülmüştür. Ayrıca incelenen eserlerin tamamında eski Türklerin ve Moğolların Gök Tanrı inancı doğrultusunda oluşmuş olan ahiret inancına ve ölü gömme geleneklerine de dikkat çekildiği belirlenmiştir. Mete'nin, Attilâ'nın ve Cengiz'in ölümüyle biten eserlerin tamamında bu üç ismin de Gök Tanrı inancı doğrultusunda gömülmeleri de Gök Tanrı inancının ön plana çıkarıldığı kısımlar olmuştur.

Eserlerin tamamında güçlü bir dinî inanca sahip olan Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han diğer dinlere karşı hoşgörülü politikalar izleyen liderler olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu üç liderin kendi dinlerine olan sarsılmaz inançlarının etkisiyle yer yer diğer inançları eleştiren bir tutum içerisinde ifade edildikleri görülmüştür. Özellikle Attilâ'yı konu alan romanlarda Attilâ'nın Hristiyanlık dinine getirdiği eleştiriler dikkat çekici bir noktadadır. Yazarların büyük bir kısmı Hristiyanlık inancına günümüz perspektifiyle baktıklarından olsa gerek bir Hristiyan Türk dünyası karşıtlığı ile Gök Tanrı inancı ile Hristiyanlık karşıtlığı oluşturmuşlardır. Ancak bunu yaparken o dönem Hristiyanlığın hak din olduğu gerçeğini tahlil etmek noktasında herhangi bir vurguda bulunmamışlardır. Bununla birlikte eserlerin büyük bir kısmında bu üç hükümdarın din adamları ile yaşadıkları gerilimler de dikkat çekicidir. Bu üç isim gerektiğinde din adamlarının yanlışlıklarını görerek ülkelerinin çıkarları ve kendi iyilikleri için

onları ortadan kaldırmışlardır. Özellikle Attilâ ve Cengiz Han'ı konu alan eserlerde Attilâ ve Cengiz'in güçlü inançlarına rağmen körü körüne dinlerine bağlı olmadıklarına dikkat çekilmiş ve dini kendi çıkarları için kullanan şamanlarla giriştikleri mücadeleler ortaya konmuştur. Özetle ele alınan tüm eserlerde ön plana çıkarılan inanç Gök Tanrı inancı olmuş ve üç hükümdar da hülkmetme yetkisini Gök Tanrıdan aldığına yani kut inancına inanan liderler olarak ifade edilmişlerdir.

2.3. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Aile ve Kadına Bakışı

Türk toplumunda İslamiyet öncesinden günümüze kadının toplumda ayrı bir yeri olmuş kadına erkeklerle eşit değer verilmiştir. Elbette bu durum zaman içerisinde farklı kültürel etkileşimlerle bir takım değişimlere uğrasa da Türk toplumun bilinçaltında kadın her zaman güçlü bir imaj çizmiş ve erkek ile eşit derecede saygınlığını korumuştur. *“Araplarda, İranlılarda, Yunanlılarda, Romalılarda olduğu gibi kadın aşağı veya esir sayılmazdı. Kadın muhteremdi. Kapalı değildi”* (Atsız 2014: 28).

“Türk tarihi boyunca kadın, tabu olmadığı için erkeğin her türlü faaliyetlerine iştirak ederdi. Türk destanlarında, efsanelerinde, hikâyelerinde, avda, savaşta, ziyafetlerde, dinî, siyasi, insani, itikadi sahalarda erkeklerle beraber olurdu. Türk kadının sosyal ve siyasi alanda oynadığı rol bakımından erkeğiyle beraber omuz omuza mücadelesi tüm dünya kadınlarına da örnek teşkil eder. Türklerde kadın bazen aile reisi, bazen de evinin direğidir. Erkeğin vefalı arkadaşı olan kadın, her şeyden önce evlatlarının saygıdeğer anasıdır” (Aksoy 2017: 8).

Özellikle İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadın toplum yaşantısında en önde yer almakla birlikte ülkenin hanı kadar kıymetli bir pozisyonda da bulunmuştur. Öyle ki han sefere çıktığı dönemlerde ülke yönetimini eşine bırakmış devlet işlerini eşlerinin yönetmesini memnuniyetle karşılamıştır. İslamiyet öncesi Türk toplumları Batılı toplumlar tarafından medeniyetten uzak gibi anlatılsa da İslamiyet öncesinde yarı göçebe bir hayat yaşayan ve barbarlıkla

itham edilen Türklere nazaran “*Türklerin çağdaşı topluluklar farklı derecelerde de olsa çocukları arasında cinsiyet ayrımı yapmaktaydı. Hâl böyleyken Türkler çocuklarına farklı davranmazlar[di]*” (Telliöğlu 2016: 212). Diğer toplumlarda olmayan birçok hukuki hakka sahip olan Türk kadınları İslamiyet öncesindeki dönemlerde dahi mirastan pay alabildikleri gibi boşanma hakkına da sahip olmuşlardır (Telliöğlu 2016: 214-215). “*Sıradan ailelerde de ev, ortak olarak, karıyla kocanın ikisine aitti. Çocuklar üzerindeki velilik hakkı baba kadar anaya da aitti. Erkek her zaman karısına saygı gösterir; onu arabaya bindirerek, kendisi arabanın arkasında yürürdü. Şövalyelik, eski Türklerde genel bir karakter idi. Feminizm de, Türklerin en önemli ilkelerinden biri idi. Kadınlar malları kullanma hakkına sahip oldukları gibi, dirliklere, zeametlere, haslara, malikânelere de sahip olabilirlerdi*” (Ziya Gökâl 2010: 129).

“*Eski Türk aile hukukunda kadına önem verildiği görölmektedir. Kadın, sadece ailenin malının ortağı değil, aynı zamanda kendi malının da kullanıcısıdır. Koca, karısının baba evinden gelirken getirdiği çeyiz üzerinde hiçbir hakka sahip değildir. Aile hukuku açısından, kadınlar şahsi mülkiyet sahibidirler. Kadına verilen önem, ceza hukuku uygulamalarında da görölmektedir. Kadına karşı işlenen suçlar ölümlü cezalandırılmıştır. Hukuki açıdan eski Türklerde ataerkil bir yapı görölmeye rağmen kadınların da söz sahibi olduklarını görüyoruz*” (Mandaloğlu 2016: 133).

Ayrıca İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınlar da erkekler gibi ata binip silah kuşanmış gerektiği yerde ülkenin savunulmasında erkekler kadar katkıda bulunmuşlardır. “*Eski Türklerde kadınlar, genellikle amazon idiler. Binicilik, silahşörlük, kahramanlık, Türk erkekleri kadar, Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar, doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve elçi olabilirlerdi*” (Ziya Gökâl 2010: 129). Bununla birlikte bu çalışmada yer alan üç hükümdarın da kadına bakışında görüleceği üzere hanedanlar ülke meselelerinde kadınların fikirlerini almaktan çekinmemiş birçok konuda eşlerinin ve annelerinin sözlerini dinleyerek ülke yönetiminde kadınların da söz sahibi olduğu bir düzen inşa etmiştir.

“Çinli tarihçilerin yazdıklarına bakılırsa Türklerde hükümdar eşleri devlet meselelerinde görüşlerini açıktan beyan ederlerdi. Devlet teşkilatı içerisinde hatun, kağandan sonra gelen en önemli güçlerden birisiydi. En önemli yasama organı olan Meclis (toy) üyesi olan hatunlar hükümdara vekâlet edebilir, ordu komutanlığı yapabiliirdi” (Tellioglu 2016: 217).

Türk tarihine damga vurmuş olan ve bu tezin konu aldığı Mete ve Attilâ döneminde onların eşlerinin nüfuzu ile ilgili olarak devrin tarihçilerinin anlattıkları da Türk toplumunun kadına bakışını gözler önüne sermektedir. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti tarihçilerinden Prof. Dr. Afet İnan'ın *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri* isimli eserinde verdiği bilgiler dikkate değerdir. Çinli ve Romalı tarihçilerin anlattıklarından yola çıkarak Afet İnan, Hun Türklerinin kadına bakışıyla ilgili şu bilgiyi nakleder:

“Asya ve Avrupa Hunlarının kadın hayatı ve toplumdaki rolü iki türlü ele alınabilir. Biri Orta Asya'nın geniş bozkır ve yaylarında devlet kurmuş Hun topluluklarının, Çinlilerle olan tarihi ilişkileri, diğeri ise kuzeyden batıya yönelen ve akın eden Hun'ların Bizans, Batı Roma ve Fransa içlerine kadar uzanan ve buradaki kavimlerle olan bağlantılarıdır.

Bu geniş ülkelerdeki Hunlara ait bilgiler, kadının da erkeği ile beraber aynı iş ve hakka sahip olduğunu belirtmektedir” (1975: 26).

Çin kaynaklarının yazdığına göre Mete eşi Yençi'nin isteğiyle Çin'e yaptığı saldırıyı sonlandırmış ve İmparator'un ülkesine geri dönmesine izin vermiştir. Bu durum da İslamiyet öncesinde Türk hatunlarının siyasi kararların alınmasında ne kadar etkin olduğunu gösteren önemli örneklerden birisidir.

“Türk hatunlarının siyasi konumu ile ilgili olarak Çin kaynakları dışında en çarpıcı örnek Avrupa Hun Hükümdarı Attila'nın eşi Arıkan Hatun'a aittir. Bizans elçisi Priskos'un Attila'ya yaptığı elçilik sırasında Avrupa Hunları hakkında önemli bilgiler veren Priskos, onları dünyaya tanıtan en önemli kaynak konumundadır. Attila'dan sıradan bir Hun askerine kadar pek çok farklı kesit sunarak Hunların kim olduğunu Avrupalılara tasvir eden Priskos, onların gelenekleri hakkında da çok kıymetli bilgiler verir. Onun yazdıkları sayesinde Orta Asya'daki geleneklerin bir şekilde Avrupa'da da devam ettirildiği görülür.

Çin kaynaklarının Mete'nin hanımı Yençi hakkında yazdıklarının bir benzerini Priskos da Attila'nın eşi Arıkan Hatun hakkında yazar. Hun hükümdarını sarayında ziyaret eden Bizans elçisi Arıkan Hatun'u kendi sarayında ayrıca ziyaret eder. Attila Roma heyetini maiyetiyle birlikte kabul ederken Arıkan Hatun da Priskos'u yanında hizmetinde olan memurlar ve hizmetkârlar ile birlikte kabul etmişti. Bu merasim hatunun statüsünü gösterme anlamında önemlidir. Arıkan Hatun'a getirdiği hediyeleri sunan Priskos, ertesi gün Han'ın eşi tarafından yemeğe çağırılarak onurlandırılacaktır” (Tellioglu 2016: 219).

“Ayrıca Attilâ'nın her sefer dönüşü, halk tarafından karşılanırken Hun kızları, Hun sanatkârlarının yazıp besteledikleri şiirleri söylerlerdi. Savaş ve zafer şarkılarının Hunlar'da pek rağbette olduğu kaydedilmiştir” (İnan 1975: 26).

Görüldüğü üzere Attila'ya da Mete'ye de Türk toplumun kadına bakışı sirayet etmiştir. Bu iki hükümdarla birlikte Cengiz Han'ın eşi Börte'ye olan tutkusu ve ona verdiği değer ve devleti yönetirken sık sık onun fikirlerine müracaat etmesi de kendisinden önce gelen hükümdarların bağlı olduğu geleneğin devam etmiş olduğunu gösterir. Ayrıca bu çalışmaya konu olan üç hükümdar arasından Mete'nin yer yer eski Türklerin kadına bakışından sapma yaşadığı da görülür. Onun bazı uygulamaları eski Türklerin kadına yaklaştıkları eşitlikçi yapıdan ve hukuki çerçeveden uzaktır. Örneğin *“Kadının toplum içindeki rolünü anlatanlar, Mete Han'ın kurduğu orduda askerlerini disiplin altına alması örneği verilirken ıslık çıkaran okunu attıklarından birinin de hanımı olduğunu vurgulamazlar. Aynı şekilde Türklerde vatan sevgisinin temelleri ile ilgili olarak örnek verilen hadisede Tunguzlarla savaşmamak için eşini onlara yollamasından sonra 'o benim malımdı' diyen Mete Han'ın bu sözü görmezlikten gelinir” (Tellioglu 2016: 215).*

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere bu üç hükümdarın kadına bakışı arasında farklılıklar olduğu gibi ortak noktalar da vardır. Bu bakımdan ele alınan eserler içerisinde Mete, Attilâ ve Cengiz'in aile ve kadına bakışının nasıl ele alındığı hususu, tarihî süreçte Türklerin kadına bakışının, incelenen romanlarda nasıl işlendiğini görmek bakımından da önemli veriler sunacaktır. Ek

olarak bu üç imparatorun hayatında yer alan kadınların Türk toplumunda oynadıkları rolün tespiti açısından ve Türk toplumunun kadına bakış açısını görmek bakımından da bu tema önem arz etmektedir. Bu arada incelenen romanlar içerisinde bu üç hükümdarın kadın ve aileye bakış açısı ele alınırken söylenmesi gereken önemli hususlardan birisi de çalışmaya konu olmuş olan eserlerin tamamının erkek yazarlar tarafından yazılmış olmasıdır. Burada konu kadınlar olduğundan dolayı kadın yazarların bu hükümdarların hayatlarını ele almayı gibi bir eksikliği de belirlemek gerekmektedir. Bu tarihî şahsiyetleri ve tarihî konuları ele alan ve kurmaca eserler hâline getiren yazarlar arasında kadın yazarlar bulunmayışı sadece erkek bakış açısıyla oluşturulmuş bir külliyat ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan incelenen romanlar doğrultusunda bir kadın hassasiyeti ve duyarlılığı eksikliğinin bu çalışmada hissedildiği de belirtilmelidir.

Bu üç hükümdarın kadına bakışlarıyla birlikte aileye bakışları da ele alınacaktır. Kadın ailenin sarsılmaz bir unsuru olduğundan dolayı kadınsız bir aile düşünülemez bu bakımdan aileyi oluşturan yapının temelinde kadın ve erkek vardır. Bundan dolayı eski Türklerin kadına bakışlarındaki tutum aileye bakışlarına da yansımıştır.

Eski Türklerde aileye oğuş deniliyordu ve “*Türklerde aile kan akrabalığı esasına dayanıyordu. Aile ‘pederi’, tipte, yani çeşitli topluluklarda gördüğümüz sulta (zor, cebir)’ya dayanan (pederşahi) değil, velayet (dost, yardımcı) esasında ‘baba hukukunun’ hâkim olduğu bir sistemde idi. Aile içerisinde evlenerek ayrı bir ev kuran oğullar arasında en küçük oğlan, babasının evinde kalır ve baba ocağını devam ettirirdi. Türklerde dıştan evlenme (exogamie) esastı. Eski Türk cemiyetinde umumiyetle tek zevcelik (monogamie) görülür. Türklerde ölen kardeşin dul kalan zevcesi ile veya çocuksuz üvey anne ile evlenme şekli (leviratus) mevcuttu. Üvey anne ile yapılan evlenmelerde oğullar kendilerinin doğumundan sonra babası tarafından alınan kadınlarla evlenebilirlerdi. Türklerde leviratus’un gayesi, dul kalan kadınları himaye ve onların hayatını teminat altına almak ve kadın aileden ayrıldığı takdirde kendi malını alıp gideceği için aile mülkünün parçalanmasını önlemektir. Eski Türk ailesi ‘Geniş aile’ şeklinde değil, ‘Küçük aile’ tipinde idi” (Donuk 1981: 162-163).*

Eski Türklerin aile ilişkileri ve aile içerisinde kadının bulduğu değer ve kadının hukuki hakları kendi dönemlerinde yerleşik olarak yaşayan ve daha medeni olarak kabul edilen toplumlara göre daha ileri bir seviyedeydi. İşte bu ileri seviye aile yapısının içerisinde büyümüş ve kişiliği şekillenmiş Mete, Attilâ ve Cengiz'in aile ve kadına bakışı onları konu alan romanlarda şu şekilde izah edilmiştir:

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli eserinde kadın konusunun ilk olarak Teoman Tanhu'nun eşi Yen-chih Hatun ile ortaya konulduğu görülür. Yen-chih Hatun eserde Teoman'ın fikirlerine etki eden ve onun aldığı kararlarda önemli rol oynayan bir karakter olarak ortaya çıkar. Her ne kadar Yen-chih Hatun'un aldığı kararlar olumsuz olsa da Teoman Han'ın onun sözünü dinliyor oluşu ve onun kararlarına saygı duyması Hunların Türk geleneklerine uygun bir biçimde kadınlara verdiği değeri gözler önüne sermek bakımından önemlidir. Bu eserde Hunların kadınlarının ayrıcalıklı olduğu gösteren kısımlardan bir diğeri de Mete'nin eşi olacak Bögde Hatun'u bir koyun sürüsüne çobanlık yaparken gördüğü kısımdır. "*Bir anda duruldu Şad. Yaptığı hatayı anladı. Hun töresinin kızlara ve hatunlara tanıdığı ayrıcalığı hatırladı*" (Terzioğlu 2016a: 316).

Eserde ayrıca Bögde Hatun'un da erkeklerle birlikte ava katıldığı görülür. Bu durum Hun halkı arasında olağan bir durumdur; ancak Mete Han ilk kez eşini bir süre avına yanında götürmüştür. Mete Han bu av esnasında askerlerine disipline verdiği önemi göstermek için en sevdiği varlıktan dahi vazgeçebileceğini gösterir ve ıslık çalan okunu Bögde Hatun'a göndererek askerlerinin de aynı eylemi yapmasını bekler. Eşine ok atmayan tüm erlerin kellesini itaatsizlik yaptıkları için alarak kalanlara hayatları boyunca unutamayacakları bir ders verir. Bu eserde Mete Han'ın kadına bakışı her ne kadar Hun törelerine göre eşitlikçi ve adil olsa da Mete Han için önce vatan ve devlet meseleleri ön plana çıkmakta kadın onun için vazgeçebileceği bir varlık olarak görülmektedir.

Hayrani İlgar'ın *Mete Han* isimli eserinde Mete Han'ın kadına değer verdiği görülür. Ancak onun için önce vatan ve askerî disiplin sonra kadın

gelmektedir. Mete Han Çin'den kendisine Çinli prenses diye eş olarak gönderilen; ancak aslında bir Türk prenses olan Gök Çiçek'i ülkesini savaşa sokmamak için Tunguzlara rehin olarak verir. Ancak Tunguzlar bu istekleri kabul edildiği hâlde bu sefer Mete'den işe yaramaz bir toprak parçasını isterler. Tunguzların daha önceki iki isteğini kabul eden Mete son isteklerini kabul etmez ve Tunguzlara savaş ilan eder. Bu savaş sonucunda eşini kurtarır. Daha sonra eşini de yanına alarak Çin üzerine sefere çıkan Mete, Çin'i mağlup eder ve Çin İmparatorunun yaşadığı şehri kuşatır. Bu esnada Gök Çiçek Mete'ye kuşatmadan Çin İmparatorunun kaçmasına izin vermesini bunun menfaatlerine olacağını şu şekilde ifade eder:

“İmparatorun kaçmasına göz yumulursa, arkasına takılmamız ve askerini kovalayarak biraz daha hırpalamamız ve hepsine iyi bir gözdağı vermeliyiz... Bu, imparatorun gözünü iyice korkutur, sana karşı gücünün yetmeyeceği kafasına iyice yerleşir. Bu imparator için tam bir yenilgidir” (İlgar 2013: 146). Mete Han, Gök Çiçek'in söylediklerinde haklı olduğunu düşünür ve onun dediği gibi Çin İmparatoru'nun kaçmasına göz yumar. Mete kendisine verdiği tavsiyeler sebebiyle Gökçiçek'i yanında getirdiğine sevinir. Bu eserde Mete Han'ın eşinin sözüne değer veren çok ciddi devlet meselelerinde bile eşinin söylediği tavsiyelere uyan bir lider olduğu görülür. Bu durum aynı zamanda Türklerin kadına verdikleri değer ve önemin gözler önüne serildiği kısımlardan birisidir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Mete Han*'ın da Mete Han'ın Yüeci topraklarında rehin olarak kalırken Yanzhi isimli bir Çinli sevgilisi olduğu görülür. Mete Han ülkesine geri döndükten ve Yinçü ile evlendikten sonra Yanzhi Mete Han'ın yanına gelir. Mete Han, Yanzhi'ye ayrı bir çadır açarak onun, kendi halkıyla birlikte yaşamasına müsaade eder. Bu arada Yinçü, Teoman'ın eşi olan teyzesinin isteğiyle Mete Han'ı zehirlemeye kalkar; ancak Mete Han Yinçü'yü öldürmez ve bağışlar. Mete Han kadınlara karşı hassas bir karakter gösterse de çok sevdiği Yanzhi'yi gelecekteki planlarını uygulayabilmek adına feda etmekten çekinmez.

“Mete yine ok atma hedef belirleme adını verdiği oyunu yeniden başlatmıştı. Mete'nin güzel ve becerikli sevgilisi Yanzhi, çamaşırları yeniden

toplamaya başlayınca Mete'nin attığı ok, tam kalbine gelip yerleşti. Ardından oklar yağmur gibi yağdı ve onun güzel, alımlı bedeninde yerlerini aldı” (Erdoğan 2018: 164). Mete Han'ın askerlerini disipline edebilmek için uyguladığı acımasız oyun her ne kadar kendi kalbini yaralasa da en sevdiği varlıklara dahi vatan uğrunda yapacaklarını gerçekleştirmek için kıyabileceğini göstermek bakımından önemlidir. Mete Han, söz konusu vatan olunca en sevdiği varlıklardan dahi vazgeçebilecek karakterde bir liderdir. Onun için önce vatan sonra kendi gelmektedir. Bu bakımdan Thung-hular kendisinden eşi Yinçü'yü istediklerinde eşini onlara gönderir; ancak daha sonra Thung-hular toprak istediğinde onlara savaş ilan eder ve bu savaş sonunda eşi Yinçü'yü de geri alır. Mete Han, Yinçü'nün hamile olduğunu görür ve ülkesine döndükten sonra Yinçü ile çadırlarını ayırır.

“İçinde tuhaf bir sızı vardı. Nedeni gayet açıktı. Thung-hu lideri karısını istediği zaman itirazsız vermiş, karısının hamile kalacağını hesaplamamıştı. Belki de öyle bir durumu düşünmek bile istememişti. Bazen işler, farklı boyutlarda geliyordu. Bu da öyle olmuştur” (Erdoğan 2018: 224). Bu eserde Mete Han, kadınlara karşı hassas ve duyarlı bir karakterdir; ancak o, yaptığı eylemleri kadın ve erkek ayırmadan yapmaktadır. Mete ihriraslarından arınmış bir liderdir ve onun için önce vatan sonra diğer şeyler gelmektedir. Bu eserde özetle Mete, vatan uğrunda en sevdiği varlıklardan sevgilisinden eşinden dahi vazgeçebilmeyi göze almış bir karakter olarak okurun karşısına çıkmıştır.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete Han*'ında kadın temasının Yenişi karakteri üzerinden işlendiği görülür. Mete Han'ın üvey annesi olan Yenişi Teoman'a sözünü geçiren onun fikirlerini etkileyen Çin'in çıkarları için çalışan fitneci bir karakter olarak ortaya çıkar. Yenişi'nin Mete'nin ortadan kaldırılması için Teomanın aklını çeldiği kısım romanda şu şekilde tezahür etmektedir: *“Teoman, bir an, sadece bir an için düşündü Yenişi'nin bu sözlerini, Acaba feda edilen Yenişi'nin kendi oğlu olsa yine bu sözleri söyler miydi? Yoksa kendi evladını korumak için adeta yırtıcı bir kaplana mı dönerdi? Aklından bir anlığına geçen bu düşünceleri kovdu Teoman Han. Biricik karısına yakıştıramadı bu düşüncelerini. Yenişi mutlaka doğru söylüyor olmalıydı. Zira Çin Sarayı'nda*

yetişmiş, Çin siyasetini öğrenerek büyümüşü. Bir anlamda, bin yıllık bir tecrübenin kucağında büyümüşü” (Efe 2018b: 45).

Yenişi'nin oyunuyla Yüecilere rehin olarak gönderilen Mete kendisine kurulan tuzağın farkına varır ve bu tuzaktan kurtulmanın çarelerini düşünür: “Artık iyice emin oldum. Atam beni ölmem için gönderdi buraya. Yenişi denilen o şeytanın oyununa gelip o büyük fitneye inandı ve bana düşman kesildi” (Efe 2018b: 61).

Yenişi'nin asıl planının kendi oğlunu varis yapmak ve Hun ülkesini parçalamak olduğunu anlayan Mete Han, Yüecilerin elinden kurtulur ve üvey annesinin ve onun aklına giden babasının planlarını suya düşürür. Bu romanda Yenişi örneği üzerinden de görölmektedir ki Hun hükümdarları eşlerine değer veren ve onların sözlerini dinleyen kişilerdir. Bu durum da Türklerin kadına gösterdikleri saygının ve kadının toplum içerisinde erkekler kadar söz sahibi olduğunun delilidir. Hun Türklerinde kadınlar erkekler gibi saygın, devlet işlerinde söz sahibi ve sosyal statüleri yüksek bireylerdir. Ancak bu eserde Yenişi karakteri üzerinden kadının bu gücü olumsuz olarak kullanmasına yönelik bir örnek vardır. Yenişi karakteri Türklerden ve Teomandan nefret eden ve asıl amacı Türkleri Çin'e karşı tehdit olmaktan çıkarmak olan bir hain olarak görölmektedir (Efe 2018b: 72-73). Diğer Mete Han romanlarından farklı olarak bu eserde Mete Han'ın aşk hayatına yer verilmemiş, Mete Han'ın oğlunun doğduğu kısım haricinde Mete'nin eşinden hiç bahsedilmemiştir. Özetle bu eserde yazarın Mete Han'ın aşk hayatına hiç değinmediği, Mete Han'ı askerî karakteriyle ve devlet adamlığıyla ön plana çıkardığı göröür.

Peyami Safa'nın *Attilâ*'sında olayların merkezinde Attila'nın aşk hayatı vardır. Bu romanda entrika Attilâ'nın kadınlarla olan ilişkisi üzerinden sağlanmıştır. Attilâ okurun karşısına tam bir aşk adamı olarak çıkar. Eserde Attilâ ve onun hayatında önemli yer etmiş olan üç kadın üzerinden Attilâ'nın kadınlara bakış açısı gözler önüne serilmiştir. Peyami Safa “Attilâ Romanını İzah Eden Başlangıç” kısmında Attilâ'dan ve onun kadınlara bakışından şu şekilde bahseder:

“ ‘Attila’ vahşi değildi, zira kalbi vardı. ‘Attila’ kalpsiz değildi; zira muazzam bir aşkı vardı. ‘Attila’ sevdi, çok sevdi; ‘Attila’ pembe-beyaz tenli, nazik elli ve incebelli bir medeniden çok daha fazla kadınları sevmesini ve anlamasını bilirdi. Attila romanında, maceradan maceraya atılan bu kahramanın aşkları da okunacaktır.

‘Gereka’, ‘İldiko’ ve ‘Onorya’! İşte ‘Attila’nın kalbinde en büyük emellerin ve kudretlerin hem halıkı, hem de mahlûku olan üç kadın.

‘Attila’ bir medeniden fazla kadınları sevmesini ve anlamasını bilirdi. Harblerin dâima ön safında giden ve yüz bin ok arasında ölmeyen, ölmek bilmeyen, ölemeyen lâyemut ‘Attila’ bir kadının batırıldığı zehirli dikiş iğnesiyle öldü. ‘Attila’ bir kadın tarafından öldürülmüştü. Hayır, ‘Attila’ bir kadın tarafından öldürülmeğe râzı olmuştur, çünkü ‘Attila’ bir medeniden fazla kadınları sevmesini ve anlamasını bilirdi” (Safa 2015: 7-8).

Peyami Safa eserinde Attilâ’yı romantik ve tam bir aşk adamı olarak kaleme almıştır. Attilâ bu eserde aşk adamı olmasıyla doğru orantılı olarak kadınlara karşı kibar, nazik ve bir o kadar da anlayışlıdır. Onların tavsiyelerini dinleyip yeri geldiğinde onların sözlerine itimat ederek hareket etmiştir. Bununla birlikte bu eserde Attilâ’nın eşlerini ve sevgililerini devlet meselelerine karıştırmadığı görülür. Bu durum her ne kadar eski Türk gelenekleri ile ve Attilâ’nın gerçek tarihî kimliği ile pek örtüşmese de yazarın muhayyilesinde oluşturduğu Attilâ karakteri bu yönde teşekkül etmiştir.

Attilâ’nın eşi Kerka’nın Onorya’yı kıskanması ve Onorya ile onu birbirinden uzaklaştırmak için yaptığı girişimler eserdeki ana entrikalardan birisi olmuştur. “Kerka, kraliçe olsa da devlet işlerine pek karışmaz. Kerka’nın şahsen siyasete merakı yoktur ve Attilâ da kadınların devlet işlerinde söz sahibi olmaları taraftarı değildir” (Erdoğan 2011: 183).

“Dünyanın her tarafında kraliçe denilen mahlûk, ancak kralın dişisi olmak itibarıyla bir mevki sahibiydi ve devlet işlerinde hiçbir reyî olmamalıydı? Nerede kadınlar yüksek işlere karıştırılmışsa orada millî felaketler baş göstermişti. Hem zavallı Kerka da millî mes’eleler de reyî sahibi değildi, hatta şahsi olarak bile,

alaka göstermezdi. Çünkü herhangi bir fikrini söylemek bile Attilâ'nın zekâsına bir tecavüz demek olurdu” (Safa 2015: 240-241).

Kraliçe Kerka, Onor'ya ile Attilâ'yı ayırmayı başaramaz; ancak Attilâ Roma seferi sırasında iken Onor'ya ülkesine geri döner. Bu arada Kraliçe Kerka da hastalanarak ölür. Attilâ Avgusta şehrinden geçerken Frank ve Burgont kanı taşıyan İldiko isimli kıza âşık olur ve onu haremine alır. Bu kızla evlenir ve düğün gecesinde onunla birlikteyken hayatını kaybeder. Peyami Safa'nın bu eseri tam anlamıyla Attilâ ve onun hayatındaki kadınlar üzerine yazılmış bir romandır. Attilâ'nın hayatına yüzlerce kadın girmiş; ancak onun hep ilk tercihi Kerka olmuştur. Peyami Safa'nın bu eserinde kadınlar Attilâ'nın peşinden koşan ve ona âşık olarak onun karizmatik kişiliğinin büyümesine kapılan ve kıskançlıklarıyla Attilâ'yı paylaşamayan bir düzleme oturtulmuşlardır.

“Ben kudretim bir kısmını seninle paylaşabilirim, fakat hepsini sana veremem. Bana emredebileceğini zannetmen de gösteriyor ki, bugün maneviyatın fenadır. O kadın buraya gelecektir. Benim onu nasıl karşılayacağımı görmek için onun buraya gelmesini istemelisin. Hem de Hunlar misafirperverdirler, kimseyi topraklarından kovamazlar” (Safa 2015: 252).

Bununla birlikte Attilâ'nın İldiko'ya söylediklerinden yola çıkarak Attilâ'nın güç paylaşımı konusunda kraliçelerine karşı çok da anlayışsız olmadığı söylenebilir. Bu eserde kadın ruhundan anlayan; ancak kendi otoritesinin de sarılmasına izin vermeyen kudretli bir lider olarak kadınlarla ilişkisini yürütür.

Muharrem Eryılmaz'ın *Büyük Hun Hükümdarı Attilâ* isimli eserinde Attilâ'nın eşi Kerka'nın Doğu Romalı elçilere verdiği ziyafet eski Türklerin eşlerinin ellerinde bulundurduğu gücü göstermek bakımından dikkate değer bir sahnedir. Kerka'nın bu kısımda diplomatik ilişkilerde söz sahibi olduğu ve Attilâ'nın ülke yönetiminde eşine de söz hakkı verdiği çok rahatlıkla söylenebilir.

“Gerçi görüşmelerimiz ilerlemiyordu, fakat hoşça vakit geçiriyorduk. Bize, Hun milletinin asilleri, bakanları, kraliçeleri, her gün ziyafet çekiyorlardı. Doğrusu bu barbarlar, şen şakrak ve çok hoş eğlence arkadaşlarıdır. İçkiye fazla dayanıklı olmadığımızı söylememize rağmen, bizi çok içmeye mecbur ediyorlar.

Hatta geçen gün Kraliçe Kerka'nın ziyafetinde hazır bulunduğumuz sırada, kendimizi tutamayarak fazlaca içtik” (Eryılmaz 2013: 182).

Bu eserde Attilâ'nın karşısına çıkan bir diğer kadın karakteri de Honoria'dır. Attilâ Batı Roma Prensesi olan bu kadının kendisine gönderdiği nişan teklifine temkinli yaklaşır. Bu kısımda Honoria üzerinden Attilâ'nın kadınlara bakış açısı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Honorio'nun az çok mecnun olduğunu ve bu rezilce evlenme teklifinin hasta ve gayrimeşru bir cinsiyet hevesinden ileri geldiğini anlatmadı! Belki kadıncağzın akli ve sinirleri yerinde idi. Ancak Roma'da dolaşan rivayetler onu azgın bir deli gibi gösteriyordu. İhtimal ki Honorio, Attila hakkında yapılan korkunç tasvirlerle cinsiyet ihtirasları alevlenmiş ve insanlığın üstünde garip bir şahsiyet gibi görünen bu yabancı hükümdara karşı gönlünde derin bir seveda uyanmış, hayal ve macera seven bir kadındı. Bu kadın, ailesinin ve bütün Roma sarayının riyakârlığı, korkaklığı, ahmaklığı karşısında son derece üzüntüye düşmüş bir insan da olabilirdi. Belki, meşin çadırlar altında göçebe hayatını ve Attila'nın aşkını Roma'nın bütün zevklerine tercih ediyordu. Bu hareketten şüphelenen Attila, bunun bir tuzak yahut kibarca alay olmasından endişelendi. Asya hükümdarlarının, bazen rakiplerini ortadan kaldırmak için zehirli yüzüklerini kullandıklarını biliyordu. Tedbir olarak yüzüğü parmağına geçirmeyerek küçük bir sandığa koydu. Kendisiyle eğlenilmiş olduğundan şüphelendiği için mektuba cevap vermedi. Attila'nın çok karısı vardı. Birçoğu kral kızları, prensesler olmak üzere eşlerinin sayısı yüze ulaşmıştı. Aynı zamanda, Attila, Honorio'nun çirkin bir şey olmasından korktuğu gibi, arsızca teslim olan kadınlardan da hiç hoşlanmazdı” (Eryılmaz 2013: 98-99).

Attilâ'nın hayatında yer eden bir diğer önemli kadın da İldiko'dur. Attilâ'nın İldiko'ya bakışı bu eserde şu şekilde ele alınmıştır:

“Kızın güzelliği, Hakan'ı çok heyecanlandırmış, Attilâ, onunla evlenme arzusu duymuştu. Başkente geldiği gün, Hun milleti sevinç içinde, Hakan'ın düğününe hazırlandı. Hunlar, bu evliliği hayra yoruyorlardı. Yeni eşine karşı büyük bir aşk duyan Attila, yaşlılığını, gafletini, olayların gidişatı karşısında cesaretinin kırıldığını unutuyordu” (Eryılmaz 2013: 345).

Muharrem Eryılmaz'ın çizdiği Attilâ profilinde Attilâ'nın yer yer tutkulu bir âşık yer yer iyi bir eş zaman zaman da kadınlara karşı şüpheci bir karakterde olduğu görülmektedir.

İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihi Atilla* isimli eserinde Kerka karakterinin yerini Alarik'in kızı Arıkan'ın aldığı görülür.

“Yaşlılar Meclisi toplanarak önemli bir karar almıştı. Buna göre Hunların saygı duyduğu büyüklerinden olan Alarik'in dillere destan güzellikteki kızı Arıkan'ın Attila ile evlendirilmesine karar verilmişti. Attila da çocukluğundan itibaren tanıdığı beyaz tenli, siyah gözlü kızdan hoşlanıyordu. Yaşlılar Meclisi bu büyük aşkı yakından bildikleri için evlendirme kararını kolayca uygulamaya geçirebileceklerine inanmışlardı” (Karahan 2014: 159).

Bu eserde Attilâ bir savaş esiri olan Kerka ile değil Hun büyüklerinden birisinin kızı olan Arıkan ile evlenir. Bu kıza çocukluğundan beri âşık olan Attilâ bu evlilik teklifini memnuniyetle kabul eder ve Attilâ'nın Arıkan ile evliliği Hun geleneklerine göre yapılır.

“Evlenen Atilla olgunlaşmış; İlek, Dengizek ve İrnek adında üç evlat sahibi olarak yüce babalık duygusunu doyasıya yaşıyordu” (Karahan 2014: 165). Attilâ'nın kendisinden sonra ülkeyi yönetecek olan varisleri bu evlilikten dünyaya gelir. Ayrıca Attilâ'nın eşi Arıkan sadece Attilâ'nın âşık olduğu çocuklarının annesi değil Hun İmparatorluğu'nun dış politikasında söz sahibi olan bir han eşidir.

“Attila'nın yüzü gülmüyordu. İçini kemiren garip bir duygu vardı. Ancak bir türlü anlamını çıkaramamıştı. Hun İmparatorluğu'nun dış politikasında söz sahibi olan eşi Arıkan bile buna bir anlam veremiyordu” (Karahan 2014: 234).

Arıkan sadece devlet meselelerinde eşine destek olmakla kalmaz onun aynı zamanda en yakın sırdaşı ve dert ortağıdır da. Attilâ'nın sıkıntısını anlayan Arıkan derdinin ne olduğunu Attilâ'ya sorar ve onun canının Ales'in kılıcını bulamadığı için sikkın olduğunu öğrenir ve bu sorunu çözmek için Attilâ'ya Büyücü Bilgizeg'e başvurabileceğini söyler. Attilâ eşinin bu tavsiyesine çok sevinir ve onun yardımı sayesinde Ales'in kılıcını bulur.

İbrahim Karahan'ın eserinde diğer eserlerden farklı olarak Honoria ve İldiko aynı kişiymiş gibi tasvir edilmiş ve tarihte yaşamış iki ayrı kişi tek bir karakterin bünyesinde birleştirilmiştir. Prenses İldiko Honoria, Attilâ'ya sarayda maruz kaldığı baskı sebebiyle evlenmek için bir mektup ve yüzük gönderir. Attilâ Honoria'nın bu teklifini kabul etmesinin Roma'yı savaştan alabilmesine imkân tanıyacağını düşünerek eşi Arıkan ile konuştuğundan sonra kabul eder.

“Hun İmparatorluğu'nun dışişlerini yönlendiren eşi Arıkan ile de bu hususu tartışmış ve görüşünü almıştı. İlk başta Attilâ'nın evlilik fikrine şiddetle karşı çıkan kadın, bu evlilikle birlikte devletin gücünün artacağını ve verimli topraklar kazanacağını düşününce süngüsünü indirmişti. Devletin varlığı uğruna kocasını kendisinden genç ve güzel bir kadınla paylaşmaya razı gelmişti” (Karahan 2014: 262).

İbrahim Karahan'ın eserinde Attilâ eşiyle istişare eden, devleti eşi ile birlikte yöneten ve eşine bağlı bir karakter olarak varlık bulur. Honoria ile sadece siyasi gerekçeler sebebiyle evlenmek ister; ancak Roma İmparatoru Valentinianus Attilâ'nın bu hamlesini görür ve kardeşini Vali Guessen ile evlendirir. Attilâ bunun üzerine Roma'ya savaş açar ve Roma komutanı Aetius'a karşı büyük bir üstünlük sağlar. Roma ve Kilise Attilâ'nın kuşatması ile zor durumda kaldığı için Papa I. Leo Honoria'yı da yanına alarak Attilâ'ya kuşatmayı kaldırması için anlaşma yapmaya gider. Attilâ Papa I. Leo ile anlaşmayı kabul eder. Roma'yı bağışlar; ancak Honoria'yı ganimet olarak beraberinde götürür. Honoria Papa'nın kendisine söylediği gibi Attilâ'yı gerdek gecesinde zehirler ve Attilâ elli sekiz yaşında ikinci evliliğini yaptığı gece ölür. Özetle bu eserde Attilâ'nın hayatında iki kadın vardır. Bunlardan birisi sevdiği, çocuklarının annesi ve eşi olan Arıkan bir diğeri de Roma tahtının varislerinden Honoria'dır. Bu eserde Attilâ'nın Arıkan ile olan ilişkisi onun kadınlara bakış açısının açık bir biçimde ne doğrultuda olduğunu gözler önüne serer. O, atalarının da yaptığı gibi eşine üstünlük kurmamış eşini ülke yönetimine dâhil etmiş ve onu tutkuyla sevmiştir.

Hüseyin Adıgüzel'in *Başbuğ Attila* isimli eserinde Attilâ ve arkadaşı Gleserich Roma esaretinden kurtulduktan sonra bir Hun kabilesine konuk olurlar. Konuk oldukları kabilede Attilâ Erikan isimli kıza ilk görüşte âşık olur. Gleserich Attilâ'nın bu kıza karşı olan ilgisine şaşırır. Rehinelik günlerinden beri tanıdığı Attilâ'nın yabancı kızlarla pek ilgilenmediğini ve onlarla konuşmadığına birebir şahit olmuştur. Attilâ ile bu kız üzerine konuşurlar Attilâ bu kızla evlenmek istediğini söyler. Gleserich'in tavsiyesiyle kızla daha sonra evlenmek için ailesinden izin almayı uygun görürler.

“Sabah Attila Erikan'ın babası ile konuştu. Erikan'ı istedi. Verdiler. Üç hafta sonra toy yapmak üzere anlaştılar. Gün orta üzeri Erikan geldi. Vedalaştılar. Attila o anda Erikan'ın gözlerinde beliren iki damla yaşı ömrünün sonuna kadar hiç unutamayacak ve Erikan'ı ölene kadar ilk kadını olarak daima sevecekti” (Adıgüzel 2015: 54).

Attilâ ve Erikan kararlaştırıldığı gibi Türk geleneklerine uygun olarak evlenirler. Erikan ve Attilâ'nın bir oğulları olur adını İlek koyarlar. Attilâ Doğu Roma Seferinden döndükten sonra Erikan ona bir şölen hazırlamıştır.

“Attila meşhur kahkahalarından birini attı, biraz ötesinde, atlarının üzerinde bekleyen beylere döndü;

-Akşam burada şölen ver, hepiniz Erikan'ın davetlisisiniz, diye bağırdı.

Beyler bir sevinç narası attılar;

-Yaşasın Erikan” (Adıgüzel 2015: 252). Attila bu eserde eşini çok sever ve onunla ilgilenir. Kendisi seferdeyken ülkede işleri Erikan yürütür. Çobanın bulunduğu efsanevi kılıcı Erikan teslim alır ve kocası gelince ona takdim ettirir.

“Nöbetçiler bu zamansız misafiri durdurdular. Ne istediğini sordular. Hakanı görmek istediğini söyledi. Hakan akında idi. Yerine bakanı sordu. Hanımı Erikan cevabını alınca, onu mutlaka görmesi gerektiğini söyledi” (Adıgüzel 2015: 230).

Bu eserde Attilâ'nın eski Türk geleneklerine uygun hareket ettiği ve eşine yaklaşım tarzının atalarınıninki ile aynı olduğu görülür. Eşini önemseyen ona değer veren ve tutkuyla bağlı olan bir Attilâ vardır. Aynı zamanda eşine ülke

yönetimini de emanet etmiştir. Attilâ, bu eşini çok sevmesine rağmen ülkesinin geleceği için Ostrogor Kralı Odakır'ın kızı İdelkon ile de evlenmeyi kabul eder.

“Attila, Erikan'ın üzerine ikinci defa evlenecekti. Erikan, bu evliliğe nasıl bakacak ve bu evliliği nasıl karşılayacaktı. Bilmiyordu, ama onun üzülmesini asla istemiyordu. O, tek sevgilisi, tek kadını, çocuklarının anasıydı. Ona derin saygı ve sevgi besliyordu. Gece Erikan ile konuşmaya karar verdi” (Adıgüzel 2015: 266).

Attilâ eşi ile konuşur ve bu evliliği tamamen siyasi sebeplerle yaptığını söyler. *“Eğer Attila olmasaydım, hiç kimseye yan bakmaz, ikinci evlilik asla yapmazdım”* (Adıgüzel 2015: 267) der. Attilâ'nın hayatında yer eden bir diğer isim de Batı Roma İmparatoru'nun kız kardeşi Honoria'dır. Attilâ, yine siyasi gerekçelerle Honoria'nın kendisiyle yapmak istediği evlilik teklifini kabul eder. Batı Roma İmparatorluğu Attilâ'nın evlilik talebine karşılık Honoria'nın kayıp olduğunu Doğu Roma'ya kaçtığını bu yüzden çeyiz talebini karşılayamayacaklarını söyler. İsteddiği mazereti bulan Attilâ Batı Roma üzerine sefere çıkar. Attilâ, ömrünün sonlarına yaklaştığı sırada Germen kabilelerinden birisinin başçısının teklifiyle onun kızı İdelko ile evlenir. Attilâ düğünün ardından sabaha karşı gerdek odasında kanlar içerisinde ölü olarak bulunur. Genel olarak bu eserde Attilâ'nın kadınlara karşı saygılı ve sevgi dolu olduğu onlara eşitlikçi yaklaştığı görülür. Ayrıca Attilâ düzenli bir aile hayatının olmasına birçok evlilik yapmış olmasına rağmen özen gösterir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Attila Tanrının Kırbacı* isimli eserinde Attilâ'nın hayatına ilk giren kadın Kâhin kızıdır. Attilâ'ya âşık olan bu kız Attilâ ile Bleda'nın düellosunda Attilâ'ya yardım ederken hayatını kaybeder. Attilâ taç giyme töreni sırasında düzenlenen bir seferde kendisine eş olarak aldığı Nakara isimli kızı görür ve onu ne kadar sevdiğini yeniden anlar. Abisi Bleda'nın Attilâ'nın elinden aldığı bu kız Attilâ'yı sever, bu yüzden Nakara Bleda ile hiçbir şey yaşamaz.

“Nakara, halkın arasında kirlili bir yüz, yıkanmadan geçen zamanın saçlarında biriken kiriyle ve tamamıyla umutsuz bir hâlde hunlara kral olan o adamın kendisini sevdiğini bile aklından çıkararak, yalnızca uzaktan seyrederek

de olsa, özlemini gidererek bakıyordu ona. Nakara'nın o masum bakışı, ilk gördüğü andaki gibi ilgisini çekti Attila'nın. Ne kadar kirlî de olsa o kızıl saçları unutmaması asla mümkün değildi. O, onun sevgisine sahip olabilmek için gerekirse krallıktan bile vazgeçebilirdi” (Erdoğan 2016a: 86).

Attilâ günlerce süren törenden sonra Nakara ile evlenir. Attilâ'nın Nakara ile olan mutluluğu çok uzun sürmez. Nakara Attilâ'nın çocuğunu dünyaya getirirken ölür. Nakara'nın ölümü Attilâ'yı çok fazla üzer. Attilâ günlerce eşi Nakara'nın mezarına giderek ağlar. Attilâ Nakara'dan sonra Aetius'un Attilâ'yı zehirlenmesi için tuttuğu İldiko isimli Nakara'ya çok benzeyen kıza âşık olur.

“Attila hemen hemen tüm zamanını İldiko ile geçirmeye çalışıyordu. Nakara aklına geldiğinde, İldiko'yu da erkenden kaybetmek istemediğini ve bu nedenle onunla olabildiği kadar fazla zaman geçirmeye çalışıyordu. Attila, İldiko'ya sırlıslıkla âşık olmuştu geçen zaman içinde” (Erdoğan 2016a: 133).

Attilâ İldiko'ya âşık olduktan sonra Romalı nişanlısı Honoria'yı unutur ve İldiko ile evlenir. İldiko da Attilâ'ya âşık olur ve Aetius ile hazırladığı planı uygulamaktan vazgeçer. Attilâ'yı o öldürmez; ancak Attilâ kendi eceliyle gerdek gecesi ölür. İldiko'nun Attilâ'yı öldürdüğünü düşünen Oreste, kılıcını İldiko'ya saplayarak suçsuz kızın canını alır. Bu eserde Attilâ'nın tam bir aşk adamı olduğu kadınlara çok değer verdiği ve aşkı için her şeyi yapabilecek bir karakter olduğu görülür. Attilâ, tam anlamıyla bir aşk adamıdır.

Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli eserinde kadın karakter olarak okurun karşısına ilk çıkan karakter Sungur isimli kürk tüccarının eşi Aybike'dir. Aybike, Türk kadınlarının sahip olduğu savaşçılık vasfına sahiptir ve evine saldıran saldırganlardan birisini öldürerek oğlu Ottigin'in kurtulmasını sağlar. Eserde okurun karşısına çıkan bir diğer kadın karakter Prenses Honoria'dır. Bu eserde bu karakterin yolu Attilâ ile değil onun kumandanlarından Suptar ile kesişir. Honoria abisinin adamlarından kaçarken Suptar'a rastlar ve onun yardımıyla Doğu Roma topraklarına ulaşabilir.

“Büyüleyici bir güzelliği olan kadını hiç sözünü kesmeden dinleyen Suptar, genç kadının yaşadıklarını öğrenince üzülmüştü. Yüzünde acıma dolu bir ifade beliren dev Hunlunun durgunlaştığını gören Honoria, zarif adımlarla ilerledi ve

Suptar'ın karşısına çömeldi. Görüntüsünden dolayı duygusuz, taştan bir adam sandığı Suptar'ın hüznü kahverengi gözlerine zümrüt yeşili gözlerini dikti" (Erdem 2017: 95). Bu eserde Attilâ'nın eserin başkahramanı olmaması sebebiyle Suptar'ın kadına bakışını değerlendireceğiz. Suptar Türk töresine uygun olarak ihtiyaç sahibi insanlara yardım eden güçlü bir savaşçıdır. Kadınlara karşı nazik anlayışlı birisi olan Suptar hiçbir menfaat beklemezsizin Honoria'a yardım eder. Kendi canı pahasına Honoria'yı koruyan Suptar tam bir centilmendir.

Hasan Erdem'in *Atilla'nın Kargısı* isimli eserinde ilk eserde olduğu gibi kadın teması Honoria karakteri üzerinden işlenir. İlk kitapta Suptar'ın abisinden kaçmasına yardım ettiği Honoria, Konstantinapolis'e yerleşmiştir. Suptar onun yanına geldiği sıralarda Honoria Batı Roma'ya istemediği bir evliliği yapmak üzere dönmek üzeredir. Bu arada Honoria, Suptar'a Attilâ ile evlenmek istediğini o yüzden Attilâ'ya ulaştırması için bir mektup ve nişan yüzüğü vereceğini söyler. Honoria'nın Suptar ile konuştuğu bu kısımda Attilâ ile ilgili bahisleri Attilâ'nın kadına bakışını gözler önüne seren kısımlardandır: *"Kendime eş olarak Attila'yı seçtim. Onu seçtim çünkü uluslara boyun eğdiren kralların kralı olan Attila, zalim kardeşime karşı yeryüzünde beni himaye edebilecek tek insandır. Kendisiyle hiç tanışmadım; ama yıllar önce sizin bana onunla ilgili anlattıklarınızdan fethettiği topraklarda yaşayan sivil halklara, kiliselere ve manastırlara bir zarar vermediğini elime geçen resmi evraklardan da okuyunca onun iyi bir insan, adil bir hükümdar olduğuna ikna oldum. Hun Kağanı Atilla benim teklifimi kabul eder ve benimle evlenirse Batı Roma İmparatorluğu'nun yarısına zahmetsizce sahip olabilir"* (Erdem 2018: 132-133). Honoria'nın Attilâ'yı tanımadan onunla evlenmek istemesi Attilâ'nın şöhretinin boyutlarını gözler önüne serdiği gibi kadınlar üzerindeki intibasını da göstermek bakımından dikkate değerdir. Eserde kadın temasının işlendiği bir diğer kısımda Hun casusu Ardabur'un kızı Aylu'nun anlatıldığı kısımdır. Aylu eski Türk kadının özelliklerine sahiptir. At binip kılıç kuşanan bir kızdır. Romanda bu kısım şu şekilde anlatılır: *"Aylu bakışlarını yakalayınca yanakları kıpkırmızı olan Ottigin başını önüne eğdi ve utancın verdiği sıkıntıdan kurtulmak için 'Atınızın üstünde usta bir binici gibi oturuyorsunuz. Daha önce hiç ata bindiniz mi' diye sordu.(...) Aylu, 'Benim babamın acunun en iyi at terbiyecisi olduğunu bilmiyor musunuz?*

Böyle bir babanın kızı hiç atlardan uzak durabilir mi? At binmenin dışında babam gibi ben de vahşi atlara boyun eğdirmeyi bilirim' dedi. Yüreği kıpır kıpır olan Ottigin, genç kızın iyi bir süvari olduğunu öğrenince sevinmişti. Ottigin, 'Hun kadınları gibi kılıç ve kargı da kullanabiliyor musunuz?' diye sorunca, Aylu'nun uzun kirpiklerinin altındaki güzel gözleri gururla parladı.

Elbette kullanabiliyorum. Hun diyarına vardığımızda sizinle atlarımızı yarıştırmak, kılıçlarımızı çarpıştırmak isterim” (Erdem 2018: 235). Görüldüğü üzere Romanda Türk kadının özellikleri Aylu karakteri ile başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Eski dönemlerde Türk kadının statüsünü ve erkeklerle eşit olduğunu göstermek bakımından Aylu karakteri önemli bir örnektir. Aylu savaşı Türk kadın tipinin güzel bir örneği olarak romanda yer almıştır.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila* isimli eseri Attilâ ile ilgili yazılmış eserler içerisinde onun aşk hayatını konu almayan tek eserdir. Bu eserde kadın konusu yok denecek kadar az işlenmiştir. Sadece bu eserin sonlarına doğru Attilâ'nın dillere destan olmuş olan Nakata ile aşkına değinilmiştir. “*Bizans seferi sırasında tanımuştı Nakata'yı. Fethedilen bir Bizans şehrinde Hun ordusuna esir düşen Bizanslı ahalinin arasında bulunan bu güzel kız, daha ilk görüşte Attila'nın kalbini çalmıştır. Attila ise, bir esir olmasına rağmen ona kalbini açmış ve onu esaretten, katunluğa yükseltmişti. Sıradan bir esirken, dünyanın en güçlü hükümdarının eşi olmuştu Nakata. Attila'yı tüm kalbiyle sevmiş ve onun oğlunu doğururken hayata gözlerini yummuştu. İşte o günden beridir yüreği yanıyordu Attila'nın. Yangın yerine dönen yüreğini seferlerle ve zaferlerle avutmak istiyor, bunun için de Batı Roma'ya dış biliyordu” (Efe 2018a: 196-197). Eserdeki bu kısımda da görüldüğü üzere Attilâ, Nakata'ya çok değer verir ve onun sosyal statüsünü umursamaz. Ayrıca eserde Attilâ'nın yaptığı seferler bile onun eşinin kaybına duyduğu üzüntüye bağlanmıştır. Bu eserde çok az bir kısımda olsa da Attilâ'nın ne kadar büyük bir aşk adamı olduğunu görmek mümkündür. Romalılar da Attilâ'nın bu Nakata zaafından faydalanmak suretiyle Nakata'ya ikizi kadar benzeyen bir kız bularak Attilâ'nın sempatisini kazanmayı hedeflemişlerdi. Onların bu planı işe yaramıştı ve Attilâ Roma'nın bağışlanma isteğini kabul etmişti. Ancak bu kız Attilâ'nın sonu olmuştu. “*Neticede evlendi Attila. Evlenirken, gözlerinde biriken yaşlar, Nakata için yüreğine akıyordu.**

Evet, sadece Nakata'yı yanında hissetmek için evlenmişti ve kızla ama biliyordu ki, Nakata onu uçmakta bekliyordu. Nihayetinde de kavuştu Nakata'sına. Hem de Nakata'nın, daha doğrusu ona çok benzeyen Romalı kızın sayesinde...

Zira evlendikleri gece Attila'yı sırtından hançerledi Romalı kız” (Efe 2018a: 204). Özetle bu eserde Attilâ, daha çok askerî ve idari yönüyle ön plana çıkarılmış olsa da eserin son kısmında onun kadına bakışını ve kadına verdiği değeri görmek mümkündür. Onun kadına bakışı bir bakıma Türklerin kadına verdiği değeri gözler önüne sermek bakımından dikkate değerdir.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'yı dize Getiren Türk Attila* isimli eserinde Attilâ'nın eşi Greka'ya karşı duyduğu yoğun aşk işlenmiştir. Attilâ, Greka ile kendisini tedavi ederken tanışmış ve onunla evlenmiştir. Eserin bu kısmında Türk kadınlarının sosyale hayatın içerisinde aktif bir biçimde var oldukları görülmekle birlikte Attilâ'nın hiçbir sosyal statüsü olmamasına rağmen Greka ile evlenmesi önemli bir noktadır. Attilâ arenaya gladyatör dövüşü yapmak için çıkacağı ilk gün ölüp ölmeyeceğini bilmediği için hücresinin duvarına kendi kanıyla Greka'ya duyduğu aşkı içeren şu satırları yazar:

“Hayaletler var civarımda Greka. Kapkara mezarları boşalınca zamanın, içlerinden fıskıran hayaletler... Ah hatıran, ne çok benzer sonları unutulmuş masallara... Uzaklarda kalmış, sakınmış renklerini. Unutmam, unutamam hiç... Düş perdemde, sana her gün can verir hayallerim. Ama bazen bir yağmur yağar, bin yılların çamurunu yıkar. Gökler, kan kokulu maziye kusar. Düşünürüm o zaman, seni, beni, çocuğumuzu, yani bizi... Hatıralar için, biraz ateş, biraz sıcak çorba ve kuru bir yer ararım. Sonra dişlerim gıcırdar uykumda Greka, kalbim gıcırdar...” (Tiryakioğlu 2018: 65).

Attilâ'nın eşi Greka'ya karşı duyduğu aşk o kadar güçlüdür ki Attilâ, Greka'nın ölümünden yıllar sonra bile eski eşini unutamamış sürekli olarak onu yâd etmiştir. Eserde Attilâ'nın Greka'ya duyduğu yoğun aşk işlenmişken Türk kadınlarının sosyal statüsü ile ilgili, eserde ciddi bilgiler verilmemiştir. Attilâ Greka'dan sonra siyasi bir tercih neticesinde Roma Prensesi Horia ile evlenmiştir. Honoria ile yaptığı evlilikten bir yıl sonra da Safaviler üzerine düzenleyeceği saldırının tatbikadından dönerken Greka'ya çok benzeyen İldiko

isimli bir Germen kız görmüş ve eski eşini hatırlattığı için onunla evlenmiştir. Daha sonra da o kızın elinden içtiği zehirli kadehle hayatını kaybetmiştir. Bu eserde özetle Attilâ, romantik bir aşk adamı olarak ele alınmış, Attilâ'nın kadına karşı duyduğu hassasiyet incelikli bir şekilde işlenmiş ve Attilâ'nın Greka'ya olan aşkı da kahramanlıkları gibi ölümsüzleştirilmiştir.

Turhan Tan'ın (Mehmet Samih Fethi) romanı *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*'nda Cengiz Han Börta'nın üzerine Göncü isimli Nayman Hatunu'nu kendisine âşık ederek kocasından çalmak suretiyle kuma getirir. Bu hatun , Cengiz ile Çin'i fethederse birlikte olacağını söyler. Cengiz Han bu teklifi kabul eder. Bu arada Merkitlerin elinde esir bulunan Börta'da kurtularak Cengiz'e geri döner. Börta hamiledir ve Cengiz çocuğun kendisinden olmadığını bildiği hâlde Börta'yı kabul eder. Ancak Börta ile çadırını ayırır. Cengiz'in annesi de Munglik ile yasak bir aşk yaşamaktadır. Cengiz, bunu da öğrenir ve annesini de affettiğini söyler. Cengiz, Göncü'nün eşi Köşlük Han ile savaşırken yaralanır ve tedavi olmak için sığındığı köyde Işık adında bir güzelle birlikte olur. Bu kızın diğer sevgilisi de Köşlük Han'dır. Cengiz yaraları iyileşince bu sefer Köşlük Han ile bu kız yüzünden kavga eder.

Eserde okurun karşısına çıkan bir diğer kadın da Cengiz'in Köşlük'ü mağlup etmesine yardım eden Işık Hatun'un kardeşi Uğurtay'dır. Bu kadınların haricinde eserde ön plana çıkan diğer kadınlar Harzem sarayındaki Harzerm Sultanın eşi Çiçek Hatun ve anneleri Türkan Hatun'dur. Bu iki hatun da hilekâr düzenbaz ve yozlaşmıştır. Türkan Hatun kendi oğlunu öldürmeyi düşünen bir kadındır. Bu eserde kadınların geneli entrikacı kurnaz ve iffetsiz olarak anlatılmıştır.

Cengiz kendi çevresindeki kadınların yaptıkları yanlışları bağışlayacak kadar yüce gönüllü bir handır. Cengiz'in kadına bakışı Türk geleneklerindeki gibidir. O kadınlara saygı duyar ve onların hatalarını bağışlar. Buna karşın bu eserde bilge kadın tiplerinden daha ziyade entrikacı kadın tipi ön plana çıkarılmıştır. Yazarın kadınları yüceltmek yerine pek güvenilmez varlıklar olarak ifade ettiği görülmektedir.

Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli eserinde Cengiz Han'ın annesine büyük saygı duyduğu, eşini çok sevdiği ve eşi esir düştüğünde eşini kurtarmak için elinden gelen her şeyi yaptığı görülür. Cengiz Han, eşine saygılıdır ve devlet işlerinde annesinin ve eşinin tavsiyelerine uymaktan çekinmez. Özetle o, ailesindeki tüm kadınlara karşı saygılıdır. Börte, Merkitlere esir düştükten sonra geriye hamile olarak döndüğü hâlde Cengiz eşini geri kabul eder ve onun çocuğunu kendi çocuğu olarak kabul eder.

“Şimdi Temuçin'in yüzü savaşa girmeden önceki gibi gergindi. Bortay'ın yüzüne bakarak konuştu:

-Sen gebesin, Bortay! Ama senin doğuracağın çocuğun kimden olduğunu bilmiyorum ben. Altı ay Çilger'in çadırında yattın. Çocuğunu Burhan'da doğurursun belki. Oğlan doğurursan adı Cuçi olacak. Anladın mı? Burhan'da başka çocuklar doğurursan başka adlar veririz onlara. Ama karnındaki çocuk oğlan doğarsa adı Cuçi olacak” (Dağcı 2016: 292). Cengiz Han, bu eserinde bozkır kültürüne sahip milletlerin kadına duyduğu saygıya sahiptir. Moğollar da Türkler gibi ailelerine değer veren ve onların haklarını gözetten bir ulustur.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde kadın ve kadına verilen değer ve ailenin öneminin belirgin olarak işlendiği görülür. Yesügey Bahadır'ın eşi Helün İçün için kullanılan ifadeler bunun en güzel örneklerinden birisidir:

“Helün İçün Hatun... Hem güzelliği, hem yeteneği, usu, becerisi dillere destan olan bu kadının adı geçince dikkat kesilmek töre gibiydi. En az Yesügey Bahadır kadar sözü geçerdi budun içinde” (Terzioğlu 2016c: 40). Moğollar da Türkler gibi kadınlara değer verirdi. Moğol kadınları eşleri ile birlikte ülke yönetiminde söz sahibi olur; kılıç kuşanıp ata biner, değer görürdü. Cengiz Han'ın eşi Börte'de annesi gibi saygı gören sözü dinlenen bir hatundur. *“Elbette en doğruyu en güzeli sen bilirsin erim, ancak ben derim ki atamın yurdundan gelirken getirdiğim çeyizliklerimin arasında eşi olmayan güzellikte bir kara samur kürk vardır. Çok değerlidir ve pek bulunmayan bir hayvan kürküdür. Karayitlerin bu kürkü çok beğendiğini duymuştum. Onu alıp götürmen ve Tuğrul Han'a armağan etmen nasıl olur?*

Timuçin sevgi ile baktı Börte'ye, Tam bir bey hanımıydı. Ne zaman nasıl müdahale etmesi, eriyle nasıl konuşması gerektiğini biliyordu. Asla buyurucu davranmaz, söz oyunları ile gönül almayı becerirdi. Bu sefer de bir teklifte bulunurken bile asıl söz sahibi olanın Timuçin olduğunu belli etmişti” (Terzioğlu 2016c: 159). Görüldüğü üzere Cengiz Han da eşinin tavsiyelerini dinler ve ona büyük bir saygı besler.

A. Hakan Bayrakçı'nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han'ın annesinin sözünü dinleyen ve onun sözüne değer veren bir lider olduğu görülür. *“Toya katılanların birer tulum kıımız içtikleri ve iyice sarhoş oldukları bir sırada Hogelun anne, oğul Temuçin'in yanına sokulup kulağına eğildi.*

- Oğul, içkiden sarhoş ol, ama gördüklerinden ötürü olma! Temuçin'in yanakları kızarmıştı içkiden. İlk kez gönül rahatlığıyla içiyordu.

-Ne demek bu annem?

-Buradaki Noyanlar, bağadırlar ve dışarıdaki adamları, aileleri bütün Moğolların yarısı bile değiller. Ayrıca sen onların hanı da değilsin. Üstelik seni han ilan etseler bile inanma! Ancak savaş zamanı dinleyeceklerdir seni. Barış zamanı bildiklerini okuyacaklardır. Bu hâller seni sarhoş etmesin! Onu söylüyorum.

Temuçin hiçbir uyarının, haklı da olsa farkına varacak durumda değildi, sarhoştı. Gene de annesinin önemli sözler söylediğini kestirebiliyordu.

-Biliyorum anne, dedi gülümseyerek” (Bayraçı 2013: 230). Cengiz Han, daha sonra annesinin tavsiyesi ile evlatlıklarının okuma yazma öğrenmesi için öğretmen bulmaya karar verir. Annesinin sözünü dinleyen ve önemseyen bir lider olan Cengiz Han, hayatındaki diğer kadınlara karşıda saygılıdır. Eşi Börte'yi Merkitlerin elinden kurtardığında eşinin hamile olduğunu görmesine rağmen eşini ve eşinin Merkitlerden olma ihtimali yüksek olan çocuğunu kabul eder. Bu eserde Moğolların da Türkler gibi kadınlarına değer verdiği ve onlara eşitlikçi davrandıkları görülür.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han'ın kadınlara değer veren ve onların sözünü dinleyen bir lider olduğu görülür.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda olduğu gibi Cengiz Han döneminde de kadın erkek gibi eşit derecede saygınlığa sahiptir. Bunun en güzel örneklerinden birisi Cengiz Han'ın eşi Börte'nin sözünü dinleyerek Kököçü'yle ilgili uyarılarını dikkate almasıdır.

“Onun düşüncelerine saygı duymak zorundaydım. Bir kadının şüpheli gördüğü ne varsa, bir erkeğin kesin emin olduğundan daha ilerideydi. Bizim emin olduğumuz konularda bile ne yapacağımıza karar veremezken, kadınlar şüpheli konularda bizden daha hamleci ve atılgan oluyorlardı.

Tamam, ben de altıncı hissime güvenirdim ama Börte'nin altıncı hissi benimkine her zaman üstün gelirdi. Bundan hiç şüphem yoktu” (Erdoğan 2016b: 204). Cengiz Han kadınların fikirlerine değer veren bir liderdir. Moğollar için aile önemlidir. Cengiz Han, annesi ve kardeşleriyle birlikte tüm zorlukların üstesinden gelir.

Okay Tiyakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde de Cengiz Han'ın kadınlara değer verdiği onların sözlerine itibar ettiği görülür. Cengiz Han, Börte kendisine eş olarak seçildiğinde babasına Börte'nin yaşının daha çok küçük olduğunu söyleyince Yesügey, Moğol kadınları hakkındaki düşüncelerini söyler.

“Bu önemli değil, Börte üstün ve sözü geçen bir soydandır. Annesi ve dahi büyük anneleri, erkeklerine iyi birer eş, çocuklarına da fedakâr anneler olagelmıştır. Sıkıştığın meselelerde eşin sana bir danışman gibi hizmet edebilir. Benim de annene danıştığım kimi meseleler olmuyor değil” (Tiryakioğlu 2016: 35). Görüldüğü üzere Moğollarda kadın önemli bir yere sahiptir ve devlet yönetiminde dahi fikrine danışılacak kadar değer verilmektedir. Cengiz Han da böyle bir liderdir. Cengiz Han hanlığının ve geleceğinin akıbetiyle ilgili olarak annesinin tavsiyelerini alır ve daha sonra onunla Börte hakkında konuşur. Bu doğrultuda Cengiz Han'ın annesi ile paylaştığı düşünceleri de onun kadına bakışını gözler önüne serer:

“Börte genç anne, evet ama babamın ve bilhassa senin isabetli görüşleriniz üzere son derece sabırlı ve güçlü biri... Yaşadığımız sürecin farkında... Ailesinin tavrına da fena hâlde içerliyor. O gerçekten de benim için elinden gelen her şeyi

yapmaya çalışıyor anne. Henüz akli bu karmaşaya bütünüyle ermese de insanlar ve olaylar hakkında yaptığı kimi tespitler beni hayrete düşürüyor. İradesi ve muhakeme yeteneği tartışılmaz...

‘O hâlde başına ne gelirse gelsin, dünyanın en talihli erkeklerinden birisin sen yavrum. İyi bir kadının varsa dünyanın en zengin ve güçlü adamı sensin demektir’” (Tiryakioğlu 2016: 85). Cengiz Han, düşmanlarına karşı her ne kadar sert ve acımasız olsa da eşine, annesine karşı kibar ve naziktir. Oğullarını önemseydiği gibi kızlarına da değer verir. Ömrünün son demlerine yaklaştığında oğullarına verdiği şu öğüt onun kadına bakışındaki inceliğin ve duyarlılığın zarif bir örneğidir: *“Aklınızı başınıza alın ve kız kardeşileriniz hususunda da anlayışlı ve özverili olun! Her biri iyi ve asil birer Moğol klanının gelinidir. Hak ettikleri saygıyı görmeliler ve soyları da daim el üstünde tutulmalı! Anneniz Börte’yle ilgiliyse Gök Tanrı’nın gazabından korkun ve ona iyi bakın. Bir dediğini iki ederseniz ellerim yakanızdadır, bilmiş olun!”* (Tiryakioğlu 2016: 426). Cengiz Han ailesine bağlı kadınlar konusunda hassas ve ince fikirli bir liderdir. O kadınlar konusunda derin bir hissiyata sahiptir ve İslamiyet öncesi Türklerin kadına gösterdiği saygının onda da mevcut olduğu görülmektedir.

Bülent Bengisu’nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Cengiz Han, kardeşi Kassar’ı Şaman Tebtengri’nin doldurmasına gelerek cezalandıracağı sırada annesi araya girer ve şu sözleri söyler: *“Siz ikiniz bu göğüslerden süt emdiniz. Cengiz Han senin birçok üstünlüklerin var. Ama Kassar, tek başına yılmadan ok atmak hünerine sahipti ve adamlar sana karşı ayaklandıklarında onları Kassar’ın okları yere serdi”* (Bengisu 2016: 91). Cengiz Han, annesinin bu sözleri üzerine *“Anne seni böyle kızdırdığım için üzgünüm. Hiddetin beni korkutuyor. Böyle davrandığım için şimdi utanıyorum”* (Bengisusu 2016: 91) der. Daha sonra Halun Hatun, iki kardeşi barıştırır. Ancak Tebtengri ortalığı karıştırmaya devam eder ve bu sefer Cengiz’in diğer kardeşi Tumugu’ya sataşır. Bu sefer durumdan haberdar olan Cengiz’in eşi Burte olaya müdahil olur ve Cengiz’e: *“Sen bütün bunlara nasıl sessiz kalabiliyorsun, nasıl dayanabiliyorsun?..”* (Bengisu 2016: 92) der. Cengiz Han eşi Börte’nin sözleri üzerine Şamanlara karşı saygı duymasına rağmen kardeşi Tumugu’ya Tebtengri’yi nasıl isterse öyle öldürebileceğini söyler (Bengisu 2016: 92).

Görüldüğü üzere Cengiz Han çok dindar olmasına ve şamanlara karşı aşırı bir saygı duymasına karşın annesinin ve eşinin sözüne itibar edecek kadar onlara değer verir ve ailesinin yanında yer alır.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli eserinde Cengiz Han'ın kadına değer verdiği ailesindeki kadınların sözünü dinlediği görülür. Bu eserde Cengiz Han'ın kadına karşı gösterdiği duyarlılık ilk olarak Merkitlere esir düşen eşi Börte'yi kurtarmasıyla görülür. Cengiz Han, eşini kurtardığında eşinin hamile olduğunu görür. Cengiz Han, aklında çocuğun kendisinden olduğuna dair şüpheler olmasına karşın Börte'yi geri kabul eder. Eserde Cengiz'in ailesinin kadınlara verdiği asıl değer Şaman Tebtengri'nin kardeşleri ile arasını bozmaya çalıştığı kısımda ortaya çıkar. "*Börte'nin içten gelen ve yüreği delen sözleri üzerine Han kendine geldi*" (Mutlu 2019: 188). Cengiz Şaman Kököçü'nün iftiralarına kanmaktan annesinin ve eşi Börte'nin sözüne itibar ederek kurtulur. Bu örnekler de göstermektedir ki Cengiz Han, bu eserde de kadına karşı duyarlı ve hassas bir yapıdadır.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı konu alan romanların hemen hepsinde bu üç ismin kadına karşı duyarlı ve kadına değer veren isimler olarak ön plana çıkarıldığı görülmüştür. İncelenen eserler içerisinde özellikle Attilâ ile ilgili olan romanların büyük bir kısmında Attilâ'nın Kerka, Honoria ve İldiko isimli kadınlarla olan muhabbetine vurgu yapılmıştır. Cengiz Han ile ilgili olan romanlarda da Cengiz'in Börte ile olan ilişkisi ön plana çıkarılmıştır. Mete Han'ı ele alan romanlarda ise Mete Han, bir iki eser dışında sevdiği kadınları ülkesinin menfaatleri doğrultusunda feda eden bir lider olarak ele alınmıştır. Tüm bu söylenenlerin yanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili romanlarda bu üç hükümdar kadına karşı hassas, kadının toplum içindeki konumuna saygılı ve kadınların devlet yönetiminde söz sahibi olmasını gelenekleri doğrultusunda kabul etmiş liderler olarak ön plana çıkartılmışlardır. İncelenen romanların büyük bir kısmında Türk kadının toplumsal yaşam içerisinde erkekler kadar etkin, hak ve özgürlükler konusunda birçok bakımdan erkeklerle eşit olarak ele alındıkları tespit edilmiştir. Ayrıca eserlerin büyük bir kısmında üç hükümdarın hayatlarında yer alan kadınlarla yaşadıkları tutkulu aşk hikâyeleri ile entrika unsuru sağlanmıştır.

2.4. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Askerî Karakterleri

Türkler tarihin her safhasında askerî yönleriyle ön plana çıkmıştır. Türklerin en belirgin özelliği savaşçı bir toplum olmasıdır. Türk ismin anlamına bakıldığında dahi Türklerin askerî yönü ön plana çıkar. Türk kelimesinin asıl manası eski bir Türkçe vesikadan anlaşılmıştır: “‘Türk’ sözü cins isim olarak ‘güç-kuvvet’ sıfat hali ile ‘güçlü-kuvvetli’ manasına gelmektedir” (Çandarlıoğlu 2003: 10).

Türkler askerî karakterleriyle öylesine bütünleşmiş ve dünya tarihini bu bakımdan şekillendirmişlerdir. Öyle ki Mete Han'ın kurduğu ordu teşkilatlanması günümüz dünyasında dahi kullanılmaya devam etmektedir. Türklerin askerî dehası ve bu alandaki yetenekleri savaşlarda başarılı olmalarını sağladığı gibi geçmişten günümüze savaş teknolojisi geliştirme konusunda da onlara avantaj sağlamıştır. Ordu devlet bilinciyle yetiştirilen ve hemen her ferdi bir asker olan Türkler, eski dönemlerde kurdukları imparatorlukları ve devletleri de yine bir bakıma bu askerî başarılarına borçludur. Her bir Türk gencinin doğuştan askerlik için hazırlanması ve bozkırın çetin şartlarında keskin birer kılıca dönüşen iradeleri onların kendilerinden çok daha üstün olduğu düşünülen askerleri yenmelerini, orduları dize getirmelerini sağlamıştır. Ayrıca Türklerin askerlik kültürü toplumsal ve kültürel hayatın şekillenmesine de tesir etmiştir.

“Türk ordusunun toplumu ile bütünleşmesinde, şüphesiz ki Türk askerlik kültürünün büyük katkısı olmaktadır. Türk askerlik kültürü, Türk kültürünün bir bölümü ve eseri olarak derin bir birikime dayanmaktadır. Türk askerlik kültürü değişir ve gelişirken Türk kültürünün şekillenmesinde de katkıda bulunmuştur ve bulunmaktadır. Askerlik kültürü, kültürün oluşmasında katkıda bulunduğu gibi, oluşan kültür ortamından da etkilenir. Askerlik, genel kültüre kaynaklık eden alanlardan birisidir. Askerliğin; toplumsal bilgi birikimimizde ve düşünce yapımızda rolü ve katkısı olduğu değerlendirilmektedir. Türk tarihinin çok eski çağlardan itibaren askerlik hizmeti ve yükümlülüğü, dinle karışmış bir inanış ve gelenekle, bir ideal tülü altında hafifletilmiş ve mukaddes bir vazife haline sokulmuştur” (Erendor 2018: 25).

Eski Türklerde din ve askerlik ilişkisi de çok önemlidir. İslamiyet öncesinde Türklerin sahip oldukları inanç sistemi onların askerlik vasıflarını yücelten ve teşvik eden bir yapıdaydı.

“Özellikle Şamanlıkta görülen pek çok inanış ve geleneğin; savaşı, kahramanlığı, ölmeyi, öldürmeyi yücelttiği bilinmektedir. Şamanizm’e göre her savaşçının öldürdüğü düşman o savaşçı öldükten sonra onun hizmetine girmektedir. Bu yüzden Türklerin mezarları (Tu-cue) çevresine öldürdüğü düşman sayısı kadar taş (Balbal) dikildiği ve savaşçıların ne kadar düşman öldürmüşlerse o kadar kahramanlaştırıldıkları saptanmıştır. Böylece ölme ve öldürme olgusu ki savaşın kaçınılmaz yasası, olağanlaşmış, önemsizleşmiş sanki doğallaşmıştır. Türklerde ölüm nerede ise gündelik bir olay gibi içleştirilmektedir” (Bozdemir 1982: 20-21).

Bu durum da onların bozkırın amansız savaşçılarına dönüşmelerinde ve askerliği kutsal bir vazife olarak görmelerinde etkili olmuştur. Ayrıca ölümden korkmayan yapıları, gözü karalıkları ve cesaretleri kendilerinden güçlü ordulara karşı amansız savaşlar yürütmelerini sağlamıştır.

Kadın erkek demeden daha çocuk yaşlarda askerî eğitimden geçen Türkler, bozkır yaşantısının getirdiği zorlu hayat koşullarının keskinleştirdiği yetenekleriyle de fark yaratmışlardır. *“Eski Türklerde bütün erkekler doğuştan asker oldukları gibi, yeri geldiğinde kadınlar da usta birer savaşçıydılar”* (Erendor 2018: 46).

Sürekli savaşın içinde olan ve askerî eğitimle büyüyen bir milletin askerî yeteneklerinin üst noktaya çıkması ve askerî birikimlerinin artması doğal bir sonuçtur. Bu sonuç doğrultusunda da eski Türklerin askerî anlamda kendilerinden sonra gelecek devletleri etkileyecek biçimde ordu teşkilatlanmaları oluşturduğu ve savaş taktikleri geliştirdiği görülmektedir.

Türklerin askerî özellikleri ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus da ordu teşkilatlanmalarıdır. Onların yaşadıkları çevrenin ve kültürlerinin etkisi ordularının teşkilatlanmasının kendine has bir takım özellikler barındırmasına sebep olmuştur. Türk savaş birlikleri ağır zırhlı ve silahlı piyade birliklerinin yanı

sıra at üzerinde ok kullanma kabiliyetine sahip hızlı manevra yapabilen hafif zırhlı süvari birliklerine sahipti.

Türklerin savaşlardaki en büyük yardımcıları Orta Asya steplerinin zorlu koşullarına dayanıklı atları idi. Küçük yaşta at kullanmadaki kabiliyetlerini üst noktaya çıkaran Türkler savaşlarda oluşturdukları atlı birlikler ile düşmanlarının üzerine hızlı akınlar yapabiliyor onları şaşkınlığa uğratacak biçimde yıpratıcı vur kaç taktiği uygulayabiliyordu. Onların manevra kabiliyeti yüksek atlı birlikleri attıkları oklar ile düşman ordusunda ciddi zayıflar verdirebiliyordu. Türkler ile özdeşleşen ve daha sonra diğer devletlerin de örnek aldığı Turan taktiği gibi taktikler ve uygulanan askerî stratejiler ile ordu yapısının mükemmel uyumu, Türklerin askerî başarılarında rol sahibi oluyordu. Ayrıca “*Türkler savaşa önce düşmanın maneviyatını bozmakla başlıyorlardı. Bu konuda en çok başvurdukları yöntem korkutma idi. Çünkü savaşın gidişi ve sonucu üzerinde korkunun çok büyük etkisi vardı*” (Erendor 2018: 51).

Düşmanı önce korkutarak psikolojik etki altına alan Türkler, daha sonra düşmanlarına sahte akınlar düzenleyerek onların maneviyatlarını iyice alt üst ediyor ve güçsüz düşen düşmanlarını pusuya düşürerek imha ediyorlardı. Türklerin bu savaş biçimlerinde şüphesiz kendilerine sembol olarak seçtikleri kurtların avlanma biçimlerinin büyük etkisi vardı. Doğayla iç içe yaşayan Türkler bozkırın en güçlü yırtıcılarından olan kurtların uyguladıkları av taktiklerini, düşmanlarını yenmek için başarıyla uygulamışlardı.

Mete, Attilâ ve Cengiz’in ordu teşkilatlanmaları, kurdukları askerî yapılar, kullandıkları taktik ve stratejiler klasik Türk askerî dehasının en güzel örnekleri arasındadır. Onların askerî teşkilatlanmaları ve kurdukları orduların yapısı benzerlikler taşısa da her biri getirdikleri askerî yenilikler ile Türk askerî tarihine ciddi katkılarda bulunmuştur. Onların askerî karakterleri üzerinden Türk askerî tarihî üzerine okumalar yapmak mümkündür.

Türklerin askerî başarılarının altında yatan etkenler arasında yaşadıkları coğrafyanın askerî yeteneklerini üst noktaya çıkarmakta etkili olması kadar, inanç sistemleri ve kültürel değerlerinin ordu-millet anlayışıyla uyumlu olması da yatmaktadır. Milletlerin yaşadıkları coğrafyalar, inançları ve kültürel özellikleri

yaşam biçimlerini etkileyebildiği gibi askerî karakterlerini de etkilemektedir. Bu bakımdan Türklerin harp taktikleri de diğer milletlerinkinden bir takım farklılıklar göstermektedir. Türklerde “*ordular bu etkenlere ve teşkilat yapılarına göre savaşlarda iki farklı tip üzerinde tertiplenmektedirler.*

a. *Phalanx Sistemi (Cephe, meydan savaşına dayalı ağır teçhizatlı yanaşık nizam)*

b. *Bozkır Sistemi (Aldatma, pusu, sahte manevralar, doğadan azami istifade)” (Erendor 2018: 40).*

Türk ordularının kuruluş ve teşkilatlanma yapısına bakıldığında da Mete, Atilla ve Cengiz’in kurduğu yapılanmanın ortaklıklar arz ettiği görülmektedir. Bu bakımdan bu üç hükümdarın diğer birçok konuda olduğu gibi askerî alanda da benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Bu durum da onların başarılarının bir tesadüf sonucu değil ortak bir birikim ve kültürel mirasın ürünü olduğunu göstermektedir.

“*Hunlardan bu yana Türklerde genellikle on binlik, binlik, yüzlük ve ellilik, onluk kuruluş uygulanır[dı]. Bütün Türk Ordu birliklerinin bu sistem ile teşkilatlandığını söylemek tam olarak doğru olmasa da çoğunluğu ifade etmesi nedeniyle doğru kabul edilir. Farkat onluktan on binliğe kadar sıra ile bütün bölünme uygulanmasa da sistem olarak onlu kuruluşun bütün Türk orduları tarafından benimsendiği söylenebilir. (...)*

Hunlarda, Mete'nin de, Atilla'nın da orduları 24 Tümeni” (Erendor 2018: 58). Hunlardan itibaren belgelerle takip edilebilen Türk askerî yapısının ve taktığının kendilerinden sonra gelen devletlere de etki ettiği aşikârdır. Öyle ki “Moğol taktiği, Hunlar’ın ve Gök Türk’lerin mükemmelleşmiş eski taktiği olup, yerleşik kültürlerin sınırlarında akın ve bozkırda büyük av seferleri alışkanlığı ile yoğrulmuş göçebelerin ezeli taktiğinden başka bir şey değildir” (Erendol 2018: 135).

Bu çalışmaya konu olan Mete, Attilâ ve Cengiz Han’ın her şeyden önce iyi birer asker ve ordu kumandanı olmaları ile Türk ve dünya askerî tarihine sundukları katkılar böyle bir tematik başlık açılmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca çalışmada bahsi geçen üç hükümdarın da en belirgin özelliklerinden birisi askerî

dehâlarının devirlerinin çok üzerinde oluşudur. Tarih sahnesine adlarını savaşlarda ordularının gösterdiği başarı ve kendilerinin taktiksel kabiliyetleri ile altın harflerle kazıtın bu üç isim, bireysel anlamda da yetenekli savaşçılardır. Türk ve Moğol geleneklerine göre yetişen bu üç ismin bir diğer ortak noktası da askerî disiplinleri ve strateji uzmanı oluşlarıdır. Çalışmaya konu olan eserlerde Mete, Attilâ ve Cengiz Han'ın askerî karakterleri ve komuta becerileri şu şekilde ele alınmıştır:

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli eserinde Mete Han tam anlamıyla bir savaş dehası olarak ifade edilir. Aynı zamanda Mete mütevazı bir komutandır ve askerleriyle birlikte savaşta en ön cephede yer aldığı gibi askerleriyle birlikte aynı sofrada yemek yemekte benzer koşullarda yaşamaktadır. Bu eserde Mete Han'ın ne kadar iyi bir asker olduğu Salık karakterinin gözünden şu şekilde yansıtılmaktadır:

“Dönenlerin tamamı; ben de içlerinde, Şad'ım da, az ya da çok, yararlıydı. Yaz sonunda ayrıldığımız Orhun'a, kışın sonunda döndük. Neredeyse iki mevsim boyunca savaştık. Gelecekte Hun budunun gururla anacağı, anlatacağı günler geçirdik. Eşi benzeri daha önce yaşanmamış, değişik bir kavga verdik. Duyanları şaşkına çeviren bir savaştı. Bir savaş ustası olduğuna emin olduğum, Bahadır Şad'ımızın usundaki savaş düzenini uygulamaya koyduğu, Hun ordusunu güçlü ve yenilmez yapacak kurulumun denenmesiydi” (Terzioğlu 2016a: 153).

Mete Han Türk askeri yapılanmasının atası sayılabilecek olan isimdir ve onun kurmuş olduğu askerî sistem ve uyguladığı savaş stratejileri kendisinden sonra da binlerce yıl boyunca kullanılmaya devam etmiştir. Mete Han'ın ne kadar büyük bir askerî deha olduğu Yüecilerle giriştiği mücadelede de görülür:

“Bir savaş dâhisi olan Şad başımızda olmasaydı, bu savş daha zor olurdu bizim için. Çünkü Yüeciler bizden çok kalabalık bir ordu ile gelmişlerdi. Kazanacaklarına da öyle emindiler ki. Bir de rehinleri vardı. Savaşı Şad'ın us dolu yöntemi kazandırdı bize” (Terzioğlu 2016a: 253).

Bu eserde Türk askerlerinin askerî becerileri ve savaşlarda kullandıkları yöntemler de gözler önüne serilir. Mete'nin askerleri sahte ricat taktiğini

başarıyla uygulayabildikleri gibi düşmandan kaçarken dahi atları üzerinde geriye dönerek düşman askerlerine ok atabilmektedir (Terzioğlu 2016a: 252).

Bu eserde ayrıca Hun Türkleri savaşçı bir millet olarak ifade edilir. “*Ordu- budun olmamızın yansıması savaşçılık, tinimizde var. Tanrı bizi savaşalım diye yarattı. O nedenle, bu kadar kolay, bu kadar çabuk öğrenilir savaşla ilgili konular*” (Terzioğlu 2016a: 291). Mete Han bu eserde tek tip bir Hun ordusu kurmaya çalışır. Kendi emrinde görev alan birliği güçlü, disiplinli, hızlı ve serttir. Mete Han, savaş stratejisi geliştirmek konusunda becerili olduğu gibi askerî teknoloji geliştirmek konusunda da yeteneklidir. İcat ettiği ıslık çalan oklarıyla askerlik sanatına önemli bir katkı sunar ve onun bu icadı savaşlarda ona büyük bir üstünlük sağlar. Ayrıca Mete Han yüksek bir askerî disipline sahiptir. Askerlerini disipline edebilmek için en sevdiği atını eşini feda etmekten çekinmez. Emirlerine koşulsuz şartsız itaat etmeyen askerlerini infaz ederek diğer askerlerine askerî disiplin noktasında ne derece hassas olduğunu gösterir.

“*Hun ordusunun bütün savaşçıları atlıdır. Çin ordusunda ya da başka budunların ordularında olduğu gibi yay, arabalı savaşçı yoktur. İyi bir atlı savaşçının, aynı zamanda iyi ok salması gerekir. Kartal Savaşçıları, bu işin ustalarıdır. Benim de içinde bulunduğum bu seçme savaşçılar, atlarını dörtlük sürerken, atlarının üzerinde inanılmaz hareketler yapabilirler. Her yana dönerek ok salabilir ve attıklarını vurabilirler*” (Terzioğlu 2016a: 402).

Bu eserde Mete Han’ın askerî dehasının gözler önüne serildiği kısımlardan birisi de Çin ordusu ile savaşırken ordusunu atların rengine göre ayırdığı ve böylelikle Çin ordusunun yaptığı kuşatmayı gece dahi yarmasını engellediği kısımdır. Farklı renkte atların kolaylıkla düşman atları olduğunun anlaşılacağı bu taktikle Mete, Çin ordusunu tam anlamıyla bir hezimete uğratar (Terzioğlu 2016a: 495). Görüldüğü üzere bu eserde Mete Han, sadece güçlü bir savaşçı değil aynı zamanda zeki ve yetenekli bir ordu kumandanıdır. Askerî stratejileriyle ve ordusunda yaptığı yeniliklerle devrinin en önemli askerî gücünü oluşturmuştur.

Hayrani İlgar’ın *Mete Han* isimli eserinde Mete Han, yenilikçi disiplinli ve ordusu üzerinde büyük tesiri olan bir lider olarak ifade edilir. Mete’nin kurduğu bin kişilik birliğin askerî becerileri üst düzeydedir. Bu durum eserde şu örneklerle

ifade edilir: “*Motun’un bin çerisi, çok uzağa dikilen bir mızrağa karşı atlarıyla doludizgin koşmuşlar, tam mızrağın yanına gelince, bin atlı bir komutla aynı anda ve yere çakılırcasına durmuşlar, sonra da aynı hızla geri dönmüşler ve yine aynı hızla oradan uzaklaşmışlar...*

(...)

Daha sonra, ok atma yarışlarında Motun’un çerileri hedefe dönük ve durdukları yerde atış yapmışlar, tek fire vermemişlerdi. Sonra da atlarının üzerinde hedeften son suratla uzaklaşırken, aldıkları bir komutla, derhâl vücutları ile geriye dönerek oklarını çekip bırakmışlar ve okların hepsi de hedefi tam ortasından vurmıştu. Ayrıca, kılıç yarışlarında da bin çeriden tek bir tanesi bile yenilmemişti.” (İlgar 2013: 15).

Mete’nin ordusunun başarısının altında yatan temel etken onun katı disiplinydi. Mete’nin ordusundaki “*her çeri, kendisine verilen emirleri eksiksiz ve zamanında yapmak zorundaydı. Emirleri zamanında ve eksiksiz yerine getirmeyenler için çok ağır cezalar verilir, emirleri dinlemeyenler ise ölümlle cezalandırılırdı*” (İlgar 2013: 35). Mete Han, ordusu üzerinde koşulsuz şartsız bir hâkimiyet kurmayı başarmış ve onların sonsuz sadakatini kazanmıştı. Mete Han’ın emri her ne olursa olsun itaat etmeyin akıbeti, rütbe farkı gözetmeksizin ölümdü. Onun bu katı disiplini Mete’nin giriştiği her mücadelen zaferle ayrılmasında anahtar rol oynamıştı ve her fethettiği toprakla onun ne denli haklı olduğunu göstermişti.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Mete Han* isimli eserinde Mete Han’ın yüksek bir askerî disipline sahip olduğu görülür. O, çok iyi bir ordu kumandanı ve askerî taktisyen olarak betimlenmiştir. Ordusunu disipline edebilmek için onları zorlu eğitimlerden ve sadakat testlerinden geçirmiştir.

“Türkler, okla ve yayla eşleşmiş bir millet olduğundan, Mete’nin ok atma oyunu, şimdi gerçek bir hayat oyununa dönüşecekti. Bunu gerçekleştirmek için, kuracağı tuzağa düşülmemesi gerektiğini göreceklerdi. Askerler yetişmişti. Ne yapacaklarını biliyorlardı ama Mete’nin ne yapacağını ve nasıl yapacağını bilmiyorlardı” (Erdoğan 2018: 151).

Mete Han askerlerine emrine itaat etmelerini itaat etmezlerse kellelerini alacağını söyler ve okunu atının üzerine fırlatır. Mete kendisi gibi atına ok atmayan askerlerinin tamamını infaz ederek hayatta kalan askerlerine unutamayacakları bir ders verir. Görüldüğü üzere Mete Han, disiplinli bir askerî liderdir ve söz konusu emre itaat olduğunda gerisini teferruat olarak göremektedir.

Bu eserde ayrıca Türklerin ok kullanmakta ve atlarıyla birlikte savaşmakta ustalaşmış oldukları görülmektedir. Ayrıca Mete Han yenilikçi bir askerdir ve savaşlarda kendisini rakiplerine karşı üstün kılacak yeni stratejiler ve teknolojiler kullanmaktadır:

“Yüeciler üzerine yürüyen Metehan’la savaşmak dağa çarpmak gibiydi. Işıklı oklar yine devredeydi. Yüeci askerleri on binlerce okun başlarının üzerinden ıslık çalarak geçtiğini seyrettiler. Şaşkınlık ve panik içinde kalmışlardı. Çok sayıda okun çıkardığı ses ıslık değildi tabii, kulakları sağır edecek bambaşka bir sese dönüşmüştü. Kaçacak delik arayanlar, çıldıranlar ve ne yapacaklarını bilemeyen şaşkın askerler sürüsü savaşın sonucunu tayin eden o sesin kurbanı olmuşlardı” (Erdoğan 2018: 245).

Bu eserde özetle savaş sanatı konusunda kendisini geliştirmiş olan Mete vardır. Mete Han, döneminde daha önce kullanılmamış olan ıslık çalan oklar aracılığıyla düşmanlarını şaşırtıp savaşın yönünü tayin eden bir lider olarak okurun karşısına çıkar. O, sadece bilek gücüyle değil askerî dehasıyla da rakiplerini şaşkınlığa uğratan bir komutandır.

Yiğit Recep Efe’nin *Kumandan MeteHan*’ında Mete Han, hem bireysel anlamda iyi bir savaşçı hem de ordu kumandanlığı konusunda hünnerli bir lider olarak betimlenmiştir. Mete Han gibi Hun halkı da savaşçı özelliklere sahiptir. Romanda Hunların askeri özellikleri şu şekilde anlatılmıştır:

“Kadın-erkek demeden, hep birlikte at binip kılıç kuşanıyorlar, yay gerip mızrak savuruyorlar ve karşularına çıkan herkesi kolaylıkla eziyorlardı. Ordu-millet anlayışıyla hareket ediyorlar, birbirlerine sınıksız kenetleniyorlar ve böylece adeta yenilmez oluyorlardı” (Efe 2018b: 28).

Çin İmparator'u Quin'in danışmanı Yu-Çeng'e Mete'nin nasıl birisi olduğunu sorduğu kısımda Yu-Çeng, İmparator'a Mete'nin herkesin korktuğu bir canavarı nasıl öldürdüğüyle ilgili bir hikâye anlatır. Daha sonra Mete'nin liderliği hakkında fikirlerini beyan eder. Bunun üzerine İmparator Quin, Mete Han'la ilgili şu ifadeleri kullanır:

“Karşımızdaki asla sıradan bir Türk savaşçısı değil. Bileği bükülmez, alt edilemez bir adam... Dahası, babası Teoman'ın saflığından eser yok onda. Hem siyaseti pekâlâ biliyor hem de tam bir harp dâhisi” (Efe 2018b: 148).

Mete Han'ın askerî karakteri sadece savaşlardaki başarısından ve iyi bir kumandan olmasından ileri gelmemektedir. O, aynı zamanda çok iyi bir savaş ustasıdır ve dünya tarihinde ilk defa onluk sistemi kullanarak düzenli ordular kurmuş yenilikçi bir askerî liderdir. Onun yaptığı yenilikler sadece ordusunda yeni bir sistem kurmakla sınırlı kalmamıştır. Özellikle yaylara çok düşkün olduğu için yeni tarzda oklar üretmiştir. Bunlar içerisinde ise en önemli icadı ıslık çalan ok olmuştur. Özellikle bu okları kullanan askerlerini savaş konusunda çok disiplinli ve katı bir şekilde eğitmiştir (Efe 2018b: 109). Görüldüğü üzere Mete Han, sadece iyi bir ordu kumandanı değil, aynı zamanda askerî teçhizat icat eden bir mucittir. Özetle Mete Han, bu eserde güçlü, bir o kadar da zeki, düşmanlarına korku salan bir asker olarak betimlenmiştir.

Peyami Safa *Attilâ* isimli eserinde Attilâ'nın askerî dehasını ve strateji uzmanlığı gözler önüne sermiştir. Attilâ, sadece savaşların sadece göğüs göğüse çarpışmakla kazanılmayacağını bilmektedir. Ayrıca bu eserde Attilâ, itidalli ve uygulayacağı stratejiyi son dakikaya kadar kimseye söylemeyen ketum bir karakter olarak betimlenmiştir.

“Attilâ, bir taraftan dostane teminatının afyonuyla Roma imparatorunu uyutmaya çalışırken, öte taraftan, Gol hükümdarı Teodorik'e de şöyle haber gönderiyordu:

‘Maksadım, Gol arazisine girerek sizi Roma boyunduruğundan kurtarmaktır.’

(...)

Her gece dehasıyla ördüğü muhayyirü'l-ukûl istiâ ağının yeni bir parçasını daha tamamliyordu.

Hiç kimse, hattâ başvekil bile, Attilâ'nın planlarını tahmin edemiyordu” (Safa 2015: 118-119).

Ordusunun başında sefere çıkan Attilâ askerlerine uygulattığı stratejilerin yanında düşman ordusunun içinde bulunduğu şartları ve çevre koşullarını da kendi lehine kullanmayı çok iyi biliyordu. Peyami Safa'nın bu eserinde Attilâ'nın askerlerine söylediği şu nutuk onun askerî karakterini ve taktiksel becerilerini gözler önüne sermek bakımından dikkate değerdir:

“Hepimiz biliyoruz ki Romalılar'ın taşıdıkları silahlar kendilerine ne kadar ağır geliyor. Demem ki onlara zahmet veren ilk yaradır, fakat toz toprak onlara çok eziyet verir. Onlar, eski bir askerî itiyatla, kaplumbağa şeklinde kalkanlarını sırtlayarak yükoyun eğildikleri ve gayri müteharrik bir yığın teşkil ettikleri vakit aldırmayınız, yürüyünüz, çiğneyip geçiniz! Alan'lara atılınız, Vizigot'ları parçalayınız, biz muhabere kuvvetlerinin teksif edildiği bir noktada kat'î bir zafer kazanmaya mecburuz” (Safa 2015: 164).

Attilâ'nın bu eserde askerî dehasına, azmine, kararlılığına ve ordusunu teşkilatlandırış biçiminin zaferlerindeki etkisine değininmiştir. Attilâ'nın Akile isimli alınmaz denilen şehri alışındaki kararlılığı ve şehri aldıktan sonraki alicenaplığı gözler önüne serilmiştir. O, bu eserde ordusuna cesaret ve kuvvet veren bir komutan olmakla birlikte bir strateji ve taktik uzmanı olarak da gözler önüne serilmiştir. Karşılaştığı her yeni duruma karşı ordusunu baştan şekillendirmiştir.

Muharrem Eryılmaz *Büyük Hun Hükümdarı Attila* isimli eserinde Hunların savaşçılık özellikleri şu ifadelerle övülmektedir:

“Hunlar, çok defalar, Roma İmparatorları hesabına, Roma İmparatorluğunu tehdit eden yabancı milletlere karşı silaha sarılmışlardı; yardımları Roma generalleri tarafından çok takdir olunurdu; ok atkamakta, düşmanı kementle felce uğratmaktaki maharetleri methedilirdi. At sırtında dörtnala koşarken, birdenbire gözden kaybolurlardı. Bu suretle Hunların kaçtığı

zannedilirdi. Fakat onlar derhâl dönerek düşmanlarını oklarıyla perişan eder ve gene çabuk geri çekiliyormuş gibi bir hileye başvurlardı.

Onları çocukluktan itibaren bu savaş taktiğine alıştırdırlardı. Hatta daha çok küçükken, ata binmek için, koyunlar üzerinde tecrübe ettirirler; küçükçük oklarla kuşlara ve farelere nişan almaya alıştırdırlardı” (Eryılmaz 2013: 21).

Eserde de bahsedildiği üzere Hunların askerî kabiliyetleri üst düzeydeydi. Bu durum Attilâ'nın askerî becerilerinin şekillenmesinde ve onun iyi bir komutan olmasında etkili olmuştu. Ayrıca Attilâ'nın Roma'da aldığı eğitim de onun askerî dehasının şekillenmesinde etkili olmuştu. Attilâ, atalarından gelen birçok özelliği muhafaza etmekle birlikte ordusunun ihtiyaç duyduğu yenilikleri yapmakta da geri durmamıştı.

“Savaş usulünün, Roma'nın ustalıklı, geleneksel, tecrübeye dayalı manevraları karşısında çok sıradan ve kaba olduğunu uygulamalı olarak görmüştü. Roma'nın savaş usulü, bir makine gibi bizzat işleyen ordunun intizami sayesinde, fazlaca bir değere sahip bulunmayan generallerin komutası altında dahi başarı sağlamaya yeterli geliyordu. Attila takdir ediyordu ki, artık göçebelerin savaş usulünü, asker sevki ve terbiye sistemini değiştirmek zamanı gelmişti. Zafer kazanmak için o kadar çok kalabalık bir orduya ihtiyaç yoktu” (Eryılmaz 2013: 293).

Bununla birlikte Attilâ, bu eserde başarılı bir devlet adamı ve komutan olarak gösterilse de Romalı General Aetius'un askerî becerileri karşısında yetersiz ve silik bir komutan olarak ifade edilmiştir. Aetius'un askerî becerileri daha fazla ön plana çıkarılmış Attilâ'nın ise tuzak kurmakta ve entrika yaratmakta başarılı olduğu ifade edilmiştir.

İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihi Atilla* isimli eserinde Attilâ, ordusuna cesaret veren gözü kara bir komutan olmakla birlikte savaş stratejisi hazırlamakta ve taktik oluşturmada mahir bir savaşçı hükümdar olarak okurun karşısına çıkar.

“Attila, kelimeleri seçerek dikkatli cümleler kurarak yapacakları savaşın önemine vurgu yaptı. En sonunda: ‘Bu savaş mensubu olduğumuz kavmimizin ya sonsuza kadar var olması ya da yok olup gitmesi anlamına geliyor. Eğer bu savaşı kazanırsak önümüz aydınlık olacaktır. Bu savaşı ya kazanacağız ya da hep

birlikte hayatımıza boğaz boğaza çarpışarak son vereceğiz!’ Attila’nın kendisinden küçük olmasına rağmen büyük bir asker olduğunu ispatlarcasına derin ve etkili konuşmasından memnun kalan Bleda da araya girerek: “Attila kardeşim çok haklısın. Bir Hun askerini esaret altında tutmak onu ölüme mahkûm etmektir. Esaret altında yaşayamayacak kadar ölümü seven bir kavmiz. Bunu amcam Muncuk ve babam Rua da her vakit dile getirmişlerdir. Onların verdikleri insanüstü savaşın bir benzerini de evlatları olarak bizler vereceğiz.’ Sağlı sollu komutanların yüzlerinden memnuniyet okunuyordu” (Karahana 2014: 143).

Attilâ’nın ordusu geleneksel taktikler uygulamakta başarılıdır. O da atalarının yaptığı gibi hafif zırhlı birlikler ile düşman ordusunu yıpratmak ve zayıflatmak üzerine taktikler geliştirmiştir.

“Savaş stratejisi yıpratma ve yok etme üzerine kurulmuştu. Hun askerlerinin çoğu saçlarını siyaha boyamıştı. Bunun sebebi de Bizanslıların Hun Ordusu’nun yaşlandığına ve çok yıprandığına inanmalarıydı. Attila hem ordusunun moralini düzeltmek hem de karşıdaki güçlere korku vermek amacıyla böyle bir yönteme başvurmuştu. Saçları uzun dar kıyafetler giyinmiş olan zırhsız süvariler hafif silahlar taşıyorlardı. Askerler bacaklarını saran bol kıyafetler sayesinde rahat hareket edebiliyorlardı” (Karahana 2014: 171).

Attilâ, ataları gibi iyi bir savaş taktisyeniydi ve uyguladığı taktiklerle düşman ordusunu aldatmak konusunda ustalaşmıştı. Savaşta askerlerine olabildiğince az kayıp verilmeyi hedefleyen Attilâ gerektiğinde onlarla birlikte omuz omuza çarpışarak askerlerinin kendisine olan inancını artırıyordu.

“Cepenin bir tarafında perişanlık yaşanırken öte yanında Atilla efsanesi yaşıyordu. Askerleriyle öylesine uyumlu hareket ediyordu ki düşmanları düşürüldükleri durumu kılıcı yediklerinde anlıyorlardı. Hun askerlerinin mancınıklarla binlerce akrep, kurbağa gibi hayvanları fırlatmasıyla neye uğradıklarını şaşırarak Bizans Ordusu üzerlerine yağın ateş toplarıyla perişan vaziyete bürünmüştü. Attila gerçek gücünü ve liderlik vasıflarını sergiliyordu. Ordu, onunla daha kıvrak daha atik ve daha cesurdu. Binlerce Bizanslı asker

kaçmak için ilerlerken Hun askerlerini düşürmek istedikleri tuzağa düşmüşlerdi” (Karahan 2014: 173).

İbrahim Karahan, eserinde Hun ordusunu ve Attilâ'nın askeri yeteneklerini ve stratejistliğini gözler önüne sermenin yanında onun askerlerini gözetken koruyan anlayışlı bir komutan olduğunu ifade etmiştir. Attilâ ordusunun ihtiyaçlarını gözetken ve savaş esnasında korumasız ve yardıma muhtaç olanlara yardım eden disiplinli ve uyumlu bir ordu oluşturmuştu. Attilâ aynı zamanda savaşıacağı yerlerin jeopolitik özelliklerini, iklim ve hava koşullarını da kendi lehine kullanmak konusunda üstün bir beceriye sahipti. Eski Türk ordularının kullandığı taktiklerden birisi de doğa koşullarını savaşlarda kendi lehlerine kullanabilme becerileriydi.

Başbuğ Attilâ isimli eserde Attilâ'nın savaşlarda başarılı bir komutan olmasının yanında oynadığı siyasi oyunlar ile ordusunu yıpratmadan savaşlar kazan kaleler fetheden bir lider olduğu da gözler önüne serilir. Attilâ hem cephede hem de cephe gerisinde savaşın seyrini değiştirecek hamleler yapmakta ustalaşmış bir komutandır. Attilâ, Margüs Psikoposu'nun kellesini Bizans'tan isteyerek Margüs'ü kan akmadan alabileceğini hesap eder ve ordularını Margüs yakınlarında konuşlandırarak gözdağı verir. Attilâ'nın stratejisi işe yarar. Attilâ'nın kellesini almasından korkan Margüs Psikopos'u şehri Attilâ'ya vermeyi kabul eder.

“Psikopos şehrin kapılarını açtırdı ve şehri Attila'ya teslim etti. Kendisi de hazırlattığı bir araba ile şehri tek etti. Margüs zahmetsizce ele geçirildi ve iki gün iki gece yağmalandı” (Adıgüzel 2015: 144).

Attilâ'nın askerî dehası üst düzeydedir. Kendi ağzından yaydirdığı söylentilerle düşmanlarının gözünü korkutmayı ve onların kurdukları tuzakları kendi lehine çevirmeyi başarmakta ustalaşmıştır. İyi bir asker olmanın yanında tuzak kurmakta da becerilidir.

“Bizanslılar hâlâ İstanbul'a kapanmışlar ve bizi bekliyorlar. Dışarı çıkıp bizimle savaşılırsa, İstanbul'u kaybedeceklerini düşünüyorlar. Orestes, bu propagandayı daha da yaymalı ve şiddetlendirmeliyiz! Kafalarını soktukları torbadan çıkarmamalılar. ‘Bir hafta içinde Attila İstanbul'da’, ‘Attila İstanbul'u

alacak!, ‘dev mancınıklar ve merdivenler hazırlamış, şehri alacak ve herkesi öldürecek’ şeklindeki dedikodular İstanbul’un her köşesine yayılmalı. Hun korkusu, sadece sarayı değil, bütün halkı etkisi altına almalı” (Adıgüzel 2015: 243).

Attilâ, Roma’ya saldırmadan önce Galya’ya saldırarak Roma’nın ikmal yollarını kesmeyi hedefler. Son dakikaya kadar asıl hedefinin neresi olduğunu en yakın dostlarına bile söylemez.

“Huzurda bulunanların şaşkınlıkları daha da artmıştı. Onlar baştan beri akının Roma’ya olacağını düşünmüşlerdi. Ama şimdi Attila Galya’yı işaret ediyordu. Attila sözlerine devam etti:

-Akinımız Galya’ya olacaktır. Önce Roma’nın can damarını keseceğiz, kalbini alacağız ve Roma’yı bir ceset hâline getireceğiz Önümüzdeki yıl da, o cesedi elimizi kolumuzu sallayarak teslim alacağız. Galya’yı temizlemeden Roma’yı almak kalıp altın bulmaya benzer. Önce sevindirir, sonra üzer!” (Adıgüzel 2015: 285).

Doğu Roma’yı ve Batı Roma’yı dize getiren Attilâ, bu eserde keskin zekâsı ve askerî dehasıyla okurun karşısına çıkar. Sadece savaş meydanında değil öncesinde ve sonrasında yaptığı planlar ve uyguladığı taktiklerle de başarı elde eden Attilâ aynı zamanda diplomatik olarak da düşmanlarına karşı üstünlük kurmuştur.

Mehmet Kamal Erdoğan’ın *Attila Tanrının Kırbacı* isimli eserinde Attilâ, iyi bir savaşçı olarak betimlenir.

“Ok kullanmada, savaş taktiklerinde, düşmanı bozguna uğratmada ve daha birçok savaş oyununda Attila hatırı sayılır bir yerdedi. Kral amcası Rua, kral adayı olarak, Prens Bleda’ya karşı çok büyük bir haksızlık olmasına rağmen, Prens Attila’yı daha o zamandan kafasında belirlemişti. Yeni kral Bleda değil, Attila’ydi” (Erdoğan 2016a: 47).

Attilâ askerlerini düşünen bir komutandır ve her zaman az kayıp vererek büyük başarılar elde etmeyi hedeflemiştir. Bu yüzden Batı Roma üzerine yaptığı ilk seferde ordularının kayıp vermemesi için geri çekilir ve daha sonra daha güçlü

ve düzenli bir ordu ile bir yıl sonra tekrar Batı Roma üzerine sefere çıkar bu sefer istediğini almış Roma'yı dize getirmiştir.

Attila'nın Kalkanı isimli eserde Attilâ, iyi bir ordu komutanı olarak okurun karşısına çıkar. Margus Antlaşması ile Doğu Roma'yı vergiye bağlayan Attilâ, köşeye sıkışmış düşmanını daha da bunaltacak hamleler yapar ve keskin zekâsıyla doğu Roma'dan istediğini alır.

“Attila, askerlik sanatını doğuşundaki kabiliyet ve atalarından gelen tecrübe ile savaş alanlarında daha da geliştirmişti. Askerî bir deha olan ve savaş alanlarında ordularını zafere götürecekt bütün çare ve planları anında düşünüp uygulayabilen Attila, elinde tuttuğu eşi benzeri olmayan kılıcın savaş tanrısı Mars'ın kılıcı olduğuna dair bir söylentiye hızla her tarafa yayabilirse düşmanlarına karşı kazanabileceği psikolojik üstünlüğü hemen kavramıştı” (Erdem 2017: 200).

Bu eserde de diğer Attilâ romanlarında olduğu gibi Attilâ, düşmanlarının kalplerine korku salarak onları psikolojik olarak yıpratmaktadır. Askerî başarılarının yanında hazırladığı dâhiyane planlar ile de düşmanlarını başarısızlığa uğratmaktadır. Attilâ'nın kendisine sadık askerlerden ve generallerden oluşan ordusu da onu zaferden zafere götürmekte önemli bir rol oynamaktadır. Gösterişi sevmeyen ve merhametli olan Attilâ hun halkının güvenini kazandığı gibi diğer halkların da güvenini kazanarak kendisine destek vermelerini sağlamıştır.

Hasan Erdem'in *Atilla'nın Kargısı* isimli eserinde Attilâ'nın askeri yönüne pek değilmese de eserin birkaç yerinde Attilâ'nın ne kadar üstün bir komutan olduğu vurgulanır. Bu kısımlardan birisi General Zenon'un Doğu Roma Prensesi Pulcheria ile konuştuğu kısımdır. Bu kısımda ikili arasında geçen diyalog şu şekildedir:

“Zenon, ordumuzun tamamını ardınıza takıp yardımımıza koşmuş olsanız bile, Tuna'yı geçtikten sonra dağlardan ansızın inen, yolları üzerinde rastladıkları her şeyi silip süpürerek Trakya'yı harabeye çeviren ve Tanrının gazabı kasırgalara benzeyen Attila'nın atlılarını durduramazdık.

(...)

Hun istilası önünde kaçan Vizigotlar Tuna'yı geçerek topraklarımıza girdiler ve biz hiç beklemediğimiz bir anda bu son derece tehlikeli Hunlarla komşu olduk. O tarihe kadar şiddetli imtihanlardan yılmayan metin ruhlu Hunlardan daha cesur ve daha yabani bir kavim bizim sınırlarımızda at oynatmamıştı. Kendisinden önceki kağanlardan daha da üstün özelliklere sahip şimdiki Hun Kağanı Atilla ise umulmadık işler başaran bir komutan. Askerleri de son derece disiplinli, dayanıklı ve yüreklerinde ölüm korkusu bulunmayan savaşçılar” (Erdem 2018: 107).

Romanda görüldüğü üzere Attilâ'nın askerî yeteneklerinden düşmanları dahi övgüyle bahseder. Romanda Attilâ ile birlikte askerî özellikleriyle öne çıkan karakterler Ottigin ve Suptar olur. Romanda Attilâ'nın çocukluk arkadaşı olan gizli bir görevle Doğu Roma'ya giden Suptar karakteri ile onun peşinden yolculuğa çıkan Ottigin karakteri üzerinden Hun Türklerinin askerî meziyetlerine vurgu yapılır. Suptar ve Ottigin; bileği bükülmez yay, kılıç, kargı kullanmakta ve ata binmekte usta savaşçılardır. Bu savaşçılar eser içerisinde biraz idealize edilerek anlatılmış olsa da Hun Türklerinin askerî özelliklerini örneklemek bakımından dikkate değerdir. Özetle bu eserde Attilâ ve Hun Türkleri; güçlü, disiplinli ve korkusuz askerler olarak ifade edilmiştir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila*'sı onun askerî karakterinin yüceltildiği bir eserdir. Romanın başından sonuna kadar Attilâ'nın askerî dehasına ve askerlik konusunda doğuştan getirdiği yeteneklere vurgu yapılır. Attilâ cephede olduğu kadar cephe gerisinde de uyguladığı stratejilerle düşmanlarını ustalıkla alt etmeyi başaran başarılı bir kumandan olarak nitelendirilmiştir. Eserin isminin de *Kumandan Attila* olması, aslında bu eserin Attilâ'yı daha çok askerî özellikleriyle ele alacağını baştan işaret etmektedir.

Attilâ Amcası Rua'yı Vizigotların kurduğu pusudan kurtarıırken gelecekte ne kadar başarılı bir savaşçı olacağının sinyallerini veririr. “*Attila'ydı bu. Son anda bir kurtarıcı melek gibi yetişen Attila. Daha 19 yaşında olmasına rağmen, narasıyla er meydanını titreten nice düşmanın yüreğine korku ve dehşet salan Attila...*” (Efe 2018a: 62). Attilâ bu pusunun üzerinden geçen dört yıl sonra katıldığı her yarışmadan birincilikle çıkarak bireysel anlamda da güçlü bir

savaşçıya dönüşür. Attilâ amcası Rua öldükten sonra ülkenin yönetimini kardeşi Bleda ile birlikte devralır ve birbir düşmanlarıyla savaşırken ne kadar güçlü ve basiret sahibi bir savaşçı olduğunu bir kez daha gösterir.

Attilâ güçlü bir savaşçı ve iyi bir kumandan olduğunu Akatlar ile yaptığı savaşta da ispat eder. Akat Hükümdarı'nın canını kendi elleriyle alan Attilâ ordusunun zafer kazanmasında büyük rol oynar. Savaş sonunda aldığı kararlar ile de ne kadar onurlu bir savaşçı olduğunu gözler önüne serer:

“Kutlu olsun!” dedi Attila. Ardından da bakışlarını gökyüzüne çevirip huysuzlandı. ‘Tüm cesetlerin gömülmesi gerek.’ dedi kendinden emin bir şekilde. ‘Ne bizim şehitlerimizi ne de Akatların cesetlerini akbabaların yemelerini istemem. Düşmanlarımız bile olsalar, en azından cesetlerini insan gibi defnetmeli, onları kurda kuşa yem yapmamalıyız.’” (Efe 2018a: 163).

Attilâ aynı zamanda cömert ve alçak gönüllü bir komutandır. Askerleriyle birlikte ok atıp kılıç savurduğu gibi askerleriyle aynı sofrada yer içer. (Efe 2018a: 168). Aynı zamanda iyi bir taktisyen olan Attilâ Doğu Roma'nın Margos şehrine saldıracağı haberini yaydırır. Bu haberden korkan Margos Psikopos'u Attilâ'ya canını bağışlaması koşuluyla şehirin kapılarını açar. Böylelikle Attilâ, çok kan dökmeden Margos şehrini alır. Attilâ, bu kolay galibiyetle yetinmez ve Doğu Roma üzerine yürüyerek birçok şehri ele geçirir. Attilâ, Doğu Roma ordusunu Türklerin kadim askeri stratejileriyle alt eder. Bu kısım romanda şu şekilde ifade edilir:

“Attila, 446 yılında o büyük Bizans ordusuyla Ripensis (Plevne) bölgesinde karşı karşıya geldi. Bizans ordusu her ne kadar daha kalabalık olsa da kurt kaparı taktiğine ve Hun çerilerinin amansız mücadelesine yenik düştüler. Attila, bir kez daha efsaneleşti er meydanında ve tüm Bizans ordusunu dağıtıp atını Konstantinapolis'e doğru sürdü” (Efe 2018a: 186-187).

Doğu Roma'yı dize getirdikten sonra Attilâ, Batı Roma'yı da dize getirir ve Papa'nın yalvarmaları sonucu ordusunu geri çeker. Attilâ bu eserde özetle güçlü bir savaşçı; zeki, çevik, cesur bir o kadar da onurlu ve mütevazı bir ordu komutanıdır. Uyguladığı strateji, ordusunda yaptığı yenilik ve sağladığı disiplin ile devrinin en güçlü ordularını dize getirmiş efsanevi bir kumandandır.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'ya Dize Getiren Türk Attila* isimli eserinde Attilâ, birebir savaşta ve ordu komutasında üstün yeteneklere sahip cesur, güçlü bir savaşçı olarak anlatılır. Attilâ Roma'ya rehin olarak gittiği dönemde gladyatör dövüşlerine katılarak bu dövüşlerde tüm rakiplerini yener ve ne kadar büyük bir savaşçı olduğunu gösterir. Aynı zamanda bu eserde Attilâ yeni savaş teçhizatları yapan bir mucit gibi de anlatılır.

Bu eserde Türk savaş stratejilerini başarıyla uygulayan Attilâ ordusunu komuta etmekteki kabiliyetiyle de göz dolduran başarılı bir kumandan olarak betimlenmiştir. Romanda Attilâ'nın askerî yeteneklerinin ilk vurgulandığı yer kuzeni Bleda ile birlikte babası ve amcalarına karşı yürüttüğü tatbikar sırasında teslim olmamak için giriştiği kanlı mücadele olur. Attilâ abisi Bleda yenilgiyi kabul edip teslim olmasına reğmen teslim olmaz ve son ana kadar rakipleriyle çarpışmaya devam eder (Tiryakioğlu 2018: 17-18). Bu kısım Attilâ'nın göğüs göğüse çarpışmak konusunda ne kadar yetenekli olduğunu vurgulandığı ilk kısım olur. Attilâ'nın üstük yeteneklerine sıkça vurgunun yapıldığı eserde onun üç gladyatöre karşı tek başına dövüştüğü şu kısım dikkate değerdir:

“Ancak o gün, aynı anda tek bir rakiple dövüşmüyordu Attila. Peşi sıra, ellerinde kılıç ve kargılarıyla bekleyen iki gladyatör daha atılmıştı üzerine. Kendi silahları çifte su verilmiş bir Türk kılıcı ve yuvarlak bir kalkandan ibaretti. Bunları kullanırken yere hiç basmıyormuş gibi zarif adımlarla ileri geri akıyor, kendi etrafında dönerek, dans edercesine, göze zevk veren bir incelikle dövüşüyordu. Kendisini ve kavmini Barbar olarak tanımlayan kibirli Roma aristokrasisine karşı bir cevaptı aslında bu.

Asırlardır kimse, böylesine kıyıcı ama aynı zamanda da bir sanatçı hassasiyetiyle davranabilen bir gladyatöre rastlamamıştı” (Tiryakioğlu 2018: 74).

Tiryakioğlu'nun bir gladyatör olarak kurguladığı Attilâ'nın askerî yetenekleri üst seviyededir. Öyle ki Attilâ bir nevi devrinin en güçlü savaşçısı olarak anlatılmıştır. Attilâ'nın bireysel anlamda yeteneklerine sıklıkla değinildiği eserde ayrıca Hun Türklerinin askerî yapılarına da vurgu yapılır. Attilâ ve Bleda'nın Doğu Roma üzerine yaptığı seferde Hun ordusunun kullandığı ıslık

çalan alevli oklardan ve Hunlara has hafif zırhlı birliklerden bahsedilir. Ayrıca bu hafif zırhlı birliklerin Hunlara hareket üstünlüğü sağladığı ifade edilir. (Tiryakioğlu 2018: 148). Aynı zamanda Hun süvarileri at üstünde hareketli vaziyette ok atmak becerisini de geliştirmiştir.

Attilâ'nın tam bir askerî deha olarak tasvir edildiği bu eserde Attilâ askerleri için yuvarlak küçük kalkanlar ve yeni bir eyer tasarlayarak aynı zamanda askerî teçhizat icat eden bir mucit görünümündedir (Tiryakioğlu 2018: 240).

Tüm bunların yanında Attilâ'yı askerî anlamda üstün kılan en önemli vasfı ordu komutanlığı noktasında gösterdiği başarıdır. Attilâ Romalıları şaşırtacak taktikler geliştirmek konusunda çok iyi bir taktisyen olarak betimlenmiştir (Tiryakioğlu 2018: 287). Aetius'un ağzından da ifade edildiği gibi Attilâ gerçek bir savaşçıdır. Aetius'a karşı giriştiği savaşta koyunların boyunlarına neft bağlayarak ateşe vermiş ve Romalıların taruz harekâtını boşa çıkarmıştır.

Özetle bu eserde Attilâ güçlü, gözü kara, cesur, çevik, yetenekli ve zeki bir ordu kumandanıdır. Aynı zamanda sıradışı savaş stratejileri ile düşmanlarına karşı hiçbir zaman kaybetmemiş bir askerî dehadır.

Turahan Tan'ın (Mehmet S. Fethi) *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*'nda Cengiz Han iyi ve amansız bir savaşçı olarak betimlenir:

“Temuçin, düşmanlara bile parmak ısırtacak kadar celadet gösterdi. Dört tarafa atıldı, insan kılığına girmiş bir ecel gibi boyuna ölüm saçtı. Onun gözüne ilişen, önüne düşen düşman, ne boyda ve ne kuvvette olursa olsun, mutlaka ölüyordu” (Tan 2015: 10).

Cengiz Han bireysel anlamda iyi bir savaşçı olduğu gibi aynı zamanda iyi de bir ordu kumandanıdır. Onun Taycigotlar üzerine düzenlediği seferde gösterdiği başarılı yönetim, ne denli iyi bir komutan olduğunu gözler önüne serer. Eser de onun kumandanlık vasfı şu şekilde izah edilir:

“Cengiz'in Taycigotlar üzerine açtığı seferin sonu parlak bir zafer oldu. Bu zafer, onun ordu başına getirdiği genç kumandanların yüksek gayretinden, eşsiz maharetinden doğmuş olmakla beraber, bir taraftan da kendi eseri idi. Çünkü o

vakte kadar riayet olunan harp usulünü, bu muharebede değiştirmiş, yepyeni bir teşkilatla düşmanlarına saldırmıştı. Taycigotlarla müttefiklerinin 30 bin kişilik ordularını 13 bin kişilik bir kuvvetle darmadağın edebilmesi, bu teşkilat sayesinde idi” (Tan 2015: 104).

Cengiz Han’ın bu savaşta kullandığı teşkilat ve düzen Mete’nin de kullandığı onluk sistemdir. Ayrıca Cengiz’in kullandığı taktikler de Türk ordularının kullandığı taktiklerdir. Bu bakımdan Cengiz kendisinden önce gelen Mete ve Attilâ ile benzer bir şekilde ordusunu teşkilatlandırmıştır. Onun zaferlerinin arkasında işte bu binlerce yıllık bir ortak aklın ürünü olan savaş stratejileri yatmaktaydı. Elbette bu onun başarısının tek nedeni bu birikim değildi. O da Mete ve Attilâ gibi katı disipline sahip bir ordu yaratacak kadar kudretli ve dirayetli bir komutandı.

Kullanılan sistemin iyi olmasıyla birlikte sistemi işleten ve hayata geçiren kişi de o derece önemlidir. Bu yüzden temelde Cengiz’i askerî anlamda başarılı kılan doğuştan getirdiği ve zamanla daha da keskinleştirdiği komuta etme becerileridir. Cengiz güçlü bir savaşçı olmanın yanında aynı zamanda düşmanlarına karşı tuzak kurmak konusunda da ustalaşmıştır.

Cengiz Dağcı’nın *Genç Temuçin* isimli eserinde Cengiz daha gençliğinde güçlü bir savaşçı olduğunu gösterir. Cengiz Dağcı eserinde, Ungır Ordasında çok iyi ok atan, at yarışlarında çok yetenekli olan yiğitler vardı ancak Cengiz Han’la boy ölçüşecek yiğit yoktu derken onun ne denli güçlü bir savaşçı olduğunu gözler önüne serer (Dağcı 2016: 139). Cengiz Han Merkitlerin obasına yaptığı ani baskından maharetli bir şekilde kurtulur. Daha sonra eşinin kendisine çeyiz olarak getirdiği samur kürkü hediye olarak Tuğrul Han’a gönderir ve babasının bu kadim dostuyla askerî bir ittifak yaparak eşini kurtarmak ve Merkitlerle olan hesabını kapatmak için sabırla hazırlık yapar. Bir yıl kadar bekledikten sonra müttefikleriyle birlikte Merkitlere saldırır ve eşini kurtarır. Bu savaşta gösterdiği başarı ve cömertliği daha çok kişinin kendisine katılmasına sebep olur. Cengiz Han girdiği ilk mücadelelerden itibaren ne kadar iyi bir askerî taktik uzmanı olduğunu gösterir.

“Temuçin’in yagunları sür’atle çadırlar arasından geçecek, çadırlarda bir panik yaratacak, sağ yandaki dağın yamacında ağaçlar arasında gizlenecekti. Panikten silkinmeye vakit kalmadan çadırların üstünden Yoganbo’nun tümeni geçecekti, sonra da Yamuga... Yoganbo sürüleri güney istikametine sürerken Yamuga hayatta kalabilmiş Tutka Beyci’nin savaşçılarını kesip çadırlarını çiğneyecekti” (Dağcı 2016: 285).

Cengiz Han yaptığı ittifaklarla seçtiği savaşçılarla, savaşlarda gösterdiği cesaretle ve savaş stratejileriyle üstün bir askerdir. Cengiz Han’ın savaş stratejileri Türk toplumunun savaş stratejilerine büyük benzerlik gösterir. Bunun sebebi de Tuğrul Han gibi bir Türk komutanı ile ittifak kurarak onunla birlikte savaşmış olmasıdır.

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han’ın üstün niteliklere sahip bir askerî lider olarak betimlendiği görülür. Cengiz Han, Taycitlere karşı yaptığı savaşta askerî becerileriyle birçok kişiyi şaşırtır.

“Değişik bir yol izliyordu. Bu da erlerini şaşırtıyordu. Azlık eri ile çokluk yağılara kafa tutmayı düşünen Timuçin’in onların görmediği bir şeyleri gördüğü muhakkaktı” (Terzioğlu 2016c: 203). Cengiz Han uyguladığı farklı askerî taktiklerle düşmanlarına karşı üstünlük kurduğu gibi kendi savaşçılarının da takdirini kazanır. Cengiz Han ordusunu göğüs göğüse savaştırmakta başarılı olduğu gibi düşmanlarını tuzağa düşürmekte de maharetlidir. Tuğrul Han kendisini yok etmeye çalıştıktan sonra onun kurduğu tuzaktan kurtulan Cengiz Han, Tuğrul Han’ı tuzağa düşürür.

“Cengiz Han bu şölenden ve çağrılardan yararlanmak gerektiğini düşündü. Büyük yağılarında kurtulmak için bir fırsat doğmuştu. Bu sırada Camuka’nın Naymanlar ile anlaşığı duyumları da geliyordu. Demek ki büyük bir saldırı düşlüyordu Camuka, Onlar basmadan bu kez Cengiz basmalıydı” (Terzioğlu 2016c: 335).

Cengiz Han’ın kurduğu strateji başarılı olur ve Tuğrul Han’ı gafil avlar. O düşmanlarını yenmek için sadece fiziksel güce başvurmaz aynı zamanda zekâsını da kullanır. Ayrıca Cengiz Han’ın ordu yapılanması Mete Han’ın kurduğu Türk

ordu sisteminin aynısıdır (Terzioğlu 2016c: 199). Özetle bu eserde Cengiz Han, Türk askerî geleneğini devam ettiren başarılı bir komutan olarak okurun karşısına çıkar.

A. Hakan Bayrakçı'nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han'ın Camuha ile yaptığı savaşta doğa koşullarını kendi lehine kullanarak Camuha'yı mağlup etmesi onun askerî karakterini en iyi şekilde ortaya koyan örneklerden biridir.

“Şimdi artık acele etmeye gerek yoktu. Sakin olmalı ve en akıllı kararı vermeliydi. Başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Hafif bir esinti vardı ve akşamdan sanıldığı gibi hava açık olmayacaktı.

Hatta yağmur yağabilirdi; uzaktaki ağır, gri bulutlar hızla yaklaşmaktaydı. Yağmur, toprak arazide atlı için felaket demektir ve iki tarafın ordusu da tamamen atlıydı. Demek bu savaş umduğu gibi sürmeyecek, adamları düşmanın yanı sıra çamurla da boğuşacaklardı.

İşte o an aklına bir fikir geldi ve kalbi çarptı delice. Neden düşmanın yanı sıra çamurla boğuşsunlar! Bu uğraşı düşmana bırakırlardı.

Atını hızla ileri sürdü ve adamlarına emirler vererek, ordunun sağ ileriye doğru, saldırıya geçilmeksizin kaydırılmasını söyledi. Böylece ordusunun yerini değiştirip üstünlüğü olan bölgede toplayacak, bir yandan da beklediği yağmur başlayana kadar zaman kazanmış olacaktı. Hatta belki de düşman ordusunun az önceki paniğini kaçırsa dönüştürebilecekti” (Bayrakçı 2013: 288-289).

Türklerin askerî stratejilerinden biri de doğa koşullarını kendi lehlerine olabilecek şekilde kullanmasıdır. Cengiz Han'ın da bunu başarılı bir şekilde kullandığı görülür. Cengiz Han'ın Toğrul Han' karşı yaptığı savaşta da ne kadar keskin zekâlı bir askerî lider olduğu ortaya çıkar. Toğrul Han'ı köşeye sıkıştırdığı hâlde geri çekilme kararı alarak gelecek zaferleri garanti eder.

“Akşam olunca ordugâh kurdular ve konakladılar. Cengiz Han düşüncesini sakin sakin anlattı komutanlarına. Sangum'un yaralanıp yere düşmesi sonucu babasının ve tüm Kereitlerin kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarını tahmin etmiş; bu durumda kendi ordusunun da büyük kayıplar vereceğini

kavramış; kesin sonuç getirecek bir eylemi daha sonraya ve çok daha güvenli bir karşılaşmaya bırakarak ordusunu oradan uzaklaştırmıştı.

Gerçekten de en doğrusunu yapmıştı Cengiz. Çünkü kalıp savaşı olacak olsaydı, her şeyi göze almış olan bini aşkın savaşıya karşı çok kayıp verecek ve belki de doğru dürüst bir sonuç alamdan kaçmak zorunda kalacaktı. Şimdiyse ardında bağı delinmiş, perişan olmuş, yenilmiş bir ordu bırakmıştı” (Bayrakçı 2013: 436-437).

Özetle bu eserde Cengiz Han, cesur ve iyi bir silahşör olmanın yanında ileri görüşlü bir komutandır. Uyguladığı savaş stratejileri ile düşmanlarını gafil avlamış iklim ve çevre koşullarını göz önünde bulundurarak düşmanlarına üstünlük kurmuştur.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han önemli bir askerî strateji uzmanı olarak okurun karşısına çıkar. Tangutlara karşı düzenlediği saldırıda zekâsını kullanarak Tangutları mağlup eder. Cengiz Han Tangutlardan kuşatmayı kaldırmak koşuluyla şehirdeki tüm kuşları ister ve bu kuşları kullanarak düşmanını mağlup eder.

“Surların arkasında tahmin edebileceğimiz bir hareketlenme vardı ve herkes Moğol istilasından kurtulmak için var güçleriyle kuşları yakalamak ve bize teslim etmek telaşını yaşıyorlardı. Surların dışına kafes kafes bırakılan kuşları alıp, oradan ayrılıyorymuş gibi bir çekilme numarası yaptık. Kuşların ayaklarına bağladığımız yanıcı maddelerle onları yeniden surların arkasındaki yuvalarına uçurduk.

Binlerce kuş yuvalarına ulaşmak için havalandılar.

Kısa bir süre sonra kondukları her yerden ateşler ve dumanlar yükselmeye başladı. Tankut krallığının başkenti Erikaya ateşlere teslim olmuştu” (Erdoğan 2016b: 191).

Bu romanda Cengiz Han, güçlü bir savaşçı olmakla birlikte iyi bir ordu komutanıdır ve yüksek bir askerî disipline sahiptir. Cengiz Han ordu kumandanlarını seçerken ve kendi kadrolarını oluştururken de çok isabetli kararlar vermiştir.

Okay Tiyakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde, Cengiz Han henüz daha genç yaşta yüksek bir askerî yeteneğe sahip olduğunu ispat eder. Babası öldükten sonra Targutay'a bağlanarak kendisini öldürmek isteyen tecrübeli General Mirzayıt'ı zekâsıyla alt eder. Aynı zamanda Cengiz Han; cesur, hızlı ve güçlü bir savaşçıdır. Mirzayıt'ı öldürdükten sonra Camuka'ya yardıma gider ve o esnada bir başka askerle giriştiği mücadelede askerinin çenesini elleriyle kulaklarına kadar kanırtarak yırtar. Bu eserde Cengiz Han'ın yukarıda verilen örnekten de yola çıkılarak bireysel anlamda çok güçlü bir savaşçı olarak betimlendiği görülür. Eserin büyük bir kısmında Cengiz Han'ın birebir yapılan kavgada ne kadar maharetli ve güçlü olduğuna vurgu yapılır. Bununla birlikte onun ne derece iyi bir ordu komutanı olduğu da eserin ilerleyen kısımlarında dikkatlere sunulur.

Cengiz Han Börteyi kurtarıırken Tokta Beki'yi Buyruk Han'ı ve Tuğrul Han'ı oyuna getirir. Cengiz Han Tuğrul Han'dan habersiz daha fazla asker getirerek kendisine komplo hazırlığında olan herkesi idam ettirir ve intikamını alır. Cengiz Han daha sonra ezeli rakibi Camuka'yı yenerek Moğollar üzerindeki itibarını daha da güçlendirir. Cengiz Han'ın uyguladığı stratejilerin ne kadar başarılı olduğunun görüldüğü kısımlardan birisi de Çinliler ile giriştiği mücadelede uyguladığı taktiklerdir.

“Cengiz Han, ‘Ben dikkatlerini yeterince dağıtacağım Kurt Cebe,’ dedi. ‘Siz yola çıkar çıkmaz Shangai Huang mevkiine yığınak yapacağım. Gece gündüz yapacağımız akınlarla kapıyı zayıflatacak, orduların ağırlığını bu bölgeye yeni istihkâmlar hazırlamak için kışkırtacağım. Yitirecekleri zaman ve onca telaş onları yoracak. Ardından da sahte bir barışla zihinlerini karatacağım!’” (Tiyakioğlu 2016: 296).

Cengiz Han'ın Çinliler karşısında uyguladığı bu stratejisi başarılı olur ve Çinlileri dize getirir. Romanın anlatıcısı Cengiz Han'ın bu başarısından şu şekilde söz eder:

“Ertesi gün gelen elçilik heyeti, Cengiz Han'ın umduğu gibi, tüm taleplerin kabul edildiğini bildiren bir belgeye imparatorluk mührünü bastı. Bu, Cengiz'in

askerî ve siyasi dehasının sayısız ispatından biri daha olarak kayıtlara geçti” (Tiryakioğlu 2016: 329).

Özetle bu eserde Cengiz Han, giriştiği her mücadeleden kazançla ayrılmasını bilen ve ordusu üzerinde mükemmel tesiri olan savaşçı bir hükümdardır. Türklerin uyguladığı birçok savaş stratejisini ustaca uyguladığı gibi aldatma, tuzak kurma ve oyalama taktikleri geliştirmekte de yeteneklidir. Onun Türk liderler gibi askerleri ile birlikte en ön safta omuz omuza savaşması Çinli komutanları dahi etkiler. Cengiz Han ordusunu Mete'nin yaptığı gibi düzenli ve disiplinli hâle getirir.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Cengiz'in giriştiği her savaşta askerî dehası görülür. Taycitlere karşı giriştiği savaşta on üç bin kişilik ordusuyla Targutay'ın otuz bin kişilik ordusununa meydan okur ve aşağıda anlatıldığı gibi bu savaştan galip ayrılır.

“Kaçmak da, savaşmak da faydasız görünüyordu.

Ama Timuçin, ani bir karar verdi ve bütün savaşçılarını atlandırdı. Onları çeşitli sancaklar altında topladı. Hepsini bölük bölük dizdi, ordusunun bir kolunu bir ağacın arkasına yerleştirdi. Sonra kağnıları çevreleyip ortasına boş büyük bir meydan oluşturdu. Hayvan sürülerini bu meydanın içinde topladı. Kadınları ve çocukları ise oklarla donatarak arabalara yerleştirdi. Ordunun diğer kolunu bunların gerisinde mevziledirdi.

(...)

Timuçin'in ordusunu şekillendirdiği, savaş taktiği Taycitleri durdurdu ve öndeki bölükleri dağıttı.

(...)

Genç Timuçin ilk ciddi savaşını vermiş ve kazanması imkânsız savaşta görülmemiş bir taktikle kazanmıştı” (Bengisu 2016: 45).

Cengiz Han'ın bu savaşta uyguladığı taktikler henüz onun için bir başlangıç olur ve daha sonra giriştiği mücadelelerde de ne kadar yetenekli bir komutan olduğunu ispat eder.

Cengiz Han, daha sonra Naymanlar ile girdiği savaşta da ordularını Naymanlara karşı daha büyük göstermek için gece her yere kamp ateşi yaktırır ve henüz savaş hazırlıkları devam ederken Naymanların kendilerine saldırmalarını engeller. Onun bu taktiği Naymanlar karşısında zafere ulaşmasında etkili olur.

Cengiz Han'ın başarıyla uyguladığı taktiklerden birisi de Türk devletlerinin de sıklıkla müracat ettiği sahte ricat taktiğidir. Cengiz Han, Buhara'ya saldırdığında bu taktiği uygular ve Buhara şehrini savunan İnanç Han'ı aldatır. İnanç Han, Moğoları kaçı sanarak takip etmez.

“İnanç Han, Moğolları takip etmedi. Moğol karargâhındaki yiyecekleri toplama sevdasına düştü. Sabaha karşı Buhara'ya dönmek için yola koyuldular. Eşyaları atlara yüklemişler, kendileri yaya yürüyorlardı.

Birden bir toz bulutu yükseldi ve kalabalık Moğol ordusu, yaya Harzemlilerin çoğunu kılıçtan geçirdi. Pek azı Buhara'ya ulaşabildi. Moğollar her zaman uyguladıkları bu taktiği bir kere daha başarıyla uygulamışlardı” (Bengisu 2016: 161).

Cengiz Han, sadece savaş alanında düşmanlarını aldatmakta askerlerini mutlak bir disiplinle komuta etmekte, uyguladığı taktikler ve tuzaklarla düşmanlarını zayıflatmak konusunda başarılı değildir; aynı zamanda savaş öncesinde yaptığı hamleler ve casusları aracılığı ile yaydığı istihbarat kanallarını kullanarak düşmanlarını henüz savaşa girmeden zayıflatmak konusunda da başarılıdır. Harzemşahlar ile savaşmadan önce Celaleddin'in Müslümümanları kendisine karşı birleştirme hamlesine karşı Kıpçak Hacıp Ali'yi casusluğa gönderip Harzemşah Sultanı Türkan Hatun'un esir düşmesini sağlar ve Harzemşahların kendi içinde yaşadığı taht mücadelesinden istifade eder (Bengisu 2016: 190).

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli eserinde Cengiz'in başarılı bir asker olduğu görülür. Onun ordusunun temelinde, taktik anlayışında ve askerî disiplinin altında Türklerin askerî birikimleri yatmaktadır. Bu durum romanda Cengiz Han'ın Tuğrul Han ile birlikte Tatarlarla savaştığı kısımda şu şekilde ifade edilir. *“Tarih boyunca ilk defa Hunlarca kullanılan tüm bozkır halklarının bildiği yer yer Tatarların da kullandığı kurt kapını tuzağına*

düşümler” (Mutlu 2019: 99). Aynı zamanda Cengiz Han bu eserde Uygur bilgilerinden taktikler olarak o taktikleri uygulamak suretiyle de başarı elde eder. Örneğin: Cengiz Han’ın Çin üzerine düzenlediği seferlerde Uygur bilgilerinden öğrendiği Truva Savaşı’nda kullanılan taktikleri kullanır. (Mutlu 2019: 193). Aynı zamanda Cengiz Han ordusunu motive etmek konusunda da ustalamış iyi bir ordu komutanıdır. Cengiz Han’ın han ilan edildikten sonra ordusunda yaptığı düzenleme de yine Türklerin askerî sistemidir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilir: “*Ordusunu Mete Han’ın yaptığı gibi onluk sistemle düzenledi*” (Mutlu 2019: 168).

Bu eserde özetle Cengiz Han iyi bir asker ve komutan olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda onun askerî sisteminin altında Türk aklının yattığı vurgulanmıştır.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ele alınan eserlerin büyük kısmında bireysel anlamda başarılı savaşçılar olmanın yanında komuta anlamında askerî birer deha olarak anlatılmışlardır. Özellikle üç hükümdar da ele alındıkları romanlarda ordularını disipline etmek ve komuta etmek konusunda gösterdikleri başarılar ile işlenmişlerdir. Türk savaş stratejilerini başarıyla uygulayan iyi birer taktisyen olmanın yanında askerî diplomasi konusunda da üstün yetenekleri olan ve kurdukları ordular üzerinde mutlak hâkimiyet sahibi savaşçı liderler olarak betimlenen bu üç hükümdar aynı zamanda savaş sanatına getirdikleri yeniliklerle de ele alındıkları eserlerde ön plana çıkarılmışlardır. Bunlarla birlikte üç hükümdar da kendi dönemlerinde uyguladıkları görülmemiş savaş stratejileri ve dünya ordu tarihinde bıraktıkları kalıcı izler ile ele alınmışlardır. Ayrıca özellikle Mete ve Attilâ’yı ele alan eserlerin büyük bir kısmında Mete ve Attilâ askerî teçhizat icat eden birerer mucit olarak ifade edilmiştir.

2.5. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın Devlet Adamlığı

“Devlet: *Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık*” (Akalin 2011: 648).

“Devletin, kanun koyma, yasaklama, cezalandırma ve yetkilendirme gibi yetkilerinin yanı sıra, sosyal refahı sağlama, halk sağlığı hizmetlerini yürütme ve güvenliği temin etme gibi görevleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet, ülke (toprak), egemenlik (iktidar) ve insan (millet) unsurları üzerine kurulmuştur. Devletler yönetim merkezlerine göre ikiye ayrılır:

1) Üniter Devlet (siyasi otorite tek merkezde toplanmıştır.)

2) Karma Devlet (anlaşma yoluyla federasyon ya da konfederasyon kurulmuştur).

Devletler egemenliğin kaynağına göre de sınıflandırılabilir:

1) Monarşi (Egemenlik tek kişide toplanmıştır).

2) Oligarşi (Egemenlik bir sınıfa aittir).

3) Teokrasi (Egemenlik din adamlarının elindedir).

4) Demokrasi (Egemenlik kayıtsız ve şartsız halkındır)” (Günaydın 2016: 21-22).

Devlet kuruluş felsefesi bakımından ne şekilde sınıflandırılrsa sınıflandırılсын temelini oluşturan insandır. Türk devlet yapısı da kaynağını bu bakımdan Türk halkından almaktadır ve Türk örf ile ananelerinin bir uzantısı olarak oluşmuştur. Türklerin tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren hızlı bir şekilde devlet kurabilme kabiliyetine sahip oldukları görülmektedir. Türklerin çok kolay devlet kurabilmelerinin altında yatan temel etken Türklerdeki sosyal yapının bu duruma elverişli olmasıdır. İslamiyet öncesi Türklerin aile yapısı şu şekildedir:

“Oğuş – aile.

Urug - aileler birliği.

Bod - boy, kabile (Ok = kabile).

Budun- boylar birliği (siyasi yönden bağımsız veya değil).

İl - Bağımsız topluluk, devlet” (Şencan 2007: 106).

Türklerin sahip olduğu bu sosyal yapı hızlı bir şekilde organize olmalarını ve herhangi bir lider eksikliğinde yeni liderler çıkarabilmelerini sağlamıştır. Türklerde her yeni doğan bireyin asker olarak yetiştirilmesi gibi her boy lideri de devlet adamı olabilecek şekilde yetiştirilmiştir.

“Türkler tarih boyunca, yönetici unsurların çevresinde toplanarak, pek çok devlet kurmuşlar ve değişik yönetim sistemleri uygulamışlardır. Başa geçen hükümdarın liderliğinde birleşen Türk Milleti, kısa bir süre içerisinde hızla teşkilatlanarak güçlü ve büyük devletler oluşturabilmiştir. Başka bir ifadeyle, aslında devletin sahibi daima millettir. Millet devletsiz kalınca lider ve ekibinin çevresinde kenetlenerek kendi bağımsız devletini kurmaktadır.

İslamiyetten önce Türk devletleri ‘İl’ ya da ‘El’ ismini almaktadır. Devlet daima ‘Töre’ üzerine bina edilmekte yani adalet ve hukukla yönetilmektedir. Türklerde devlet 4 unsurdan oluşmaktadır: Ülke (yurt, vatan), halk (millet, bodun, kün) teşkilar (siyasi, idari ve askerî teşkilat), egemenlik (iç egemenlik ve tam bağımsızlık). Devlet için ülke yani toprak asla vazgeçilmez ve taviz verilemez konumdadır. Bu anlayış Mete Han’dan itibaren günümüze kadar süregelmiştir. Türk devlet geleneğine göre ‘kanla alınan topraklar sadece kanla verilir’. Devlet, egemenliği altındaki topluluklara kanun ve kural koyma hakkına sahiptir. Bu egemenliğin kaynağı daima ilahi güçtür. Tanrı siyasi gücü (Kut) ve yetkiyi Türk Hakanı’na verir ya da ondan geri alır. Hakanlar devleti kurultaylarda (toy, ternek, kengeş ya da divanlarda) Toygun veya Üge'lere danışarak yönetir” (Günaydın 2016: 25-26).

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde hükümdarın yetkilerini Kut inancına göre Gök Tanrı’dan aldığına inanılsa da bu yetkiler sınırsız değildi ve ülkeyi yönetecek hanedan kendisini halkının üstünde göremezdi.

“Hükümdar veya hanedan üyeleri devletin sahibi değildir. Yönetici halk adına bu görevi yapmaktadır. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde, hükümdarın kendi hazinesi ve toprağı olmamış, elde edilen kazanç boylar ve halk arasında eşit olarak paylaştırılmıştır. Yönetme görevi, devlet ve halk için yeterince yarar sağlayıp, başarı elde eden hanedan üyesine verilmiştir. Yönetme görevini başaramayan, görevini devretmiş veya zorla devrettirilmiştir. Hükümdar her ne

kadar son sözü söyleyen ve mutlak karar verici makam da olsa, devletin işleyişinde yardımcı kurumlar oluşturulmuş, çoğu zaman karar alınmasında ve uygulanmasında etkin olmuştur” (Şencan 2007: 3-4). Ayrıca “Türk devlet geleneğinde hükümdar bazı özelliklere [de] sahip olmalıdır:

Akıl, zekâ, bilgi, uyanıklık ve bilgelilik,

Cesaret ve savaşçılık,

Ahlak, adalet ve doğru sözlülük,

Yumuşak huyluluk, alçak gönüllülük, fedakârlık ve gönül zenginliği,

Kişisel çıkarları devlet menfaatinin üstünde tutmak” (Günaydın 2016: 23).

Bu özelliklere sahip olmayan hükümdarların iktidara gelmeleri zor olduğu gibi gelseler dahi uzun süre devletin başında kalmaları mümkün olmazdı. Bu sebepten dolayı hanedan üyeleri arasında kıyasıya bir mücadele mevcuttu ve güçlü olan liderler iktidarı ele geçirirdi. Bu durum Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han için de bu şekilde olmuştu. Mete Han, iktidarı babası Teoman ile mücadeleye girerek devralmıştı. Attilâ, kardeşi Bleda ile iktidar mücadelesine girişmişti. Cengiz Han da kan kardeşi Camuka ile uzun süren bir iktidar mücadelesi yaşamıştı. Bu mücadeleler sonucunda yukarıda bahsi geçen vasıflara sahip oldukları için iktidarı ele geçirmiş ve güçlü devlet yapıları oluşturmuşlardı. Ayrıca yukarıda sıralanan tüm vasıflar üç hükümdar için de ortak özelliklerdi ve onların iyi birer devlet adamı olmalarının altında yatan başlıca sebebi. Zaman zaman acımasızlığa varan disiplinleriyle ön plana çıkan bu üç hükümdarın iyi birer yönetici olmalarının altında yatan temel etken halklarının menfaatini her şeyin üzerinde tutmaları ve onları daha iyi bir refah seviyesine ulaştırmaları olmuştu. Eşitlikçi, adaletli ve cömert oluşları bu üç devlet adamının da halkları nezdinde efsaneleşmesinde büyük rol oynamış ve kendilerine karşı büyük bir bağlılık oluşturmuştu. Bu üç hükümdarın ele alınan romanlarda devlet adamlıklarının ele alınış biçimlerinin de bu minval üzere olduğu görülmektedir.

Mete, Attilâ ve Cengiz Han’ın devlet idareciliğinde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de kurultayın varlığıdır. Türklerde de Moğollarda da hakan kurultayda seçilir, önemli kararlar kurultay aracılığı ile alınır. Bu durumda

onların ne denli demokratik bir tutum içinde olduğunu gösterir. Buna karşın Türkler ve Moğollar arasında bir takım farklılıklar da vardı.

“Çingiz Han Devleti ise, Çingiz Han’ın kanını taşıyan bir soylular ve aristokratlar devleti idi. Bunun için, hanedandan olmayan bir kişi kurultaya giremezdi. Hunlarda ise, seçim kurultayı’na boy beyleri; toyuna ise hak da katılabiliyordu. Anlaşıldığına göre, Türkler daha demokratik idiler” (Ögel 2016: 116).

Bahaeddin Ögel böyle demesine karşın eserinin ilerleyen kısımlarında “Çingiz Devleti’nde bile kurultay, bir boy konseyi veyahut da aile konseyi gibiydi” (2016: 141) demektedir. Bahaeddin Ögel’in bu son söylediğinden yola çıkarak Cengiz Han’ın da devlet yönetiminde Mete Han ve Attilâ kadar olmasa da demokratik bir tutum sergilediği söylenebilir.

Türklerde aynı zamanda devletin toprağı kutsaldır. Bu yüzden Türkler toprak için çok fazla kan dökmüştür. “Devletin toprağı hakkında en manalı davranış, Mete tarafından gösterilmiştir” (Ögel 2016: 48). Mete Han, Tunghular kendisinden atını istediğinde vermiş eşini istediğinde vermiş; ancak sıra toprağı geldiğinde at ve kadının kendi malı olduğunu o yüzden verdiğini; ancak toprak devletin malı olduğu için kimsenin toprağı veremeyeceğini söylemiş ve düşmanlarına savaş açmıştır. Bu durum da gösterir ki Türklerde toprak değerlidir ve söz konusu devlet ise gerisi önemli değildir. Mete örneğinde de görüldüğü gibi Türklerde devlet hükümdardan, kurultaydan ve bireylerden üstün bir kurumdur.

Mete, Attilâ ve Cengiz Han’ı konu alan romanlarda onların devlet adamlıkları şu şekilde tezahür etmiştir:

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli romanında Mete Han, on dört yaşından itibaren devlet yönetiminde gelecek vadeden güçlü ve yiğit bir karakter olarak tasvir edilir (Terzioğlu 2016a: 40). Mete Han, devlet yönetiminde söz sahibi olduktan sonra devletin geleceğıyle ilgili planlarıyla ne kadar iyi bir devlet adamı olacağına işaretlerini verir. Salık karakteri, Mete Han’ın ne kadar bilge bir yönetici olduğundan ve onun Türk birliğini kurmaya yönelik hayallerinin Hun Devleti’nin geleceğini şekillendirmek

açısından ne kadar önemli olduğunu vurgular (Terzioğlu 2016a: 346). Mete Han'ın devlet yönetiminde ne kadar isabetli kararlar verdiğinin görüldüğü kısımlardan birisi de babasının Yüeciler ile ilgili kararlarının yanlış olduğunu kurultay üyelerine söylediği kısımdır. Yüecilerin sözünde durmadığını hatırlatan Mete, babasının düştüğü hataya düşmeyeceğini ve Yüecilerin bir daha başkaldıramayacak biçimde ezilmesi gerektiğini vurgular (Terzioğlu 2016a: 387).

Mete her şeyden önce devletin çıkar ve menfaatlerini halkının refahını göz önünde bulunduran bir liderdir. Onun bu özelliği Tunghuların elçilerine gösterdiği tavizlerin altında yatan asıl düşüncelerini Toygunlara açıkladığı kısmında görülmektedir:

“Artık duygularla hareket emek yok! Buna asla izin vermem! Hesap yapacağız. Atacağımız her adımın bir ötesini düşüneceğiz. Budunu, devleti asla tehlikeye sokmayacağız. Büyük devlet olmanın kuralı budur ve biz bunu yerine getireceğiz. Hun ordusu henüz Tunghuları yok etmeye hazır değil. Dikkat edin, yenmeye veya sürmeye demedim. Köklerini kurutmaya, bir daha doğrulamayacak kadar bellerini kırmaya... Ben, Tunghulara bir kez vuracağım, ama o vuruş öyle bir hale gelecek ki kolay kolay, ne yarın ne de çok daha sonra karşımıza dikilmeye, bize böylesine bitigler göndermeye cesaret edemeyecekler. O gün geldiğinde yaptıklarının hesabını verecekler” (Terzioğlu 2016a: 397-398).

Mete Han, daha sonra Tunghulara babasının atı diye başka bir at göndereceğini söyler. Bu eylemi ile Tunghuları onlardan korktuğuna inandıracağını ve böylelikle ordularını güçlendirmek için zaman kazanacağını belirtir. Bu kısımda görüldüğü üzere Mete Han, devletin çıkar ve menfaatleri için kendi kişisel ihtiraslarından arınmış bir liderdir ve kendi itibarını ve hakkında söylenecek olumsuz düşünceleri dahi göğüslemeyi başaracak kadar olgun ve sabırlı bir liderdir. Ayrıca Mete Han, kendisini budunu dara düştüğünde onlara yardım edecek güçlü bir lider olarak tanımlar (Terzioğlu 2016a: 403).

Mete Han, halkının çıkarlarını her şeyin üstünde tutan bir devlet adamı olmanın yanında demokratik yönetime de önem veren sağduyulu bir liderdir. Bundan dolayı yılda iki defa kurultay toplayarak devletin ileri gelenlerinin de fikirlerine danışarak devleti sevk ve idare eder. Bu eserde ayrıca Mete Han'ın

ülkeyi Türklerin eski dönemlerde yönettiği gibi sağ ve sol kanat olmak üzere ikili bir yapıda yönettiği de görülmektedir. Aynı zamanda Mete Han, cömert bir devlet adamıdır. Çin seferinden elde edilen ganimetlerin ordusuna dağıtılmasını söyler (Terzioğlu 2016a: 506). Görüldüğü üzere Mete Han, bu eserde gerektiğinde gelenekçi gerektiğinde yenilikçi bir devlet adamıdır. O; bu eserde ileri görüşlü, adaletli, demokratik, sağduyulu, cömert, halkının çıkarlarını her şeyden üstün tutan, dış politikada başarılı bir devlet adamı olarak ifade edilmiştir.

Hayrani İlgar'ın *Mete Han* isimli eserinde Mete'nin tam anlamıyla devletini ve halkını kendinden üstün tutan bir lider olduğu görülür. Tunguzlar kendisinden atını istediğinde halkını savaşa sokmamak için atını Tunguzlara verir. Daha sonra Tunguzlar Mete'den eşini ister. Mete, eşinin de devletten daha üstün olamayacağını söyleyerek eşini de Tunguzlara verir. Kurultayda eşini Tunguzlara verme kararı alırken şu ifadeleri kullanır. *“Hiç biriniz bu isteğe evet demeyeceksiniz. Fakat bir Yabgu şahsi eşyaları ve özel değerleri için ülkesini tehlikelere atmamalıdır, atamaz!.. Ben, henüz Tunguzlar'la savaş yapacak güce sahip olduğumuza inanmıyorum!..”* (İlgar 2013: 90) der. Mete Han, devletin önemli meselelerini kurultayda konuşarak da demokrasiye duyduğu inancı gösterir. Tunguzlar kendisinden kıraç bir toprak parçasını istediğinde ise kurultayda bu isteği kabul edemeyeceğini şu sözlerle ifade eder:

“Tunguzlar'ın ilk iki istekleri, benim şahsımla ilgiliydi. Devletimizin selametini düşünerek iki isteğe de peki dedim!.. Fakat, şimdi ki istedikleri şey, benim değil, milletin maldır!.. Millete ait bir şeyi, Yabgu dahil hiç kimse başkasına veremez, böyle bir hakkı yoktur!.. Unutmayın ki, vatan parçası kıraç ta olsa, çorak da olsa verilmez!.. Toprak, Devlet demektir!.. Toprak, Devletin temelidir!.. Vatan toprakları kan ile alınır, ancak kan ile verilir!.. Vatan toprağını düşmana savaşız veren bir kumandanın yaşamaya hakkı yoktur!..” (İlgar 2013: 107).

Mete Han, devletin bekasını her şeyden üstün gören bir lider olmanın yanında devletini bayındır hâle getirmek için de var gücüyle çalışır. Türk halkını bir araya getirerek onları zenginleştirir ve refah seviyelerini yükseltir. Mete adaletiyle, disipliniyle ve otorite kurmaktaki becerisiyle üstün özelliklere sahip

bir lider olduğunu gösterir. O, millî şuur ve bilinçle hareket eden ve attığı her adımını ülkesinin menfaatleri için atan bir liderdir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Mete Han*'ında Mete'nin tam anlamıyla vatanını ve milletini her şeyin üstünde tutan bir lider olduğu görülür. “*Hayatında değer verdiklerini bile yurdu için, milleti için, üzerinde yaşadıkları topraklar için feda edebilecek bir yüreğe sahip olan Mete*” (Erdoğan 2018: 151) bir an olsun devletin bekası için yapacakalarını yapmaktan çekinmez. Hayalindeki Hun devletini tesis etmek için Mete, en sevdiği varlıklardan vazgeçer. Mete Han, Thung-hu elçisi kendisinden bin mil koşan atını istediğinde herkesi şaşırır ve ülkesinin geleceği için bu atı vermeyi kabul eder. “*Bir at nedir ki? diye mırıldandı. ‘Bir at, bir yurdun komşularından daha mı değerlidir? Tabii ki vereceğim. Bu benim için çok fazla bir önem taşımaz. Benim komşum, atımdan daha önemlidir’*” (Erdoğan 2018: 186). Mete Han, sabırlıdır ve Thung-huların isteklerini zaman kazanarak ordusunu güçlendirmek kullanır. Mete Han zamanı geldiğinde Thung-huların küstah isteklerine karşılık savaşla cevap verir.

Türklerde önemli olan vatan toprağı kavramının Mete'nin kişiliğinde de vücut bulduğu görülür. Thung-huların her isteğine evet diyen Mete, bir parça vatan toprağının istenmesi üzerine bunun savaş sebebi olduğunu söyler ve Thung-hulara karşı savaş ilan eder. Mete Han, aynı zamanda ülkesini ilgilendiren kararları alırken kurultayı toplar ve kurultayda bulunan beylerin de fikrini alır. Yönetimi konusunda demokratik bir tutum sergileyen Mete, her şeye karşın son sözü kendisi söyler ve vatan toprağına ihanet edenleri ve emrine itaat etmeyenleri infaz etmekten de çekinmez.

Thung-huları dize getiren Mete Han daha sonra Yüecileri de mağlup ederek düşmanlarını bir bir temizler. Mete Han, aynı zamanda zeki ve ileri görüşlü bir devlet adamıdır. Çevresinde olup bitenleri doğru analiz eden ve kimin dost kimin düşman olduğunu çok iyi tahlil eden bir yapısı vardır. Mete Han, ordusunun generallerinden baba dostu Kiale'nin ihtirasını görebilecek bir ferasete sahiptir. Mete'nin Kiale ile ilgili fikirlerini beyan ettiği kısım şu şekildedir:

“Onun ruhlarla dostluğu biteli çok oldu sevgili arkadaşım Akçar,’ diye karşılık verdi Metehan. ‘Koyunlar ona kanabilir ama kurtları asla kandıramazsın. Onlar tuzağa gelmezler.’

Metehan’ın ileri görüşlü ve isabetli yargılarına katılan Akçar, ondaki feraset konusunda asla yanılmadığını biliyordu” (Erdoğan 2018: 244-245).

Özetle bu eserde Mete Han, vatan toprağını her şeyden üstün tutan ve milletin çıkar ve menfaatlerini yüceltmek uğrunda her şeyini feda edebilecek ileri görüşlü, cömert, mütevazı, zeki, yenilikçi bir lider olarak tasfir edilmiştir.

Yiğit Recep Efe’nin *Kumandan Mete Han*’ında Mete Han, Türk devlet geleneklerine uyan iyi bir yönetici ve kurt bir siyasetçi olarak betimlenmiştir. Mete Han, babasının üvey annesi ile birlikte kendisine kurduğu tuzaktan kurtulduktan sonra sabırla beklemiş ve babasını tahttan indirdikten sonra da ülkede kendi kafasında tasarladığı düzeni getirmiş ve dünyayı düşmanlarına dar etmiştir. Mete Han; uyguladığı politikalar, entrikalar karşısındaki kurnazlığı, keskin zekâsı, yüksek disiplini ve vatanperverliği üst noktada olan bir liderdir. Mete Han bu eserde Çin liderinin kendisinden çok sevdiği atını istemesine ülkesinin çıkarları için göz yummuşken Çin İmparatoru’nun kendisinden toprak isteme cürretinde bulunması üzerine Mete Han, Kurultay’ı toplar ve Şadlarına, Toygunlarına şu şekilde seslenir:

“Ey güngörmüş ihtiyarlar! Ey şadlarım, Toygunlarım! Bilirsiniz ki bu Çin elçisinin üçüncü gelişidir. İlk geldiğinde atımı istedi; verdim. İkinci gelişinde kılıcımı istedi; onu da verdim. Zira ordumuzun talim ve disipliniyle uğraştığım bu zamanda, ordumu bir harp meydanına sürmek istemedim. Bütün bunları verdim, çünkü bunlar nefsimde ait şeylerdi. Çok sevdiğim ama vatan için vazgeçebileceğim şeyler... Ne var ki şimdi alçak Çin Hükümdarı benden toprak istemektedir. Hun çerilerinin kanlarıyla suladıkları, görünüşte çorak ve değersiz bir toprak... Değil mi ki, o toprak için nice çeriler şehit düşmüştür, değil mi ki o toprağın altında benim yiğitlerim yatar, o toprak bana en kıymetli topraktır.

Şimdi siz söyleyin bana şadlarım, tiginlerim, Toygunlarım! Ne kadar değersiz olursa olsun toprak verilir mi hiç? Hayır, vermeyeceğim. Atım benimdi;

verdim. Kılıcım benimdi; verdim. Ancak bu toprak benim değil, tüm Hun Türklerininindir” (Efe 2018b: 112)

Mete Han, bu örnekte de görüleceği üzere ülkesinin çıkarlarını her şeyin kendisinin bile üstünde tutan bir liderdir. O, Türklerin toprağa ve vatana verdiği değeri ilk gösteren liderlerden birisidir. Onun bu eylemi binlerce yıl boyunca Türklerin toprağa verdiği önemi göstermek bakımından örnek olmuştur. Mete Han aynı zamanda onurlu ve prensipli bir devlet adamıdır. Düşmanına saygı duyan Mete, onlar antlaşmayı bozmadıkça onlara savaş açmaz (Efe 2018b: 131). Çin’in küstahlığını onları yenerek ödeten Mete Han bu sefer Donghuarın hadsizlikleriyle karşılaşır ve kendisinden Çin’den aldığı vergiden pay isteyen Donghu liderine bu isteğini onları da mağlup ederek pahalıya ödetir (Efe 2018b: 148). Mete Han’ın başarıları ve devlet adamlığı düşmanı olan Çin İmparatoru Qin tarafından dahi övgüye mazhar olur. Düşmanlarının dahi övgüsüne mazhar olabilen Mete Han bu eserde adil, cömert, disiplinli, yenilikçi, vatansever, törelerine sadık ve keskin zekâlı bir devlet adamı olarak betimlenmiştir.

Peyami Safa’nın *Attilâ* isimli eserinde Attilâ, keskin zekâlı ve ileri görüşlü bir devlet adamı olarak okurun karşısına çıkar. Aynı zamanda iyi bir diplomattır. Attilâ halkının çıkarlarını gözetten, adil, mütevazı ve cömert bir liderdir. Attilâ sadece cephede yaptığı savaşta başarılı olmamıştır; cephe gerisinde de attığı politik adımlar ile Hun toplumunun daha ileri gitmesini sağlamıştır. Attilâ, bu eserde devlet meselesi söz konusu olduğunda aklındaki planları son ana kadar kimseye söylemez ve rakiplerinin kendisine karşı önlem alabileceği hiçbir taviz vermez. Onun Batı Roma seferi öncesi yürüttüğü siyaset de bunun en güzel örneklerinden birisidir.

“Attila, bir taraftan dostane teminatının afyonuyla Roma imparatorunu uyutmaya çalışırken, öte taraftan, Gol hükümdarı Teodorik’e de şöyle haber gönderiyordu:

‘Maksadım, Gol arazisine girerek sizi Roma boyunduruğundan kurtarmaktır.’

Hunların hakanı henüz bizzat sefere çıkmamıştı. Ordunun, muayyen bir sahaya gittikten sonra durmasını emrettiği için, kendisi daima sarayda kalıyor,

Avrupa'nın dört köşesinden haberler getiren sailerle konuşuyor, kumandanlarına mütemadi talimat veriyor, geceleri sabaha kadar odasında, sedirine yüzükoyun yatarak, hareketsiz düşünüyor ve o saatlerde, huzuruna başvekil Onejes'ten maada kimseyi kabul etmiyordu.

Her gece dehasıyla ördüğü muhayyirü'l-ukul istila ağının yeni bir parçasını daha tamamlıyordu.

Hiç kimse, hatta başvekil bile, Attila'nın planlarını tahmin etmiyorlardı. Hunların hakanı; ancak teferruata ait emirler veriyor, tasavvurlarının esas çizgilerini en yakın adamlarına karşı bile meçhul bırakıyordu” (Safa 2015: 118-119).

Attilâ, zeki bir devlet adamı olduğu kadar bir o kadar da adil ve merhametlidir. Disipline ve düzene önem veren Attilâ, askerlerini yağma ve katliam yapmamaları gerektiği konusunda uyarır. Kurduğu düzene uymayanları cezalandırır.

“Rems Metropolitinin katlini duyan Attila müthiş bir gayızla köpürerek yanındakilere bağırdı:

Yağma ve katliam yapılmayacaktır. Kılıçlarımızı bize müsavi olanlara karşı çekelim. Müdafasız bir kızı öldüren katili yakalayınız ve huzuruma çıkarınız” (Safa 2015: 151).

Attilâ'nın bu eserde öne çıkan bir diğer özelliği de halkına ve çevresindeki insanlara karşı cömert oluşudur. Onejes ve Odekon gibi diğer milletlerden olan yardımcılara güvenen Attilâ onları kendi milletinden ayrı tutmamış ve hak ettikleri değeri göstermiştir. Kendisi mütevazı bir hayat sürerken halkının bolluk içerisinde yaşamasını önemsemiş ve kendisi için istemediğini halkı için istemiştir. Özetle Attilâ bu eserde halkının refahını kendi refahı üzerinde tutan ve halkı için çalışan bir devlet adamı olarak anlatılmıştır.

Büyük Hun Hükümdarı Attila isimli eserde Attilâ'nın Doğu Roma ile yaptığı antlaşma onun ne derece iyi bir diplomat ve devlet adamı olduğunu gözler önüne serer.

“Hunlar nezdinde esir iken kaçan Romalıların iadesi yahut her biri için fidiye verilmesi talebi, aslında Hun hazinesine altın teminatı maksadına dönüktü. Hun hükümdarı, Doğu Roma devletinin bu Romalıları esarete bırakmamak için fidyelerini vereceğini ümit ediyordu. Attilâ'nın bu tahmini yanlış çıktı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun senelik verginin iki misline çıkarılmasındaki maksat da Hun hazinesinin gelirlerini çoğaltmaktan ibaretti.

Aetius'u en çok düşündüren nokta, Hun mültecilerinin, teslimine dair olan madde idi. İlk bakışta önemsiz gibi görünen bu maddenin, gerçek anlamı çok mühimdi. Çünkü bu maddeye göre, Attila, Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları ordularında hizmet eden her mülteci Hunu kaçak addediyor, kendi ırkına mensup bir askerin yabancı bir devlete itatte devamını kabul etmiyor, Doğu ve Batı Roma hizmetinde bulunan bütün tebaasını, doğrudan doğruya kendi emir ve hükmü altına almak istiyordu.

Aetius, Hun hakanın bu talebinde, geniş ölçüde bir Hun birliği vücuda getirmek isteyen bir siyasetin başlangıcını fark ediyordu” (Eryılmaz 2013: 75-76).

Attilâ'nın yürüttüğü siyasetin altında yatan gerçeklerin ne olduğunu Aetius anlarsa da diğer diplomatlar anlayamamıştır. Attilâ, Doğu Roma İmparatorluğu öne sürdüğü antlaşma teklifini kabul etmediği takdirde de ordularını harekete geçirmek için geçerli bir gerekçe elde edecektir. Attilâ'nın elçilerin tekliflerini dinlemeden kendi tekliflerini sıralaması elçileri şaşırtmıştır. Elçiler bu şaşkınlıkla onun gurur ve kaanati karşısında ezilerek öne sürdüğü teklifi kabul etmişlerdi. Attilâ'nın en büyük özelliklerinden birisi de insanları peşinden sürükleyen karizmatik kişiliğidir.

“Attila'nın garip bir kendine inandırma şekli vardı. Onda, sıradan insanları peşinden sürüklemeye, onları etkilemeye elverişli bir ikna kuvveti vardı. Bazı tarihçiler, onun nutuklarını kaydetmişlerdir. Ne gariptir ki bu nutuklar, insanları sevk ve idare etmiş diğer dâhillerin nutuklarına çok benzemektedir. Bu nutuklarda, torunların rahat ve güvenliği gayesi ileri sürülüyor, ganimet ve servetin cazibesi ballandırılıyor, atalara layık olunarak vatani hizmetlerde

onlara varılmak, hatta onlardan da çok yükseltmek lüzumu beyan olunuyordu” (Eryılmaz 2013: 92).

Kendi milleti ve diğer milletler üzerinde derin tesirler uyandıran Attilâ, bir devlet adamının sahip olması gereken tüm vasıflara sahipti ve her şeyden önce ülkesinin çıkarlarını gözeterek halkının menfaatlerini yücelten bir incelikle donatılmıştı. Attilâ'nın Doğu Roma'nın kendisine düzenleyeceği suikasti önceden haber alarak bunu kendi lehine çevirmesi de onun keskin zekâsını gözler önüne seren önemli vakalardan birisiydi. Doğu Roma Attilâ'yı öldürme planları yaparken o, bu suikast teşebbüsünü ortaya çıkararak Doğu Roma'nın alçaklığını gözler önüne sermenin ve onlara karşı siyasal üstünlük elde etmenin planlarını yapmıştı. Attilâ'nın bu kurnaz tutumu Doğu Roma'nın siyasal olarak dejavantajlı konuma düşmesine neden olmuştu. “*Attila, Roma İmparatorluğu'nun iptidai ve beceriksizce diplomasisine karşı, son derece üstün bir müzakereci ve yüksek bir siyasetçi oyunları uygulayarak, siyasi üstünlük sağlayabiliyordu”* (Eryılmaz 2013: 293).

Galya Fatihi Atilla isimli eserde Attilâ karakteri, güçlü bir kişiliğe sahip olarak okurun karşısına çıkar. Diğer eserlerden farklı olarak bu eserde abisi Bleda ile taht mücadelesine girişmez bazı tarihî kaynakların da belirttiği üzere abisiyle ülkeyi birlikte yönetmeye başlar. Amcası Rua öldükten sonra Attilâ, abisiyle birlikte ülkede düzeni sağlar. Ülkedeki hainleri temizleyen Attilâ, otoritesini kabul ettirir ve kendisine tam anlamıyla itaat edilmesini sağlar. Attilâ'nın devlet adamlığına tesir eden etkenlerden birisi de Roma'da geçirdiği zamanlardır. Attilâ orada geçirdiği esaret günlerini kendisini geliştirerek ve Roma'nın siyasal birikimlerini öğrenerek geçirmiştir.

“Roma Sarayı'ndaki esaret günlerini bilgi edinerek geçirmişti. İmparatorluğun, dini, ekonomik ve siyasi yönetim sistemini çok iyi irdelemişti. Soylu ve asilzadelerin elinde tuttuğu verimli ve zengin toprakların bir devlet için ne kadar önemli olduğunu anlamıştı. Tarlalardan elde edilen hasadın orduyu nasıl güçlü kıldığına şahit olmuştu. Bir devletin ayakta kalabilmesinin birinci şartının da askerin karnının doyurulması olduğunu biliyordu. Batı Roma İmparatorluğu'nun savaş stratejisinin mihenk taşı ise boyundurukları altında

tuttukları diğer kavimlerin sundukları destek oluşturuyordu. Bu devasa güç ile mücadele edebilmek için dengenin sağlanması gerekiyordu. Attila, kaynağa akan bu su kollarının kesilmesi gerektiğini düşünüyordu. Devletin bütün kurumlarıyla kısa sürede toparlanması gerekiyordu” (Karahan 2014: 152).

Attilâ, İslamiyet öncesi Türk hükümdarlarının sahip olması gereken niteliklere sahiptir. O, önce halkını sonra kendisini düşen bir lider olma özelliği göstermektedir. Onun komutanları ile yaptığı şu konuşma onun ne derece karakterli bir devlet adamı olduğunu gösterir.

“Hepimiz bundan böyle önümüze çıkacak olayları ve olabilecekleri önemine göre ayırabilmeliyiz. Tehlikeleri sezebilme gücümüzü savaşa yeteneğimizle geliştirebilmeliyiz. Eğer hata yapmadan önce tedbirimizi alırsak korkudan, şaşkınlıktan ve kendini bilmezlikten uzak kalırız. Benim yapmam gereken kendimi düşünmekten çok kavmimi düşünerek yaşamamdır. Kendime güveniyorum ve kendime saygım var ki size duyduğum saygı kadar...”(Karahan 2014: 156).

Attilâ Doğu Roma İmparatorluğu ile yapacağı antlaşma esnasında antlaşma için gelen heyeti at sırtında bilerek karşılamıştır; çünkü düşmanın yaşadığı ezikliği siyasi arenada da hissettirmek istemiştir. Savaş alanında gösterdiği başarıyı diplomatik olarak da gösteren Attilâ, bu eserde iyi bir komutan olduğu kadar iyi de bir devlet adamı olarak okurla buluşmuştur. Halkını düşünen çevresindeki insanlara değer veren ve düşmanlarına keskin zekâsı ile hem savaş meydanında hem de sonrasında yapılan antlaşmalarda üstün gelen Attilâ, sürdüğü mütevazı yaşamla ve cömertliğiyle diğer milletleri de etkilemiş ve ülkesinin sınırlarını sadece toprakları fethederek değil gönülleri de fethederek genişletmiştir. *“Hun askerleri Hıristiyan dünyası için önemli olan Akdeniz’deki topraklara kadar akınlar düzenlemişlerdi. Bu da çulgın Attilâ’nın deli olmadığını aksine çok akıllı ve stratejik hareket eden bir lider olduğunu ispat ediyordu” (Karahan 2014: 324).*

Başbuğ Attila’da Attilâ’nın Margüs Pazarı’na baskın düzenleme planı onun ne kadar önemli bir strateji uzmanı olduğunu ve siyasi manevralar yapmak hususunda ne derece üstün yeteneklere sahip olduğunu gösterir. Attilâ’nın

Onagesius ve Gleserich ile yaptığı aşağıdaki konuşma da onun bu vasıflarını gösterir niteliktedir.

“Bakın, dedi. Burayı basit bir Pazar olarak görmeyin! Burası güç gösteri yeridir. Kim pazarı koruyorsa, insanlar için bölgenin hâkimi odur!”

Elindeki tahta maşrapadan bir yudum şarap daha aldı. İri bir et parçasını ağzına attı ve elinin tersiyle ağzını sildi. Eti çiğnerken fısıldar gibi konuştu;

İkincisi, pazarın sahibi olarak görünen Bizans’a ve çevre insanlarına, gücümüzü göstermeliyiz! Bizans, dost görünüp arkamızdan vurmaya çalışıyor” (Adıgüzel 2015: 131).

Attilâ, yaptığı plan doğrultusunda pazara doğrudan baskın düzenletmez ve eşkıyalar basmış gibi gösterir daha sonra da kendisi yardıma gider ve Bizans’ın pazarı korumakta yetersiz olduğunu çevredeki insanlara göstererek pazarı korumaya talip olduğunu ilan eder. Attilâ’nın yaptığı bu siyasi hamleler Doğu Roma karşısında güç kazanmasını sağlar. Daha sonra Bizans’a saldırmak için atalarının mezarının soyulduğu bahanesini kullanır ve kendisine savaşmak için bir başka haklı gerekçe daha bulmuş olur. Onun Doğu Roma karşısında geliştirdiği bu stratejiler, rakibini zor durumda bırakır ve rakibinin kendisine vergi vermeyi kabul etmesiyle sonuçlanır. Yine Attilâ, Türk askerî anlayışının bir uzantısı olarak yaydığı korku ile Margus Psikoposu’nun şehri direniş olmadan teslim etmesini sağlar ve ne kadar mahir bir devlet adamı olduğunu bir kez daha ispatlar.

Rakiplerini speküle etmekte ve onların oyunlarını bozarak oyunu kendi kurallarına göre oynamakta başarılı olan Attilâ, bu yeteneğinin yanında halkı için merhametli ve cömert bir liderdir. Danışmanlarının sözünü dinleyen ve yeri geldiğinde onların fikirleri doğrultusunda planlar yapan Attilâ, sağduyulu ve anlayışlı bir devlet adamıdır. Kendisiyle ilgili acımasızlık, barbarlık dedikodularını düşmanlarını psikolojik olarak yıpratmak için siyasi bir koz olarak kullanmıştır.

“Bizans sarayının Attila’nın yanına izinsiz girenleri araştırdığını söyleyince işi ciddiye almış ve kurcalamaya karar vermişti. Önce yanına izinsiz girenleri düşündü. Oğlu İlek, amcası Aybars, Orestes, Onagesius, Geleserich ve Odekon.

Bu iş için en uygun aday Odekon olabilir, diye düşündü. Göndereceği elçilik heyetine Odekon'u bu yüzden dâhil etti. Gitmeden önce ona, konuyu kısaca anlattı. Onagesius'un bundan haberi olmadığını söyledi. Eğer kendisine böyle bir teklif yapılırsa, önce şiddetle reddetmesini, sonra, teklif edilenlerin karşısında kabul etmiş görünmesini sıkı sıkı tembih etti.

Senaryo doğru çıkmış ve Attila'nın planı da tutmuştu” (Adıgüzel 2015: 196).

Attilâ'nın ne kadar zeki bir devlet adamı olduğunun anlatıldığı kısımlardan birisi de Doğu Roma'nın kendisine düzenleyeceği suikastı önceden bilen Attilâ'nın Doğu Roma'yı küçük duruma düşürmek ve kendisine daha fazla vergi vermesini sağlamak için suikast girişiminin son ana kadar gerçekleşmesine göz yumduğu kısımdır. Suikast girişimini önceden bilen Attilâ, suikastçileri suçüstü yaparak Doğu Roma'yı siyasi anlamda zor durumda bırakmıştır. Görüldüğü üzere bu eserde Attilâ, attığı her adımı hesaplı atan ve bir plan dâhilinde hareket eden ileri görüşlü bir devlet adamı olarak ele alınmıştır.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Tanrının Kırbağı Attila* isimli eserinde Attila'nın devlet adamlığı şu şekilde ele alınmıştır.

“İtalya'daki günleri güzel geçen Attila, iyi yetişen bir kral olacaktı. Bir gün eline alacağı krallıkta, düşmanın tam içinde var olmasının artılarını yaşayacaktı. Roma'yı yakından tanıyordu. Zaman içinde gelişen bilgisi hayranlık uyandırmaya başlamıştı” (Erdoğan 2016a: 34).

Attila'nın Roma'da esir kaldığı günler onun Roma'nın siyasi bakış açısını kazanmasını sağlamış bu da ileride kuracağı imparatorluğun daha sağlam temeller üzerinde kurulmasında etkili olmuştur. *“Hun Prensi Attila, özenli bir biçimde roma eğitimi aldı. Çok parlak yeteneklere sahip ve insanları etkilemesini biliyordu” (Erdoğan 2016a: 35).* Attila tüm bunların yanında kendisine karşı sadakatini sunanları cömertçe ödüllendiren bir liderdi. Roma'da esir kaldığı günlerde tanıştığı Onegese'yi kral olduktan sonra kendi ülkesinde danışmanı yapmış ve geniş yetkilerle donatmıştı. Attilâ aynı zamanda eli açık bir yöneticiydi. Dostlarına karşı olduğu kadar halkına karşı da cömetti. Bu eserde Attilâ'nın yöneticilik vasıflarının gelişmesinde Roma Sarayı'nın büyük bir

etkisinin olduğu üzerinde de durulmuştur. Attilâ; kurnaz, zeki, adaletli ve ölçülü bir devlet adamıdır. Savaşta olduğu kadar diplomaside de başarılıdır.

Attila'nın Kalkanı isimli eserde Attilâ, seferden döndüğü bir esnada yanan bir binadan Ottigin isimli bir çocuğu kurtarır ve bu çocuğu komutanlarından Suptar'a emanet eder. Çocuğun ailesinin katledilmesinden duyduğu üzüntüyü dile getiren Attilâ bu olay sonucunda ülkesinin sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik önlemler alınmasına yönelik buyruk verir.

“Haklısın, sınırlarımız daha sıkı korunmalı, insanlarımızın can ve mal emniyetini güvence altına almalıyız. Bunun için vakit geçirmeden sınırlarımızın güvenliğini sağlayacak atlı devriyeler oluşturmalıyız” (Erdem 2017: 21). Bu eserde yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı üzere Attilâ halkının huzur ve güvenliğini önemseyen onların refahını artırmaya çalışan bir liderdir. Merhametli ve sağduyulu bir lider olmanın yanında kıvrak zekâsıyla siyasi oyunlar oynamakta da başarılıdır. Margus Psikopos'unu korkutarak psikoposa kaleyi teslim ederse canını bağışlayacağını söyler ve Margus şehrinin fethini kolaylaştırır. Margus Şehrini ele geçirdikten sonra da hoşgörü politikası ile Margus halkının gönlünü kazanmıştır. Aynı zamanda Margus Psikopos'unun şehri teslim etmeden önce Attilâ için söyledikleri de Attilâ'nın nasıl bir devlet adamı olduğunu gözler önüne seren önemli kısımlardan birisidir.

“Casuslarımızın raporlarına göre siz bayrağımız altında yaşayan kavimlerin fertleri için Roma İmparatorluğu'ndakinden daha fazla can ve mal emniyeti sağlıyormuşsunuz. Size barbar diyorlar ama Doğu ve Batı roma'yi yönetenlerin gözünde insanların hayvanlardan farkı yoktur. Oysa siz majesteleri, askerleriniz gibi gayet sade giyiniyor, onlarla aynı silahları taşıyor ve de onlar ne yiyorsa siz de aynı şeyleri yiyor, onlar nerede uyuyor ise siz de orada, basit bir hasırın üzerinde uyuyormuşsunuz. En önemlisi de katıldığınız her savaşta canınızı hiç düşünmeden askerlerinizin önüne geçerek düşmanlarınızla en ön safta çarpıştıyormuşsunuz” (Erdem 2017: 27).

Görüldüğü üzere Attilâ, İslamiyet öncesi Türk devlet adamlarının sahip olması gereken tüm vasıflara sahiptir. Onun bu vasıflara sahip olması da

çevresinde her milletten insanın toplanmasını ve bu insanların ona sadakatle bağlanmasını sağlamıştır.

Attilâ'nın komutanı Suptar'ın prenses Honoria'ya Attilâ'yı anlatırken sarf ettiği sözler de Attilâ'nın nasıl bir devlet adamı olduğunun gözler önüne serildiği kısımlardan bir diğeridir:

“Düşmanlarına korku salan hakanımız dostlarına karşı çok cömerttir. Bilge, alçakgönüllü, iyiliksever, otoriter, asil ve töre bilir bir hakanımız olduğu için biz çok şanslı bir milletiz” (Erdem 2017: 104). Attilâ, bu eserde mütevazı yaşantısıyla halkını kendisinden daha çok düşünen ve ülkesini yüceltmek için çalışan karizmatik bir devlet adamı olarak okurun karşısına çıkmıştır.

Atilla'nın Kargısı isimli eserde Attilâ'nın güçlü bir lider ve iyi bir devlet adamı olduğuna dair vurguların yapıldığı görülür. Ottigin Attilâ ile Suptar'ın yanına gidip onunla görüştüğünde Attilâ'nın ne kadar yüce gönüllü bir kağan olduğunu görür. Attilâ bu kısmın devamında kendisinin ve Suptar'ın amcası Rua ile birlikte askerî seferlere katıldığını bu sayede çeşitli milletleri tanıma fırsatı bularak amcasının yanında devlet yönetimi ve askerlik sanatını öğrendiklerini söyler (Erdem 2018: 31-32). Honoria ile Suptar arasında geçen konuşmada da Honoria okuduğu evraklardan yola çıkarak Attilâ'nın adil bir hükümdar olduğunu belirtir (Erdem 2018: 133). Bu kısmın devamında sözü devralan Suptar ise Hunların ve Attilâ'nın devlet yönetimiyle ilgili şu bilgileri nakleder:

“Suptar acı acı gülümsedi. ‘Augusta bizleri daha tanıyamamışsın. Hun Türkleri’nde kağan, mutlak hükümdar değildir ve o yüzden de aklına her eseni yapamaz. Kağan önemli konularda devletin ileri gelenlerine danışmak zorundadır. Kağan, ölüm cezasına çarptırılmış bir Hunluyu tek başına karar verip affedemez” (Erdem 2018: 134).

Suptar'ın söylediklerinde de görüldüğü üzere Hun devlet geleneğinde danışma meclisi görevi gören bir kurultay vardır ve devletle ilgili kararlar alınacağında hükümdar bu kurula danışmak zorundadır. Özetle Attilâ, bu eserde demokratik, adil ve yüce gönüllü bir devlet adamı olarak betimlenmiştir. Ayrıca Attilâ'nın Doğu Roma ile yaptığı anlaşma aracılığıyla da dış politika konusunda da ne kadar kıvrak bir zekâyâ sahip olduğu görülür. Attilâ, Chrysaphius'un

kendisine karşı düzenletmeye kalktığı suikasti Doğu Roma'ya pahalıya ödetir. Romalılar kendisini tuzağa düşürmeye kalkarken o, Romalıları tuzağına düşürür ve ileri sürdüğü ağır şartları kabul ettirir. Kendisine suikast düzenleyen Chrysaphius'u fidye karşılığı affetmiş gibi görünür; ancak Suptar'ı gizli bir görevle onu ortadan kaldırması için görevlendirerek kendisine karşı yapılan alçak girişimi cezalandırır. Bu eserde Atilla, ülkesinin iç işlerinde olduğu gibi dış işlerinde de başarılı bir lider görünümündedir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila*'sında Attilâ, kurt bir devlet adamı ve adaletli bir yönetici olarak okurun karşısına çıkar. Attilâ, babası erken yaşta öldüğü için amcasının yanında kalarak devlet yönetimi konusunda tecrübe edinir. Attilâ ülkenin başına geçtikten sonra Doğu Roma elçileri ile yaptığı görüşmede elçileri at üzerinde karşılayarak ve attan inmelerine izin vermeyerek onlara kendisinin üstün taraf olduğunu hissettirir. Attilâ bu esnada Bleda'ya: “*Ee, savaş her zaman kılıçla olmaz.*’ (...) *‘Bazen düşmanlarını sözlerinle ve gözlerinle perişan edersin*” (Efe 2018a: 151) diyerek ne kadar usta bir siyasetçiye dönüştüğünü de gözler önüne serer. Attilâ aynı zamanda cönmert, adil bir devlet adamıdır. Halkıyla eşit şartlarda yaşayıp mütevazı bir yaşantı sürer. Attilâ'nın dış politikada gösterdiği başarı Bizans elçisi Anatolius'u sözleriyle ve Attilâ'nın azamametiyle titreği şu sahnede de gözler önüne serilir:

“Hayır, kendisini hiç de büyük bir devletin elçisi gibi hissetmiyordu Anatolius. Roma'nın büyüü kaybolmuş ve her şey, bu kahraman Türk hakanının ateşten bakışında eriyip gitmişti. İşte bu yüzden daha fazla direnmesine gerek yoktu. Boyun eğecekti Attila karşısında” (Efe 2018a: 190).

Anatolius Attilâ karşısında boyun eğdiği gibi onun tüm isteklerini de kabul etmek zorunda kalır. Attilâ, Doğu Roma'dan aldığı vergiyi üç katına çıkararak gücünü ve otoritesini ortaya koyar. Eserde daha sonra Batı Roma İmparatoru Flavius Aetius, Attilâ'yı içten fethetmek için kendi kızı ile evlenmesini teklif eder. Attilâ, keskin zekâsıyla bu teklifi kabul eder; ancak düşmanın asıl niyetini anladığından dolayı Batı Roma'yı çeyiz olarak ister (Efe 2018a: 196). Attilâ'nın bu hamlesi de onun ne kadar kurnaz bir siyasetçi olduğunu gözler önüne sermek bakımından dikkate değerdir. Özetle bu eserde Attilâ dış politika noktasında zeki

ve kurnaz bir devlet adamı olarak anlatılmıştır. Ayrıca ülkesinde kurduğu düzen ve halkına karşı geliştirdiği cömert tutum ile ön plana çıkarılmıştır.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila* isimli eserinde Attilâ'nın cömert, anlayışlı, halkının çıkarlarını gözeten, emrinde bulunan insanlarla benzer şekilde yaşayan adaletli ve mütevazı bir devlet adamı ve siyasetçi olduğu görülür. Attilâ'nın Batı Roma'da gladyatör okullarının kapatılmasından sonra eşkıyalarla halkın hakkını korumak için giriştiği mücadele onun mazlumların hakkını koruyan tavrını gözler önüne sermek bakımından dikkate değerdir. Attilâ aynı zamanda çevresindekilerin sözüne kulak veren ve atacağı adımları planlı olarak atan bir devlet adamıdır. Kendi tebası altında yaşayan tüm ulusların çıkarlarını gözeten Attilâ'nın Paris'e dokunmayıp Genevieve isimli azizeye hediyeler gönderilmesini söylediği kısımda bu bakımdan önemlidir. Onun bu yaklaşımı Hun halkıyla birlikte Hristiyan vatandaşlarını da önemseydiğini göstermektedir. (Tiryakioğlu 2018: 303).

Attilâ'nın devlet yönetimi konusunda sahip olduğu bakış açısını göstermek bakımından eserdeki şu kısım dikkate değerdir:

“Hatta makul bir savaş tazminatı ödemeleri dahi mümkündü. Ama tüm bunlar bir süreç işiydi elbette. Birkaç yıla yayılabilirdi. Ulu Kağan gibi, devlet meselelerinde tecrübeli ve iki medeniyetin de yakından tanığı gerçek bir Romalı, muhataplarının halinden mutlaka anlardı. Malumuydu ki, kurumsal devletlerde işler bir anda olup bitmezdi. Bürokrasinin işleyişi daha sağlıklı ama ne yazık ki biraz dirençli, dolayısıyla ağırdı. Ama Attila gibi zeki, alçakgönüllü, destanlara konu ve anlayışlı bir hükümdar için sabırdan daha büyük bir erdem düşünülemezdi” (Tiryakioğlu 2018: 336).

Zeki, alçakgönüllü, anlayışlı ve sabırlı bir hükümdar olarak nitelendirilen Attilâ ile ilgili Papa Leo'nun söylediği şu ifadeler de Attilâ'nın nasıl bir devlet adamı olduğunu göstermek bakımından dikkate değerdir: *“Bununla birlikte cömertsin, Yıktıklarını onaran, düşmanlarının boyun eğmesiyle merhamete gelensin”* (Tiryakioğlu 2018: 359). Görüldüğü üzere Attilâ bu eserde düşmanları tarafından da takdir görmeyi başarmış mazlumların yanında yer alan hükmettiği topraklara huzur ve barış getiren bir lider görüntüsü çizmektedir.

Turhan Tan'ın (Mehmet S. Fethi) *Cengiz Han*'ında Cengiz Han, iyi bir asker ve strateji uzmanı olmanın yanında cömert, disiplinli, zeki ve dirayetli bir savaşçı hükümdardır. Düşmanlarını iyi tanıdığı gibi dostlarını seçmekte de mahir bir devlet adamıdır.

“Cengiz dudaklarını ısırıldı ve bir şey söylemeden atını ileri sürdü. Çünkü Ulu Gökçe'nin han kesesinden yaptığı şu ikramla halkın gönlünde yeni bir yer tuttuğunu anlıyordu. Kendi kazandığı zaferden ziyade bu ikram, halkı sevindirmişti, bu sevincin şükranı ise Ulu Gökçe'ye ödenecekti” (Tan 2015: 108).

Cengiz kendisine karşı sadık olanlara karşı vefalı ve merhametli olduğu gibi ihanet edenleri de unutmayacak kadar akıllı ve acımasızdır. Cengiz zaman içerisinde Ulu Gökçe'nin kazandığı gücü fark eder ve Ulu Gökçe'yi devlet işlerinden ve tahtından uzak durması için tehdit ederek bir daha kendi izni olmadan hiçbir iş yapamayacağını söyler. Kıvrak zekâsıyla her türlü zorluğu aşmayı başarır. Köşlük Han'ı ordusunu dahi kullanmadan alt etmeyi başarır. Nayman hükümdarı Köşlük Han'ın eşi Göncü'yü almak suretiyle tüm Nayman halkını kendisine bağlamayı başarır. Cengiz Han otoritesini kimseyle paylaşmaz ve halkına karşı daima adil davranır. Halkının refahına ve zenginleşmesine önem verir, ülkesini daha bayındır bir hâle getirir.

Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli eserinde Cengiz Han'ın henüz daha bir boy beyi iken halkını yönetmekte mahir bir yönetici olduğu görülür. Cengiz Han; adil, cömert ve devlet kademesinde görev alacak kişileri seçmekte usta bir yöneticidir. Dost kazanmakta başarılı olduğu gibi görev dağılımı yaparken de liyakatli davranmaktadır. Başarısının altında yatan en önemli sebeplerin başında çevresine topladığı dostlarını çok iyi seçmiş olması gelmektedir. Bağlılığa, sadakate önem veren Cengiz Han; kendisine yararlılık gösteren tüm dostlarını taltif etmiş ve onların hak ettiği değeri görmelerini sağlamıştır. En güçsüz olduğu dönemde kurduğu ittifaklarla güçlenmiştir. Tuğrul Han ve Camuka gibi güçlü savaşçılarla doğru zamanda doğru ittifaklar kurmuştur. Cengiz Han, kendisi ülkede olmadığı zaman ülkenin yönetimini zamanında hayatını kurtaran Sorhan Şıra'ya bırakarak dostlarına verdiği değeri de göstermiştir.

“Sorgan Şira durdu. Omuzları çökük, başı göğsüne düşük, Temuçin’den yana döndü Sorgan Şira.

-Evet, Temuçin; dedi yavaşça.

-Yarın... Yarından sonra, ben burada olmadıgımda, sen Orluk olacaksın. Ben bura bulunmadıgımda Orda’nın tüm işlerini sen idare edeceksin” (Dağcı 2016: 247).

Cengiz Han, gerektiğinde başkalarının fikrini alabilen ve tecrübeli insanların tecrübelerinden istifade etmeyi bilen bir liderdir.

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han daha çocukluğundan itibaren lider vasıflara sahip olduğunu gösterir. Cengiz Han, kendisini halkından ayrı ve üstün görmez savaşlar sonucunda elde ettiği ganimetleri eşit şekilde paylaşır. Bu durum da onun sevilmesini ve daha fazla taraftar toplamasını sağlar. Otoriter bir liderdir ve koyduğu kurallara katıyen uyulmasına dikkat eder. Düzen ve disiplin sağlamada başarılıdır. Söylediklerinin kayıt altında tutulması için yanında sürekli yazıcılar bulundurur. Ayrıca Cengiz Han’ın kurduğu devlet yapılanmasının temelinde Türk devlet anlayışı ve Türk mantığı önemli bir yer tutar.

“Yalnızca Moğol umagları değil, bütün bozkır budunları koşuyordu tuğunun altına. Uzun zamandır bekledikleri oymuşçasına... Yazgıları aynı, yaşantıları aynı bu budunları birbirinden ayırt eden özellikleri ise üzerinde toplamaya çalışıyordu Timuçin. En yakınında yer alanlar arasında bile budun ayrımı yapmıyordu. Gittikçe güçlenen Türk etkisi ile diliyle, töresiyle ve bileği bükülmez yiğitleriyle kurucu baskısını hissettiriyordu. Bozkırda devlet olmak için Türk gerekliydi. Eğer büyük bir devlet kurmak istiyorsa Türksüz olmazdı” (Terzioğlu 2016c: 215).

Cengiz Han, başarılı bir devlet adamıdır ve birçok milletten farklı ulusları tekbir çatı altında toplamayı başarabilmiştir. Ancak onun kurduğu devletin temel yapı taşlarından birisi Türk ulusudur.

A. Hakan Bayrakçı’nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han’ın devlet adamlığı ile fark yaratan bir lider olduğu görülür. Cengiz Han;

hoşgörülü, cömert, adaletli, sağduyulu ve kurnaz bir devlet adamı olarak okurun karşısına çıkar. Altan Han, Huçar ve Saça Beki arasında geçen konuşmada Cengiz Han'ın nasıl bir devlet adamı olduğu ve neden insanların onu tercih ettiği konuşulur.

“-Altan Han, bu Temuçin denen adamı fazla önemsemiyor musun?

-Ben önemsemesem de o artık önemli biri oldu. Herkes onun obasından söz ediyor. Her gün birileri onun yanına gidiyor.

Huçar hayretle ve hırsıyla başını kaldırdı.

-Peki neden? Neden ona gidiyorlar?

-Veriyor...dedi Altan Han. Her şeyini dağıtıyor. Kimsenin yapamadığı büyüklükte avlar yapıyor.

-Altan Han, Temuçin neyi veriyor, diye sordu Saça Beki.

-Merkit ganimetlerinin hepsini dağıtmış. Sonra avlardan hiç pay almıyormuş. Doğru dürüst çadırı bile yokmuş. Olan çadırı obadaki çadırlardan daha küçükmiş.

-Peki, malı olmayan bir adamın nasıl sözü geçer?

-Çok güçlü adamları var. Noyanları onun kılına dokundurtmazlar. Çin devleti gibi düzen kurmuş” (Bayrakçı 2013: 213).

Cengiz Han, dostlarını iyi seçer ve çevresinde canını emanet edecek kadar güvendiği adamlar toplar. Bu adamları toplarken de özellikle onların sadakatli olmalarına dikkat eder. Ayrıca Cengiz Han, cömertliği ve adaleti ile de çevresinde toplanan insanların güvenini kazanır. Her attığı adımı bilinçli olarak atan Cengiz Han, tüm bu adımları daha güçlü bir devlet yapılanması kurmak için atar. Bunlarla birlikte Cengiz Han, atılması gereken adımları zamanında atan disiplinli ve sistematik hareket eden bir liderdir.

“Cengiz, Hasar'a ters ters baktı. Yıllardır bu gibi ince hesaplar yapmasını öğretememişti Noyanlarına. Her defasında da anlatmak zorunda kalıyordu akıllarının ermediği işleri,

-Her zaman sağlam durmalıyız, dedi sesini yükselterek. Biz Tatarların üzerine yürürken Camuha da bize karşı yürürse? O zaman ne olacak?

-Bu kez yeneriz onu. Artık güçlüyüz. Huyuldar Noyan ve Çurçegeday Noyan'ın oymakları bizimle beraber.

Huyuldar ve Çurçegeday da toplantıdaydılar, Hasar'ı onaylarcasına kafa salladılar.

-Olsun yine de sağlam olmamız gerekir. Soruyorum size, Toğrul Han'la birlikte hareket etseydik Camuha bize karşı gelebilir miydi?

Hasar duraladı.

-Gelemezdi... diye devam etti Cengiz Han peki, ya Toğrul Han olmadan yola çıkarsak gelebilir mi? Evet, gelebilir. İşte buna hiç lüzum yok. Onu yerinden bile kıpırdatmamamız gerekir” (Bayrakçı 2013: 264).

Görüldüğü üzere Cengiz Han, devlet işlerinde tam bir satranç ustasıdır ve atılması gereken adımları isabetli bir şekilde atar. Cengiz Han, devlet meseleleri söz konusu olduğunda incelikli ve ileri görüşlü bir şekilde düşünmektedir. Bu durumların tamamı da onu devlet yönetiminde üstün kılmaktadır. Cengiz Han, kendisine karşı düşman olan insanları kendi yanına çekerek onları kendisi için savaşmaya ikna edecek kadar da üstün bir ikna kabiliyetine ve karizmaya sahiptir. Kendisini okuyla vuran Cirhogoday'ı affeder ve kendi ordusunda savaşmaya davet eder. Cengiz'in ordusuna katıldıktan sonra Cebe ismini alan bu asker daha sonra Cengiz için fetihler yapar ve savaşlar kazanır. Cengiz'in ileri görüşlülüğünün görülebileceği kısım ise Camuha'nın ileride Naymanlarla işbirliği yaparak kendisine saldırabileceğini ön gördüğü kısımdır. Bu durumun gerçekleşebileceğini önceden düşündüğü için ilk hamleyi kendisi yapar. Özetle bu eserde Cengiz Han, tüm yönleriyle başarılı bir devlet adamı olarak nakledilmiştir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han, kıvrak zekâya sahip bir devlet adamı olarak okurun karşısına çıkar. Aynı zamanda Cengiz Han, çok cömert bir liderdir. Savaşlardan elde ettiği ganimetleri askerleriyle eşit bir şekilde paylaşır. Ayrıca ileri görüşlü bir lider olan Cengiz

Han, amcaları kendisine hanlık teklif edince gelecekte onların da hanlıkta hak iddia edebileceklerini düşünerek bu teklifi hemen kabul etmez. Bunun üzerine amcaları taht üzerindeki haklarından feragat ederler. Cengiz Han, aynı zamanda adaletli bir liderdir. Bu eserde Cengiz Han'ın kendi ağzından devlet adamlığı şu şekilde ifade edilir:

“İnsan, ihsan edenin kölesidir. Malı, mülkü, zenginliği çok sever. Zenginliğini paylaşanları da çok sever. Beni sevmelerini istiyordum. Saygı duymalarını istiyordum. İsteseydim dünyanın en zengin, en malı mülkü çok insanı olmam işten bile değildi. Ama bu bir hata olurdu. Ben nasıl yaşıyorsam, adamlarım da, subaylarım da, askerlerim de, yaşlı ve soylu insanlarım da öyle yaşamalıydılar. Ben böyle istiyordum.

Buna rağmen bana ihanet ederlerse, cezamnın adaletinden asla kaçmamalıydılar. Adalete olan saygım ve düşkünlüğüm adımın daha da anılmasına neden oluyordu. Adaletli olmak ve adaleti geciktirmemek, cezayı anında kesmek benim en önemli özelliklerim arasındaydı” (Erdoğan 2016: 181).

Görüldüğü üzere Cengiz Han hakkaniyetli bir liderdir ve üstün yöneticilik vasıflarıyla ön plana çıkar. O sağduyulu, ileri görüşlü, adaletli, cömert, disiplinli ve çalışkan bir devlet adamıdır. Kendi otaritesini güçlü kılmaya çalıştığı kadar arkadaşlarının ve fikirlerine güvendiği insanların tavsiyesini alabilecek kadar da bilge ve sağduyulu bir yapıya sahiptir. Birçok konuda kendi sözünün geçmesini ister; ancak çoğu zaman kurultayın verdiği kararlarla birlikte Cebe'nin Sübutay'ın annesinin kardeşlerinin ve eşinin tavsiyesine de kulak verir. Ayrıca Cengiz Han kendisine sığınan inansları kollayıp gözettiği için de insanların takdirini toplar. Tüm bu vasıflar Cengiz Han'ın çevresinde ona sadık ve onu canı pahasına koruyan dostların toplanmasına sebep olur.

Okay Tiryakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde Cengiz Han'ın daha çocuk yaşlardan itibaren başarılı bir devlet adamı olacağı görülür. Yesügey Cengiz Han'ın kardeşlerinden sadece basiretiyle değil zekâsıyla da ayrıldığını söyler (Tiryakioğlu 2016: 33). Cengiz Han, babasının fark ettiği gibi zeki bir lider olduğunu her fırsatta gösterir. Daha çocuk yaşta Borte ile yapacağı evliliğin kendisine siyasi nüfuz getireceğinin farkındadır.

Henüz devlet kurmamışken arkadaşı Borçu ile hayalindeki merkezi devlet fikrini paylaşır.

“Kendi göbeğimizi kendimiz keseceğiz Borçu. Artık çocukluk bitti! Bir varlık savaşı vereceğimiz günler yakında... Merkezi devlet karşıtlarını ortadan kaldırırsak babamın ve peşi sıra benim mutlak liderliğime boyun eğmek zorunda kalırlar. Ortada bize muhalefet edecek kimse kalmaz ve hep özlenen ama hayallerde kalan merkezi devlet bir anda ortaya çıkmış olur. Sadece cesaret gerek kardeşim. Gazabımızdan kurtulanlar ise zamanla ya sinerler ya da toprağın altındaki sükûnet ülkesine göndeririz onları” (Tiryakioğlu 2016: 51-52).

Cengiz Han, arkadaşlarının hepsini çevresine toplayarak onlara merkezi devlet fikrini kimsiye söylememek ve zamanı geldiğinde bu fikri hayata geçirmek için karşılarına çıkan babaları dahi olsa dinlememek için yemin ettirir. Cengiz Han'ın bu girişiminden de anlaşılacağı üzere çevresinde toplanan insanları etkilemede ve fikirlerini kabul ettirmede üstün vasıflara sahip olduğu aşikârdır. Cengiz Han, babası ölünce kurultayı toplayarak hanlık iddiasında bulunur; ancak onun bu iddiası kabul edilmez. Bunun üzerine kendini han olarak halkına kabul ettirerek her şeye sıfırdan başlaması gerekir. Danışmanı Ye Siyu'nun ve annesinin fikirlerine her daim kulak veren sağduyulu yapıcı fikirlere açık bir liderdir. Ayrıca kendi bildiği doğruların arkasında diğer insanları da sürükleyebilecek kadar karizmatik liderlik vasıflarına sahiptir. Kan kardeşi Camuka ile yaptığı şu konuşma onun nasıl bir devlet adamı olduğunu gözler önüne sere:

“Liderliğin sorgulanamaz Timuçin. Peki, neden aileni alıp da bir gece gizlice ayrılmadın budunun arasından? Bunca tehlikeyi gördün madem, aileni korumak için neden evvel davranmadın? Onları bilerek ateşe atmış olmadın mı?

Genç han başını usulca kaldırıp acı ve çaresizlikle baktı andasına.

O zaman bir hain, bir firari olarak itibarımı yitirip Tuğrul Han'ın insaflı kadar yaşadım. Buna tüm ailem de dâhildi. Üstelik liderliğim kabul görmez, daima şüpheyle karşılanırdım. Ama şimdi ilk fırsatta ayağa kalkacak ve ailem ve milletimden geri kalanları toplayacağım” (Tiryakioğlu 2016: 116).

Cengiz Han'ın çevresindeki insanların da fikirlerine değer verdiği görülür. Hazırladığı yasalarla ilgili olarak Ye Siyu ile konuşurken ona şu cevabı verir: “*Şu an için birkaç bahis daha var. Kuzey Çin'in fethinden sonra bu taslağın geneli üzerinde tekrar çalışır, yoldaşlarımın görüş ve tespitlerini tartışıp metni genişletiriz!*” (Tiryakioğlu 2016: 321).

Cengiz Han, işine yarayacak olan kişilerin öldürülerek ziyan olmasını istemez bu yüzden kendisine karşı savaşan ve kendisini öldürmek isteyen Camuka'yı dahi bağışlayarak kendi tarafına çekmek ister. Cengiz Han bu eserde tüm yönleriyle başarılı bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Adil, merhametli, cömert, sağduyulu bir devlet adamıdır. Getirdiği kurallar ve yasalar ile önceden dağınık bir hâlde bulunan Moğolları düzene sokar.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Cengiz Han'ın daha küçük yaşlardan itibaren yaşadığı zorlukların üstesinden geldiği ve sorunlarını kendi başına halletmeyi öğrendiği görülür. Cengiz Han eşi Börte'nin babası kendisine yardım etmeyi teklif ettiği hâlde kabul etmez (Bengisu 2016: 35). Karayit Türklerinin lideri Tuğrul Han'ın karşısına eli boş çıkmak istemeyişi de onun işlerini hallediş tazındaki hassaslığını gözler önüne serer.

“*Bu kararı bir inat, boş bir gurur değildi, daha Timuçin'in küçüklüğünden kendini belli eden liderlik ilkelerinden biriydi. Dostlarının yanına bile güçlü ve müttefik olarak olarak çıkmayı uygun buluyor, bunun dışında sıkıntıları kendi çabasıyla aşmayı yeğliyordu*” (Bengisu 2016: 36).

Cengiz Han, askerî yeteneklerinin yanında devlet yönetme kabiliyetini de geliştirir. Kurduğu düzenin devamlılığını sağlayabilmek için yanında kendisine sadakatle hizmet eden insanlara hak ettikleri değeri vermeyi bilir. Moğolları bir araya getirmenin ve onların güçlü bir birlik oluşturmasının yolunun onlara ortak bir hedef ve gaye vermek olduğunu görür ve bu doğrultuda Moğolların kendi içlerindeki çatışmaları sona erdirerek onlara arzu ettikleri ortak düşmanı verir. Bu hedef doğrultusunda da ordusunu düzenli hâlde getirir ve han olduktan sonra kendisine sadakatle hizmet eden sadık adamlarını mükâfatlandırır.

Cengiz Han, yaptığı eylemleri ve koyduğu kuralları yazıya geçirtmek suretiyle önceden dağınık bir biçimde yaşayan Moğol ulusunu düzenli ve disiplinli

bir görünümüne büründürür. Cengiz Han, suçlulara hak ettikleri cezayı verdiği gibi suçsuzları da bağışlayarak adaletini tüm halkına gösterir (Bengisu 2016: 84-85). Devlet yönetiminde kendisine yararlılık gösterecekleri seçmek noktasında liyakati elden bırakmaz.

“Timuçin savaşçılıkta, silah kullanmakta usta olan kahramanlar kadar, görüş sahibi olanları da dikkatle seçiyordu. Kızgınlığını gemleyip, son darbe için en uygun zamanı bilen, sabırlı ve siyasi zekâları, ileriye dönük düşünceleri olanları da takdir ediyordu.

Büyük kahramanlar, öldürücü savaşçılar ve zeki insanlardan kurulu heyeti ve düzeni üzerinde otorite kurmak en zor olanıydı ama Timuçin bunu kişiliğiyle, herkeşe örnek olmasıyla sağlıyordu. ‘Bir general açlığı susuzluğu bilmeli’ diyordu. ‘Bilmeli ve düşünmeli ki, açlık ve susuzluk çekenlerin acılarını anlayabilsin. Aynı zamanda adamlarının ve hayvanlarının gücünü yavaş yavaş harcasın. Açlığı ve susuzluğu bilmeyen general, subayların ve askerlerin de buna ihtiyaç duymayacağını sanır” (Bengisu 2016: 51).

Görüldüğü üzere Cengiz Han vizyon sahibi ve halkının sorunlarına ve ihtiyaçlarına cevap vermesini bilen onları ödüllendirmekte ve kendisine yararlılık sağlayanları mükafatlandırmakta cömertçe hareket eden bir liderdir. Aynı zamanda Cengiz Han, bütün kabileleri tek bir çatı altında birleştirip otoritesini kendi ülkesinin bünyesine kattığı tüm kavimler üzerinde de hissettirmek isteyen bir idealisttir (Bengisu 2016: 52). Cengiz Han, iç işlerini sağlamakta mükemmel olduğu gibi dış politikalarında da diplomasiyi çok iyi kullanmayı bilirdi. Moğollar Çin üzerine sefere gittiğinde Cengiz’in tüm kumandanları Çin’in başkenti Yeng King’e saldıracaklarını düşünürken Cengiz, saldırmak yerine İmparator’a bir mesaj gönderir. Bu mesajda askerlerini geri çekeceğini; ancak askerlerini yatıştırmak için hediyeler gönderilmesini söyler. Cengiz Han’ın bu barış isteği *“şaşırtıcı bir mesajdı ama aslında Cengiz Han’ın politik manevralarından biriydi. Eğer imparator isteğini kabul ederse, hediyeleri subayları ödüllendirmek ve rahatsızlıklarını gidermek için vermiş olacak ama Ejderha tahtı da büyük çapta sarsıntıya uğramış olacaktı”* (Bengisu 2016: 112).

Cengiz Han'ın bu planı tutar ve hem askerleri zaiyat vermez hem de İmparator Way Wang'ın başkenti Güney Çin'e taşıma kararıyla sarayda ve sokakta karışıklıklar başlar. Cengiz Han, tüm örneklerde de görüleceği üzere tam manasıyla usta ve kurt bir siyasetçidir ve attığı her adımı planlayarak atar.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli romanında Cengiz Han'ın başarılı bir devlet adamı olduğu görülür. Babasının ölümünden sonra elinde hiçbir şey kalmayan Cengiz Han, devleti kendi elleriyle sıfırdan inşa eder. Cengiz Han'ın diğer imparatorlardan en büyük farkı beylikten imparatorluğa giden sürecin tamamında var olmasıdır. Cengiz Han; bu romanda töreye sadık, disiplinli, adaletli, cömert, sağduyulu, ileri görüşlü, temkinli ve kurnaz bir lider olarak ön plana çıkar.

Cengiz Han, aldığı kararları tek başına almaz daima bir danışma meclisi vardır. Danışma meclisi olmadığı zamanlarda da annesi, eşi ve yakın dostlarının fikirlerine müracat etmekten çekinmez. Romanda Tatarlarla yapılan savaştan sonra Tatar esirlerin akıbeti ile ilgili olarak Cengiz Han'ın bir kurultay topladığı görülür.

“Temuçin başkanlığında toplanan Moğol ileri gelenleri esir alınmış bulunan Tatarların hepsinin öldürülmesine karar verdiler” (Mutlu 2019: 124). Cengiz Han bu kısımda da görüleceği üzere önemli kararları tek başına vermez ve halkının önde gelenleri ile istişare eder. Bu durum da onun demokratik yönü gelişmiş bir lider olduğunu göstermektedir.

Cengiz Han, aynı zamanda yasalara da önem veren bir hükümdardır. Han ilan edildikten sonra ilk yaptığı iş ülkesinde yasal düzenlemeler yaptırmak ve bunları yazıya geçirmek olur. O, yasal düzenlemeler vasıtasıyla ülkesinde güçlü bir sosyal düzen inşa eder.

“Beylerin gücü azaltılıp merkezi otorite kuruldu. Beylere Noyan unvanı verildi. Özellikle Moğolların eğitimine önem verdiği için, uygarlıklarına hayranlık duyduğu, bu nedenle de yanından ayırmadığı Uygur bilgelerinden yararlandı” (Mutlu 2019: 167).

Görüldüğü üzere Cengiz Han, sadece askerî alanda değil ülkesinin kalkınması konusunda da son derece iyi bir yönetim algısı sergilemiş ve Moğol

toplumunu organize etmiştir. Cengiz'in devlet yönetimindeki başarısı sadece bununla da sınırlı kalmamıştır. Harzemşahlara karşı yürüttüğü siyasette doğru anı beklemiş ve düşmanına hemen saldırmamıştır. Daha çocuk yaşlardayken ittifaklar kurmak suretiyle güç kazanmış ve beylikten hanlığa yükselmiştir. Tüm bu söylenenler göstermektedir ki bu eserde Cengiz Han, başarılı bir devlet adamı olarak ele alınmıştır.

Yukarıda örnekleri verilen tüm eserlerde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han karakterlerinin cömert, mütevazı, demokratik, adaletli, ileri görüşlü, yenilikçi yönetim anlayışlarına vurgu yapılarak üstün liderlik vasıflarına ve siyaset sanatındaki ustalıklarına değinilmiştir. Özellikle incelenen eserlerde bu üç ismin dış siyasette gösterdikleri başarıların ön plana çıkartıldığı görülmüştür. Bunlarla birlikte bu üç hükümdar, monorşik bir egemenlik anlayışına sahip olsa da devlet yönetiminde sadece kendi dediklerini yapmayan kurultayda bulunan ülkenin ileri gelenlerinin ve yakın dostlarının kararını da alan çoğulcu siyasetten yana liderler olarak anlatılmışlardır. Ayrıca halkın problemlerine duyarlı dostlarına ve arkadaşlarına karşı vefalı birer lider olarak betimlenmişlerdir. İncelenen eserlerin büyük kısmında Mete, Attilâ ve Cengiz'in düşmanlarına karşı acımasız olmalarına karşın kendilerine itaat edenlere ve himayelerinde bulunan kişilere karşı merhametli ve cömert davranan liderler olarak ön plana çıktıkları görülmüştür. Bu üç hükümdardan Mete, Türk devlet geleneğine ilişkin birçok yapının kurulmasını sağlamış kendisinden asırlar sonra gelen Attilâ ve Cengiz de onun kurduğu devlet yapılanmasına uygun bir yönetim algısı geliştirmiştir. Bu bakımdan Türk devlet geleneğinin Mete ile sistemleştirildiği ve ondan sonra gelen bozkır devletlerinin birçoğu tarafından da bu sistemin taklit edildiği söylenebilir.

2.6. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Yaşam Tarzı, Bozkır Hayatı ve Atlı Göçebe Kültür

Türklerin mizacının şekillenmesinde rol alan en önemli etkenderden birisi yaşadıkları iklimdir. Onların yaşadıkları çevre karakterlerinin şekillenmesinde rol aldığı gibi devlet yapılanmalarından günlük hayatlarına kadar birçok alanda da etkili olmuştur. Türklerin savaşı karakterlerinin altında yatan başlıca

sebeplerden birisi de yaşadıkları çevredir. Genel olarak denilebilir ki bozkır yaşantısının getirdiği zorluklar Türklerin dayanıklı, sert ve güçlü yapılarının oluşmasında etkili olmuştur.

“Orta Asya yaylasının, Çin ve öbür memleketlerden büsbütün farklı olmasıdır ki, Türkleri dünyanın en harikulade kavmi olarak yetiştirmiştir. Burada her şey civar memleketlerden ayrı ve farklıdır; otlar, çiçekler, hayvanlar ve insanlar. İklimin bu özelliğidir ki, Türk’ün sosyal ve siyasi hayatını yaratmıştır. Herhangi bir kavmin yaşadığı doğal çevrenin gereklerine göre bağlı olması zaruridir. Bu tabii muhit, geniş bozkırları, kumsal çölleri, bereketli ve ferah vahalarıyla Türkün başlıca karakterini yaratmıştır. Bu sert iklimdir ki dünyanın en gürbüz ve yiğit askerlerini, en dayanıklı ve süratli atlarını yetiştirmiştir” (Osman 2017: 27).

Türkler, bozkır kültürünün tesiriyle şekillenen milletlerin başında gelmektedir. Türkler gibi Moğollar da aynı coğrafyada yaşadıkları için birçok ortak özelliğe sahiptir. Mete ve Attilâ’da görülen özelliklerin Cengiz Han’da da görülmesi bu yüzden bir rastlantı sonucu değil, tabiatın tesirinin bir sonucudur. Bozkır kültürü, içerisinde yoğrulan milletleri doğa koşullarına dayanıklı ve güçlü savaşçılara dönüştürmenin yanında onların doğayla uyumlu çevre koşullarını kendi ihtiyaçlarına göre şekillendiren bir yetkinlik seviyesine de ulaştırmıştır.

“Türkler Dünya Tarihinde atı ilk kez binek hayvanı olarak kullanmış ve at Türkler sayesinde Dünya Kültür Tarihine kazandırılmıştır. Türklerin ata önem vermesi onların hayatına; siyasal, sosyal, ekonomik, askerî, dinsel, sanatsal ve mitolojik alanlarda yansımaya imkân sağlamıştır” (Doğan 2006: 180).

Bundan mütevellit Türkler atı evcilleştirmek ve savaşlarda bu muazzam canlılardan yararlanmak suretiyle doğa koşullarını kendi lehlerine çevirmiş ve diğer toplumlara karşı atı kullanmaktaki becerileriyle üstünlük kurmuştur.

Bununla birlikte Türklerin atı evcilleştirmeleriyle ilgili tartışmalar olsa da elde bulunan veriler Türklerin atı evcilleştiren millet olma olasılığını kuvvetlendirmektedir.

“Bozkır kültürünün kökeni, bilim dünyasındaki tartışma konularından biridir. Birçok Batılı araştırmacıya göre atı evcilleştiren, demiri işleyerek ondan

alet ve silah yapan ve böylece bozkır (atlı göçebe, savaşçı çoban) kültürünü yaratanlar Hint-Avrupaluların Avrasya'daki atalarıdır. Atın evcilleştirilmesi ve atlı-çoban kültürünün ortaya çıkması ilk Türklere bağlanabilir. İnsanlık tarihinde ulaşılan bu başarı, kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Tarihi bağlantıların gösterdiği gibi, büyük devletlerin temeli için gerekli şartlar; ancak bu sayede belirlenebilmiştir.

Türklerin atı evcilleştirmesi ve besiciliği, dünya kültürüne yapılan en büyük katkılardan biridir. Atın evcilleştirilmesi, uygarlığın en önemli evresidir. Ticaretin yaygınlaştırılması ve gelişiminin at ile olduğu bir gerçektir. Orta Asya'da oturan ve çok eski bir zamanda avcılık hayatından, hayvanları evcilleştirmeye geçiş yapan ilk kavimin Türkler olduğunun kabul edilmesi, kültür gelişiminin en önemli evresinin de Türklere ait olduğunu göstermektedir” (Şencan 2007: 70-71).

Şencan'ın da belirttiği üzere Türkler tarihin eski dönemlerinde birçok kadim millet gibi dünya tarihine oluşturdukları kültürle önemli katkı sağlamıştır. Onların dünya tarihine olan bu katkıları aynı zamanda kendi toplum seviyelerinin de gelişmesinde etkili olmuştur.

Bozkır kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkan atlı kültür Türklerin sosyal yaşamlarından askerî hayatlarına kadar birçok alana tesir etmiştir. Türkler atların etinden sütünden istifade etmenin yanında bu canlıları taşımacılıkta, ağır işlerde ve savaşlarda kullanmıştır. Özellikle savaşlarda Türklerin at üstünde ok atabilmeleri düşmanları karşısında önemli bir avantaj sağlamıştır. Bunlarla birlikte atlar Türk halkının can dostu da olmuştur. Öyleki Türk kültüründe önemli bir yer tutan atlar destanlarda masallarda halk hikâyelerinde önemli birer motif olarak kullanılmıştır. Atlara isimler verilmiş hükümdarlar öldüklerinde atlarıyla birlikte defnedilmiştir. Bozkır yaşantısının çetin şartlarını dayanılır kılan ve insanların o dönemde yükünü önemli ölçüde hafifleten bu canlılar aynı zamanda sahiplerine sadık bir yoldaş olmuşlardır.

“Atın evcilleştirilip binek hayvanı olarak kullanılmaya başlanması, Türk kültür ve uygarlığının önemli bir aşama kazanmasını sağlamıştır. At; hızlı, açlığa

dayanıklı, dağ silsilelerini aşmaya uygun olması vb. özellikleri ile Türklerin geniş coğrafyalara yayılmasına yardımcı olmuştur” (Belek 2015: 111).

“Türkler hayatlarının çok önemli bir unsuru olan ata kutluluk derecesinde bir değer verilmiştir. Bozkır kültürü Türkleri diğer milletlerden çok farklı bir dünya görüşü ve yaşayış tarzına götürmüştür. Büyük maharet isteyen at terbiyesi ile, otlaklar etrafında ve su başlarında meydana gelen mücadeleler yüzünden metanet ve savaşçılık kabiliyeti kazanan bozkır insanı, aynı zamanda huzur içinde bir arada yaşayabilmek için insanların karşılıklı saygı hissi ile donanması gerektiğini öğrenmiş ve insan kitlelerini sürekli olarak barış hâlinde tutabilmek için toplulukta herkes tarafından riayet edilen bir hukuk düşüncesine ulaşmıştır” (Güney 2002: 11).

Doğayla iç içe yaşayan, doğaya ve doğada yaşayan canlılara saygılı olan Türkler, yarattıkları medeniyet seviyesi ile dönemlerinde birçok millete örnek teşkiledecek bir hoşgörü ve anlayış seviyesi geliştirmiştir. Dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin diğer milletlerle kaynaşan Türklerin bu görüşlerinin altında yatan temel sebeplerden birisi de onların rehberinin doğanın kendisi olmasıdır. Çevrelerine ve diğer canlılara saygı duymayı öğrenen Türk toplumu o çevrede yaşayan diğer milletlere de saygı duymuştur. Bununla birlikte doğanın bir gereği olarak mevcut rekabet ortamında düşmanlarının korkulu rüyası, amansız rakipleri olarak da doğal rekabetin sınırları içerisinde kalmışlardır.

Bozkır yaşantısı birçok konuya etki ettiği gibi Hunların ve Moğolların geçim kaynaklarından mimamiri tercihlerine ve giyim kuşamlarına kadar birçok noktaya daha tesir etmiştir.

“Hayvan yetiştiriciliğinin çok önemli yer tuttuğu bozkır toplumunda hayatın devamı adeta hayvancılığa bağlıydı. Evcil hayvan olarak tabii ki bütün bozkır tarihi boyunca söz konusu olduğu gibi koyun ve at ön plana çıkmıştı. Bozkır şartlarında en fazla bulunan at ve koyun sürüleri bir bakıma ekonominin de temeli olduğu anlaşılmaktadır. Evcilleştirilen diğer hayvanların arasında sığır ve devenin de olduğunu söylemek gerekir.

(...)

Hunlara ait ordu-kent tarzında şehirlerin varlığı, özellikle Çin kaynaklarına dayanılarak biliniyorsa da bu yapıların özellikleri hakkında bilgimiz yoktur. Diğer taraftan Hun mimarisi denilince akla çadır ve kurganlar gelmektedir. Kurganlar, çadırlar ve yavaş yavaş ortaya çıkan diğer yapılar ve unsurlar sonraki devirlerde ortaya çıkan Türk mimarisinin kaynaklarını oluşturmaktadır” (Taşağıl 2018: 56-57)

Yukarıda görüldüğü üzere bozkır yaşantısı toplumsal hayatı baştan aşağı şekillendirmektedir. Bununla birlikte bozkır hayatının sanata da etki ettiği görülmektedir. Eski Türklerin yaşantı biçimleri, sanat anlayışlarının da o yaşantıya uygun biçimde şekillenmesine neden olmuştur.

“Bozkır kültürünün kendine has bir sanat anlayışı vardır. Bu anlayış birçok eserler vermiştir. Tahta oymacılığı, maden işçiliği bölgelere göre gelişme imkânı bulmuştur. Bunun yanında bir bozkır sanatı vardır ki hayat şartlarına uygun olarak ve hayvanlarla yakın ilgisinin etkisi ile kemer tokaları, kılıç, hançer kabzası, diğer süs eşyası ve at koşum takımı gibi taşınabilir malzeme üzerine işlenmiş, pars, kaplan, kurt, yırtıcı kuş, geyik, at, koyun, keçi ve benzeri hayvanların birbirleri ile mücadeleleri ile meydana gelen Hayvan Uslubu (Animal Style) ürünleridir” (Taşağıl 2018: 58).

Türklerin büyük çoğunluğunun göçebe olması ve hayvancılıkla geçinmesiyle birlikte küçük bir bölümü de şehirlerde oturmakta ve tarımla uğraşmakta idi. Bu bakımdan İslamiyet öncesi Türklerin göçebeliğini doğru okumak gerekir. Onları sürekli bir yerden bir yere göç eden yerleşik hayatın izlerinin hiç görülmediği tarımla uğraşmayan kuralsız yaşayan topluluklar olarak görmek de doğru değildir. Bu konuda Hüseyin Nihal Atsız’ın verdiği şu bilgiler dikkate değerdir:

“Türklerin büyük kalabalığı göçebe idi, Hayvanların eti, sütü ve derisiyle geçindikleri için otlaklar arar, öteye beriye göçerlerdi. Bununla beraber Kunlarda ve Gök Türklerde herkesin bir toprağı olurdu. Orayı ekerlerdi. Demek ki bunların göçebeliği herhangi bir şekilde olmayıp muntazam kaidelere tâbi, muntazam zamanlarda yapılan ve muntazam yerler arasında olan bir

göçebeliktir. Türklerin küçük bir bölümü ise şehirlerde otururlardı” (Atsız 2014: 28).

Nihal Atsız’ın da belirttiği gibi Türklerin göçebeliği muntazam kaidelere tabidir ve bu kaideler onların karakterlerinin oluşmasında ve kurdukları medeniyetin anlaşılmasında büyük bir öneme sahiptir. Bu bakımdan onları daha iyi anlayabilmek için onların yaşam tarzlarını ve karakterlerini oluşturan bozkır yaşantısını doğru bir şekilde okumak gerekmektedir.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ı konu alan Türk romanlarında göçebe yaşamın ve atlı kültürün izlerinin şu şekilde görmek mümkündür:

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli eserinde Mete Han’ın ve Hunların göçebe bir hayat tarzı sürdürdüğü görülmektedir. Aynı zamanda Hun ulusu için bu göçe hayattaki vazgeçilmez unsurlardan birisi atlardır. Hun askerlerinin büyük bir bölümü süvarilerden oluşmaktadır. Salık karakterinin atı Kapgın gibi her Hun askerinin atının bir adı vardır. Hun halkı atı kullanmakta ustalaşmış bir halk olarak ifade edilmektedir.

“Biz Hunlar, atların dilinden anlarız, onlar da bizim dilimizden. Küçük yaşta, neredeyse daha yürümeyi öğrenmeden başlar binicilik eğitimimiz. At, bizim her şeyimizdir. Atla birlikte doğmayız belki, ama atla birlikte yaşarız. ‘Atla yapışık budun’ olarak anılırız acunda. Her şeyimizi at üzerinde yapmayı isteriz, bunu beceririz de. Hatta uzun yollar giderken at üzerinde uyuruz” (Terzioğlu 2016a: 15).

Salık karakterinin de anlattığı üzere Hunlar, atlı kültüre sahip bir millettir. Bu durumda bir bakıma göçebe hayatın getirdiği zorunluluklardan ileri gelmektedir. Çadırlarda yaşayan ve konargöçer bir toplum olan Hunlar yerleşik yaşamı sevmezler. Bu durumu Salık karakterinin Çin duvarları ve şehirleri ile ilgili düşüncelerinde görmek mümkündür:

“Ötüken Yış’ı böylesi bir duvarın ardında düşünemiyorum. Eğer Ötüken Yış Hun başkentiye, Hun özelliği taşımalı. Duvarlar, surlar boğar bizi. Üstelik böylesi duvarların ardında savaşmayı bilmediğimiz ortada. Bilmek bir yana, sevmeyiz” (Terzioğlu 2016a: 69).

Salık, Çin’de zorunlu bir göç yapıldığıyla ilgili haber aldığında Çinlilerin göç etmesine duyduğu şaşkınlığı dile getirerek göçebe hayata vurgu yapar: “*Biz göçer bir budunuz. Yaşantımız ona göredir. Kullandığımız eşyadan, barınağımıza kadar, yiyeceğimize, giyeceğimize kadar her şeyimiz göçer yaşama dönüktür*” (Terzioğlu 2016a: 128).

Bu eserde eski Türk toplumlarında görülen konargöçer hayatın ve atlı kültürün tam anlamıyla Hunlarda da var olduğu görülmektedir. Ayrıca bu eserde Hunların göçebe hayatı severken şehirleri ve kentleri özgürlüklerini kısıtlayan birer hapisane olarak gördükleri de ifade edilmiştir.

Hayrani İlgar’ın *Mete Han* isimli eserin de Mete Han’ın ve Hun halkının karakterine bozkır yaşantısının yaptığı etki Tanju karakteri aracılığıyla anlatılır. Ayrıca atlı göçebe kültürün oluşmasında ve Hun toplumunun mizacının oluşmasındaki etki de Tanju karakteri aracılığıyla ifade edilir.

“*Tanju, Türklerin bu paltoları neden hayvan postundan yapmış olduklarını şimdi daha iyi anlıyordu. Tanju yine bir gün babasının, Türklerin niçin sert yaradılışlı ve gözüpek olduklarını anlatırken, bütün bunların biraz da iklim ve yaşayış şartlarından ileriye gelmiş olduğunu söylemiş olduğunu hatırladı. ‘Babam haklıymış...’ diye düşündü*” (İlgar 2013: 27).

Hun Türklerinin yaşadıkları zorlu koşullara uyum sağlaması onların karakterlerine etki etmiştir. Zorlu koşullarda hayatta kalabilen Türkler kazandıkları bu beceri sayesinde düşmanlarına karşı birçok savaşta üstünlük kurmuştur.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Mete Han* isimli eserinde Hunların bozkır yaşantısının zorlu koşullarında yaşamaya alışmış bir millet olduğu görülür. Hunlar bozkır yaşantısının getirdiği yaşam standartlarına uygun yaşarlar. Onlar için at çok önemlidir. Akçar karakterinin ailesinin yaşam tarzı da bunu yansıtmaktadır: “*Tam anlamıyla yaban yaşamı içindeki bu Hun aile, kendi kendilerine sürdürdükleri yaşamları için gerekli olan çadır, giyecek ve yiyeceklerini sağlıyorlardı*” (Erdoğan 2018: 28). Akçar ve ailesi gibi Mete Han’ın da çadırda kaldığı ve bozkırın zor şartlarında yaşadığı görülür ayrıca Hunlar için atın ne kadar önemli olduğu Mete’nin en değerli varlıklarını

askerlerine disiplin dersi eğitimi verdiği sırada görülür. Bu eserde bozkır yaşantısına dolaylı olarak değinilse de yazarın çok fazla detaya girmedığı görülmektedir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete Han*'ında Hunların bozkır hayatı yaşadıkları ve bozkır hayatının zorlu koşullarına adepte oldukları için güçlü, dayanıklı ve sert bir yapıları olduğuna vurgu yapılır. “*Hayır, sayılar hiçbir anlam ifade etmiyordu Türkler karşısında. Çin ordusu her ne kadar kalabalık olsa da bozkırın zorlu şartlarında pişen Türk çerileriyle baş edemiyorlar ve daha savaşların ilk anlarında bile büyük bir korkuya kapılıyorlardı*” (Efe 2018b: 27).

Mete Han, bozkır yaşantısında pişmiş güçlü bir liderdir ve atlı göçebe kültüre mensup insanlardaki sert mizaca sahiptir. Çin'i savaşta yenmesine rağmen halkının onların şehirlerine yerleşerek asimile olmasını istemez ve Ötüken'e bozkır yaşantısına geri döner. Görüldüğü üzere bozkır yaşantısı ve bu yaşantının beraberinde getirdiği atlı göçebe kültür Hunların askerî karakterinde ve savaşçılık yeteneklerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bozkır hayatı onları düşmanları karşısında güçlü kılmıştır. Hunlar şehir hayatına alışmış yumuşak karakterde insanlar değildir. Onlar bozkır yaşantısının etkisiyle zorluklara alışmış dayanıklı insanlardır.

Peyami Safa'nın *Attilâ*'sında Hunların göçebe yaşantılarıyla ilgili olarak Priskus'un naklettiği şu bilgilere yer verilir:

“*Hunlar, kadınlar gibi tüysüzmüşler. Yemeklerinin ateş ve mevsimle münasebeti yokmuş, vahşi nebat kökleri yahut da kalçalarıyla atın sırtı arasına yerleştirerek ezdikleri etleri yerlermiş. Ne evleri, ne kulübeleri varmış. (Prisküs de misafir oldukları çatısız meskenin eve de, kulübeye de benzemediğini hatırladı.) Hunlar bir çatı altında kendilerini emin bulmazlarmış. Esasen bu kavmin dağdan dağa, ormandan ormana gittiği, mütemediyen mesken değiştirdiği, çocukluktan beri bütün ızdıraplara, susuzluğa, açlığa, soğuğa mukavemete alıştığı malumdur. Onlar muhaceret ederlerken sürüleri yanlarındadır. İçinde aileleri bulunan arabalarında kadınları erkeklerinin esvaplarını örer ve dikerler, erkekleri tarafından orada kucaklanırlar. Çocuklarını orada dünyaya getirir ve buluşa kadar orada terbiye ederlerdi,*

Hunlara nereden geldiklerini, nerede yaşadıklarını, nerede doğduklarını sorunuz, cevap alamazsınız. Zira kendileri de bilmezler. Elbiseleri yün bir ceketten ve vahşi fare derilerinden mamul bir mantodan ibarettir. Ceketleri koyu renktedir ve vücutları üstünde durur. Başları üstünde arkaya doğru atılmış bir miğferleri vardır. Ölçüsü ve biçimi olmayan kunduralarından o kadar rahatsızdırlar ki, yayan yürümekten hoşlanmazlar, hele piyade olarak hiç harbetmezler, bütün hayatları at üstünde geçer, hayvanlara mihlanmış gibidirler ve şimşek gibi giderler. At üstünde yer, içer, uyurlar. Yeryüzünde ne kadar Hun varsa, hepsinin atı vardır” (Safa 2015: 23-24).

Peyami Safa'nın da yukarıda belirttiği üzere Hunlar göçebe bir hayat yaşardı ve hayatları bu göçebe hayat doğrultusunda şekillenmişti. Ayrıca Hunların bir diğer belirgin özelliği atlı kültürün hayatlarının önemli bir parçası olmasıydı.

Muharrem Eryılmaz'ın *Büyük Hun Hükümdarı Attila* isimli eserinde Hunların göçebe yaşantıları ve atlı kültürüyle ilgili olarak şu verilere yer verilir:

“Hunlar kah Çin İmparatorluğu sınırlarıma, kah Volga nehrine dökülen Kama çayı sahillerinde görünürlerdi. Garp kavimlerinde meçhul olan uzak memleketlerden geliyorlardı. Orta Asya'nın yüksek yaylarında, buldukları bölgede kendilerine ve atlarına gıda verdikçe, göçebe kabileler hâlinde, barış içinde yaşıyorlardı. (...)

Hunlar, bu suretle bir göçebe hayata tabi oldular ve çöl ile komşuluğun tehlikelerine yavaş yavaş uyum sağladılar. Hayatları da, durmaksızın yerinden alınıp götürülen ve her seferinde yeni baştan meydana gelen kum dalgaları gibi kararsızdı. Onların kasabaları, evleri yoktu. Hatta çadırları da yoktu. Kadınlar ve çocuklar arabalar içinde, erkekler at üstünde yaşardı. Gerektiğinde birkaç saniye içinde bütün millet seferber olurdu” (Eryılmaz 2013: 18).

Muharrem Eryılmaz eserinin bir başka kısmında da Hunların göçebe yaşama alışık oldukları için uzun süre hareketsiz kalmalarının beklenmeyeceğinden söz eder. Ayrıca Hunların bu eserde arabalarla kurulmuş geniş bir ordugâhta yaşadığı az çok şehirleştikleri; ancak bununla birlikte göçebe hayatın özelliklerini devam ettirdiklerinden söz edilir.

İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihi Atilla* isimli eserinde Hun Türklerinin yaşantısı şu şekilde anlatılır:

“Hun Türkleri'nin yaşadığı topraklar göçebe yaşam tarzına elverişliydi. Kurak geçen yıllarda bozkırın oldukça seyrek otlaklarında içecek bir damla su bulabilmek için insanlar, olmadık maceralara atılıyorlardı. Göçebe ve yoksul Hun Türkleri, Maveraiünnehir'den Kiev'e kadar bereketli topraklara sahip olmak için buhran getirmiştir. İran'ın yeşil bereketli bahçelerinde tomurcuklar koyu yeşil yapraklar hâlinde patlıyordu. . Çin'in kuzeyindeki zengin araziler ve Kuzey Avrupa kıyılarındaki verimli topraklar âdeta onları kendisine doğru çekiyordu. (...)

Bir vakitler atlarla birlikte binek hayvanı olarak geyikleri de kullanan Hunlar, mükemmel sanat eseri olan koşum takımlarını icat ederek hareket hâlinde bile at sırtında rahatça durup ok atmayı da biliyorlardı. Kopçalar, kılıç kuşağı plakaları, koşum takımı bronz plakaları kullanan Hunların en büyük merakı ise dayanıklı ve süratli atlardı” (Karahana 2014: 31-32).

Bu eserde Hunların çadırla birlikte ahşap evlerde de yaşadığı ifade edilir. *“Şehir yaşamına alışan Hun halkı, ahşap evlerinde barınırken, geri kalanlar da çadırları tercih ediyorlardı. Çadırlar, ahşap yapılar kadar yaşama elverişliydi”* (Karahana 2014: 150). Avrupa Hunları göçebe hayatı ve çadır kültürünü Attilâ devrinde devam ettirse de Attilâ birçok alanda olduğu gibi bu alanda da yeniliğe gitmiş ve halkının yerleşik yaşama geçmesi için büyük bir çaba göstermişti.

“Attila, karagahını Eflak yakınlarında kurduğu Etzelburg kentine taşımıştı. Askerî sahada gerçekleştirdiği başarılarını şehirleşmede de sergilemişti. Yerleşik hayata geçmeye çalışan Hun kavminin rahat içerisinde yaşaması amacıyla yeni yerleşim alanları oluşturmuştu. Tek katlı ahşap ve taş binalar inşa ettirmişti” (Karahana 2014: 177).

Attilâ Roma'da kaldığı dönemde onların zayıf yönlerini öğrendiği gibi onları güçlü kılan yanları da öğrenmiştir. Bu yüzden halkını yerleşik yaşama geçirmek için ve daha sağlam bir üretim ve ticaret ağı kurmak için gayret göstermiştir. Bunlarla birlikte Hunların askerî becerilerinde ve savaşçı

karakterlerinde onların göçebe kültürlerinin ve bozkır yaşantısının ne kadar etkili olduğu da bu eserde gözler önüne serilmiştir.

Hüseyin Adıgüzel'in *Başbuğ Attila* isimli eserinin hemen başında bozkır yaşantısının ve göçebe hayatın çetin şartlarına değinilir:

“Bozkır, kendisini bozkır yapan o yeknesak yaşamı, buğdaya, süte, peynire, yüne, deriye, bala çeviren insanları da, kaybetme korkusu içinde, tir tir titriyor gibiydi. Sağa sola âdeta uçarak giden atları nal sesleri, dışarıdan birini ürkütecek boyutlara ulaşırsa da, bozkır sakinlerinin kılını bile kıpırdatmıyordu. Herkes, bir şeyler yapmanın gayreti içindeydi...”

Çetin geçen kış nihayet sona ermek üzereydi. Göz açtırmayan tipi, fırtına, aralıksız kar yağışı, bozkır sakinlerinin yaşamını zorlaştırmış, öyle günler olmuştu ki, çadırlarında başlarını bile çıkarmalarına izin vermemişti. Bu durum, bozkır halklarını sıkıntıya sokmuş, açlık çadırların kapısını sık sık çalınıyordu. Burada kabile, boy şuuru, dayanışma ruhu kendini göstermiş, açlık tehlikesini hisseden ailelere elinde olanlar, yardımı hiçbir zaman esirgemedi” (Adıgüzel 2015: 5-6).

Hunlar bozkır yaşantısına ve göçebe kültüre alışık bir toplumdur. Bu konuyu Attilâ ve Onagesius tartışır. Onagesius Attilâ'ya İstanbul'u almanın yeterli olmayacağını halkın yerleşik yaşamı da benimsemesinin gerektiğini söyler.

“Hakanım, bir Hun ile bir Bizanslı birbirinden çok farklıdır. Hayata bakışı, hayatı algılayışı ve hayatı uygulayış tarzları farklıdır. Birbirine benzer hiçbir yönleri yoktur. Bunun için Bizanslı şehirde, Hun Bozkırda yaşar. İstanbul alınacaksa, bugünden başlayarak Hunları şehir yaşamına alıştırmak gerekir. Onagesius bunu söylemek istedi. İstanbul'u alırsınız, ama şehir yaşamını benimsemeyen Hunları o şehre yerleştiremezsiniz. Orada yalnız kalırsınız ve o zaman, o şehir, sizi yer, bitirir” (Adıgüzel 2015: 139).

Attilâ Onagesius'un bu sözü üzerine Hunların şehir yaşamına alıştırılmasının bir zorunluluk olduğunu düşünür.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Tanrının Kırbacı Attila* isimli eserinde bozkır hayatının zorlukları ilk olarak Attilâ'nın babası öldükten sonra bozkırda yalnız başına kaldığı bölümde ifade edilir.

“İşte kötü, kapkara gün o gündü Attila için. Yapayalnız dolaştı bozkırda. Bulduğu bazı bitkilerin köklerini kemirdi. Bazı otları ve bazı bitkilerin soğancıklarını kendine katık yaptı. Zor durumdaydı” (Erdoğan 2016a: 21).

Bu eserde bozkır hayatına alışık olan ve çadırlarda yaşayan bir Hun toplumu olmasına rağmen Attilâ Roma'da kaldığı günlerden yerleşik hayata dair birçok beğeni elde etmiştir. Hun topraklarına döner dönmez ilk iş olarak Osejene'ye kendisine Roma saraylarında olduğu gibi bir hamam inşa ettirir (Erdoğan 2016a: 37).

Bu eserde yer yer bozkır hayatından halkın çadırlarda yaşadığından ve atların yaşamlarında önemli bir yeri olduğundan bahsedilse de yazar doğrudan Attilâ döneminin yaşantısına temas etmemiş çok yüzeysel olarak içinde yaşanılan zamanı ve çevreyi betimlemiştir.

Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli eserinde Bozkır hayatı şu şekilde okurun karşısına çıkar.

“Hunlarda kaç-göç yoktu. Kız ile erkek obalarında geçen günlük yaşamının her anında hep bir arada yaşadıkları için birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulurlardı. O gece oba sakinlerinin tamamı meydanda toplandılar., korların üzerinde döne döne nar gibi kızaran, bakır kazanlarda kaynayan koyun etlerini iştahla yediler, kırmızı çamçaklarını boşaldıkça doldurdular ve Hunlar kahramanı Suptar'ı soru yağmuruna tuttular. Suptar büyük bir sabırla kendisine sorulan her soruyu cevaplamaya çalıştı.

Yemekten sonra iki yırcı yiğitlik ve kahramanlık yurlarını söylediler” (Erdem 2017: 193-194).

Bu eserde Hunların çadırlarda ve evlerde yaşadığı görülür. Bununla birlikte günlük hayatları bozkır yaşantısına ve Türklerin o dönemdeki geleneksel yaşantısına benzerdir. Hunların yaşadığı Etzelburg şehri ise şu şekilde tasvir edilir.

“ *Büyük Roma kentlerine göre tek katlı ahşap binaları, yüksek tavanlı yurt çadırları ile sıradan küçük bir kasaba olan, tahta surlarla çevrili Etzelburg’un ana kapısına geldiklerinde nöbetçiler tarafından tanınan Suptar, yanındakilerle birlikte sorgusuz sualsiz içeri alındılar. Kent ve meydanları çok kalabalıktı*” (Erdem 2017: 195).

Eserde tasviri yapılan Hun başkenti dönemin tarihî kaynaklarında da benzer şekilde tasvir edilir. Attilâ’nın halkının bir kısmı çadırlarda yaşarken bir kısımda yerleşik yaşama geçmiştir. Aynı şekilde atlarda Hunlar için hayati önem taşıyan varlıklar olarak bu eserde de yerlerini alırlar. Hunlar iyi süvarilerdir ve atlarıyla birlikte düşmanları için ölümcül derecede tehlikeli olurlar.

Atilla’nın Kargısı isimli eserde bozkır yaşantısı Suptar karakteri üzerinden vurgulanır. Doğu Roma’ya Chrysaphius’u Attilâ’nın emriyle öldürmeye giden Suptar orada geçirdiği şehir hayatından sıkılır ve bozkırı özler. Onun bu özlemini General Zenonla yaptığı şu konuşmada görmek mümkündür: “Hareketi severim. Bir ayı aşkın bir süredir büyük taş binalara hapsolmaktan sıkılmışım. Daha şimdiden bozkırı ve geniş av sahalarını özledim” (Erdem 2018: 124). Bu kısımda Suptar karakteri üzerinden Hun Türklerinin bozkır yaşantısını şehir yaşantısına tercih ettiklerini görmek mümkündür. Bu romanda Hunların ve Attilâ’nın yaşantısıyla ilgili de bir takım ipuçları bulmak mümkündür. Doğu Romalı elçilerin Attilâ ile görüştikleri kısımda Attilâ’nın nasıl bir yerde yaşadığı Ottigin’in gözünden şu betimleme ile ifade edilir:

“*Hun muhafızlarının huzurundan ayrıldılar ve kampın dışında kurulan kendi çadırlarına götürüldüler. Tekerlekli evinin önünde, maiyetnin ortasında yüksek bir iskemlede oturan Attila, sağ taraflarında yerlere serilmiş kürklerin üstünde dizüstü oturan oğulları İlek, Dengizik ve İrneke takılıp kalmış olan kartal gibi keskin bakışlarını kaldırıp kampa giren, sürülerin, ağılların ve çadırların arasından geçerek bulunduğu yöne doğru ilerleyen süvarilere doğru çevirdi*” (Erdem 2018: 28).

Bu eserde örneklerde de görüldüğü üzere Hunlar çadırlarda yaşamakta ve bozkır yaşantısını sevmektedir. Attilâ’da halkı ile birlikte benzer koşullarda onlar gibi mütevazı bir yaşantı sürmektedir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila* isimli eserinin birkaç yerinde Avrupa Hunları'nda ve Attilâ'nın yaşamında bozkır hayatının izlerini görmek mümkündür. Eserin baş kısımlarında Attilâ bozkırda babasını kaybetmenin verdiği acıyla yalnız başına seyahat ederken okurun karşısına çıkar. Eserin ilerleyen kısımlarında Roma'ya yardım etmek için giden Attilâ oradaki yaşantıyı görünce kendi yaşantılarının ne kadar güzel olduğunu düşünür. Romanda bu kısım şu şekilde ifade bulur:

“*Bu devasa taş binalarda nasıl yaşıyor bu insanlar?’ demişti Roma’yı ilk gördüğünde. ‘Ruhlarını nasıl olup da böyle dört duvar arasına hapsediyorlar? Kıl çadırlarda yaşamının hürriyetini, tabiatla koyun koyuna iç içe olmanın keyfini bilmeden, soğuk duvarlar arasında nasıl tüketiyorlar ömürlerini?’*” (Efe 2018a: 121).

Bu eserde Attilâ'nın bozkır yaşantısına karşı bir sempati duyduğu görülmektedir. Hunlar çadırlarda yaşayan ve bozkırın getirdiği güç koşullara alışmış dayanıklı insanlar olarak okurun karşısına çıkarlar.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila* isimli eserinde bozkır hayatına ve atlı göçebe kültüre dair çok sınırlı bilgi vardır. Eserin içerisinden Hunların çadırlarda yaşadıkları hayvancılıkla uğraştıkları gibi çıkarımlar yapılabileceği gibi eserde bozkır yaşantısı doğrudan anlatılmamıştır. Bununla birlikte bu eserde Hun Türklerinin çadır gibi taşınabilir ahşap evleri olduğundan bahsedilmektedir. (Tiryakioğlu 2018: 25). Eserin geneline bakıldığında Hun Türklerinin bozkırda yaşadığı zorlu doğa koşullarına alışık olduğu görülür. Attilâ Doğu Roma seferini yaparken Constantinapolis'in soğğunun ve rüzgârının bozkırın zorlu koşullarına alışmış olan Türkler için bir etki etmeyeceğini söylemesi de bu söylenene delil niteliğindedir. Bu eserde ayrıca Hun Türklerinin hayatında atın da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Turhan Tan'ın (Mehmet S. Fethi) *Cengiz Han*'ında Moğolların göçebe hayat yaşadığı şu şekilde betimlenmiştir:

“*Cengiz, 1189 yılında, adı sanı bilinmeyen bir köyde Türk birliği kurmayı düşünürken, elinde sadece bir Moğol ulusu vardı. Bu Ulus, o güne kadar tarihte büyük ve küçük bir rol oynamamıştı. Ağullar içinde ömrünü geçiriyordu. Yulaf*

bulamacı yiyor, kımız içiyor, koyun postu giyiyordu. Yayladan kışlığa ve kışlıktan yaylaya göçmekten ibaret dar bir çerçeve içinde yaşıyordu” (Tan 2015: 268).

Göçebe hanyat yaşayan Moğolların yaşamı her ne kadar basit olsa da bu hayat tarzı onların güçlü ve dayanıklı savaşçılar olmalarının altında yatan temel nedendir. Cengiz Han’ın dehasıyla halkının dayanıklılığı ve savaşçı yetenekleri de birleşince ortaya dünyanın gördüğü en hızlı büyüyen imparatorluklarının birisi çıkmıştır.

Cengiz Dağcı’nın *Genç Temuçin*’in de Moğollar ve Cengiz Han bozkırda çadırlarda yaşarlar ve atlar onlar için çok önemlidir.

“Yaz olmasına rağmen, geceleri toprağı donduracak kadar, hava soğuk oluyordu buralarda. Tan yeri kızarmadan önce bozkıra dağ yamaçlarına süt beyazı ağır ve kalın bir sis tabakası çöküyordu” (Dağcı 2016: 22). Bozkır yaşantısının getirdiği zorluklar bozkırda yaşayan insanların bu zorlu koşullar karşısında dirençli olmalarını ve doğanın getirdiği zorluklara karşı dayanıklı olmalarını sağlar. Bu durum da onların güçlü savaşçılar olmalarında etkildir. Kargun Batır bozkırda yolculuk yaparken gördüğü kurtların hareketlerini Gök Moğolların hareketlerine benzetir. Moğollar için atlar da önemli varlıklardır. Bozkır yaşantısında onların en yakın dostları ve yardımcısı olan atlar etiyle sütüyle ve gücüyle Moğollara fayda sağlarlar. Cengiz Han atları çalındığında onları geri almak için tek başına hırsızların peşine düşer (Dağcı 2016: 217).

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinin hemen başında bozkır hayatı ve atlı göçebe kültüre temas edilir.

“İşte bu çadır arabaları ve yük taşınan arabaları kadınlar yönetir.

Bozkırın kısıtlı verimi içinde pek çok budun birbirine yakın, komşu, zaman zaman yapılığı en üst düzeyde yaşayarak, birbirlerinin hayatlarına karışarak gerektiğinde anlaşmalarla dostluklar kurarak varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlardı” (Terzioğlu 2016c: 8).

Moğollar bozkır hayatına ve o hayatın getirdiği güçlülere alışkın bir millettir. Eserde Bozkırın insnalar üzerindeki etkisine de değinilir.

“Bozkırın, budunları değiştiren bir yapısı vardı. Hangi soydan, hangi ulustan olursa olsunlar, bozkırın ortak değerlerinde çizilen yazgıları benzerdir. Bir uçtan diğer uca, değerince kullanarak bozkırlı kalmak kolay değildir. Güçlüdürler. Yüreklidirler. En önemlisi bozkır onlara yok olmaktan korkmayı öğretilmiştir” (Terzioğlu 2016c: 99).

Birçok kaynakta bozkır yaşantısının o yaşama alışmış milletleri güçlü kıldığı savaşçılık yeteneklerini artırdığı söylenir. Bu eserde de bu durumun ifade edildiği görölmektedir. Eserde ayrıca Moğolların göçebe yaşam tarzına da değinilmiştir.

“Moğollar bir yere yerleşmezler. Gök, onların göçer olmasını istemiştir. Yurtları yaşamayı seçtikleri, beğendikleri her yerdir. Gök’ün altı... Gök’ten kut, yerden güç alarak yaşarlar. Her Moğol boyu sürülerini nerelede yayacağını bilir. Kışın daha sıcak ve korunaklı yerlerde kışlarlar, yazın serin yerlere göçerler. Susuz yerler kışın gidebildikleri yerlerdir. Kar bulurlarsa karı su yerine kullanmaktan çekinmezler” (Terzioğlu 2016c: 244).

Moğolların göçebe yaşantısı da Türklerin göçebe yaşantısına çok benzer ve onlarda Türkler gibi bu yaşam tarzını daha yaşanabilir hâle getirmek için Türkler gibi atları kullanırlar. Bu yüzden at onlar için değerli varlıklardır.

A. Hakan Bayrakçı’nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında isimli eserinde bozkır yaşantısı ve göçebe hayat diğer eserlede olduğu gibi okurun karşısına çıkar. Moğollar bozkır iklimine sahip bir ortamda çadırlarda yaşamaktadır ve atlı bir kültüre sahiptirler. At onlar için önemli bir varlıktır. Askerlerin büyük bir çoğunluğu süvari birliklerinden oluşmaktadır ve at binek olarak kullanılmanın yanında etinden sütünden istifade edilen bir canlı olarak Moğollar arasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kurban törenlerinde de kullanılır. Altan Han ve Cengiz Han’ın yapacağı sürekin avının betimlendiği kısımda bozkır yaşantısı ve Moğolların yaşam tarzları hakkında bilgiler görmek mümkündür:

“Bin beş yüz kadar atlı, av yapacakları sahaya doğru ilerlediler. Avlanılacak yeri, ava reislik eden han seçerdi. Fakar bu seçimi yaparken Cumuha ve Temuçin’in fikirlerini almanın akıllıca olduğunu düşünerek onlara

da danıştı Altan Han. Sonunda Burhan Haldun dağının kuzey eteklerindeki araziye av sahası olarak belirlediler. Oraya ulaştıkları gece yalnızca bir büyük çadır kuruldu. Burada, önce başlara, Noyanlara, bağadırlara toy verilecek sonra da Altan Han yatacağı. Diğerleriylese kaputlarına bürünerek atlarının hemen yanı başında uyuyacaklardı. Altan Han'ın düzenlediği toyda kımız sel gibi aktı. Yoğurt, peynir, yağ, eyer altında kurutulmuş et, kızartılmış tarla kuşları ve haşlanmış dağa sıçanları doyusıya yendi. Büyük çadırın için otuz kadar reis ve Noyan vardı” (Bayrakçı 2013: 215).

Bozkır hayatının getirdiği zorlu koşullar Moğollar için alışılmış bir durumdur ve hayatlarını bu koşullara göre dizayn etmişlerdir. Cengiz Han ve ailesi Yesügey'in ölümünden sonra zorlu koşullarda hayatta kalmayı başarır.

“Yalnız bırakıldıkları ilk günlerin sıkıntısı artık geride kalmış, bu zor yaşamı kanıksamışlardı. Üç senedir sürüyordu doğayla boğuşmaları. Mücadele, hayatlarının ana bölümü olmuştu. Sürüleri yoktu. Tarla kuşları, dağ sıçanları, tatlı su balıklarıyla besleniyorlardı” (Bayrakçı 2013: 47).

Cengiz Han ve ailesi doğayla yani bozkır yaşamıyla verdikleri bu mücadeleden başarıyla ve daha güçlü olarak çıkarlar. Cengiz'in yaşadığı bu zorlu çocukluk yılları onu daha güçlü ve dayanıklı hâle getirir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* isimli eserinde bozkır yaşantısının önemli bir yer tuttuğu görülür. Bozkır yaşantısı Cengiz Han'ın karakteri üzerinde büyük bir tesir yapar ve Cengiz Han bozkır yazantısının getirdiği terbiye ile birçok beceri kazanır.

“Sanki demirden yapılmış bir adam gibiydim. Acı bana değişik bir zevk eriyodu. Acı çekenin yüzündeki kırıksıklık ve acı çektiğini belli eden ifadeyi benim yüzümden göremezdiniz. Soğukta, ayazada, fırtınalı ve rüzgârlı havalarda bıyıklarım soğğun etkisiyle donup kazık gibi olduğu zamanlarda bile, askerlerimin önünde, mosmor olan yüzümle yürümek, onlardaki cesareti daha da arttırıyordu.

Askerlerim acı çekiyordu. Ama bu benim asla umrumda olmuyordu. Elleri, parmakları donanlar, attan düşüp yarananlar, elini kolunu talim esnasında kaybedenler oluyordu. Bunlar benim için normal şeylerdi.

Demim ya, önderleri yani ben Temuçin, demir nir adam gibiydim”
(Erdoğan 2016b: 85).

Bozkır yaşantısı içinde yaşayan insanlar güçlü olmak ve doğanın getirdiği zorluklarla mücadele edecek donanıma sahip olmak zorundadırlar. Eğer buna sahip değillerse hayatta kalamaz veya düşmanları tarafından kolaylıkla yok edilirler. Cengiz Han’da çocukluk döneminden itibaren bozkırın zorlu koşullarında kendisini geliştirmiştir. Bozkır hayatı onun askerî karakterinden liderlik özelliklerine kadar birçok vafına etki etmiştir.

Okay Tiyakioğlu’nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde bozkır yaşantısı ve konargöçerlik ön plana çıkarılmıştır. Yesügey Bahadır oğlu Cengiz’e Türklerin yerleşik yaşama geçtiği için değiştiğini ve güç kaybettiğini söyler. Göçebe yaşantının kendilerini daha güçlü kıldığını belirtir.

“Ama daima hareket hâlinde olan biz göçebelere en karışık, en güçsüz zamanımızda dahi kimseler ulaşamaz. Destanlarımız, kopuzlarımızın tellerinde kuşkatan kuşağa tarihimizi taşır. Gerçek fikir çzgürlükte büyür oğlum; oysa şehir halkları o daracık sıcak ve havasız evlerinde, uğursuz mabetlerinde, kadirbilmez tarlalarında ve işliklerinin alacakarnlık avlularında tutsaktır.

Bozkır ise ışık, aydınlık, özgürlük ve doğruluk demektir. Şehirlerin yalanı, bizim küçümsenen kurnazlıklarımızdan daha fenadır. Moğolların en kanlı asiliği bile, şehirlerin tiya yüklü sükûnet ve sadakatinden daha temizdir. Biz sürekli hâlinde kalarak kitaplara sığmayacak hafızamızı arar, yerleşiklerin sürekli düşünmekten doğan yapış yapış ikiyüzlülüğünden uzak kalırız. Türkler bir zaman sonra yerleşik düzene geçmekle ne kadar büyük yanlış yaptıklarını anlayacak ama çok geç olacak” (Tiryakioğlu 2016: 28).

Cengiz Han babasının düşüncesine tam olarak katılmaz bir Türk olan annesinin babasından farklı düşündüğünü belirtir. Annesinin yerleşik hayatın faydaları olduğunu söylediğini belirtir ancak babasının sözleriyle ikna olarak şehir hayatı yaşayanların kendileri için düşman olduğunu kabul eder. Cengiz Han daha sonra Moğol devletini kurup genişlettikten sonra babasının verdiği öğütleri oğlu Cuci’ye verir ve konargöçer olarak kendilerinin altına gümüşe ihtiyaçları olmadığını altının ve gümüşün şehirli insanların ayaklarındaki prangalar

olduğunu belirtir (Tiryakioğlu 2016: 330). Bozkırda yaşıyan Moğollar için atlarda çok önemli bir yer tutar.

“Moğollar adına ihtiyaçlarından çok daha fazla ata sahip olmaları alışılagedik bir hâldi. Ne var ki tek bir binek atı için ömrü boyunca çalışıp çabalayan, büyük ihtimalle de iyi bir atın gölgesine dahi sokulamayan Batılıların bu manzarayı kavramaları güçtü. Üstelik Hristiyan ülkelerin çoğunda, soylular haricindekilerin ata binmesi yasaktı. Zira at ezici bir güç, mutlak tesirli bir silah ve her şeyden ötesi iyi bir dosttu” (Tiryakioğlu 2016: 147).

Tiryakioğlu'nun bu eserinde bozkır yaşntısına göçebe kültüre bir övgü vardır. Bozkır hayatının o hayatı yaşıyan insanları üstün ve güçlü kıldığı anlatılır. Cengiz Han da bu eserde buna inanarak hareket eder.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçılardan Efendisi Cengiz Han* romanında bozkır yaşantısı ve atlı göçebe kültür eserin hemen başında okura tanıtılır:

"Rüzgârın, soğuşun, yoksulluğun ve acının hâkim olduğu bir yerd Kuzey Gobi, Buralarda yaşıyan çeşitli kabilelerde doğan çocuklar, dünyaya gözlerini açınca soğukla, rüzgârla karşılaşılıyorlar ve bu zorlu hayata alışarak büyüyorlardı. Ana süründen kesildikten sonra sıkarak sütüyle geçinmesini de biliyorlardı. Bu zorlu hayat için doğmuşlardı âdetâ.

İlkbahar, ortalığın şenlendiği, her şeyin daha iyi olduğu dönemdi. Kısraklar ve inekler bol miktarda süt veriyor, koyunlar gelişiyor, av daha bol oluyordu. Kabilelerin avcılarının, tilki, sansar gibi kürkü için avlanan hayvanlardan başka, Ren geyikleri ve ayı avlıyorlar; etlerinden bolca yararlanıyorlardı. Bunun dışında et, oldukça kıt bulunan bir yiyecekti bozkırda yaşıyan Türk, Tatar ve Moğollar için.

Çocukların koyun çobanlığı yaptığı, erkeklerin ve kadınların avlanmak zorunda olduğu ve daha iyi geçim temin etmek için göçebe bir hayat yaşadığı kavimler, yaşadıkları coğrafyanın ve iklimin şartlarına uyan bir fiziğe sahiptiler” (Bengisu 2016: 15-16).

Bozkır yaşantısının getirdiği dezavantajlar Moğolların savaşçılık yeteneklerinin gelişmesinde ve onların dayanıklılığının artmasında etkili olduğu

için bir avantaja dönüşmüş ve bu avantaj Cengiz Han'ın keskin zekâsıyla birleşince insanlık tarihinin gördüğü en büyük imparatorluklardan birisi vücuda gelmiştir. Cengiz Han, bozkır yaşantısının içinden geldiği ve göçebe hayatı yerleşik yaşama tercih ettiği için imparatorluğu çok geniş sınırlara ulaştığı hâlde dahi çadırda yaşamaya devam etmiş kendisine saraylar yaptırmamıştır (Bengisu 2016: 117). Bu imparatorluk içerisinde bir diğer bozkır halkı olan Türkler de önemli bir rol oynamıştır.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli eserinde Cengiz Han'ın bozkır hayatına uygun bir yaşantısı olduğu görülür. Cengiz Han ve ailesi önce çadırda kalırlar daha sonra kendilerine bir kulübe yaparak yaşamlarına devam ederler. Hayatlarını avcılık ve toplayıcılıkla geçiren ailenin bir diğer geçim kaynağı ise atlarıdır. Eserde Cengiz Han'ın bu zorlu bozkır yaşantısı şu şekilde anlatılmıştır:

“Ormanın içindeki yabani meyveleri, ağaç köklerini toplayarak karınlarını doyuruyorlar, bazen av yapabilirlerse mutluluk duyuyorlar ara sıra da rast gelirse dereden balık avlıyorlardı.

Doğa acımasızdı. Açlık ve soğukla geçen gecelerin verdiği ders Temuçin için acımayı unutmak olmuştü ve hayatının tüm aşamasında kimseye acınamaya karar vermişti.

Zaman aktıkça bozkırda insanlar kendi yaşam alanlarını kuruyorlardı. Hoelun ne kadar çile çekerse çeksün çocukları çocukluklarını yaşıyorlardı. Bozkırın sert tabiatının içinde yaşam kavgasında olan Temuçin de tam kendine göre bir arkadaş bulmuştu.” (Mutlu 2019: 34).

Bu kısımda da ifade edildiği üzere bozkırın çetin şartları Cengiz Han'ın kişiliğine de tesir eder ve onun acımasız karakterinin altında yatan temel sebeplerden birisi olur. O, zor şartlarda hayatta kalmayı başaran ve zorluklarla mücadele etmeyi öğrenmiş bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Bozkır yaşantısı onların kültürünün de şekillenmesinde büyük rol oynar. Törelere ve adetleri bozkır yaşantısına göre şekillenirdi. *“Bozkırda ittifaklar çok önemliydi. Bu topraklarda her an herkes herkese düşman olabilirdi”* (Mutlu 2019: 71).

Bozkır halklarının en büyük yardımcıları atlardır. Bu husus bu eserde de işlenmiştir. Cengiz atlarının çalındığı kısımda atların Temuçin için önemli olduğuna şu şekilde değinilmiştir:

“Atlar adını duyan Temuçin biraz da olsa rahatladı. Ancak bu geçici bir rahatlamaydı. Çünkü atlar onların her şeyiydi” (Mutlu 2019: 57). Görüldüğü üzere bu eserde bozkır hayatı tüm gerçekliğiyle anlatılmış ve bozkır hayatının Cengiz ve ailesi üzerindeki etkisi gözler önüne serilmiştir. Sonuç olarak denilebilir ki bozkır hayatı getirdiği tüm zorluklara rağmen Cengiz Han'ın yaşantısında çok önemli bir yere sahip olmuş ve onun güçlü karakterinin oluşmasına, yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak görülmüştür ki bozkır hayatı ele alınan tüm romanlarda getirdiği zorluklar ve güçlüklerle ele alınmıştır. Aynı zamanda bozkır hayatının bu zorlu koşullarının Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han üzerindeki tesirine değinilmiştir. Romanlar üzerinde yapılan inceleme sonucunda üç hükümdarın da karakterinin bozkır yaşantısının getirdiği zorluklarla güçlü bir yapıya büründüğü görülmüştür. Üç hükümdar da zorlu doğa koşulları sayesinde fiziksel ve mental olarak dayanıklılık ve direnç kazanmıştır. Aynı zamanda bozkır hayatı onların sahip olduğu sert mizacın ve savaşçı karakterlerinin oluşmasında da etkili olmuştur. Eserlerin tamamında bozkır yaşantısıyla birlikte göçebe kültürün izlerini de görmek mümkündür. Ancak onların göçebeliği alalade bir durum değildir. Onların göçebelik anlayışı sistemlidir. İncelenen tüm romanlarda da üç hükümdarında belli bir başkente ikamet ettikleri ve savaşlardan sonra o başkente döndükleri görülmüştür. Türklerde ve Moğollarda görülen göçebelik yazları farklı, kışları farklı bir yerleşim yerinde kalmaktan müteşekkil bir durumdur. Bu bakımdan onların yaşam biçimine yarı göçebe denilebileceği gibi yarı yerleşik de denilebilir.

Ayrıca ele alınan tüm eserlerde bozkır halkları için atın önemine ve hayatlarındaki yerine de bir şekilde değinilmiştir. Bunların yanında incelenen tüm romanlarda insanların geçimlerini hayvancılıkla avcılıkla kazandıklarına değinilmiştir. Çadırlarda ya da ahşap yapılarda yaşayan üç hükümdar da bozkır hayatını seven liderler olarak anlatılmıştır. Bununla birlikte bu üç liderin eserler

içerisinde zaman zaman yerleşik yaşama geçme konusunu tartıştıkları görülmüştür. Bu tartışmalar sonucunda şehir hayatının -insanların özgürlük alanını kısıtladığı için- Türk halkının karakterine uymadığı kanatı ortaya konulmuştur. Ayrıca bu incelenen eserlerde Türklerin az da olsa bir kısmının yerleşik olarak yaşadıkları görülür. Genel itibariyle değerlendirilecek olursa incelenen eserlerde Mete Han, Attila ve Cengiz Han'ın bozkır yaşantısına uygun mütevazı bir yaşantı sürdürdükleri ve zorlu doğa koşullarına uyum sağlamış oldukları görülür.

2.7. Türk Romanında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın Töreler ve Âdetlere Bakışı

“Töre, eski Türklerde devlet adamlarının ve halkın günlük yaşamda uymaları gereken sosyal ve siyasal kurallar bütünüdür. Töre, eski Türk devlet hukukunun dayandığı sözlü geleneğin anayasasıdır” (Uğurlu vd. 2011: 954).

Bir başka ifadeyle töreler eski Türklerde toplumun hükümdar da dâhil üzerinde mutabık olduğu ve uymak zorunda olduğu sözlü hukuk kurallarıdır. Törelerin yazılı hukuk kurallarına dönüştürülüp dönüştürmediğine dair Cengiz Han dönemi dışında elimizde veri bulunmamaktadır. Ayrıca Cengiz Han'ın yaptırdığı gibi Mete Han ve Attilâ'nın da töreleri yazıya geçirtirip geçirtirmedikleri yeni tarihî vesikalar keşfedilmediği sürece muamma olarak kalacaktır.

“Türk Töresi, Kağan da dâhil olmak üzere tüm toplumca mutlak suretle uyulması gereken hukuk kuralları toplamıdır. Töreye atfedilen önem o kadar büyüktür ki, etkin hukuk kurallarının konulması ve bunlara eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde riayet edilmesi hem kağanın iktidarının, hem de devletin sürekliliği için en önemli koşullar arasında gösterilmiştir. Bu sebeple de, kaynaklarda törenin çok önemli olduğu, hatta devletten bile önde geldiği, töresini kaybetmiş bir ulusun yok olmuş sayılacağı hatırlatılarak, kağanlardan her zaman töreye uygun davranmaları istenmiştir” (Pamir 2009: 360).

Bu yüzden Türkler güçlü töreleri ve âdetleri olan bir millettir. Türklerin töreleri ve âdetleri onların binlerce yıl boyunca güçlü bir biçimde ayakta

kalmalarını sağladığı gibi kültürlerini korumalarını ve Türklük bilincinin yaşatılmasını da sağlamıştır. Türk töresi ve âdetleri onları güçlü kılan ve güçlü devletler kurmalarını sağlayan etkenlerin başında gelmektedir.

“Töre eski Türklerde sadece devleti ilgilendiren alanlarda geçerli olan bir kanun olarak görülmemiştir. Töre eski Türklerde, devleti ilgilendiren kanuni hususlarda bir anayasa hükmünde olmasının yanında, budunu ilgilendiren sosyal ve ahlaki konularda geleneğin, göreneğin, âdetin ve teamülün hükmünü de işletmiştir. Bu hâliyle töre, eski Türk devlet ve topluluklarında, devletin ve milletin dâhil olduğu o büyük kamusal alanda, tek söz sahibi olan sözlü geleneğin anayasası durumundadır” (Uğurlu vd. 2011: 954).

“Türklerin, Mongolların, Tatarların iki nev’ [tür] âdet [ve] kânunları vardı: ‘yasak, töre’. Léon Cahun’un tetkîkâtına nazaran yasak yahut yasa nizâm-ı askerî, tenbîhât-ı askerîye [askerî emirler] makamındadır, töre ise örf âdet demektir” (Akçura 2018a: 76).

Mete, Attilâ ve Cengiz Han’da görülen en önemli özelliklerden birisi onların töre ve âdetlerini önemsedikleri gibi töre ve âdetlerini yeniden şekillendirerek kendi zamanlarının şartlarına göre yeniden dizayn etmiş olmalarıdır. Onlar toplumsal yaşamı düzenlemek ve hükmettikleri toplumları disipline edebilmek için binlerce yıllık birikimin bir sonucu olan töre ve adetlerini daha da geliştirerek yasalar hâline dönüştürmüşlerdir. Örneğin Cengiz Han’ın yasaları kendi örf ve adetlerinin yeniden organize edilmiş ve çağının şartlarına göre eklemeler ve değişiklikler yapılmış hâliinden başka bir şey değildir. İşte töre ve âdetlere dayanan bu yasalar da Cengiz Han’ın kurduğu muazzam imparatorluğu kurmasını sağlamıştır. Aynı durum Mete ve Attilâ için de geçerlidir. Onlar da kendilerinden önce gelen töre ve âdetlere sıkı sıkıya sarılıp onlara sahip çıktıkları gibi zamanlarının ihtiyacı doğrultusunda töre ve âdetlerini yeniden yapılandırmış ve bunu güçlü bir devlet yapısı, düzenli bir sosyal hayat tesis etmekte kullanmışlardır. Onların bu tutumları da başarılı olmalarında etkili olmuştur.

“Hun kanunlarına göre bir kişi eğer adam öldürmek maksadıyla bıçağını sıyırırsa idam edilir. Hırsızlık yapanın mallarına el konulur. Bir suçluya hafif bir

ceza verilecekse bir uzvu ezilir, eğer ağır ceza verilecekse idam edilir. Hapis müddeti de on günü geçmezdi. Mahkûmların sayısı ancak birkaç kişidir. Hun sosyal hayatını düzenleyen kanunlar, Çin'deki gibi karışık ve zor uygulanır değildi, kısa ve kesin hükümlerdi. Cezaların ağır olması caydırıcı gücü ve milletin erdem sahibi olmasını, suçluların sayısının çok az olması sonucunu doğuruyordu. (...) Kanunlar karşısında hiç kimse ayrıcalıklı değildi. Devlet memurlarının kanunları ve devlet işlerini iyi bilip uygulaması gerekiyordu” (Taşağıl 2018: 66-67).

Hunların kanunlarına yani törelerine bu derece bağlı olmaları onları diğer milletlerden daha disiplinli bir toplum hâline getirmenin yanında daha etkili bir güç haline de getirmişti. Bunu bilen Cengiz Han da kendisinden önceki hükümdarların izinden giderek yukarıda belirtildiği üzere ilk olarak toplumsal ve askerî hayatı düzenleyen törelerle Türk-Moğol halklarının güçlü ve sistemli bir yapıya kavuşmasına vesile olmuştur. Töreler bozkır toplumlarında bir devletin olmazsa olmazıdır ve geçmişte özellikle günümüzdeki anayasalar ve kanunların benzeri bir işlev görmüşlerdir.

“Örf ve âdet kuralları, özellikle modernleşmemiş toplumlarda bireylerin davranışlarını yönlendiren en önemli kurallardandır. Örf ve âdet kuralları sosyalleşme sürecinde kişiden kişiye, nesilden nesile aktarılır. Toplumun büyük bir çoğunluğu, özellikle de çeşitli iktidar araçlarını kullananlar tarafından benimsenen bu kurallara uyulmaması, bazen moder hukuk sistemlerindeki hukuk ihlallerine verilen tepkiden çok daha ağır olabilir. Üstelik örf ve âdetler, kişilerin kimlik algılarında da kurucu unsurdur” (Aydın 2012: 8).

Görüldüğü üzere bir toplumun örfüne ve âdetlerine bağlı olması ve bu inanç doğrultusunda hareket etmesi onların ahlaki anlamda güçlü olmalarını sağlamaktadır. Ahlaki anlamda güçlü olmaları da onların disiplinli, çalışkan özverili olmalarına yol açmakta sonuç olarak da başarılı olmalarına etki etmektedir. Bu bakımdan denilebilir ki *“Milletlerin temeli ahlaktır. Ordu, bilgi, teşkilat gibi şeyler ahlaktan gelir. Gerek Türk milleti olsun, gerek başka milletler olsun, ahlakça yüksek oldukları zaman büyümüşler, ahlak sağlamlıkları bozulduğu zaman çürüyüp dağılmışlardır” (Atsız 2003: 81).* Bunun bilincinde

olan Mete Attilâ ve Cengiz Han da ilk olarak emirleri altında bulunan milletleri hizaya getiren ve toplumsal ahlakı ve disiplini ön plana çıkaran yer yer acımasız olarak da görülen önlemler almışlardır. Bunu da töre ve âdetlerine bağlı kalarak başarmışlardır. Toplumun yozlaşmış olan taraflarını getirdikleri kurallarla ortadan kaldıran bu üç hükümdar dönemlerinin en disiplinli ordularını ve en refah toplumsal yapılarını inşa etmişlerdir.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli eserinde Mete Han'ın ve Hunların törelerine ve adetlerine bağlı olduğu görülmektedir. Özellikle Mete Han'ın aldığı kararlarda töreleri ve adetlerini göz önünde bulundurduğu görülmektedir. Bu eserin hemen başında okurun karşısına Hunların isim alma geleneği çıkar. Salık karakteri Daniş Ata'nın kendisine nasıl isim verdiğini anlatır (Terzioğlu 2016a: 11). Mete Han, bu eserde törelere uyan bir lider olmanın yanında kendisi de töre yani kanun yapıcı olarak okurun karşısına çıkar.

“O gün de sürdü kurultay! Yeniden konuşuldu! Anlatıldı. Ertesi gün de, daha ertesi günde...”

Tam on beş gün, doğdu ve battı. Kurultay sürdü...

On beşinci gün, günbatımında, Mete Tanhu töresi, Hun töresi oldu. Devlet, yeniden devlet oldu...

‘Ya devlet başa! Yakuzgun leşe!’

Mete Tanhu töresidir!

Tanhu, başkent Ötüken Yiş'ta oturur. Tahtı her zaman karayana kurulur, tahtında otururken yüzünü kıızıyana döner. Sol yan, Güneş'in doğduğu yan, kutludur. Güneydoğusu, kutlu yanıdır devletin. Güneş oradan doğduğu, gün oradan başladığı için...

Sağ yan, günbatısı devletin diğer yanıdır.

Hun devleti Ötüken Yiş'tan yönetilir. Orhun, devletin değişmez merkezidir. Devletin sol yanını bir elig, sağ yanını başka bir elig yönetir” (Terzioğlu 2016a: 399).

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere Mete Han, töreleri geliştiren ve kendisi de yeni töreler yapabilen bir liderdir.

Hayrani İlgar'ın *Mete Han* isimli eserinde Mete'nin töreye değer veren töre yapan bir lider olduğu gözlemlenir. Türklerin töresine göre düşman ülkeye hanedan üyelerinin rehin verilmesi söz konusudur. Bu doğrultuda Teoman Han, Mete'yi Yüecilere zaman kazanmak için rehin olarak verir (İlgar 2013: 29).

Mete Han, hükümdarlığı devraldıktan sonra ülkesinde hızlı bir şekilde yeni bir yapılanmaya gider ve bu doğrultuda yeni düzenlemeler yapmak için bir kurul oluşturur.

“Bu kurul altı ay çalıştı, Sonunda gerek Karakurumda gerekse Mete'ye bağlı diğer şehirlerde yaşayanların uymaları gerektiği her çeşit ve her konudaki kurallar ve yasakları; bunlara uymayanlara ne gibi cezalar verileceğini tespit etti. Böylelikle Mete, törelerine uygun yasaları tesbit edip bir esasa bağlamış oldu...” (İlgar 2013: 70).

Bu eserde Türklerin âdetlerine de sahip çıktıkları görülür. Mete'nin askerlerinin Bahar Bayramı kutlamalarında yaptıkları gösteriler izleyen herkesi hayran bırakır. Görüldüğü üzere Hunlar, Türk geleneğinin bir parçası olan bahar bayramını kutlamaktadır.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Mete Han* isimli eserinde töre ve adetlere doğrudan vurgu yapılmadığı görülmektedir. Buna karşın bilindiği üzere Türk töresine göre tahtın birincil varisi en büyük çocuktur. Bu bakımdan bu eserde bu kısım töre ile ilişkilendirilerek anlatılmasa da Mete Han'ın tahtın kendisinin hakkı olduğunu söylemesi bu töreden ileri gelmektedir.

“Üvey annem şeytan gibi bir kadındır. Kafası zehir gibi çalışır. Babam Tuman'ı cilveleriyle avucunun içine aldı. Babam Tuman, onu asla kıramıyor, ne derse yapıyor. Şimdi de beni hiç sevmediği için Yüecilere gönderdi. Çünkü şimdi bir üvey kardeşim var ve onu veliaht ilan etmek istiyor. Şanyü ben olmam gerekirken, kendi oğlunu yani üvey kardeşimi han yapmak istiyor” (Erdoğan 2018: 81).

Eserin ilerleyen kısımlarında Mete'nin vatan toprağının değersiz de olsa düşmana verilemeyeceğini söylemesi de doğrudan Türk töresiyle ilgili kısımlardandır. Eserde görülen Türk âdetleri de vardır. Mete'nin askerleriyle birlikte çıktığı sürek avları eski Türklerin âdetleri arasındadır. Özetle bu eserde töre ve âdet kavramları doğrudan geçmese de Türk töresine ve âdetlerine uygun bir yaşantının mevcudiyeti göze çarpmaktadır.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete Han*'ında Mete Han, törelerine bağlı attığı adınları törelerine uygun olarak atan ve töreleri çiğnemekten imtina eden bir liderdir. Mete Han, törelerine karşı arşırı derecede saygılıdır. Mete Han'a karşın babası Teoman, Türk törelerine karşı gelen bir lider olarak betimlenmiştir. Bu durumda Mete Han'ın babasına karşı yürüttüğü mücadeleye meşruluk kazandırmıştır. Çünkü Türk töresine göre hükümdar dahi olsa töreye karşı gelen cezasız bırakılmaz. Teoman Han'ın töreye karşı giriştiği faaliyetlere Mete'nin gözünden şu şekilde bakılır:

“Gerçi en son yaptığı şeyler yenilir yutulur gibi değildi. Öyle ki, töreye, Türk'ün kadim kanunlarına bile aykırıydı tüm bu yaşananlar. Buna rağmen, güç onda olduğu için ona karşı çıkmak pek zordu” (Efe 2018b: 13).

Teoman Han, Mete Han'ın veraset hakkını Çinli eşinin fitnelere kanarak elinden almak ister ve Mete'ye hak ettiği değeri vermez ona bir yabancı gibi davranır. Buna rağmen Mete Han, Türk töresi nedeniyle babası karşısında boyun bükerek; ancak Mete Han yine bir başka Türk töresine göre de haklarını babasına hatırlatır. İlk çocuk olmanın verdiği yasal hakla kendisinin tahtın varisi olduğunu şu kısımda dile getirir:

“Benden sonra tahta senin geçeceğini kim söyledi?’ İşte bu söz, adeta bir Çin tokadı gibi çarptı Mete'nin yüzüne. Bir anda sanki kalbi duracak gibi oldu. Ne demek istiyordu Teoman Han? Türk'ün töresi gayet açık değil miydi? Kut, onun damarlarındaki asil kanda dolaşıyordu. Atasının kutlu kanı onun damarlarında çağlıyordu. Kök Tengri, atasından sonra ona nasip edecekti Hanlığı. Böyle diyordu Türk töresi, Şadlar ve Şamanlar öyle diyorlardı.

‘Töremiz.’ dedi Mete yutkunararak.’ Anam da atam da Türk. Kanımızdaki kut, kanımdadır” (Efe 2018b: 42-43).

Mete Han'ın bu hatırlatmasına karşın Teoman Han, Türk töresini çiğner ve yarı Çinli oğlunu varis ilan eder. Bunun üzerine Mete Han'ın harekete geçmesi için gereken yasal hak doğmuş olur ve Mete Han töreleri gereğince sahip olduğu hakkı almak için yapılması gerekeni yapar. Bu eserde töreye vurgu yapılan kısımlardan bir diğeri de Mete Han'ın Çinli askerler karşılaştığı kısımdır. Mete Han'ı tuzağa düşürerek öldürmek isteyen Çinli asker Türk töresiyle ilgili şunları söyler: “*Bilirim elbet.’ dedi. Çinli. ‘Törenize ve bozkır kanunlarına göre, kınından çıkan bir kılıç, kana doymadan bir daha kınına girmez. Siz Türkler, ölmeden ya da öldürmeden bırakmazsınız savaşı*” (Efe 2018b: 18).

Türkler savaşçı bir millet olduklarından dolayı savaşla ilgili birçok töre yapmışlardır. Onların töreleri, onurlu birer savaşçı olmalarında, düşmanlarına saygı göstermelerinde ve savaş kurallarına uygun hareket etmelerinde bağlayıcı bir rol üstlenmiştir. Töreler bir bakıma günümüz dünyasında yasalarla korunan savaş kanunlarının binlerce yıl önce sözle verilmiş ant metinleridir.

“*Gerçi Hunlara düşmanlık etmediği ve vergisini aksatmadığı sürece herhangi bir Hun saldırısı yaşamazdı Çin. Hun Türkleri ve Mete Han, verdikleri sözden asla caymazlar, Teoman zamanında esneyen Türk töresini yaşatmak için gerekirse canlarını verirlerdi*” (Efe 2018b: 131).

Mete Han bu eserdeki tüm örneklerde görüldüğü üzere törelerine sıkı sıkıya bağlı attığı adımları töreleri uyarınca atan bir liderdir. O, bu eserde törelere uyarak gösterdiği hassasiyetin yanında töre yapıcı özelliğiyle de ön plana çıkar. “*Mete Han, sefer boyunca yeni yasalar koymuş, elinde kılıç bulunmayan, Türk'ü öldürme kastı olmayan ve ihanet etmeyen herkesin düşman saflarında dahi olsa affedilmesini emretmiştir*” (Efe 2018b: 161).

Bu eserde baştan sona kadar Türk töresine ve törelerin toplumsal düzeni oluşturmadaki önemine vurgu yapılmış, törelere yani yasalara uyulmasının güçlü bir toplum yapısı ve güçlü bir devlet için vazgeçilmez olduğu üzerinde durulmuştur.

Peyami Safa *Attilâ* isimli eserinin hemen başında Hunların misafirperverliği ve âdetleri Priskus'un gözünden anlatılır:

“Kadın erkek, bütün ev halkı misafirlerine hizmet için paramparça oluyorlardı: Kurutmak için elbiselerini çıkardılar ve kendilerine temiz çamaşır ve esvap verildi, mükellef bir yemek hazırlandı. Sofrada misafirlere hep güzel kadınlar hizmet ettiler. Şerefli misafirlere cemile yapmak için, hizmetlerine güzel kadınlar tesis etmek Hun kavminin âdetlerinden biriydi” (Safa 2015: 18).

Hunlardaki bir diğer âdette öldürdükleri kimselerin eşlerini veya kızlarını kendi haremlerine almalarıydı. Peyami Safa, bu âdete eserinde şu şekilde değinir:

“Zira Moğollar’da olduğu gibi Hunlarda da siyasiyat ekseriya memleket adatına karışır. Hun cihangirleri kurban ettikleri adamın dul karısını veya kızını tezviç ederler. Asya fatihlerinin sık sık evlenmeleri bundandır...” (Safa 2015: 255).

Muharrem Eryılmaz’ın *Büyük Hun Hükümdarı Attila* isimli eserinde Attilâ’nın inkılapçı bir karakterde olduğu ifade edilmektedir. Attilâ halkının eski gelenek ve âdetlerini değiştirmek isteyen ileri görüşlü ve çağının gerekliliklerini görebilen bir liderdir:

“Attila, Avrupa ve Asya’da dağınık olan boylar üzerinde hâkimiyetini sağlayabilmek için, yaklaşık yirmi yıl çalışmıştı. Şimdi de ordusunun şeklini değiştirmek için, yeniden uzun yıllar geçirmeye hazırlanıyordu. Hunlar’ın stratejisi, zamanın gereklerine uygun değildi. Bu, ancak Asyalı kavimlerle savaşmak durumunda etkin olabilirdi. Bu yüzden yeni duruma uyum sağlamak, düşmanlarının tabiyesine uymak gerekiyordu. Bunun için de mutlak surette Hun ırkının alışkanlıklarını değiştirmek, göçebeliği bırakıp şehirlerde yaşamaya alıştıkları hâlde, hâlen devam etmekte olan göçebe âdetlerini kaldırmak gerekiyordu” (Eryılmaz 2013: 300).

Muharrem Eryılmaz’ın eserinde Hun töre ve âdetlerine örnek teşkil olabilecek bir diğer vaka da yabancıların Hun Hakanı’nın düğün törenine katılmalarının yasak olmasıdır. Priskus ve diğer Doğu Romalı elçiler Attilâ’yı görmeye geldiklerinde düğün töreni olduğu için onunla görüşemezler (Eryılmaz 2013: 167). Hun töresine göre ayrıca hiç kimse Hun Hakanı’nın çadırından yüksek yere çadırını kuramazdı. Eryılmaz’ın eserinde Priskus Hunlara ait bu töreyi şu şekilde anlatır:

“Onların hiddet ve tehdidi, Hun Kralı ovada karargâh kurmuşken, bizim bir tepede yerleşmemizin saygısızlık olmasından kaynaklanıyormuş. Böyle bir durum, Hun milletinin gelenek göreneklerine aykırıymış. Hükümdarlarına karşı istemeyerek böyle bir cinayette bulunduğumuzdan dolayı özürlerimizi bildirdik” (Eryılmaz 2013: 160).

Priskus ve kafilesi daha sonra çadırlarını daha alçak bir yere taşımak suretiyle Hun töresine riayet eder. Bu eserde Hunların töre ve âdetlerine bağlı olduğu bununla birlikte Attilâ ile birlikte bu töre ve âdetlerin yeniden dizayn edildiği görülmektedir.

İbrahim Karahan’ın *Galya Fatihî Atilla*’sında genelek görenek ve âdetler konusunda okurun karşısına çıkan örneklerden birisi Attilâ’nın amcası Rua’nın ölümünden sonra düzenlenen yuğ törenidir.

“Acılarını içinde yaşayan Hunlar, mezara yaklaştıkça yalnızlık ve kimsesizlik duygusuyla iyice sessizliğe gömülmüşlerdi. Büyük bir hüznün yaşayan gençler de büyükleri gibi tırnaklarıyla yüzlerinde derin yarıklar oluşturmuşlardı. Atalarından öğrendikleri üzere yaşlı günlerinde yüzlerinden kan akıtma geleneğini sürdürüyorlardı” (Karahan 2014: 117-118).

Hun Türklerinin bu eserde karşımıza çıkan geleneklerinden bir diğeri de kurban geleneğidir:

“Rua, düşman ülkeye sefere gitmeden önce atalarının yaptığı yapmamak istemişti. Hun Türkleri her vakit atalarının ruhunun dipdiri kendileriyle olduğuna inanıyorlardı. Rua da bu yüzden kefaret kurbanı geleneğini uygulatmıştı” (Karahan 2014: 114).

Attilâ ve Hunlar geneklerine bağlıdır ve atalarının birçok gelenek ve göreneğini devam ettirirler. Attilâ aynı zamanda törelerine bağlı bir liderdir. Kendi başına hareket etmez atalarının yaptığı gibi kurultayın sözüne önem verir. Düşmanlarına karşı merhametlidir. İhaneti ve kalleşliği affetmez. Törelerine uygun olarak yeni bir evlilik yapacağı zaman önce eşi Arıkan’a danışır.

Hüseyin Adıgüzel'in *Başbuğ Attila*'sında Attilâ, kardeşi Bleda'nın tahtta oturmasının törelerine uygun olmadığını söyler. Türk töresine göre hakan iyi bir yönetici değilse onun değiştirilmesi hakkı vardır ya da güç kullanarak tahttan indirilmesi. Attilâ'nın da bu eserde bu töreden yola çıkarak hareket ettiği görülür.

“Yiğitlerim! Bugün tarihin akışını ve Roma'nın kaderini değiştirecek büyük bir işin ilk adımını atacaksınız! Bugün hakanı değiştireceksiniz! Bleda, hakanlık görevini yerine getirmemiştir! Artık onun orada oturması töremize göre mümkün değildir” (Adıgüzel 2015: 122). Bu eserde Hunların birtakım âdetlerini devam ettirdikleri görülür. Attilâ'nın ölümünden sonra ona düzenlenen cenaze töreni de onların bu âdatlerine örnek teşkil edecek biçimdedir.

“Attila'nın yas belirtisi olarak saçlarını kökünden kazımış, yüzlerini derin şekilde kesmiş olan kırk Hun savaşçısı tarafından Tisa nehri üzerindeki küçük adacıklardan birine gömüldü. Tisa nehrinin yeri değiştirildi. Kırk Hun savaşçısı orada birbirlerini öldürdüler. Bu yüzden Attila'nın mezarı hâlâ kimse tarafından bilinmiyor” (Adıgüzel 2015: 334).

Bu eserde Attilâ'nın ölümü üzerine askerlerin saçlarını kökünden kazınması ritüeli yağ törenlerinde yapılan uygulamalara benzer. Bu eserde de diğer eserlerde olduğu gibi Hunların töre ve geleneklerini devam ettirdikleri ve onları önemsedikleri görülür.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Tanrının Kırbağı Attila* isimli eserinde Attilâ, abisinin taç giyme törenine gelerek kurallar dâhilinde tacı giymediği için hâlâ kendisinin taçta söz sahibi olduğunu söyler. Eski Türklerde ailedeki diğer fertlerin taç eğer doğrudan aile fertlerinden birisine devredilmemişse taçta hak talep etme hakları vardır.

Bu eserde Attilâ; Türk geleneğindeki han, hakan ya da kağan unvanları ile anlatılmamış bu unvanlar yerine kral unvanı ile okurun karşısına çıkmıştır. Buna karşın Attila'nın eski dönemlerin anayasaları olarak kabul edilen törelere riayet eden ve Türk geleneğini devam ettiren bir lider olduğunun emareleri görülmektedir. Ancak bu eserde Attila'nın kral olmak için yapması gereken kaideler Türk töresinden ziyade Batılı kralların uyması gereken kaidelerdir. Örneğin eserde ön plana çıkan taç giyme töreni, tamamen Batılı krallara has bir

âdettir. Batılı geleneğe göre kral adayı, tacı başına geçirmediği ya da taç giyme töreni yapılmadığı sürece krallığı meşruiyet kazanmamaktadır. Bu eserde de Attila'nın Batılı gelenekte olduğu gibi bir taç giyme töreni sonucunda kral olduğu görülür.

Bu eserle ilgili olarak yapılan önceki değerlendirmelerde de görüldüğü üzere Türk geleneklerinden daha ziyade Batılı gelenekten gelme bir Attila profili çizilmiştir. Bu durumun temel sebebi de eserin Batılı popüler kültürün harmanlamasıyla oluşturulmuş bir TV filminin romanlaştırılmış hâli olmasıdır. Bu bakımdan eserde Türk töresi ve âdetlerinden ziyade Roma etkisinde kalmış bir Hun devleti ve Roma eğitimiyle harmanlanmış bir Attilâ okurun karşısına çıkar. Bunun bir sonucu olarak da Batılı âdetler uyarınca yapılan bir taç giyme töreni betimlenmiştir.

“Henüz tacı kafana geçirmedi Bleda!” diye bağırdı Attila. ‘Yani halk tarafından kral sayılmazsın. Kurallara göre, önce taç kafanda olmalıydı’” (Erdoğan 2016a: 67).

Bu eserde gelenek ve görenekler anlatılırken de eski Türk gelenekleri ile Batılı geleneklerin birleştirilmiş bir hâlde ifade edildiği görülmektedir. Attilâ'nın evlilik töreni klasik İslamiyet öncesi evlilik törenlerinden biraz uzaktır. Yazar sadece evlilik törenine bir şaman eklemek suretiyle geleneksel çizgiye yaklaşmıştır.

“Kortej şehirden çıkınca borular öttü. Genç kız ve erkeklerin refakatinde beyaz bir şaman davulların kulakları sağır eden gümbürtüsü altında onları karşıladı. Attila ile İldiko atlarından indiler. Şamanın onları kutsayan, evliliklerini kutlayan Hun imparatorluğunda barışın ve refahın daim olmasını dileyen dualarını dinlediler. Tekrar atlarına bindikten sonra kortej büyük bir tur daha yaptı. Attila her bir ordunun önünde durarak onlara kısa konuşmalar yaptı” (Erdoğan 2016a: 228).

Attilâ'nın İldiko ile olan düğün töreni Batılı geleneklerle harmanlanmış olarak tasvir edilse de Attilâ'nın cenaze töreni Türklerin yuğ törenlerinde uyguladıkları âdetlerle bezenmiştir. Buna rağmen yine de yazarın Hun askerlerini

şövalye olarak isimlendirmesi okurun zihninde ilginç bir tasvir oluşmasına neden olur.

“Muhafız kıtasındaki savaşçıları kanla ağlamak için yanaklarını tırmıkladılar çünkü gerçek bir şövalyeye gözyaşı dökerek ağlamak yakışmazdı. Attila'nın cesedi üçlü bir tabuta yerleştirildi. Tabutlardan en içteki demir, ortadaki gümüş, en dıştaki de altından yapılmıştı” (Erdoğan 2016a: 234-235).

Özetle bu eserde töre ve âdetleri yazarın Batılı bir muhayyile ve perspektifle yansıtmış olduğu görülmektedir.

Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli eserinde Attilâ amcasının ölümünden sonra Theodosios'un elçilerini at üstünde karşılar. Onun bu hareketi kendi gelenekleriyle alakalıdır. Karşısındaki elçilik heyetini küçümsemek için onları at üzerinde karşılamıştır (Erdem 2017: 8). Romanın başkahramanı Suptar geleneklerine ve törelerine bağlı bir generaldir. Hororia'ya yardım ederken aslında Türk töresine uygun hareket eder. Türk töresine göre yardıma ihtiyacı olan ve kendilerine sığınan kişiye yardım etmek âdettendir. Aynı zamanda Suptar töresi gereği Attilâ'ya çok bağlıdır ve saygılıdır.

Atilla'nın Kargısı isimli eserde Türk töresinin önemine ve törenin hükümdar dahi olsa ne kadar bağlayıcı olduğuna vurgu yapılır. Özellikle Suptar karakterinin casus olarak Doğu Roma'ya gidebilmesi için tezgâhlanan oyun vasıtasıyla Türk töresinin bağlayıcılığıyla ilgili bilgi verilir. Attilâ, Suptar'ın gerçek görevinden haberi olmayan Ottigin'e Suptar'ın kendisine karşı çıktığı için ölümle cezalandırıldığını bu yüzden de kaçtığını söyler. Bu kısımda Ottigin'e kendisinin Suptar'ı affetmek istese bile törelerinin buna izin vermeyeceğini belirtir. Attilâ'nın bu ifadesi şu şekildedir:

“Birlikte büyüdüğüm Suptar'ın beni yaralayan sözlerini affedebilirim ama töreler var oğul ve bizim törelerimiz kağandan da üstündür. Acundaki bütün budunlara hükmetse bile kağan törelerin dışına asla çıkamaz, çıkmamalıdır. Töre olmazsa düzen de olmaz. Suptar, başbuğuna karşı geldi, kılıç çekti. Törelerimize göre işlediği suçun cezası idamdır ve Suptar'ın cezası, aradan uzun yıllar geçse bile yakalandığı yerde kararsızlık göstermeden yerine getirilecektir. Gök Tanrı

Türk budununu acunu yönetmek için yaratmıştır. Acuna adalet ve düzen ancak Türk töresi ile gelebilir” (Erdem 2018: 30-31).

Attilâ'nın Ottigin ile yaptığı konuşmada görüleceği üzere Attilâ törelere sıkı sıkıya bağlı ve törelerin düzen ve nizam için gerekli olduğuna inan bir liderdir. Attilâ gibi Suptar karakteri de Doğu Roma'da iken düşmanlarını aldatmak için töreyi çiğnediğinden dolayı kaçmak zorunda kaldığını ve bir daha topraklarını geri göremeyeceği için üzgün olduğunu söyler (Erdem 2018: 124).

Bu eserde özellikle Türk töresi Attilâ ve Suptar'ın gizli oyununu gölgelemek için bir araç olarak kullanılmıştır. Türk töresinin ne kadar güçlü ve bağlayıcı olduğunu bilen Romalılar dahi Suptar'ın Attilâ'dan canını kurtarmak için kaçtığına inanmış ve onun bir casus olabileceği fikrini akıllarına getirememiştir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila* isimli eserinde Attilâ, törelere sıkı sıkıya bağlı bir lider olarak okurun karşına çıkar. Eserin birçok yerinde Türk töresine ve törenin Türkler için ne kadar önemli olduğuna vurgu yapılır. Attilâ babasının ölümünden sonra Bozkırda kamp yapmışken kendisine saldıran Vizigotlardan iki tanesini öldürdükten sonra şu ifadeleri kullanarak törelere riayet ettiğini belirtmiş olur:

“ *‘Hala şansınız ver.’ dedi Attila. ‘Türk’ün töresinde aman dileyene kılıç çekilmez. Şimdi aman dileyip, burayı terk ederseniz canlarınızı bağışlarım”* (Efe 2018a: 28).

Eserde Attilâ'nın töresine ne kadar bağlı olduğu Rua'nın onu Roma'ya gönderirken Attilâ'nın aklından geçen şu düşünceler yolu ile de ifade edilmiştir: “*Kök Tengri'ye sonuna kadar sadıktı Attilâ. Türk töresine ölümüne bağlıydı”* (Efe 2018a: 128).

Kardinal Albert'in Papa'ya söylediği şu ifadeler de Türkler için törenin ne kadar önemli olduğunun belirtildiği kısımlardandır:

“*Zira Türkler tanıdığımız hiçbir millete benzemiyorlar. Adalet duyguları çok fazla ön planda. Kendilerine kılıç çekilmedikçe kılıç çekmiyorlar. Töre diyorlar buna”* (Efe 2018a: 47).

Eserin ilerleyen kısımlarında Attilâ'nın Karaton Kağan'ın fikirlerini kabul etmemesine karşın ona başkaldırmaması da Türk töresi gereğidir. Türk töresine göre Hakan'a isyan edilmez (Efe 2018a: 67). Türklerin töresine çok bağlı olarak anlatıldığı bu eserde Türklerin adetlerine de benzer şekilde bağlı olduğu görülür. Rua'nın ölümünden sonra düzenlenen yuğ töreni de bunun örneklerinden birisidir (Efe 2018a: 138). Özetle bu eserde törelere ve adetlerine sıkı sıkıya bağlı bir Attilâ ve Hun milleti vardır. Bu bağlılık eserin birçok yerinde yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere vurgulanmıştır.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'ya Dize Getiren Türk Attila* isimli eserinde töre ve âdetlerle ilgili çok fazla vurgu yapılmamakla birlikte eserin birkaç yerinde bu tematik unsura rastlanmaktadır. Bleda'nın Attilâ ile devletin hukuk düzeni üzerine tartıştığı şu kısım bu eserde töreyle ilgili vurgu yapılan yegâne kısım olma özelliği göstermektedir:

“Ancak Bleda'nın devleti akıllıca ve yerinde bir tutumla kurumsal bir yapıya dönüştürme çabalarını Attila anlamsız ve yorucu buluyordu. Yaşı ilerledikçe, kudretli karakterinin gelecek nesiller üzerinden devam edeceğine dair tuhaf bir inanç beslemeye başlamıştı. Oysa Bleda, kendilerinden sonra, devletin bekası için mutlaka yerleşik bir Roma hukuk sentezinin; en azından, Türk töresini temel alan yapısal bir kodeksin çıkarılmasından yanaydı” (Tiryakioğlu 2018: 235).

Eserin son kısmında Attila'nın ölüm töreni için cenazesini defneden askerlerin öldürülmesi geleneği de gelenek vurgusunun yapıldığı kısımlardandır. *“Attila'nın en yakınındakiler, töre gereği başlarını tıraş etmiş, canhıraş biçimde gözyaşı dökerken üstlerini başlarını parçalamış, silahlarıyla bedenlerinde derin kesikler açmışlardı”* (Tiryakioğlu 2018: 379).

Attilâ'nın ölüm töreninde de görüldüğü gibi Attilâ da geleneklerine ve töresine bağlıdır. Buna karşın Attilâ'nın abisi Bleda'nın aksine törelere Roma hukukuyla sentezlenme fikrine sıcak bakmaması ve devleti kurumsal bir yapıya büründürme fikrine sahip olmaması ilginçtir. Attilâ törelere uygun hareket etmesine karşın onları devleti kurumsallaştırmakta kullanmamıştır. Yazar bir

bakıma bu varsayım ile Attilâ öldükten sonra devletin hızlı bir şekilde çöküş sürecine girmesini gerekçelendirmiştir.

Turhan Tan'ın (Mehmet S. Fethi) *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*'nda Cengiz Han, törelere bağlı bir lider olarak ifade edilir. Cengiz Han'ın kardeşinin infaz emrini verirken kanının dökülmeden öldürülmesini emretmesi onun geleneklerine ve törelere ne derece bağlı olduğunu gösteren önemli kısımlardan birisidir.

“Kardeşinin kanı akmadan ölebilmüş olmasını iyi bir baht işi sayıyordu. O sırada böyle şeyler düşünmek, Cengiz'in türeye çok bağlı oluşundan doğma bir garabetti. İleride de görüleceği üzere o, kendinden evvel türeyi düşünürdü, en müşkül dakikalarda ve hatta ölümle karşılaştığı demlerde bile türeye riayetsizlik göstermezdi, gösteremezdi. Zaten kendisini muvaffakiyetten muvaffakiyete götüren de bu kanun severliğidir. Daima kanunu düşünmesi, Türkeli'ni kendisine itimat ettirmiş ve bu itimattan cihangir Cengiz doğmuştur” (Tan 2015: 121-122).

Cengiz Han, sadece törelere riayet etmekle kalmıyor aynı zamanda törelere “Cengiz Yasası” denilen yasalara dönüştürerek ve modernize ederek halkını daha disiplinli bir hâle getiriyordu.

Cengiz törelere bağlı bir savaşçı lider olmanın yanında aynı zamanda bir kanun yapıcıydı.

“Cengiz bile, millet meclisi demek olan kurultayı her şeyin ve saltanat hakkının üstünde tutuyor, devlet reisini ancak kurultayın seçebileceğini söylüyordu. (...)

Yasadan tarihlere geçebilen on beş, on altı maddelik kısmın üst tarafı askerî, idari, adli hükümleri ihtiva etmekte olup her biri uzun uzun teşrihlere mütehammildir ve gene her biri derin bir görüşün mahsulüydü. Bunların hemen hepsi, herhangi bir millet için şikâyet vesilesi teşkil etmeyecek kadar; umumî emirlerdir, içlerinde pek hususî mahiyet taşıyanları da vardı” (Tan 2015: 308).

Onun yarattığı yasaların bazıları kendi fikri olsa da çoğunluğu halkının binlerce yıllık törelere yeniden şekillendirilmiş biçimiydi. Turhan Tan'ın da

söylediği gibi Cengiz'i başarılı kılan unsurların başında onun törelerine bağlılığı geliyordu.

Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin*'inde Türk ve Moğol töresi ile ilgili birçok örnek görülür. Bunlardan birisi de Merkit Türklerinin törelerine değinildiği kısımdır:

“Dinle: Kaatile karşı af hakkı kullanılmaz Merkit ulusunda. Öldürmeyip de kol kesen suçlunun kolu kesilir, bacak kesen suçlunun bacağı kesilir; vücuda verilen her yara karşılığında suçluya aynı yara verilir. Hırsız ve dolandırıcılar da şunu bilmelidirler: Bir tek ok çalan hırsızın beline yedi kırbaç, yay çalan hırsızın beline onyediy kırbaç, kargı çalan hırsızın beline yirmiyedi kırbaç, keçi çalan hırsızın beline kırkyedi kırbaç, koyun çalan hırsızın beline elliyedi kırbaç, inek çalan hırsızın beline altmış yedi kırbaç, deve çalan hırsızın beline yetmiş yedi kırbaç, kadın çalan hırsızın beline yüzyedi kırbaç vurulur. At çalan hırsızsa ölümden kurtulamaz; çünkü vücudu tam orta yerinden ikiye bölünerek etleri Orda'nın itlerine atılır” (Dağcı 2016: 26).

Görüldüğü üzere töre gereğince en büyük ceza at hırsızlarına verilmektedir. Bu durum da Türkler için atın ne kadar önemli olduğunu gösteren örneklerden birisidir. Eserde Türklerin geleneklerine de değinilir. Kalgutay Merkit obasında iken Uygur Türklerinin gerçekleştirdiği ölü çocukları evlendirme ritüeline tanık olur ve çok şaşırır.

“-Ölü çocuklar evlenirler mi hiç?

-Evlenirler ya. Bir babanın dört, beş; ya da altı yaşında olan bir kızı ölürse, az vakit geçince, aynı yaşta oğlu ölmüş bir babayı aramağa koyulur. Öyle bir babayı bulunca ikisi başbaşa verir, konuşur ve ölmüş çocuklarını evlendirirler.

-Ama nasıl?

-Önce şamana giderler. Şamana çocuklarını evlendirmek istediklerini bildirirler. Sonra ya bir Uygur, ya da resim yapmasını bilen bir şaman bulurlar, Şu çadırda resim çizen ihtiyar gibi birini... Şaman, ya da Uygur kâğıda iki çocuğun resmini çizer, kâğıdı götürüp kuru çıraların arasına kor ve kâğıdı yakar. Ateşin dumanı göğe yükselirse eğer öbür dünyadaki çocukların evlenmiş

olduklarından hemen haberli olurlar; iki baba ise o günden sonra yeryüzünün en mutlu insanı sayılır. Atlarını aynı otlaklarda otlatır, iki Anda'dan daha yakın olurlar birbirlerine” (Dağcı 2016: 59).

Bu eserde Cengiz Han, törelere ve geleneklere bağlı bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Eserde yazarın değindiği bir Eski Moğol âdetine göre:

“Moğol hatunları gizli gizli çadıra girer, uyuyan erlerinin yahut da sevgililerinin ayakuçlarına çöküp, ellerini onların sırtlarını örten derilerin altına sokuşturarak etlerini çimdikler ve bu şekilde kendi çadırlarına sevişmeğe davet ederler[miş]” (Dağcı 2016: 167).

Bu âdet dolayısıyla Cengiz Han, annesi birgün kendi çadırına girip onu uyandırmak için ayağını çimdiklediğinde durumu yanlış anlar. Annesi aslında Cengiz Han'a haber getirmiş olan bir erin geldiğini söylemek için onu çadırına davet etmiştir. Görüldüğü üzere Cengiz Han ve Türk ulusu törelerine bağlıdır ve onların töreleri birçok caydırıcı müeyyide içermektedir.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han, törelerine bağlı bir han olduğu gibi aynı zamanda kendisi de bir töre yapıcıdır. Kardeşi Beyter ile yaşadığı sorun sonucunda Cengiz'in töreye bakışını açık bir şekilde görmek mümkündür.

“Sıradan bir iş bellenebilirdi. Sonunda bir avdı ucunda olan. Oysa Timuçin daha şimdiden töre koyuyordu” (Terzioğlu 2016c: 141).

Cengiz Han kurallara önem veren bir liderdir. Bozkır halklarının kurallarını da töreler belirlediği için Cengiz, törelerine bağlıdır. Cengiz'e göre otorite sağlamanın yolu törelerden geçer bu yüzden sözünü dinlemeyen ve bir beye ait olan bir eşyaya el uzatanın kandaşı da olsa cezasının ölüm olduğunu belirtir.

Moğol âdetlerine göre yeni bir han seçileceği zaman toy kurulur ve alınan karar sonucu han olacak kişi belirlenir. Cengiz Han'da bu şekilde Moğol ulularının kurduğu bir toyda han ilan edilir.

Cengiz Han ile törelerin ve âdetlerin önemi daha fazla artmış Cengiz törelerin uygulanmasına karşı büyük bir titizlik göstermiştir. Curkin Bey'inin eri

dövüldüğünde Cengiz Han, adaleti mutlak suretle sağlayacağını ve hiçbir suç cezasız bırakmayacağını söyler:

“Bu sözler Cengiz Han’ın yargusunun imiydi. Ona yağı olmayı seçip çekip gidenler oldu belki, ama hanın yargu anlayışı duyulunca gelenler daha çok oldu.

Bozkırın birlikten duyumsuz, yasa töre bilmez duruma gelmiş, başına buyruk budunlarını zapt etmek, bir arada tutmak ancak ve ancak eşit yargulu yönetimle, kararlılıkla, suçu bağışlamamla mümkündü. Birbirlerinin sürülerini yağmalayan, kadınlarını, çocuklarını kaçırıp mallarını çalan düzensiz budunlar artık eskisi gibi yaşayamayacaklarını anlamaya başlamışlardı. Bu da Cengiz Han’ın başarısıydı” (Terzioğlu 2016c: 243).

Mete ve Attilâ gibi Cengiz Han da töreye ve geleneklerini önem veren bir liderdir. Bu özelliği de onun Mete ve Attilâ gibi başarılı olmasında etkili olmuştur. Özetle bu eserde Moğolların âdetlerine ve törelere bağlı oldukları görülür.

A. Hakan Bayrakçı’nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han’ın âdetlere ve törelere bağlı bir lider olduğu görülür. Cengiz Han, yasalara önem veren ve yasalar yani töreler doğrultusunda obasında düzen ve nizamı sağlamakta başarılı olan bir liderdir. Onun yasalara verdiği önemi Altan Han şu şekilde ifade eder:

“-Peki, malı olmayan bir aadamın sözü nasıl geçer?”

-Çok güçlü adamları var. Noyanları onun kılına dokundurtmazlar. Çin devleti gibi düzen kurmuş. Kendilerine göre bir sürü yasaları var.

-Yasa mı?

-Evet, Temuçin koymuş.

-Nasıl yasalar bunlar? Yazılı mı?

-Yok canım, o kadar değil. Hem kim yazacak? Hiç birisi okuma yazma bilmez ki!” (Bayrakçı 2013: 213).

O dönemde yasa demek töre demektir ve Cengiz Han’da töreye değer veren bir liderdir. O, töreler sayesinde askerlerini ve halkını düzen ve disiplin içerisinde

tutmayı başarır. Onun bu başarısı da beraberinde fetihleri getirir. Düşmanlarına karşı başarılı olması ve ülkesini hızlı bir şekilde büyütüp önemli başarılar elde etmesinde onun yasalara yani törelere bağlılığının önemli bir etkisi vardır.

Bu eserde ayrıca Moğollara ait birçok geleneği de görmek mümkündür. Bunlardan birisi Cengiz Han'ın babası tarafından evlenecek yaşa gelene kadar kendisine eş olarak seçtiği Börte'nin kabilesinde damat olarak bıraktığı kısımdır (Bayrakçı 2013: 20). Eserde ayrıca İslamiyet öncesi Türklerin geleneklerinden olan yuğ töreni yapıldığı da görülür. Cengiz Han'ın ünlü komutanlarından Huyuldar'ın ölümü üzerine düzenlenen Yuğ töreni de Moğolların ve Türklerin töreler ve gelenekler bakımından birbirlerine ne kadar çok benzediğini gösterir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* isimli romanında törelere değer veren bir Cengiz Han karakteri olduğu gibi kendisi de töre yapan bir Cengiz Han vardır.

“Yapacağım yasalar konusunda herkesin görüşlerine başvuruyordum. İtiraz etme ve kabul etmeme hakkımı saklı tutarak onları değerlendiriyordum. İlk koyduğum yasa suyla ilgi olanlardı. Suyu aşırı kullanmanın cezası ölümdü. Ateş içinde tedbirler getirmem gerekiyordu. Önce su ve ateş konusunu düzenledim. Ardından, ırmaklarda yıkanmayı yasakladım.

Moğolların bu yasaları bildiğini, bunların yabancı olmadığını biliyordum. Esas olan yabancıların bilmesiydi. Koyduğum yasaları onlar da bilmeliydi ve uygulamalıydı” (Erdoğan 2016b: 95).

Cengiz Han, törelere bağlı olmanın toplumsal düzeni sağlamakta ve halkı disiplin altında tutmakta önemli olduğunu biliyordu. Bu yüzden günlük hayattan askerî hayata kadar birçok alanda yeni yasal düzenlemelere gitmiştir. Bu durum da eserde tarihi gerçeklerle bağdaşacak bir biçimde ifade edilmiştir. Ayrıca Cengiz Han, töreler gibi âdetlerine de bağlıdır. Börte ile evlilik akitleri mevzunda Moğolların evlilik âdetlerini görmek mümkündür.

“Geleneklerimize göre üç gün boyunca şölenler sürecekti. Aç kurtlar gibi koyunlara saldıran konuklar ve Day-seçen'in subayları koyunları kemiklerine kadar yiyip bitirdiler. Benim aklım ise hâlâ Börte'deydi” (Erdoğan 2016b: 24).

Özetle bu romanda Cengiz Han, hem törelerine hem de âdetlerine bağlı bir lider, Moğol toplumunun kadim kurallarının yılmaz bir bekçisidir.

Okay Tiyakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde Cengiz Han, törelere riayet eden bir lider olmakla birlikte kendisi de töre yapan ve toplumsal kuralları belirleyen bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Cengiz Han, Çinli danışmanı Ye Siyu'ya önceden yazdırdığı yasaları okutur. Bu yasalar şu şekildedir:

“1. Cengiz Han düşünmüş ve karar vermiştir ki zina yapanlar, evli olup olmadığına bakılmaksızın idam edilir.

2. Livatadan suçlu herhangi bir kişi idam edilir.

3. Kasten yalan söyleyen veya büyüculük yapan veya başkalarının hakkında ispiyonculuk yapan veya kavga eden kişinin arasına, birisini yanında diğerine karşı olarak girenler idam edilir.

4. Suyu pisleyen veya suyu kirletenler idam edilir.

5. Her kim mal veya para alır ve iflas eder, sonra tekrar mal alır ve yine iflas eder, sonra yine mal alır ve yine iflas ederse üçüncü defadan sonra idam edilir.

6. Sahibinin iznini almadan bir esire yiyecek ve giyecek veren idam edilir.

(...)

11. Cengiz Han bütün dinlere saygı gösterilmesini ve aralarında ayırım yapılmamasını emreder...” (Tiryakioğlu 2016: 320-321).

Cengiz Han yukarıda örneği görülen çoğu eski törelerine dayanan ve kendisinin de ilaveler yaptığı yasaları ile toplumsal hayatı yeniden düzenler ve Moğol halkını disipline ederek hayalini kurduğu imparatorluğu gerçekleştirir.

Camuka'nın infaz edilidiği kısımda Moğol asilzedelerinin geleneksel infaz biçiminin uygulandığı görülür.

“Birden geleneksel Moğol infaz hüküm konuşmasına geçti Timuçin.

Uttuğun atlarının yüzleri ve yitirdiğin ruhları adına söyle savaşçı; ölümün açık ve kanlı mı, yoksa gizli ve kansız mı olsun?” (Tiryakioğlu 2016: 290).

Özetle Cengiz Han, bu eserde törelerine ve âdetlerine sahip çıkan ve onlara büyük önem veren bir liderdir.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Cengiz Han'ın törelerine ve âdetlerine sıkı sıkıya bağlı bir lider olduğu görülür. O törelerine bağlı olmakla birlikte bu töreleri yeniden şekillendirerek Moğol ulusu için ciddi bir yasal düzenlemeye gider. Cengiz Han, töreleri yazıya geçirmek ve törelerin eksiklerini tamamlamak suretiyle düzensiz hâlde yaşayan Moğol toplumundan devrinin en disiplinli ve düzenli toplumunu oluşturur. Aynı zamanda âdetlerine bağlı kalarak da Moğol toplumunun kültürel değerlerinin korunmasına katkı sağlar. Onun yegâne amacı başında Moğol ulusunun olduğu bir cihan hâkimiyeti kurmaktır ve bu cihan hâkimiyetini de kendi töreleri ve âdetleri üzerine inşa etmek gayesi gütmektedir.

“Yasaların tümüyle üç hedefi vardı: Cengiz Han'a kesin itaat, göçebe kabileleri bir arada tutmak ve yanlış davranışları kesin biçimde cezalandırmak. Yasalar kişilerle ilgili olduğu için, insanlar bunları uyguluyorlardı. Bu yasalardan sonra kabile aralarında pek kavga yaşanmamış, yaralama ve öldürme olayları hemen hemen hiç yaşanmamıştır” (Bengisu 2016: 84).

Cengiz Han'ın törelerine sıkı sıkıya bağlı olduğu hatta onları sitemli hâle getirdiği gibi adaetlerine de bağlı olduğu görülür. Bu doğrultuda Börte ile geleneklerine uygun bir evlilik yapar.

“Moğollar, erken yaşta evlenirlerdi ve erkekler kabile dışından bir kızla evlenirdi. Timuçin dokuz yaşına geldiğinde babasına elenmek istediğini söyledi. Babası Olkuno'utlardan kız istemek amacıyla Timuçin'i yanına aldı ve birlikte yola koyuldular” (Bengisu 2016: 28).

Görüldüğü üzere bu eserde de Cengiz Han diğer tüm Cengiz Han'ı konu alan romanlarda olduğu gibi törelerine ve âdetlerine bağlı bir liderdir.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli eserinde Cengiz'in ve özellikle romanda bulunan Türk kökenli karakterlerin törelerine bağlı oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca eserde Cengiz Han, törelere bağlı olmakla birlikte yeni töreler yapan bir lider olarak da okurun karşısına çıkmıştır.

Yesügey öldükten sonra kabilesi dağılmış ve kabile mensupları töreye ayrıklı olmasına rağmen Hoelun Hatun ve çocuklarını geride bırakmıştır. Bu kısımdan sonra Cengiz Han'ın Tuğrul Han'a eşinin çeyiz olarak getirdiği samur kürkü hediye ettiği kısımda da töre vurgusu yapılmıştır.

“Bozkır töresi gereği dostluklar pekiştirilirken karşılıklı hediyeler alınıp verilirdi” (Mutlu 2019: 71). Görüldüğü üzere Cengiz Han da bu töreye uygun hareket etmiştir.

Eserin ileryen kısımlarında töreye vurgu yapılan kısımlardan bir diğeri de Camuka'nın kardeşinin Cengiz Han'ın atlarını çaldığı kısımdır. *“Bozkırın yazılı olmayan bir yasası vardı. O yasada at çalmak en büyük suçtu ve at çalanlar derhal idam edilirdi”* (Mutlu 2019: 89). Bu yasa gereğince Camuka'nın kardeşi ok yağmuruna tutularak öldürülmüştür. Görüldüğü üzere bozkırda töreler katidir ve törelere uymamanın cezası genellikle idam ile sonuçlanmaktadır. Eserin devamında Cengiz Han'ın savaş esnasında atını öldüren Cirho isimli genç ile konuştuğu kısımda da töreye vurgu yapıldığı görülür.

“Herkes derin bir sessizlik beklerken genç hiç konuşma tarzını değiştirmeden, ‘Türk töresi gereği bir asker hanına bağlıdır. Düşman kim olursa olsun hanı savaştaysa onun için canı pahasına saviştir’” (Mutlu 2019: 117).

Cengiz Han Cirho'nun töreye olan bu bağlılığından etkilenir ve onu başışlayarak genç askere Cebe adını verdikten sonra kendi ordusuna alır. Eserde Celaleddin Harzemşah karakteri ve Timur Melik karakteri ile de töreye vurguda bulunulduğu görülür. Celaleddin Harzemşah, babasının kardeşini veliaht seçmesine töre gereği sesini çıkarmaz. Timur Melik de Türk töresine bağlı bir Türkmen olarak ifade edilir. Özetle bu eserde Cengiz Han töreye uyan bir liderdir. Ayrıca eserde Türklerin de törelerine bağlılığı vurgulanmıştır.

Mete Han'ı, Attilâ'yı ve Cengiz Han'ı konu alan romanların önemli ortak noktalarından birisi de bu üç hükümdarın törelerine ve adetlerine sıkı sıkıya bağlı liderler olarak işlenmiş olmasıdır. Bu üç hükümdar yukarıda da örneklerle ifade edilmeye çalışıldığı üzere törelerine bağlı olmanın yanında törelerini geliştiren ve halkın ihtiyaçlarına ve kurdukları düzenin gerekliliklerine göre töreleri yeniden şekillendiren liderler olarak da ön plana çıkmışlardır.

Romanların tamamında bu üç hükümdarın başarısının altında yatan sırların başında törelere bağlı olmaları gelmekte ve töreler aracılığıyla adil bir toplum düzeni inşa etmiş olmaları görülmektedir. Üç hükümdar da töreler aracılığı ile toplumsal hayatı düzenledikleri gibi törelere yani hukuk kurallarına bağlı adaletli yönetim anlayışları ile sınırları içerisine dâhil ettikleri uluslara da adalet götürmüşlerdir. Aynı zamanda bu üç hükümdar töreler aracılığı ile toplumsal ve askerî disiplini de sağlayarak savaşta ve barışta asayişî sağlamış ve kendilerine duyulan güveni artırmışlardır.

Özetle denilebilir ki incelenen romanlarda Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han hukukun üstünlüğünü tanıyan ve kendi dönemlerinin hukuk kuralları olan törelere bağlı liderler olarak ele alınmışlardır. Ayrıca bu eserlerin tamamında üç hükümdarın adetlerine de sıkı sıkıya bağlı oldukları ifade edilmiştir. Eserlerin büyük bir çoğunluğunda Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han ölümlerinin ardından eski Türk geleneklerine uygun bir biçimde defnedilmiştir.

2.8. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı Ele Alan Eserlerde Barbarlık, Acımasızlık, Katliam ve Aile Mensuplarının Öldürülmesi

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han isimleri tarihe altın harflerle kazanmış liderler olmanın yanında isimlerinin yanına acımasız kavramının da kimi çevrelerce iliştiirildiği isimlerdir. Bu üç hükümdar kendi yaşadıkları dönemde aldıkları kararlar konusunda yer yer çok katı olmuş taviz vermemişlerdir. Ancak adaletten şaşmayan ve vatandaşlarını refaha ulaştıran liderler olmuşlardır. Toplumsal düzeni ve ordu disiplinini sağlayabilmek için aldıkları önlemler ve düşmanlarının gözünü korkutmak için yaptıkları uygulamalar onların acımasızlıkla itham edilmesine yol açmıştır.

Yer yer aşırıya kaçan önlemleri olmakla birlikte bu üç hükümdarın kendi devirlerine damga vurmalarının altında yatan temel etken; haksızlıklara, usulsüzlüklere ve kuralsızlığa karşı gösterdikleri katı tutum ve insanlarına karşı gösterdikleri adil yaklaşım tarzıdır. Gerektiği takdirde sert tedbirler almış ve sert uygulamalarla hükmettikleri toplumları disipline etmişlerdir. Zaman zaman da kendilerine atfedilen acımasızlık ünvanlarını düşmanlarının gözünü korkutmak ve

savaşlarda bunu bir avantaj olarak kullanmak için bilerek kabul etmişlerdir. Yarattıkları korku imajıyla Türk askerî geleneğinin de bir parçası olan düşmanlarını psikolojik olarak yıpratma sanatını başarıyla uygulamış daha savaşa gitmeden bazı düşmanlarının teslim olmasını sağlamışlardır. Acımasızlık unvanı onlara birçok kansız zafer kazandırdığı gibi kendilerine saygı duyulmasını da sağlamıştır.

Mete Han, ordusunu disipline etmek için en sevdiği atını ve eşini feda etmiş; ancak daha sonra bu fedakârlıkları ile disipline ettiği ordu döneminin en vurucu, en öldürücü, en kabiliyetli ordusuna dönüşmüştür. Onun bu tutumu belki de en çok kendi canını yakmıştır; ancak o ülkesi için herkesten her şeyden vazgeçebileceğini göstermiştir. Muhtemeldir ki Mete, devrinin acımasız koşulları içerisinde merhametin getireceği zayıflığı görmüş ve düşmanlarının hiçbir zaman bu zayıflıktan istifade etmesine izin vermemiştir.

Cengiz Han, acımasızlığıyla ve yok ettiği şehirlerde taş üstünde taş bırakmaması ve çok kan dökmesiyle nam salmış; ancak bu nam sayesinde birçok toprağı fazla güç kullanmadan kazanmış bir liderdir. Baltık Denizi'nden Çin içlerine kadar kurduğu imparatorluğu kendisine duyulan saygıyla bir arada tuttuğı gibi bunu kendisine duyulan korku sayesinde de başarmıştır. Cengiz'in gazabından korkanlar sesini çıkaramamış ona itaat etmenin en doğru seçenek olduğunu kabul etmişlerdir.

Unutulmamalıdır ki Cengiz'in ya da Mete'nin yaşadığı dönemde insanlar güçlü, kararlı, cesur, gözü kara liderlerin arkasında durmuşlardır. Örneğın Cengiz Han'ın kardeşi Bekter'i öldürmesi Moğol halkı arasında ona duyulan saygıyı artırmıştır. Moğol halkı bu olaydan sonra Cengiz Han'ın kendilerini yönetebilecek irade ve otoriteye sahip olduğunu düşünmeye başlamıştır. Benzer bir şekilde Mete Han'ın kıymetli atını ve sevgili eşini oklatması da askerlerinin saygısını kazanmasına vesile olduğu gibi toplum nezdinde de otoritesini güçlendirmiştir. İnsanlar onların bu davranışları sonucunda onları kendilerini yönetmeye layık liderler olarak görmüşlerdir. Çünkü bu liderler bu tutumları ile kendi arzuları, ihtirasları ve çıkarları için hareket etmeyeceklerini göstermişlerdir. Bu bakımdan onların yaptığı bazı eylemleri acımasızlık olarak

okumadan evvel bu eylemlerin yapılış mahiyeti üzerinde düşünmek yerinde olacaktır.

Bu isimlerle birlikte Attilâ da benzer yakıştırmalarla itham edilmiştir. Batılı kaynaklarda Attilâ'nın abisi Bleda'yı öldürmesiyle ilgili çeşitli rivayetler anlatılmış; Attilâ, barbar olarak nitelendirilmiştir.

Doğu Roma ve Batı Roma arasında kurduğu denge siyaseti ve isminin önüne atfedilen Tanrı'nın Kırbacı unvanıyla gözü kara, yılmaz ve amansız bir savaşçı olan Attilâ da Mete gibi kurduğu disiplinli ordu teşkilatıyla Avrupa'da balyoz etkisi yapmıştır. Attilâ, daha önce Avrupalıların görmedikleri şekilde acımasızca savaşan ordusuyla Avrupalıların önce zihninde daha sonra da destanlarında yer etmiştir. Doğu Roma'nın ve Batı Roma'nın birçok şehri Attilâ'nın kendisini görmeden daha ayak sesini duyar duymaz teslim olmuştur. Attilâ kendisine yakıştırılan acımasız sözcüğünü ordusu kadar etkili bir silah olarak kullanmıştır. Çoğu zaman gerçek bir savaş dahi yapmadan düşmanlarına verdiği korkuyla onların şehirlerini ele geçirmiş, bürokratik olarak onlara üstünlük kurmuş ve onları vergiye bağlamıştır. Bunların yanında merhamet, hoşgörü ve cömertliğin de timsali olmuştur.

VI. yüzyılda yaşamış olan ünlü tarihçi Jordanes'in şu tasviri Attilâ'nın döneminin tarihçilerinin gözünden nasıl görüldüğünü ifade etmek bakımından önemlidir:

“Kavimlerin sarsılması, bütün dünyanın korkması için doğmuş bir adam; hakkında yayılan korkunç haberler nedeniyle herkesin kendisinden korktuğu kişi idi. Kibirle iki kat yürür, gözleri ışık saçar, gururlu gücünü vücudunun hareketleriyle de hissettirirdi. Savaşı her şeyden çok sevmesine rağmen düşünerek hareket eder, birçok şeyi aklıyla başarırdı. Kendisinden aman dileyenlere merhamet gösterir ve kendine sadık olanlara karşı kütuf gösterirdi” (Çeviren Ahmetbeyoğlu: 2017: 110).

Peyami Safa; acımasızlık, barbarlık ve savaş konularına nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği 20. Asır Avrupa ve Biz isimli eserinde çok güzel bir biçimde özetler ve savaşlar ve savaşların beraberinde getirdiği yıkımın canavarlık olamayacağını belirtir:

“Hiçbir Türk şu veya bu harbin, kısaca harbin canavarlık olduğunu ve medeniyeti yıktığını söylemeye izinli değildir.

(...)

Nerede, ne zaman, niçin yapılmış olursa olsun, her harp bir ıstıfa kasırgasıdır; çürümüş, mukavemetini kaybetmiş, yıkılmak için sarsını bekleyen kıymetleri kökünden söker, boşlukta savurur ve tarihin uçurumundan fırlatıp atar. Zelzeleler de böyledir, buhranlar da böyledir, ihtilaller de böyledir, buhranlar da böyledir, ihtilaller de böyledir. Bunlar hepsi bir ıstıfa zaruretinden, kıymetlerin tasfiyesi zaruretinden doğar” (2012: 147).

Safa'nın da belirttiği üzere kahramanların canavarlıkla, savaşların felakete nitelendirmesi olaylara ve duruma kaybeden kişilerin gözleriyle bakmatan başka bir şey değildir. Mete'nin Attilâ'nın ve Cengiz'in düşmanları onlar karşısında başarılı olmuş olsalardı kendilerini kahraman ilan edecek galibiyetlerini de felaket değil zafer olarak görecektlerdi. Bu bakımdan Mete Han'ı, Attilâ'yı ve Cengiz Han'ı acımasızlıkla ve barbarlıkla itham eden zihniyetin bakış açısını doğru analiz etmek gerekir. Ayrıca tarihî kaynaklar göstermektedir ki bu üç isim harp usullerine uygun hareket etmekten öte geçmemiş düşmanlarına karşı saygılı ve ölçülü olmuşlardır. Sivil halkı ve kendilerine itaat edenleri kendi halklarından ayırmamış onlara istedikleri özgürlükleri vermiş; onların dinlerine, dillerine ve yaşantı tarzlarına müdahale etmemişlerdir. Hatta onların bu adil yönetimleri birçok kavmin de kendiliğinden onların kurdukları İmparatorluğa eklenmesine vesile olmuştur.

Tüm bu söylenenler göz önünde bulundurulularak Mete Han, Attila ve Cengiz Han'ı konu alan eserlerde barbarlık, acımasızlık, katliam kavramları ve aile mensuplarının öldürülmesi olgusu Türk romanlarında şu şekilde görülmektedir:

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete* isimli eserinde Mete Han vatan ve millet için gerektiğinde acımasız olabilen bir karakterdir. Vatanın bekası, ordusunun disiplini ve halkının geleceği için en sevdiği varlıklara dahi kıyabilecek kadar güçlü bir iradeye sahiptir. Öncelikle ordusunu disipline edebilmek için kendi atını kendisiyle birlikte oklamayan daha sonra ise kendi

eşini kendi okunu takip ederek oklamayan tüm erlerini infaz eder. En sevdiği varlıklardan güçlü bir ordu yapılanması elde edebilmek için vazgeçen Mete, daha sonra babasının ülkenin geleceği ve kendi geleceği için attığı yanlış adımlardan dolayı babasını da atına ve eşine yaptığı gibi soğukkanlılıkla infaz eder. Salık karakteri Mete Han'ın babasını oklattığı sahneyi şu şekilde tasvir eder.

“Bizler, Bahadır Şad yoldaşları, onun ıslıklı okunu izleyen oklarımızla Hun Han'ı Teoman Tanhu'yu oklamıştık. Şad'ın en yakınında olan ben bile böyle bir şey yapacağımı bilmiyordum. Geçmişin karanlık günlerini düşündüğümde olanları ancak anlayabiliyor, Bahadır Şad'ın bugünleri çok önceden düşündüğünü, bizleri bugün için eğittiğini anlıyordum artık.

Ak at boşa can vermemişti. Teoman Tanhu'nun atı boşuna oklanmamış, Bögde Hatun bilinçsiz bir tercihle uçağa varmamıştır. Bahadır Şad en sevdiği atını, Atasının atını, çok sevdiği hatununu bile amacı uğruna feda edeceğini, buyruğunda, yalnızca buyruk dinleyen erler bulunduracağını, çünkü yapmayı düşündüğü işin çok tehlikeli bir iş olduğunu anlatmaya çalışıyordu” (Terzioğlu 2016a: 369).

Mete Han, bu romanda özetle hedeflerine ulaşmak için gözünü kırpmayan, en yakınında bulunan ve en sevdiği insanları feda eden bir lider olarak betimlenmiştir.

Hayrani İlgar'ın *Mete Han* isimli eserinde Mete'nin söz konusu vatan ve töreler olduğunda acımasız bir karaktere büründüğü ve kimseye taviz vermediği görülür. O, gaddar ya da cani bir lider değildir. Onun farkı törelerine ve koyduğu kurallara riayet etmeyenlerin gözlerinin yaşına bakmamasıdır.

“Motun için duydukları aslında bu kadar da değildi... Motun Yueçilere gönderilmeden birkaç gün önce arkadaşlarını toplamış, evli onlanların evdeşlerini birlikte talim yerine getirmelerini istemişti. Evli olan on iki genç, o gün evdeşlerini yanlarında getirmişler. Motunun, kadınları sıraya [dizdirip], karşılarna da kocalarını sıralamış. Sonra, çerilere: “Oklarınızı hazırlayın!.. Gözleyin!.. Saklayın!.. diye emir vermiş. On iki çeriden dokuzu gözlerini kırpmadan oklarını çekerek evdeşlerini oklamışlar. Üç tanesi oklarını çekmekte duraklayınca Motun (Türkçesi: METE), bu üç çeriye orada oklatarak öldürtmüş.

Sonra da oradakilere: ‘Bir kumandanın emrini derhâl ve tereddütsüz yerine getirmeyenlere aramızda yer yoktur! Zira, disiplin, bir ordu için başta gelen değerdir!.. Benim yanımda böylelerine yer yoktur!..’ demiş. Fakat, kimse oradan ayrılmamış ve Mete için ölmeye hazır olduklarını bildirmişler” (İlgar 2013: 18).

Mete Han’ın disipline değer verdiği gibi ihaneti de asla affetmediği görülür. Babası Yüceçilere saldırma kararı alınca kendi ölüm fermanının imzalandığını anlayan Mete, babasına karşı bir ordu kurarak onun bulunduğu Karakurum şehrine saldırır ve bu saldırı esnasında babası Mete’nin askerleri tarafından öldürülür. Mete için önemli olan devletin büyümesi ülkenin kalkınması ve halkının refahıdır. O, bu hedeflere ulaşmak için kanlı bir yoldan geçmesi gerektiğini görmüş ve yer yer acımasızca denilebilecek uygulamaları yapmaktan çekinmemiştir. Bu durumda onun başarısında büyük rol oynamıştır.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Mete Han* isimli eserinde Mete’nin atını, sevgilisini ve babasını oklattığı kısımlarda Mete’nin acımasızlığına vurgu yapılır.

“Mete, istediğini elde etmek için acımasız bir plan yapmıştı anlaşılan. Önce en sevdiği atını, ardından en sevdiği insanı oklarla yok etmekten çekinmemiştir. Bu durum korku yaratmıştı. En sevdiğini feda edebilen bir insan, neleri feda etmezdi ki!” (Erdoğan 2018: 165).

Yukarıda görüldüğü üzere Mehmet Kemal Erdoğan doğrudan Mete Han’ın kararlarının acımasızca olduğunu ifade etmiştir.

Mete Han’ın atından ve sevgilisinden sonraki hedefi babası olmuştur. Mete Han, hükümdarlık yolunda öz babasını da yok etmekten çekinmemiştir. Mete Han’ın tüm bu eylemlerinin altında yatan sebep güçlü bir Hun devleti yaratmak ve tüm Türk boylarını bir araya toplayarak asıl düşmanı olan diğer devletleri ortadan kaldırmaktır. Özetle bu eserde Mete Han, ülkesinin çıkarları uğruna en sevdiği varlıkları kendi eliyle öldürmeyi göze alan acımasız bir lider olarak ifade edilmiştir.

Yiğit Recep Efe’nin *Kumandan Mete Han*’ında Mete Han’ın merhametli, bağışlayıcı ve hoş görülmesi bir lider olduğu görülür. Mete Han’ın babasını öldürmesi ve tahtı ele geçirmesi de töreler ile doğan yasal hakları ile gerçekleştirilir.

“*Keşke böyle olmasaydı atam.’ dedi büyük bir kederle. ‘Keşke töreyi hiç bozmasaydın.’ ve okunu salıverdi Mete. Aynı anda da yüzlerce, binlerce ok yağdı okunu çevirdiği yöne. Çinli muhafızlar delik deşik olurken birkaç ok da Teoman’ın vücuduna saplandı. Teoman, kalan son takatiyle sarayına –Yenişi’ye-doğru koştu” (Efe 2018b: 104).*

Son nefesini verirken Yenişi’nin yanına koşan Teoman Han, onun hakaretlerine maruz kalınca yıllar boyu Çinli eşi tarafından kullanıldığını anlar; ancak artık çok geçtir. Bu yüzden Teoman Han, ölürken töreyi çiğnediği ve Mete’ye zulmettiği için büyük bir pişmanlık duyar.

Bu eserde yazarın Mete Han’ın babasını katledişini meşru bir zemine oturttuğu görülür. Mete Han, babasını öldürmek konusunda haklıdır ve ülkesinin geleceği için yapabileceği başka bir şey olmadığından bu yola girmiştir. Bu eserde Mete Han, genel anlamda merhametli bir liderdir ve aman dileylene kılıç çekmez; ancak Mete Han’ın yer yer sert bir karaktere sahip olduğunda ifade edilir. Mete Han’ın askerlerini eğittiği şu kısımda bunu göremek mümkündür:

“*Okçularla ilgili çok radikal tedbirler almıştı Mete. Onları disiplin ve itaat altından tutabilmek için, zaman zaman kanlı oyunlar bile oynamıştı.*

Bir keresinde, tüm okçularının gözleri önünde Güntay’ı hedef almıştı Mete Han. Okunu, o çok sevdiği atına doğru doğrultmuş ve bunu gören okçular da hemen yay çekip kendi atlarını vurmışlardı. Lakin bazıları büyük bir tereddüt geçirmiş ve kendi atlarını vurmaya bir türlü gönülleri razı olmamıştı. İşte o zaman inanılmaz bir hamle yapmıştı Mete. Okunu bu kez tereddüt geçirenlere çevirmiş ve diğer okçular onları anında oklamışlardır” (Efe 2018b: 109-110).

Bu eserde Mete’nin okçularını eğitmek için verdiği eğitim diğer eserlere göre hafifletilerek verilmiş ve Mete’nin kendi atını ve eşini okçularına eğitim vermek için feda edişinden bahsedilmemiştir. Ayrıca Mete’nin bu eğitimi vermekteki amacının savaşta daha fazla hayat kurtarmak olduğu ifade edilmiştir. Mete Han’ın savaş esnasında tereddüt yüzünden daha fazla askerinin ölmesi yerine böyle kanlı bir oyuna giriştiği vurgulanmıştır (Efe 2018b: 109).

Özetle bu eserde Mete Han acımasız bir lider değildir ve babasını öldürtmesine kadar birçok şey mecburiyetten ve zorunluluktan kaynaklanmıştır.

Mete Han'ın bazı zor kararlar almasının altında yatan temel sebep kendi kişisel ihtirasları değil ülkesinin geleceğidir.

Peyami Safa'nın *Attilâ*'sında kardeşi Bleda'nın ölümüyle ilgili kısma değinilmemiş; çünkü olaylar Attilâ'ya karşı yapılan suikast teşebbüsüyle başlamıştır. Attilâ bu eserde adil merhametli ve gereksiz yere kan dökmekten sakınan bir savaşçıdır. Attilâ, Rems Metropolitini öldüren Burgont'lu askeri cezalandırır ve silahsız, savunmasız bir kimsenin öldürülemeyeceğini söyler. Attilâ askerine yağmaya ve zulme karşı olduğunu yukardaki örnekle açıkça belirtir. (Safa 2015 152-153). Attilâ böyle davranmasına rağmen Attilâ'nın fetih hareketleri sırasında fethettiği ülkedeki insanlar ondan korkmaya devam ederler.

“Hun hakanının adalet aşkına rağmen bütün Gol, bilhassa Belçika eyaletleri dehşet içinde idiler. Yığın yığın ahali, neferleri birer yıldırım olan bu muazzam istila ordularından kaçıyordu. Küçük şehirler halkı büyük şehirlere iltica ediyorlar ve orada da selamete çıkamadıklarını görerek sahralara, oradan da dağlara sığınıyorlardı. Ormanlara kaçanlar vahşi hayvanlar tarafından parçalanıyorlar, nehirlerde kayıklarla hadd-i istiabisinden fazla binenler, suda boğuluyorlardı.

‘Attila geliyor!’ kelimeleri bütün şehir halkını yerinden oynatarak dağlara, vahşi ormanlara atmağa kâfiydi” (Safa 2015: 153-154).

Özetle Attilâ, bu eserde alicenap bir komutandır. Kendisine onurlu bir şekilde direnen Akile şehrinin halkına yağdırdığı övgüler de bunu göstermektedir.

Muharrem Eryılmaz, *Büyük Hun Hükümdarı Attila* eserinde Attilâ'nın çok zeki olduğu için düşmanlarının kendisinden korkmasını bir avantaja dönüştürdüğünü söyler:

“Attila'nın Latin ve Bizans mahfillerinde kendisine dünyanın en nefret edilen adamı unvanı verilmesi hoşuna gitmiyor değildi. Bir gün Gal memleketinde dünyadan el çekmiş papazlardan biri, Hun Hakanı'ni aşağılamak yahut onun eliyle ölüme ermek amacıyla Attila'ya ‘Tanrı'nın Kırbacı’ unvanını vermişti. Attila bu unvanı sevinç ve heyecanla kabul etmişti. Çünkü bu namın,

kendisine yeniden toplanacak yüz bin kişilik bir ordudan daha başarı temin edeceğine kesin gözüyle bakıyordu” (Eryılmaz 2013: 120).

Bu esere göre Attilâ, kendisine atfedilen nefret unvanlarını bir koz olarak kullanmasına rağmen öyle birisi değildir. Düşmanları onu karalamak ve kötülemek için böyle yakıştırmalarda bulunmuştur. Yazarın bu yaklaşımı Attilâ'nın kardeşi Bleda'nın ölümüyle ilgili olan kısımda da devam eder:

“Bleda, bir av esnasında kazayla öldü. Bir takım garazkâr dedikodular Attila'nın kardeşini öldürttüğünü iddia ediyordu. Hatta Attila'nın korkusuyla bir kat daha Hun düşmanlığı besleyen Konstantiniye ve Roma'nın siyasi arenalarında Attila'nın kardeşi Bleda'yı kendi elleriyle öldürdüğü bile konuşuluyordu” (Eryılmaz 2013: 95).

Birçok kaynakta Attilâ'nın kardeşinin ölümünden sorumlu olduğu ifade edilse de Muharrem Eryılmaz'ın eserinde bu yaklaşımın ve savın kabul edilmediği görülmektedir.

İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihî Atilla*'sında Doğu Roma İmparatorluğu yaptığı katliamlar ve zulümlerle ön plana çıkarken Attilâ merhamet ve hoşgörü politikasıyla okurun karşısına çıkmaktadır.

“Yaşlılar diz çöküp dua ederken katlediliyordu. Bir anda çamurlu arazi kan gölüne dönmüştü. Kılıç darbesiyle askerlerin bedeni yere düşerken tok ses çıkarıyorlardı. Katliam kadın, çocuk ve yaşlı demeden saatlerce sürmüştü. Ansızın yakalanan muhafızlar karşularındaki büyük gücün darbesiyle yok olup gitmişti. Baskın sonrası evlerden alevler yükseliyordu. Kimileri cayır cayır yanarak can vermişti. Elbiseleri paramparça edilen kadınlar ve genç kızlar tecavüz edildikten sonra kılıçtan geçirilmişti. Evlerden boğuk çığlıklar yükseliyordu. Camria'nın gözü dönmüştü. Âdeta ağzına kan damlamış bir kurt gibi saldırıyor, saldırıyordu. Hun askerlerinin kellesini vücudundan koparmaktan büyük bir keyif alıyordu. (...)

Attilâ, Doğu Roma askerlerinin katlettiği insanların üst üste kemikleriyle kaplı topraklardan geçerken hüzünlenmişti. Her taraftan çürümüş et kokusu yükseliyordu. (...)Attila'nın emri üzerine askerler yüzlerce aç ve susuz kalmış insana kurutulmuş yiyecek ve su verdiler. Kurulan çadırlara yerleştirdiler. Attila

kendileri için canlarını veren Macarların ve Tatarların geride kalan akrabalarına sahip çıkmıştı” (Karahan 2014: 201-202).

Attilâ bu eserde zalimlerle savaşıyor ve katliamların, yıkımların karşısında duran düşmanına saygı gösteren onurlu bir savaşı olarak anlatılmıştır.

Hüseyin Adıgüzel’in *Başbuğ Attila* isimli eserinde Attilâ; zevk, sefa ve eğlence düşkünü olan ve bu yüzden ülke yönetimini boşlayan abisi Bleda’dan hakanlığı almak ister; ancak Bleda hakanlığı Attilâ’nın alması için kendisini öldürmesi gerektiğini söyler ve daha sonra Attilâ’nın yanında getirdiği bir asker tarafından öldürülür. Bu sahne romanda şu şekilde anlatılmıştır:

“Attila bir iki adım geriye doğru çekildi. Yüzü asılmış, gözleri parlamıştı. İnce çizgi göz bebeklerinde yeniden belirmişti. Elini kılıcına doğru götürürken;

-Seni öldürmek istemiyorum Bleda! Hakanlığı bırak, benim yerime geç, şu sefih yaşamına devam et!

Bleda bir iki adım daha yaklaştı.

-Beni öldürmeden hakan olamazsın, diye bağırdı ve kılıcını kaldırarak Attila’nın üzerine doğru bir hamle yaptı. Aynı anda bir ok vızıltısı duyuldu. Bleda olduğu yerde sarsıldı. Eli, boğazına saplanan oku çıkarmak için oka doğru giderken gözleri büyüdü ve yere düştü. Boğazından oluk gibi kan akıyordu. Herkes şaşkındı. Attila hırsıyla geriye döndü. Oku atanı gördü ve bir kılıç dabesi ile başını yere düşürdü” (Adıgüzel 2015: 125).

Attilâ’nın bu eserde görüldüğü üzere kardeşini öldürmediği sadece ondan tahtı devralmak istediği; ancak yanında getirdiği adamının ondan emir almadan kardeşini öldürdüğü görülür. Birçok Batılı kaynakta ise Attilâ’nın kardeşini öldürdüğü belirtilir. Attilâ ayrıca bu eserde Bizanslılar tarafından barbar olarak görülür. Attilâ Doğu Roma İmparatorluğu’na taruza geçtiğinde onunla ilgili korkutucu söylentiler ortaya çıkar. Doğu Roma İmparatoru Thedesyus başveziri Hrisanof ile konuşurken şu ifadeleri kullanır:

“Bu nasıl insan Tanrı’m! Yok, bu insan falan değil...Tanrı’nın bizi cezalandırmak için gönderdiği bir bela bu!... Tanrı’nın kırbacı bu!...Bak Hrisanof, Serdika’yu yakıp yıktığı yetmiyormuş gibi, Sukupu’yi, Manastiri’yi

Komanıva'ı, Larissa'yı, Karmotokinan'ı da yakp yıktı. Binlerce insanı öldürdü. Teselya ovasını tek tahıl bırakmamacasına yaktı. Bu herhâlde bize verilecek en büyük cezadır. Keşke seni ona teslim etseydim. Bütün bunları senin için feda etmeseydim” (Adıgüzel 2015: 237).

İmparatorun yaşadığı korkunun benzerini halk da yaşar ve Attilâ ile ilgili anlatılan dedikodular ayyuka çıkar. “*İstanbul daha Attila gelmeden, ‘Attila korkusuna’ teslim olmuş gibiydi”* (Adıgüzel 2015: 240) sözleri de bu korkunun boyutunun ne derece yüksek olduğunu gösterir.

Attilâ ömrünün sonuna doğru geldiğinde halkı için yaptığı savaşları, vahşeti, yıkımı ve kardeşinin ölümüne sebep olmak gibi yaptığı fedakârlıkları düşünür ve bütün bunları halkını daha fazla refaha, huzura, mutlu ve zengin bir hayata ulaştırmak için yaptığını söyler. O esnada pişmanlık duyar gibi olur; ancak pişmanlık duymadığını sadece savaşmaktan yorulduğunu söyler (Adıgüzel 2015: 317). Bu eserde özetle Attilâ'nın savaşırken acımasız olduğu ve ordusuyla dehşet veren bir yıkım gücüne sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu bakımdan yazarın Batılı kaynakların bazılarında bahsedildiği gibi acımasız bir Attilâ portresi çizdiği görülmektedir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Tanrının Kırbacı Attila* isimli eserinde aile fertlerinin öldürülmesiyle ilk olarak Bleda'nın amcası Rua'yı zehirleyerek tahtı ele geçirmesi anlatılır. Bleda amcası Rua'yı zehirlemek için kâhin kızı kullanmıştır.

“*Önce Bleda ile birlikte hareket etmiş, doğadaki en zehirli mantarları toplayıp zehrini ayırmış ve Bleda'ya teslim etmişti. Bleda o zehri yavaş yavaş Kral Rua'nın yemeğine karıştırmış ve sonunda ölümüne neden olmuştu”* (Erdoğan 2016a: 74).

Bleda, Rua'yı öldürdükten sonra tahtı ele geçirir; ancak amcasının öldüğünü öğrenen Attilâ Hun topraklarına dönerek tahtta kendisinin de hakkı olduğunu ve Bleda'nın tahtı hileyle ele geçirdiğini söyler. Bleda'yı taht için düello yapmaya davet eder. Bu düello öncesinde de Bleda, Kâhin kızdan zehir alarak oklarının ucunu zehire bular. Ancak bu sefer Kâhin kız Attilâ'ya onu Bleda'nın zehirli oklarına karşı korumakta yardım edeceğini söyler. Attilâ ve

Bleda düelloya başladıktan bir süre sonra Attilâ Bleda'nın attığı zehirli okla yaralanır ve zehir vücuduna zerk ederken kâhin kız büyülü güçlerini kullanarak Attilâ'daki zehrin Bleda'ya geçmesini sağlar ve Bleda ölür. Bu esnada kâhin kız da çok fazla güç harcadığı için hatyatını kaybeder (Erdoğan 2016a: 81-82). Attilâ bu eserde doğrudan hiçbir akrabasının ölümüne neden olmamıştır.

Bu eserde Attilâ bir barbar olarak ifade edilmemiş olsa da düşmanları tarafından korku duyulan bir savaşçı olarak betimlenmiştir.

“Şimdi batıda Attila rüzgârı esiyordu. Ortalık kavruluyordu. Attila gibi bir yiğitin korkusuyla ne yapacaklarını bilemeyen düşmanlar girecek delik arıyorlardı. Adı, namı dört bir yanı sarmıştı. Hun korkusu hiçbir şeye benzemiyordu. Adı bile insanları korkutmaya yetiyordu” (Erdoğan 2016a: 184).

Attilâ, ismiyle bile korku salan bir savaşçı olmanın yanında merhametli bir savaşçıdır. Attilâ Paris'i kuşatmaktan Genevieve isimli bir kadının şarkısını duyduktan sonra vazgeçer ve rotasını Galya'ya çevirir. Attilâ, bu eserde korkulacak bir savaşçı olmanın yanında kibar, yüksek ruhlu ve erdemli bir savaşçıdır.

Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli eserinde Attilâ çok hoşgörülü, cömert ve yardım sever bir liderdir. Attilâ halkının derdine derman olan onların ihtiyaçlarını gideren ve düşmanlarına karşı da aynı şekilde merhamet gösteren bir lider olarak okurun karşısına çıkar. Attilâ'nın Margüs şehrini ele geçirdikten sonra gösterdiği tutum onun bir barbar olmadığını gösterildiği kısımlardan birisidir.

“Korku içindeki sivil halk başlarına neler geleceğini düşünüp duruyordur. Doğu Roma İmparatorunun yüksek vergilerle yıllardır ezdiği, umarsızca sömürdüğü halkı eziyet etmeden meydana toplayın. Sıradan insanlar için hayat yeterince acımasız ve yaşamın kendisi bir sürü ağır yük ile dolu. Kaderleri bizim elimizde olan masum insanları rahatlatmalıyız. Benim işim Roma halkı ile değil, kendilerini Acun'un efendisi sanan, diğer ulusları barbar diye aşağılayan Romalı yöneticilerledir” (Erdem 2017: 46).

Görüldüğü üzere Attilâ ele geçirdiği şehrin halkını önemser ve asıl acımasız olanların Romalılar olduğunu belirtir. Ele geçirdiği Margus halkının hayatını kolaylaştırmak için emirler verir.

Hasan Erdem'in devam kitabı *Atilla'nın Kargısı*'nda Attilâ genel olarak adil, demokratik, cömert ve hoşgörülü bir lider olarak anlatılır; ancak Attilâ'nın düşmanlarına karşı acımasız olduğu Orestes'in Theodosios'a söylediği şu sözlerde görülür:

“Kalleş bir adam olan ve belli ki sizden habersiz fırladıklar çeviren başvekilinizi koruyarak hata ediyorsunuz. Şunu unutmayınız ki Attila'nın gazabından hiçbir hain kellesini kurtaramaz. Attila kendisine baş eğnelere iyi ve yumuşak davranırken düşmanlarına karşı çok merhametsizdir” (Erdem 2018: 13).

Bu eserde Batılı zihniyetin söylediğinin aksine Attila'nın ve Hunların barbar olmadığına tam tersine ilk eserde olduğu gibi barbarlık ve caniliği Romalıların yaptığına vurgu yapılır. Doğu Roma İmparatoru Theodosios karakterinin nasıl bir canilik sergilediği Pallas karakterinin ağzından şu şekilde anlatılır:

“Maviler partisini destekleyen Theodosios, Tessalonika halkının, katıldığı her araba yarışını kazanan Hipodrom'un Kralı Marius'a duyduğu aşırı hayranlığı çekemeyerek barbarca bir duyguya kapıldı ve oç almak istedi. Theodosios kentte yaşayan herkesi eğlenceye davet ederek, akşam saatlerinde açık tiyatroda topladı. Sonra eli kanlı askerlerine verdiği buyrukla yaş cinsiyet farkı gözetmeksizin neşe içinde yiyip içen on iki bin masum insanı kılıçtan geçirtti” (Erdem 2018: 47).

Eserin bu kısmının devamında Pallas karakteri Theodosios'un barbarların en barbarı olduğunu ve yaptığı katliamı hiçbir zaman unutmayacağını söyler. Pallas'ın anlattıklarından sonra Ottigin, onlara bir Hun Türkü olduğunu söyler. Bunun üzerine Pallas ve Karyus onun bir Hun Türkü olduğuna inanmazlar Hunların kısa boylu şekilsiz cadıların ve şeytanların ortak eseri olan barbarlar olduğunu söylerler. Bu bakımdan Ottigin'in bir Hun olamayacağını belirtirler. Bunun üzerine Ottigin bu ikilinin söylediklerinin tamamının bir iftira olduğunu

kendilerini yenemeyen ulusların uydurmalarından ibaret olduğunu ifade eder. Daha sonra Hunların masumlara saldırmadığından suç işlememiş insanları öldürmediğinden bahseder (Erdem 2018: 53).

Bu eserde özetle Hunların değil Romalıların barbar ve acımasız olduğu vurgulanır. Attilâ ile ilgili söylenenlerin de onu çekemeyen ve ondan korkan rakiplerinin karalamasından ibaret olduğu belirtilir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila* isimli eserinde Attilâ hoşgörülü rakiplerine saygılı bir lider olarak anlatılır. Attilâ düşman askerlerinin cenazelerine dahi saygı duyan bir liderdir ve kendi askerlerinin cenazesi gibi onların cenazelerinin de defnedilmesini söyler (Efe 2018a: 163). Bu eserde Attilâ kardeşi Bleda'yı da öldürmez. Bleda ile arasında geçen bir tartışmanın sonucu Bleda'nın kalbine isabet eden bir okla ölmesi üzerine insanlar Attilâ'nın Bleda'yı öldürttüğüne dair dedikodu yaparlar. (Efe 2018a: 185). Eserde Attilâ'nın kimi insanlar tarafından acımasız bir lider olarak kimileri tarafından ise adaletli bir hükümdar olarak anlatıldığı şu şekilde ifade edilir:

“Artık durmuyordu, durdurulamıyordu Attila. İsmi ve ülkesinin sınırları günden güne büyüyor ve tüm Avrupa ona dair anlatılan efsanelerle çalkalanıyordu. Kimisi vahşi bir adam gibi anlatıyordu onu, kimisi ise Tanrı'nın kırbacını elinde tutan ve dünyada adaleti sağlayan bir melek gibi... Attila ismi anılınca korku ve hayranlık kol kola giriyordu ve koca koca imparatorlar bile hizaya geliyordu” (Efe 2018a: 193).

Bu kısımda da görüldüğü üzere bu eserde Attilâ'nın acımasız bir lider olmadığı Attilâ'nın acımasızlığına dair söylenenlerin insanların farklı bakış açılarından kaynaklandığı ifade edilir. Özetle Attilâ ile ilgili yazılmış romanlar içerisinde en merhametli Attilâ profillerinden birisi bu romanda çizilir.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila*'sında Attilâ'nın hoşgörülü merhametli olmasının yanında bazı durumlarda düşmanlarına karşı acımasız bir tutum sergilediği de görülmektedir. Attilâ ilk olarak gladyatör oyunlarında mecbur kaldığı için masum birisinin kanını akıttığını söyleyerek vicdan azabı duyar. Yeri geldiğinde de düşmanları için acımasız olabilmektedir. Margos Piskoposu'nun Hun Türklerinin mezarını yağmalatmasının bedelini

Piskopos'un rahip arkadaşlarından birisinin boynunu keserek akıttığı kanı Piskopos'la birlikte gelen heyetkilere içirterek ve içlerinden sadece bir tanesini olan biteni anlatması için sağ bırakarak ödetir. (Tiryakioğlu 2018: 250).

Attilâ bu eserde aynı zamanda kuzeni Bleda'yı da kendisine ihanet ettiği gerekçesiyle bir kılıç düellosu sonucunda öldürür. (Tiryakioğlu 2018: 270). Bu bakımdan Attilâ'nın ülkesi söz konusu olduğunda ve kendisine yapılan ihaneti affetmemek noktasında aile fertlerine dahi acımadığı görülür. Eserin birçok kısmında Romalılara tarafından Attilâ'ya barbar sıfatının yakıştırıldığı da görülmektedir. Buna karşın Attilâ kendisinin hak ve adalet için savaştığını asıl barbarlığı onların yaptığını ifade eder.

Özetle bu eserde Attilâ gerektiğinde acımasız bir karaktere bürünürken çoğunlukla merhamet sahibi mazlumların hakkını koruyan ve adalet dağıtan bir lider olarak göze çarpar.

Turhan Tan'ın (Mehmet S. Fethi) *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*'nda Cengiz Han kardeşi Beyter, Cengiz'i Börte'yi ve onun çocuğu Cuci'yi kabul ettiği için ağır biçimde aşağılar ve hakaret eder. Cengiz bu hakaretleri kaldıramayınca kardeşini döverek öldürür. Cengiz'in kardeşini öldürdüğü sahne şu şekildedir:

“ ‘Sus uğursuz, sus alçak!’ diye bir sayha fırlattı ve yıldırım çarpar gibi kardeşini yumrukladı, altına aldı, çılgın bir teverruh içinde onu dövmeğe koyuldu. Beş on saniye içinde Beyter'in yüzü gözü kan içinde kalmıştı, birkaç dişi kırılmıştı, soluğu kesilmeye başlamıştı. Cengiz, ellerine bulaşan ılık ılık kan damlalarını sezince biraz acır gibi oldu, hem kızgın, hem affa mail bir sesler sordu.

‘Nasıl, leş miyim, yoksa pars mıyım? Söyle, suçunu söyle. Yoksa seni geberteceğim.’

Beyter, yediği dayaktan biraz ötede ayakta duran Börta'nın bir oç hazzı aldığı sandı, inat etti.

‘Leşsin, leşten de aşağısın. Leşlerin hiç olmazsa piçi olmaz. Senin el dölü piçin de var. Tu sana, tu sana.’

Kanla karışık bu iki parça tükürük Cengiz'in gözlerini kararttı, iradesini eritti ve var kuvvetiyle kardeşinin boğazını sıkmaya başladı” (Tan 2015: 119).

Cengiz Han'ın kardeşini öldürüş şekli ve sebebi tarihî kaynaklarda farklıdır. Cengiz kardeşi Beyter'i daha küçük yaşlardayken kendisinden avını çaldığı için oklayarak öldürmüştür. Ancak bu eserde sebep olarak Beyter'in Börte'nin hamileliğinden dolayı Cengiz'i küçük görmesi ve onunla alay etmesi gösterilmiştir. Cengiz Han da Mete ve Attilâ gibi ellerine akraba kanı bulaşmış bir liderdir. Büyük liderlerin ortak noktalarından birisi de budur. Onlar gerektiğinde kendi kanlarından birisini öldürebilecek kadar gözü karadırlar. Hükümdarlık yolunda onları bundan alıkoyabilecek hiçbir güç olmamıştır. Liderlik yolunda gerektiğinde kendi kanlarından birisini feda etmekten geri durmamışlardır.

Cengiz Dağcı'nın *Genç Temuçin* isimli eserinde Cengiz Han, kardeşi Bekter'i diğer kardeşi Kasarla sürekli kavga ettiği ve avladıkları avları çaldığı için oklayarak öldürür.

“Temuçin'in ve Kasar'ın ellerindeki Bektar'a doğrulmuş oklar yaylarından kurtuldular ve vahşi bir cızıltı çıkararak Bektar'ın göğsüne ve arkasına saplandılar. Elleri açılı Bektar, havada yüzen bir kartal gibi, üç beş adım Temuçin'e doğru yürüdü, fakat tepeden inmeden yere cansızca sırtüstü düştü” (Dağcı 2016: 161).

Cengiz Han'ın kardeşini öldürmesinin sebebi öncelikle kendi çadırı içerisinde otoritesini sağlamlaştırmak istemesidir. Daha kendi çadırında düzeni sağlayamadan nasıl olurda Moğol halkı üzerinde otorite kurabilirim diye düşünür. Cengiz Han, düşmanlarına karşı da acımasızdır. Merkitlere saldırdıktan sonra ele geçirdikleri esirlerin tamamının ölüm emrini verir.

“-Barış mı? Diye bağırdı.

-Öyle Temuçin! Dostça yaşamak istiyorlar.

-Gölyalgu'daki ordamı bastıkları zaman düşünmemişlerdi barışı? Onlara şunu söyleyin: Ben de barış istiyorum. Ama suçlular yok edilmeden bu topraklar

üstünde barış olmaz. Söyleyin onlara! Barış!... Öldürünüz onları!” (Dağcı 2016: 263).

Cengiz Han’ın ölüm emrini verdiği kişiler arasında zamanında onun hayatının kurtulmasını sağlayan Kargun Batur da vardır. Kargun Batur, ölmeden önce Cengiz Han’ın suçlu ya da suçsuz olduğuna gelecek nesillerin karar vereceğini onun yaptığı kıyımın eğer Moğol ulusunu birleştiririse bir önemi olmayacağını düşünür.

Özetle bu eserde Cengiz Han haksız yere kimseyi öldürmemiş, toplumsal düzeni ve adaleti sağlayabilmek için zor kararlar almak zorunda kalmıştır.

Ahmet Haldun Terzioğlu’nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde kardeşi Bekter’i otoritesini çiğnediği için öldürdüğü görülür. Cengiz Han, kardeşimin yaptığı sadece bir balık çalmak değil beyin sözüne karşı gelmektir der. Kardeşi Bekter’i oklayarak öldürdükten sonra kendisine sitem eden annesine şu cevabı verir:

“Sana söylemiştim ana. Oğullarına sahip çıkmanı, hadlerini aşmamaları gerektiğini hatırlatmıştım. Ben bu uruğun başıysam, kandaşım bile olsa saygısızlık edeni bağışlamam. Bunu herkes böyle bilsin. Bir tek av, bir tek balık değil söz konusu olan, Beyin malına, beye ait bir şeye el uzatılması... Bugün bir balığa, bir kuşa sahip olamazsam, yarın yurda, buduna nasıl sahip olurum? Hak ettiğime göz koyan, bunun için kıyın olarak canını vermeye hazır olsun. Asla bağışlamam saygısızlığı” (Terzioğlu 2016c: 141).

Cengiz Han’ın kardeşine yaptığı gibi Tayçitleri ele geçirdikten sonra onların da acımasız bir şekilde katledilmeleri emrini verir.

“Bu işe alışkın erler hanlarının buyruğunu yerine getirmekten geri durmadılar. Önce kör bıçaklarla erkeklik organlarını kesip çöle attılar. Ardından kaynayan kazanlara ağır ağır daldırdılar bedenlerini.

(...)

Cengiz Han ve Noyanları, zerre kadar sızı duymadılar yüreklerinde, Hatta yağuları acı çekerken kahkahalar attılar” (Terzioğlu 2016c: 276).

Bu eserde görüldüğü üzere Cengiz Han acımasız bir lider olarak betimlenir. Dostlarına karşı merhametli ve hoşgörülü olduğu kadar düşmanları için acımasız amansız bir tutum sergiler.

A. Hakan Bayrakçı'nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında düşmanlarına karşı acımasız bir Cengiz Han karakteri vardır. Cengiz Han, daha çocuk yaşta kardeşi Bekter'i Hasar'ın avladığı kuşları sürekli çalması sebebiyle Hasar ile birlikte oklayarak öldürür. Onun kardeşini öldürmesi Moğolar arasında olumlu karşılanır ve otoritesi sağlamlaştırır (Bayrakçı 2013: 59). Cengiz Han'ın kardeşi Belgütay, Muglik ile konuşurken Cengiz'in neden Bekter'i öldürdüğünü şu şekilde ifade eder.

“Neden öldürdü biliyor musun?”

-Av yüzünden...

Belgütay acı acı içini çekti.

-Yok, Munglik amca... O bir bahane... Bekter güçlü bir çocuktur. Bildiğinden şaşmazdı. Temuçin'i de pek dinlemezdi .

Aksine ona söz geçirmeye çalışırdı. Ama işte olan oldu, Temuçin ve Hasar öldürdüler onu... Cengiz Han düzeni daima kendi kurmak ister. Her yerde... Çadırda, obada, orduda, ulusta, her yerde her zaman... Buna karşı çıkan olursa onları birer birer yok eder. Gücü yetiyorsa hemen, yok yetmiyorsa sabrederek...İşte, benim kağan ağabeyim bir tuhaftır böyle.

Onun kurduğu düzeni senin biricik oğlun Kokoçu da kendine göre değiştirmeye çalıştı ve o nedenden ötürü öldürüldü” (Bayrakçı 2013: 510).

Görüldüğü üzere Cengiz Han, kendi kurduğu düzeni bozmaya kalkan kim olursa olsun merhamet göstermez ve cezasını ölümle verir. Bununla birlikte Cengiz Han'ın merhametli bir yanı olduğu da görülür. Kendisine karşı gelen Camuha, yakalanarak kendisine getirildikten sonra Cengiz Han onu bağışlar ve kendisine katılmaya davet eder. Cengiz Han'ın değer verdiği önemli karakter özelliklerinden birisi sadakat diğeri de cesarettir. O, cesur ve mert düşmanlarının ölmesine razı olmaz ve kendisine karşı başarıyla ve onurla mücadele etmiş düşmanlarını mağlup ettikten sonra kendi safına davet eder. Özetle bu eserde

Cengiz Han otoritesinin sağlamlaştırmak için düşmanlarının kalbine korku salmış, kendi otoritesinin çiğneyen kim olursa affetmemiştir.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han kendi halkı için iyi bir lider olduğu gibi düşmanlarının da korkulu rüyasıdır. Güçlü bir liderde olması gereken önemli özelliklerden birisi de yeri geldiği zaman bağışlayıcı olmak yeri geldiğinde de güçlü olduğunu herkese göstermektir. Cengiz Han da böyle bir liderdir. Böyle bir lider olduğunu daha küçük yaşta kardeşi Bekter'i öldürerek gösterir.

“Babamın tercihi ne olursa olsun, bütün oğullarına adil davrandı. Bekter beni hep kendisine rakip olarak gördü. Meyvenin içindeki kurt gibiydi. Ortalığı karıştırmada kimse onun eline su dökmezdi. Kendini beğenmişti. Yılan gibiydi. Aç kaldığımız o günlerde benimle alay ediyor, kurduğum tuzakları bozmakla zaman harcıyordu. Avdan boş döndüğümüzde aç mideyle uyuyacağımızı unutuyor, sevinçten çılgına dönüyordu. Köpeğimiz Bekter'in ardından gidiyordu. Bir gün balık tutarken, tuttuğum balığı aldı, götürüp Bekter'e verdi.

O gece köpeği boğazladım. Kellesini ırmağa attım. Bekter, uyarımı anlamazdan geldi.

(...)

Daha fazla dayanamadım. Okum onun ciğerini deldi. Kasar'ınki yüreğini”
(Erdoğan 2016b: 38).

O, kendisine karşı gelinmesine ve otoritesinin çiğnenmesine hiçbir koşul ve şartta kim olursa olsun izin vermiyordu. Cengiz Han, kardeşi Bekter'i kendi elleriyle öldürdüğü gibi arkasından iş çeviren Şaman Kököcü'yü de kardeşine öldürtür.

Cengiz Han, düşmanlarına karşı çoğu zaman merhamet göstermez ve gaddarca hareket eder. Cengiz Han'ın ordusu Harzem şehri Buharayı ve Semerkant'ı yakıp yıkar kim varsa öldürür. Cengiz Han bu eserde kendisini Tanrı'nın gazabı olarak tanımlar.

“Harzem Şahu ile savaşırken, Buhara da camide yaşlı adamlara söylediğim söz, yani Tanrının Gazabıym derken, asla şaka yapmamıştım. Zaten o yaşlı

adamlar da bunun farkındaydılar ve ciddiyetini kavramışkardı” (Erdoğan 2016b: 250).

Cengiz Han, bu eserde kendisinin sadece bir kağan olmadığını aynı zamanda bir korku imparatoru olduğunu söyler. Özetle bu eserde yazarın, gazabından korkulacak acımasız bir Cengiz Han portresi çizdiği görülür.

Okay Tiyakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde Cengiz Han söz konusu devlet olduğunda acımasızlaşır ve kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Cengiz Han bir gün kardeşi Bekter'e Tuva Türklerinin av sahasında avlandığı için kızar. Disipline ve intizama önem veren Cengiz bu yüzden kardeşiyle tartışırken sinirlenir. Kardeşi Bekter'in kendisine karşı gelmesi ve üzerine yürümesi sonucu o da karşılık verir ve kılıcını çekerek Bekter'i öldürür. Cengiz Han, toplumsal düzene önem veren bir liderdir ve toplumsal alanda ve askerî alanda disiplini sağlamak için katı yaptırımlar uygular. Ayrıca kendisine karşı yanlış yapan insanları her ne olursa olsun cezalandırır ve intikamını alır. Ayrıca yazar eserin sonunda Moğolların yaşattığı dehşeti İbn-i Esir'in sözleriyle şöyle ifade eder:

“Bu büyük ve dehşet verici olay, muazzam musibet, gün ve gecelerimizi karattı, hayatımızı perişan etti. Bölgede yaşayan bütün insanları ve özellikle Müslümanları kökünden kazıdı” (Tiryakioğlu 2016:431).

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Moğollar ve Cengiz Han acımasız savaşçılar olarak betimlenir. Cengiz Han'ın yaptığı fetihler sırasında gösterdiği gözü karalık ve kimsenin gözünün yaşına bakmayan tavrı ve türlü işkencelerle ve korkunç biçimde gerçekleştirdiği infazlar onun düşmanlarına karşı ne kadar merhametsiz olduğunu gösterir. Romanın birçok bölümde Cengiz Han'ın acımasızlığıyla ön plana çıktığı görülür. Moğollar ve Çinliler arasında ateşkes yapıldıktan sonra Moğollar yanlarına aldıkları esirlerin tamamını öldürürler. Bu durum romanda şu şekilde anlatılır:

“Sonbaharda Cengiz Han ordularıyla Gobi'ye döndü. Çölün kıyısına geldiklerinde, beraberlerinde getirdikleri ne kadar tutsak varsa öldürttü. Bu Moğolların gelenek hâline gelmiş bir alışkanlığı olmuştu. Yurtlarına dönerken, sanatkârlar ve bilginler dışında bütün esirleri acımadan öldürüyorlardı.

Esirlerin uzun çölleri yayan olarak geçemeyeceğini biliyorlardı ve serbest bırakmak yerine, hayatlarına son veriyorlardı. Moğolların gözünde insan hayatının hiçbir değeri yoktu” (Bengisu 2016: 113).

Cengiz Han, Otrar şehrine saldırdıktan sonra Moğol tücarları öldürten Otrar Valisi İnalçık'ı yakalar ve infaz emrini verir. Onun verdiği bu emirde düşmanlarına karşı ne denli acımasız olduğu görülmektedir.

“Cengiz Han, onun ölümü hak ettiğini söyledi. Gözlerine ve kulaklarına eritilmiş gümüş dökülmesini emretti.

Otrar şehrinin bütün surları yerle bir edildi. Sağ kalabilen halkı da, dürüp götürüldü” (Bengisu 2016: 157).

Cengiz Han'ın acımasızlığının görüldüğü kısımlardan birisi de Buhara'ya düzenlediği saldırı sonrasında yaşanan gelişmelerdir.

“Cengiz kızın yanına geldi, kolundan tutup fııldak gibi çevirdi. Cengiz kahkahalarla gülerken, kız birden Cengiz'in belindeki hançeri kavrayıp, vurmak için elini kaldırdı ama indiremedi. Bir asker bileğini tutmuştu.

Cengiz hançerini kızın kalbine saplayıp, kalbini göğsünden çıkardı. Parmakları arasında kanları sızan sıcak kalbi gören Moğollar bile dehşet içinde kalmıştı.

Cengiz avluya çıktığında meydanda büyük bir ateş yakılmasını, Buhara'da ne kadar kitap varsa toplam ateşe atılmasını emretti” (Bengisu 2016: 167).

Eserin ilerleyen kısımlarında Subutay ve Kurt Cebe'nin Avrupa'ya doğru yaptığı akınlarla ilgili olarak da şu ifadeler kullanılır.

“İkinci bir Attila, yeni bir barbar kavim geliyor, ‘Tanrı'nın gazabı olarak’ Avrupa ülkelerinin ve Hristiyanlığın geleceğini tehdit ediyordu” (Bengisu 2016: 197). Bu eserde Cengiz Han, acımasızlığı ile gözler önüne serilmiştir. Savaş esnasında ve sonrasında uyguladığı yöntemler onun barbar olarak adlandırılmasında etkili olmuştur.

Cengiz Han'ın acımasızlığının gözler önüne serildiği kısımlardan birisi de kardeşi Bektar'ı öldürdüğü kısımdır.

“Göçebe hayatını yaşayanların çoğunda olduğu gibi gözükkara ve düşmanlık edenlere karşı merhametsiz biri olarak yetişen Timuçin, iki kez balığını çalan üvey kardeşlerinden Bektar’ı hiç tereddüt etmeden bir köpeği öldürür gibi öldürdü” (Bengisu 2016: 35). Daha küçük yaştan itibaren zorlu hayat şartlarının ve mücadelelerin etkisiyle kişiliği şekillenen Cengiz Han tüm dünyanın korktuğu ve çekindiği bir lider olmuştu.

Coşkun Mutlu’nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli eserinde Cengiz Han’ın bozkırın getirdiği zorlu şartlar sebebiyle ve çocukken yaşadığı zorluklar yüzünden acımasız bir karakter kazandığına değinilir. Cengiz Han, bozkırın ya öl ya da öldür yasasından dolayı hayatta kalmak için acımasız olması gerektiğini öğrenir.

“Doğa acımasızdı. Açlık ve soğukla geçen gecelerin verdiği ders Temuçin için acımayı umutmak olmuştu ve hayatın tüm aşamasında kimseye acımamaya karar vermişti” (Mutlu 2019: 34). Cengiz’in bu kararından ilk nasibini alan da üvey kardeşi Bekter olur. Cengiz üvey kardeşinin sürekli olarak avını çalmasına tahammül edemez ve onu öldürür. Romanda bu kısım şu şekilde anlatılır:

“Okunu yaya gerip Bekter’e, ‘Daha önce seni kaç defa uyardım. ‘Bir daha avımı çalarsan seni öldürürüm’ dedim. Sen dinlemedin ve kendi sonunu hazırladın’ dedi. Karşısında oku yayına germiş bir halde bekleyen Temuçin’i gören Bekter ne yapacağını şaşırıldı. Aman diledi; ancak Temuçin yayına gerdiği oku fırlattı. Yayından fırlayan ok gelip tam Bekter’in göğsüne saplandı. Açık gözlerle Temuçin’e bakarken sallanıp düştü ve nefessiz kaldı. Bu olaydan sonra Temuçin yemin etti. Haksızlık yapan kim olursa acımayacaktı” (Mutlu 2019: 37)

Söz verdiği gibi bu olaydan sonra Cengiz Han, karşısına çıkan düşmanlarına kendilerine boyun eğmedikleri takdirde merhamet göstermedi ve özellikle hainlere hiçbir şekilde acımadı. Tatarlarla yaptığı savaştan sonra çocuklar ve yaşlılar hariç tüm Tatarları öldürten Cengiz Han Tatar lideri Yekeçeren’in kızlarını da kendisine eş olarak aldı. Bu kızlardan Yesui’nin kocasının kellesini de acımasızca aldırın “*Temuçin hanlık yolunda kimseye*

acımamıştı. Bu olay da onun bundan sonra da kimseye acımayacağını gösteriyordu” (Mutlu 2019: 129).

Temuçin’in yani Cengiz Han’ın sonraki eylemleri de bundan farklı olmadı. Cengiz Han Harzemşah ülkesini işgal ederken kendisine savaşmadan teslim olan herkesi infaz ettirdi. Bu eserde yukarıdaki örnekten de görüleceği üzere Cengiz Han düşmanlarına karşı merhametsiz bir komutandır ve onun bu azımsızlığının temelinde çocukken maruz kaldığı güçlükler yatmaktadır.

Bu bölümde elde edilen veriler sonucunda denilebili ki Mete Han’ı, Attila’yı ve Cengiz Han’ı konu alan eserlerin büyük bir kısmında bu üç hükümdar kendi ülkelerinin çıkarları için ve düşmanlarına korku salmak amacıyla yer yer acımasız tutumlar sergilemiş; ancak bununla birlikte sivil halka ve kendi ülkelerinde yaşayan insanlara karşı merhametli ve hoşgörülü olmuşlardır. Mete Han’ın, Attilâ’nın ve Cengiz Han’ın, romanların büyük bir kısmında devletin bekası için veya otoritelerini sağlamlaştırmak amacıyla aile fertlerinden birisini öldürmek zorunda kaldıkları da anlatılmıştır. Ayrıca bu üç hükümdarı ele alan eserlerin büyük bir kısmında bu üç hükümdara yakıştırılan barbarlık sıfatının onlar karşısında mağlup olan ve onları karalamak isteyen düşmanlarının söylemleri olduğu ifade edilir. Bununla birlikte eserlerin büyük bir çoğunluğunda aslında Mete’yi Attilâ’yı ve Cengiz’i barbar olarak nitelendiren ulusların barbarlık emaresi gösterecek davranışlar sergilediklerinin vurgusu yapılır.

2.9. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın Hayatında Sürgünün Esaretin Yeri

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han’ın hayatlarındaki ortak noktalardan birisi de üçünün de esaret hayatı yaşamış olmalarıdır. Onların muazzam başarılarının altında yatan birçok etken olduğu gibi şüphesiz çocuk yaşta esaretin kekremsi tadını almış olmaları da onların idarecilik vasıflarının güçlenmesinde etkili olmuş ve daha küçük yaştan boyun eğmemenin önemini kavralamalarında etkin bir rol oynamıştır. Üç imparator da önce dağınık hâlde yaşayan kendi milletinden

insanları bir araya getirmiş daha sonra inşa ettikleri devleti kısa süre içerisinde büyük imparatorluklara dönüştürme başarısı göstermiştir.

Mete Han, babası tarafından üvey annesinin oyununa gelerek Yüecilere rehin olarak gönderilmiştir:

“O zamanın hukukunca rehin, barış için bir teminattı. Barışı bozanın hukukunca rehin, barış için bir teminattı. Barışı bozanın rehini öldürülürdü. Üvey anası Mete’yi rehin olarak yollattıktan sonra Tuman’ı yine kandırarak Yüecilere savaş açtırdı. Tabii Yüeciler de öldürmek için Mete’yi aradılar. Mete Yüecilerin atlarına binerek kendi yurduna kaçabildi” (Atsız 2014: 17).

Esaret zamanı Mete’nin fikirlerinin olgunlaşmasında etkili olmuş onun devleti ve babasıyla ilgili gerçeği göremesini sağlamıştır. Mete Han gibi Attilâ da babası öldükten sonra çok küçük yaşlarda Batı Roma’ya rehin olarak verilmiştir. Attilâ rehin olarak geçirdiği bu yılları devlet yönetiminde tecrübe kazanmak ve ileride düşmanı olacak olan Batı Roma’yı daha iyi tanımak için kullanmıştır. Birçok kaynağa ve romancılara göre de Mete gibi Attilâ’nın da yöneteceği devlet ve kuracağı sistemle ilgili fikirler özellikle bu esaret yıllarında şekillenmiştir.

Çalışmaya konu olan son isim Cengiz Han da babası öldükten hemen sonra çok küçük yaşlarda Mete ve Attilâ’dan daha kötü koşullarda bir esaret hayatının acı tecrübesini yaşamıştır. Babasının eski komutanlarından olan Targutay’ın babasından kalan beyliğin başına geçmesiyle birlikte Cengiz’in beylik mücadelesi verebilecek olması olasılığı Targutay tarafından bir risk olarak görülmüş ve daha sekiz on yaşlarındayken onun tarafından rehin alınmış ve boyunduruğa vurulmuştur. Hasmının elinden kendi çaba ve gayretleriyle kurtulan Cengiz Han, bu esaretin üzerinde bıraktığı derin yarayı unutamamış ve zamanı geldiğinde düşmanlarından intikamını aldığı gibi babasından kalan mirası korumayı da bilmiştir. Bu esaret ve zulüm zamanları onun çelikten iradesini güçsüzleştirmek yerine daha da perçinlemiştir.

Görüldüğü üzere üç hükümdar da bir esaret hayatı yaşamış ve bu esaret hayatlarından edindikleri tecrübeler onların güçlü birer devlet adamı ve savaşçı olmalarında etkili olmuştur. Esaretin bu bakımdan ilginç bir etkisi olduğu aşikârdır. Eserate maruz kalmış liderlerin daha güçlü, daha korkusuz ve

düşmanlarına karşı daha acımasız oldukları görülmektedir. Esarete maruz kalmış bu üç hükümdar özellikle esaret yıllarının etkisiyle daha güçlü karaktere sahip birer lidere dönüşmüştür.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Büyük Hun Hakanı Mete Han* isimli romanında Mete Han'ın üvey annesinin babasını dolduruşa getirmesi ve laflarıyla zehirlemesi sonucu Yüecilere esir düştüğü görülür. Mete Han'ın esir düşmesi Yen-chih Hatun'un işini kolaylaştırır ve kendi oğlunu veliaht yapabilmek için Ulu Hatun olur. Bu arada Mete Han da Yüeci ilinde esaret hayatını sürdürür; ancak onun esaret hayatı çok da kötü değildir. Yüeciler ona bir Hun prensine yaraşır biçimde saygı göstermiştir. Mete'nin esasret hayatı romanın anlatıcısı Salık karakteri tarafından şu şekilde anlatılır:

“Gerçeği söylemek gerek! Yüeciler Şad'ımıza öylesine güzel bir otağ yeri hazırlamışlar ki... Sanki Hun ilinde yer alan bir otağ yeri görüntüsünde... Demek ki Şad'ın her dediğini yapmışlar. Çünkü onlar, ellerindeki hâlâ Hun tahtının veliahtı olduğunu düşünüyorlar. Değerli rehinelerine değerince davranıyor Yüeciler.

Yarı tutsak bir yaşamın kötülüğü ortada olsa da hem yeri hem de çadırının görkemini beğendim” (Terzioğlu 2016a: 225).

Mete Han'ın esaret hayatı her ne kadar rahat olursa olsun bu esaret yılları onun fikirlerinin keskinleşmesinde ve geleceğe yönelik alacağı kesin kararlarda etkili olur. Mete Han, bu esaret sürecinde babası ile ilgili ve devletin bekası ile ilgili ileride uygulayacağı planları kesinleştirir.

Hayrani İlgar'ın *Mete Han*'ın da Mete'nin Yüecilere esir olduğu; ancak tam anlamıyla bir esaret yaşamadığı görülür. Kendisine ait özel bir birliği vardır ve Yüeci topraklarında istediği gibi hareket edebilmektedir. Bununla birlikte Mete'nin gelecekle ilgili aldığı kararların oluşmasında bu esaret büyük bir etkisi olur.

Mete'nin esir olduğu dönemde babasının kendisine karşı yaptığı faaliyetler Mete'nin babasına karşı taht mücadelesine girişerek başarılı olmasında etken rol oynar. Mete esaret dönemini hayalini kurduğu devletin planlarını hazırlayarak

geçirir. Esaret bir nevi Mete için fikri hazırlık dönemidir. Onun kendi geleceğine ve ülkesinin geleceğine yönelik fikirlerinin bu dönemde geliştiği görülür.

Mehmet Kemal Erdoğan'ın *Mete Han* isimli eserinde Mete Han, olaylara Yüecilerin yanında esaret hayatı yaşarken dâhil olur. Bu esaret hayatının ilk kısımlarında Mete Han, tam anlamıyla bir esaret hayatı yaşamamaktadır. Ancak Mete'nin Akçar'ın babasını öldürmeye teşebbüs eden Çinli askerleri Yüecilerin toy beyine teslim etmek istemediği kısımda Mete'nin esaret hayatına vurgu yapılır:

“‘Mete, esirleri bana vermek zorundasın!’ diye yükseltti sesini toy beyi. ‘Onlara ceza verilecekse, ben vereceğim. Burada rehin tutulduğunu unutma. Sen bizim misafirimiz değilsin, baban Tuman'ın bize saldırmayacağına dair bir güvencesin yalnızca. Yani şu tepesinde pala kaldırdığın Çinliden farkın yok bizim için. Şimdi o palanı yere indir ve tutsakları bize teslim et!’” (Erdoğan 2018: 77).

Daha sonra Teoman'ın Yüecilere saldıracağı haberinin gelmesi üzerine Mete'nin hayatı tam anlamıyla bir esaret hayatına dönüşür ve infaz edilmek üzere bir kafese kapatılır. Sevgilisi Yanzhi'nin ve Akçar'ın yardımlarıyla tutsak olduğu yerden kurtulan Mete, ülkesine geri döner; ancak esaret hayatı yaşamadan önceki Mete değildir. Esaret hayatı süresince öğrendikleri ve babasının kendisini ölüme terk edişi onun fikirlerini değiştirmiş ve ülkesinin geleceğiyle ilgili radikal kararlar almasına neden olur. Özetle bu eserde Mete'nin esaret hayatının Ahmet Haldun Tezioğlu ve Hayrani İlgar'ın eserlerine nazaran daha trajik bir şekilde anlatıldığı görülmektedir.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Mete Han* isimli eserinde Mete Han babası tarafından kandırılarak barış için elçilik yapacağı gerekçesiyle Yüezhilere gönderilir. Aslında Teoman Han, Mete'yi elçi olarak değil Yüezhilere rehin olarak göndermiştir. Mete Han, Yüezhilerin kendisini aramasına ve silahlarını almalarına müsaade etmek istemese de rehin alınır ve zindana kapatılır. Üvey annesinin tuzağıyla Yüezhilere esir düşen Mete Han, zindandan kurtulmanın çarelerini arar.

“Bir an evvel bu yerden çıkmalıyım. Artık iyice emin oldum. Atam beni ölmem için gönderdi buraya. Yenişi denilen o şeytanın oyununa gelip o büyük

fitmeye inandı ve baha düşman kesildi. Benim yokluğumda Yenişi'nin oğlunu varis yapacaklar Hun tahtına. Atamdan sonra da param parça edecekler güzel vatanımı. Buna asla müsaade edemem. Karşımdaki atam bile olsa buna müsaade edemem.' dedi" (Efe 2018b: 61).

Mete Han, içine düştüğü çıkmazdan kurtulmanın çarelerini ararken babasının Yüezhilere saldırdığını görür ve bunun tam anlamıyla ölüm fermanı olduğunu anlar. Yüezhiler kendisini infaz etmeden önce zindandan kaçmayı başarır. Mete Han'ın bu esaret hayatı ona babasına bile güvenemeyeceğini öğretir. Mete Han, daha sonra kendisine yapılan bu ihanetin bedelini ödeterek ülkenin kontrolünü eline geçirir.

Mete Han'ın esaret hayatı onun alacağı kararlarda etkili olduğu gibi mizacınının da değişmesine sebep olmuştur. Bu esaret hayatından sonra babasına boyun eğen yumuşak başlı Mete Han, yerini sert mizaçlı ve kararlı bir tigine bırakmıştır. Esaret hayatı Mete Han'ın gerçekleri net bir biçimde görmesini sağlamış ve ülkesinin geleceği için atması gereken adımları atmasında rol oynamıştır.

Peyami Safa'nın *Attilâ*'sında Attilâ'nın yaşadığı sürgün ve esaret hayatına yer verilmemiştir. Çünkü eser Attilâ'nın hükümdar olduktan sonraki dönemini ele almaktadır.

Muharrem Eryılmaz'ın *Büyük Hun Hükümdarı Attila* isimli eserinde Attilâ Roma'da rehin olarak yaşadığı dönemde kendisini hapisteymiş gibi hisseder; ancak orada kaldığı dönemi Roma'yı daha iyi tanımak ve Roma'yı gözlemleyerek Roma'nın zaafalarını öğrenmek için kullanır.

"Tuna vadisinden birdenbire Roma'ya nakledilen Attila, sarayın içinde, kafese hapsedilmiş bir aslan gibi gezip dolaştı. Güzel kokulu salonlar onu sanki boğuyordu. Diğer rehinelerin gözlerini kamaştıran zenginlik ve görkem, onda nefret uyandırıyor. O, memleketindeki hükümdarlara has arabayı, Tuna kenarındaki ahşap sarayı, çadırları hatırlıyordu. Kısırak sütüne ve sert ete alışkındı. Roma mutfaklarının önüne çıkardığı ince ve ustalıkla yemekleri tükürüp atıyordu. Bu heybetli sarayda her şey onu yaralıyor, bir kâbus gibi baskı altında tutuyordu. Burada kendisini zindana atılmış bir mahpus gibi hissediyordu.

Arkadaşlarında isyan hissi uyandırmaya çalıştı ama diğer genç prensler onunla aleyh ettiler. Roma'dan kaçıp kurtulmak istedi, başaramadı. Bu iş için daha fazla kuvvete sahip olacağı uygun vakti beklemek üzere bu mücadeleyi erteledi” (Eryılmaz 2013: 45-46).

Attilâ soylu bir rehin olarak Roma'da yeterince hürmet görmüş olsa da “bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım” demiş sözünü doğrulayacak bir hissiyata sahip olmuştur. Netice itibariyle esaretin her türlü insanı derin izler bırakacak travmatik bir hadisedir. Ancak Attilâ, bu esareti gelecekte kuracağı Hun İmparatorluğunun planlamasını yaparak avantaja dönüştürmüştür.

İbrahim Karahan'ın *Galya Fatihi Atilla* isimli eserinde Attilâ'nın esaret yıllarının onda nasıl bir tesir bıraktığı şu sözlerle ifade edilir:

“Kiliseye bağlı din adamlarının ve saraydaki memurların yanında geçen kölelik günleri, onun Romalılara karşı olan kinini daha da keskinleştirmişti” (Karahan 2014: 42). Attilâ Roma'da esir kaldığı yıllarda Romalıların devlet yönetimleri ve sosyal yapıları hakkında birçok şey öğrenmişti ve onların samimiyet ve sıcak davranışlarının tam anlamıyla şekilcilikten ibaret bir ikiyüzlülüğün ürünü olduğuna kanaat getirmişti. Bu durumda onun Roma'ya karşı olan düşüncelerinin şekillenmesinde büyük pay sahibi olmuştu. Bu eserde diğer eserlerden farklı olarak Attilâ ile birlikte Bleda'nın da esir olduğu görülmektedir. Bleda bir köle tüccarı tarafından Aetius'un babasına satılarak onun hizmetinde çalışmaya başlar. Daha sonra Aetius'u kaçırmak için esaretten kurtulur ve Aetius'u Attilâ'nın takasında kullanır.

Hüseyin Adıgüzel'in *Başbuğ Attila* isimli eserinde Attilâ, Roma'ya esir verilirken oldukça üzülür; ancak kısa sürede geriye döneceğini ümit eder. Esareti sırasında Athaulf ve Gleserich isimli kendi yaşlarında iki çocukla arkadaş olur. Gleserich, Attilâ'ya Hunların istenmeyen prensi olduğu için mi rehin verildiğini sorar; o da yeni arkadaşının sorusunu onaylar (Adıgüzel 2015: 35).

“Rehinlik hayatı, şartları ne kadar güzel olsa da, Attila'ya tutsaklık gibi geliyordu. Bir elleri yağda bir elleri baldaydı. Ne isterlerse yiyorlar, ne zaman isterlerse şehirde izin almak koşulu ile gezebiliyorlardı. Onlardan aş ve iş isteyen yoktu. Ama bu yaşam, Attila'ya göre değildi. Bir an önce buradan kurtulmak

istiyor, bozkıra dönerek uçsuz bucaksız ovalarda özgürce at koşturmayı düşlüyordu. Kaçma düşüncesine iki dostu da, önemli sebepler bularak karşı çıkıyor, bunu deneyenlerin hiç birinin başaramadığını ve öldürüldüklerini söylüyorlardı” (Adıgüzel 2015: 37).

Attilâ rehin hayatını sevmemekle birlikte onun halkının geleceğiyle ilgili düşünceleri bu rehin hayatı sırasında şekillenir. Rehin olduğu sıralarda Gleserich ile konuşurken geleceğe yönelik planlarını anlatır.

“Birincisi olarak, Hun kabilelerini bir millet haline getireceğim. Hepsini millet ve devlet fikrinde ortak hareket edecek hâle getireceğim. Çok zor biliyorum, ama, bazılarının kellesi gitse de bu işi mutlaka yapacağım. Bunu yaptıktan sonra, ikinci büyük işim, Roma düşmanı bütün boylar ile bir birlik oluşturmaktır. Bunu önce konuşarak, olmazsa güçle yerine getireceğim. Bu benim programının temelini oluşturuyor” (Adıgüzel 2015: 41).

Attilâ görüldüğü üzere esaret günlerini Roma’ya sadık bir müttefik olmak yerine onları ileride yok edecek planlar yapmakla geçirmiştir.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Tanrının Kırbacı Attila* isimli eserinde Attilâ’nın Roma’ya esir olarak gönderilmesi diğer eserlere nazaran bir takım farklılıklar arz eder. Attilâ’nın Amcası Rua, yakın arkadaşlarından birisi olan General Aetius’un Attilâ’yı abisi Bleda ile iyi geçinemedikleri için yanında konuk olarak Roma’ya götürme fikrini sevinçle karşılar. Rua’ya göre Attilâ Roma’da öldürülür ise taht kavgası bitmiş olacak öldürülmez ise Attilâ güçlü bir biçimde geri dönecektir. Bu bakımdan Attilâ’nın gitmesi onun için en iyi seçenektir (Erdoğan 2016a: 27). Attilâ bu eserde bir rehin değil de Aetyüs’ün bir konuğu gibi anlatılır.

“Aetius’un konuğu olarak Roma’da bulunan Attila, Roma-Yunan eğitimine burada sarayda başladı.

Attila burada, Ravenne nehrinin kanallarında, yanında Yunan öğretmen Onegese ile birlikte sandal gezileri yapıyordu” (Erdoğan 2016a: 28).

Attilâ bu eserde bir rehin olarak anlatılmasa bile saraydan ve saraydaki entrikalardan sıkıldığı vurgulanır. Bununla birlikte Attilâ’nın bozkır yaşantısını

özlediği de vurgulanır. Attilâ bu özlemine Aetius ile yaptığı av gezilerinde gidermektedir. Ayrıca bu eserde Attilâ, diğer romanlarda ele alınan Attilâlardan farklı olarak Roma'dan ciddi oranda etkilenen ve Roma'nın mimarisine kültürüne hayran kalan bir karakter olarak okurun karşısına çıkar. Bu eserde Attilâ “*Roma kültüründen etkilendiğini hiç sakla[maz]*” (Erdoğan 2016a: 37).

Hasan Erdem'in *Attila'nın Kalkanı* isimli eserinde Attilâ'nın gençlik döneminde Roma'da esir olarak kaldığı yıllara değinilmemiş olaylar Attilâ'nın tahta geçişinden sonraki dönemle başlamıştır. Eserde uzun süreli bir esaret yaşantısı örneği yoktur; ancak Honoria ve hizmetçisi Fulvia, köle avcıları tarafından kaçırılır. Bu arada Fulvia köle avcılarının tacizine maruz kalır ve kendisine saldıran köle avcısının elinden kurtulmaya çalışırken atıyla beraber düşerek feci bir şekilde ölür. Esaretin ne kadar kötü bir durum olduğu bu esaret hikâyesiyle gözler önüne serilir.

Hasan Erdem'in *Atilla'nın Kargısı* isimli eserinde ilk eserde olduğu gibi Atilla'nın esaret hayatına değinilmez; ancak bu eserde Suptar karakterinin Doğu Roma'ya Chrysaphius'u öldürmek için gidişi üzerinden sürgün teması ve yurttan uzak kalmanın verdiği üzüntü gözler önüne serilir. Suptar, Zenon ile yaptığı konuşmada bir daha büyüdüğü topraklara dönemeyeceğini milletine düşman bir kentte kaldığını belirtir (Erdem 2018: 124). Bu eserde Suptar karakteri üzerinden sürgün teması görülse dahi Suptar'ın yurdundan ayrılığı gerçek bir ayrılık değildir. Buna rağmen Suptar orada kaldığı bir aylık süre zarfında bile ülkesini özler.

Yiğit Recep Efe'nin *Kumandan Attila* isimli eserinde Attilâ'nın Rua tarafından Roma'ya gönderilmesinin nedeni Attilâ'nın Batı Roma'ya Doğu Roma karşısında yardım etmesi ve Roma siyasetini öğrenmesi maksadıyladır (Efe 2018a: 124). Bu bakımdan bu eserde Attilâ'nın esaret hayatından söz edilmemiştir.

Okay Tiryakioğlu'nun *Avrupa'ya Dize Getiren Türk Attila* isimli eserinde Attilâ'nın Batı Roma'ya rehin olarak gönderildiği ilk dönemde Gaidentius himayesinde rahat bir hayat sürdüğü iyi bir eğitim aldığı görülür. Ancak durumlar daha sonra değişir ve Attilâ tam bir esaret hayatı yaşamaya başlar.

“İki buçuk aydır, Roma Gladyatör Okulu’nun hücrelerinden birindeydi artık. Rakiplerinden ayrıcalıklı muamele görmemesine karar verilmişti. Bu rutuberli duvarlar, esaretini, ona ilkdefa yürekte duyuruyordu” (Tiryakioğlu 2018: 61). Attilâ’nın esaret hayatını gerçek manada hissetmeye başladığı bu anlar onun için bir kırılma noktası olur, Roma’nın geleceği ile ilgili ileride alacağı kararlar bu süre zarfında şekillenmeye başlar. Ayrıca Gladyatör Okulunda kaldığı süre boyunca aldığı zorlu eğitim ve hayatta kalma mücadelesi onun daha güçlü bir karaktere bürünmesinde, daha sağlam bir iradeye sahip olmasında etkili olur. Sonuç olarak esaret hayatı tüm olumsuzluklarına rağmen Attilâ’nın kişiliğinin şekillenmesinde oynadığı rol bakımından ve Roma’nın iç siyasetini ve zayıf yanlarını öğrenmesini sağlaması bakımından bir avantaja dönüşür. Attilâ rehin olarak gittiği Roma’dan bir özgürlük savaşçısı olarak ayrılır.

M. Turhan Tan’ın *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*’nda Cengiz Han’ın çocukken esir düştüğü kısımlar yoktur. Eser Cengiz’in Merkitlerle giriştiği mücadeleyle başlar bu savaş esnasında Cengiz’in eşi Börta esir düşer. Bu eserde esaretin Börta üzerinden işlendiği görülmektedir.

“Tanrı uludur. Değerli bacı düşman eline düştü, ulu Temuçin kurtuldu. Yasımızı bu sevinç kapayacak!..”*Temuçin, yüreğine bıçak sokulmuş gibi sarsıldı, dudakları titreye titreye sordu. ‘Hay seni ölüm alsın. Düşman eline düşen bacı benim Börta mı?’*” (Tan 2015: 24).

Cengiz, esir düşmemiştir; ancak eşi Merkitlere esir düşmüştür. Cengiz Han bunun üzerine Merkitlerden intikam almaya yemin eder. Daha sonra Börta kendisi Merkitlerin elinden kurtularak Cengiz Han’ın yanına geri döner.

Cengiz Dağcı’nın *Genç Temuçin* isimli eserinde ilk olarak Cengiz Han, babası öldükten sonra obasına saldıran Targutay’ın adamları tarafından yakalanır ve boyunduruğa vurulur. Esaretin acı yüzüyle daha küçük yaşta karşılaşıp. Cengiz Han, Merkitler obasına saldırıp eşini kaçırdıktan sonra İlah Ötegey ile konuşurken şu ifadeleri kullanır: “*Babam Yesügey Bahadır hayatta iken kimse bana itsin, kölesin, demedi. Moğol toprakları üstünde ben de, her Moğol gibi, özgürdüm. Ama şimdi... Bak, boynumdaki boyunduruk yaralarına, bak!*” (Dağcı 2016: 218).

Cengiz Han'ı esaret yaşadığı dönemde çektiği sıkıntılar onu daha güçlü hâle getirmiştir ve düşmanları karşısında daha temkinli olmaya itmiştir. Aynı zamanda Cengiz Han, Moğolların esir yaşayamayacak bir millet olduğunu düşünür ve esareti kabullenmeyerek kaçıp kurtulur. Eserde esaretin görüldüğü bir diğer kısım Börte'nin Merkitler tarafından kaçırıldığı kısımdır. Börte bir yıl kadar bir esaret hayatı yaşadıkdan sonra Cengiz Han tarafında kurtarılır.

Ahmet Haldun Terzioğlu'nun *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* isimli eserinde Cengiz Han, kendisinden beyliği çalan Targutay'a esir düşer. Esaret sırasında çok sıkıntılı günler geçirir.

“Kıpırdayamaz hâldeydi Timuçin. Ağırlığı ile onu engelleyen bu boyunduruk olduğu sürece kaçması mümkün değildi. Üstelik onu ortaya çakılan bir kazığa bağlamışlar başına da bir sakçı dikmişlerdi. Tuzağa yakalanmış bir hayvan gibi hissediyordu kendisini. Direniyor, yıkılmamaya çalışıyor, yanına gelip alay edenlere, onu itip kakıp tekmeleyenlere dayanıyordu. Öç duyguları yakıyordu yüreğini.

Artık sıradan bir kişi, sıradan bir çocuk değildi Timuçin. Yaratıldığı gibi kalmamıştı duyguları. Kişioğlu olmaktan çıkacak durumdaydı. Yine de umutluydu. Bir fırsat istiyordu. Bir fırsat... Bunun olacağına da inanıyordu” (Terzioğlu 2016c: 118).

Bu esaret sırasında çektiği sıkıntılar onun kişiliğinde tamiri mümkün olmayan izler bırakır. Esaretin getirdiği ağırlık Cengiz Han'ın kişiliğini ezip küle çevirmek yerine bir kor hâline getirir ve daha fazla güçlendirir. Esaretin kişiliğinde açtığı derin yaralar onun ileride alacağı karaları ve ileride devlet yönetiminde yapacaklarını da şekillendirir. Cengiz Han'ın esaret günleri hiç kuşkusuz onun acımasız karakterinin oluşmasında ve düşmanlarına taviz vermemesindeki temel etkenlerden birisi olmuştur. Bu bakımdan esaretin Mete'nin Attilâ'nın kişiliğinin oluşmasında büyük tesiri olduğu gibi Cengiz'in kişiliğinin oluşmasında da tesiri olmuştur” (Terzioğlu 2016c: 118).

A. Hakan Bayrakçı'nın *Bozkırın Oğlu Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han, Targutay'ın obasına yaptığı baskın sonrasında tutsak düşer ve boynuna bukağı takılır. Cengiz Han daha çocuk yaşta esaretin acı yüzüyle karşılaşır.

“Kısa gezintiden sonra yorgun düşmüştü Temuçin. Bukağı ağır geliyordu, hiç alışamamıştı.

-Bunu taşımak ne zormuş!

-Alışırısın.

Çadırın önünde yere otudular. Temuçin alnında tanelenen teri elinin tersiyle sildi” (Bayrakçı 2013: 72). Temuçin’in yaşadığı kısa süreli esaret hayatı ona acı bir tecrübe katar; ancak o bu esareten daha fazla güçlenerek çıkar. Esareten kurtuluşu kendisine duyulan sempatiyi artırır. Bu eserde okurun karşısına çıkan bir diğer esaret vakası da Börte’nin Merkit’lere esir düştüğü kısımdır. Börte, Merkitlerin elinde bir yıla yakın bir süre esir kaldıktan sonra Cengiz Han, tarafından kurtarılır.

Mehmet Kemal Erdoğan’ın *Cengiz Han* isimli romanında Cengiz Han’ın diğer eserlerde anlatıldığından daha kötü koşullarda farklı bir şekilde esaret hayatı yaşadığı görülür. Cengiz Han Camuka’ya karşı giriştiği savaşta mağlup olunca savaş esiri olarak alınır ve daha sonra köle tüccarlarına satılır. Köle Tüccarları da onu Tangut krallığına esir olarak askerleriyle birlikte satarlar. Tangut Kralı Cengiz Han’ı şehrin göbeğinde bir kafesin içerisine koyar ve onu bir hayvanmışçasına insanlara teşhir eder. Bu kafeste aç ve susuz kalan Cengiz Han yıllar boyunca kafesine gelen güvercinleri yiyerek ve yağmur suyu içerek hayatta kalır. Bu zorlu yıllar Cengiz Han’ın hayatında ve gelecekte alacağı kararlarda, ayrıca kuracağı imparatorluğun yapısı hakkında uzun uzun düşünmesi ve fikirlerinin şekillenmesi için zorlu bir mektep görevi görür.

“İnsanlar için hayat olan suyun ne kadar değerli bir şey olduğunu şimdi daha iyi anlıyordum. Yapacağım yasalarda su ile ilgili yasaları, kuracağım devlette yeniden ve daha ince ayrıntularla yapmaya karar verdim o gün. Yasalarım, buyruklarım uymayanlara ölüm cezası getireceğimi bir kez daha kendime kabul ettirdim. İnsanlar iyice kirlenmeden yıkanmamalıydı. İşte şimdi benim yaşadığım gibi, suyun değerini anlamalıydılar. Her Moğol benim yaşadığımı yaşamalıydı. O zaman kağanlarının neye katlandığını daha iyi idrak etmiş olacaktı” (Erdoğan 2016b: 127).

Cengiz Han'ın zorlu esaret günleri onun karakterini güçlendirdiği gibi geleceğe yönelik fikirlerinin oluşmasını da sağlar. Eserde esaret konusu ayrıca Börte üzerinden de ele alınır. Cengiz Han gibi eşi de esaretin ne demek olduğunu tatmış kendi rızası olmadan bir Merkitliden hamile kalmıştır. Daha sonra da o Merkitliyi Cengiz Han kendisini kurtarmaya geldiğinde öldürmüştür. Bu eserde esaretin korkunç yüzü ve esaret hayatı yaşayan insanların üzerinde bıraktığı tamiri olmayan etki Cengiz Han ve Börte üzerinden ifade edilir. Cengiz Han'ın acımasızlığının altında yatan temel sebeplerden birisi de yaşadığı bu esaret hayatıdır. Esaret yılları ona düşmanlarına karşı acımasız olması gerektiğini öğretmiştir.

Okay Tiryakioğlu'nun *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu* isimli eserinde Cengiz Han Camuka ile birlikte esir düştüğünde Moğol toplumuyla ilgili aksaklıkları görür ve esaretin ruhunda açtığı derin yaralar ile düşünceleri keskinleşir ve öfkesi bilenir. Esaret günleri onun gelecekle ilgili alacağı kararları etkiler. Camuka ile yaptığı konuşma esaretin Cengiz'in fikirleri üzerindeki tesirinin derecesini gösterir.

“Gün gelecek göreceksin kardeşim, sen yalnızca sabırlı ol ve bizi buradan çıkar. Pek yakında öyle bir zaman gelecek ki disiplin nedir, emre itaat nedir, sadakat nedir; hepsini öğrenecek Moğol milleti! İtaat etmeyenleri, o içinden çıkmadıkları şarap küplerinde boğacağım; işte o zaman nöbette uyuyan bir asker dahi görülmeyecek bu topraklarda. Genel intizama hakkıyla riayet etmeyenin derisini diri diri yüzdürdüm mü, bir daha disiplinden taviz verecek tek bir Moğol'a dahi rastlanmayacak!” (Tiryakioğlu 2016: 143).

Cengiz Han'ı hiçbir şey bu esaret sürecindeki kadar derinden etkilemez ve onun ruhunda kırılmaya yol açmaz. Romanın anlatıcısı bu du durumu şu şekilde izah eder.

“Timuçin'in o genç yaşına kadar muhafaza ettiği serinkanlı tabiatını ansızın parçayacak, hasta ve tükenmiş bedeniniyse bundan sonra hiç sönmeyecek bir öfkenin emrine vererek canlandırarak o kırılma anı gelmişti işte. O günden sonra tutunacağı gazavı, tabii sürecinde olması gerektiğinden çok daha sert biri hâline getirecekti onu” (Tiryakioğlu 2016: 141).

Esaretin ruhunda açtığı derin yararlarla daha da güçlenen Cengiz Han bu esaretten birlikte esir düştüğü Camuka'nın yardımıyla kurtulur ve yurduna geri döner. Ancak geri döndüğünde artık her şeye bir başka bakar.

Bülent Bengisu'nun *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han* romanında Cengiz Han Targutay'a yakalandıktan sonra boyunduruğa vurulur ve bu esaretten kendi çabasıyla ve Sorkan Şira'nın yardımıyla kurtulmayı başarır (Bengisu 2016: 33). Cengiz Han'ın yaşadığı bu esaretten sonra eşi Börte evlendikten kısa bir süre sonra Merkitler tarafından kaçırılarak tutsak edilir. Cengiz Han çok sevdiği eşinin esaretten kurtulması için Merkitlere karşı savaşa girişir. Cengiz Han savaş sonucunda eşini kurtarır. Ancak eşi Börte hamile olarak Cengiz'e döner ve Cengiz Han hiçbir zaman Börte'nin Merkitler'den mi yoksa kendisinden mi hamile kaldığını anlayamaz, çocuğun kendisinden olduğuna emin olamaz (Bengisu 2016: 41). Cengiz Han'ın ve eşinin yaşadığı esaret onun kişiliğinde derin yaralar açar ve karakterindeki acımasızlığın oluşmasında büyük etken olur.

Coşkun Mutlu'nun *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı* isimli eserinde Cengiz Han'ın Targutay'a esir düştüğü ve boyunduruğa vurulduğu görülür. Cengiz Han, daha çocuk yaşta esaretin soğuk yüzüyle karşılaşır.

“Targutay daha büyük kahkaha atarak, ‘Köpek soyuna bak hele beni öldürecekmiş. Varın gidin bu iti boyunduruğa vurun ve köy köy gezdirelim. Yesügey’in soyunun ne halde olduğunu herkes görsün’ dedi. Emri alan askerler hemen ağaçtan yapılmış boyunduruğu onun narin boynuna geçirdiler. Kafası tahtadan dışarı çıkarken iki kolu da iki yana uzatılıp bağlanmıştı. Başta Targutay olmak üzere Tayciutlar kahkahalar atarak zafer kazanmış bir komutan edasıyla gülüyorları.

Onlar gülerken Temuçin dudaklarını ısırıyor, ağzında biriken kanı yutarak öfkesini önlemeye çalışıyordu. Ömrü boyunca da bu kanın tadını unutmuyacaktı. Bozkırın acımasız yasası on beş yaşında bir çocuğu boyunduruğa vurduruyordu” (Mutlu 2019: 43).

Cengiz Han, bu esaret sırasında aşağılanır, hakarete maruz kalır ve hırpalanır. Ancak bu esaret onun içinde yanan ateşi daha fazla güçlendirir ve kurtulduktan sonra düşmanlarının tamamından intikam almaya yemin eder.

Aradığı fırsatı da bir gün yakalar ve nöbetçisini öldürerek esaretten kurtulur. Özetle bu eserde Cengiz Han'ın yaşadığı esaret, kişiliğinde önemli bir etkiye yol açar ve kendi düşmanlarına karşı acımasız bir kimliğe bürünmesinde rol oynar.

Mete Han'ı, Attilâ'yı ve Cengiz Han'ı konu alan romanların birkaçı haricinde esaret hayatından ve esaret hayatının bu üç hükümdarın ruhunda ve karakterinde meydana getirdiği etkiden bahsedilmiştir. Esaret hayatı; bu üç hükümdarda derin tesirlere yol açarak onların, ülkelerinin ve düşmanlarının geleceği ile alacakları kararda büyük bir rol oynamıştır. Onlar esaret hayatı ile daha sert bir mizaca bürünerek düşmanları karşısında zayıflık göstermemeleri gerektiğini öğrenmiştir. Mete Han, Yüceçilere esir düştükten sonra babası hakkındaki ve düşman ülkeler hakkındaki hükmünü vermiş, Attilâ Roma'da esir kaldığı süre sonucunda Roma'nın geleceğiyle ilgili kararlarını ve nasıl bir ülke kuracağı fikrini olgunlaştırmıştır. Benzer şekilde Cengiz Han da Targutay'a esir düştükten sonra rakipleri karşısında en küçük bir zafiyet göstermemesi ve her zaman güçlü olması gerçeğini görmüş ve düşmanlarına karşı fikren ve bedenen bilerek esaret hayatından daha güçlü bir şekilde kurtulmayı başarmıştır. Ayrıca kuracağı ülke konusundaki fikirleri de daha net bir hâle gelmiştir. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere bu üç hükümdarı ele alan romanların büyük bir kısmında esaret hayatı üç hükümdarın hayatlarında önemli bir kırılma noktası olmuş ve onların kişiliklerinin oluşmasında ve iradelerinin sağlamlaşmasında büyük bir etki yaratmıştır.

SONUÇ

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın hayat hikâyeleri göz önünde bulundurulduğunda onların başarılarının altında yatan nedenlerin bireysel farklılıkları dışında ortak olduğu görülür. Kendi dönemlerinin yaşayan en zeki, en akıllı liderleri olmanın yanında yaşadıkları dönemler farklı olsa da yetiştikleri çevre koşullarının ve kişiliklerinin oluşmasını sağlayan etkenlerin benzerliği dikkat çeker. Üç hükümdar da zorlu hayat koşullarından geçmiş ve hükümdarlık haklarını ağır bedeller ödeyerek elde etmiştir. Benzer kültürel özellikler taşıyan liderler bozkır hayatının mizaçlarına kattığı sertlik ile olgunlaşmış; kanla, acıyla ve kederle geçen zorlu ilk gençlik yıllarının ardından dağınık hâlde bulunan toplumlarını sert müeyyideler ve yasalar ile disipline ederek düzene sokmuştur. Önce kendi uluslarının kenetlenmesini sağlamış, daha sonra birçok ulusun bir arada yaşadığı imparatorluklar kurmuşlardır. Uyguladıkları askerî disiplin ile dönemlerinin en güçlü ve etkili ordularını yaratmışlardır. Törelerine, geleneklerine ve inançlarına mutlak bir bağlılık gösteren bu muazzam liderler yaptıkları yenilikler ve yasal düzenlemeler ile çok kısa bir sürede toplum mühendisliğinin en üstün örneklerini sergilemişlerdir. Onların Türk romanlarına yansımaları da bu doğrultuda olmuştur. Türk romancıları tarafından askerî dehalari, sağlam otoriteleri; adil, eşitlikçi, yasalar dâhilinde özgürlükçü ve cömert devlet adamlıklarıyla ele alınmışlardır. Kadına karşı duyarlılıkları ve yaşadıkları ihtiraslı aşklar ile kurmaca gerçeklik içerisinde entrika unsurunun göz alıcı bir parçası hâline gelmişlerdir. İncelenen birçok romanda Türklüğün yılmaz bekçileri oldukları Türk milletini yüceltmek yükseltmek ve refaha kavuşturmak için gösterdikleri mücadeleler ile ele alındıkları görülmüştür.

Mete Han ve Attilâ'nın ele alındıkları eserlerin çoğunda Türk olarak ele alındıkları görülürken Cengiz Han birkaç eserde Türk olarak ele alınmış geriye kalan eserlerin birçoğunda da kurduğu devletin Türk aklı esas alınarak oluşturulduğu belirtilmiştir. Gök Tanrı inancına mensup bu üç hükümdarın bu inançtan beslendiği ve yönetme yetkisini kut inancı doğrultusunda elde ettikleri temi işlenmiştir. Göçebe kültürün muhafazası noktasında gösterdikleri duyarlılık ve kendi çağlarını yakalamak için yaptıkları yenilikler anlatılmıştır. Ayrıca bu üç hükümdarın askerî karakterleri ve devlet adamlıkları da Türk romancıları tarafından benzer biçimde işlenmiştir. Mete,

Attilâ ve Cengiz yaşadıkları dönem farklı olsa da Türk romancıları tarafından yaşadıkları esaret ve bozkır yaşantısının mizaçlarına kattığı sertlik ve acımasızlık ile anılmışlardır. Bu üç hükümdarı ele alan romancıların birçoğunun bu isimleri törelerine ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı; ancak aynı zamanda yeniliklere açık birer lider olarak betimledikleri de görülmüştür. Aynı zamanda bu üç hükümdar Türk romancıları tarafından kanunlara değer veren ve kanun yapan liderler olarak anlatılmıştır.

Yukarıdaki kısımdan da anlaşılacağı üzere Türk romancıları Mete, Attilâ ve Cengiz'i ele alırken bilinçli olarak birlikte hareket etmese de ortaya koymaya çalıştıkları tez bakımından tesadüfi ve habersiz bir fikir birliği oluşturmuştur. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han farklı dönemlerde yaşayıp birbirlerinden farklı liderler olsalar da Türk romancıları tarafından benzer bir zihniyet doğrultusunda ele alınmışlardır. Bu çalışmaya konu olan eserlerin birçoğunun tezli birer eser olması da bu eserlere konu olan bu isimler arasındaki ortak paydanın oluşmasında etkili olmuş ve bu üç isim ile verilmeye çalışılan ortak bir mesaj oluşmasına yol açmıştır.

Özetle denilebilir ki; Türk romancıları Mete, Attilâ ve Cengiz'i eserlerinde benzer yaklaşım tarzlarıyla benzer bir şekilde işlemişlerdir. Onların hayatlarını konu alırken tarih biliminin dolduramadığı boşlukları kendi hayal güçleriyle doldursalar dahi genel olarak vermek istedikleri mesaj ortak olmuştur. Örneğin, bu üç hükümdarı konu alan romancılarının hemen hepsi onların karakterlerindeki sertliği bozkır yaşantısıyla ve geçirdikleri zor çocukluk dönemiyle ilişkilendirmişlerdir. Yine yazarlar bu üç hükümdarı mütevazı, cömert ve kadına karşı duyarlı birer lider olarak ele almışlardır.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han tarihte iz bırakan liderler olmalarının yanı sıra geçmişte birçok efsanelere ve destanlara da konu olmuşlardır. Mete Han “Oğuz Kağan” destanında, Attilâ “Attilâ ve Nibelungen” destanlarında, Cengiz Han “Cengiz-name”de anlatma esasına bağlı metinlerden olan destanların içerisindeki yerlerini almıştır. Aynı zamanda kendi devirlerinde de birçok yabancı tarihçinin üzerinde önemle durduğu isimler olmuşlardır. Tarihin her döneminde isimlerinden söz ettiren bu kıymetli şahsiyetler, Türk tarihçileri tarafından da geniş çaplı araştırmalara konu olmuş haklarında birçok eser yazılıp çizilmiştir. Özellikle 2010

yılından itibaren bu üç isim Türk romancılarının da ilgi odağı haline gelmiştir. Türk tarihinin eski dönemlerine olan ilginin artması ve Türk tarihini bütünlük içerisinde ele alan tarih anlayışının ülkemizde daha fazla yerleşmeye başlaması da bunda etkin rol oynamıştır. Bir bakıma Mete, Attilâ ve Cengiz Han karakterleri sözlü anlatı türleri olan destanlardan yazılı anlatı türü olan romanlara bir geçiş yapmıştır. Bu durum da göstermektedir ki tarihe yön veren kişiler her çağda ve zamanda edebî eserlerin konusu olmaktadır. Ayrıca onlar edebiyatçıların iletmek istedikleri mesajları ileten birer araç olarak geçmişte olduğu gibi bıraktıkları fikirlerle toplumsal dinamizme katkı sunmaya devam etmektedirler. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han bu bakımdan ölümleri üzerinden yüzlerce binlerce yıl geçmesine rağmen hâlâ fikirleriyle ve örnek devlet adamlıklarıyla yaşamaya devam etmektedirler.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın kurdukları devletler kendi dönemlerinde çok güçlüyken inşa ettikleri ülkeler oğulları arasında paylaşıldıktan sonra güç kaybetmiştir. Bu durum da onların neden özel liderler olduğunu gösteren kısımların başında gelmektedir. Çünkü bu durum devleti kurmakta ve devletin güçlü kalmasında liderlerin ne kadar önemli olduğunu göstermek bakımından dikkate değerdir.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın ortak noktalarından birisi de Türk birliğini sağlamış ve Türk kavimlerini bir araya getirmek suretiyle güçlenmiş olmalarıdır. Bu bakımdan onları ele alan romancıların büyük bir bölümü eserlerinde Türk birliği tezini işlemiştir. Anne tarafından Türk olan baba tarafından Moğol olan Cengiz Han dahi Türk birliğini kurmayı amaçlayan bir lider olarak ele alınmıştır.

Bu çalışma ile Türk aydınının Türk tarihine duyduğu ilginin devam ettiği görüldüğü gibi Türk tarihinin bir zincirin halkaları gibi bütün olduğunu kabul eden bir tarihçilik ve yazarlık anlayışının var olduğu da görülmüştür. Ayrıca üretilen eserlerin büyük bir bölümünün Türkçülük ve Turancılık fikirlerinden beslenerek üretildiği tespit edilmiştir.

Bu çalışmaya konu olan Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı romana taşıyanlar arasında Peyami Safa, M.Turhan Tan gibi eski dönem Türk tarihine Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün de desteklediği tarih tezini destekleyen bir pencereden bakan isimlerle beraber Cengiz Dağcı gibi Türk edebiyatında önemli bir yer etmiş

yazarlar olduğu da görölür. Bu isimlerle beraber son dönemlerde ürettiği popüler tarihi romanlarla Türk tarihî roman yazıcılığına katkı sunan ve kendi çizgisini oluşturan Ahmet Haldun Terzioğlu gibi yazarlar da vardır. Ayrıca Mehmet Kemal Erdoğan, Hasan Erdem, Yiğit Recep Efe, Hayrani İlgar, Hüseyin Adıgüzel, Okay Tiryakioğlu gibi özellikle İslamiyet öncesi Türk tarihini ele alan popüler tarihî roman temsilcilerine ve tarihî romanlarında yaşanan tarihî olayları, kahramanlarının sosyal statüleri ve kişilikleri üzerinden değerlendirerek bir tablo ortaya koymaya çalışın¹ İbrahim Karahan gibi yazarlara da rastlanmaktadır. Bülent Bengisu, Muharrem Eryılmaz, A. Hakan Bayrakçı, Coşkun Mutlu gibi tarihî roman yazıcılığında ilk eserlerini veren isimler de bu üç hükümdarı konu alan yazarlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada toplamda dokuz adet Attilâ, sekiz adet Cengiz Han ve dört adet Mete Han'ı doğrudan eserin merkezine yerleştiren romana yer verilmiştir. Bu romanların tamamında Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han isimleri romanın adı olmuştur. Ayrıca bu eserlerin tamamı Türkçe olarak Türkiye'de yayımlanmış eserlerdir. Aynı zamanda eser yazarlarının birkaçının bu çalışmaya konu olan üç hükümdarın ikisi ya da üçüyle ilgili roman yayımlamış olduğu görölmüştür. Bu bakımdan çalışmanın sonuç kısmına gelindiğinde bu üç hükümdarın bir arada değerlendirilmesine yol açan etmenlerin onları konu alan yazarların zihinlerinde de bir ortaklık taşıdığı söylenebilir. Örneğin Mehmet Kemal Erdoğan bu üç isimle ilgili romanlarının üçünde de ortak bir zeminden hareket etmekte olaylar ve kişiler değişse de İslamiyet öncesi Türk toplumunun töreleri âdetleri inançları ve yaşayış biçimlerini benzer şekilde anlatmaktadır. Ahmet Haldun Terzioğlu hem Mete Han hem Cengiz Han'ı konu alan; Yiğit Recep Efe, Mete ve Attilâ'yı konu alan; Okay Tiryakioğlu, Attilâ ve Cengiz Han'ı konu alan romanlarında bu isimleri benzer şekilde işlemiştir. Ayrıca bu yazarların bu üç hükümdardan birisinin romanını yazdıktan bir süre sonra bir diğerinin romanını yazması bu isimlerle ilgili tek bir roman yayımlamış olan isimlerin de ilerleyen dönemlerde yayımlayacakları romanlarda diğer iki ismi muhtemelen konu alacakları konusunda bir ipucu vermektedir. Sonuç olarak denilebilir ki Mete Han'ın, Attilâ'nın ve Cengiz Han'ın hayat hikâyelerindeki ortak

¹ <https://1000kitap.com/yazar/Ibrahim-Karahan>

noktalar Türk yazarlarının da onlarla ilgi eser üretme fikrinde ortak bir bilinç yaratmıştır.

Başlangıçta Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ı ele alan romanların sayısı az olsa da zamanla bu üç hükümdarı ele alan yazarların bu isimlerle ilgili ürettikleri romanların sayısı artmıştır. Ayrıca bu üç hükümdarın hayat hikâyelerine yeni bakış açıları getirilmek suretiyle onların hayat hikâyeleri birçok farklı biçimde ele alınmıştır. Ancak görülmüştür ki her yazar farklı bir bakış açısıyla bu üç hükümdarın hayat hikâyesini ele alsa da romanların kurguları birbirine birtakım benzerlikler taşımaktadır. Bu eserlerin ele alınışında yazarların büyük bir kısmı tarihî gerçeklere hassasiyet göstererek Türk ve dünya tarihi için önemli olan bu isimlerin itibarlarının zedelenmemesi ve gelecek kuşaklara yanlış tanıtılmaması konusunda hassas davranmıştır. Ancak bazı yazarlar bu üç hükümdarın gerçek hayat hikâyesinden sapmalarda bulunmuşlardır. Muhtemelen bu yazarlar bunu yaparken Batılı kaynakların acımasız eleştirilerine öykünmekten kendilerini kurtaramamıştır.

Tarihî roman yazarları elbette birer tarihçi değildir; ancak tarihî bir konuyu ele alırken topluma ve tarihî gerçeklere olan sorumluluklarından dolayı dikkatli davranmaları gerekmektedir. Romancıların kurmaca dünyanın özgürlüğü içerisinde kaleme alacakları yanlış bilgiler toplum nezdinde tarihin en önemli simalarının yanlış bir intiba ile yer etmesine yol açmakta ve milli tarihe olan saygının zedelenmesine, geçmişle olan bağların sarsılmasına, tarih ve millet şuurunun tesis edilmesinde gereksiz tartışmaların oluşmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan tarihî roman yazarlarının sosyal sorumluluklarının farkında olarak kalemlerinden dökülen sözcüklere değer katmaları gerekmektedir. Bu çalışmada ele alınan romanların büyük bir kısmında bu hassasiyete dikkat edildiği görülmüştür. Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han incelenen romanların büyük bir kısmında yukarıda da bahsedildiği üzere tarihî gerçeklere uygun biçimde doğru bir tarih bilinci tesis etmek gayreti gözetilerek ele alınmıştır. Ayrıca bu üç kıymetli hükümdarı ele alan Türk romancıları Türklük, Türk birliği gibi kavramları ve Türk tarihinin ayrılmaz bütünlüğünü gözler önüne sermek bakımından toplumun ihtiyaçlarına önemli bir katkıda bulunmuştur.

Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han romanları bu üç önemli tarihî şahsiyetin gerçek hayat hikâyelerinden esinlenerek kurgulanmıştır. Ayrıca bu üç ismin ve

onların yakın çevresinde bulunan kişilerin vaka içerisinde güçlü bir Türklük bilinciyle kurgulandığı görülmüştür. Mete, Attilâ ve Cengiz konu oldukları romanlarda Türklük bilinci çerçevesinde hareket eden ve en büyük amacı Türk birliğini kurmak olan liderler olarak ön plana çıkmıştır. Türklük bilincine sahip olan bu üç hükümdar ve onların hikâyesini anlatmak için kurgulanmış Suptar, Ottigin, Tanju, Akçar gibi karakterler aracılığı ile de Türklük ve Türklerin ahlaki özellikleri yüceltilmiştir.

Çalışmaya konu olan eserlerin tamamında bu üç hükümdar ve yakın çevresinde yer alan yardımcı karakterler Türk töresine, geleneklerine bağlı, dinine sahip çıkan, adaletli, cesur, korkusuz, vatanını ve milletini kendisinden üstün tutan, düşmanlarına karşı acımasız; ancak mazlumların yanında olan erdemli ve yüksek ahlaki değerlere sahip kadim Türk milletinin şerefli bir mensubu olarak eserlerin içerisine konumlandırılmışlardır. Yazarların eserlerinde yer alan karakterleri bu şekilde anlatmalarının temelinde tarihî gerçekler yattığı gibi son beş on yılda yazarların bu tarihî gerçekleri popüler kültürün ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde yeniden anlatma isteği de yatmaktadır. Bu bakımdan Türk yazarları bu şahısları konu alarak bir bakıma kendi tarihimizi ve benliğimizi keşfetmeye yönelik bir iç hesaplaşma süreci başlatmıştır. Bu süreç sonunda da Türk tarihinin eski dönemlerinin gurur duyulacak, örnek alınacak dönemler olduğu görülmüştür.

Kadim Türk tarihinin aydınlatıldığı bu eserler tarihî birer vesika olmamakla birlikte, Türklerin kadim dönemlerde sanıldığı gibi barbar ve ilkel bir toplum olmadığını göstermek bakımından da dikkate değerdir. Ayrıca unutulmamalıdır ki çalışmada kullanılan romanların büyük bir çoğunluğu tarihsel gerçekliğe vurgu yapacak biçimde kurgulanmış ve büyük oranda tarihî gerçeklerden istifade etmiştir. Yapılan son bilimsel çalışmalar da göstermektedir ki Türkler tarihin uzak dönemlerinde bilimde, sanatta ve zanaatta yaşadıkları çağın ötesine geçmiştir. Onların başarısı sadece at üstünde kılıç savurup ok atmakla olmamış kurdukları ileri düzey medeniyet yapısı da bunda etkili olmuştur.

Tüm bunların yanı sıra Türklerin kadim tarihinin ilerleyen dönemlerde daha fazla aydınlatılacağı ve Türklerin sadece Çin ve bazı Batılı kaynaklarda ifade edilenden çok daha fazlası olduğu görülecektir. Ayrıca bu çalışmanın malzemesini

oluşturan eserleri üreten yazarlar Türk milletinin günümüzde sürekli yok edilmeye çalışılan değerlerinin savunulmasına yönelik bir reaksiyonun sonucu olarak da bu eserleri kaleme almışlardır. Bu eserler bir bakıma Türk tarihinin Türk romancıları tarafından keşif macerasıdır.

Batı dünyasının Attilâ'yı Cengiz'i ve Mete'yi birer barbar olarak değil de askerî ve idari deha olarak yeniden keşfettiği ve onların başarılı liderlik sırlarını çözmeye çalıştığı bir dönemde bizlerin de Attilâ, Cengiz ve Mete'nin askerî karakterini, liderlik özelliklerini ve düşünce yapılarını daha iyi bilmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç geleceğin güçlü liderlerini yetiştirmek, Türk devlet geleneğinin köklerinin ne kadar derine uzandığını göstermek bakımından da önem arz etmektedir. Batı dünyasının bugün Attilâ'yı kişisel gelişim kitaplarında "Başarılı lider nasıl olunur"un örneği olarak gösterdiği gerçeği bizim olan değerlere sahip çıkmanın önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu bakımdan gelecek kuşakların rol model alabileceği böyle üstün yetenekli devlet adamlarını Türk romancılarının eserlerinde konu almaları ve onların fikirlerini günümüz dünyasına taşımaları iki kat daha fazla önem arz etmektedir.

Bizim tarihimizde yer alan kahramanların ve dünyayı derinden sarsmış liderlerin örneği çoktur. Gelecekte, tarihte atalarımızın inşa ettiği devletler gibi güçlü bir Türkiye yapılanmasına gitmek için Atatürk'ün zamanında yapmaya çalıştığı gibi Türk tarihini daha doğru ve detaylı bir biçimde okumaya ihtiyaç vardır. Bu sebeple romancıların bu tezin konusu olan isimlerle ve Türk tarihini yakından ilgilendiren diğer önemli şahsiyetlerle ilgili daha fazla eser üretmeleri bu gerçeği görmeye başladıklarını göstermekte ve böylelikle geçmişle geleceği kuşatmak vazifesini yerine getirmek noktasında daha etkin olduklarını ortaya koymaktadır. Çalışma içerisinde görülmüştür ki Attilâ ve Cengiz Han ile ilgili yayımlanmış olan roman sayıları yeterli düzeydeyken Mete Han ile ilgili daha fazla eser üretilmesine ve çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır.

Çalışma sonucunda ayrıca başarılı liderlik konusunda Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han'ın adaletli oluşlarıyla ve liderlik vasıflarıyla her dönemde örnek alınabilecek liderler olduğu da anlaşılmıştır. Bununla birlikte Türk toplumunun tarih öğrenirken bilimsel yayımlardan ziyade roman gibi kurmaca eserlere yönelmek

noktasında sergiledikleri tutum romancıların tarih konusunda bir bilinç oluşturmak noktasında da hassasiyet göstermelerinin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Görölmüştür ki çalışmaya konu olan eserlerin sayısı ve bu eserlere olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Bu artışta yukarıda sıralanan birçok etmen etkili olduğu gibi bir diğer etmen de eserlerin daha fazla okunmasından ileri gelmektedir. Bir bakıma bu eserlerin artmasında arz talep dengesi söz konusudur. Yazarlar toplumların sosyolojik ihtiyaçlarına cevap verdikleri gibi toplumun ilgi gösterdiği konularda da daha fazla üretim yapmaktadır.

Sonuç olarak, Türk romanında Mete, Attilâ ve Cengiz Han'a karşı son yedi sekiz yılda giderek artan bir ilginin olduğu ve bu ilginin de Türk tarihine ve Türk kültürüne duyulan ilgiyle doğru orantılı biçimde gerçekleştiği görölmektedir. Son dönemlerde toplumumuzda Türk tarihine ve kaybolan değerlerimize olan ilginin artması ve yeni neslin millî bir şuurla yetiştirilmesi fikri de bu eserlerin artmasında etkin bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda da Türk yazarların Mete, Attilâ ve Cengiz gibi Türk ve dünya tarihinde yer etmiş isimler ile Türk milletinin özlediği güçlü günlerine olan özlemlerini gidermek için bu eserleri kaleme aldığı düşünülebilir. Ayrıca bu romanların son yıllarda ortaya konulan güçlü Türkiye fikrini Türklerin güçlü günlerine yapılan atıfla pekiştirmeyi hedeflediği de söylenebilir. Bunlarla birlikte Türk romancıları Mete, Attilâ ve Cengiz isimlerini konu alan eserleri ile yeni kuşaklara tarih bilinci aşılıyorarak kaybolmaya yüz tutmuş kadim Türk gelenek ve göreneklerini anlatmak suretiyle kültür taşıyıcılığı görevini de üstlenmişlerdir.

Bu eserlerin sayılarının artmasının temel sebebi ise Türk toplumun giderek yozlaşan değer yargılarının ve kültürünün bozulmasının önüne geçmeye yönelik toplumsal bir tepkinin oluşmasıdır. Ayrıca bu isimleri konu alan eserlerin son yıllarda sayısının hızla artmasının altında yatan bir diğer önemli sebep Türk kimliğinin öne çıkarılması konusunda yaşanan tavrın dışavurumu ve milli kimliği daha fazla ön plana çıkarma isteğinin bir tezahürüdür. Romanlar toplumların aynalarıdır ve günümüzde Mete Han, Attilâ ve Cengiz Han romanlarının sayılarının artması, bir bakıma Türk milletinin sesini duyurma ihtiyacından ileri gelmektedir. Bu ihtiyacın yanında milli kimliği ve duruşu güçlendirmeye yönelik atılan adımlar da etkili olmuştur. Bu bakımdan bundan sonraki süreçte de Türk romancılarının bu

dışavurumlarının incelenmesi ve araştırılması ayrıntılı biçimde sosyolojik tahlillerinin yapılması gereklidir.

KAYNAKÇA¹

- ABBOTT, Jacob (2016). *Cengiz Han*. (Çev: Esra Çıldır Kırtay). İstanbul: Altın Bilek Yayınları.
- *ADIGÜZEL, Hüseyin (2015). *Başbuğ Attilâ*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- AGACANOV, Sergey Grigoreviç (2015). *Oğuzlar*. (Çev: Ekber N. Necef / Ahmet Annaberdiyev). İstanbul: Selenge Yayınları.
- AHMETBEYOĞLU, (2017). *Attila'nın Sarayında Bir Romalı Grek Seyyahu Priskos'a Göre Avrupa Hunları*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- AKALIN vd., Şükrü Haluk (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKÇURA, Yusuf (2018a). *Müverrih Léon Cahun ve Muakkim Barthold'a Göre Cengiz Han*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- AKÇURA, Yusuf (2018b). *Türkçülüğün Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- AKÇURA, Yusuf (2018c). *Üç Tarz-ı Siyâset*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- AKSOY, İhsan (2017). "Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını". *Yaşam Dergisi*. 32: 7-20.
- ALPARGU, Mehmet (Ed.) (2008). *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.
- APUHAN, Recep Şükrü (2008). *Türklerin Tarihi (Göktürkler'den Türkiye Cumhuriyeti'ne 2500 Yıllık Savaş)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ATALAY, Canan (2014). "Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* . 16: 107-109.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal (2003). *Türk Ülküsü*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal (2014). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

¹ Çalışmada malzeme olarak kullanılan romanların başına * işareti konulmuştur.

- ARGUNŞAH, Hülya (1990). *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARSLAN, İhsan (2015). “Büyük Hun İmparatoru Cengiz Han’ın Din Algısı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 38: 1011-1027.
- AYDIN, Ufuk (Ed.) (2012). *Hukukun Temel Kavramları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- BALABAN, Ayhan (2006) *İskit, Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- *BAYRAKÇI, A.Hakan (2013). *Bozkırın Oğlu Cengiz Han*. İstanbul: Kerasus Kitap.
- BELEK, Kayrat (2015). “Eski Türklerde At ve At Kültürü (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel Hayatı Örneği)”. *Gazi Türkiyat*. 16: 111-128.
- BELGE, Murat (2008). *Genesis “Büyük Ulusal Anlatı” ve Türklerin Kökeni*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- *BENGİSU, Bülent (2016). *Savaşçıların Efendisi Cengiz Han*. İstanbul: Hükümdar Yayınları.
- BOZDEMİR, Mevlüt (1982). *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- BOZDOĞAN, Ahmet (2008). *Romanda Türkiye Dışındaki Türk Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- CENGİZ, Oğuzhan (2016a). *Attila*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- CENGİZ, Oğuzhan (2016b). *Cengizhan*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- CENGİZ, Oğuzhan (2016c). *Metehan*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- ÇAKMAK, Tülay (2003). “Hsiung-nu (Hun) Kişi Ad ve Unvanlarının Eski Çince Yazı Çevrimi”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 21: 1-17.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin (2003). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

- ÇEŞMELİ, İbrahim (2016). *İskitler, Hunlar ve Göktürkler’de Din ve Sanat*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- *DAĞCI, Cengiz (2016). *Genç Temuçin*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- DALKILIÇ, Ercan (2007). *Hikmet Tanyu’da Gök Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- DEVLET, Nadir (2010). *Avrasya Fatih Cengiz Han*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- DİNÇ, İhsan (2002). *Cengiz Han*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- DİYARBEKİRLİ, Nejat (1972). *Hun Sanatı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- DOĞAN, Orhan (2006). *Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- DONUK, Abdülkadir (1981). “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (Fatih Sultan Mehmet’e Hatıra Sayısı)*. 33: 147-168.
- EBERHARD, Wolfram (1941). “Eski Çin Kültürü ve Türkler”. *Çığır*. 99: 37-40.
- *EFE, Yiğit Recep (2018a). *Kumandan Attila*. İstanbul: Acayip Yayıncılık.
- *EFE, Yiğit Recep (2018b). *Kumandan Mete Han*. İstanbul: Acayip Yayıncılık.
- ENGİNÜN, İnci (2009). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- *ERDEM, Hasan (2017). *Atilla’nın Kalkanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- *ERDEM, Hasan (2018). *Attila’nın Kargısı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2008). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- *ERDOĞAN, Mehmet Kemal (2016a). *Attila Tanrının Kırbacı*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- *ERDOĞAN, Mehmet Kemal (2016b). *Cengiz Han*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık İletişim.
- *ERDOĞAN, Mehmet Kemal (2018). *Mete Han*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- ERDOĞAN, Sinem Bereketli (2011). *Peyami Safa'nın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi*. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- ERENDOR, Metin (2018). *Türk Ordusu Tarihi Ötüken'den Ankara'ya*. Anlara: Kamer Yay.
- ERGİN, Muharrem (2009). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- *ERYILMAZ, Muharrem (2013). *Büyük Hun Hükümdarı Attila*. İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık.
- FETHİ, Mehmet Samih (2016). *Cengiz Han*. Ankara: Armada Kitap.
- GÖĞEBAKAN, Turgut (2004) *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖMEÇ, Sadettin (2012). *Türk-Hun Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- GUMİLEV, Lev Nikolayeviç (2005). *Hunlar*. (Çev: D. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2017). *Ve... Tanrı Türkü Yarattı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- GÜNAY, Umay (2012). *Türklerin Tarihi Geçmişten Geleceğe*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNAYDIN, Hasan (2016). *Mete Han ve Devlet Yönetimi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- GÜNEŞ, Zeliha (2005). "Tarihsel Bir Roman Attilâ". *Türkbilig*. 9: 67-102.

- GÜNEY, Adnan (2002). *Türk Siyasal Kültüründe Devlet Anlayışı*. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi.
- GÜR, Murat (2012). “Tarihle Popüleriğin Birleştiği Çizgide Bir Peyami Safa Romanı: Attilâ”. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1: 53-69.
- *ILGAR, Hayranı (2013). *Mete Han*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- İNAN, Afet (1975). *Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KANLIDERE, Ahmet (Ed.) (2013). *Orta Asya Türk Tarihi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- *KARAHAN, İbrahim (2014). *Galya Fatih Atilla*. İstanbul: Parola Yayınları.
- KARNAS, Mustafa (2010). *Attila*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- KELLY, Christopher (2016). *Attila (Hunlar ve Roma İmparatorluğunun Çöküşü)*. (Çev: Turhan Kaçar). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- KOZANOĞLU, Aptullah Ziya (1976). *Atlı Han*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- KUNDERA, Milan (2012). *Roman Sanatı*. (Çev: Aysel Bora). İstanbul: Can Yayınları.
- LAMB, Harold (2006). *Moğollar'ın Efendisi Cengiz Han*. (Çev: A. Göke Bozkurt). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Namık Kemal (2005). *Celaleddin Harzemşah*. (Yay. Haz. : Oğuz Öcal). Ankara: Akçağ Yayınları.
- NEAGOE, Manole (2011). *Bozkırın Üç Atlısı Attila-Cengiz Han-Timur*. (Çev: Müstecip Ülküsal). İstanbul: Çatı Kitapları.
- NÉMETH, Gyula (2014). *Attila ve Hunlar*. (Çev: Tarık Demirkan). Konya: Kömen Yayınları.
- MANDALOĞLU, Mehmet (2016). İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku. Konya: *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (33): 133-159.

- *MUTLU, Coşkun (2009). *Cengiz Han Bozkırın Hükümdarı*. Ankara: MahzenYayıncılık.
- ÖZTÜRK, Murat (2013). “İslamiyet’ten Önce Türklerin Din Anlayışı ve Gök Tanrı Dini”. *History Studies A Tribute to Halil İnalçık*. 5/2: 327-346.
- PAMİR, Aybars (2009) Orta-Asya Türk Hukukunda “Töre” Kavramı. Ankara: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 359-375.
- ROUX, Jean-Paul (2007). *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz’e 2000 Yıl*. (Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil / Lale Arslan-Özcan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ROUX, Jean-Paul (2015). *Eski Türk Mitolojisi*. (Çev: Musa Yaşar Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- SAFA, Peyami (2012). *20. Asır Avrupa ve Biz*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SAFA, Peyami (2013). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- *SAFA, Peyami (2015). *Attila*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SARI, Eren (2016). *Mete Han*. Antalya: Net Medya Yayıncılık.
- STEVIĆ, Philip (2010). *Roman Teorisi*. (Çev: Prof. Dr. Sevim Kantarcıgölu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞENCAN, Yusuf Cem (2007). *İslamiyet Öncesi Türk Devlet Geleneği*. Malatya: İnönü Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- ORKUN, Hüseyin Namık (2013). *Attila ve Oğulları*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- OSMAN, Yusuf (2017). *Mete Han*. İstanbul: Mavi Çatı Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (2016). *Türklerde Devlet Anlayışı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ÖZGEN Cansu Canan (Ed.) (2019). *Türklerin Serüveni*. İstanbul: Kronik Kitap.
- TAŞAĞIL, Ahmet (2017). *Kök Tengri’nin Çocukları (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- TAŞAĞIL, Ahmet (2018). *Bozkırın Kağanlıklar (Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar)*. İstanbul: Kronik Kitap.

- *TAN, M. Turhan (2015). *Cengiz Han Bozkırların Mavi İmparatoru*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TANYU, Hikmet (1980). *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- TEKİN, Mehmet (2008). *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TEKİN, Arslan (2014). *Yerin ve Göğün Oğlu Mete Han Hunların Tarihi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- TEKİN Talat ve ÖLMEZ Mehmet (2003). *Türk Dilleri Giriş*. İstanbul: Yıldız Dil ve Edebiyat.
- TEKİNOĞLU, Hüseyin (2017). *Hun Türkleri*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- TELLİOĞLU, İbrahim (2016). "İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 55: 209-224.
- *TERZİOĞLU, Ahmet Haldun (2016a). *Büyük Hun Hakanı Mete Han*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- TERZİOĞLU, Ahmet Haldun (2016b). *Hunların Çılgın Tarihi Hunlar da Çılgındı*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- *TERZİOĞLU, Ahmet Haldun (2016c). *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han*. Ankara: Kripto Basım ve Yayıncılık.
- *TİRYAKİOĞLU, Okay (2016). *Cengiz Han Rüzgâr ve Ateş İmparatorluğu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- *TİRYAKİOĞLU, Okay (2018). *Avrupa'yı Dize Getiren Türk Attila*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- UĞURLU Serdar ve KAAN Yılmaz (2011). Türk Devlet Yönetme Geleneğinde Töre'den Örf'e Değişim. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/2: 949-972.
- USLU, Bahattin (2017). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları.

- UYGUN, İsmail (2014). *Cumhuriyet Dönemi Tarihi Romanları 1923-1946: "Eski" Kahramanların Yeni Söylemleri*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi.
- ÜSTÜN, Abdullah (2007). *Türk Tarihinin Bir Kaynağı De Origine Actibusque Getarum*. Balıkesir: T.C. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- YALÇIN, Alemdar (2006). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali (2002). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Ozan Yay.
- YÜAN-CH'AO Pİ-SHİ (1986). *Moğolların Gizli Tarihi (Yazılışı:1240) I Tercüme*. (Çev: Ahmet Temir) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ziya Gökalp (2010). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Parıltı Yayınları.
- Ziya Gökalp (2015). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- <http://www.bilgicik.com/yazi/cengiz-han-ve-aksak-temir-bek-hakkinda-huseyin-nihal-atsiz/> Erişim tarihi: 08.03.2018
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b53aa5ce745f8.1391033 Erişim tarihi: 26.07.2018

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Volkan ÇİL

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 09/10/1988 Sivas

e-posta: volkancil9@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	05.06.2013
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev:
2015-2017	Özel Sivas Bahçeşehir Okulları	Türk Dili ve Edebiyatı
	Öğretmeni	
2018-	Özel Sivas Batı Ortaokulu	Türkçe Öğretmeni

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı: İngilizce **YÖKDİL(76,25)**